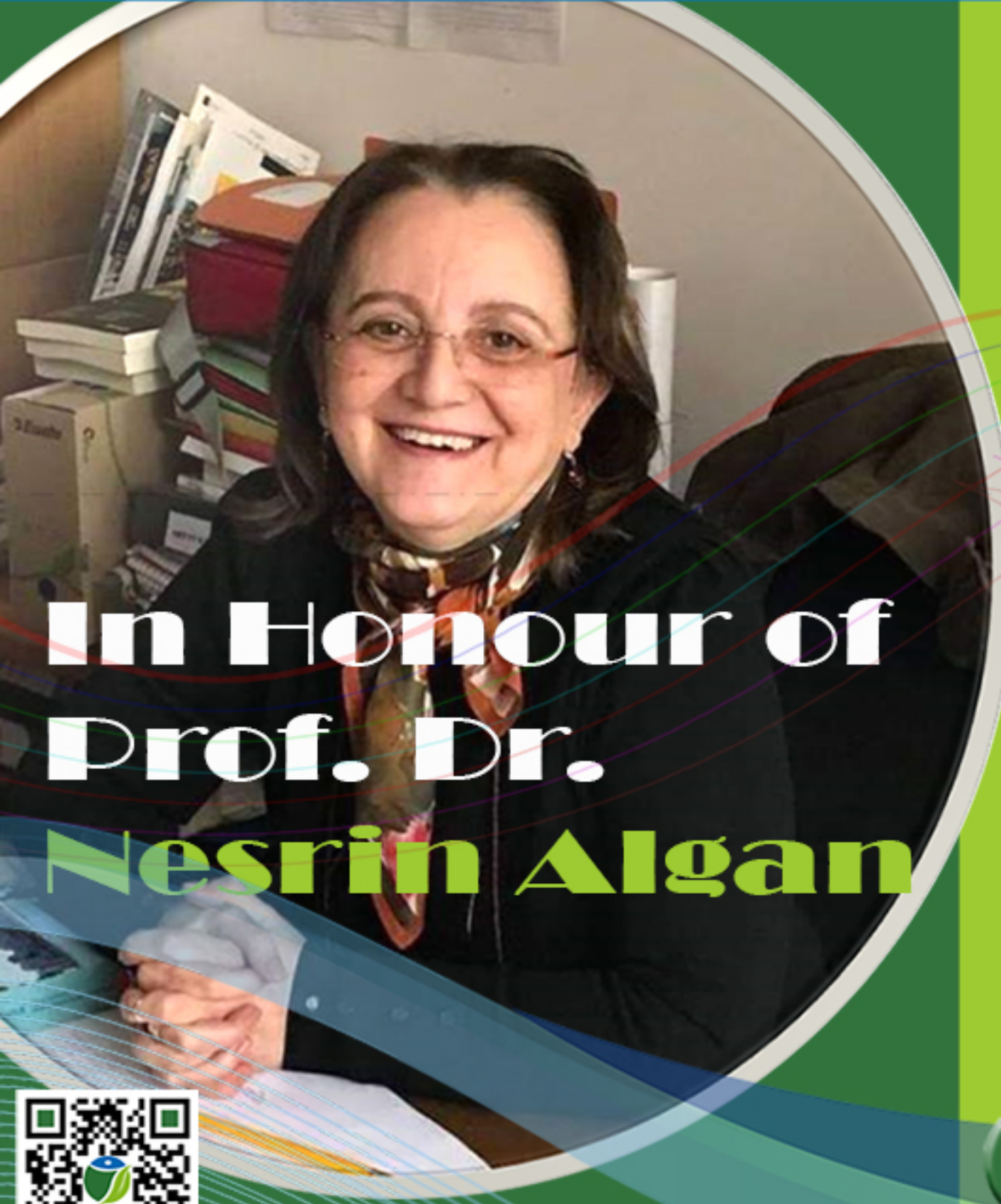

j en a s

Journal of Environmental and Natural Studies

**In Honour of
Prof. Dr.**

Nesrin Algan

Volume 6 | Issue 3 | 2024

ISSN 2687-6450

KARADENİZ DOĞA ve ÇEVRE DERNEĞİ
BLACKSEA NATURE AND ENVIRONMENT ASSOCIATION
Publisher Representative
Filiz KURTULMUŞ, BSc. Env. Eng.

ICAM | Information, Communication, Art and Media Network Publication Group
Editor-in-Chief
Dr. Ahmet FİDAN
Legal Advisor
Prof. Dr. Mehmet Merdan HEKİMOĞLU

The **International Journal of Environmental and Natural Studies (JENAS)** is committed to adhering to the highest professional standards of the press.
All legal rights to the published articles are reserved by the journal.
No part of any article may be reproduced or quoted, in whole or in part, without the explicit permission of the authors and proper citation.
Publication Languages: English and Turkish

Creative Commons Publication License:

Publication Type:

Scientific, International, Three Independent Blind Peer Reviewed Process, Indexed Journal

* * *

Publication Period: 15th April 15th August, 15th December (3 Times a Year)

JOURNAL of NATURAL and ENVIRONMENTAL STUDIES
EDITORIAL BOARD

Sorting/Alignment: Alphabetical Order

EDITORS

IN HONOUR OF NESRİN ALGAN ISSUE EDITOR

Assoc. Prof. Ezgi KOVANCI | Urbanization and Environmental Problem

Dr. Ahmet FİDAN | Editor in Chief | Urbanization and Environmental Problems

Assoc. Prof. H. Burçin Henden ŞOLT | Urban Planning

Assoc. Prof. Hasan Tezcan YILDIRIM | Environmental Policies

EDITORIAL BOARD

Dr. Ahmet FİDAN | Ordu University | ahmet@ahmetfidan.com

Assoc. Prof. H. Burçin Henden ŞOLT | Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com

Assoc. Prof. Ezgi KOVANCI | Adıyaman University | ekovanci@adiyaman.edu.tr

Assoc. Prof. Hasan Tezcan YILDIRIM | İstanbul University-Cerrahpaşa | htezcan@iuc.edu.tr

Prof. Gülay ÇETİNKAYA ÇİFTÇİOĞLU Arkin University / Kıbrıs | gulay42@hotmail.com

Prof. Filiz Tavşan | Karadeniz Technical Yil University | ftavsan@ktu.edu.tr

Assoc. Prof. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ Ataturk University | eakpinar@atauni.edu.tr

Assit. Prof. Pelin KARAÇAR | İstanbul Medipol University | pkaracar@medipol.edu.tr

SECTION EDITORS (Volume 6, Issue 3)

Dr. Ahmet FİDAN	Urbanization and Environmental Problems	ahmet@ahmetfidan.com
Hasan Tezcan YILDIRIM (Assoc. Prof. Dr)	Forestry Politics, Economics and Law	htezcan@iuc.edu.tr
H. Burçin HENDEN ŞOLT (Assoc.Prof.Dr.)	Architecture, Planning and Design	hsolt@beun.edu.tr

Ezgi KOVANCI (Assoc. Prof. Dr.)	Political Science and Public Administration	ekovanci@adiyaman.edu.tr
Serap INCAZ (Prof. Dr.)	Maritime Transportation Engineering	serapincaz@gmail.com
Celal ŞENOL (Assoc. Prof. Dr.)	Political Geography, Geopolitics, Geoeconomics	celal.senol@marmara.edu.tr
LANGUAGE EDITORS		
Dr. Gülay ÖZKAN	Nottingham Trent University	gulay.ozkan@ntu.ac.uk
Dilek İŞLER HAYIRLI (Instructor)	Ankara Yıldırım Beyazıt University	dileksler@yahoo.com
Dr. Mustafa GÜNAYDIN (Lecturer)	Ministry of National Education	mustafagunaydin2003@gmail.com
Dr. Hilal ERKOL	Ministry of National Education	hilal-erkol@hotmail.com
Ahmet DURAN (Expert)	Ministry of National Education	durana@yazarportal.com
ISSUE REVIEWER BOARD (Volume 6, Issue 3)		
<i>Listed in Alphabetical Order by First Name</i>		
Abdullah KARATAŞ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	
Abdulahab Çağatay DİKMEN	Ankara Science University	
Ahmet TOLUNAY	Isparta University of Applied Sciences	
Alev Perihan GÜRBEBEY	İstanbul University	
Asmin KAVAS	Eskişehir Osmangazi University	
Aşkın BİRGÜN	Bursa Technical University	
Aygül AKKUŞ	Kapadokya University	
Ayşe KARAHAN	Atatürk University	
Ayhan AKYOL	İzmir Kâtip Çelebi University	
Ayşenur AKBANA	Bingöl University	
Bilge Kağan ŞAKACI	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	
Ceren AĞIN GÖZÜKIZIL	Muş Alparslan University	
Cihan KAYMAZ	Kafkas Üniversitesi	
Çağdaş KUŞÇU ŞİMŞEK	Akdeniz University	
Derya ÖZTÜRK	Ordu University	
Dilek ARSLAN ATAŞAHİN	Fırat University	
Elif ÇOLAKOĞLU	Gendarmerie and Coast Guard Academy	
Feran AŞUR	Van Yüzüncü Yıl University	
Ferhunde HAYIRSEVER TOPÇU	Akdeniz University	
Figen TAŞKIN	ICAM Network	
Filiz DADAŞER ÇELİK	Erciyes University	
Gökçen Nur ŞAFAK	Aksaray University	
Gülbübü KURMANBEKOVA	Turkish Manas University	
Handan KARAKAYA	Fırat Üniversitesi	
Harika UÇAR	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	
Hasan Gökhan DOĞAN	Kırşehir Ahi Evran University	
Hayriye ŞENGÜN	Bayburt University	
Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK	Ankara Hacı Bayram Veli University	
İsmet BALIK	Akdeniz University	
Makbule Hürmet ÇETİNEL	Uşak University	
Mert EKŞİ	İstanbul University	
Metin ÖZKARAL	Karabük University	
Mustafa KÖMÜRCÜOĞLU	İstanbul Medeniyet University	
Nihan OZANSOY TUNÇDEMİR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	
Oğuzhan SARIKAYA	Bursa Technical University	
Örgen UĞURLU	Kocaeli University	
Özge Tuçe GÖKALP	Kırklareli Üniversitesi	
Samet ZENGİNOĞLU	Adıyaman University	
Seda YURTCANLI DUYMAZ	İstanbul University	
Serap SAĞLAM	İstanbul University	
Serkan KÖYBAŞI	Bahçeşehir Üniversitesi	
Türkay TÜRKOĞLU	Muğla Sıtkı Koçman University	
Yüksel DEMİRKAYA	Marmara University	
Zafer YILDIZ	Karamanoğlu Mehmet Bey University	
Zerrin TOPRAK KARAMAN	Dokuz Eylül University	
SCIENCE ADVISORY BOARD		
<i>Listed in Alphabetical Order by First Name</i>		
Ahmet MUTLU (Prof.Dr.)	Ondokuz Mayıs University	
Alireza KHATAEE (Prof.Dr.)	Gebze Thecnical University	
Ayşe KALAYCI ÖNAÇ (Assist.Prof.Dr.)	İzmir Kâtip Çelebi University	
Alpay TIRIL (Assist.Prof.Dr.)	Sinop University	
Arzu MORKOYUNLU YÜCE (Assoc.Prof.Dr.)	Kocaeli University	
Asude HANEDAR (Assoc.Prof.Dr.)	Tekirdag Namık Kemal University	
Ayşin SEV (Prof.Dr.)	M. Sinan Güz. Sanatlar Univ.	

Aziz EFTEKHARI (Assist. Prof.)	Maragheh University
Bahriye GÜLGÜN (Prof.)	Ege University
Berkan DEMİRAL (Prof.)	Trakya University
Beyhan TAŞ (Prof.)	Ordu University
Burçin HENDEN ŞOLT (Assoc.Prof.)	Zonguldak Bülent Ecevit University
Can AYDIN (Assoc.Prof.)	Dokuz Eylül University
Coşkun ERUZ (Assoc.Prof.)	Karadeniz Technical University
Çiğdem ÇİFTÇİ (Prof.)	Necmettin Erbakan University
Çiğdem KÜÇÜK (Prof.)	Harran University
Çiğdem TUĞAÇ (Assoc. Prof.)	Hacı Bayram Veli University
Candan KUŞ ŞAHİN Assoc. Prof.)	Süleyman Demirel University
Dicle AYDIN (Prof.)	Necmettin Erbakan University
Dilek OZDEMİR DARBY (Prof.)	Yeditepe University
Ebru ERDÖNMEZ DİNÇER Assoc. Prof.)	Yıldız Teknik University
Elçin GÜNEŞ (Assoc. Prof.)	Tekirdağ Namık Kemal University
Elif AKPINAR KÜLEKÇİ (Assoc. Prof.)	Ataturk University
Emel KARAKAYA AYALP (Assoc. Prof.)	İzmir Demokrasi University
Enver Erdiñ DİNÇSOY (Assoc. Prof.)	Trakya University
Ender MAKİNECİ (Prof.)	İstanbul University – Cerrahpaşa
Erdoğan ATMIŞ (Prof.)	Bartın University
Ergun GÜRPINAR Assist. Prof.)	Haliç University
Evren TUNCA (Prof. Dr.)	Ordu University
Ezgi KOVANCI (Assoc. Prof.)	Adiyaman University
Faruk BOJAXHI (Assist. Prof.)	Ukshin Hoti University
Feran AŞUR (Assit. Prof.)	Yüzüncü Yıl University
Gizem ERDOĞAN AYDIN Assoc. Prof.)	İzmir Democracy University
Gülşen TOZSİN DURMAZ (Assoc. Prof.)	Atatürk University
G. Firdevs YÜCEL CAYMAZ (Assoc. Prof.)	İstanbul Aydın University
Hakan OĞUZ (Prof.)	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Hasibe KÖRBALTA (Dr.)	Milli Parklar Genel Müdürl.
Hülya BAYKAL (Prof.)	Marmara University
İlknur YURDAKUL (Assist. Prof.)	Chemical Engineer
İnanç Işıl YILDIRIM (Assoc. Prof.)	Beykent University
İsmail CERİTLİ (Prof.)	Antalya Bilim University
İsmail DUMAN (Prof.)	İstanbul Technical University
Jaume Juarez (Assoc. Prof.)	Universitat Politècnica de Catalunya (Spain)
Julide BOZOGLU (Assist. Prof.)	Illinois Institute of Technology
Kamuran ELBEYOĞLU (Prof.)	Toros University
Koray ÖZCAN (Prof.)	Pamukkale University
M. Tolga ESETLİLİ (Assoc. Prof.)	Ege University
Mehmet Ali KIRPIK (Prof.)	Kafkas University
Mehmet AYDIN (Assoc. Prof.)	Ordu University
Melayib BİLGİN (Assit. Prof.)	Aksaray University
Meltem YILMAZ (Prof.)	Hacettepe University
Mesut DOĞAN (Prof.)	İstanbul University
Mine HAŞHAŞ DEĞERTEKİN (Assoc. Prof.)	Kennesaw State University
Murat TÜRKEŞ (Prof.)	Boğaziçi University
Neslihan DOĞAN SAĞLAMTİMUR (Prof.)	Niğde Ömer Halis Demir University
Nilgün GÖRER TAMER (Prof.)	Gazi University
Osman Devrim ELVAN (Prof.)	İstanbul University-Cerrahpaşa
Osman SİRKECİ (Assist. Prof.)	İzmir Büyükşehir Belediyesi
Oylum GÖKKURT BAKİ (Assist. Prof.)	Sinop University
Ömer ATABEYOĞLU (Assoc. Prof.)	Ordu University
Özgür EMİNAĞAOĞLU (Prof.)	Artvin Coruh University
Özkan ÖZDEN (Prof.)	İstanbul University
Pelin KARAÇAR (Assist. Prof.)	İst. Medipol University
Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU (Prof.)	İstanbul University
Pınar CARTIER (Assist. Prof.)	Yeditepe University
Pınar BAHCİ ALSAN (Dr.)	TGS Enstitüsü
Prachand Man PRADHAN (Prof.)	Kathmandu University

Ruşen KELEŞ (Prof.)	Ankara University
Sevim BUDAK (Assoc. Prof.)	İstanbul University
Sezen COŞKUN (Assist. Prof.)	Isparta Uyg. Bilimler University
Sibel POLAT (Assoc. Prof.)	Bursa Uludağ University
Yakup BULUT (Prof.)	Hatay Mustafa Kemal Univ.
Zerrin TOPRAK KARAMAN (Prof.)	Dokuz Eylül University
Zeynep EREN (Prof.)	Atatürk University

PAGE EDITORS

Dilek İŞLER HAYIRLI	Page Editor / Layout Editor / Proof Reader
Tekşah YEREBASMAZ	Layout Editor
Filiz KURTULMUŞ	Proof Reader

ETHICS COMMITTEE

Prof.Dr. Bahriye GÜLGÜN	Ege University
Prof. Cavit YAVUZ	Ordu University
Prof. Çiğdem ÇİFTÇİ	Necmettin Erbakan University
Prof. Kamuran ELBEYOĞLU	Toros University
Prof. Nilgün GÖRER TAMER	Gazi University
Assoc. Prof. Armağan ÖZTÜRK	Artvin Çoruh University
Assoc. Prof. Fevziye EKER	Ordu University
Prof. Osman Devrim ELVAN	Istanbul University- Cerrahpaşa
Assit. Prof. Mustafa ÇAKIR	Kocaeli University

JENAS | JOURNAL OF ENVIRONMENTAL and NATURAL STUDIES

Journal Title	Journal of Environmental and Natural Studies
Subtitle	-----
Abbreviated Name	JENAS
ISSN No (Print)	-----
ISSN No (Electronic)	2687-6450
Year of Foundation	2019
Web Address	https://www.jenas.org/
Submission Portal	https://dergipark.org.tr/tr/pub/jenas
Publication Scope	International
Publication Language	English-Turkish
Primary Language	English
Publication Period	April, August, December
Indexing, Directories	Academindex (2023-.....) ASCI Database (2023-....) ASOS INDEX (2020-...) IDEAL ONLINE (2020-...) Index Copernicus (2024) GOOGLE SCHOLAR (2021-...) OJOP Journal Platform (2021-...) Türk Eğitim İndeksi (2021-...) ScienceGate (2021-.....) Sclit (2021-...)
Platforms and Accreditations:	Crossref DOI (2021-...) DOI: https://search.crossref.org/?q=2687-6450&from_ui=yes OJOP Journal Platform (2021-...) https://dergipark.org.tr/en/pub/jenas iThenticate (Similary Report) (2019-..). Creative Commons 2019-... COPE (Ethical Principles) 2019-...
Editor in Chief	Dr. Ahmet FİDAN
Licences	Creative Commons (CC BY NC)
DOI Prefix	https://doi.org/10.53472/jenas.

Plagiarism Policy	<p>First Submission Similarity Rates: During the submission process, the author is required to upload a similarity report. The report must be generated using Turnitin, iThenticate, or iThernalNet. Manuscripts with a similarity rate of 20% or less (excluding the bibliography) are accepted. The similarity rate for each cited source should not exceed 3%.</p> <p>Similarity Rates After Peer Review: For publication, the final version of the manuscript is checked using the iThenticate similarity report. The required similarity rates are reviewed during the pre-admission stage. However, the final similarity rates after refereeing are determined solely based on the iThenticate report.</p>
Fee Policy	The journal does not charge any fees for the submission or publication of articles. Both authors and readers can access the journal free of charge.
Withdrawal Policy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Manuscripts can be withdrawn by the author before entering the peer review process. 2. Once the manuscript enters peer review, it generally cannot be withdrawn. After the review process, the author may request withdrawal, and if insisted, the article will be returned. 3. Once the manuscript is accepted, it cannot be withdrawn. 4. In certain cases, such as ethical violations or plagiarism, journals may allow withdrawal, but this is subject to the journal's specific policies.
Peer Review	Double Blind Peer Review (3 Reviewers per Article)
Correction and Retraction Policy	<p>Corrections: Articles published in JENAS can be corrected if necessary. Corrections are made in cases where significant errors occur during the publication process that result in a serious infringement of the rights of the author(s). Such corrections will be published in the next issue, in accordance with the guidelines of DergiPark and TR Index.</p> <p>Retraction: An article can only be retracted by a court order. If JENAS implements a fee structure in the future, no refunds will be issued. All other fee-related matters will be governed by the journal's policies.</p>
Access Policy	Open Access
Editorial Hosting Platform	Türkiye, ULAKBİM Dergi Systems
Article Categories	Research Article, Review Article. Case Study

JOURNAL INFO

The **International Journal of Environmental and Natural Studies (JENAS)**, established in December 2019, is an international scholarly journal published under the Black Sea Nature and Environment Association (KADOÇED). The journal operates on a **Double-Blind Peer Review Process** (three independent reviews per article) and primarily publishes articles in English.

JENAS focuses on a wide range of disciplines within Natural and Environmental Sciences, addressing topics such as Geography, Biology, Landscape Architecture, Urban Planning, Public Administration, Environmental Problems, and Environmental Engineering. The journal serves as a platform for discussing environmental challenges and proposing solutions through interdisciplinary approaches.

Publishing Schedule: April, August, and December

Access: Articles are published on the DergiPark platform, and author guidelines, along with article templates, are available on the journal's website.

JENAS is committed to advancing knowledge in environmental and natural sciences while fostering dialogue on pressing global challenges.

	INDEX	Pages
	Volume 6, Issue 3 Editorial Board and Index	I- V
*	Index	V-VII
**	Editorial Letter: The Importance of Interdisciplinary Approach to Sustainability of Urban Life Editör	XII-IX
*	ARTICLES MAKALELER	*
1	<p>RESEARCH ARTICLE Orman Yangınları Yönetimi ve Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi A Model Proposal for Forest Fires Management and Organization</p> <ul style="list-style-type: none"> • Engin Çar , Ayhan Akyol 	176-192

2	RESEARCH ARTICLE Görsel Değerlendirmede Görüntü Özelliklerinin Algıya Etkisi The Effect of the Image Features on Perception in Visual Evaluation <ul style="list-style-type: none">• Ayça Yeşim Çağlayan, Adnan Uzun	193-207
3	RESEARCH ARTICLE The Transformation of Climate Justice: New Approaches in Environmental Ethics and Human-Nature Relations İklim Adaletinin Dönüşümü: Çevre Etiği ve İnsan-Doğa İlişkilerinde Yeni Yaklaşımlar <ul style="list-style-type: none">• Gamze Mercan, Zümrüt Varol Selçuk	208-224
4	RESEARCH ARTICLE Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin İklim Rejimi Politikalarının Karşılaştırılması Comparison of the Climate Regime Policies of the People's Republic of China, the United States of America and the European Union <ul style="list-style-type: none">• Eray Kara	225-238
5	RESEARCH ARTICLE Türkiye'deki Sürdürülebilir Mavi Ekonomi ve Deniz Yönetişimi İmkanlarının Değerlendirilmesi: Bakanlıklar Düzeyinde Bir İnceleme Türkiye'deki Sürdürülebilir Mavi Ekonomi ve Deniz Yönetişimi İmkanlarının Değerlendirilmesi: Bakanlıklar Düzeyinde Bir İnceleme <ul style="list-style-type: none">• Aygün Karlı	239-250
6	RESEARCH ARTICLE Türkiye'nin İklim Değişikliğine Yönelik Politikaları ve Kurumsal Yapısı Policies and Institutional Structure of Türkiye for Climate Change <ul style="list-style-type: none">• Selçuk Özkaya	251-268
7	RESEARCH ARTICLE KKTÇ'de Çevresel Sorunların Yönetimi ve Örgütlenme Administration of Environmental Problems and <ul style="list-style-type: none">• Deniz İşçioğlu	269-277
8	CASE STUDY Bürokrasi, Akademi ve Sivil Toplum Kesişiminde Çevre Hakkından Çevrenin Hakkına An Interview with Nesrin Algan on Environment at the Intersection of Bureaucracy, Academia and Civil Society <ul style="list-style-type: none">• Özlem Sendeniz	278-286
9	REVIEW ARTICLE Katma Değerli Tarım, Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Ekonomik, Çevresel ve Sosyal Perspektifler Value-Added Agriculture, Circular Economy, and Sustainable Development: Economic, Environmental, and Social Perspectives <ul style="list-style-type: none">• Gülşay Özkan	287-298
10	RESEARCH ARTICLE Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve Çevresel Performans Arasındaki İlişki: Yeşil İnovasyonun Aracılık Etkisi The Relationship Between Green Supply Chain Management and Environmental Performance: The Mediating Effect of Green Innovation <ul style="list-style-type: none">• Tayfun Başköy, Derya Öztürk	299-314
11	REVIEW ARTICLE Toplumsal Cinsiyet ve Çevresel Güvenlik Gender and Environmental Security <ul style="list-style-type: none">• Muhammed Kasım Kavak	315-330
12	RESEARCH ARTICLE Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Yasal Çerçeve ve Uygulama Arasındaki Uçurum Gender Equality in Turkey: The Gap Between Legal Framework and Implementation <ul style="list-style-type: none">• Asmin Kavas	331-349
13	RESEARCH ARTICLE Kapadokya Antik Dönem Köylerinde Kırsal Peyzaj Karakter İncelemesi Rural Landscape Character Analysis in Cappadocia Antique Period Villages <ul style="list-style-type: none">• Ahmet Alperen Dikici, Esra Özhancı	350-368

14	RESEARCH MAKALESİ Determination Of Antioxidant Activity Of Some Fresh Green Leafy Vegetables Using DPPH Free Radical Assay Bazı Taze Yeşil Yapraklı Sebzelerin DPPH Serbest Radikal Testi Kullanarak Antioksidan Aktivitenin Belirlenmesi • Yeşim Dağlıoğlu	369-376
15	Theophrastus' Philosophical Approach to Animals Theophrastus'un Hayvanlara Felsefi Yaklaşımı • Ece Kaya	377-387
***	Full Page	176-387

Publication and Technical Support

E-Mail: editor@jenas.org

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – WhatsApp Technical Support: +356 7706 6507

* * *

The **International Journal of Environmental and Natural Studies (JENAS)** is committed to adhering to the highest professional standards of the press.

All legal rights to the published articles are reserved by the journal.

No part of any article may be reproduced or quoted, in whole or in part, without the explicit permission of the authors and proper citation.

Publication Languages: English and Turkish

JENAS accepted CCPL

ISSN: 2687-6450

Creative Commons Publication Licence:

Publication Type:

Scientific, International, Peer Reviewed, & Indexed

* * *

Publication Period:

JENAS | Journal of Environmental and Natural Studies is published three times a year
(15th April, 15th August, 15th December)

ICAM | Information, Communication, Art and Media Network Publication Group

Bilgi İletişim Sanat ve Medya Ağı Yayın Grubu

www.icamnetwork.net

JOURNAL of NATURAL and ENVIRONMENTAL STUDIES FROM the EDITORS

Assoc. Prof. Ezgi KOVANCI

In Honour of Prof. Dr. Nesrin Algan

Dear Readers,

Nature has always been both a source of inspiration and sustenance throughout human history. However, today, our planet faces unprecedented environmental challenges, marking one of the most critical turning points in history. Melting glaciers due to climate change, diminishing water resources caused by droughts, disappearing forests, and rapidly declining biodiversity threaten not only natural balances but also humanity's future. Addressing this trajectory is not merely a choice; it is an intergenerational responsibility and a moral imperative.

As JENAS, we believe that efforts to protect the environment are only possible through science-led initiatives and a sensitive societal transformation. In this issue, we present a wide range of studies, covering topics from the nuances of ecosystem restoration and circular economy-based sustainable production models to the depths of climate justice and innovative green technologies. Our goal is to bring together knowledge and ideas that enable a harmonious existence with nature, contributing to the care and attention the environment deserves.

This issue is dedicated to **Prof. Dr. Nesrin Algan** and features 15 valuable articles.

The first article in this issue is a research paper titled "**A Model Proposal for Forest Fire Management and Organization**", by Engin ÇAR and Ayhan AKYOL. This research highlights that forest fires are significant natural disasters causing serious environmental and economic damage and emphasizes the critical importance of management and organizational processes in combating these disasters. The second article, by Ayça Yeşim ÇAĞLAYAN and Adnan UZUN, is a research paper titled "**The Effect of the Image Features on Perception in Visual Evaluation**." This study examines how visual features such as light, depth, linear graphic analysis, and composition affect user preferences in the visual analysis of landscapes.

Assist. Prof. Ahmet FİDAN

Prof. Dr. Nesrin Algan'a Armağan Sayımız

Merhaba değerli okurlarımız;

Doğa, insanlık tarihinin hem ilham kaynağı hem de yaşam kaynağıdır. Ancak, bugün gezegenimiz, benzeri görülmemiş çevresel tehditlerle karşı karşıya ve insanlık tarihindeki en kritik eşiklerden birinden geçiyor. İklim değişikliği nedeniyle eriyen buzullar, kuraklıklarla azalan su kaynakları, yok olan ormanlar ve hızla tükenen biyolojik çeşitlilik, yalnızca doğal dengeleri değil, insanlığın geleceğini de tehdit ediyor. Bu gidişatı durdurmak, yalnızca bir tercih değil, nesiller arası bir sorumluluk ve ahlaki bir zorunluluktur.

JENAS olarak, çevreyi koruma çabasının bilimin rehberliğinde, duyarlı bir toplumsal dönüşümle mümkün olduğuna inanıyoruz. Bu sayımızda, ekosistem restorasyonunun ince detaylarından, döngüsel ekonomiyle sürdürülebilir üretim modellerine; iklim adaletinin derinliklerinden, yenilikçi yeşil teknolojilere kadar geniş bir perspektifle ele aldığımız çalışmalarını sizlere sunuyoruz. Amacımız, doğayla uyum içinde bir yaşamı mümkün kılacak bilgi ve fikirleri bir araya getirerek, çevrenin hak ettiği özeni görmesine katkı sağlamaktır.

Bu armağan sayımız, **Prof. Dr. Nesrin Algan'a** armağan olarak hazırlanmış olup, içerisinde 15 değerli makaleye yer verilmiştir.

Bu sayımızın ilk çalışması, Engin ÇAR ve Ayhan AKYOL'UN kaleme aldığı "**Orman Yangınları Yönetimi ve Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi**" başlıklı araştırma makalesidir. Makalede, orman yangınlarının çevresel ve ekonomik açıdan ciddi zararlara yol açabilen önemli doğal afetler arasında yer aldığı vurgulanmakta ve bu afetlerle mücadelede yönetim ve organizasyon süreçlerinin kritik önemi ele alınmaktadır. İkinci sırada Ayça Yeşim ÇAĞLAYAN ve Adnan UZUN tarafından hazırlanan "**Görsel Değerlendirmede Görüntü Özelliklerinin Algıya Etkisi**" başlıklı araştırma makalesi yer almaktadır. Bu çalışmada peyzajın görsel analizinde ışık, derinlik, çizgisel grafik analiz ve kompozisyon açısından görüntü özelliklerinin kullanıcı tercihi etkileri incelenerek, fotoğrafların görsel

Additionally, it evaluates the validity and usage of photographs as a technique for visual simulation. The third one is an English research article addresses authored by Gamze MERCAN and Zümrüt VAROL SELÇUK and titled **"The Transformation of Climate Justice: New Approaches in Environmental Ethics and Human-Nature Relations."** This study aims to explore climate justice from the perspective of environmental ethics. The fourth article, authored by Eray KARA, is titled **"Comparison of the Climate Regime Policies of the People's Republic of China, the United States of America, and the European Union."** This study aims to evaluate the actions taken by these three entities throughout the process, based on the assumption that their collaborative and competitive policies will shape the future of the climate regime. The fifth article, authored by Aygün KARLI, is titled **"An Assessment of Sustainable Blue Economy and Marine Governance Opportunities in Türkiye: A Ministerial Level Review."** This study examines Turkey's sustainable blue economy and marine governance opportunities through a ministry-level analysis, assessing existing policies for the conservation and effective management of marine resources.

In sixth place, the research article entitled **"Turkey's Policies and Institutional Structure Regarding Climate Change"** by Selçuk ÖZKAYA is presented. The aim of this study is to assess Turkey's policies regarding climate change and its institutional structure in the context of climate justice. The seventh article in this issue is entitled **"Administration of Environmental Problems and Organization in TRNC"** by Deniz İŞÇİOĞLU. This study examines the management of environmental problems in the Turkish Republic of Northern Cyprus and the organisational structures involved in combating these issues. The eighth article in this issue is titled **"An Interview with Nesrin Algan on Environment at the Intersection of Bureaucracy, Academia and Civil Society"** It is written by Özlem Şendeniz and is based on the interview conducted with Prof. Dr. Nesrin Algan on October 19, 2024 to honour her in this special issue. The study focuses on Algan's almost 40 years of experience in civil society and sheds light on the differences between the ideal structure of civil society in the context of environmental organisations and voluntary organisations and the structures of civil society in Turkey. The ninth article in this issue is a review article titled **"Value-Added Agriculture, Circular Economy, and Sustainable Development: Economic, Environmental and Social Perspectives"**, written by Gülay ÖZKAN. This study emphasises how sustainable agricultural practises and the circular economy approach strengthen the economic, environmental and social sustainability of local businesses. The tenth article in this issue is entitled **"The Relationship between Green Supply Chain Management and Environmental Performance: The Mediating Role of Green Innovation"**, written by Tayfun BAŞKÖY and Derya ÖZTÜRK. This study aims to investigate whether green innovation plays a mediating role in the relationship between green supply chain management and environmental performance. The eleventh article in this issue is a review paper entitled **"Gender and Environmental Security"**, written by Muhammed Kasım KAVAK. Our journal approaches gender studies from the perspective of environmental peace, and this paper, which we have included in our scope, examines the historical and philosophical relationship between women and nature by tracing the various representations of this connection from the Neolithic period to the present day. The twelfth article in our special issue is entitled **"Gender Equality in Turkey: The Gap between Legal Framework and Implementation"**, written by Asmin KAVAS. This study examines Turkey's performance in the area of gender equality as described in the "World Bank's "Women, Business, and the Law 2023" report. The thirteenth article in our issue is titled **"Rural Landscape Character Analysis in Cappadocia Antique Period Villages"**, written by Ahmet Alperen DİKİCİ and Esra ÖZHANCI. This study, which is based on the relationship between rural heritage and landscape, sheds light on the natural and cultural structures that have been formed and developed over the millennia by different civilisations and societies on the natural tuff and rock formations. It also discusses how traditional

canlandırma tekniği olarak geçerliliği ve kullanımı irdelenmiştir. Üçüncü sırada, Gamze MERCAN ve Zümrüt VAROL SELÇUK tarafından yazılan **"The Transformation of Climate Justice: New Approaches in Environmental Ethics and Human-Nature Relations"** başlıklı İngilizce araştırma makalesi yer almaktadır. Bu çalışmada, iklim adaletinin çevre etiği perspektifinden ele alınması amaçlanmıştır. Dördüncü sırada, Eray KARA tarafından yazılan **"Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin İklim Rejimi Politikalarının Karşılaştırılması"** başlıklı araştırma makalesi yer almaktadır. Bu çalışmada, üç ülkenin iş birliği ve rekabete dayalı politikalarının iklim rejiminin geleceğini şekillendireceği varsayımıyla, söz konusu ülkelerin süreç boyunca attığı adımların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Aygün KARLI tarafından yazılan **"Türkiye'deki Sürdürülebilir Mavi Ekonomi ve Deniz Yönetimi İmkanlarının Değerlendirilmesi: Bakanlıklar Düzeyinde Bir İnceleme"** başlıklı araştırma makalesi beşinci sırada yer almaktadır. Çalışmada, Türkiye'deki sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetimi olanakları, bakanlıklar düzeyinde bir incelemeye tabi tutularak, deniz kaynaklarının korunması ve etkin yönetimi için mevcut politikalar değerlendirilmiştir.

Altıncı sırada, Selçuk ÖZKAYA tarafından yazılan **"Türkiye'nin İklim Değişikliğine Yönelik Politikaları ve Kurumsal Yapısı"** başlıklı araştırma makalesi yer almaktadır. Çalışmada Türkiye'nin iklim değişikliğine ilişkin politikalarının ve kurumsal yapısının iklim adaleti kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Yedinci sırada, Deniz İŞÇİOĞLU tarafından kaleme alınan **"KKTÇ'de Çevresel Sorunların Yönetimi ve Örgütlenme"** başlıklı makale yer almaktadır. Bu çalışma, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki çevresel sorunların yönetimi ve bu sorunlarla mücadeledeki örgütlenme yapıları üzerine bir inceleme sunmaktadır. Sayımızın sekizinci sırasında, **"Bürokrasi, Akademi ve Sivil Toplum Kesişiminde Çevre Hakkından Çevrenin Hakkına"** başlıklı olgu sunumu yer almaktadır. Bu çalışma, Özlem Şendeniz tarafından kaleme alınmış olup, armağan sayımızın ithaf edildiği Prof. Dr. Nesrin Algan hocamızla 19 Ekim 2024 tarihinde gerçekleştirilen söyleşi merkeze alınarak hazırlanmıştır. Çalışmada, Algan'ın sivil toplumdaki yaklaşık 40 yıllık deneyimi, özde çevre örgütleri ve genelde gönüllü örgütlenmeler bağlamında ideal bir sivil toplum yapısının Türkiye'deki sivil toplum örgütlenmeleriyle olan farkları üzerinde durulmuştur. Dokuzuncu sırada Gülay ÖZKAN tarafından bir derleme makale niteliği taşıyan **"Katma Değerli Tarım, Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Ekonomik, Çevresel ve Sosyal Perspektifler"** başlıklı çalışma yer almaktadır. Çalışmada, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve döngüsel ekonomi yaklaşımının, yerel işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliklerini nasıl güçlendirdiğini vurgulanmaktadır. Onuncu sırada yer alan araştırma makalemiz, Tayfun BAŞKÖY ve Derya ÖZTÜRK tarafından yazılan **"Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve Çevresel Performans Arasındaki İlişki: Yeşil İnovasyonun Aracılık Etkisi"** başlıklı çalışmadır. Çalışmada, yeşil tedarik zinciri yönetimi ve çevresel performans arasındaki ilişkide yeşil inovasyonun aracılık rolü üstlenip üstlenmediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Sayımızın on birinci sıradaki çalışması, **"Toplumsal Cinsiyet ve Çevresel Güvenlik"** başlığıyla Muhammed Kasım KAVAK tarafından yazılan derleme makalesidir. **Dergimiz toplumsal cinsiyet çalışmalarını çevresel barış olarak algılamakta olduğu için kapsamımızda gördüğümüz ve kabul ettiğimiz bu çalışma**, kadınların doğa ile olan tarihsel ve felsefi bağını incelemekte ve Neolitik dönemden günümüze bu yakınlığın çeşitli temsillerinin izini sürmektedir. Dergimizin armağan sayısının on ikinci sırasında Asmin KAVAS tarafından yazılan **"Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Yasal Çerçeve ve Uygulama Arasındaki Uçurum"** başlıklı araştırma makalesi yer almaktadır. Çalışmada, "Dünya Bankası'nın Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2023" raporunda Türkiye'nin kadın erkek eşitliği konusundaki performansı incelenmektedir. Ahmet Alperen DİKİCİ ve Esra ÖZHANCI tarafından hazırlanan **"Kapadokya Antik Dönem Köylerinde Kırsal Peyzaj Karakter İncelemesi"** başlıklı araştırma makalesi sayımızın on üçüncü sırasında yer almakta ve kırsal miras-peyzaj ilişkisi temelinde,

building techniques have shaped the cultural and architectural identity of these villages today. The fourteenth article in our issue is titled "**Determination of Antioxidant Activity of Some Fresh Green Leafy Vegetables Using DPPH Free Radical Assay**" and was written by Yeşim DAĞLIOĞLU in English. In this study, the ability of the most commonly consumed fresh green leafy vegetables in the Black Sea region to scavenge free radicals is investigated. The fifteenth and final article in this issue is entitled "**Theophrastus' Philosophical Approach to Animals**" by Ece KAYA. The study examines the place and perception of animals in Ancient Greek civilization, followed by a detailed discussion of Theophrastus' ethical arguments against animal sacrifice and meat consumption, as well as his claims that animals are intelligent and sentient beings.

A Note to Our Readers and Authors

We are delighted to present this special issue which comprises 15 meticulously prepared articles. These articles reflect the collaborative efforts of distinguished reviewers, editors and contributors, all of whom have worked diligently to uphold the highest standards of scholarly excellence. A total of 45 reviewers from various universities across Turkey have provided invaluable insights and ensured the scientific rigour and integrity of the published papers. Additionally, our team of six section editors, five language editors and three page editors have played a pivotal role in shaping this issue. We also extend our gratitude to the eight members of the Editorial Board who have enriched this process with their expertise and guidance.

JENAS endeavours to maintain the highest quality standards in the publication of articles by carefully managing each step of the review process. Upholding the principle of respect for the work, the journal adopts a reader-centred approach, while being equally attentive to the needs of editors, reviewers and authors alike.

This issue is dedicated to Prof Dr Nesrin Algan, whose pioneering contributions to environmental policy and sustainable development have inspired many. It is our privilege to honour her legacy by featuring research that addresses pressing global challenges and contributes to the advancement of environmental sciences.

As we celebrate five years of being an internationally indexed journal, we reaffirm our commitment to fostering impactful scholarship. JENAS continues to prioritize a respectful and inclusive approach ensuring a positive experience for authors, reviewers and readers alike. We pride ourselves on presenting work that not only advances academic discourse, but also inspires meaningful contributions to society. We invite our authors to actively engage with the academic community, disseminate their findings and foster collaborations that increase the visibility and impact of their work. Their contributions not only enrich our journal, but also leave a lasting imprint on the scientific landscape.

We hope this issue serves as a source of insight and inspiration, and we look forward to your continued support as we work together toward a sustainable future.

With best regards.

doğal tüf ve kayalık yapı üzerinde farklı medeniyet ve toplumların binlerce yılda yoğunlaşarak geliştirdiği doğal ve kültürel yapının bugün barındırdığı değerler ortaya konarak, geleneksel yapı tekniklerinin bu köylerin kültürel ve mimari kimliğini nasıl şekillendirdiği ele alınmaktadır. On dördüncü sırada, Yeşim DAĞLIOĞLU tarafından İngilizce kaleme alınan "**Determination Of Antioxidant Activity Of Some Fresh Green Leafy Vegetables Using DPPH Free Radical Assay**" başlıklı araştırma makalesi yer almaktadır. Çalışmada, Karadeniz Bölgesi'nde en sık tüketilen taze yeşil yapraklı sebzelerin serbest radikal temizleme kapasitesi araştırılmaktadır. Sayımızın on beşinci sıradaki son makalesi Ece KAYA tarafından yazılan "**Theophrastus'un Hayvanlara Felsefi Yaklaşımı**" başlıklı araştırma makalesidir. Çalışmada Antik Yunan uygarlığında hayvanların konumu ve hayvan algısı açıklandıktan sonra Theophrastus'un hayvan kurbanı ve et tüketimine karşı öne sürdüğü etik gerekçeler ile hayvanların zeki ve duyarlı varlıklar olduğuna dair argümanları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Değerli Okurlarımız ve Yazarlarımız;

Bu sayımızda yer alan 15 makalenin hazırlık süreçleri büyük bir titizlikle yürütülmüştür. Türkiye'nin farklı üniversitelerinden, çalışma alanlarına uygun olarak seçilen 45 hakem, yayımlanan makalelerin bilimsel kalitesine önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca, bu sayıya katkı sunan makalelerin her birinde, 6 alan editörü, 5 yabancı dil ve Türkçe dil editörü ile 3 sayfa editörü görev almışlardır. Bu süreçte, dergimizin kalitesini sürekli olarak iyileştirmeye yönelik fikirler sunan 8 editör kurulu üyesi, değerli zamanlarını bizlerle paylaşarak yayın kurulu toplantılarında önemli katkılar sağlamışlardır.

JENAS, yayın kalitesini her zaman en yüksek seviyede tutmaya özen göstererek, her bir makale sürecini dikkatle yönetmektedir. Emeğe saygı ilkesiyle, sadece okur odaklı değil, aynı zamanda editör, hakem ve yazar dostu bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu sayımız, Prof. Dr. Nesrin Algan'a ithaf edilmiştir; onun çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki eşsiz katkılarını onurlandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Sayının oluşumunda emeği geçen tüm bilim insanlarına gönülden teşekkür ederiz.

Yeni sayılarımızda, başarılar ve güzel gelişmelerle bir araya gelmeyi temenni ediyoruz ve beş yıllık uluslararası indeksli bir dergi olmanın gururunu ve mutluluğunu paylaşıyoruz. Yazarlarımızın, başta insanlığa fayda sağlamak üzere akademik ilerlemelerine katkıda bulunacak bilimsel eserlerini sizlerle buluşturmak, yayın kuruluşumuz için büyük bir onurdur. Yazarlarımızın çalışmalarını akademik çevrelerde paylaşmalarını ve makalelerine atf yapılması için çaba göstermelerini bekliyoruz. Yazarlarımızın katkıları, dergimizin gelişimine ve bilim dünyasına değerli birer iz bırakırken, bizler de her adımda birlikte büyümenin mutluluğunu yaşıyoruz.

Her satırında yeşeren umutlarla dolu bu sayımızı keyifle okumanız ve bu ortak geleceğin parçası olmanız dileğiyle.

Saygılarımızla.

ICAM | Information, Communication, Art and Media Network Publication Group

Online Bilgi İletişim Sanat ve Medya Ağı Yayın Grubu

www.icamnetwork.net

DEDICATION

In Honour of Nesrin Algan

How to Cite: Saçlı, A. (2024). Dedicate for Nesrin Algan's Issue,, X-XI.

Assoc. Prof. Ahsen SAÇLI

In Honour of Nesrin Algan's Issue

The person I would answer without hesitation if I were asked who has recognised and accepted the importance of environmental policies — developed by states at both national and international levels — which have reached an increasingly dangerous level since the 1970s and continue to evolve, within the bureaucracy, politics and academic community of the Republic of Turkey, is Prof. Nesrin Algan. Between 1984 and 1998, Prof. Algan made an important contribution as an expert and manager in the Department of Foreign Relations in the Undersecretariat of Environment of the Prime Ministry (later Ministry of Environment), representing Turkey and contributing her insights to numerous international meetings. Prof Algan's contributions have brought significant gains, both in terms of environmental impact and Turkey's progress. Later, from 1998, she took on the role of a faculty member in the Department of Urban, Environmental and Local Government Policies at Ankara University's Faculty of Political Science, where she graduated.

Our esteemed Professor Algan, who retired in 2024, has truly inspired admiration with her unique approach and the knowledge she has imparted to all her students through her work and lectures in the fields of Environmental Policies, Marine Environmental Policies, Environmental Diplomacy, Environmental Security, International Environmental Law, Sustainable Development, Climate Politics, and Ecocide. She does not hesitate to volunteer in various non-governmental organisations. She is also actively volunteers in various civil society organisations. Our professor, who genuinely cares for her students, impresses with her humility. She is the one who introduced the concept of "Environmental Security" to Turkey's environmental literature, and working with her, writing a thesis and attending her classes is truly a delightful learning experience

I got to know Professor Nesrin Algan during her years in the bureaucracy. But it was not until 2003, when I started my PhD, that I had the opportunity to truly get to know her as a scholar: she is a remarkable professor who values her students, is committed to their learning and pays particular attention to concepts and their correct application. She is the kind of lecturer who, no matter where she is, immediately shares relevant information about her work or assignments with her students. She is truly an inspirer and mentor. When we as her academic students want to refresh our knowledge or learn something new, we always turn to our professor first. If you want to update your knowledge, it is enough to spend just one hour with Prof Algan. She is known for her love of the sea, the colour blue, jazz and Old Mülkiye. She is the true embodiment of a professor, and I am proud to be her student.

Nesrin Algan Sayısı İçin Sunuş

1970'li yıllardan günümüze giderek artan düzeyde tehlikeli boyutlara ulaşan çevre sorunları konusunda devletlerin geliştirdiği ulusal çevre politikaları ile uluslararası kapsamda geliştirilen ve geliştirilmeye devam edilen çevre politikaları konusunun Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde hem bürokraside hem siyasette hem de üniversite camiasında önemini fark ederek kabul ettiren kişi kimdir sorusuna benim vereceğim tek cevap Prof. Dr. Nesrin Algan olacaktır. 1984-1998 yılları arasında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı (daha sonra Çevre Bakanlığı) Dış İlişkiler Daire Başkanlığı'nda uzman ve yönetici olarak çalışırken birçok uluslararası toplantıya Türkiye adına katılarak ya da görüş bildirerek önemli katkılarda bulunmuştur. Nesrin Hocamızın katkıları hem çevresel açıdan hem de Türkiye açısından önemli kazanımlar içermektedir. Daha sonra 1998 yılından itibaren mezunu olduğu kendi okulunda görev yapmak üzere Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları Anabilim Dalında öğretim üyeliğine geçmiştir.

2024 yılında emekliye ayrılan Nesrin Hocamız Çevresel Politikalar, Denizel Çevre Politikaları, Çevre Diplomasisi, Çevresel Güvenlik, Uluslararası Çevre Hukuku, Sürdürülebilir Gelişme, İklim Siyaseti ve Ekokırım alanlarındaki çalışmaları ve dersleriyle tüm öğrencilerinin hafızalarında yer eden bilgiler vererek kendine has tavrıyla gerçekten hayranlık uyandırmaktadır. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında da gönüllü olarak görev yapmaktan geri durmaz. Öğrencilerini hakikaten önemseyen hocamız mütevaziliğiyle de çok etkileyicidir. "Çevresel Güvenlik" kavramını Türkiye'nin Çevre Literatürüne kazandıran hocamız ile çalışmak, tez yazmak, derslerine katılmak sahiden çok zevkli bir öğrenme sürecidir.

Ben Nesrin hocamı bürokratik yıllarımdan biliyorum. Onun başarılı girişimlerine bizzat şahit oldum. 2003 yılında doktora başladığım zamansa, akademisyen Prof. Dr. Nesrin Algan ile gerçek anlamda tanıştım. Öğrencilerine değer veren, öğrenmeleri için hakikaten emek sarf eden, kavramlara, kavramların kullanışlarına özel önem veren harika bir hocadır. Tez yazan, ödev hazırlayan öğrencilerinin konuları hakkında her nerede olursa olsun bulunduğu bilgileri hemen arayarak paylaşan tam anlamıyla bir öğretici, yol göstericidir. Bizler onun akademisyen olan öğrencileri olarak hala bilgilerimizi yenilemek ya da herhangi bir konuyu öğrenmek istediğimizde öncelikle hocamıza danışırız. Aslında bilgilerinizi güncellemek istiyorsanız Nesrin Hocam ile 1 saat geçirmek bile yeterli olacaktır. Denizlere, maviye,caza ve Eski Mülkiye'ye olan aşkıyla bilinir. O tam anlamıyla hoca gibi hocadır ve kendisinin öğrencisi olmaktan gurur duyduğum hocamdır.

University professors illuminate the path of their students with the torches they hold in their hands guiding them along the way. They accompany their students on their journey. With the light of her wisdom, Prof Dr Nesrin Algan has always illuminated our path and walked beside us. We hope that we will never fail to express our deepest gratitude to her as she has been such an extraordinary guide to us.

With my deepest love and respect,

12/12/2024 Ankara

Üniversite hocaları ellerinde tuttıkları meşalelerle kendisini takip eden öğrencilerinin yolunu aydınlatırlar. Yollarında yürümelerine eşlik ederler. Bizlere çok özel bir örnek olarak ışığıyla yolumuzu aydınlatan, yolumuzda bize daima eşlik eden hocamız Prof. Dr. Nesrin

Algan'a en büyük teşekkürlerimizi sunmayı hiçbir zaman eksik etmemek dileğiyle...

12/12/2024 Ankara

ICAM | Information, Communication, Art and Media Network Publication Group
Online Bilgi İletişim Sanat ve Medya Ağı Yayın Grubu
www.icamnetwork.net

Biography

Prof. Dr. Nesrin ALGAN ile Röportaj

Interview with Prof. Dr. Nesrin Algan

How to Cite:

Şengün, H. (2024). Prof. Dr. Nesrin ALGAN ile Röportaj. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), pp-pp.
<https://doi.org/10.53472/jenas.xxxxxx>

H.Ş.: Hocam merhaba. Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim. Öncelikle üniversiteyi yani Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra kamu yönetiminde görev alma sürecinizden kısaca söz edebilir misiniz?

N.A.: 1983 yılında Başbakanlığa bağlı Çevre Müsteşarlığı'nın açtığı araştırmacı kadro sınavına başvurduğum ve sınavı kazandım. Ancak o dönemde, 12 Eylül sonrası yönetimin getirdiği koşullar nedeniyle bürokratik işlemler oldukça yavaştı. Güvenlik soruşturması sürecinin tamamlanması neredeyse 11 ay sürdü ve 1984 yılında Çevre Müsteşarlığı Dış İlişkiler Dairesi'nde çalışmaya başladım. Zaten çevre konularına özel bir ilgim vardı ve ilk görev yerim olan Çevre Müsteşarlığı benim için çok anlamlıydı. Müsteşarlık o dönemde oldukça küçük bir kurumdur; toplamda 30-35 personelden oluşuyordu ve 1978 yılında kurulmuştu. Kadro ise son derece nitelikliydi. Müsteşarımız Refet Erim Bey'di, Dış İlişkiler Dairesi Başkanımız ise rahmetli Aydan Bulca Erim'di. Göreve başladığım ilk günlerde, Aydan Hanım'ın bana verdiği üç dosyayı hala unutuyorum. Çünkü bu dosyalardan ikisi, kariyerim boyunca yoğunlaştığım çalışma alanlarını belirledi. Bunlardan biri Akdeniz Eylem Planı, diğeri ise Karadeniz'in korunmasına yönelik çalışmalardı. Karadeniz dosyası, o dönemin Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Romanya'nın üçlü teklif metnini içeriyordu. İşte bu şekilde çevre alanındaki yolculuğuma başlamış oldum.

H.Ş.: Hocam, akademiye girişiniz ve sizi akademiye yönelten veya yönlendiren faktör ve da faktörler nelerdi?

N.A.: Akademiye yer almak gibi bir planım hiçbir zaman olmamıştı; zamanla çok taraflı müzakerelerle ilerleyen çevre diplomasisi kariyerini çok seviyordum. Ancak Çevre Müsteşarlığı'nda çalıştığım 14 yıl boyunca, kurumun sürekli değişen yapısına tanıklık ettim. Müsteşarlık önce Genel Müdürlük, ardından tekrar Müsteşarlık, sonrasında ise Çevre Bakanlığı oldu. Bu süreçte yaklaşık 23 ya da 26 kez bakan değişti. Hatta bir dönem Müsteşarlık, Başbakan adına bir devlet bakanına bağlıydı. Bir keresinde hükümet kurulduğunda, Müsteşarlık Devlet Bakanı Kamuran İnan'a bağlandı. Kendisi sabah göreve başlayıp bizden brifing aldı, ancak aynı gün akşamüstü, "Bu konular benim ilgimi çekmiyor, ülkenin daha önemli işleri var" diyerek görevi başka bir bakana devretti. Sürekli değişen bu kurumsal yapboz düzeni, her seferinde yeni bir bakanla çalışmanın getirdiği bir süreci kapsıyordu. Bununla birlikte, çalıştığım yılların büyük bir kısmı Türkiye'nin uluslararası çevre politikalarında oldukça aktif ve başarılı olduğu, ulusal uygulamalarda da görece başarılı bir döneme denk geldi. Ancak son

yıllarda ulusal uygulamalarda aksamalar baş göstermiş, Türkiye'nin uluslararası platformda yerine getiremediği ulusal yükümlülüklerin gerekçesi olarak "reorganizasyon sürecindeyiz" veya "kurumsal yapı yeniden yapılanmadan

¹ Corresponding Author: (Prof. Dr.) Bayburt University, hsengun@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1899-8329

geçiyor” gibi açıklamalar yapmasına ve ülkenin kredibilitesini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştı. Bu dönemde, uluslararası kuruluşlarda yeni tartışılmaya başlanan ancak Türkiye’de akademik camiada ve sivil toplumda henüz ilgi görmeyen bir konu ilgimi çekti: Çevresel Güvenlik. Bakanlıkta çalışırken bu konuyu lisansüstü bir derste anlatmak istediğimi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden Can Hamamcı Hoca’ya ilettim. O da bana bir doktora dersi açtı. Hem bakanlıkta çalıştım hem de bu dersi verdim. Böylece Türkiye’de akademide ilk kez “Çevresel Güvenlik” adıyla bir ders açılmış oldu. Dersin tam adı “Çevresel Güvenlik ve Kaynak Diplomasisi” idi ve ilk öğrencilerim Özden Sav, Derviş Yüksel, Ferhunde Özkan ve Seçil’di. Türkiye’de çevre diplomasisi akademik anlamda henüz hiç çalışılmayan bir alan olduğu için, bu derste paylaştıklarım hem benim hem de öğrencilerim için önemli bir başlangıç oldu.

Çevre Bakanlığındaki görevim sırasında, çalıştığım birim itibarıyla artık ilerleyebileceğim bir pozisyon kalmadığını fark ettim. Doğrudan Bakana bağlı bir birimi yönetiyordum ve olası bir terfi ancak müsteşar yardımcılığı olabilirdi. Ancak bu tür görevlerin artık liyakat yerine siyasi saiklerle doldurulduğu bir siyasi ortam oluşmuştu. Kamu yönetiminde liyakate dayalı atamaların yerini siyasi bağlantılar ya da eş, dost, akraba ilişkileri almıştı. Benim liyakat odaklı beklentilerimi karşılayacak bir konjonktürden uzaklaşmıştı. Kendi kariyerim ve kişisel yaşamım açısından akademiye geçişin daha uygun olacağına karar verdim. Geç bir yaşta, çalışmak istediğim birimdeki kadro sorunları nedeniyle, Siyasal Bilimler Fakültesi’nde rahmetli Çelik Hoca ve dönemin Dekanı Celal Göle Hoca’nın girişimleriyle İktisat Bölümü’nde açılan bir öğretim görevlisi kadrosuna başvurudum. Jüri değerlendirmesi olumlu sonuçlandı ve iki yıl boyunca orada çalıştım. Ancak bu süreçte akademide görünmez olduğumu fark ettim; belli unvanlara sahip değilseniz, birçok konuda yok sayılıyordunuz. Tez yönetimi gibi sorumluluklar verilmezken akademik süreçlere dahil edilmemek, dönemimdeki birçok akademisyenin bildiği bir gerçektir. Bir gün bu durumla tekrar karşılaştığımda sinirlenerek doçentlik başvurusunda bulunmaya karar verdim. O dönem doçentlik başvuruları yılda bir kez yapılıyordu ve bu süreçle ilgili hiçbir bilgim yoktu. Akademide çekirdekten yetişmediğim için kadro konularındaki bilgim yok denecek kadar azdı. İlginç bir şekilde, tam da doçentliğe başvurduğum dönemde kriterlerin tümünü fazlasıyla karşılayabilecek bir noktadaymışım. Üç kişiden oluşan bir jüri tarafından değerlendirildim; hatta yedek jüri üyelerinden biri Tıp Fakültesi’ndendi. Bu durum, o dönemde üniversitelerarası kurulun ve çevre bilimiyle ilgilenen sosyal bilim camiasının ne kadar dar bir yapıya sahip olduğunu gösteriyordu. Ancak itiraf etmeliyim ki hem doçentlik hem de profesörlük atamalarım sürecinde, günümüzde sıkça karşılaşılan zorlukların hiçbirini yaşamadım. Bu süreçler fakülte dekanı tarafından rutin bir şekilde takip edilip sonuçlandırıldı. Doçentlik için kadrom bir yıl sonra geldi. Burada belirtmek gerekir ki, kadro ilanları herkese açık şekilde yapılıyordu. Kadro ilanı birden fazla başvuru alırsa ve başvurular arasından daha güçlü dosyalar öne çıkarsa, jüri bunları atamaya yeterli bulma hakkına sahiptir

ki, o dönemde jüri üyeleri son derece objektifti. Üniversitenin içinden birinin daha avantajlı olmasının nedeni, kriterleri takip etme ve buna göre hazırlık yapma fırsatının olmasıdır. Başvuru için üniversitenin belirlediği kriterleri yerine getirmiş olma sürecini tamamlamıştım ve sorunsuz biçimde atandım. Ankara Üniversitesi’nin kriterleri de neredeyse her Rektörle birlikte değişir. Örneğin, profesörlük başvurusunda, dönemin rektörü bir Tıp Fakültesi mensubuydu ve bu da sosyal bilimlerde bile sağlık bilimlerindeki gibi farklı kriterlerin uygulanmasına neden olmuştu. O dönemde, kriterlerin değiştiği ve farklılaştığı bir sürece denk gelmişim. Ancak kadro talep etme süreci konusunda herhangi bir endişem olmadı çünkü dönemin dekanı Celal Göle Hoca, bu süreci düzenli olarak takip ederek gerekli işlemleri yürütüyordu. Bu sayede profesörlük başvurumu zamanında ve yasal süreyi aşmadan tamamladım ve akademik kariyerimi daha az sıkıntıyla ilerletme fırsatı bulmuş oldum.

H.Ş.: Sizi çevre konularına ve çevre sorunlarına hem akademisyen hem de aktivist olarak yönlendiren saiklerden söz ettiniz ama buna eklemek istediğiniz bir şey var mı acaba?

N.A.: Tabii ki. Çünkü benim üniversiteyi bitirdiğim yıllarda. Almanya'da Yeşiller Partisi yeni kurulmuştu. Bölümde ayrı bir çevre dersimiz yoktu. Fakültede şehircilik dersinde rahmetli Fehmi Yavuz hoca çevre sorunlarından da bahseden bir program izliyordu ki hatırlarsınız Türkiye'de Sosyal Bilimler alanında 70'li yıllarda çevreyle ilgili ilk kitabı yazan hoca da Fehmi Yavuz'dur. Dolayısıyla onun öğrencisi olmanın avantajları vardı. Fakat anmak istediğim bir başka hocam daha var. O da merhum Pars Esin Hoca. O da son sınıftaki "Türkiye'nin Toplumsal Sorunları" seminer dersi hocamdı ve bana seminer ödevi olarak Türkiye'nin çevre sorunlarıyla ilgili bir ödev vermişti. Hiç unutmuyorum, Ankara hava kirliliğini, Haliç'in kirliliğini ve Murgul'daki bakır işletmesinin

yarattığı kirliliği ve buna ilişkin politikaları, hukuki düzenlemeleri ve uygulamayı araştırmamı istemişti. Hatta sonraki yıllarda Pars Hoca ben akademiye geçtikten sonra beni çok onurlandıran bir espriyi çok sık yapardı. "Mesleğini seçmesine ben vesile olduğum için hep gurur duyuyorum" diye bahsederdi. Gerçekten de ilgi alanımı bulmam da Pars Hocamın katkısı büyüktür. Alman Yeşiller Partisi'nin kurulmasının Avrupa'da ve Türkiye'deki toplumsal ve politik sorunlarla ilgili kişiler olarak bizde uyandırdığı merak ve ilgi, Pars Hocamın bana bir çalışma konusu olarak bunu vermesi ve o esnada da tesadüfen bir süre sonra da Çevre Müsteşarlığı'nın bu sınavı açması ve benim Akdeniz'in ve Karadeniz'in korunmasıyla ilgili çevre diplomasisinde doğrudan görev alıp, gerçekten samimi olarak ve ciddi bir biçimde sevgiyle yaptığım bir işe dönüşmesi fırsatım oldu. Bugün bile hala çevre diplomasisi, akademisyenlik ve aktivistlik arasında yine çok ilgi duyduğum bir alan olmaya devam ediyor. Bazen düşünürüm yeniden başlasam ne yapmak isterdim diye. Sanıyorum aktivist olmayı hiçbir zaman bırakmazdım. Fakat çevre diplomasisi akademisyenlikle eşit bir yer kaplıyor gönlümde. Onun nedenini de biliyorum. Çünkü dünyanın farklı ülkelerinden, farklı mesleklerden, farklı ulusal çıkarlarla aynı masaya oturduğunuz insanlarla, bir bölgenin ya da gezegenin korunması için ortak bir amaçta buluşarak müzakere yapmak hem çok öğretici hem de çok tatmin edici. Ama tabii bu 2000'li yıllardan sonra çevre diplomasisinin geçirdiği değişimleri kapsamıyor. Çünkü 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de de dünyada da çevre politikaları çok irtifa kaybetti. Dolayısıyla çevre ve çevre diplomasisinde de devletler ekonomik çıkarları her zaman öne koyan ve çevreyi korumaya dair etkili sonuçlar alınmayan tutumlar izliyor. Daha doğrusu mesela iklim müzakerelerine bakın, artık ülke heyetleri bazı devlet temsilcilerinden daha kalabalık fosil sektörü temsilcilerinin yönlendirmesiyle geçiyor. Çok şanslıyım öyle bir dönemde yapmadım bu mesleği. Mesela Akdeniz'in, Karadeniz'in korunması, sürdürülebilir kalkınma için bir Brundtland Komisyon Raporu ve arkasından 1992'deki Rio Zirvesi'nin, Rio Bildirgesi'nin ve Gündem 21'in hazırlanması aşamalarında dediğim gibi hem Türkiye'de çevre konularında siyasi irade oluşmuştu yani rahat çalışabiliyorduk, hem uluslararası platformda bu bahsettiğim küresel ve bölgesel çevre politikaları ve hukuku oluşturma çalışmalarında ülkeler çevreyle ilgili ortak bir amaçta samimi olarak birlikte bir şeyler üretmek istiyorlardı. Çevre birlikte üreteceğimiz bir konu. Hem akademik, disiplinler olarak hem ülkeler olarak hem uygulamada farklı meslekler olarak... İtiraf etmem gerekir ki akademide bunu pek bulamadım. Belki benim çalıştığım ortam, belki benim çalıştığım konjonktür çevre konusunda akademide birlikte üreteceğim bu çok meslekli, çok disiplinli, çok zenginleştirici ortamı bulmama olanak vermedi. Akademide benim başladığım dönemde herkes kendi başına farklı bir çalışma yapıp, kendi akademik ikbalini düşünen bir yol izliyordu. Bilimsel proje yapmada kaynak bulma olanağı da çok kısıtlıydı. Dolayısıyla ortak bir projede çalışıp onu bir yayına dönüştürmek, birlikte ortak etkinlikler yapmak zemini bir önceki çevre diplomasisi kariyerime göre daha yoksuldu.

H.Ş.: Hocam aslında biraz önceki söyledikleriniz içerisinde çok kısa da olsa değindiniz ama ben şunu sormak isterim. Gerek doğal çevre gerek yapay çevre bağlamında dünyanın geleceğini nasıl görüyorsunuz? Sizce dünya nereye doğru gidiyor?

N.A.: Dün akşamki (23.12.2024) Mustafa Aydın hocanın yönettiği Global Akademi'nin "2024'te küresel olarak önemli neler oldu? 2025'te neler olmasını bekliyorsunuz?" başlıklı etkinliğimizde aynı konuyu konuştuk. Çevreyle ilgili ben ne kadar karamsarsam, uluslararası ilişkiler, ekonomi ve enerji diplomasisi konularında konuşan meslektaşlarım da benzer bir karamsarlık içindeydiler. Ben çevre politikalarının küresel düzeyde 2000'li yıllarla birlikte ivmesini kaybettiğini gözlemliyorum. Önce 2000'li yılların başında çevre politikalarının öne çıkan sürdürülebilir kalkınma politikalarının, o meşhur ve etkileyici küresel rüzgarının yerini ufak ufak iklim kriziyle ilgili politikalar alır gibi oldu. Fakat neredeyse son on yıldır, daha doğrusu Paris İklim Anlaşması'ndan bu yana iklimle ilgili küresel politikalarda da ciddi bir duraklama, ivme kaybetme ve oyalama dönemine geçtiğimizi düşünüyorum. Neoliberal küresel ekonomik düzenin çevre sorunsalını, iklim krizini ancak kendi çıkarlarına yaradığı ölçüde, piyasalaştırılabildiği ölçüde masada tutacağını düşünüyorum. Örneğin Avrupa Birliği'nin "Yeşil Mutabakatı" gibi bir piyasa aracı olarak

işe yarıyorsa ortaya konulacak. Türkiye'de de son 15-20 yıldır ciddi bir politikalarda ve hukuki kazanımlarda çevreyle ilgili geriye gidiş olduğunu düşünüyorum. Benim dönemimde Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasında en gelişmiş çevre mevzuatına sahip dördüncü ülkeydi. Çevre mevzuatı modifiye ediliyor, değiştiriliyor ya da farklı mevzuatlarla, çevre mevzuatını ihlal edici düzenlemeler yapıyor. "Çevreyi koruyoruz" algısı çalışması dışında, 90'lı yılların örneğin kalkınma planının makroekonomik hedefinin sürdürülebilir kalkınma olduğu yılların yerini artık sürdürülebilir büyüme aldığı için doğrusu çok olumlu beklentilerim yok. Şöyle düşünüyorum, çevre politikalarında da iklim krizinde de asıl olan siyasi iradedir. O irade de uygulamadaki ekonomik düzen tarafından belirlenir. Şu anda neoliberal ekonomik düzenin içinde bulunduğu krizi aşmanın bir yolu aslında yeşil ve büyümeye dayanmayan, çevresel açıdan sürdürülebilir bir ekonomik düzen kurmak olabilir. Fakat bu kısa ve orta vadede neoliberalizmin işine gelmiyor maalesef bu yüzden olumlu bir yorum yapma olanağım yok.

H.Ş.: Buna bir de Türkiye ile ilgili çerçeve çizmenizi rica ederek devam etmek istiyorum. Türkiye'nin çevresel açıdan, iklim ve sürdürülebilirlik bağlamında tutum ve bakış açısının ne olduğunu düşünüyorsunuz? Ne olması gerektiğini düşünüyorsunuz? Bu konuda sizin görüşlerinizi alabilir miyim?

N.A.: Aslında büyük ölçüde söyledim. Hatta Tarih Vakfı, Cumhuriyet'in 100. yılı için Türkiye'de çevrenin tarihiyle ilgili bir kitap bölümü istemişti. Sen birinci elden tanıksın buna. Bu kitabı yazarken birlikte bir süre vakit geçirdik seninle. Maalesef Cumhuriyetin 101. yılında yayımlanabildi. Yani 12. Planla ilgili değerlendirme yapma olanağım olmadı ama Cumhuriyetin 100. yılını yazabildim yine de. Demin de söylediğim gibi, 90'lı yıllarda Türkiye'nin resmi politika belgelerinde temel makroekonomik hedef sürdürülebilir kalkınma olmuştu. Bunu çevresel açıdan söylüyorum tabii ki. Her ekonomi politikasının çevreyle uyumlu olacağına dair bir makro hedef vardı. Artık zaman içinde zaten sürdürülebilirlik marjinalleştirildi, içi boşaltıldı. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de böyle oldu. Şimdi bakın mesela politika belgelerine sürdürülebilir aile, sürdürülebilir vergi gibi kavramları görüyorsunuz. Sürdürülebilirlik, çevresel olmaktan çok başka alanların kendini idame ettirebilmesinin bir koşulu haline dönüştürüldü ve bizde de büyümenin sürdürülebilirliği temel hedef oldu. Fakat büyüme çevresel açıdan korunmuş bir içeriğe sahip değil. Ben zaten son yıllarda biliyorsunuz çevresel sürdürülebilirlikten bahsediyorum. Kentlerin de çevresel açıdan sürdürülebilir bir şekilde planlanması, ekonominin de çevresel açıdan sürdürülebilir bir şekilde planlanması, sanayinin de ulaştırmanın da enerjinin de... Ama bizde böyle bir politika yok. Çok fazla strateji ve eylem planı var. Avrupa Birliği'ne uyum projeleri bağlamında, Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki kamu kurumlarına ve STK'lara sağladığı hibeler, her konuda bir strateji, eylem planı, mevzuat uyumu gibi düzenlemeleri yapmayı gerektiriyor. Çölleşmeden iklime, atıklardan su yönetimine kadar her konuda Türkiye'nin bir stratejisi, bir eylem planı var. Ancak bunların uygulanma ve denetlenmesi maalesef çok ciddi eksiklikler içeriyor. O nedenle zaten uluslararası çalışmalara bakarsanız, mesela Yale Üniversitesi'nin sürdürülebilirlik endeksine ve uluslararası düzeydeki iklim karnelerine Türkiye doğa korumada da, su yönetiminde de, iklim politikalarında da her sene daha alt basamaklara düşüyor. Bunlar bilimsel ölçütlere göre yapılan değerlendirmeler ve maalesef duraklama değil, geri gidiş var Türkiye'de çevre politikalarında. Bu çevre derken iklimi de içeriyor tabii ki. Ben bir bütün olarak bahsediyorum hepsinden.

H.Ş.: Sizce Türk Akademiyasında sorunsal olarak öne çıkanlar nelerdir? Bunlar nasıl aşılabilir? Sizin bu konudaki önerileriniz ve öngörüleriniz nelerdir? Bu konuda bizimle bilgilerinizi paylaşır mısınız?

N.A.: O çok derin, çok uzun, çok zor bir konu. Çok kısa bir iki şey söyleyeyim. Çünkü bunu bununla ilgili apayrı bir söyleşi, çalışma yapmamız gerekir. Bir kere Türkiye'de Akademiyanın tırnak içinde söylüyorum "büyük ölçüde taşralaştığını" düşünüyorum. Buna eski ve büyük şehirlerdeki köklü kurumları da dahil ediyorum yani taşrayı olumsuz bir mekânsal ya da kimlik anlamında kullanmıyorum ama şu anlamda kullanıyorum; evrensel ölçütlere göre sahip olması gereken kriterlere sahip değil Türkiye'de akademi artık. Hem bilimsel açıdan hem idari açıdan ve mali açıdan özerk olmaması, YÖK uygulamasının sakıncaları en büyük neden. Çok sayıda üniversite olması zaten bunun bir sonucu. Ancak şu çok fark etmiyor; Türkiye'nin uzak bir kentindeki yeni bir üniversiteyle, İstanbul'da, Ankara'daki, İzmir'deki gelenekleri oluşmuş, kurumsallaşmış olduğunu düşündüğümüz bir üniversite çok çok büyük farklar içermiyor. Tabii ki fark var. Tabii ki nitelikli akademik çalışma ve nitelikli akademisyen istihdam etme konusunda nüanslar var. Ama kurallar aynı ve bakış açısı aynı. Biraz önce söyledim, çok sık değişen kriterler, tamamıyla tek elden yönetilen (YÖK'ten bahsediyorum) politikalar üniversitelerin tümünü bir örnek bir niteliksizliğe yönlendiriyor. Çok sayıdaki Vakıf Üniversitesi'ni de dahil ederek düşünürseniz ben Türkiye'de akademik camianın ve akademik çalışmaların çok ciddi bir reform falan değil, yeniden oluşum yani devrime ihtiyaç duyduğunu düşünenlerdenim. Ve bunu da kısa vadede mümkün görmüyorum. Çünkü bu da yönetim biçiminize bağlı. Ülke nasıl yönetiliyorsa üniversiteler de öyle yönetiliyor. Ama burada en önemli eksiklik üniversitelerin, akademik kadroların özgür, eleştirel ve yenilikçi fikir üretme ve savunma kapasitelerindeki kayıplar. Zihniyet değişikliği yani. Bu zihniyet değişikliği olabilecek en büyük gerilemeyi provoke eden bir nitelikte.

H.Ş.: Türkiye'de akademi çevre sorunlarına bakış açısı bağlamında en önemli sorun alanlarının ne olduğunu düşünüyorsunuz? Bununla ilgili düşüncelerinizi almak isterim.

N.A.: YÖK'ün tek tipleştirilmesi ve zihniyet değişikliğini getiren uygulamaları, özgürlükçü, eşitlikçi ve güvenli bir çalışma ortamının olmaması. Akademik güvencemiz yok; özgürlükler açısından yok, mali açıdan yok. Aykut Kibritçioğlu'nun hocanın, akademisyen maaşlarının asgari ücret ve emekli maaşlarıyla mukayesesini içeren çalışmaları incellerseniz akademisyenlerin ne kadar zor bir durumda olan dar gelirli olduklarını açıkça görürsünüz. Ben yeni emekli olan bir hoca olarak söyleyebilirim ki, emekli bir akademisyen olmak, yoksulluk sınırının altına düşmek demek artık. Bütün bunlar çok ciddi yapısal sorunlar.

H.Ş.: Burada çevre sorunlarına bakış açısı bağlamında, bu sorunsal içerisinde akademi değerlendirirseniz, çevre sorunlarıyla ilgili akademi çalışan akademisyenlerin bakış açıları konusunda ne söyleyebilirsiniz? Akademi çevre meselesine yaklaşım diyeyim. Yani Türkiye'de sizce iyi bir çevre savunucusu akademisyen yetişiyor mu?

N.A.: Öyle bir endişe yok. Akademisyenlerin daha geleneksel olan bir kısmı, büyük bir çoğunluğu çevre konularında çalışıyorlarsa kuramsal olarak ve tırnak içinde yine söyleyeyim "odalarında çalışıyorlar" bu

konuları. Uygulamayla bütünleştiren ve proje getirisi olmayan bir konuda sorumluluk alan akademisyene rastlamıyorsunuz çok fazla. İkincisi üniversitelerin çevre konusundaki çalışmaları. Çünkü üniversitelerin de çevresel açıdan sürdürülebilirliği benimseyen kurumlar olması gerekir. Binalarından tutun da tükettikleri enerjiden istihdam ettikleri uzmanlara kadar. Onda da başarılı değiliz. Türkiye'nin idari ve sosyal bilimler eğitimi, akademik çalışmaları yapan üniversitelerin hemen hepsinde Kent ve Çevre Sorunları diye bir Anabilim Dalı var ki bu da çok eski bir anlayış. Mülkiye'nin yıllar önce oluşturduğu ilk kürsünün adı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yıllar önce bu ismi değiştirdi; Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları yaptı. Çünkü üçü bütünlüklü, holistik bir bakış açısıyla, transdisipliner bir yaklaşımla ele alınmalı. Artık multidisipliner, disiplinlerarası olmayı aşan konular bunlar. O nedenle transdisipliner ve holistik bir bakış açısıyla ve bir politika sorunsalı olarak ele almak lazım. Nitekim Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bunu gerçekleştirdi yıllar önce. Zaten doçentlikte de benzer bir uygulama vardır. O da yine Mülkiye'nin Üniversitelerarası Kurul temsilcilerinin girişimleriyle yıllar önce yapılmış bir

düzenlemedir. Yani sorunsal kent, çevre, yerel yönetim politikaları sorunsalıdır. Fakat Türkiye'de Mülkiye hala tek bu konuda. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bakıldığı gibi transdisipliner ve holistik bir şekilde kent, çevre ve yerel yönetim politikaları sorunsal olarak konuların bütünlüklü olarak ele alındığını görmüyorum diğer benzer fakültelerde. Ama daha ilginç bir şekilde dünyada önemli akademik kurumlarda uluslararası ilişkiler, iktisat ve ekonomi bölümleri artık bu konularda anabilim dalları, kürsüler oluşturuyor. İklim ekonomisi, karbon ekonomisi, biyoçeşitlilik ekonomisi, iklim diplomasisi, uluslararası çevre hukuku gibi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi dahil Türkiye'de hiçbir benzer fakültede bu bölümlerde bu bahsettiğim türden oluşumlar yok. Bireysel çalışmalar var. Bir fakültenin iktisat bölümü, uluslararası ilişkiler bölümü gibi bölümlerinden bazı akademisyenler bu konularda çalışıyor. Ama bu konularda dünyanın son yirmi yılda kaydettiği gelişmelere uygun bir yapılanma yok. Dolayısıyla Türkiye'de de mesela benim çalıştığım dönemde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde farklı bölümlerde bu konulara ilgi duyan öğrenci ya da akademisyenler varsa, onlar kendi başlarına çalışıyorlardı ve halen böyle devam ediyor. Kent, çevre, yerel yönetim politikalarıyla bir organik bağ kurmak, ortak bir çalışma yapmak gibi bir uygulamaya tanık olmadım. Mesela fakülteye yeni başladığım dönemde Mustafa Aydın hocanın Uluslararası Politika dersinde Uluslararası Çevre Politikaları anlatırdım. Böyle bir uygulama Mustafa Hoca ayrıldıktan sonra yapılmadı. Gelişmiş ülke akademilerine göre çok geride olduğumuzu düşünüyorum bu konuda. Hem çevre ve kent konularında çalışan birimler holistik ve transdisipliner ve çevre kent yerel yönetim politikaları bağlamında konuyu ele almadıkları için, hem diğer bölümlerle iş birliği yapmakta eksiklikleri olduğu için, hem de diğer bölümlerin bu konularda spesifik kürsüler oluşturmadaki eksiklikleri nedeniyle.

H.Ş.: Peki hocam, akademide sorunlar var, Akademisyenlerde sorunlar var. Yeni akademisyenlere, özellikle çevre konularıyla ilgili olanlara önerileriniz nedir bu doğrultuda?

N.A.: Bir kere meraklı olsunlar. Kullandığı kavramın ne anlama geldiğini merak edip araştırmayan çok sayıda genç akademisyen görüyorum ya da akademisyen aday. İkincisi, dediğim gibi holistik bakmayı bilecekler; hem ormanı bir görecekler aynı anda hem tek tek ağaçları, hem ormandaki mantarları, hem orman köylüsünü, hem ormana ilişkin madem politikalarını bütünlüklü bir biçimde ve tümelci bir biçimde ve yine dediğim gibi transdisipliner bir biçimde ele alacaklar ki en az konuşulan konu bu akademi ya da çevrebilim alanında. Herkes bir disiplinlerarası diye tutturmuş gidiyor, bu yaklaşım 20. yy.ın sonlarında aşıldı artık dünyada. Bir baksınlar nedir transdisipliner olmak demek ve neden çevrebilim buna en uygun bilim dalıdır. Bir diğer söyleyeceğim uygulamaya baksınlar. Küçük, güzel ya da kalabalık ve dar odalarından çıkıp hayatta neler oluyor onunla ilgilensinler. Kuşkusuz ütopyalara, kuramlara çok ihtiyacımız var. Ancak gezegenin bu kadar ciddi bir yok olma tehdidiyle karşı karşıya olduğu bir tarihsel dönemdeyiz. Altıncı büyük yok oluş çağında yaşıyoruz. Gezegenin dokuz sınırından altısını aşmış bir dönemde yaşıyoruz. Akademisyenin görevi uygulamaya yol gösterecek, yönlendirecek, bilimsel kanıta dayalı politika üretecek bir sorumluluk almak. Bunun için de sadece proje ve projeden gelecek gelirlerle sınırlı olmayan bir uygulama deneyimi içerisinde olmalarını ümit ve temenni edebilirim. Çünkü maalesef gün geçtikçe bu alan da çok daralıyor. Atama puanı toplamak ve akademik yükselmeye gerekli kriterleri tamamlamak, proje yapıp mali kaynak sağlamak gibi endişeleri olduğunu görüyorum birçok akademisyenin. Bu da bahsettiğim uygulama ve çevreci sivil toplum kuruluşlarıyla gönüllü bir dayanışma içinde olmaktan uzak tutuyor akademisyenleri. Bahsettiğim profesyonel proje yapmak değil, gönüllü, ücretsiz bir dayanışma içine girmek. Benim hayalimdeki durum bu. Ama bu gerçekçi değil. Bu da benim ütopyam. Bir de kuşkusuz önemsemekle benimsemek arasındaki farkı görmeleri gerekir.

H.Ş.: Çok güzel bir söyleşi oldu. Çok ufuk açıcıydı. Bu konulara eklemek istediğiniz, şunu da sorsaydın dediğiniz bir konu var mı? Bunu da röportajı bitirmeden duymak isterim.

N.A.: Başında da söylediğim gibi bütün bu 40 yıllık deneyimini sonunda. Türkiye'de ve dünyada çevre politikalarının uygulamada katettiği yol bakımından başarısız bile görsem, kendimi birey olarak şanslı buluyorum. Çünkü halen hem küresel, hem bölgesel, uluslararası düzeyde, hem ulusal düzeyde çevreyi koruma amaçlı, çoğu hukuki ve politik stratejinin oluşturulmasında aktif görev yapmış biri olma şansım oldu. Hala daha yürürlükte olan uluslararası sözleşmeyi yazıp müzakere edebilenlerden birisi oldum. Ulusal düzeyde kanun, plan, yönetmelik ya da strateji gibi birçok siyaset belgesinin hazırlanmasında bulundum. Yani hem çevre diplomati ve bürokrati olarak hem akademisyen olarak ve hem de mesleğe başladığım ilk günden beri hiç bırakmadığım ve bırakmayı da düşünmediğim çevre gönüllüsü olarak sivil toplumda bir aktivist olarak çalışma fırsatı bulduğum için. Bu üç alanı birleştirebildiğim için şanslı buluyorum. Akademik programa Türkiye'de ilk kez Çevresel Güvenlik, Denizel Çevre Politikaları, Uluslararası Çevre Hukuku, Uluslararası Çevre Politikaları, Sürdürülebilir Gelişme Politikaları, Enerji,

Nüfus ve Çevre Politikaları gibi dersler koyabilme, ilk kez bunları oluşturup çalışma alanı haline getirebilmede şanslı olduğumu düşünüyorum. Belki biraz mütevazılıktan uzak gibi görünecek ama iyi bir miras oluşturduğumu düşünüyorum çevre diplomati, çevre akademisyeni ve aktivisti olarak. Bundan sonra da gönüllüsü olduğum ve yönetim kurullarında ya da danışma kurullarında bulunduğum sivil toplum kuruluşlarıyla enerjimin, zihnimin elverdiği ölçüde çalışmaya devam edeceğim. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Küresel İklim Akademisi, İskenderun Çevre Koruma Derneği'nde, Caz Derneği'nde, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı'nda. Umarım sivil toplum üzerinden ve akademik literatüre katkı sağlama konularında devam etme fırsatı yine bulurum.

H.Ş.: Bu güzel söyleşiye vakit ayırdığınız için çok teşekkür ediyorum. Vakit ayırdınız, sizi yordum. Çok sağ olun. Ağızınıza sağlık. Çok önemli şeyler söylediniz gerçekten. Yani bir kısmı ütopya deseniz de bunların var olması bu dünyayı ve geleceği kurtaracak, gerçekten sürdürülebilir bir yaşam inşası konusunda çok önemli katkılar koyacak bizlere. Kattıklarınız için de ayrıca bu vesileyle tekrar teşekkür etmek istiyorum. Hoşçakalın.

Biography Article

Çevreye Adanmış Bir Kariyer

A Career Dedicated to the Environment

Ezgi Kovancı¹

 How to Cite: Kovancı, E. (2024). Çevreye Adanmış Bir Kariyer. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), pp-pp.

ABSTRACT:

After graduating from the Department of Politics and Administration at Ankara University, Faculty of Political Sciences (Mülkiye), Prof. Dr. Nesrin Algan completed her master's and doctorate studies in the field of Urbanization and Environmental Problems at the same faculty. Between 1984 and 1998, she served as an expert and manager at the Prime Ministry Undersecretariat for Environment and later at the Ministry of Environment, playing an effective role in the formation of international regional and global environmental policies and law, and the integration of Türkiye's environmental policies with its international policies.

Continuing her academic career at the Department of Urban, Environmental and Local Government Policies at Ankara University, Faculty of Political Sciences between 1998 and 2024, Prof. Algan has given numerous lectures, conducted research and published books in the fields of environmental security, environmental policies, marine environmental policies, sustainable development, climate politics, water policies and security, EU environmental policies, introduction to social ecology, energy, population and environment, regional environmental management, international environmental policies and law

KEYWORDS: *Mülkiye, Ministry of Environment, Faculty of Political Science*

Öz:

Prof. Dr. Nesrin Algan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Siyaset ve İdare Bölümünden mezun olduktan sonra, aynı fakültede Kentleşme ve Çevre Sorunları bilim dalında yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tamamlamıştır. 1984-1998 yılları arasında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı ve daha sonra Çevre Bakanlığı'nda uzman ve yönetici olarak görev yaparak, uluslararası bölgesel ve küresel çevre politikaları ve hukukun oluşturulmasına, Türkiye'nin çevre politikalarının uluslararası politikalarıyla bütünleştirilmesinde etkili bir rol oynamıştır.

1998-2024 arasında akademik kariyerine Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları Anabilim Dalında devam eden Prof. Algan, çevresel güvenlik, çevresel politikalar, denizel çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma, iklim siyaseti, su politikaları ve güvenliği, AB çevre politikaları, sosyal çevre bilimine giriş, enerji, nüfus ve çevre, bölgesel çevre yönetimi, uluslararası çevre politikaları ve hukuku alanlarında çok sayıda ders vermiş, araştırmalar yapmış ve kitaplar yayımlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Mülkiye, Çevre Bakanlığı, Siyasal Bilgiler Fakültesi*

¹ **Corresponding Author:** (Assoc. Prof.Dr.) Adıyaman University, ekovanci@adiyaman.edu.tr,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1434-2581>

Çevreye Adanmış Bir Kariyer

Prof. Dr. Nesrin Algan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Siyaset ve İdare Bölümünden mezun olduktan sonra, aynı fakültede Kentleşme ve Çevre Sorunları bilim dalında yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tamamlamıştır. 1984-1998 yılları arasında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı ve daha sonra Çevre Bakanlığı'nda uzman ve yönetici olarak görev yaparak, uluslararası bölgesel ve küresel çevre politikaları ve hukukun oluşturulmasına, Türkiye'nin çevre politikalarının uluslararası politikalarıyla bütünleştirilmesinde etkili bir rol oynamıştır.

1998-2024 arasında akademik kariyerine Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları Anabilim Dalında devam eden Prof. Algan, çevresel güvenlik, çevresel politikalar, denizel çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma, iklim siyaseti, su politikaları ve güvenliği, AB çevre politikaları, sosyal çevre bilimine giriş, enerji, nüfus ve çevre, bölgesel çevre yönetimi, uluslararası çevre politikaları ve hukuku alanlarında çok sayıda ders vermiş, araştırmalar yapmış ve kitaplar yayımlamıştır.

Prof. Dr. Nesrin Algan'a Armağan: Çevre, Deniz ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Adanmış Bir Akademik Yolculuk

Prof. Dr. Nesrin Algan, çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında uzmanlaşmış, akademik ve mesleki yaşamı boyunca çok sayıda önemli çalışmaya imza atmış değerli bir bilim insanıdır. Çevre politikaları, çevresel güvenlik, çevresel soykırım, denizel çevre, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği gibi alanlarda önemli katkılar sunmuş olan Prof. Dr. Algan, aynı zamanda pek çok genç akademisyenin yetişmesine de öncülük etmiştir. Çevre politikaları ve yönetimi konusundaki derin bilgi birikimi ve transdisipliner yaklaşımı ile alandaki çalışmalara yeni bir perspektif kazandırmıştır.

Akademik ve Mesleki Hayatı

Prof. Dr. Nesrin Algan, Türkiye'de çevre politikalarının oluşum ve gelişim süreçlerine akademik düzeyde katkı sağlayan önemli isimlerdendir. Lisans ve lisansüstü eğitimlerini başarıyla tamamladıktan sonra çevre diplomatı ve bürokrati olarak çalışmış, Akdeniz ve Karadeniz'in korunması için hazırlanan sözleşme ve eylem planları ile küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma politikalarının yazımında ve müzakerelerinde görev yapmıştır. Daha sonraki dönemde de akademisyen olarak aynı alanlarda çalışmaya devam etmiştir. Çevresel Güvenlik, Denizel Çevre Politikaları, Uluslararası Çevre Hukuku, Uluslararası Çevre Politikaları, Sürdürülebilir Gelişme Politikaları konularını Türkiye'de ilk kez akademik programa ders ve çalışma alanı olarak dahil etmiştir.

Yayınlar ve Katkıları

Prof. Dr. Algan'ın akademik üretkenliği, yayımladığı kitaplar, makaleler ve projelerle kendini göstermektedir. Akademik çalışmaları, çevre politikalarının etik, düşünsel sosyal, ekonomik, tüzel ve yönetsel boyutlarına ışık tutmuş ve bu alanlarda yeni araştırmalara zemin hazırlamıştır. Hem çevre diplomatı ve bürokrati hem akademisyen ve hem de çevre gönüllüsü olarak sivil toplumda bir aktivist olarak bu konularda çalışabilmeyi başarmıştır. Ayrıca, çalıştığı her konuda, konferans, panel, çalıştay gibi bilimsel etkinliklerde aktif görev yapmıştır.

Seçili Yayınları (Kitaplar)

- Tabiat Varlıklarını Koruma Rehberi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Aralık 2011.
- Türkiye Açısından Dünyada İklim Değişikliği, Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara, 2011, (Ortak Kitap).
- Türkiye'nin Sağlık Tarihi Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Cumhuriyetin Sağlık Sorununa Yaklaşımı, (ed. İlhan TEKELİ), Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara, 2010, (Ortak Kitap).
- Dünyada ve Türkiye'de Biyolojik Çeşitliliği Koruma, (ed. İlhan TEKELİ), Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara, 2006, (Ortak Kitap).
- Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler, Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara, 2005, (Ayşe KAYA DÜNDAR'la birlikte).

- Yaşam Kalitesi Kavramı ve Göstergeleri: Türkiye İçin Bir Yaşam Kalitesi Veri Sistemi Önerisi, (ed. İlhan TEKELİ), Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara, 2004, (Ortak Kitap).
- Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003, (Ayşegül MENGI'yle birlikte).
- Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi İçin TÜBA'nın Görüşü, (ed. İlhan TEKELİ), Türkiye Bilimler Akademisi Yay., Ankara, 2002, (Ortak Kitap).
- Bölgesel Çevre Yönetiminde Model Arayışları: Akdeniz, T.C.Çevre Bakanlığı Yay. Çevre Yazıları 8, 1995, Ankara, (Doktora Tezi).

Seçili Yayınları (Kitap Bölümleri)

- “Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Kamu Yönetiminin Çevre Politikaları”, Kentleşme ve Çevre Tarihi (der.Nurşen Günboğa) içinde, ss.255-276.,Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2024.
- Deniz Olarak Karadeniz: “Solastalji'nin Eşiğinde”, Karadan Öte: Deniz Olarak Karadeniz'e Bakmak içinde, (Ed.F.Genç, Ö.Şendeniz), Gola Kültür,Sanat ve Ekoloji Derneği Yay.No:2, İstanbul, 2022, ISBN: 978-605-73818-2-8, ss.22-33.
- The Black Sea as a Sea: “On the Brink of Solastalgia”, in Beyond the Land: Looking at the Black Sea as a Marine Environment, (Ed.F.Genç, Ö.Şendeniz), Gola Kültür,Sanat ve Ekoloji Derneği Yay.No:2, İstanbul, 2022, ISBN: 978-605-73818-2-8, pp.22-33.
- “Açık Denizlerin Korunması ve Akdeniz”, Ulusal Yetki Alanları Dışında Kalan Açık Denizlerin Korunması ve Yönetilmesi içinde, Algan N., Gönülal O., (Ed.) 2019, Türk DenizAraştırmaları Vakfı, (TÜDAV)Yayın no: 50, İstanbul, ss.31-53.
- “Kentsel Gelişmede Ekolojik Sürdürülebilirlik” Kentsel Politikalar içinde, Ed. Ayşegül Mengi, Deniz İşçioğlu, Palme Yayıncılık, Ankara, 2018, ss.356-366.
- Algan Nesrin ve Elif Çolakoğlu, “Yerel Yönetimlerin İklim Değişikliği ile Mücadelesi ve İyi Uygulama Örnekleri”, Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar içinde, Ed. Mahmut Güler, Menaf Turan, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, No. 106, İstanbul,2017, ss. 463-482.
- “Akdeniz'in Deniz Çevresinin Korunması ve Kıyı Alanlarının Sürdürülebilir Kalkınması İçin Eylem Planı”, Akdeniz'de Çevresel Güvenlik içinde, Nesrin Algan ve Deniz İşçioğlu (Editörler), İmaj, Ankara, 2016.
- “Environmental Security in the Aegean Sea”, Greek-Turkish Relations, the Security Dilemma in the Aegean içinde, (eds. Mustafa Aydın Kostas Ifantis), Routledge Publications, London and New York, 2004, ss. 185–210.
- “Aral ve Hazar'da Çevre Sorunlarının Uluslararası Boyutu”, Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I) içinde, (der. Mustafa AYDIN), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, ss.357–378.

Seçili Yayınları (Makaleler)

- Algan, Nesrin; Gökçe, Karalezli Aydoğan, “Russian Federation-Ukraine War as an environmental security issue on the Black Sea”, Journal of the Black Sea/Mediterranean Environment, Vol. 29, No. 1: 49-72 (2023)
- İklim Etiği. Mülkiye Dergisi, 2008.Cilt XXXII, Sayı 259: 191-204
- Uluslararası Politika Bağlamında Suyu Erişim Sorunu, Toplum ve Hekim, 2008Cilt 23, Sayı 2: 82-86

- Turkey's Sustainable Development Policies in the EU Accession Process", European Environmental Law Review, Volume 14, Number 4, April 2005, Kluwer Law International, London, ss. 95–108, (Ayşegül MENGİ'yle birlikte).
- The Significance of International Legislation in Coastal Zone Management", Turkish Journal of Marine Sciences, Volume 6, Number 1, 2000, İstanbul. ss. 55–69.
- "Transboundary Population Movements: Refugees, Environment and Politics", The Turkish Yearbook of International Relations, Number XXVIII, 1998, Ankara University Faculty of Political Science, Ankara. ss. 75–103, (Özlen KÜNÇEK'le birlikte).
- "Türk Boğazları'nda Çevresel Güvenlik", Mülkiye, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Mayıs-Haziran, Cilt: XXVI, Sayı:234, 2002, ss. 21–34.
- "Akdeniz Eylem Planı ve Sürdürülebilir Kalkınma", MHB, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ'a Armağan, Yıl 17–18, Sayı 1–2, 1997–1998, MMAUM, İ.Ü. Hukuk Fakültesi, İstanbul. ss. 37–54.
- "Kirlilikten Ulusal Güvenliğe", Yeşil Ufuklar, Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2005, Ankara, ss.14,15.
- "Çevre Gerçeğinin Küresel Düzeyde Ele Alınışı", Yeni Türkiye, Temmuz-Ağustos 1995, Yıl 1, Sayı 5, Ankara, ss. 110–119.
- "Akdeniz Havzasının Korunması ve Avrupa Topluluğu", Çevre ve İnsan Dergisi, Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü Yay., Yıl 5, Sayı 13, Ocak 1991, Ankara, ss.50-52.
- "Uluslararası İlişkiler ve Çevre", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı 120, Haziran 1990, Ankara, ss. 44–46.
- "Mare Nostrum", Image of Turkey, August 1988, Ankara, ss. 10–11.
- "Ülkemizde Deniz Korumacılığı", Çevre ve İnsan Dergisi, Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü Yay., Yıl 3, Sayı 8, Haziran 1988, Ankara, ss. 51–66.
- "Avrupa Topluluklarının Çevre Politikasına Kısa Bir Bakış", Çevre ve İnsan Dergisi, Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü Yay., Yıl 3, Sayı 7, Mart 1988, Ankara, ss. 43–47.
- "Karadeniz Yıkımın Eşiğinde", Trabzon Ticaret, Yıl:7, Sayı:77, Şubat 1999, ss.12- 6.
- Prof. Dr. Nesrin Algan, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın çevreye etkilerini değerlendirdi, <<<<https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/kirlilik/prof-dr-nesrin-algan-rusya-ukrayna-savasinin-cevreye-etkilerini-degerlendirdi/1815009>>>>
- Savaşın Çevreye Etkileri: Ukrayna, Global Academy Panorama, <<<https://www.uikpanorama.com/blog/2022/06/03/cevre/>>>

Seçili Yayınları (Ortak Editörlük)

- Nesrin ALGAN, Duygu ÖZEL DEMİRALP, Feza Sencer ÇÖRTOĞLU (Editörler), Küresel Ekolojik Güvenlik Uluslararası Sempozyum, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 683, 2020, Ankara.
- Algan N., Gönülal O., (Ed.) 2019, Ulusal Yetki Alanları Dışında Kalan Açık Denizlerin Korunması ve Yönetilmesi, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, (TÜDAV) Yayın no: 50, İstanbul, Türkiye.
- Nesrin Algan ve Deniz İşçioğlu (Editörler), Akdeniz'de Çevresel Güvenlik, İmaj, Ankara, 2016.

- Problems of Regional Seas 2001, Proceedings of the International Symposium on the Problems of the Regional Seas, 12-14 May 2001 (Editor in Chief: Bayram Öztürk, Co-Editor: Nesrin Algan), İstanbul, TÜDAV Yay., İstanbul, 2001.

KONGRE/PANEL/KONFERANS:

- Küresel Isınma, Uluslararası Çevre Hukuku ve Türkiye. Kapitalizm ve Küresel Isınma Sempozyumu, Tüketici Hakları Derneği, Ankara, 2007.
- İklim Güvenliği ve Etik. Küresel Isınma Baskısı Altında Toplumsal ve Etik Sorunlar Sempozyumu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Biyoetik İhtisas Komitesi, 2007Ankara.
- Kyoto Protokolü Bir Çözüm mü?. Küresel Isınma, Kuraklık ve Su Yönetimi Paneli, Ziraat Mühendisleri Odası, 2007Ankara.
- “Doğa Koruma Politikaları ve Fiziksel Planlama, 1968’den 21.Yüzyıla Ulusal Fiziki Planlama Semineri, 18–19 Ocak 2002-Ankara, Mimarlar Odası Yayını, Ankara, Ocak 2002, ss. 98–105.
- “Enerji ve Çevre Etkileşimi Konusunda Uluslararası Tüzel Düzenlemeler ve Türkiye”, Türkiye III. Enerji Sempozyumu: Küreselleşmenin Enerji Sektöründe Yapısal Değişim Programı ve Ulusal Enerji Politikaları, 5- 6 Aralık 2001, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, Aralık 2001, ss.263–278
- “Türk Boğazlarında Çevrenin Korunmasına Yeni Bir Yaklaşım: Özellikle Duyarlı Bir Deniz Alanı”, Marmara Denizi 2000 Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 11–12 Kasım 2000, İstanbul, TÜDAV Yay. No:5, İstanbul, 2000. ss.55–69, (Özden N.SAV’la birlikte).
- “Türkiye’de Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış”, Türkiye’de Çevre ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, 5–8 Nisan 2000, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. Ekim 2000. ss.221–234.
- “Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler”, 16. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, 30 Ekim 2013, Antalya.
- “Türkiye'nin Antarktika Antlaşmasına Taraf Olma Süreci”, Antarktika’da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı, 30 Nisan 2013, İstanbul Üniversitesi.
- Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi, “Aptallık Çağı” film gösterimi, 10 Aralık 2010, AÜ SBF Aziz Köklü Konferans Salonu
- Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi, “Çernobil, Nükleer Tehdit ve Türkiye” konulu panel, 26.04.2010, AÜ SBF Aziz Köklü Konferans Salonu.
- “Karadeniz’de Çevresel Güvenlik ve Savaş” , RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI KAPSAMINDA KARADENİZ’DE DENİZ GÜVENLİĞİ
ÇALIŞTAYI, AĞSFBF, TÜDAV, 9 Aralık 2022, Ankara.
- “İklim Güvenliği ve Etik”, Küresel Isınma Baskısı Altında Toplumsal ve Etik Sorunlar Sempozyumu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Biyoetik İhtisas Komitesi,1 Kasım 2007, Ankara.
- “Kyoto Protokolü Bir Çözüm mü?”, Küresel Isınma, Kuraklık ve Su Yönetimi Paneli, Ziraat Mühendisleri Odası, 1 Aralık 2007, Ankara.
- Ship Originated Pollution in the Turkish Straits System”, Problems of Regional Seas 2001, Proceedings of the International Symposium on the Problems of the Regional Seas, 12-14 May 2001, (Editor in Chief Bayram ÖZTÜRK, Co-Editor Nesrin ALGAN), İstanbul, TÜDAV Yay., İstanbul, 2001, ss.86-94, (Bayram, ÖZTÜRK ve Ayaka A.ÖZTÜRK’le birlikte).

- “Common International Commitments of Turkey and Greece on the Protection of the Aegean Sea With Special Reference to the Mediterranean Action Plan”, International Symposium on Aegean Sea 2000, 5–7 May 2000, Bodrum, TÜDAV Yay. İstanbul, 2000, ss.237–248.
- “Protection of Regional Seas and The Black Sea”, Proceedings of the Black Sea Symposium, “Ecological Problems and Economical Prospects, Published by The Black Sea Foundation for Education, Culture and Protection of the Nature, İstanbul,1994, ss.393–404.

ARAŞTIRMA PROJELERİ:

- In-Depth Study on Local Governance and Capacity Building Report for UNDP Country Evaluation: Assessment of Development Results Turkey, Ankara, 2004., Çelik ARUOBA ve Tezcan ABAY’la birlikte).
- Nüfus/Kalkınma ve Çevre, Türkiye Bilimler Akademisi ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Nüfus ve Kalkınma Stratejileri Alt Programı Çalışmaları Raporu, Türkiye Bilimler Akademisi Yay. , Ankara, 2004, (Nuran TALU’yla birlikte).
- Nihai Strateji: Biyolojik Çeşitliliğin Sürdürülebilir Kullanımı ve Doğa Koruma için Yasal Çerçevenin Akılcı Hale Getirilmesi, Ankara, Çevre ve Orman Bakanlığı, Mayıs 2003. (Türkçe ve İngilizce), (Eamon Barret, Alistair Fulton, Anna MacGillivray, Sabine Hoefnagel. Sema Alpan, Filiz Demirayak ve Gülün Egeli ile birlikte).
- Evaluation of the Blue Plan Regional Activity Centre, UNEP (DEC)/MED WG.190/9, Athens, 2001. (İngilizce ve Fransızca), Henry SMETS’le birlikte).
- UNEP/MAP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı / Akdeniz Eylem Programı External Evaluation of the Priority Actions Programme Regional Activity Centre, UNEP (DEC)/MED WG.190/8, Athens, 2001.(İngilizce ve Fransızca), (Alex HOLLAND’la birlikte).
- UNEP / MAP / PAP, Coast-Hinterland Socio-Economic Interrelations as an Essential Element of Integrated Planning in the Coastal Regions of the Mediterranean, “Case Study: Coast-Hinterland Socio-Economic Interrelations in a Selected Area of Turkey”, March,1989. (Nuran TALU’yla birlikte).
- UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) “Akdeniz Eylem Planı Mavi Plan Türkiye Ulusal Senaryoları”, Nisan 1988, Ankara, (Zeynep ARAT, Can HAMAMCI, Özcan SEZER ve Nuran TALU’yla birlikte).

Transdisipliner Çalışmalar ve Katkıları

Prof. Dr. Nesrin Algan’ın akademik çalışmaları, çevre politikalarının yalnızca bilimsel bir konu değil, toplumsal, ekonomik, kültürel, etil ve düşünsel boyutlarıyla bir bütün olarak ele alınması gerektiğini savunur. Çalışmaları, ekosistemlerin korunması ile hak temelli politikaların keşim noktalarına odaklanır. Özellikle çevresel güvenlik, denizel çevre politikaları ve iklim etiği ve adaleti alanlarındaki katkıları, çevre bilimleri ile sosyal bilimlerin keşimindeki araştırmalar için ilham kaynağı olmuştur.

Çevresel güvenlik ile denizel çevre politikalarına yönelik çalışmaları ise ayrı bir yere sahiptir. Akdeniz ve Karadeniz’in korunması için halen yürürlükte olan sözleşme, protokol ve eylem planlarının yazımında ve kabul edildiği müzakerelerde aktif görev yapmıştır. Türkiye’nin uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde denizel çevre politikalarının geliştirilmesine yönelik yaptığı analizler, ulusal mevzuatın güçlendirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Çevresel güvenlik konusunun Türkiye’de akademik programda ders ve çalışma konusu olarak yer almasını sağlayan ilk bilim insanıdır.

Sivil Toplum ve Topluma Hizmet

Prof. Algan’ın katkıları yalnızca akademik dünya ile sınırlı kalmamış, çevre bilincinin yaygınlaştırılması ve toplumsal farkındalığın artırılması için birçok sivil toplum kuruluşunda gönüllü olarak görev almıştır. Bu çalışmaları, çevresel

sorunların yalnızca politika yapımcılar değil, toplumun her kesimi tarafından benimsenmesi gereken konular olduğuna dair güçlü bir mesaj vermektedir.

Öğrencileri ve Meslektaşları Üzerindeki Etkisi

Prof. Dr. Nesrin Algan, pek çok genç akademisyenin yetişmesine rehberlik etmiş ve onların akademik kariyerlerinde ilham kaynağı olmuştur. Kendisinin transdisipliner çalışmalara olan katkısı, öğrencileri ve meslektaşları tarafından her zaman takdirle karşılanmıştır.

Bu Armağan Sayısının Amacı

Prof. Dr. Nesrin Algan'ın 40 yılı aşkın akademik kariyerini ve çevreye adanmış yaşamını onurlandırmayı amaçlayan bu özel sayı, onun akademik mirasını ve değerlerini geleceğe taşıma arzusuyla hazırlanmıştır. Bu armağan sayısında:

Kuramsal ve Uygulamalı Araştırmalar: Çevre politikaları, denizel çevre yönetimi, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel güvenlik gibi konularda yazılar.

Anı ve Değerlendirme Yazıları: Hocamızla birlikte çalışma fırsatı bulmuş öğrencilerin, meslektaşlarının ve sivil toplumdan paydaşların kişisel anıları ve değerlendirmeleri.

Uluslararası ve Ulusal Perspektifler: Çevresel güvenlik, denizel çevre politikaları, uluslararası çevre politikaları ve hukuku, sürdürülebilir kalkınma konularında ulusal ve uluslararası yaklaşımların karşılaştırmalı analizleri.

Bir İlham Kaynağı Olarak Nesrin Algan

Prof. Dr. Nesrin Algan, akademik başarıları, transdisipliner yaklaşımı ve topluma olan katkılarıyla yalnızca bilimsel bir lider değil, aynı zamanda bir ilham kaynağıdır. Bu özel armağan sayısı, çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınma, denizel çevre yönetimi ve çevresel adalet gibi alanlarda yarattığı derin izlerle tanınan değerli hocamız Prof. Dr. Nesrin Algan'a ithafen hazırlanmıştır. Öğrencileri, meslektaşları ve yakın çalışma arkadaşları olarak, kendisinin akademik mirasını ve topluma olan katkılarını yansıtacak bu çalışmayı gururla sunuyoruz.

Kendisine sağlıklı, mutlu ve üretken bir yaşam diliyor; çevre, insan ve doğa için yaptığı bu olağanüstü katkılar için şükranlarımızı sunuyoruz.

A Career Dedicated to the Environment

After graduating from the Department of Politics and Administration at Ankara University, Faculty of Political Sciences (Mülkiye), Prof. Dr. Nesrin Algan completed her master's and doctorate studies in the field of Urbanization and Environmental Problems at the same faculty. Between 1984 and 1998, she served as an expert and manager at the Prime Ministry Undersecretariat for Environment and later at the Ministry of Environment, playing an effective role in the formation of international regional and global environmental policies and law, and the integration of Türkiye's environmental policies with its international policies.

Continuing her academic career at the Department of Urban, Environmental and Local Government Policies at Ankara University, Faculty of Political Sciences between 1998 and 2024, Prof. Algan has given numerous lectures, conducted research and published books in the fields of environmental security, environmental policies, marine environmental policies, sustainable development, climate politics, water policies and security, EU environmental policies, introduction to social ecology, energy, population and environment, regional environmental management, international environmental policies and law.

A Tribute to Prof. Dr. Nesrin Algan: An Academic Journey Dedicated to Environment, Sea and Sustainable Development

Prof. Dr. Nesrin Algan is a valuable scientist who specializes in environmental policies and sustainable development and has undertaken many important studies throughout her academic and professional life. Having made

significant contributions to areas such as environmental policies, environmental security, environmental genocide, marine environment, sustainable development and climate change, Prof. Dr. Algan has also pioneered the training of many young academics. With her deep knowledge and transdisciplinary approach on environmental policies and management, she has brought a new perspective to studies in the field.

Academic and Professional Life

Prof. Dr. Nesrin Algan is one of the important names who has contributed to the formation and development processes of environmental policies in Türkiye at an academic level. After successfully completing her undergraduate and graduate education, she worked as an environmental diplomat and bureaucrat, and took part in the writing and negotiation of agreements and action plans prepared for the protection of the Mediterranean and the Black Sea, as well as sustainable development policies at a global level. She continued to work in the same fields as an academic in the following periods. She has included the subjects of Environmental Security, Marine Environmental Policies, International Environmental Law, International Environmental Policies, Sustainable Development Policies as courses and fields of study in the academic program for the first time in Türkiye.

Publications and Contributions

Prof. Dr. Algan's academic productivity is evident in the books, articles and projects she has published. Her academic studies have shed light on the ethical, intellectual, social, economic, legal and administrative dimensions of environmental policies and have paved the way for new research in these areas. She has managed to work on these issues as an environmental diplomat and bureaucrat, an academician and an environmental volunteer and an activist in civil society. She has also actively participated in scientific events such as conferences, panels and workshops on every subject he has worked on.

Selected Publications (Books)

- Guide to the Protection of Natural Assets, Ministry of Environment and Urbanization, December 2011.
- Climate Change in the World from Turkey's Perspective, Turkish Academy of Sciences Pub., Ankara, 2011, (Joint Book).
- General Health Law No. 1593 in the Context of Turkey's Health History and the Republic's Approach to Health Issues, (ed. İlhan TEKELİ), Turkish Academy of Sciences Pub., Ankara, 2010, (Joint Book).
- Conservation of Biological Diversity in the World and in Turkey, (ed. İlhan TEKELİ), Turkish Academy of Sciences Pub., Ankara, 2006, (Joint Book).
- Promises Given by Turkey on the Environment, Turkish Academy of Sciences Pub., Ankara, 2005, (with Ayşe KAYA DÜNDAR).
- The Concept and Indicators of Quality of Life: A Proposal for a Quality of Life Data System for Turkey, (ed. İlhan TEKELİ), Turkish Academy of Sciences Pub., Ankara, 2004, (Joint Book).
- Regional Sustainable Development in the Age of Globalization and Localization: The Example of EU and Turkey, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003, (with Ayşegül MENGI).
- Sustainable Development Priorities for Turkey, TÜBA's View for the World Summit on Sustainable Development, (ed. İlhan TEKELİ), Turkish Academy of Sciences Pub., Ankara, 2002, (Joint Book).
- Model Searches in Regional Environmental Management: Mediterranean, T.C. Ministry of Environment Pub. Environmental Writings 8, 1995, Ankara, (Doctoral Thesis).

Selected Publications (Book Chapters)

- “Environmental Policies of Public Administration in the Republican Era of Turkey”, in *Urbanization and Environmental History* (ed.Nurşen Günboğa), pp.255-276.,Tarih Vakfı Yurt Publications, İstanbul,2024.
- The Black Sea as a Sea: “On the Threshold of Solastalgia”, in *Beyond Land: Looking at the Black Sea as a Sea*, (Ed.F.Genç, Ö.Şendeniz), Gola Culture, Art and Ecology Association Publications No:2, İstanbul, 2022, ISBN: 978-605-73818-2-8, pp.22-33.
- The Black Sea as a Sea: “On the Brink of Solastalgia”, in *Beyond the Land: Looking at the Black Sea as a Marine Environment*, (Ed.F.Genç, Ö.Şendeniz), Gola Culture, Art and Ecology Association Publications No: 2, İstanbul, 2022, ISBN: 978-605-73818-2-8, pp.22-33.
- “Protection of the High Seas and the Mediterranean”, in *Protection and Management of High Seas Outside National Jurisdiction Areas*, Algan N., Gönülal O., (Ed.) 2019, Turkish Marine Research Foundation, (TÜDAV)Publication no: 50, İstanbul, pp.31-53.
- “Ecological Sustainability in Urban Development” in *Urban Policies*, Ed. Ayşegül Mengi, Deniz İşçioğlu, Palme Publishing, Ankara, 2018, pp.356-366.
- Algan Nesrin and Elif Çolakoğlu, “Local Governments’ Combat with Climate Change and Good Practice Examples”, in *The Future of Municipalities and New Approaches*, Ed. Mahmut Güler, Menaf Turan, Marmara Municipalities Union Culture Publications, No. 106, İstanbul, 2017, pp. 463-482.
- “Action Plan for the Protection of the Marine Environment of the Mediterranean and Sustainable Development of Coastal Areas”, in *Environmental Security in the Mediterranean*, Nesrin Algan and Deniz İşçioğlu (Editors), İmaj, Ankara, 2016.
- “Environmental Security in the Aegean Sea”, in *Greek-Turkish Relations, the Security Dilemma in the Aegean*, (eds. Mustafa Aydın Kostas Ifantis), Routledge Publications, London and New York, 2004, pp. 185–210.
- “International Dimension of Environmental Problems in the Aral and Caspian Seas”, in *Central Asia in Global Politics (Eurasia Trilogy I)*, (ed. Mustafa AYDIN), Nobel Publication Distribution, Ankara, 2005, pp.357–378.

Selected Publications (Articles)

- Algan, Nesrin; Gökçe, Karalezli Aydoğan, “Russian Federation-Ukraine War as an environmental security issue on the Black Sea”, *Journal of the Black Sea/Mediterranean Environment*, Vol. 29, No. 1: 49-72 (2023)
- Climate Ethics. *Mülkiye Journal*, 2008.Volume XXXII, Issue 259: 191-204
- Water Access Issue in the Context of International Politics, *Society and Physician*, 2008Volume 23, Issue 2: 82-86
- Turkey’s Sustainable Development Policies in the EU Accession Process”, *European Environmental Law Review*, Volume 14, Number 4, April 2005, Kluwer Law International, London, pp. 95–108, (with Ayşegül MENGİ).
- The Significance of International Legislation in Coastal Zone Management”, *Turkish Journal of Marine Sciences*, Volume 6, Number 1, 2000, İstanbul. pp. 55–69.
- “Transboundary Population Movements: Refugees, Environment and Politics”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Number XXVIII, 1998, Ankara University Faculty of Political Science, Ankara. pp. 75–103, (with Özlen KÜNÇEK).
- “Environmental Security in the Turkish Straits”, *Mülkiye, Mülkiyeliler Birliği Journal*, May-June, Volume: XXVI, Issue:234, 2002, pp. 21–34.

- “Mediterranean Action Plan and Sustainable Development”, MHB, International Law and International Private Law Bulletin, In Honor of Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Year 17–18, Issue 1–2, 1997–1998, MMAUM, I.U. Faculty of Law, Istanbul. pp. 37–54.
- “From Pollution to National Security”, Green Horizons, Year 1, Issue 1, January 2005, Ankara, pp. 14,15.
- “Global Consideration of Environmental Reality”, New Turkey, July-August 1995, Year 1, Issue 5, Ankara, pp. 110–119.
- “Protection of the Mediterranean Basin and the European Community”, Environment and Human Journal, Prime Ministry General Directorate of Environment Publications, Year 5, Issue 13, January 1991, Ankara, pp. 50-52.
- “International Relations and Environment”, Mülkiyeliler Birliği Journal, Issue 120, June 1990, Ankara, pp. 44–46.
- “Mare Nostrum”, Image of Turkey, August 1988, Ankara, pp. 10–11.
- “Marine Protection in Our Country”, Environment and Human Journal, Prime Ministry Environment General Directorate Publications, Year 3, Issue 8, June 1988, Ankara, pp. 51–66.
- “A Brief Look at the Environmental Policy of the European Communities”, Environment and Human Journal, Prime Ministry Environment General Directorate Publications, Year 3, Issue 7, March 1988, Ankara, pp. 43–47.
- “The Black Sea on the Verge of Destruction”, Trabzon Trade, Year: 7, Issue: 77, February 1999, pp. 12- 6.
- Prof. Dr. Nesrin Algan evaluated the environmental effects of the Russia-Ukraine War<<<<https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/kirlilik/prof-dr-nesrin-algan-rusya-ukrayna-savasinin-cevreye-etkilerini-degerlendirdi/1815009>>>>
- Environmental Effects of War: Ukraine, Global Academy Panorama, <<<https://www.uikpanorama.com/blog/2022/06/03/cevre/>>>

Selected Publications (Join Editorship)

- Nesrin ALGAN, Duygu ÖZEL DEMİRALP, Feza Sencer ÇÖRTOĞLU (Editors), Global Ecological Security International Symposium, Ankara University Publications No: 683, 2020, Ankara.
- Algan N., Gönülal O., (Ed.) 2019, Protection and Management of High Seas Outside National Jurisdiction Areas, Turkish Marine Research Foundation, (TÜDAV) Publication no: 50, Istanbul, Turkey.
- Nesrin Algan and Deniz İşçioğlu (Editors), Environmental Security in the Mediterranean, İmaj, Ankara, 2016.
- Problems of Regional Seas 2001, Proceedings of the International Symposium on the Problems of the Regional Seas, 12-14 May 2001 (Editor in Chief: Bayram Öztürk, Co-Editor: Nesrin Algan), Istanbul, TÜDAV Yay., Istanbul, 2001.

CONGRESS/PANELS/CONFERENCES:

- Global Warming, International Environmental Law and Turkey. Capitalism and Global Warming Symposium, Consumer Rights Association, Ankara, 2007.
- Climate Security and Ethics. Social and Ethical Problems Under Global Warming Pressure Symposium, UNESCO Turkish National Commission Bioethics Specialist Committee, 2007Ankara.
- Is the Kyoto Protocol a Solution?. Global Warming, Drought and Water Management Panel, Chamber of Agricultural Engineers, 2007Ankara.

- “Nature Conservation Policies and Physical Planning, National Physical Planning Seminar from 1968 to the 21st Century, 18–19 January 2002-Ankara, Chamber of Architects Publication, Ankara, January 2002, pp. 98–105.
- “International Legal Regulations and Turkey on Energy and Environment Interaction”, Turkey III. Energy Symposium: Structural Change Program in the Energy Sector of Globalization and National Energy Policies, December 5-6, 2001, TMMOB Chamber of Electrical Engineers Publication, Ankara, December 2001, pp.263–278
- “A New Approach to Environmental Protection in the Turkish Straits: A Particularly Sensitive Sea Area”, Marmara Sea 2000 Symposium Proceedings Book, November 11–12, 2000, Istanbul, TÜDAV Publications No:5, Istanbul, 2000. pp.55–69, (with Özden N.SAV).
- “A Brief Look at the History of Environment and Environmental Protection in the Context of State Policies in Turkey”, Symposium on the History of Environment and Environmental Protection in Turkey, April 5–8, 2000, Istanbul, Turkish Economic and Social History Foundation Publications. October 2000. pp.221–234.
- “Turkey’s Promises on the Environment”, 16th National Public Health Congress, October 30, 2013, Antalya.
- “Turkey’s Process of Becoming a Party to the Antarctic Treaty”, Workshop on Establishing a Turkish Research Base in Antarctica, April 30, 2013, Istanbul University.
- Ernst Reuter Center for Settlement and Urbanization, “Age of Stupidity” film screening, December 10, 2010, AÜ SBF Aziz Köklü Conference Hall
- Ernst Reuter Center for Settlement and Urbanization, “Chernobyl, Nuclear Threat and Turkey” panel, April 26, 2010, AÜ SBF Aziz Köklü Conference Hall.
- “Environmental Security and War in the Black Sea”, WORKSHOP ON MARITIME SECURITY IN THE BLACK SEA WITHIN THE SCOPE OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR, AGSBF, TÜDAV, December 9, 2022, Ankara.
- “Climate Security and Ethics”, Symposium on Social and Ethical Problems Under Global Warming Pressure, UNESCO Turkish National Commission Bioethics Specialist Committee, November 1, 2007, Ankara.
- “Is the Kyoto Protocol a Solution?”, Global Warming, Drought and Water Management Panel, Chamber of Agricultural Engineers, December 1, 2007, Ankara.
- “Ship Originated Pollution in the Turkish Straits System”, Problems of Regional Seas 2001, Proceedings of the International Symposium on the Problems of the Regional Seas, 12-14 May 2001, (Editor in Chief Bayram ÖZTÜRK, Co-Editor Nesrin ALGAN), İstanbul, TÜDAV Yay., İstanbul, 2001, pp.86-94, (Bayram, with ÖZTÜRK and Ayaka A.ÖZTÜRK).
- “Common International Commitments of Turkey and Greece on the Protection of the Aegean Sea With Special Reference to the Mediterranean Action Plan”, International Symposium on Aegean Sea 2000, 5–7 May 2000, Bodrum, TÜDAV Yay. İstanbul, 2000, pp.237–248.
- “Protection of Regional Seas and The Black Sea”, Proceedings of the Black Sea Symposium, “Ecological Problems and Economical Prospects, Published by The Black Sea Foundation for Education, Culture and Protection of the Nature, İstanbul, 1994, pp.393–404.

RESEARCH PROJECTS:

- In-Depth Study on Local Governance and Capacity Building Report for UNDP Country Evaluation: Assessment of Development Results Turkey, Ankara, 2004., with Çelik ARUOBA and Tezcan ABAY).
- Population/Development and Environment, Turkish Academy of Sciences and United Nations Population Fund Population and Development Strategies Sub-Program Studies Report, Turkish Academy of Sciences Publications, Ankara, 2004, (with Nuran TALU).

- Final Strategy: Rationalization of Legal Framework for Sustainable Use of Biodiversity and Nature Conservation, Ankara, Ministry of Environment and Forestry, May 2003. (in Turkish and English), (with Eamon Barret, Alistair Fulton, Anna MacGillivray, Sabine Hoefnagel. Sema Alpan, Filiz Demirayak and Gülün Egeli).
- Evaluation of the Blue Plan Regional Activity Centre, UNEP (DEC)/MED WG.190/9, Athens, 2001. (English and French), with Henry SMETS). • UNEP/MAP (United Nations Environment Programme/Mediterranean Action Programme External Evaluation of the Priority Actions Programme Regional Activity Centre, UNEP (DEC)/MED WG.190/8, Athens, 2001.(English and French), (with Alex HOLLAND).
- UNEP / MAP / PAP, Coast-Hinterland Socio-Economic Interrelations as an Essential Element of Integrated Planning in the Coastal Regions of the Mediterranean, "Case Study: Coast-Hinterland Socio-Economic Interrelations in a Selected Area of Türkiye", March,1989. (with Nuran TALU).
- UNEP (United Nations Environment Programme) "Mediterranean Action Plan Blue Plan Türkiye National Scenarios", April 1988, Ankara, (with Zeynep ARAT, Can HAMAMCI, Özcan SEZER and Nuran TALU).

Transdisciplinary Studies and Contributions

Prof. Dr. Nesrin Algan's academic studies argue that environmental policies should not only be considered as a scientific subject but also as a whole with its social, economic, cultural, ethical and intellectual dimensions. Her studies focus on the intersections of ecosystem protection and rights-based policies. Her contributions, especially in the fields of environmental security, marine environmental policies and climate ethics and justice, have inspired research at the intersection of environmental sciences and social sciences.

Her studies on environmental security and marine environmental policies have a special place. She has actively participated in the writing of the agreements, protocols and action plans currently in force for the protection of the Mediterranean and the Black Sea and in the negotiations where they were adopted. Her analyses on the development of marine environmental policies within the framework of Türkiye's international obligations have made significant contributions to the strengthening of national legislation. She is the first scientist to ensure that environmental security is included in the academic program in Türkiye as a course and study subject.

Civil Society and Community Service

Prof. Algan's contributions were not limited to the academic world, she volunteered for many civil society organizations to spread environmental awareness and raise public awareness. Her work sends a strong message that environmental issues are issues that should be embraced not only by policy makers but also by all segments of society.

Her Impact on Her Students and Colleagues

Prof. Dr. Nesrin Algan has guided the development of many young academics and inspired them in their academic careers. Her contribution to transdisciplinary studies has always been appreciated by her students and colleagues.

The Purpose of This Gift Issue

This special issue, which aims to honor Prof. Dr. Nesrin Algan's academic career of over 40 years and her life dedicated to the environment, has been prepared with the desire to carry her academic legacy and values into the future. In this issue:

Theoretical and Applied Research: Articles on environmental policies, marine environmental management, sustainable development and environmental security.

Memoirs and Articles: Personal memories and evaluations of students, colleagues and stakeholders from civil society who had the opportunity to work with our professor.

International and National Perspectives: Comparative analyses of national and international approaches to environmental security, marine environmental policies, international environmental policies and law, and sustainable development.

Nesrin Algan as a Source of Inspiration

Prof. Dr. Nesrin Algan is not only a scientific leader but also a source of inspiration with her academic achievements, transdisciplinary approach and contributions to society. This special gift issue is dedicated to our esteemed professor Prof. Dr. Nesrin Algan, who is known for the deep impact she has left in areas such as environmental policies, sustainable development, marine environmental management and environmental justice. As her students, colleagues and close colleagues, we proudly present this work that will reflect her academic legacy and contributions to society.

We wish her a healthy, happy and productive life and express our gratitude for these extraordinary contributions she has made to the environment, people and nature.

Research Article

Submission Date

09 / 09 / 2024

Admission Date

14 / 10 / 2024

Orman Yangınları Yönetimi ve Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi

A Model Proposal for Forest Fires Management and Organization

Engin ÇAR¹
Ayhan AKYOL²

How to Cite:

Çar, E., Akyol A., (2024). Orman Yangınları Yönetimi ve Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 176-193. DOI: <https://doi.org/10.53472/jenas.1546034>**Öz:**

Orman yangınları, çevresel ve ekonomik zararlara yol açabilen önemli doğal afetler arasında yer almaktadır. Bu çalışma, orman yangınlarıyla mücadele sürecinde yönetim ve organizasyonun kritik önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Orman Yangınları Yönetimi ve Organizasyonu konusu araştırılırken orman yangınları öncesi, orman yangınları sırasında ve orman yangınları sonrası yönetim ve organizasyon olmak üzere orman yangınlarıyla mücadelede teknik detaylara girilmeden yönetim ve organizasyon üzerine odaklanılmıştır. Ormanlık mevzuatına ve literatürüne yeni giren bir kavram olarak gönüllülük sistemi de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Çalışmada veri kaynağı olarak anket, literatür ve arazi gözlemleri kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde istatistiksel paket programlardan yararlanılmıştır. Çalışma bulgularına göre özellikle yangın esnasında planlamayı temel alan çift yönlü bir yönetim sistemi önerilmiştir. Bölge Müdürlüğü Yangın Yönetim Merkezi, bu sistemin merkezini oluşturmaktadır. Burada yangın amiri, hava araçları yönetim amiri, değerlendirme ve takip kurulu, AFAD sorumluluk yönetimi, basın yayın hizmetleri, destek yönetimi ve yangın bilgi grubu gibi bileşenler bulunmaktadır. Bu bileşenler, yangınla mücadelede stratejik planlama, operasyonel koordinasyon ve medya ilişkileri gibi kritik görevleri yerine getirirler. Saha düzeyinde ise, yangın bölgesinde kurulan yönetim sistemi etkin rol oynamaktadır. Yangın yöneticisi, cephe amirleri, iş makineleri yönetim amiri, yer ekipleri yönetim amiri ve destek yönetim amiri gibi görevliler, sahadaki operasyonların doğru ve hızlı şekilde yönetilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Bu çift yönlü yönetim sistemi, yangınla mücadele sürecinde stratejik planlama ile operasyonel aşamaların entegre bir şekilde yönetilmesini amaçlamaktadır. Bölge Müdürlüğü Yangın Yönetim Merkezi, koordinasyon, yönetsel stratejiler ve protokoller üzerine odaklanırken, yangın bölgesinde kurulan yönetim ve organizasyon yapısı, yangınla mücadele stratejilerinin uygulanmasını planlamaktadır. Bu yaklaşımın, hızlı ve etkin kararlar alınmasına, zararların minimize edilmesine ve başarı şansının artırılmasına olanak tanıyacağı düşünülmektedir. Ayrıca, amaç ve hedefleri belirlenmiş, aidiyet duygusu oluşmuş, sürdürülebilir bir finansman modeli ve sivil toplum örgütü çatısı altında sistematik bir gönüllülük sisteminin oluşturulmasının orman yangınları yönetim ve organizasyonunda etkili olabileceği çalışma ile önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orman Yangınları, Yönetim Sistemleri, Organizasyon, Gönüllülük, Türkiye

ABSTRACT:

Forest fires are among the major natural disasters that can cause environmental and economic damage. This study aims to emphasize the critical importance of management and organization in the process of combating forest fires. While investigating the subject of Forest Fire Management and Organization in the study, the focus was on management and organization without going into technical details in combating forest fires, including management and organization before, during and after forest fires.

¹ İzmir Kâtip Çelebi University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, İzmir, engincar3735@gmail.com, 0009-0005-2150-6793

² **Corresponding Author:** İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Forestry, Department of Forest Engineering, İzmir ayhan.akyol@ikcu.edu.tr, 0000-0001-6442-0256

In this context, the volunteer system, which is a new concept in forestry legislation and literature, was also evaluated. Surveys, literature and field observations were used as data sources in the study. Statistical package programs were used in the evaluation of the data. Based on the study findings, a two-way management system based on planning, especially during fires, was proposed. The Regional Directorate Fire Management Center is the center of this system. Here, there are components such as fire chief, aircraft management chief, evaluation and follow-up board, AFAD responsibility management, press and broadcasting services, support management and fire information group. These components perform critical tasks such as strategic planning, operational coordination and media relations in combating fires. At the field level, the management system established in the fire zone plays an active role. Officers such as the fire manager, front managers, work equipment management manager, ground team management manager and support management manager aim to ensure that operations in the field are managed correctly and quickly. This two-way management system aims to manage strategic planning and operational stages in an integrated manner during the firefighting process. While the Regional Directorate Fire Management Center focuses on coordination, administrative strategies and protocols, the management and organizational structure established in the fire zone plans the implementation of firefighting strategies. It is thought that this approach will allow for fast and effective decisions, minimizing damages and increasing the chance of success. In addition, it is suggested by the study that a sustainable financing model with defined goals and objectives, a sense of belonging and a systematic volunteer system under the roof of a civil society organization can be effective in the management and organization of forest fires.

KEYWORDS: *Forest Fires, Management Systems, Planning, Volunteering, Türkiye*

GİRİŞ:

İnsan etkisi ve atmosferdeki gazların birleşimi sonucunda oluşan hava olayları, dünyamızda belirli periyotlarla meydana gelen doğal hava olaylarından farklı olarak iklim değişikliğine neden olmaktadır. Bu değişiklik son yıllarda dünya genelinde ve ülkemizde mevsimsel değişikliklere yol açmakta, kuraklık, seller, orman yangınları gibi büyük çaplı afetlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Turan, 2018). Orman yangınları etkileri ve sonuçları itibarıyla bütün ülkeleri etkileyen Doğal afetlerin başında gelmektedir (Küçük vd., 2009; Avcı ve Korkmaz, 2021). Ormanlarımızın karşı karşıya olduğu en büyük tehlikenin orman yangınları olduğu son yıllarda meydana gelen ve her yıl milyonlarca hektar ormanın kül olmasıyla bir kez daha ortaya çıkmıştır (Elmas ve Sönmez, 2008; Avcı ve Boz, 2017; Coşkuner ve Bilgili, 2020; Kılıç, 2020; Şahan ve Kaya, 2021; Cihan vd., 2022).

Afetlerle mücadelenin temel aşaması, afet oluşmadan önce alınan tedbirlerdir. Bu önlemler, en uygun, en kolay ve ekonomik afet önleme yöntemleridir (Küçükosmanoğlu vd., 2015; Güler vd., 2022). Afet oluştuğundan sonra ise alınacak tedbirler daha maliyetli olup, afet yönetimini zorlaştırabilir (Kudu ve Buğday, 2019; Şahin, 2020). Bu nedenle, afet risklerini önceden belirleyip, olası afet senaryolarını değerlendirerek afet planları hazırlamak, afet ekiplerini kurmak ve afete hazırlıklı olmak, etkili bir afet yönetimi ve organizasyonunun anahtarıdır (Akay vd., 2014; Doğruluk vd., 2018; Aytürk, 2019; Yaman vd., 2020; Bozok ve Bozok, 2021; Bilgili ve Aktaş, 2022).

Orman Yangınları Yönetim ve Organizasyonu hem orman yangınlarının önlenmesi hem de zararın minimum düzeye indirilmesi için, orman yangınları sürecinin öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gereken hukuki, idari ve teknik çalışmaları içeren ve uygulamaya koyan, elde edilen deneyimler sonucunda mevcut sistemi revize ederek geliştirmeye devam eden bir yönetim ve organizasyon yaklaşımıdır (Kadioğlu, 2008). Orman yangınları öncesi, yangın sırasında ve sonrasında yapılacak etkin yönetim ve organizasyon çalışmaları, yangınların etkilerini azaltmak ve ormanları korumak adına büyük öneme sahiptir. Böyle bir yönetim ve organizasyon modellemesi, gelecekteki orman yangınlarıyla mücadelede daha etkili ve koordineli bir yaklaşım sağlamayı hedeflemektedir (Atik ve Ertuğrul, 2012; Ateşoğlu vd., 2015; Köse vd., 2018; Şahan, 2021; Şengöz, 2022).

Çalışmada, Orman Yangınları Öncesi, Orman Yangınları Sırasında ve Orman Yangınları Sonrasında Yönetim ve Organizasyon olmak üzere orman yangınlarıyla mücadelede teknik detaylara girilmeden yönetim ve organizasyon üzerine odaklanılmıştır. Bu kapsamda ormancılık mevzuat ve literatürüne yeni giren bir kavram olarak gönüllülük sistemi değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, planlanmış bir yönetim ve organizasyon modellemesi, orman yangınları gibi doğal afetlerle mücadelede etkin bir strateji sunmakta ve ormanların korunmasını sağlamaktadır. Bu çalışma, orman yangınları yönetim ve organizasyonu üzerine kapsamlı bir yaklaşım sunarak, gelecekteki afetlerle başarılı bir şekilde mücadele edilmesine katkı sağlamayı ve yangın gönüllüsü kavramını irdeleyerek orman yangınları yönetim ve organizasyonu üzerine etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır.

1. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma kapsamında ülkemizdeki 30 adet Orman Bölge Müdürlüğü araştırma alanı seçilmekle birlikte orman yangınlarının yoğun olarak meydana geldiği Akdeniz ve Ege Bölgelerine ağırlık verilmiştir. Araştırmanın ana materyalini anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmada aşağıda belirtilen yöntemler kullanılmıştır:

- Literatür Analizi: Konu ile ilgili olarak daha önce yapılmış bilimsel çalışmalar (tezler, makaleler, araştırmalar, projeler vb.) taranmış ve konuyla ilgili bilimsel bilgiler toplanmıştır.
- Doküman Analizi: Konuyla ilgili resmi kurumlardan gerekli harita, bilgi, istatistik vb. gibi dokümanlar ve veriler toplanmıştır.
- Anket Çalışması: Çalışma kapsamında iki farklı anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilk çalışma orman yangını gönüllüsü eğitimi almış kişilerle gerçekleştirilen anket / mülakat çalışmalarıdır. İkinci çalışma ise Orman Genel Müdürlüğü'nün farklı kademelerinde çalışan ve Orman Yangınları Yönetiminde tecrübeli olan personel (yangın konusunda uzmanlaşmış) ile gerçekleştirilen anket çalışmasıdır.
- Arazi Gözlemleri: Çalışma konusu ile ilişkili olan arazi gözlemleri yapılmış ve daha önceki büyük yangınlara ait kayıtlar derlenmiştir.

Anket formlarının hazırlanmasında öncelikle konuyla ilgili akademisyen ve uygulayıcılarla görüşülmüş ve anket formlarına son hali, ön testlerin sonucunda verilmiştir. Örnek büyüklüğü belirlenirken, sınırlı toplumlarda kullanılan ve detayları aşağıda verilen formülden faydalanılmıştır (Baş, 2010);

$$n = \frac{N t^2 pq}{d^2(N-1) + t^2 pq} \quad (1)$$

Formüle, n=Örnek büyüklüğü, N: Ana kütle büyüklüğü, t= Kabul edilmiş anlamlılık düzeyi için t tablosundan bulunan teorik değer (%95 güven düzeyi için 1.96), q: Ölçülmek istenilen büyüklüğün ana kütlede bulunmama olasılığı (0.5) (gerçekleşme olasılığı), p: Ölçülmek istenilen büyüklüğün ana kütlede bulunma olasılığını (0.5) (gerçekleşme olasılığı), d: Olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen örnekleme hatasını (%10 olarak kabul edilmiştir) ifade etmektedir.

Araştırılan olayın ana kütlede görülüş ve görülmeyiş sıklığı (bulunma ve bulunmama olasılıkları), örneklemin farklı özellikler gösterdiği ve homojen olmadığı varsayılarak %10 örnekleme hatası kabulü ile q=0.5 ve p=0.5 olarak alınmıştır(Baş, 2010). Buna göre yapılan hesaplamalar sonucunda örnek büyüklüğü $n = N * 1.962 * 0.5 * 0.5 / [0.102 * (N-1) + 1.962 * 0.5 * 0.5] = 96$ kişi olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda orman gönüllüsü eğitimi alan 104 kişi ile ve OGM personeli olan 106 kişi ile anket çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Anket ve görüşme uygulamalarından elde edilen veriler çalışmanın ana veri kaynağıdır. Anket ve görüşme formlarındaki sorulara verilen cevaplar bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra elde edilen veriler istatistik paket programı (Statistical Package for Social Science 25 – SPSS) ile analiz edilmiştir. Analizlerde verilerin özelliklerine göre frekanslar, yüzdeler, standart sapma, aritmetik ortalama vb. faydalanılmıştır. Ayrıca verilerin analizinde Parametrik veya Parametrik olmayan testlerden hangilerinin kullanılacağına karar vermek için uzman ve gönüllü anketleri için Shapiro-Wilk ve Kolmogorov-Smirnov testleri ile normallik testleri gerçekleştirilmiştir. Test sonucunda anlamlılık değeri $p < 0.05$ olarak hesaplanmış ve verilerin normal dağılmadığı belirlenmiştir (Mendes ve Pala, 2003). Çalışmada, iki ya da daha çok grup arasında fark olup olmadığını veya iki değişken arasında bağ olup olmadığını belirlemek amacıyla Ki-kare testi (chi-square test) yapılmıştır. Ki-kare testi, bir veya daha fazla kategoride beklenen ile görülen arasındaki farkları belirlemenin istatistiksel bir yoludur. Araştırmacılar bu parametrik olmayan testi, aynı örneklem popülasyonu içindeki kategorik değişkenleri karşılaştırmak için kullanmaktadır (Eymen, 2007; Kalaycı, 2010).

2. BULGULAR

2.1. Gönüllü Anketi Katılımcılarının Profil Özellikleri

Anket çalışmasına katılan gönüllülerin cinsiyet, çalışılan sektör, eğitim, yaş ve çalışma süresi durumları Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların %36.5'i kadın, %63.5'i erkektir. %16.3'ü kamuda, %52.9'u özel sektörde çalışmaktadır. %8.7'si öğrenci olduğunu ve %22.1'i ise çalışmadığını ifade etmiştir. Anket katılımcıları eğitim durumları açısından incelendiğinde %41.3'ünün lisans mezunu olduğu, %5.8'inin ortaöğretim mezunu olduğu dikkati çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında orman yangınlarında gönüllülük olgusunun eğitim seviyesi yüksek kesimlerin dikkatini çektiği söylenebilir. Katılımcılar yaşları açısından karşılaştırıldığında 18-29 yaş aralığında %12.5, 30-39 yaş aralığında %26, 40-49 yaş aralığında %30.8, 50-59 yaş aralığında %29.8 ve 60 ve üzeri yaş aralığında %1 katılımcının olduğu dikkati çekmektedir. Gönüllülük olgusunun özellikle 30-59 yaş aralığındaki kişilerin ilgisini çektiği anket sonuçlarından söylenebilir. Anket katılımcılarının bir işte çalışma süreleri incelendiğinde, büyük çoğunluğunun 21 yıl ve üzeri çalıştığı(%38.5), 1 yıldan az çalışma süresine sahip kişilerin ise en az orana sahip olduğu (%6.7) dikkati çektiği görülmektedir.

Tablo1. Gönüllü anketi katılımcılarının bazı profil özellikleri

Özellikler	Gruplar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	38	36,5
	Erkek	66	63,5
Çalışılan sektör	Devlet (Kamu)	17	16,3
	Özel	55	52,9
	Öğrenci	9	8,7
	Çalışmıyorum	23	22,1
Eğitim	İlköğretim	13	12,5
	Ortaöğretim	6	5,8
	Lise	16	15,4
	Ön lisans	20	19,2
	Lisans	43	41,3
Yaş	Lisansüstü	6	5,8
	18-29	13	12,5
	30-39	27	26,0
	40-49	32	30,8
	50-59	31	29,8
Çalışma süresi	60 ve üzeri	1	1,0
	1 yıldan az	7	6,7
	1-5 yıl	13	12,5
	6-10 yıl	12	11,5
	11-15 yıl	15	14,4
	16-20 yıl	17	16,3
	21 yıl ve üzeri	40	38,5

2.2. Gönüllü Anketi Katılımcılarının Orman Yangınları İle İlgili Düşünceleri

Gönüllü anketi katılımcılarının orman yangınları hakkındaki fikir ve düşüncelerini öğrenmek amacıyla gerçekleştirilen anket çalışması bulgularına ait istatistiksel değerlendirmeler Tablo 2’de verilmiştir. Buna göre katılımcılara ilk olarak *“daha önce herhangi bir orman yangını söndürme mücadelesine katıldınız mı?”* diye sorulmuş ve katılımcıların %65.4’ü bunu evet olarak yanıtlamıştır. Sonrasında ise orman yangınına katılan katılımcıların katıldıkları yangın söndürme çalışmalarında neler yaptıkları sorulmuştur. Daha önce orman yangınına katılmış gönüllülerin %28.8’i *“yangın alanına yiyecek / içecek getirdim”*, %19.3’ü ise *“hortum taşımasına yardım ettim”* şeklinde soruyu yanıtlamıştır.

Katılımcılar *“orman yangınları ile mücadelenin zorluk derecesini kendinize göre değerlendiriniz”* şeklinde sorulan soruya ise, çok zor (%41,3) ve zor (%39.4) şeklinde yanıt vermişlerdir. Yani daha önce yangına katılmış gönüllüler katıldıkları yangınların oldukça zor olduğunu düşünmektedirler. Çalışmada katılımcılara orman yangınlarının çıkış sebepleri ile ilgili olarak ne düşündükleri sorulmuş ve katılımcıların %73.1’i ihmal ve dikkatsizlik, %16.3’ü ise sabotaj/kasıt olarak yanıtlamışlardır. Katılımcılara insan kaynaklı orman yangını çıkış sebepleri hakkında ne düşündükleri sorulduğunda ise, %29.8’i sabotaj/kasıt, %26’sı sigara, %19.2’si mangal/piknik ateşi, %15.4’ü anız yakmak/tarla temizliği ve %9.6’sı arazi açmak şeklinde yanıtlamışlardır. Bu bulgulara göre katılımcılar son dönemdeki insan kaynaklı yangınlarda sabotaj/kasıt, sigara ve mangal/piknik ateşi gibi nedenleri önde geldiğini düşünmektedirler.

Anket katılımcılarına orman yangınları hakkındaki düşüncelerinin yanı sıra orman yangın gönüllüsü eğitimleri hakkında ne düşündükleri de sorulmuş ve bu konuyla ilgili fikirleri de çalışma kapsamında elde edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların gönüllülük eğitimleri hakkında düşüncelere yönelik anket bulguları Tablo 3’te verilmiştir. Buna göre katılımcılara *“daha önce orman yangınları gönüllü veya benzeri bir eğitim aldınız mı?”* diye sorulmuş ve %62.5’i bunu hayır olarak yanıtlamıştır. Katılımcılara aldıkları eğitimin yeterli olup olmadığı hakkındaki düşüncelerinin ne olduğu sorulduğunda ise, %42.3’ü yeterli, %40.4’ü kısmen yeterli diyerek bu eğitimleri yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 2. Gönüllü anketi katılımcılarının orman yangınları hakkındaki düşünceleri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Daha önce herhangi bir orman yangını söndürme mücadelesine katıldınız mı?	Evet	68	65,4
	Hayır	36	34,6
Katıldıysanız hangi görevi yaptınız?	Katılmadım	29	27,9
	Hortum taşımaya yardım ettim	20	19,3
	Şerit açılmasına yardım ettim.	11	10,6
	Katılmadım ama yangın alanına fotoğraf veya video çekmeye gittim	4	3,8
	Yangın alanına yiyecek/içecek getirdim	30	28,8
	Yangın alanına hiç gitmedim ama malzeme teminine yardımcı oldum	10	9,6
Orman yangınları ile mücadelenin zorluk derecesini kendinize göre değerlendiriniz	Çok kolay	3	2,9
	Kolay	12	11,5
	Kararsızım	5	4,8
	Zor	41	39,4
	Çok zor	43	41,3
Size göre orman yangınlarının en önemli çıkış sebebi nedir?	İhmal ve Dikkatsizlik	76	73,1
	Sabotaj / Kasıt	17	16,3
	Yıldırım	0	0
	Faili meçhul	3	2,9
	Anız yakmak / Tarla temizliği	8	7,7
Size göre orman yangınlarının <i>insan kaynaklı</i> en önemli çıkış sebebi nedir?	Sabotaj / Kasıt	31	29,8
	Mangal / Piknik ateşi	20	19,2
	Arazi açmak	10	9,6
	Sigara	27	26,0
	Anız yakmak / Tarla temizliği	16	15,4

Tablo 3. Gönüllü anketi katılımcılarının gönüllülük eğitimleri ile ilgili düşünceleri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Daha önce orman yangınları gönüllü veya benzeri bir eğitim aldınız mı?	Evet	39	37,5
	Hayır	65	62,5
Orman yangınları gönüllü eğitimi sizce yeterli mi?	Çok yetersiz	4	3,8
	Yetersiz	6	5,8
	Kararsızım	8	7,7
	Kısmen yeterli	42	40,4
	Yeterli	44	42,3
Orman yangınları gönüllülük eğitimine katılma sebebiniz nedir?	Orman yangınlarıyla mücadele	58	55,8
	İşe girmek	2	1,9
	Sosyal çevre edinmek	1	1,0
	Heyecan yaşamak	1	1,0
	Arkadaşlarımın ısrarı	1	1,0
Orman yangınları gönüllülük eğitimi alan birisi olarak Orman idaresinden beklentiniz var mı?	Sosyal sorumluluk	41	39,4
	Gönüllü olarak katılıyorum maddi beklentim yok	74	71,2
	Yangın sezonu boyunca maaş bağlanmalı	2	1,9
	Yangına katıldığım gün kadar para ve sigorta verilmeli	5	4,8
	Yol masraflarım karşılanmalı	4	3,8
Orman yangınları gönüllülük eğitimi kapsamında gönüllülere verilen malzemeler yeterli mi?	Yemek ve kıyafet masraflarım karşılanmalı	19	18,3
	Çok yetersiz	4	3,8
	Yetersiz	3	2,9
	Kararsızım	25	24,0
	Kısmen yeterli	34	32,7
Yeterli	38	36,5	

Katılımcılara orman yangınları gönüllülük eğitimlerine katılma nedenlerinin ne olduğu sorulduğunda ise %55,8'i orman yangınları ile mücadele, %39,4'ü sosyal sorumluluk olarak eğitime katılma nedenlerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde katılımcılara "orman yangınları gönüllülük eğitimi alan birisi olarak Orman idaresinden beklentiniz var mı?" diye sorulduğunda %71,2'si "gönüllü olarak katılıyorum maddi beklentim yok", %18,3'ü "yemek ve kıyafet masraflarım karşılanmalı" şeklinde yanıtlamışlardır. "Orman yangınları gönüllülük eğitimi kapsamında gönüllülere verilen malzemeler yeterli mi?" sorusuna ise katılımcıların %36,5'i yeterli, %32,7'si kısmen yeterli cevabını vermişlerdir. Ancak %24'lük bir katılımcı gurubu bu konu hakkında kararsız kaldığını ifade etmiştir. Bu nedenle yapılacak gönüllü eğitimlerinde, gönüllülere verilen malzemelerin ne olduğu ve hangi amaçlarla verildiğinin daha iyi anlatılması gerektiği hususu ortaya çıkmaktadır. Özellikle orman yangını gibi hayati açıdan önem taşıyan konularda %24 istatistiksel olarak çok büyük bir oranı ifade etmektedir.

Katılımcılara anket çalışması içerisinde orman yangınlarına katılım durumları ve orman yangınları ile mücadele konusunda da bir takım sorular sorularak değerlendirilmelerde bulunmaları istenmiştir. Bu değerlendirmelere ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Gönüllü anketi katılımcılarının orman yangınlarına katılım ve mücadelesine yönelik düşünceleri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Orman yangınları ne kadar mesafede olursa katılırsınız?	Mahalle veya köyümde	4	3,8
	Yaşadığım ilçede	26	25,0
	Yaşadığım ilde	22	21,2
	Komşu illerde	10	9,6
	Ülkenin her yerindeki yangınlara	42	40,4
Orman yangınlarında ne kadar süre gönüllü olarak çalışırsınız?	1-5 saat arası	4	3,8
	5-10 saat arası	19	18,3
	11-15 saat arası	5	4,8
	1 gün	12	11,5
	1 hafta	64	61,5
Orman yangınına katılım organizasyonu nasıl olmalıdır?	Orman idaresinin belirlediği yerlerde toplanılmalıdır	81	77,9
	Gönüllüler kendi aralarında haberleşip yangın alanına gitmelidir	8	7,7
	Bireysel olarak yangın alanına giderim	7	6,7
	Orman idaresi olduğum yerden almalıdır	6	5,8
	Yangın bulunduğu yerde olursa katılırım	2	1,9
Orman yangınında mücadele organizasyonu nasıl olmalıdır?	Yangında bireysel olarak yardım ederim	3	2,9
	Gönüllülerle toplanır ekip halinde yardım ederiz	20	19,2
	Bireysel olarak orman idaresinin söylemiş olduğu işleri yaparım	10	9,6
	Gönüllülerle birlikte orman idaresinin söylemiş olduğu işleri yaparım	67	64,4
	Yangın alanına giderim çalışmalara katılmam	4	3,8
Orman yangınlarıyla mücadele gönüllü sistemi ile mi yoksa mükellef (zorunlu) sistemi mi ile yapılmalıdır?	Mükellef sistemi olmalıdır	31	29,8
	Gönüllü sistemi olmalıdır	73	70,2

Katılımcılara "orman yangınları ne kadar mesafede olursa katılırsınız?" diye sorulduğunda %40,4'ü ülkenin her yerindeki yangınlara katılım diye yanıtlamışlardır. Bunu %25 ile yaşadığım ilçede olursa, %21,2 ile yaşadığım ilde olursa yanıtları izlemiştir. En az %3,8 ile mahalle veya köyümde olursa katılıyorum cevabı verilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde aslında katılımcıların yaklaşık yarıya yakını ülkenin her yerindeki yangına gidebileceğini, diğer yarısı ise yaşadığı il, ilçe veya köyde olursa katılabileceğini ifade ettiği görülmektedir.

Katılımcılara "orman yangınlarında ne kadar süre gönüllü olarak çalışırsınız?" diye sorulduğunda %61,5'i 1 hafta boyunca çalışabileceğini, %18,3'ü 5-10 saat çalışabileceğini, %11,5'i 1 gün boyunca çalışabileceğini, %4,8'i 11-15 saat çalışabileceğini ve %3,8'i 1-5 saat çalışabileceğini ifade etmiştir. Bu kapsamda gönüllülerin orman yangınlarının günler ve bazen haftalarca sürebildiğinin farkında oldukları dikkati çekmektedir.

Katılımcılara "orman yangınına katılım organizasyonu nasıl olmalıdır?" diye sorulduğunda katılımcıların %77,9'u "orman idaresinin belirlediği yerlerde toplanılmalıdır" şeklinde yanıtlamıştır. Katılımcılara "orman yangınında mücadele organizasyonu nasıl olmalıdır?" diye sorulduğunda %64,4'ü "gönüllülerle birlikte orman idaresinin söylemiş olduğu işleri yaparım", %19,2'si ise "gönüllülerle toplanır ekip halinde yardım ederiz" şeklinde yanıtlamıştır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde orman yangınlarında katılım ve mücadele organizasyonunun ne kadar hassas olduğunu ve gönüllülerin iyi bir şekilde koordine edilerek yönetilmeleri gerektiğini göstermektedir. Çünkü bu bulgular, yangın gönüllülerinin açık bir şekilde orman idaresinden yangın esnasında birçok konuda doğrudan talimat beklediğini göstermektedir.

Son olarak katılımcılara “orman yangınlarıyla mücadele gönüllü sistemi ile mi yoksa mükellef (zorunlu) sistemi mi ile yapılmalıdır?” diye sorulduğunda %70.2’si gönüllülük sisteminin, %29.8’i ise mükellef sisteminin olması gerektiği yönünde fikir belirtmişlerdir. Kırsal nüfusun yüksek ve eğitilmiş yangın mücadele işçisinin az olduğu geçmiş yıllarda mükellef sistemi bir gereklilik olarak karşımıza çıkmakla birlikte, günümüzde kırsal nüfusun az ve yaşlandığı buna karşın eğitimli ve tecrübeli yangın mücadele işçisinin sayısının arttığı bir dönemde gönüllülüğün daha ön plana çıktığı dikkati çekmektedir.

Çalışmada iki veya daha fazla değişken grubu arasında ilişkinin bulunup bulunmadığı ki-kare (χ^2) testi ile denetlenmiş olup (Eymen, 2007; Kalaycı, 2010) daha önce yöntem bölümünde açıklanmıştır. Gönüllü anketi katılımcılarının özellikleri ve tercihlerine ilişkin ki-kare testi sonuçları ise Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Gönüllü anketi katılımcılarının özellikleri ve tercihlerine ilişkin ki-kare testi sonuçları

Özellik	Tercih	χ^2	SD	P
Cinsiyet	Orman yangınları ile mücadelenin zorluk derecesi	10,777	4	,029*
Çalışılan sektör	Orman yangınlarında gönüllü olarak çalışma süresi	22,341	12	,034*
Eğitim düzeyi	Daha önce orman yangınlarına katılma	38,446	25	,042*
	Orman yangınları ile mücadelenin zorluk derecesi	52,491	20	,000*
	Orman yangınları gönüllülük eğitimine katılma nedenleri	46,245	25	,006*
	Orman yangınına katılım organizasyonunun nasıl yapılacağı	33,494	20	,030*
Yaş	Orman yangınlarının insan kaynaklı en önemli çıkış nedenleri	26,403	16	,049*
	Orman yangınları gönüllülük eğitimine katılma nedenleri	35,340	20	,018*
	Orman yangınlarında gönüllü olarak çalışma süresi	35,629	16	,003*

SD: Serbestlik Derecesi; P*=P<0,05

Bu kapsamda katılımcılardan orman yangınları ile mücadelenin zorluk derecesi kendilerince değerlendirmeleri istenmiş ve kadın ile erkek katılımcılar açısından bir farklılık olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katılımcı cinsiyetleri ile orman yangınları ile mücadelenin zorluk derecesi arasında yapılan ki-kare testi bulgularına göre ($\chi^2=10,777$; $sd=4$; $p=0,029$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde kadınların erkeklere göre orman yangınları ile mücadeleyi daha zorlu gördükleri belirlenmiştir.

Katılımcıların çalıştıkları sektörler ile orman yangınlarında gönüllü olarak çalışma süreleri arasında da ($\chi^2=22,341$; $sd=12$; $p=0,034$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, kamu sektöründe çalışanların daha uzun süreler orman yangınlarında çalışmayı tercih ettiğini, özel sektör çalışanlarının daha kısa süreleri tercih ettiği görülmektedir.

Katılımcılar eğitim düzeyleri açısından “daha önce orman yangınlarına katılma”, “orman yangınları ile mücadelenin zorluk derecesi”, “orman yangınları gönüllülük eğitimine katılma nedenleri” ve “orman yangınına katılım organizasyonunun nasıl yapılacağı” konularında karşılaştırıldıklarında istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu durum aslında eğitim konusunun orman yangınları konusunda ne kadar etkili olduğunun da bir göstergesidir. Eğitimle ilgili birçok konunun katılımcı tercihlerini önemli derecede etkilediği istatistiksel olarak ortaya konulmuştur. Benzer şekilde katılımcıların yaş düzeylerinin de orman yangınları ile ilgili tercih ve algılarını önemli derecede etkilediğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların yaş düzeyleri ile “orman yangınlarının insan kaynaklı en önemli çıkış nedenleri”, “orman yangınları gönüllülük eğitimine katılma nedenleri” ve “orman yangınlarında gönüllü olarak çalışma süresi” konuları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Özellikle katılımcı yaşı arttıkça katılımcıların insan kaynaklı orman yangını çıkış nedeni olarak sabotaj/kasit ve sigarayı neden olarak görmekteyler. Yine benzer şekilde katılımcıların yaşı arttıkça eğitime katılma nedenleri orman yangını ile mücadele olmaktadır. Son olarak ta katılımcı yaşının artması ile orman yangınlarında gönüllü olarak çalışma süreleri artmaktadır.

2.3. Uzman Anketi Katılımcılarının Profil Özellikleri

Anket çalışmasına katılan uzmanların bazı profil özellikleri Tablo 6’da verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların %23.6’ı kadın, %76.4’ü erkektir. %95.3’ü OGM bünyesinde çalışmaktadır.

Eğitim düzeyleri açısından katılımcıların %81.1’i lisans mezunu olup, geri kalanlar ise lisansüstü eğitime sahiptir. Katılımcılar yaşları açısından karşılaştırıldığında %38.7’si 30-39 yaş aralığında, %32.1’i 40-49 yaş aralığındadır. Katılımcılar çalışma süreleri açısından karşılaştırıldığında %29.2’si 1-5 yıl çalışma aralığında, %24.5’i 11-15 yıl çalışma aralığında ve %20.8’i 21 yıl ve üzeri çalışma yılı aralığına sahiptir. Bu kapsamda 16-20 yıl çalışma süresine sahip olan katılımcılar %13.2, 6-10 yıl çalışma süresine sahip katılımcılar %8.5 ve 1 yıldan az çalışma süresine sahip katılımcılar ise %3.8 oranına sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde uzmanların büyük çoğunluğunun 10 yıl ve üzeri tecrübeye sahip olduğu görülmektedir. Özellikle orman yangını gibi konularda tecrübe yılının çalışmanın değerlendirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6. Uzman anketi katılımcılarının bazı profil özellikleri

Özellikler	Gruplar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	25	23,6
	Erkek	81	76,4
Çalışılan sektör	Kamu (OGM)	101	95,3
	Özel	5	4,7
Eğitim	Lisans	86	81,1
	Lisansüstü	20	18,9
Yaş	18-29	12	11,3
	30-39	41	38,7
	40-49	34	32,1
	50-59	18	17,0
	60 ve üzeri	1	0,9
Çalışma süresi	1 yıldan az	4	3,8
	1-5 yıl	31	29,2
	6-10 yıl	9	8,5
	11-15 yıl	26	24,5
	16-20 yıl	14	13,2
	21 yıl ve üzeri	22	20,8

2.4. Uzman Anketi Katılımcılarının Orman Yangınları ile İlgili Düşünce ve Algıları

Anket çalışmasına katılan uzmanların orman yangınları ile ilgili düşünce ve algılarına yönelik değerlendirmeler bu bölüm içerisinde verilmiştir. Buna göre, uzmanlara katıldıkları orman yangınlarında hangi birimde/pozisyonda yer aldıkları (en üst birimi/pozisyonu tercih etmeleri istenmiştir) sorulmuş ve verdikleri yanıtlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Uzman anketi katılımcılarının orman yangınlarındaki birim/pozisyonları

Uzmanların Görevleri	Frekans (f)	Yüzde (%)
Teknik Personel	27	25,5
İşletme Şefi	53	50,0
İşletme Müdür Yardımcısı	11	10,4
İşletme Müdürü	10	9,4
Şube Müdürü	3	2,8
Yangın Şube Müdürü	1	0,9
Bölge Müdür Yardımcısı	1	0,9

Uzmanların %50’si orman yangınlarında işletme şefi iken görev almışlardır. Bunu sırasıyla, %25.5 ile teknik personel olarak yer alma, %10.4 ile işletme müdür yardımcısı olarak yer alma, %9.4 ile işletme müdürü olarak yer alma ve %2.4 ile şube müdürü olarak yer alma izlemektedir. Sonuncu sırada ise %0,9 ile yangın şube müdürü ve bölge müdür yardımcısı olarak yer alma gelmektedir. Bu bulgulara göre orman yangınlarında en çok görev yapan personellerin başında işletme şefleri gelmektedir. Yangın şube müdürünün ise en son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Buna göre orman işletme şeflerinin ormancı teknik eleman olarak özellikle orman yangınları yönetimi ve organizasyonu içerisinde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca katılımcılara katıldıkları orman yangınlarında hangi görevi üstlendikleri de (en üst görev) sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri yanıtlar Tablo 8’de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların %29.2’si katıldıkları son yangınlarda yangın amiri olarak görev üstlenmişlerdir. Bunu sırasıyla %23.6 ile teknik personel ve cephe amiri görevi, %17 ile tim amiri ve %6.6 ile koordinasyon destek görevleri izlemektedir.

Uzman anketi katılımcılarına ayrıca tecrübelerine dayanarak orman yangınları ile ilgili olarak bazı konulardaki fikir ve düşünceleri de sorulmuştur. İzleyen tablolarda bu fikir ve düşüncelerine ait değerlendirmeleri verilmiştir. Bu konularla ilgili olarak katılımcılardan öncelikle katıldıkları yangın büyüklükleri, orman yangını ile mücadelede en etkili evreler, yapılan tatbikatlar ve yangın eylem planları ile ilgili değerlendirmeleri istenmiş ve Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 8. Uzman anketi katılımcılarının orman yangınlarındaki üstlendikleri görevler

Uzmanların Orman Yangınlarında Üstlendikleri Görevler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Koordinasyona destek	7	6,6
Teknik personel	25	23,6
Tim Amiri	18	17,0
Cephe Amiri	25	23,6
Yangın Amiri	31	29,2

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların %41.5'inin katıldıkları yangınların 5000 ha üzerinde olduğu görülmektedir. 2. sırada %22.6 ile 0-100 ha büyüklüğündeki yangınlara katıldıkları dikkati çekmektedir. Bu durum çıkan orman yangınlarının ya büyük bir yangına dönüşmeden söndürüldüğünü ya da söndürülemeyen küçük yangınların süreç esnasında büyüyerek büyük yangınlara dönüştüğünü göstermektedir. Bu durum, orman yangınları ile mücadelede erken müdahalenin yangının söndürülmesi açısından önemli konu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu görüşü “Orman yangınları ile mücadelenin en etkili evresi hangisidir?” sorusuna verilen yanıtlar da desteklemektedir. Katılımcıların %42.5'i orman yangınları ile mücadelede yangın öncesinde hazırlık çalışmalarının önemli olduğunu, %28.3 ise yılın tamamında hazırlıklı olunması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu bulgular katılımcıların, orman yangınları ile mücadele için önceden ve sürekli olarak hazırlıklı olmak gerektiğini düşündüklerini göstermektedir.

Tablo 9. Uzman anketi katılımcılarının orman yangınları ile ilgili bazı fikir ve düşünceleri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Katıldığınız en büyük orman yangını alanı kaç hektardır?	0-100 ha	24	22,6
	101-500 ha	11	10,4
	501-1000 ha	11	10,4
	1001-5000 ha	16	15,1
	5001 ha ve üzeri	44	41,5
Orman yangınları ile mücadelenin en etkili evresi hangisidir?	Yangın sezonu	6	5,7
	Yangın öncesi hazırlık	45	42,5
	Yangın sırasında mücadele	25	23,6
	Yılın tamamı	30	28,3
Orman yangınları konusunda teknik personel için yapılan eğitim ve tatbikatlar yeterli midir?	Çok Yetersiz	3	2,8
	Yetersiz	7	6,6
	Kararsızım	5	4,7
	Kısmen Yeterli	38	35,8
	Yeterli	53	50,0
Orman yangınları yönetim ve organizasyonu eylem planlarını yeterli görüyor musunuz?	Çok Yetersiz	1	0,9
	Yetersiz	10	9,4
	Kararsızım	5	4,7
	Kısmen Yeterli	36	34,0
	Yeterli	54	50,9

Katılımcılara “Orman yangınları konusunda teknik personel için yapılan eğitim ve tatbikatlar yeterli midir?” diye sorulduğunda katılımcıların %85.8'i verilen eğitim ve tatbikatları yeterli bulmaktadır. Eğitim ve tatbikatların aynı şekilde sürdürülmesinin yangına hazırlık açısından önemli olduğu düşünüldüğünde eğitim ve tatbikatların hız kesmeden devam etmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yine katılımcılara “Orman yangınları yönetim ve organizasyonu eylem planlarını yeterli görüyor musunuz?” diye sorulduğunda %84.9'u eylem planlarını yeterli bulduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların orman yangınları yönetim ve organizasyonu ilgili fikir ve düşüncelerine yönelik sorulan yangın ve cephe amirinin kim olması gerektiği, yangın alanda kimlerin olması gerektiği, yönetim merkezi ve yönetim aracının nerede olması gerektiği ile ilgili fikir ve düşünceleri Tablo 10'da verilmiştir.

Buna göre, katılımcılara yangın amiri kim olmalı diye sorulduğunda katılımcıların % 67'si yangın amirinin ilgili orman işletme müdürünün olması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde cephe amirinin kim olması gerektiği sorulduğunda ise %58.5'i ilgili işletme şefinin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yangın alanında yönetim ve organizasyon kimlerden oluşmalı diye sorulduğunda ise %74,5'i “İlgili İşletme Şefi - İşletme Müdürü - Yangın Şube Müdürü - Bölge Müdür Yrd. - Bölge Müdürü” cevabını vermişlerdir.

Katılımcılar, orman yangınları ile mücadelede yangın alanını iyi bilen ilgili birimlerin çalışanlarının yönetim ve organizasyonda yer alması gerektiği konusunda hemfikir durumdadırlar.

Tablo 10. Uzman anketi katılımcılarının orman yangınları yönetim ve organizasyonu ile ilgili bazı düşünce ve önerileri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Orman yangınları ile mücadelede yangın yönetim ve organizasyonunda yangın amiri kim olmalıdır?	Orman İşletme Müdürü	71	67,0
	Yangın Şube Müdürü	12	11,3
	Bölge Müdür Yardımcısı	4	3,8
	Bölge Müdürü	16	15,1
	Yangın Daire Başkanı	3	2,8
Orman yangınlarında cephe amiri aşağıdakilerden hangisi olmalıdır?	İşletme Şefi	62	58,5
	İşletme Müdür Yardımcısı	22	20,8
	İşletme Müdürü (işletme harici)	17	16,0
	Şube Müdürü	2	1,9
	Bölge Müdür Yardımcısı	3	2,8
Yangın alanında yönetim ve organizasyon kimlerden oluşmalıdır?	İlgili İşletme Şefi - İşletme Müdürü - Yangın Şube Müdürü	12	11,3
	İlgili İşletme Şefi - İşletme Müdürü - Yangın Şube Müdürü - Bölge Müdür Yrd.	8	7,5
	İlgili İşletme Şefi - İşletme Müdürü - Yangın Şube Müdürü - Bölge Müdür Yrd. - Bölge Müdürü	79	74,5
	Bölge Müdürü - Yangın Daire Başkanı - Genel Müdür Yrd.	2	1,9
	Bölge Müdürü - Yangın Daire Başkanı - Genel Müdür Yrd. - Genel Müdür	5	4,7
Orman yangınları yönetim ve organizasyon merkezi nereye kurulmalıdır?	Yangın alanın içine yönetim aracına	16	15,1
	Yangın alanı dışında yönetim aracına	35	33,0
	Bölge Müdürlüğü Yangın Harekât Merkezinde	6	5,7
	Yangın alanında yönetim aracında ve Bölge Müdürlüğü Yangın Harekât Merkezinde	46	43,4
	Genel Müdürlük Yangın Harekât Merkezinde	3	2,8
Orman yangınlarında, yangın yönetim aracının yeri nerede olmalıdır?	Yangının başlangıç alanında uygun bir yere	13	12,3
	Yangının ilerleme yönünde uygun bir yere	12	11,3
	Yanan alan içerisinde uygun bir yere	8	7,5
	İlçe merkezinde	4	3,8
	Yangın alanı dışında araçların geliş yönünde uğrayabilecekleri uygun bir yere	69	65,1

Katılımcılara, “Orman yangınları yönetim ve organizasyon merkezi nereye kurulmalıdır?” diye sorulduğunda %43.4’ü “Yangın alanında yönetim aracında ve Bölge Müdürlüğü Yangın Harekât Merkezinde” kurulmalıdır diye yanıtlamışlardır. Katılımcılara “Orman yangınlarında, yangın yönetim aracının yeri nerede olmalıdır?” diye sorulduğunda ise %65,1’i “Yangın alanı dışında araçların geliş yönünde uğrayabilecekleri uygun bir yere” kurulmalıdır şeklinde yanıtlamışlardır. Bu yanıtlar katılımcıların yönetim ve organizasyon açısından, yangın yönetim merkezinin yangın alanına yakın ama yangından etkilemeyecek bir konumda olmasını, diğer araçların trafiğini aksatmayacak şekilde yerleşmesi gerektiğini önemsediklerini göstermektedir.

Katılımcıların orman yangınlarında gönüllülük sistemi ile sorulara verdikleri yanıtlar ise Tablo 11’de verilmiştir. Bu kısımda uzmanlara TİM sisteminin nasıl kurulduğu da sorulmuş ve yangın gönüllülerini TİM sistemine göre nasıl konumlandıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre katılımcılara “Orman yangınlarında tim sisteminin (1 teknik personel, 1 ilk müdahale aracı, 2 arazöz, 1 su tankeri) bölünmesinin başlıca nedeni nedir?” diye sorulmuş ve katılımcıların %35.8’i “Yönetim ve organizasyonun iyi kurulamaması sonucu araçların farklı yerlere gönderilmesi” ve %34.9’u “Yangın anında acil müdahale gerektiren yerlerin olması” şeklinde yanıtlamıştır. Katılımcılara sonrasında “Orman yangınları ile mücadelede gönüllülerin yangın yönetim ve organizasyona katılmaları nasıl olmalıdır?” diye sorulmuş ve katılımcıların %67.9’u “Gruplar halinde orman işletme müdürlüğünün belirlediği bir yerde toplanıp katılmalıdır” şeklinde yanıtlamışlardır. Katılımcılara “Orman yangınları ile mücadelede gönüllüler yangın yönetim ve organizasyonu içinde nasıl planlanmalıdır?” diye sorulduğunda ise katılımcıların %39.6’sı “Gönüllüler kendi içerisinde gruplandırılarak farklı alanlarda çalıştırılmalı” ve %36.8’i “Yangın anındaki ihtiyaçları karşılama ve destekleme” şeklinde çalıştırılmalıdır diye yanıtlamışlardır. Uzman katılımcıların tamamı ise “Yangın söndürme mücadelesi” seçeneğini işaretlemeyerek yangın mücadelesine doğrudan katılmamaları gerektiğinde hemfikir olmuşlardır.

Tablo 11. Uzman anketi katılımcılarının orman yangınları gönüllülük sistemi hakkındaki düşünceleri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Orman yangınlarında tim sisteminin (1 teknik personel, 1 ilk müdahale aracı, 2 arazöz, 1 su tankeri) bölünmesinin başlıca nedeni nedir?	Yönetim ve organizasyonun iyi kurulmaması sonucu araçların farklı yerlere gönderilmesi	38	35,8
	Yangın anında acil müdahale gerektiren yerlerin olması	37	34,9
	Yönetim organizasyon merkezinin uygun yere kurulmaması neticesinde araçların dağılması	9	8,5
	Yetki bakımından üst kademede olup, yangın yönetiminde bulunmayan teknik personelin müdahalede bulunması	13	12,3
	Teknik personelin yangın alanına fazla sayıda çağırılması sonucu araçların timlerden dağılması	9	8,5
Orman yangınları ile mücadelede gönüllülerin yangın yönetim ve organizasyona katılımları nasıl olmalıdır?	Kişisel olarak yangınlara katılmalıdırlar.	3	2,8
	Kendi aralarında gruplar halinde yangınlara katılmalıdırlar.	3	2,8
	Bireysel olarak orman işletme müdürlüğünün belirlediği bir yerde toplanıp yangına katılmalıdırlar.	15	14,2
	Gruplar halinde orman işletme müdürlüğünün belirlediği bir yerde toplanıp katılmalıdırlar.	72	67,9
	Orman yangınları gönüllüleri derneği kurmalı ve dernek olarak katılmalılar.	13	12,3
Orman yangınları ile mücadelede gönüllüler yangın yönetim ve organizasyonu içinde nasıl planlanmalıdır?	Yangın anındaki ihtiyaçları karşılama ve destekleme	39	36,8
	Yangın alanındaki işe (yiyecek ve içecek) organizasyonu	11	10,4
	Hortum ucuna malzeme taşıma	14	13,2
	Yangın söndürme mücadelesi	0	0,0
	Gönüllüler kendi içerisinde gruplandırılarak farklı alanlarda çalıştırılmalı.	42	39,6

Katılımcıların orman yangınları yönetim organizasyonunda araç-ekipman organizasyonu hakkındaki düşünceleri ise Tablo 12’de verilmiştir. Buna göre, katılımcılara “Yangın anında hava araçlarının yönetim ve organizasyonu nasıl olmalıdır?” diye sorulmuş ve katılımcıların %50.9’u “Yangın amirinin yönlendirmesi” gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcılara “İnsansız Hava Araçlarından (İHA) gelen görüntülerin yangın açısından yorumlanması yeterli midir?” diye sorulduğunda ise %84,9 yeterli cevabını vermiştir. Katılımcılara yangın sırasında iletişim ve haberleşmenin nasıl yapılması gerektiği sorulduğunda ise %40.6’sı “Hepsi (Sosyal Medya (Whatsapp vb.), Telefon, Yangıncell, Telsiz)”, %37.7’si “Telsiz” yanıtını vermiştir. Katılımcılara “Orman yangınlarında geleneksel ve sosyal medya bilgilendirmesi kim tarafından yapılmalıdır?” diye sorulduğunda katılımcıların %53.8’i bilgilendiriminin “Basın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürü” tarafından yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle yangın esnasında doğru haberleşmenin can ve mal kaybını azalttığı düşünüldüğünde birimler arasındaki haberleşmenin kesintisiz ve parazitsiz olması gerektiği konusu öne çıkmaktadır. Bu kapsamda yangın yönetimi esnasında kullanılan haberleşme araçları ile kamuoyunun bilgilendirilmesinde kullanılan haberleşme araçlarının birlikte kullanılmaması, yangın esnasında birimlerin haberleşmesinde kullanılan araçların birimlere özel olması ve sadece yangın yönetimi amacıyla kullanılması önem taşımaktadır.

Katılımcıların orman yangınları yönetim organizasyonunda karşılaştıkları problemler ve kurum yapılanmasına ait düşünceleri ise Tablo 13’de verilmiştir. Buna göre katılımcılara “Yangın anında yönetsel anlamda gördüğünüz en önemli problemler nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)” diye sorulmuş ve katılımcıların %64.2’si “Ekiplerin ve personelin yetersiz olması”, %56.6’sı “Ekipler arasında koordinasyon sağlanamaması”, %52.8’i “Yangın yönetimine dışarıdan müdahaleler olması” ve %51.9’u “İletişim kurulmasında yaşanan sıkıntılar olması” şeklinde yanıtlamışlardır. Uzmanların verdiği yanıtlar incelendiğinde öncelikle personel sayısının az olmasını sonrasında ise ekipler arası koordinasyon ve iletişim konularında sıkıntı olması ile alana dışardan yapılan müdahalelerin en büyük problemler olduğu görülmektedir.

Katılımcılara “Yangın anında alanda koordinasyonun sağlanmasına engel başlıca sebepler nelerdir?” diye sorulduğunda ise katılımcıların %54.7’si “Yönetim ve organizasyonun yeterince iyi kurulmamış olması”, %51.9’u “Telsiz hatlarında fazla muhabere sonucu iletişim kurulmaması”, %50’si “Arazi şartlarının çok olumsuz olması sonucu mücadele edilememesi” ve %43.4’ü “Alanda fazla sayıda teknik personel olması nedeniyle sorumlu amir kargaşası olması” şeklinde yanıtlamışlardır. Verilen yanıtlar incelendiğinde sadece arazi şartlarına müdahale edilemeyeceği, ancak diğer yanıtların yönetim organizasyonun iyi kurulması ile çözülebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılara “Orman yangınları yönetimi ve organizasyonun da kurum nasıl yapılandırılmalıdır?” diye sorulduğunda %35.8’i “OGM içerisinde bağımsız bir yangın birimi kurularak”, %29.2’si “Mevcut durumu ile OGM bünyesinde” ve %21.7’si ise “Orman

Yangınlarıyla Mücadele Genel Müdürlüğü kurularak” diye yanıtlamışlardır. Katılımcıların yanıtları değerlendirildiğinde orman yangınlarını ciddi bir sorun olarak algıladıkları ve orman yangınları ile mücadele için ayrı birim kurulmasını tercih ettikleri dikkati çekmektedir.

Tablo 12. Uzman anketi katılımcılarının orman yangınları yönetim organizasyonunda araç-ekipman organizasyonu hakkındaki düşünceleri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yangın anında hava araçlarının yönetim ve organizasyonu nasıl olmalıdır?	Yangın alanından gelen talimatlar doğrultusunda	18	17,0
	Yangın amirinin yönlendirmesi	54	50,9
	Yangın amirinin görevlendirdiği bir amir tarafından	20	18,9
	Bölge Müdürlüğü Yangın Harekât Merkezinden	11	10,4
	Genel Müdürlük Yangın Harekât Merkezinden	3	2,8
İnsansız Hava Araçlarından (İHA) gelen görüntülerin yangın açısından yorumlanması yeterli midir?	Çok Yetersiz	3	2,8
	Yetersiz	10	9,4
	Kararsızım	3	2,8
	Kısmen Yeterli	40	37,7
	Yeterli	50	47,2
Orman yangınlarında muhabere hangi iletişim araçları ile yapılmalıdır? (birden fazla seçenek işaretlenebilir)	Sosyal Medya (Whatsapp vb.)	6	5,7
	Telefon	12	11,3
	Yangıncell	5	4,7
	Telsiz	40	37,7
	Hepsi	43	40,6
Orman yangınlarında geleneksel ve sosyal medya bilgilendirmesi kim tarafından yapılmalıdır?	İşletme Müdürü	2	1,9
	Yangın Şube Müdürü	6	5,7
	Basın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürü	57	53,8
	Bölge Müdürü	16	15,1
	Genel Müdür	25	23,6

Tablo 13. Uzman anketi katılımcılarının orman yangınları yönetim organizasyonunda karşılaştıkları problemler ve kurum yapılanması hakkındaki düşünceleri

Sorular	Yanıtlar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yangın anında yönetimsel anlamda gördüğünüz en önemli problemler nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)	Ekipler arasında koordinasyon sağlanamaması	60	56,6
	İletişim kurulmasında yaşanan sıkıntılar olması	55	51,9
	Yangın yönetimine dışarıdan müdahaleler olması	56	52,8
	Ekiplerin ve personelin yetersiz olması	68	64,2
	Hava şartlarının olumsuz olması	31	29,2
	Yangın yönetim planının iyi bir şekilde hazırlanmamış olması	15	14,2
	Yangın yönetim ve organizasyonun iyi bir şekilde kurulamamış olması	38	35,8
Yangın anında alanda koordinasyonun sağlanmasına engel başlıca sebepler nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)	Hava şartlarının çok olumsuz olması sonucu mücadele edilememesi	32	30,2
	Arazi şartlarının çok olumsuz olması sonucu mücadele edilememesi	53	50,0
	Personelin yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmaması	30	28,3
	Yönetim ve organizasyonun yeterince iyi kurulmamış olması	58	54,7
	Telsiz hatlarında fazla muhabere sonucu iletişim kurulamaması	55	51,9
	Alanda fazla sayıda teknik personel olması nedeniyle sorumlu amir kargaşası olması	46	43,4
Orman yangınları yönetimi ve organizasyonun da kurum nasıl yapılandırılmalıdır?	Mevcut durumu ile OGM bünyesinde	31	29,2
	OGM içerisinde bağımsız yangın birimi kurularak	38	35,8
	Orman Yangınlarıyla Mücadele Genel Müdürlüğü kurularak	23	21,7
	Belediye itfaiyeleri tarafından	0	0,0
	Afad bünyesinde itfaiyeler ve orman birimleri birleşerek	14	13,2

Uzman anketi katılımcılarının profil özelliklerine bağlı olarak fikir ve düşüncelerine ilişkin ki-kare testi sonuçları ise Tablo 14’te verilmiştir. Bu kapsamda Tablo 14 incelendiğinde katılımcıların eğitim düzeyleri ile orman yangınları yönetim ve organizasyonu

eylem planlarının yeterliliği arasında yapılan ki-kare testi bulgularına göre ($\chi^2=13,141$; $sd=4$; $p=0,011$) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Özellikle lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılar eylem planlarının yeterliliğini sorgulamakta kısmen yetersiz bulmaktadır.

Tablo 14. Uzman anketi katılımcılarının özellikleri ve tercihlerine ilişkin ki-kare testi sonuçları

Özellik	Tercih	χ^2	SD	P
Eğitim düzeyi	Orman yangınları yönetim ve organizasyonu eylem planlarının yeterliliği	13,141	4	0,011*
Yaş	Orman yangınlarında muhabere hangi iletişim araçları ile yapılmalı	29,938	16	0,018*
Çalışma süresi	Katıldıkları en büyük orman yangını (alansal)	39,784	20	0,005*
	Orman yangınları ile mücadelenin en etkili evresi	26,270	15	0,035*
	Orman yangınlarında muhaberenin hangi iletişim araçları ile yapılacağı	32,047	20	0,043*

SD: Serbestlik Derecesi; P*=P<0,05

Katılımcıların yaşları ile orman yangınlarında muhabere hangi iletişim araçları ile yapılmalı konusu arasında yapılan ki-kare testi bulgularına göre ($\chi^2=29,938$; $sd=16$; $p=0,018$) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde yaş düzeyine bağlı olarak genç yaşta katılımcıların sosyal medya ve telefon tercih ettiği daha yaşlı katılımcıların ise telsiz kullanımını tercih ettiği dikkati çekmektedir.

Katılımcıların çalışma süreleri ile katıldıkları en büyük orman yangını alanı konusu arasında yapılan ki-kare testi bulgularına göre ($\chi^2=39,784$; $sd=20$; $p=0,005$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Genellikle çalışma süresi arttıkça büyük yangın tecrübe etme oranı artmakla birlikte, meslekte henüz ilk birkaç yılında olan bazı teknik elemanların çalıştıkları bölgede çıkan büyük yangınlar nedeni ile bu tecrübeye daha erken kavuştukları dikkati çekmektedir. Benzer şekilde katılımcıların çalışma süreleri ile orman yangınları ile mücadelenin en etkili evresi konusu arasında yapılan ki-kare testi bulgularına göre ($\chi^2=26,270$; $sd=15$; $p=0,035$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde katılımcıların özellikle yangın sonrasında yapılacak bir şey kalmadığını düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Yine uzun yıllar çalışma süresine sahip katılımcıların yangın öncesi ve yılın tamamında hazır olunması gerektiğini düşündükleri, daha az çalışma süresine sahip katılımcıların ise yangın sezonunda hazırlıklı olunmanın ve yangın anında mücadelenin yeterli olduğunu düşündüklerini göstermektedir.

Katılımcıların çalışma süreleri ile orman yangınlarında muhaberenin hangi iletişim araçları ile yapılacağı konusu arasında yapılan ki-kare testi bulgularına göre ($\chi^2=32,047$; $sd=20$; $p=0,043$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde çalışma süresi az olan katılımcıların sosyal medyayı tercih ettiklerini, çalışma süresi daha fazla olan katılımcıların telsiz ve telefon tercih ettiklerini göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Orman yangınları etkileri ve sonuçları itibarıyla bütün ülkeleri ciddi şekilde etkileyen doğal afetlerin başında gelmektedir. Bu ve benzeri olaylarla mücadelenin en kolay ve ucuz yolu felaket gerçekleşmeden önce gerekli tedbirlerin alınması ve muhtemel felaket senaryolarına karşı hazırlıklı olabilmekten geçmektedir. Bu nedenle, olası riskleri önceden belirleyip, muhtemel senaryoları değerlendirerek eylem planlarını hazırlamak ve afetlere hazırlıklı olmak etkin bir afet yönetimi ve organizasyonunun anahtarıdır. Sonuç olarak, planlanmış bir yönetim ve organizasyon modellemesi, orman yangınları gibi doğal afetlerle mücadelede etkin bir strateji sunmakta ve ormanların korunmasını sağlamaktadır. Çalışmada, Orman Yangınları Yönetimi ve Organizasyonu konusu araştırılırken, orman yangınlarıyla mücadelede teknik detaylara girilmeden yönetim ve organizasyon üzerine odaklanılmıştır. Bu kapsamda anket sonuçları, arazi gözlemleri ve ilgili literatür ışığında (Elmas ve Sönmez, 2008; Bilici, 2009; Atik ve Ertuğrul, 2012; Küçükosmanoğlu vd., 2015; Alkan, 2018; Eker ve Abdurrahmanoğlu, 2018; Aytürk, 2019; Varol, 2019; Beşli ve Tenekeci, 2020; Coşkun ve Bilgili, 2020; Avcı ve Korkmaz, 2021; Yılmaz, 2021; Pak vd., 2022; Coşandal ve Partigöç, 2022; Kurnaz ve Sunar, 2022; Ergün, 2023;) değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç olarak her aşaması ince bir planlamayı ve organizasyonu gerekli kılan orman yangınları yönetimi konusu için yangın öncesi, yangın sırası ve yangın sonrası yapılması ve dikkat edilmesi gereken konular ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, çalışmada yangın esnasında yönetim ve organizasyon modelinin iki yönlü bir sistem şeklinde kurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir (Şekil 1). Bu sistemde şu bileşenler bulunmaktadır:

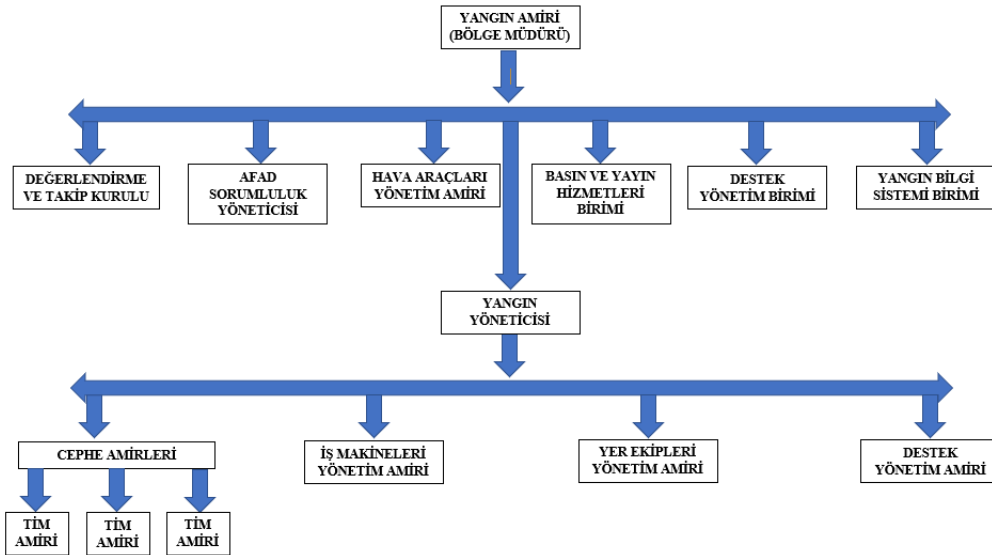
1. Bölge Müdürlüğü Yangın Yönetim Merkezi:

- Yangın Amiri: Yangın ile ilgili operasyonları doğrudan yönetir ve koordine eder.

- Hava Araçları Yönetim Amiri: Yangınla mücadelede kullanılan hava araçlarının yönetimini ve operasyonel koordinasyonunu sağlar.
- Değerlendirme ve Takip Kurulu: Orman yangınıyla ilgili genel strateji ve planlamayı yapar, olayın gelişimi sürecinde sürekli olarak durumu değerlendirir.
- AFAD Sorumluluk Yönetimi: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yangınla mücadelede sorumluluk alanlarını yönetir ve koordine eder.
- Basın Yayın Hizmetleri: Medya ile iletişimi sağlar, kamuoyunu doğru bilgilendirir ve medya ilişkilerini yönetir.
- Destek Yönetim: Lojistik destek, malzeme temini ve diğer operasyonel destekleri yönetir.
- Yangın Bilgi Grubu: Yangınla ilgili veri toplama, analiz etme ve raporlama süreçlerini yönetir.

2. Yangın Bölgesi Yangın Yönetim Merkezi:

- Yangın Yöneticisi: Yangın sahasında doğrudan operasyonları yönetir ve koordine eder.
- Cephe Amirleri: Yangın bölgesindeki belirli bir cepheyi veya alanı yönetir. Bu alan içindeki ekipleri ve timleri organize eder, görevlendirir ve koordine eder.
- İş Makineleri Yönetim Amiri: Yangınla mücadele için kullanılan iş makinelerinin operasyonel yönetimini sağlar.
- Yer Ekipleri Yönetim Amiri: Sahada çalışan yer ekiplerinin, gönüllülerin organizasyonunu ve hareketlerini koordine eder.
- Destek Yönetim Amiri: Yangın sahasındaki ekiplere lojistik destek sağlar ve ihtiyaçların karşılanmasını koordine eder.

Şekil 1. Orman yangınları sırasında yönetim ve organizasyon

Bu ikili yönetim sistemi, yangınla mücadele operasyonlarının hem stratejik hem de operasyonel düzeyde etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamayı amaçlar. Böylece, hem merkezi yönetimde geniş perspektifli planlama ve koordinasyon yapılırken, hem de sahadaki operasyonel detaylar yerinde yönetilir ve hızlı kararlar alınabilir. Bu yapının, acil durumların etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesine olanak tanıyacağı ve yangınla mücadele sürecindeki başarıyı artıracacağı düşünülmektedir.

Çalışmada orman yangınlarıyla mücadelede ormancılık literatürümüze yeni giren bir kavram olarak orman yangın gönüllülerin yapılanması, etkinliği ve önemine de odaklanılmıştır. Sahada yapılan ikili görüşmeler, anket sonuçları ve literatür analizi üzerinden yapılan değerlendirmeler, gönüllülerin orman yangınlarıyla mücadeledeki rolünü ve işleyişini açıkça ortaya koymaktadır. Gönüllülerin çoğunluğunun orman yangınlarına katılım organizasyonunda orman idaresinin belirlediği yerlerde toplanması

gerektiğini düşünmesi merkezi bir organizasyonun etkinliğini ve yönetimini vurgulamaktadır. Ayrıca, yangınla mücadele yönetim ve organizasyonunun gönüllülerle birlikte orman idaresinin belirlediği işleri yapmayı içermesi gerektiği anket çalışması bulgularından elde edilmiştir. Ancak gönüllülük sisteminin düzenlenmesi gereken bir takım yönleri de vardır. Mevcut durumda gönüllüler bireysel olarak gönüllü olmakta, eğitimlere katılmakta ve gönüllü olmaya hak kazananlar bireysel olarak orman yangınlarına katılmaktadır. Orman yangınları gibi büyük alanlarda etki gösteren afetlerde, ormancılık kurumunun yangınla mücadele ederken bireysel olarak yangına katılacak gönüllülerin toplanması ve yangına ulaşımının sağlanması ve böyle bir yapının yönetilmesi yönetim ve organizasyonu zora sokmakta ve gönüllülük sistemini işlevsiz bir duruma sokabilmektedir.

Bu nedenlerle, oluşturulacak sistematik bir gönüllü sisteminin, toplumun orman yangınları ve diğer ormancılık faaliyetleri konusundaki bilgi düzeyinin artırılması toplumsal dayanışma ve işbirliğini artırarak orman yangınlarıyla daha etkili bir mücadeleyi sağlayabilecektir. Bu noktada, sivil toplum örgütlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum örgütü çatısı altında amaç ve hedeflerini benimsemiş, aidiyet duygusu oluşmuş, sürdürülebilir bir finansman modeli ve etkili bir yönetim yapısı çerçevesinde toplanmış olan gönüllülerin orman yangınları yönetim ve organizasyonun da daha etkili bir şekilde yer alabilecekleri düşünülmektedir. Sivil toplum kuruluşu haline getirilecek bir orman yangınları gönüllü sisteminin sağlayabileceği faydalar:

Topluluk bilinci ve katılım artar: Yerel halkı orman yangınları konusunda bilinçlendirme ve eğitim faaliyetlerinde bulunabilir. Bu sayede, topluluk orman yangını riskini daha iyi anlayabilir ve yangınla mücadelede daha aktif bir rol alabilir.

Ek kaynak ve destek sağlanır: Gönüllüler aracılığıyla ek kaynak ve destek toplayabilir. Bu kaynaklar, orman yangınıyla mücadele edecek gönüllülere ekipman sağlanması veya yangın öncesi hazırlık çalışmaları için fon oluşturulması gibi alanlarda kullanılabilir.

Saha izleme ve erken ihbar sistemi oluşturabilir: Gönüllüler aracılığıyla bölgedeki ormanlık alanları izleyebilir ve erken yangın ihbar sistemleri geliştirebilir. Bu sayede, yangınlar daha erken tespit edilebilir ve hızlı bir müdahale sağlanabilir.

Yangınla mücadele eğitimleri düzenlenebilir: Gönüllülere yangınla mücadele konusunda eğitimler düzenleyerek onların beceri ve bilgi düzeylerini artırabilir. Bu eğitimler, yangınla karşılaştığında daha etkili ve organize bir şekilde hareket etmelerini sağlayabilir. Gönüllüleri orman yangınlarıyla ilgili farklı iş kollarında görev almalarına olanak sağlayarak koordinasyona destek olabilir.

Lobi ve savunuculuk faaliyetleri yürütebilir: Yerel ve ulusal düzeyde orman yangınlarıyla ilgili politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına yönelik lobi ve savunuculuk faaliyetleri yürütebilir. Bu sayede, yangınla mücadelede daha etkili politikaların benimsenmesi ve uygulanması sağlanabilir.

Sivil toplum kuruluşu haline getirilecek bir orman yangınları gönüllü sisteminde karşılaşılabilecek zorluklar:

Orman yangınlarıyla mücadelede gönüllülerin sivil toplum örgütü şeklindeki bir yapı halinde hareket etmeleri, bir dizi dezavantajı beraberinde getirebilir. Sivil toplum kuruluşunun kurulması ve yönetilmesi zaman alıcı ve maliyetli olabilir. Ayrıca, farklı gönüllü grupları arasında uyumsuzluklar ve çatışmalar ortaya çıkabilir. Bunun yanı sıra, sivil toplum kuruluşunun sürdürülebilirliği ve finansmanı da önemli bir konudur.

Sonuç olarak, orman yangınlarıyla mücadelede gönüllülerin rolünün ve etkinliğinin önemli olduğu, orman yangınlarıyla mücadelede gönüllüğün yaygın benimsenmesi ve desteklenmesi ile yangınla mücadelede daha etkili sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabileceği, gönüllülerin sivil toplum kuruluşu kurarak örgütlü bir yapı halinde hareket etmelerinin, orman yangınlarıyla mücadelede daha etkili bir koordinasyon sağlayabileceği konuları çalışma ile ön plana çıkmaktadır. Orman yangınlarıyla mücadelede etkili bir yaklaşımın önemi açık bir şekilde ortaya konmuştur ve gönüllülerin katılımı, özellikle toplum üzerinde olumlu kritik bir rol oynayabilir. Ancak böylesi bir yaklaşımın başarılı olabilmesi için iyi bir planlama, iyi bir yönetim ve sürdürülebilir bir finansman modeli gerektiği de aşikârdır.

ETİK STANDARTLAR:

Yazar katkıları: Ayhan Akyol çalışmayı planlamış ve tasarlamıştır. Engin Çar verileri toplamıştır. Ayhan Akyol ve Engin Çar verilerin analizini yapmıştır. Yazarlar makalenin yazımına ortak katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması: Bu makalede yazarlar veya üçüncü kişilerle olası çıkar çatışmaları bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Etik kurul izni gerekli değildir.

Finansal Destek: Bu makalede finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bu araştırma, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (İKÇÜ), Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Orman Yangınları Yönetimi ve Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi" adlı yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümüdür. Bu çalışmayı yapmamızı sağlayan İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü'ne teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA:

- Akay, A.E., Gesoğlu, T. & Gülcü, N. (2014). *Orman yangınları ile mücadelede optimum yol güzergahının network 2001 programı ile belirlenmesi*. II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, Isparta, Türkiye.
- Alkan, H. (2018). Örgütsel bağlılık, sinizm, yabancılaşma ve ormancılık örgütleri. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 19(3), 265–274. <https://doi.org/10.18182/tjf.447275>
- Ateşoğlu, A., Melemez, K., & Uğur, B. (2015). Orman yangınlarına hassas bölgelerde arazöz ile müdahale oranının belirlenmesi (Bartın Orman İşletmesi Örneği). *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 16(2), 132–143. <https://doi.org/10.17474/acuofd.24014>
- Atik, H., & Ertuğrul, M. (2012). Kepsut orman yangınının organizasyon açısından değerlendirilmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 4(1), 106–111.
- Avcı, M., & Boz, K. (2017). Mersin-Gülnar ormanlarında yangın sorunu, yangınların dağılımı ve büyük yangınların değerlendirilmesi. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 18(2), 160–170. <https://doi.org/10.18182/tjf.292769>
- Avcı, M., & Korkmaz, M. (2021). Türkiye'de orman yangını sorunu güncel bazı konular üzerine değerlendirmeler. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 22(3), 229–240. <https://doi.org/10.18182/tjf.942706>
- Aytürk, N. (2019). *Yönetim Sanatı - Kamu Kurumlarında ve İşletmelerde Başarılı Yönetim ve Liderlik*. (7. Baskı). Nobel Akademik Yayınları.
- Baş, T. (2010). *Anket*. Seçkin Yayıncılık.
- Beşli, N., & Tenekeci, M.E. (2020). Uydu verilerinden karar ağaçları kullanarak orman yangını tahmini. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 11(3), 899–906. <https://doi.org/10.24012/dumf.661925>
- Bilgili, A., & Aktaş, G.S. (2022). Afet yönetimindeki paradoks: 2020 Ege Denizi depremi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(2), 408–420. <https://doi.org/10.21324/dacd.1007612>
- Bilici, E. (2009). Orman yangın emniyet yolları ve şeritleri ile orman yol şebekelerinin entegrasyonu, planlamaları ve uygulamaları üzerine bir araştırma (Gelibolu Milli Park Örneği). *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 59(2), 85–101. <https://doi.org/10.17099/iffiu.66756>
- Bozok, M., & Bozok, N. (2021). Ormanlara, sıcaklara ve yangınlara dair: 2021 Köyceğiz orman yangınlarının sosyolojik izdüşümleri. *ViraVerita E-Dergi*, 15, 77–104. <https://doi.org/10.47124/viraverita.1090923>
- Cihan, A., Cerit, K., & Erener, A. (2022). Yangın alanında uydu görüntüleri ile yer yüzey sıcaklık değişimi gözlemi ve mekânsal alan tespiti. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(1), 142–155. <https://doi.org/10.21324/dacd.942724>
- Coşandal, M., & Partigöç, N.S. (2022). Afetlerin turizm sektörüne etkisi: Orman yangınları örneği Muğla-Marmaris İlçesi. *Dirençlilik Dergisi*, 6(2), 257–267. <https://doi.org/10.32569/resilience.1211459>
- Coşkun, K.A., & Bilgili, E. (2020). Orman yangın yönetiminde etkili bir karar destek sisteminin kavramsal çerçevesi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(2), 288–303. <https://doi.org/10.21324/dacd.645701>
- Doğruluk, M., Doğan, A., Kalkan, N., & Korkmaz, M. (2018). Nükleer tehlikeler ve afet yönetimi: Türkiye'de durum değerlendirmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 1(2), 137–153. <https://doi.org/10.35341/afet.440219>
- Eker, Ö., & Abdurrahmanoğlu, D.M. (2018). Orman yangınlarıyla mücadele harcamalarının analizi: Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü örneği. *Turkish Journal of Forest Science*, 2(1), 34–48. <https://doi.org/10.32328/turkiforsci.400491>
- Elmas, Ç., & Sönmez, Y. (2008). Veri birleştirme tabanlı orman yangını önleme ve yönetim sistemi. *Politeknik Dergisi*, 11(2), 99–108.

- Ergün, O.F. (2023). Türkiye’de orman yangınları ve gönüllülük. *Acil Yardım ve Afet Bilimi Dergisi*, 3(1), 7-14.
- Eymen, U.E., (2007). *SPSS 15.0 Veri Analiz Yöntemleri*. İstatistik Merkezi Yayınları.
- Güler, Ü., Özenen-Kavlak, M., Çakır, M.D., Aydemir, S., Aydemir, H.S., Acet, B.Ş., Aydın, H.O., & Pashaei, M.H. (2022). Haberleşme uygulamalarında uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemlerinin kullanımı. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 10(2), 761–765. <https://doi.org/10.21923/jesd.1000582>
- Kadioğlu, M. (2008). *Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri. (1. Baskı)*. İsmat Matbaacılık.
- Kalaycı, Ş., 2010. *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. 5. Baskı Asil Yayın Dağıtım.
- Kılıç, E. (2020). Osmanlı ormancılığında orman yangınlarıyla mücadele yöntemleri. *Ağaç ve Orman*.1(1), 12–20.
- Köse, M., Daşdemir, İ., Erol, Y. S., Yıldırım, H.T., Arslan, A., Göksu, E., Şekercan, U.A. & Alkan, S. (2018). Türkiye ormancılığı için alternatif örgütlenme modellerinin geliştirilmesi. *Ormancılık Araştırma Dergisi*, 5(2), 143–168. <https://doi.org/10.17568/ogmoad.437335>
- Kudu, U.M., & Buğday, E. (2019). Yangın gözetleme kuleleri konumları uygunluğunun değerlendirilmesi (Ilgaz Orman İşletme Müdürlüğü Örneği). *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(2), 550–559. <https://doi.org/10.24011/barofd.545793>
- Kurnaz, S., & Sunar, O.N. (2022). Kriz ve kriz yönetimi: orman yangınlarında havacılığın kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 62-85. <https://doi.org/10.52995/jass.1091382>
- Küçük, Ö., Bilgili, E., Durmaz, B. D., Sağlam, B., & Baysal, İ. (2009). Örtü Yangınının Tepe Yangınına Geçişinde Etkili Olan Faktörler. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 9(2), 80-85.
- Küçükosmanoğlu, M.A., Ayberk, H., & Küçükosmanoğlu, A. (2015). İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü’nde orman yangınlarına karşı alınan koruma ve savaş uygulamalarının irdelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 65(1), 41–52. <https://doi.org/10.17099/jffiu.15503>
- Mendes, M., & Pala, A., (2003). Type I error rate and power of three normality tests. *Pakistan Journal of Information and Technology*, 2(2), 135-139.
- Pak, M., Hasırcı, O., & Okumuş, A. (2022). Ormancılık faaliyetlerinde karşılaşılan teknik sorunlar ve çözüm önerileri: Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü örneği. *Ormancılık Araştırma Dergisi*, 9(2), 158–168. <https://doi.org/10.17568/ogmoad.1070198>
- Şahan, C. (2021). İtfaiyelerin afet ve acil durum yönetimi açısından yerinin ve öneminin değerlendirilmesi; Samsun örneği. *Dirençlilik Dergisi*, 5(2), 93–117. <https://doi.org/10.32569/resilience.793490>
- Şahan, C., & Kaya, İ. (2021). Türkiye ve Avrupa ülkeleri orman yangınlarının bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 01–14. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1013462>
- Şahin, A.U. (2020). Afet yönetimi ve planlaması perspektifinden Türkiye afet müdahale planının değerlendirilmesi. *Dirençlilik Dergisi*, 4(1), 129–158. <https://doi.org/10.32569/resilience.638838>
- Şengöz, M. (2022). Askeri teşkillerin organizasyonlarına dair kavramsal bir değerlendirme. *Takvim-i Vekayi*, 10(1), 21–61.
- Turan, ES. (2018). Türkiye’nin iklim değişikliğine bağlı kuraklık durumu. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 4(1), 63–69. <https://doi.org/10.21324/dacd.357384>
- Varol, A. (2019). Afet eğitimi ve afet farkındalığı: Amerika örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 193–204. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538678>
- Yaman, F., Ayrancı, E., & Helvacoğlu, İ.H. (2020). Türkiye’nin ulusal afet ve acil durum yönetim sisteminin mevcut hali ve yeni bir yönetim modeli önerisi. *Dirençlilik Dergisi*, 4(2), 205–220. <https://doi.org/10.32569/resilience.702250>
- Yılmaz, G.G. (2021). Afetlere sosyolojik bakış ve Türkiye’de afet yazısına kurumsal bir yaklaşım. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 194–204. <https://doi.org/10.18506/anemon.819871>

EXTENDED SUMMARY

Natural weather events that occur periodically in our world, together with the increasing human impact in recent years, cause climate change. These changes lead to seasonal changes worldwide and cause an increase in the number and severity of large-scale disasters such as droughts, floods, and forest fires. In this context, forest fires are among the natural disasters that affect all countries in terms of their effects and consequences. The first precautions to be taken in combating disasters are the precautions taken before the disaster occurs. The precautions to be taken after the disaster occurs are more costly and make disaster management difficult. Therefore, determining disaster risks in advance, preparing disaster plans by evaluating possible disaster scenarios, establishing disaster teams and being prepared for disasters are the keys to effective disaster management and organization. Forest Fire Management and Organization is a management and organization approach that includes and implements the legal, administrative and technical studies required before, during and after the forest fire process in order to both prevent forest fires and minimize damage, and continues to develop the current system by renewing it as a result of the experiences gained. Effective management and organization studies to be carried out before, during and after forest fires are of great importance in order to reduce the effects of fires and protect forests. Such a management and organization modeling aims to provide a more effective and coordinated approach in combating future forest fires. As a result, a planned management and organization modeling provides an effective strategy in combating natural disasters such as forest fires and ensures the protection of forests. This study aims to contribute to the successful combating of future disasters by presenting a comprehensive approach on forest fire management and organization and to investigate the effects on forest fire management and organization by examining the concept of fire volunteer.

For this purpose, all Forest Regional Directorates in our country were selected as the research area. However, the focus was on the Mediterranean and Aegean Regions where forest fires occur intensively. The study data were obtained through literature analysis, document analysis, field observations, and survey-interview studies. The survey-interview studies were conducted with individuals who received forest fire volunteer training and personnel working at different levels of the General Directorate of Forestry and who were experienced in Forest Fire Management. The answers given to the questions in the survey and interview forms were transferred to the computer environment and statistical analyses were performed with the SPSS package program. In the analyses, frequencies and descriptive statistical analyses (arithmetic mean, standard deviation, etc.) were primarily used according to the characteristics of the data. In order to determine which of the tests to be used in the evaluation of the data obtained with the survey technique was appropriate, normality tests were performed with the Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests for expert and volunteer surveys. In addition, skewness and kurtosis values were also checked for expert and volunteer surveys. The results of the test demonstrated that the data were not normally distributed since the significance value was found to be $p < 0.05$. In the study, a chi-square test was conducted to determine whether there was a difference between two or more groups or whether there was a connection between two variables. In this context, the chi-square test results regarding the characteristics and preferences of the volunteer survey participants and the chi-square test results regarding the characteristics and preferences of the expert survey participants are given in detail in the text.

As a result, forest fires are among the natural disasters that seriously affect all countries in terms of their effects and results. The easiest and cheapest way to combat such events is to take the necessary precautions before the disaster occurs and to be prepared for possible disaster scenarios. Therefore, determining possible risks in advance, preparing action plans by evaluating possible scenarios and being prepared for disasters is the key to effective disaster management and organization. As a result, a planned management and organization model provides an effective strategy in combating natural disasters such as forest fires and ensures the protection of forests.

Research findings and results were obtained by evaluating the participants' answers to the questions asked, the chi-square test results, field observations and previous literature information together. Accordingly, the issues to be done and paid attention to before, during and after the fire were evaluated separately for the subject of forest fire management, which requires detailed planning and organization at each stage. In this context, it is thought that it would be useful to establish a two-way system of management and organization model during the fire in the study. This system includes two basic components: (1) Regional Directorate Fire Management Center: (Fire Chief, Aircraft Management Chief, Assessment and Follow-up Board, AFAD Responsibility Management, Press and Broadcasting Services, Support Management, Fire Information Group), (2) Fire Zone Fire Management Center: (Fire Manager, Front Chiefs, Construction Equipment Management Chief, Ground Teams Management Chief, Support Management Chief).

This dual management system aims to ensure that firefighting operations are managed effectively at both strategic and operational levels. Thus, while broad-perspective planning and coordination are carried out in the central management, operational details in the field are managed on-site and quick decisions can be made. It is thought that this structure will allow for effective and efficient management of emergencies and increase success in the firefighting process. In addition, a volunteer system to be established under the roof of a non-governmental organization will make a significant contribution to increasing the level of knowledge of the society about forest fires and other forestry activities and to combating forest fires more effectively.

Research Article

Submission Date
05 / 08 / 2024

Admission Date
15 / 10 / 2024

Görsel Değerlendirmede Görüntü Özelliklerinin Algıya Etkisi

The Effect of the Image Features on Perception in Visual Evaluation

Ayça Yeşim ÇAĞLAYAN¹
Adnan UZUN²

How to Cite:

ÇAĞLAYAN, AY., UZUN, A. (2024). Görsel Değerlendirmede Görüntü Özelliklerinin Algıya Etkisi. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 194-208. <https://doi.org/10.53472/jenas.1519801>

Öz:

Katılımcı planlama yaklaşımında taslak projeye ait görüş alınması için görselleştirmelerin kullanımı kaçınılmazdır. Bu süreçte güvenilir ve gerçekçi görüntülerle araziye ait yeterli ve doğru görsel bilginin kullanıcıya aktarımı önemlidir. Çeşitli fiziksel koşullarda tesadüfi yapılan fotoğraf çekimi, arazinin farklı algılanmasına dolayısıyla kullanıcı görüşlerinin değişmesine yol açan görüntülerin oluşmasına neden olabilmektedir. Değerlendirme sırasında kullanıcı algısına etki edebilecek bu faktörlerin bilinmesi görüntülerin güvenilir ve geçerli verilerle tartışılmasını sağlayacaktır. Çalışmada peyzajın görsel değerlendirmesinde öne çıkan görüntü özellikleri olarak derinlik, ışık, çizgisel grafik ve kompozisyonun kullanıcı algısına etkisi incelenmiş ve fotoğrafın değerlendirmede kullanımı irdelenmiştir. Görüntü değişkenlerinin farklı arazi koşullarında etkisinin saptanması amacıyla İstanbul İli Boğaziçi Bölgesi'nin doğal kaynak özelliğini yansıtan önemli kent korularından alınan temsili görüntülerin çizgisel strüktürü ortaya konarak çizgisel grafik analizi yapılmıştır. Dijital ortam ve serbest el çizimlerinin yardımıyla soyutlaması yapılan bu görüntülerde çekim zamanı, ışık yönü, hava koşulu, kontur /silüet çizgisinin varlığı-devamlılığı, görüntü düzlemi, odaklanma ve ufuk çizgisinin yeri, algıya etkisi açısından incelenmiştir. Kış mevsimine ait görüntülerde güçlü kontur çizgisinin devamlılığı, çizgilerin biçimsel değişimi ve perdelenme, algı üzerinde oldukça etkili olurken, odaklanma, arka plan düzleminin varlığı, perdelenme ve doğrusal perspektif ise yaz mevsimine ait görüntülerde etkili olmaktadır. Çalışmada fotoğrafların görsel değerlendirme sürecinde bir araç olarak kullanımı, özellikle çizgisel grafik ve kompozisyona ait bulgular kapsamında irdelenerek bazı öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görsel Peyzaj Değerlendirmesi, Görselleştirme, Görsel Canlandırma Teknikleri, Fotoğraf

ABSTRACT:

In the participatory planning approach, the use of visualizations to discuss the draft project is inevitable. In this process, it is important to use adequate and accurate visual simulation of the land with reliable and viewable images. Taking photo under various physical conditions can create images that lead to a different perception of the terrain and thus change the user's ideas. Knowing these factors that may affect user perception during evaluation will enable the images to be discussed with reliable and valid data. In the study, the effects of depth, light, linear graphic and composition on perception as image features in the visual evaluation of the landscape were examined and the use of photographic images in the evaluation was examined. In order to determine the effect of image variables in different land conditions, a graphical analysis of representative images taken from important urban groves reflecting the natural resource characteristics of the Bosphorus region of Istanbul Province was carried

¹ **Corresponding Author:** İstanbul University-Cerrahpasa, Faculty of Forestry, 34473, İstanbul, ayesim@iuc.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9681-6228>

² Işık Üniversitesi Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, adnan.uzun@isikun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4268-723X>

out. In this context, it is aimed to reveal the linear structure of land images. In these images, which were abstracted with the help of digital media and free-hand drawings, the time of taking photo, light direction, weather condition, presence and continuity of the contour / silhouette line, image plane, focusing and location of the horizon line were examined in terms of their effect on perception. While continuity of strong contour line, formal change of lines and screening are very effective on perception in winter images; Focusing, presence of background plane, screening and linear perspective are the most effective variables in the perception of summer images. The use of study photographs as a tool in the visual evaluation process was examined, especially within the scope of linear graphics and combined findings, and some suggestions were developed.

Keywords: *Visual Landscape Evaluation, Visualization, Visualization Techniques, Photography*

GİRİŞ:

Peyzaja ait görsel niteliklerin envanter ve analizini içeren görsel peyzaj değerlendirmesi; alan kullanım kararlarının alınması ve önerilerin getirilmesinde temel altlıklardan birini oluşturmaktadır. Bu süreç, tasarlanan arazi hakkında düşünceleri alınan kullanıcıların çevreyi algılama şekline ilişkin bilgiye ihtiyaç duyar (Gobster vd., 2019; Sullivan vd., 2018; Alessa vd., 2008). Kuramcılar, estetik olana ilişkin çeşitli görüşler sunsa da kriterlerin oluşturulmasında kesin bir sonuca ulaşamamıştır (Wherret, 1996). Estetik olgusu, genel geçer kuralların oluşturulmasını zorlaştırmaktadır (Timuçin, 2002; Akın, 1995).

Çalışmada, görsel peyzaj değerlendirmesi, çevre psikolojisi, orman alanı/kent parklarının estetik özellikleri ve görselleştirme konularına ait alan yazın teorik altyapısının temelini oluşturmuştur. Görsel değerlendirmede peyzaj, topografya, bitki örtüsü, su, mimari yapı, atmosfer ve canlılar gibi doğal ve kültürel öğelerin birleşimi olarak düşünülmekte ve incelenmektedir (Ervin, 2001). Bu özellikler çalışmanın kapsamına göre farklılaşabilmektedir. Sunumlarda arazinin temsiliyeti için görsel bilginin hangi düzeyde kullanıcıya iletileceği veya görselde ne kadarının soyutlanabileceğinin kararı önemlidir. Amaç, araziye ait fiziksel özelliklerin, görüntüde yeterli düzeyde güvenilir ve gerçekçi olarak sunulabilmesidir (Lange, 2001).

Çalışmada, görsel değerlendirmede kullanılan fotoğraf görüntüsünün ışık özelliklerinin ve çizgisel grafik özelliklerinin algıya etkisi irdelenmektedir. Farklı görüş açısına sahip tesadüfi çekimlerin arazi temsiliyetinde oluşturdukları etkinin ortaya konması, sunumların kullanım yeri ve fonksiyonunun belirlenmesi açısından da kritik öneme sahiptir.

1. Görselleştirme Kavramı ve Görselleştirme Teknikleri

Projeye ait sunumlar, tasarımcının fikirlerini ortaya koymada temel araçlardır (Lange, 2001). Önerilen tasarım veya konstrüksiyona ait görünüşün koşullarını, oluşumunu veya mekânın görsel özelliklerini vurgulamak, alınan kararları yorumlamak ve kullanıcıya aktarmak için görüntü oluşturulmasına *görselleştirme (visualization)*; resmedilen veya oluşturulan bu görsellere *görsel benzetim (visual simulation)*; kullanılan yöntem ise *görselleştirme tekniği (visualization techniques)* denmektedir. Peyzaja ait görselleştirmeler, arazinin geçmiş, şimdi ve geleceğe ait görsel niteliklerini anlatan, perspektif resimlerdir (Sheppard, 1989). Doğruluk, temsil edebilirlik, görsel netlik, ilgi çekicilik, savunulurluk ve görsel bilgiye ulaşılabilirlik görselleştirme amacıyla oluşturulan görüntülerin sahip olması gereken temel nitelikleri oluşturmaktadır (Sheppard, 2001).

Görselleştirme teknikleri, kullanım amacı ve yöntemine göre çeşitlenmektedir. Yöntemler fikrîsel ve algısal yöntem olmak üzere iki başlıkta toplanmaktadır (Muirhead, 1997). Algısal görselleştirmeler de kendi içinde sayısal ve analog olarak alt başlıklara ayrılmaktadır (Lange, 2001). Çalışmada algısal çalışmalarda analog canlandırılmalar üzerine odaklanılmış ve birçok görselleştirmede veri olarak kullanılan fotoğraf görüntüsü irdelenmiştir (Bishop, 2019). Fotoğraf, tüm yöntemler için temel oluşturmaktadır (Bishop, 1992) Araştırmalar, gerçek arazi koşulları ile fotografik sunumlardan elde edilen veriler arasındaki yüksek bağıntıya dikkat çekerek fotoğrafların görsel canlandırmalardaki rolünü vurgulamakta, durağan manzara temsiliinde gerçek görüntüye en yakın görüntüyü sağladıklarını belirtmektedir (Palmer ve Hoffman, 2001; Hetherington vd., 1993; Shuttleworth, 1980; Shafer ve Richards, 1977). Fotografik sunumlar için oluşturulabilecek ilke ve standartlar aynı zamanda diğer görsel canlandırma teknikleri için de önem taşımaktadır (Sheppard, 2001).

Diğer taraftan değerlendirmelerde fotoğrafların algılanmasında bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Gerçekte gözün 120 derecelik yanal görüş açısı, fotoğraf görüntüsünde 65 dereceye düşmektedir (Palmer, ve Hoffman, 2001). Yani görüş alanı sınırlandırılmaktadır. Bu durum kullanıcının çevreye ilişkin edindiği yetersiz görsel bilgi nedeniyle yorumlarına önceki deneyimlerinden edindikleri bilgiyi katmalarına neden olabilmektedir (Hoffman, 1997). Dikkat edilmesi gereken bir konu da "derinlik algısıdır. Fotoğraf, iki boyutlu düzlemde sınırlandırılmış alan için statik bir görüntü sunmaktadır (Hoffman, 1997). Kullanıcı tercihlerinin tespitinde görsel canlandırma tekniği olarak fotoğraf görüntülerinin çevre koşullarını temsil edebilirliği ve görüntü alımlarında tarafsızlığın sağlanması gereklidir (Daniel ve Boster, 1976). Fotoğraf alımı sırasında derinlik oluşturmak için sarf edilen gayret tarafsızlığı etkileyebilmektedir. Aynı zamanda özellikle güneşli havalarda gerçekleştirilen çekimlerde oluşan yüksek kontrast veya gün batımı gibi farklı ışık koşullarında çekilen fotoğraflardaki sanatsal etkiler algıyı etkileyebilmektedir (Hoffman, 1997).

2. Malzeme ve Yöntem

Çalışmada, kapsamlı alan yazın taraması yapılmış, tümdengelim ile incelenecek değişkenler belirlenmiş, tümevarım yöntemi ile öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Görsel değerlendirmenin yapılarak fotoğraf görüntülerinin algıya etkisinin araştırılmasında bir arboretum kadar zengin tür çeşitliliğine sahip (Yaltırık ve ark.,1997) görsel bilgi sunan ve İstanbul Kenti'nin tarihi kimliğinde önemli yere sahip (Yıldızcı, 1978) Emirgan, Küçük Çamlıca, Yıldız ve Beykoz Koruları seçilmiştir

Korular, coğrafi konum açısından İstanbul Boğaz'ına yakın konumda yer almaktadır. Her biri yaklaşık 25 ila 40 hektar arasında değişen büyüklüklere sahiptir (Yaltırık ve ark.,1997). Alanların bulunduğu yerin hâkim iklim tipi Erinç (1978)' e göre ılıman nemli, yazları nispeten kurak bir deniz iklimidir (Erinç, 1978). Sahip oldukları yaklaşık 2000 doğal tür ile İstanbul'un florasının önemli bir kısmına ev sahipliği yapan korular, ülke için önemli bir konuma sahiptir (Yaltırık ve ark.,1997). *Abies bornmulleriana*, *Acer negundo*, *Acer pseudoplatanus*, *Aesculus hippocatanum*, *Carpinus betulus*, *Cedrus atlantica*, *Cedrus libani*, *Celtis australis*, *Cercis siliquastrum*, *Cupressus arizonica*, *Cupressus sempervirens*, *Fraxinus angustifolia*, *Fraxinus ornus*, *Juglans regia*, *Lagerstromieia indica*, *Laurus nobilis*, *Morus alba*, *Pinus brutia*, *Pinus nigra*, *Pinus pinea*, *Prunus ceracifera* 'Pissardii', *Quercus robur*, *Robinia pseudoacacia*, *Tilia argentea*, tüm korularda ortak görülen bitki türleridir.

Diğer taraftan hâkim rüzgar yönünde yer alan boğaz oluğundaki yükselti ve bakı farkları, İstanbul Boğaz'ı çevresinde yerel iklim tiplerinin oluşumunu sağlamıştır. Marmara Bölgesi'nin Avrupa Yakası'nda bulunan Emirgan ve Yıldız Koruları büyüklük, bakı ve bitki örtüsü açısından diğer koru alanlarından ayrılmaktadır. Her iki koru alanı boğazın güney, güney doğu ve doğu bakılarına sahip yamaçlarında yer almaktadır. Bu alanlarda genel topografya az ve orta eğimlidir. Plan ünitelerinde en yüksek rakım 40-50 m olup belirgin bir tepe mevcut değildir. Özellikle Emirgan Korusu'nun kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan bazı kısımlarında dik yamaçlar görülmektedir. Beykoz Korusu, Emirgan Korusu'nun karşı yamacında yer almakta bu da bakı yönünü değiştirmektedir. Nispeten daha dar bir alanı kapsayan plan ünitesinde rakım 100 m ye ulaşmakta, %60 eğim ile oldukça dik yamaçlar yer almaktadır. Bu üç korunun topografyasında belirgin hiçbir tepe bulunmazken, boğaz oluğunun güneyinde yer alan Küçük Çamlıca Korusu'nun tamamı bir tepe üzerinde konuşlanmıştır. Alanın güney ve güneydoğu kesimindeki alçak düzlüklerde oluşan derin balçık toprak korunun genelinde farklı bitki türlerinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Kurakçıl meşe türlerinin (*Quercus cerris*, *Q. infectoria*, *Q. frainetto*) yayılış alanıdır. İnsan müdahaleleri ile gerçek karakterini kaybeden bu alanlarda meşe toplulukları dışında bitki örtüsüne Akdeniz etkisini yansıtan maki elemanları katılmaktadır. Bu formasyonda *Prunus spinosa*, *Mespilus germanica*, *Cornus sanguinea*, *Crataegus monogyna*, *Paliurus spina-christi*, *Arbutus unedo*, *Erica arborea*, *Phillyrea latifolia* ve *Fraxinus ornus* gibi türler görülmektedir (İBB, 2002). Belediye kararı ile kamusal park haline getirilen korularda köşk, gölet, su aynası, havuz, su kanalı, grotto, patika, merdiven ve köprü gibi yapısal peyzaj öğeleri de mevcuttur (İBB, 2002; Yaltırık vd.. 1997). Örnek alan olarak seçilen bu dört korudaki topografya, bakı ve bitki türlerindeki farklılıklar, görüntü alımında görsel bilgi çeşitliliği sağlayarak farklı fiziksel koşulların değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

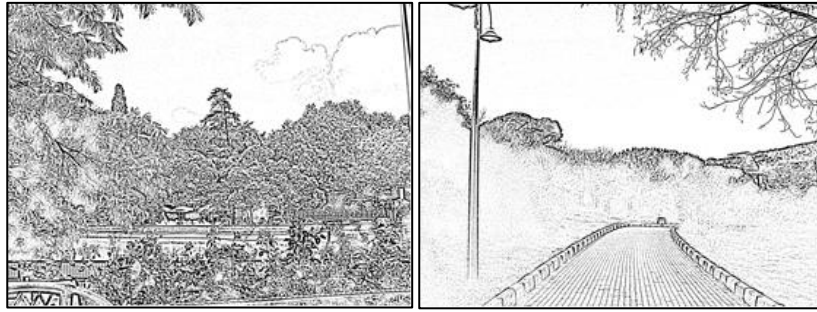
Çalışmada, biçimsel estetik yaklaşım modelini (tasarım /görüntü değişkenleri) ve psikolojik yaklaşım modelini (algısal değişkenler) bünyesinde birleştirmesiyle çalışmanın amaç ve kapsamına uygun olan *psikofiziksel yaklaşım modeli* yöntem olarak kullanılmıştır (Gobster ve Westphal, 2004). Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle derinlik, ışık, odaklanma ve kompozisyon, görüntünün algılanmasında (güzel, rahatlatıcı, ilgi çekici, okunaklı, karmaşık) öne çıkmaktadır (Şekil 1).

Yöntem açısından İki yönden ilerleyen çalışmanın ilk bölümü, İncelenecek görüntü değişkenlerinin ortaya konması, arazinin fiziksel özelliklerinin belirlenmesi, arazi temsili için fotoğraf alım noktalarının saptanması, araziden görüntü alımı ve kullanıcıların bu fotoğraflara ilişkin görüşlerinin alınmasını kapsamaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise görüntünün incelenmesine odaklanılmıştır. Soyutlama ile strüktürü çıkarılan görüntünün çizgisel grafik analizi yapılmış, daha sonra görüntü değişkenlerinin kullanıcı algısına etkisi ortaya konarak öneriler getirilmiştir.

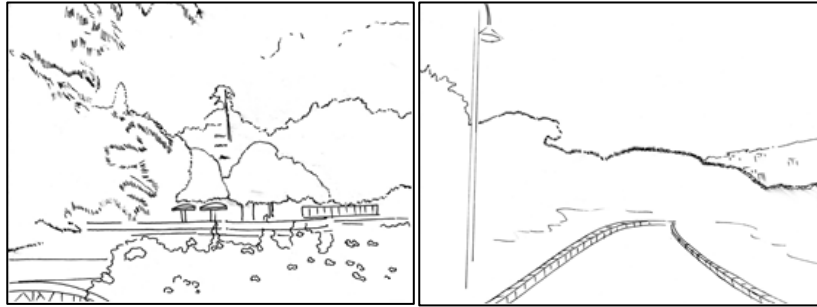
Şekil 2. Çizgisel grafik analizde sadeleştirme

(a) fotoğraf görüntüsü

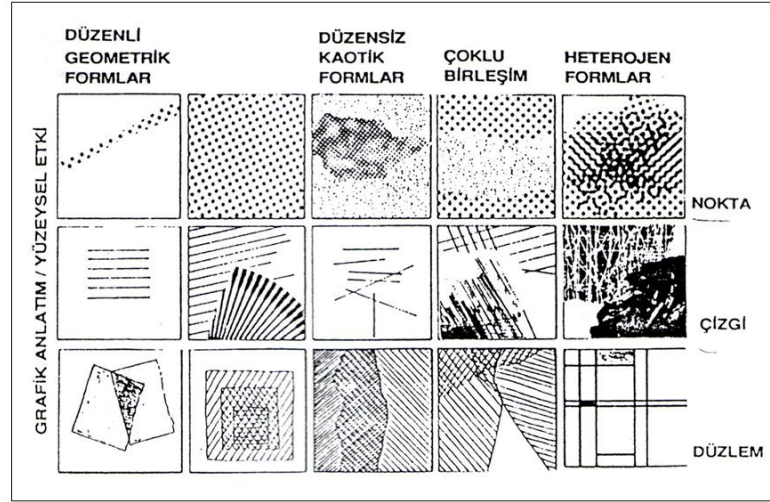
(b) Sayısal ortam görüntüsü

(c) Serbest el çizim

Çizgisel grafik ortaya çıktıktan sonra görüntü strüktürünün belirlenmesinde, tasarım disiplinlerinde mekân form etkisinin ortaya konması için kullanılan *çizgilerin biçimsel değişimlerine ait sınıflandırmadan* yararlanılmıştır (Şekil 3) (Aydınlı, 1992).

Sekil 3. Mekân-Form etkisinde kompozisyon öge ve değişimlerin analizi (Aydınlı, 1992).

Görüntü özellikleri, arazinin fiziksel özellikleri ve kullanıcı tercihleri arasındaki ilişkinin irdelendiği bu çalışmada incelenen değişkenler Tablo 1’de görülmektedir. Seçilen her bir değişkenin algıya etkisinin bulunduğu şekilde oluşturulan hipotezde, değişkenler arası ilişki Tek yönlü ANOVA testi uygulanarak analiz edilmiştir (Orhunbilge, 2000).

3. Tasarım Değişkenleri ve Algısal Değişkenler Arasındaki İlişki

Fotoğrafların tasarım değişken özellikleri (Işık, Çizgisel Grafik Analiz, Derinlik ve Kompozisyon) ilgili görüntü özellikleri ile tanımlanmış ve mevsimsel dağılımı yapılarak detaylı olarak ortaya konmuştur (Tablo 1).

Değişken Grubu	Değişkenler	Değişken özellikleri	Kış		Yaz		TOPLAM	
			%	%	%	%	Sayı	%
IŞIK	Çekim zamanı	Sabah/Akşamüstü	35	70	69	69	104	69
		Öğle	15	30	31	30	46	31
	Işık yönü	Cephe	4	8	12	12	16	11
		Yanal	10	20	19	19	29	19
		Tepe	16	32	23	23		0
		Ters	3	6	11	11	14	9,3
		Bölgesel	0	0	1	1	1	0,7
		Yaygın (difüz)	17	34	34	34	51	34
	Hava koşulları	Güneşli	35	70	63	63	98	65
		Kapalı	15	30	37	37	52	35
ÇİZGİSEL GRAFİK ANALİZ	Güçlü kontur çizgisi	Var	22	44	60	60	82	55
		Yok	28	56	40	40	68	45
	Zayıf kontur çizgisi	Var	46	92	80	80	66	44
		Yok	4	8	20	20	84	56
	Kontur çizgisinin bulunmaması	Var	48	96	9	9	57	38
		Yok	2	4	91	91	93	62
	Karşılıklı kenarlarla sınırlı	9	18	24	24	33	22	

	Güçlü kontur çizgisinin devamlılığı	Komşu kenarlarla sınırlı	1	2	5	5	6	4	
		Neredeyse karşı kenarlarla sınırlı	5	10	8	8	13	8,7	
		Sınırlanma yok	7	14	24	24	31	21	
		Güçlü kontur çizgisi yok	28	56	39	39	67	45	
	Çizgilerin biçimsel değişimi	Düzenli geometrik formlar	10	20	30	30	40	27	
		Düzensiz ve karışık geometrik formlar	30	60	28	28	58	39	
		Düzlemde yarıyarıya ayrılmış	10	20	42	42	52	35	
	Odaklanma	Var	25	50	43	43	68	45	
		Yok	25	50	57	57	82	55	
	DERİNLİK	Derinlik	Hava perspektifi	22	44	26	26	48	32
			Doğrusal perspektif	25	50	57	57	81	54
			Azalan görsel ölçek	11	22	59	59	70	47
Hiçbiri			14	28	14	14	28	19	
KOMPOZİSYON	Görüntü düzlemleri	Ön görüntü düzlemi	50	100	100	100	150	100	
		Orta görüntü düzlemi	45	90	88	88	133	89	
		Arka görüntü düzlemi	27	54	18	18	45	30	
	Bitkiler tarafından perdelenme	Tamamen perdelenme var	3	6	9	9	12	8	
		Kısmen perdelenme var	19	38	36	36	55	37	
		Belli bir bölüm veya seyrek perdelenme var	16	32	39	39	55	37	
		Perdelenme yok	12	24	16	16	28	19	
	Yer düzlem sınırının yeri (ufuk çizgisi)	Üst çerçeveye yakın(1/3)	0	0	0	0	0	0	
		Fotoğraf düzleminin ortası	8	16	14	14	22	15	
		Alt çerçeveye yakın (1/3)	28	56	53	53	81	54	
		Sınır belirgin değil	14	28	33	33	47	31	

Tablo 1. Görüntü değişken özelliklerinin mevsimlere göre dağılımı

Kış mevsimine ait fotoğraflarda görüntü değişkenlerinin algısal değişkenlere etkisi incelendiğinde *güçlü kontur çizgisinin devamlılığı*, *çizgilerin biçimsel değişimleri* ve *perdelenme*, algı üzerinde en etkili faktörler olarak görülmektedir (Tablo 2). Işık faktörü ile ilgili olarak *çekim zamanı*, $F=4,561$ ($p=0,038$) değerle görüntünün sadece karmaşık algılanmasında etkili, *ışık yönü*, $F=2,572$ ($p=0,50$) ile güzellik ve $F=2,823$ ($p=0,036$) ile ilgi çekici algılanmasında etkili olmuştur. Görüntü çizgisel grafik analiz açısından incelendiğinde *güçlü kontur çizgisinin varlığı*, bağımlı değişkenlerle en güçlü ilişkiye sahip bağımsız değişkenler arasında olduğu görülmektedir. Aynı zamanda $p=0,023$ ($F=5,501$) değerle görüntünün güzel algılanmasında, $p=0,015$ ($F=6,373$) değerle sıfatların genel toplamında etkili olmaktadır. Bununla beraber $p=0,005$ ($F=4,258$) değerle görüntünün ilgi çekiciliğinde etkili olmuş, $p=0,001$ ($F=11,562$) değerle görüntünün rahatlatıcı algılanmasında çok güçlü etkiye sahip olmuştur. *Güçlü kontur çizgisinin görüntüdeki sürekliliği*, $p=0,001$ ($F=5,862$) değerle görüntünün rahatlatıcı, $p=0,003$ ($F=4,641$) değerle genel sıfat toplamı açısından ve $p=0,005$ ($F=4,258$) değerle ilgi çekici algılanmasında oldukça güçlü etkiye sahipken, karmaşık ve okunaklı bağımlı değişkenleri ile ilişkisi görülmemiştir.

Değişkenler	Görüntü değişkenleri	Algısal değişkenler											
		güzel		rahatlatıcı		ilgi çekici		sıfat toplamı		komplike		okunaklı	
		F	p(Sig)	F	p(Sig)	F	p(Sig)	F	p(Sig)	F	p(sig)	F	p(Sig)
Işık	Çekim zamanı	0,796	0,377	0,866	0,357	0,821	0,369	0,462	0,5	4,561*	0,038	0,391	0,535
	Işık yönü	2,572*	0,05	2,05	0,103	2,823	0,036	1,809	0,144	2,353	0,068	1,816	0,142
	Hava koşulları	0,796	0,377	0,02	0,888	1,506	0,226	0,462	0,5	2,332	0,133	2,211	0,144
Çizgisel Grafik Analiz	Güçlü kontur çizgisinin varlığı	5,501*	0,023	11,562***	0,001	8,258**	0,006	6,373**	0,015	8,032**	0,007	7,920**	0,007
	Zayıf kontur çizgisinin varlığı	0,057	0,812	0,208	0,65	0,298	0,588	0,013	0,91	2,488	0,121	1,294	0,261
	Kontur çizgisinin bulunmaması	3,561	0,065	2,563	0,116	3,583	0,074	1,257	0,268	1,161	0,287	0,038	0,847
	Güçlü kontur çizgisinin devamlılığı	2,955*	0,03	5,862***	0,001	4,258**	0,005	4,641**	0,003	2,129	0,093	2,516	0,055
	Çizgilerin biçimsel değişimi	4,809*	0,013	4,332*	0,019	4,927*	0,011	4,588*	0,015	5,724**	0,006	3,381*	0,042
	Odaklanma	0,238	0,628	2,797	0,101	1,009	0,32	0,88	0,353	2,163	0,148	9,818**	0,003
	Hava perspektifi	0,522	0,473	0,011	0,917	0,042	0,838	0,192	0,663	2,482	0,122	0,481	0,491

Derinlik	Doğrusal perspektif	0,238	0,628	0,427	0,517	0,02	0,888	0	1	2,163	0,148	7,017*	0,011
	Azalan görsel ölçek	0,186	0,668	0,208	0,65	0,153	0,697	0,09	0,766	1,908	0,174	1,844	0,181
Kompozisyon	Orta görüntü düzlemi	0,667	0,418	1,465	0,232	0,02	0,888	1,091	0,302	0,715	0,402	9,818**	0,003
	Arka görüntü düzlemi	0,18	0,674	0,483	0,49	0,078	0,781	0,035	0,853	12,913***	0,001	6,582*	0,013
	Perdelenme	5,064**	0,004	2,513	0,07	5,096**	0,004	3,768**	0,017	1,863	0,149	2,105	0,113
	Yer düzlem sınırı (ufuk çizgisi)	4,153*	0,022	5,293**	0,008	6,032**	0,005	5,140*	0,01	1,174	0,318	2,086	0,136

*p<0,05, (2)**p<0,01, (3)***p<0,001

Tablo 2. Kış mevsimi görüntülerinde tasarım ve algısal değişkenler ilişkisi

Kış görüntüleri *çizgilerin biçimsel değişimleri* açısından incelendiğinde p=0,011 (F=4,927) ve p=0,006 (F=5,724) değerlerle görüntünün ilgi çekici ve karmaşık algılanmasında güçlü etkisi vardır. Aynı zamanda, görüntünün güzel, rahatlatıcı, okunaklı ve sıfatların genel toplamı açısından da etkili olduğu görülmektedir. Görüntüde *odaklanma*, p=0,003 (F=9,818) ve *doğrusal perspektif* p=0,011 (F=7,017) değerlerle görüntünün sadece okunaklı bulunmasında etkili olmuştur. *Görüntü düzlemleri* uzman görüşünde kendisini ortaya çıkarmıştır. Görüntüde *orta plan düzlemin varlığı*, p=0,003 (F=9,818) değerlerle görüntünün okunaklı algılanmasında, *arka plan düzleminin varlığı* ise p=0,001 (F=12,913) değerlerle karmaşık ve p=0,013 (F=6,582) ile görüntünün okunaklı algılanmasında güçlü etkisi görülmektedir. Görüntüde *perdelenenin* olması, p=0,004 (F= 5,064) ile görüntünün güzel, p=0,017 (F=3,768) ile ilgi çekici bulunması ve p=0,017 (F=3,768) değerlerle de sıfatların genel toplamı açısından güçlü etkisi vardır. Görüntüde *ufuk çizgisinin yeri* görüntünün ilgi çekici, rahatlatıcı ve güzel bulunmasında etkilidir.

Yaz mevsimi görüntülerinde tasarım ve algısal değişkenler ilişkisi Tablo 3' de incelendiğinde görüntünün algılanmasında etkisi en fazla olan görüntü özellikleri *odaklanma*, *arka plan düzleminin varlığı*, *perdelenme* ve *doğrusal perspektiftir*. Işık faktörü açısından *fotoğraf çekim zamanı* F=20,713 (p=0) ile görüntünün sadece okunaklı algılanmasında etkisi vardır ve bu etki oldukça güçlü görülmektedir. Aynı şekilde *ışık yönü* algısal değişkeni p=0,002 (F=4,063) olasılık değeri ile okunaklı algısal değişkeni arasında anlamlı güçlü bir ilişki saptanırken, diğer algısal değişkenler arasında anlamlı bir ilişki saptanamamaktadır. *Hava koşulları*, p=0,001 (F=12,803) ile görüntünün okunaklı algılanmasında çok güçlü etkiye, F=5,546 (p=0,021) ve F=5,751 (p=0,018) değerleriyle görüntünün ilgi çekici algılanmasında güçlü etkiye sahiptir. *Zayıf kontur çizgisinin bulunması*, F=6,226 (p=0,014) olasılıkla sadece görüntünün karmaşık algılanmasında etkisi görülmektedir. *Güçlü kontur çizgisinin devamlılığı*, görüntünün güzel algılanmasında etkili iken sıfatların genel toplamı açısından da etkili faktör olarak görülmektedir. *Çizgilerin biçimsel değişimi*, p=0 (F=20,713) ile görüntünün okunaklı, p=0,001 (F=8,175) değer ile rahatlatıcı algılanmasında çok güçlü etkiye sahiptir. Aynı zamanda, sıfatların genel toplamı ve güzel algılanmasında da etkisi olduğu görülmektedir. *Odaklanma*, görüntünün olumlu algılanmasında en fazla etkiye sahip faktördür. Aynı zamanda p=0 (F=14,378) ile sıfat genel toplamı ve p=0,001 (F=12,478) ile görüntünün güzel algılanmasında çok güçlü, p=0,006 (F=7,993) ve p=0,008 (F=7,343) ile görüntünün rahatlatıcı ve ilgi çekici bulunmasına etkisi güçlüdür. Faktörün, karmaşık algılamaya da etkisi görülmektedir. *Hava perspektifi* görüntünün okunaklı algılanmasında etkili iken, *Doğrusal perspektif* algılama üzerinde en etkili faktördür. F=23,035 (p=0), F=22,182 (p=0) ve F=17,035 (p=0) ile görüntünün güzel, genel sıfat toplamı ve rahatlatıcı algılanmasında çok güçlü etkiye sahiptir. Aynı zamanda p=0,001 (F=12,152) değerle ilgi çekici algılanmasında güçlü ve p=0,023 (F=5,329) ile de görüntünün karmaşık algılanmasında etkisi görülmektedir. *Orta plan düzlemin varlığı* p=0,047 (F=4,062) ile görüntünün sadece rahatlatıcı algılanmasında güçlü etkiye sahiptir. *Arka plan düzleminin varlığı* yaz görüntülerinde en güçlü algısal etkiye sahip faktördür. Diğer en güçlü etkiye sahip faktör, *Perdelenmedir*. *Ufuk çizgisinin yeri*, p=0,001 (F=7,607) ile görüntünün okunaklı algılanmasında çok güçlü bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda görüntünün rahatlatıcı ve güzel algılanmasında da etkilidir. Yaz mevsiminde kompozisyon açısından *arka görüntü düzlemi* ve *perdelenme* faktörleri kış mevsimine ait görüntülere göre önem kazanırken, *ufuk çizgisinin konumu* gerek kış gerekse de yaz mevsimindeki görüntülerin algılanmasında önemini korumaktadır.

Değişken grubu	görüntü değişkenleri	Algısal değişkenler (F)											
		güzel		rahatlatıcı		ilgi çekici		sıfat toplamı		komplike		okunaklı	
		F	p(Sig)	F	p(Sig)	F	p(Sig)	F	p(Sig)	F	p(sig)	F	p(Sig)
Işık	Çekim zamanı	2,828	0,096	2,949	0,089	0,247	0,62	3,569	0,062	1,343	0,249	20,713***	0
	ışık yönü	0,825	0,535	0,869	0,505	0,956	0,449	1,165	0,332	1,59	0,17	4,063**	0,002
	Hava koşulları	3,829	0,053	2,832	0,096	5,546*	0,021	5,751*	0,018	0,021	0,885	12,803***	0,001
Çizgisel Grafik Analiz	Güçlü kontur çizgisinin varlığı	0,125	0,725	2,965	0,088	2,275	0,135	0,002	0,966	0,193	0,661	1,421	0,236
	Zayıf kontur çizgisinin varlığı	1,067	0,304	0,566	0,454	0,068	0,795	0,889	0,348	6,226*	0,014	0,35	0,555
	Kontur çizgisinin olmaması	0,908	0,343	3,284	0,073	0,648	0,423	0,518	0,473	0,597	0,442	3,059	0,083

	Güçlü kontur çizgisinin devamlılığı	3,033*	0,021	2,878*	0,027	2,142	0,082	2,560*	0,043	0,811	0,521	2,027	0,097
	Çizgilerin biçimsel değişimleri	3,975*	0,022	8,175***	0,001	1,211	0,302	4,690*	0,011	2,848	0,063	22,552***	0
	Odaklanma	12,478***	0,001	7,993**	0,006	7,343**	0,008	14,378***	0	5,660*	0,019	3,163	0,078
Derinlik	Hava perspektifi	0,211	0,647	0,001	0,975	0,824	0,366	0,666	0,417	1,718	0,193	4,802*	0,031
	Doğrusal perspektif	23,035***	0	17,035***	0	12,152***	0,001	22,182***	0	5,329**	0,023	3,901	0,051
	Azalan görsel ölçek	0,784	0,378	0,01	0,922	1,048	0,308	0,544	0,462	2,095	0,151	0,734	0,394
Kompozisyon	Orta görüntü düzlemi	1,523	0,22	4,062*	0,047	0,017	0,898	0,397	0,53	3,301	0,072	2,949	0,089
	Arka görüntü düzlemi	25,500***	0	18,598***	0	12,828***	0,001	23,577***	0	17,902***	0	12,283***	0,001
	Tamamen perdelenme	6,198***	0,001	6,665***	0	3,062*	0,032	6,093***	0,001	5,735***	0,001	17,198***	0
	Ufuk çizgisinin yeri	3,257*	0,043	5,955**	0,004	1,555	0,216	3,341*	0,04	0,559	0,574	7,607***	0,001

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Tablo 3.Yaz mevsimi görüntülerinde tasarım ve algısal değişkenler ilişkisi

SONUÇ:

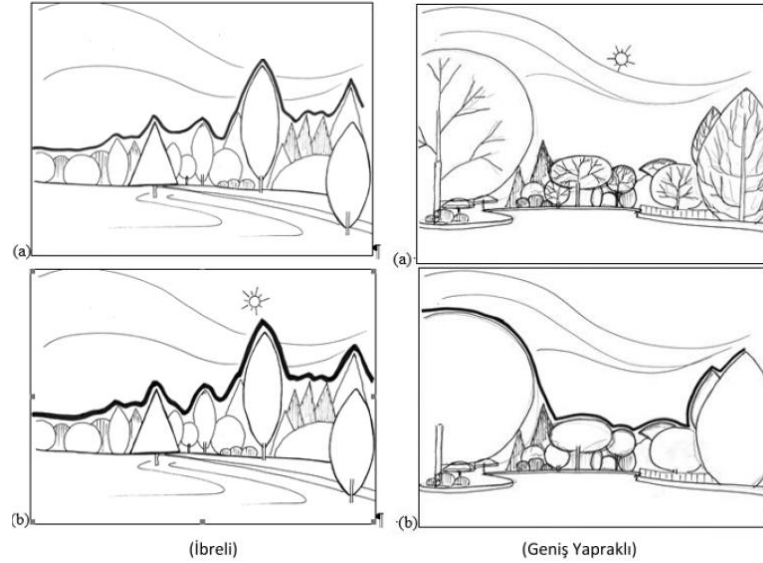
Peyzajın görsel değerlendirmesi tasarım öge ve ilkelerinin tartışılmasını gerektirir. Değerlendirmede kullanılan fotoğraf görüntüleri araziye birebir temsil etse de görüntü özellikleri ve farklı çekim koşulları algılamayı etkilemektedir. Görsel bilgide sadeleştirme, kompozisyonu etkileyici hale getirmek için yararlanılan bir yöntemdir (Akbaş ve İkizler, 2003). Çalışmada elde edilen sonuca göre, çizgisel grafik ve kompozisyon, algı üzerinde özellikle etkili olan faktörlerdir.

Biçim, nesneyi algılatan en önemli resimsel öge; çizgi ise biçimi oluşturan tasarım ögesidir (Nelson, 1985). Yönlendirme, gözün hareketini ve derinliği sağlama fonksiyonu ile çizginin, görsel değerlendirmede tasarım ögesi olarak önemini vurgulamaktadır. Yakın plan manzarasında yer alan ağaç dalları çizgisel yapıyı oluştururken, arka planda yer alan bitki örtüsünün gökyüzü ile oluşturduğu silüet, çizgisel strüktürü zenginleştirmekte, görüntüde ilk algılanan özellik olarak da görsel çekiciliği güçlendirmektedir (Nelson, 1985). Çalışma sonucunda göre, kış görüntülerinde güçlü kontur çizgisinin bulunması görüntünün algılanmasında önemli bir faktör iken yaz görüntülerinde bu faktörün etkisi görülmemektedir. Ancak, güçlü kontur çizgisinin devamlılığı her iki mevsimde de algıyı etkileyen önemli bir faktördür.

Derinlik algısı, çevre temsili olarak sunulan görüntülerde algısal bozulmalar oluşturabilmektedir (Hoffman,1997). Görüntüde kompozisyon, perspektifi sağlarken, derinlik algısını da arttırmaktadır. Görüntü düzlemlerinin varlığı iki boyutlu düzlemde derinlik kazandıran güçlü bir faktördür (Hedgecoe, 2002). Ön, orta ve arka plan olmak üzere farklı düzlemlerin görüntüde yer alması kompozisyon zenginliği de sağlamaktadır (Nelson, 1985). Çalışma, kış mevsimine ait görüntülerde arka görüntü düzleminin bulunması ile duyuşsal ortamın zenginleştiği ve görüntülerin okunaklılığının arttığını ortaya koymaktadır. Hoffman (1997), görsel kaynak değerlendirmesinde, kullanıcı görüşlerine ait güvenilir veri için, öneri tasarıma ilişkin yeterli görsel bilginin kullanıcıya aktarılmasının önemini vurgulamaktadır. Elde edilen bilgiler ışığında, değerlendirme amaçlı çekilen görüntülerde ışık özellikleri okunaklı görüntülerin oluşturulmasında önceliklidir. Günün ilk ve son saatlerinde yatay gelen ışık kullanılarak çekilen fotoğraflarda yumuşak renk ve tonlar sağlandığında özellikle istenen ışık ortamı oluşmaktadır (Akbaş ve İkizler, 2003; Hedgecoe, 2002). Çalışmada, kış mevsiminde sabah saatlerine ait görüntülerde manzara daha karmaşık algılanmaktadır. Yazın ise görüntünün okunaklılığı için çekim zamanı özellikle hesaba katılarak sabah çekimleri tercih edilmelidir.

Ters ışıkla oluşan dış konturların, görüntüye etkili bir hava katacağı bilinen (Akbaş ve İkizler,2003), özellikle kış görüntülerinde ışık yönü kullanılarak çekilen görüntülerin daha güzel ve ilgi çekici olması sağlanabilir. Diğer taraftan yapacağı olumsuz etki nedeniyle tepe ışığı ve yaygın ışıkta çekim yapmaktan kaçınılmalıdır. Yaz mevsiminde ise okunaklı görüntüler elde edilmek isteniyorsa yaygın ışıkta çekim tercih edilmeli, tepe ışığından ise kaçınılmalıdır. Böylece istenmeyen sert aydınlatmanın da önüne geçilmiş olacaktır (Akbaş ve İkizler,2003). Mevcut bitki türü, ışık yönü ve çekim zamanının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Uzak görüş mesafesinde ibrelili ağaçların bulunduğu ters ışıkta çekilen görüntüler olumlu algısal etkiyi artırırken, geniş yapraklı ağaçlarda ise cephe ışığı olumlu algısal etkiyi arttırmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. İbrelî ve geniş yapraklı ağaç türlerinin bulunduğu manzaralarda ışık yönünün oluşturduğu silüet etkisi

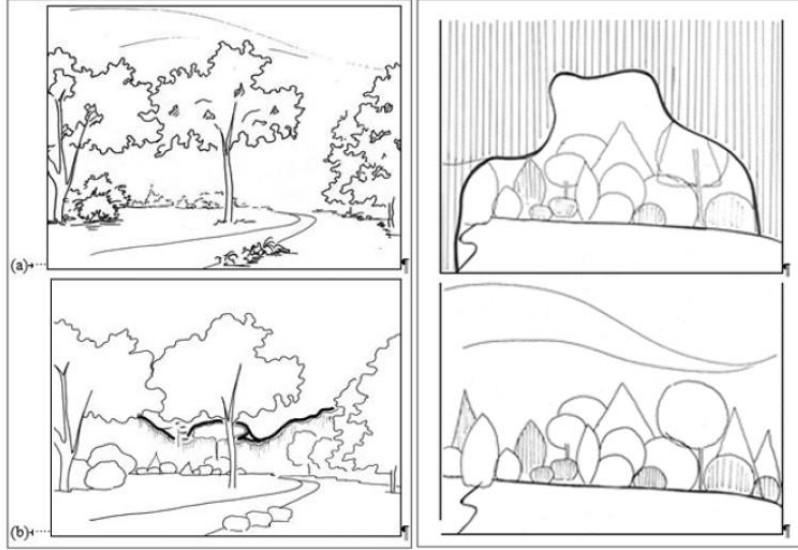

Özellikle yaz mevsiminde görüntü üzerinde etkili olan faktör *hava koşulları*dır. Kapalı havalarda yapılan çekimler, ilgi çekiciliği artırmakta, aynı zamanda okunaklılık üzerinde de etkisi güçlü olmaktadır. Fotoğrafların değerlendirilmesi sırasında *güçlü kontur çizgisinin bulunduğu* kışa ait görüntülerde faktör, güzel, ilgi çekici, rahatlatıcı, komplike ve okunaklı algılamayı arttırmaktadır. *Çizginin devamlılığı* ise her iki mevsimde de etkisi önemli olan faktörlerdendir. Kışın alınan görüntülerin ilgi çekici ve rahatlatıcı algılanması isteniyorsa *güçlü kontur çizgisinin neredeyse karşılıklı kenarlarla sınırlı olduğu* çekimlere ağırlık verilmelidir. Bu durum *görüntüyü bütünüyle geçen kontur çizgisinin bulunduğu* duruma göre çok daha fazla etkilemektedir. *Güçlü kontur çizgisinin görüntüde yer almaması* veya bu *çizginin fotoğrafın karşılıklı iki kenarı ile sınırlanmamış olması*, görüntünün beğenilmemesine veya rahatsız edici olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Bunun için *güçlü kontur çizgisinin netliğini ve devamlılığını* vurgulayan ışık koşulları dikkate alınmalı ve çekimler bunu sağlayan ortamlarda yapılmalıdır. Serbest el veya dijital ortam görüntülerinde konturun belirgin hale getirilmesi de beğeni arttıracaktır.

İkinci derecede bulunan kontur çizgisi, bitki örtüsünün gökyüzüyle oluşturduğu silüet kadar görsel etki yapmasa da, *var olan zayıf kontur çizgisi* yaz fotoğraflarının daha karmaşık algılanmasını sağlamaktadır. Yaz mevsimine ait görüntülerde manzarada katlı bitki örtüsüne yer verilmesi veya arka fonun daha az belirgin hale getirilmesi duyuşal ortamı zengin görüntüler elde edilmesini sağlayacaktır (Şekil 5). Görüş mesafesinin kısa olması durumunda, çekimi yapılan arazinin ışık özellikleri görüntü alım noktasındaki ışık özelliklerine benzer olmalıdır. Bu sağlanamıyorsa, yaygın ışık tercih edilmeli, güneşli hava koşullarından kaçınılmalı veya uzun görüş mesafesi tercih edilmelidir (Şekil 6). Soliter bir bitkinin görüntüde bulunması durumunda, gölgelenmenin *çizgisel grafiği* etkilememesi için, ters ışıktan kaçınılmalı ve tepe ışığı tercih edilmelidir (Şekil 7). Ancak bu durumun okunaklılığı azaltacağı bilinmelidir.

Şekil 5 Yaz mevsimi görüntülerinde duyuşal ortam zenginliğini artırmak için katlılık oluşturma

Şekil 6. Farklı ışık koşullarına sahip çekim yeri ve çekilen ortam görüntülerinde ışığın etkisi

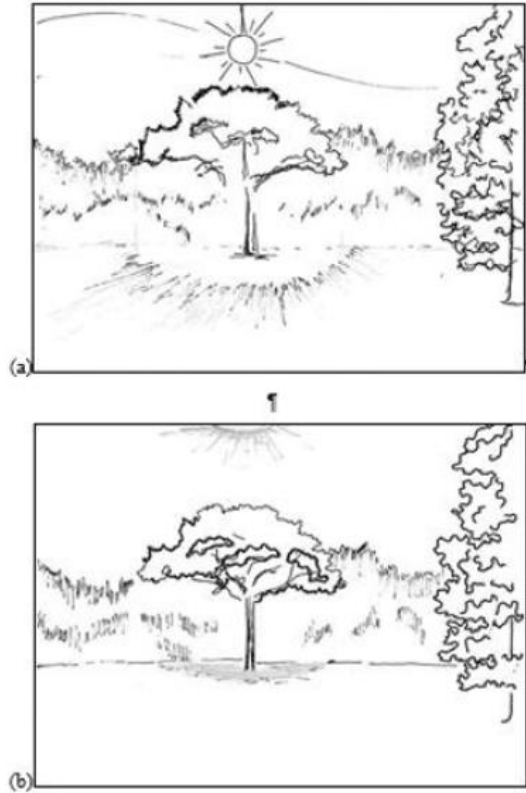

Şekil 5.

Şekil 6

Görüntüde soliter bir bitki yer alıyorsa, *çizgisel grafiği* etkilememek için, ters ışıktan kaçınılarak tepe ışığı tercih edilmelidir (Şekil 7). Ancak görüntüde okunaklılığın azalacağı bilinmelidir.

Şekil 7: Soliter bir ağaç bulunan görüntüde ters ışığın çizgisel grafik üzerindeki etkisi

Arazi özelliklerinin algılanmasında en önemli faktör olarak vurgulanan *derinlik* (Hoffman, 1997), özellikle yaz mevsimindeki görüntü alımlarında dikkate alınmalıdır. Okunaklılığın artması istenirse *hava perspektifinden* yararlanılabilirken, özellikle güzellik ve ilgi çekiciliği arttırmak için, *doğrusal perspektifi* oluşturan *yol, çit veya kaldırım* gibi yapısal öğelere görüntüde yer verilmelidir.

Özellikle *ışık yönü, çizgilerin biçimsel değişimi ve perdelenme* dikkate alınması gereken en önemli faktörler olarak belirlenmiştir. Görüntünün algılanmasında etkisi olduğu belirlenen bu faktörler, görsel değerlendirmede fotoğrafların bir araç olarak kullanımı sırasında elde edilen verilerin doğru ve güvenilir şekilde tartışılmasını sağlarken, tasarım sürecinde görsel değeri yüksek mekânların tasarlanmasına da katkı sağlayacaktır.

ETİK STANDARTLAR:

Yazar katkıları: Ayça Yeşim ÇAĞLAYAN çalışmayı planlamış ve tasarlamıştır. Adnan UZUN uluslararası verileri toplamıştır. Ayça Yeşim ÇAĞLAYAN ve Adnan UZUN verilerin analizini yapmıştır. Yazarlar makalenin yazımına ortak katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması: Bu makalede yazarlar veya üçüncü kişilerle olası çıkar çatışmaları bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Etik kurul izni gerekli değildir.

Finansal Destek: Bu makalede finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Çalışma, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Programı kapsamında hazırlanan "Peyzaj Değerlendirmesinde Görsel Canlandırma Tekniklerinin Kullanıcı Tercihine Etkileri" Adlı Doktora Tezinden üretilmiştir. Çalışmanın hazırlanmasına desteklerinden dolayı İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsüne teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

- Akbaş, F., & İkizler, E. (2003). *Fotoğraf Teknik Okumaları*, OM Yayınevi, İstanbul. ISBN. 975-6530-31-6
- Akın, E. (1995). Mimarlıkta estetik değerlendirmeye bir yaklaşım. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* Cilt 10, No 1, 19-57, 1995.).
- Aksoy, H. (1978). *Karabük-Büyükdüz Araştırma Ormanındaki orman toplulukları ve bunların silvikültürel özellikleri üzerine araştırmalar*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları O.F. Yayın no. 237, İstanbul
- Alessa, L., Kliskey, A., & Brown, G. (2008). Social-ecological hotspots mapping: A spatial approach for identifying coupled social-ecological space. *Landscape and Urban Planning*, 85, 27–39. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.09.007>.
- Altınışik, R., Coşkun, R., Yıldırım, E., & Bayraktaroğlu, S. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Spss uygulamalı*, Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sakarya.
- Anderson, L. (1981). Land use designations affect perception of scenic beauty in forest landscapes, *Forest Science*, 27 (2), 392-400.
- Arı, S. (1971). Türkiye’de anket metoduna dayanan sosyolojik araştırmalar ve uygulama açısından teori ve kavramlar. Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-11 S.127-136, Ankara.
- Arthur, L. M. (1977). Predicting scenic beauty of forest environments. Some empirical tests. *Forest Science*, 23 (2), 151-159.
- Aydınlı, S. (1992). Mimarlıkta görsel analiz. İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Sayı. 1502.
- Bishop, I. D. (1992). Visualization in the natural environment: A look forward. *Landscape and Urban Planning*, 21, 289-291. [https://doi.org/10.1016/0169-2046\(92\)90044-Z](https://doi.org/10.1016/0169-2046(92)90044-Z).
- Bishop, I. D. (2019a). The implications for visual simulation and analysis of temporal variation in the visibility of wind turbines. *Landscape and Urban Planning*, 184, 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2018.12.004>.
- Booth, N.K. (1983). *Basic elements of landscape architectural design*. Elsevier ISBN.0-88133-478-2.
- Çolak, A. H. (2001). *Ormanda doğa koruma (Kavramlar-Prensipiler-Stratejiler-Önlemler)*. Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını ISBN. 975-8273-33-7.

- Daniel, T.C., & Boster, R.S. (1976). Measuring landscape aesthetics: the scenic beauty estimation method. USDA Forest Service Research Paper RM-167, Rocky Mountain Forest and Range experiment Station Forest Service U.S. Department of Agriculture.
- Erinç, S. (1978): Büyük İstanbul Yöresi'nin doğal bitki örtüsü ve potansiyeli. Büyük İstanbul'un Yeşil alan sorunları Ulusal Sempozyumu. 22-24 Kasım 1978. İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları no:270.
- Ervin, S. M. (2001). Digital landscape modelling and visualization: a research Agenda, *Landscape and Urban Planning*, 54(1-4), 49-62. DOI: 10.1016/S0169-2046(01)00125-6
- Gobster, P. H., & Westphal, L. M. (2004). The human dimensions of urban greenways: planning for recreation and related experiences. *Landscape and Urban Planning*, 68, 147-165. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(03\)00162-2](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(03)00162-2).
- Gobster, P., Ribe, R. G., & Palmer, J.F. (2019): Themes and trends in visual assesment research: introduction to the *Landscape and Urban Planning special colletion on the visual assesment of landscapes*, *Landscape and Urban Planning*, 191/103635.
- Hedgcoec, J. (2002). Her yönüyle fotoğraf sanatı. Remzi Kitabevi, İstanbul. ISBN. 975-14-0503-3.
- Hetherington, J., Daniel, T. C. & Brown, T.C. (1993). Is motion more important than it sounds?: the medium of presentation in environmental perception research. *Journal of Environmental Psychology* 13, 283-291.
- Hoffman, E.R. (1997). Testing the validity and reliability of slides as representations of Nothern Hardwood Forest Condition, [Unpublished doctoral dissertation], SUNNY College of Environmental Science and Forestry, Syracuse, NY.
- İBB. (2002). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Beykoz Korusu İşletme Şefliği Amenajman-Silvikültür Planı (2002-2011).
- İBB. (2002). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Emirgan Korusu İşletme Şefliği Amenajman-Silvikültür Planı (2002-2011).
- İBB. (2002). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Küçük Çamlıca Korusu İşletme Şefliği Amenajman-Silvikültür Planı (2002-2011).
- Jiang, B., Larsen, L., Deal, B., & Sullivan, W. C. (2015). A dose-response curve describing the relationship between tree cover density and landscape preference. *Landscape and Urban Planning*, 139, 16-25. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.02.018>.
- Kane, P (1981). Assessing landscape attractiveness: a comparative test of two new method. *Applied Geography*, 1(2),77-96 <http://www.geodata.soton.ac.uk/gg209/kane.html>
- Lange, E. (2001) . Visualization in Landscape Architecture and Planning: where we have been, where we are now and where we might go from here. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:36157391>
- Lange, E. (2001). The Limits of Realism: perceptions of Virtual Landscape. *Landscape and Urban Planning*, 54, 163-182.
- Leymarie, F. (2001). Art and Visual Perception by Rudolf Arnheim. www.lems.brown.edu/vision/people/leymarie/Refs/VisualArt/Arnheim/ArtVisualPercept.pdf
- Muirhead, S. (1997). Landscape simulation and perception. historical perspective. http://www.sli.unimelb.edu.au/LSP/Lit_revs.html
- Nelson, W.R. (1985). Planting design: A manual of theory and practice. Illinois-Campaign ISBN. 0-87563-268-8.
- Orhunbilge, N. (2000). Örnekleme yöntemleri ve hipotez testleri. İ.Ü. İşletme Fakültesi, İşletme İktisadi Yayın No.8, İstanbul. ISBN.975-8345-04-4
- Özgüç, İ.M. (1999). TEM-Hadımköy-Kıralı arası peyzaj planlaması üzerinde görsel araştırmalar [Yayınlanmamış doktora tezi], İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Palmer, J., & Hoffman, R. (2001). Rating reliability and representation validity in scenic landscape assessment. *Landscape and Urban Planning*, 54, 149-161.
- Schroeder, H.W, & Anderson, L.M (1984). Perception of personal safety in urban recreation sites. *Journal of Leisure Research*, 16 (2), 178-194.
- Sencer, M., (1989). Toplum bilimlerinde yöntem. İstanbul.

- Shafer, E. L. Jr., & Richards, T.A. (1977) A Comparison of Viewer Reactions to Outdoor Scenes and Photographs of those Scenes. USDA Forest Service Research Paper, NE-302, Upper Darby, Pennsylvania.
- Sheppard, R.J. (1989). Visual simulation : A user's guide for architects, engineers, and planners. Van Nostrand Reinhold, New York ISBN0-442-27827-6.
- Sheppard, S. R. J. (2001). Guidance for crystall ball gazers: Developing a code of ethics for landscape visualization. *Landscape and Urban Planning*, 54, 183-199.
- Shuttleworth, S (1980). The use of photographs as an environment presentation medium in landscape studies. *Journal of Environmental Management*, 11, 61-76.
- Sullivan, R. G., Gobster, P. H., McCarty, J. H., Meyer, M. E., Palmer, J. F., & Smardon, R. C. (2018). Introduction: Visual resource stewardship: Landscape and seascape management in a time of change. In P. H. Gobster, & R. C. Smardon (Eds.). *Visual resource stewardship conference proceedings: Landscape and seascape management in a time of change*. Newtown Square, PA: USDA Forest Service, Northern Research Station General Technical Report NRS-P-183, 4-8.
- Timuçin, A. (2002). *Estetik*. Bulut Yayıncılık, İstanbul.
- Tahvanainen, L., Tyrvaäinen, L., Ihalainen, M., Vuorela, N., & Kolehmainen, O. (2001). Forest management and public perceptions-visual versus verbal information, *Landscape and Urban Planning*, 53, 53-70.
- Wirth, E. (1997). Landscape simulation and perception: simulation validity. http://www.sli.unimelb.edu.au/LSP/Lit_revs.html
- Yaltırık, F., Efe, A., UZUN, A. (1997). Tarih boyunca İstanbul'un park bahçe ve koruları, egzotik ağaç ve çalları, İSFALT yayını. 4, İstanbul. ISBN 975-8183-00-1
- Yıldız, A.C. (1978). İstanbul'da kentsel doku ile yeşil doku arasındaki ilişkiler ve İstanbul Yeşil Alan Sistemi için bir öneri [Yayınlanmamış doktora tezi]. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Wherret, J.R. (1996). Visualization techniques for landscape evaluation [Unpublished doctoral dissertation]. The Macaulay Land Use Research Institute. <http://bamboo.mluri.sari.ac.uk/~jo/research.htm1>

EXTENDED SUMMARY

Visual landscape assessment, which includes the inventory and analysis of visual attributes of the landscape, constitutes one of the basic bases for making land use decisions and making suggestions. This process requires information on the way users perceive the environment, whose opinions about the designed land are obtained (Gobster et al., 2019; Sullivan et al., 2018; Alessa et al., 2008). In presentations, it is important to decide at what level the visual information will be conveyed to the user or how much of it can be abstracted in the visual for the representation of the land. The aim is to represent the physical characteristics of the land reliably and realistically (Lange, 2001). Although visualization techniques vary according to the purpose of use and method, photography forms the basis for all methods (Bishop, 1992). Studies emphasize the role of photographs in visual animations by drawing attention to the high correlation between real field conditions and data obtained from photographic presentations, and indicate that they provide the similar image to the real image in the representation of a static landscape (Palmer and Hoffman, 2001; Hetherington et al., 1993; Shuttleworth, 1980; Shafer and Richards, 1977). However, issues such as creating depth perception, determining the standpoint, representing environmental conditions, and ensuring impartiality in visualization require discussion of presentations in terms of their reliability and validity. The principles and standards that can be established for photographic presentations are also important for other visual animation techniques (Sheppard, 2001). In this study, which examines the effects of light properties and linear graphic properties of the photographic image used in visual evaluation on perception, the psychophysical approach model was used. The first part of the study, which progresses in two directions, includes the determination of the image variables to be examined, the determination of the physical properties of the land, the determination of the photograph acquisition points for the representation of the land, the acquisition of images from the land and the collection of the opinions of the users regarding these photographs. The second stage of the study focused on the examination of the image. The linear graphic analysis of the image, whose structure was extracted with abstraction, was performed, and then the effects of the image variables on the user perception were revealed and suggestions were made. In this study, which aims to investigate the effect of photographic images on perception, Emirgan, Küçük Çamlıca, Yıldız and Beykoz Groves, which have a rich variety of species as much

as an arboretum (Yaltirik et al., 1997) and provide visual information and have an important place in the historical identity of the city of Istanbul (Yıldızci, 1978), were selected as sample areas for photographing. The groves are located close to the Bosphorus in terms of geographical location and each has a size ranging from approximately 25 to 40 hectares (Yaltirik et al., 1997). Hosting a significant portion of Istanbul's flora with approximately two thousand natural species, the groves have an important position for the country (Yaltirik et al., 1997). The differences in topography, aspect and plant species in the groves have provided visual information diversity in image acquisition and enabled the evaluation of different physical conditions. According to the results obtained in the study, linear graphics and composition are the factors that are particularly effective on perception. Light direction, formal change of lines and screening are determined as the most important factors to be considered in the perception of the image as beautiful, relaxing, interesting, readable or complex. These factors, which are determined to have an effect on the perception of the image, will ensure that the photographs are discussed realistically and reliably in the visual evaluation.

Research Article

Submission Date
25/08/2024
Admission Date
06/12/2024

The Transformation of Climate Justice: New Approaches in Environmental Ethics and Human-Nature Relations

İklim Adaletinin Dönüşümü: Çevre Etiği ve İnsan-Doğa İlişkilerinde Yeni Yaklaşımlar

Dr. Gamze Mercan¹
PhD Student, MSc Zümürüt Varol Selçuk²

Mercan, G., & Varol Selçuk, Z. (2024). The Transformation of Climate Justice: New Approaches in Environmental Ethics and Human-Nature Relations. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 209-225. DOI: <https://doi.org/10.53472/jenas.1538483>

How to Cite:

ABSTRACT:

This study aims to examine climate justice from the perspective of environmental ethics. While climate justice is often discussed in the context of international, class, and gender inequalities, the inequality between species and the connection to nature are frequently overlooked. This study seeks to propose an environmental ethics-based approach to end the climate crisis justly. The study employs literature review and theoretical analysis methods to examine environmental ethics approaches (anthropocentric, biocentric, and ecocentric) and evaluate the concept of climate justice in light of these approaches. Additionally, it explores the relationship between climate change and justice by drawing on deep ecology and justice theories. The study reveals that climate change creates significant injustices not only among human communities but also between humans and nature. It is found that low-income groups and women are more adversely affected by climate change despite being less responsible for it. Furthermore, the study emphasizes the need to redefine human-nature relationships to achieve climate justice. Climate change is not merely a matter of fair distribution but also a crisis that necessitates restructuring the human-nature relationship. Inclusive and fair approaches from an environmental ethics perspective must be developed to address this crisis. The deep ecology approach, which acknowledges the intrinsic value of nature beyond human needs, provides crucial guidance for a sustainable future. This study contributes uniquely to the literature by addressing climate justice in the context of not only human inequalities but also interspecies inequalities and recognizing nature as an ethical subject.

KEYWORDS: *Climate Justice, Environmental Ethics, Deep Ecology, Anthropocentric Approach, Biocentric Approach*

Öz:

Bu çalışma, çevre etiği perspektifinden iklim adaletini incelemeyi amaçlamaktadır. İklim adaleti, özellikle uluslararası, sınıfsal ve cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında incelenirken, türler arası eşitsizlik ve doğa ile olan bağ genellikle göz ardı edilmektedir. Bu çalışma, iklim krizini adil bir şekilde sona erdirmek için çevre etiği temelli bir öneri sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada, literatür taraması ve teorik analiz yöntemleri kullanılarak, çevre etiği yaklaşımları (antroposentrik, biyosentrik ve ekosentrik) incelenmiş ve iklim adaleti kavramı bu yaklaşımlar ışığında değerlendirilmiştir. Ayrıca, derin ekoloji ve adalet teorilerinden yararlanılarak iklim değişikliği ve adalet arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışma, iklim değişikliğinin sadece insan toplulukları arasında değil, aynı zamanda insanlar ve doğa arasında da ciddi adaletsizlikler yarattığını ortaya koymuştur. Özellikle düşük gelirli grupların ve kadınların iklim değişikliğinden daha fazla etkilendiği, ancak daha az sorumlu oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, iklim adaletinin sağlanabilmesi için insan-doğa ilişkilerinin yeniden tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır. İklim değişikliği, sadece adil bir dağılım sorunu değil, aynı zamanda insanın doğayla olan ilişkisinin yeniden yapılandırılmasını gerektiren bir krizdir. Bu krizle başa çıkmak için çevre etiği perspektifinden daha kapsayıcı ve adil yaklaşımlar geliştirilmelidir. Derin ekoloji yaklaşımı, insan ihtiyaçlarının ötesinde doğanın içsel değerini kabul ederek, sürdürülebilir bir gelecek için önemli bir rehber sunmaktadır. Bu çalışma, iklim adaletini sadece insan

¹ **Corresponding Author Yetkili Yazar:** Hacettepe University Faculty of Education, gmercn@gmail.com, 0000-0001-5515-999X

² Ordu University Faculty of Education, zumrutvarolsehcuk@gmail.com, 0000-0001-5015-0291

toplulukları arasındaki eşitsizlikler bağlamında değil, aynı zamanda türler arası eşitsizlikler ve doğanın etik bir özne olarak tanınması bağlamında ele alarak literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Adaleti, Çevre Etiği, Derin Ekoloji, Antroposentrik Yaklaşım, Biyosentrik Yaklaşım

INTRODUCTION:

The foundation of climate justice lies in the principles of environmental justice, which addresses disparities in the distribution of environmental hazards. Environmental justice theory contends that certain groups, particularly marginalized communities, disproportionately face environmental risks due to social inequalities (Schlosberg, 2013, p. 38). Typically, environmental justice approaches analyze broad structural factors, focusing on how race, ethnicity, and class impact environmental quality and access to resources (Chung-En Liu & Mayerfeld Bell, 2017, p. 439).

Bullard's work in the 1990s was pivotal in contextualizing environmental justice within the United States, especially through his examination of racial and spatial factors. He argued that environmental pollution unequally burdens low-income communities and minorities, emphasizing that hazardous waste, industrial pollutants, and toxic sites are often situated in areas with high populations of marginalized groups (Bullard, 2000). His findings highlighted that low-income and working-class communities, particularly those with racial minorities, suffer the most from environmental degradation (Bullard, 2000, pp. 4-5). Within this framework, issues such as housing type, geographic location, and industrial practices became focal points for understanding environmental inequality (Bullard, 2000, p. 5).

The environmental justice movement gained traction on February 11, 1968, when sanitation workers in Memphis protested for fair wages and better working conditions, marking one of the earliest organized efforts addressing environmental labor justice (US EPA, 2022). In 1979, Houston residents legally challenged the establishment of a waste facility near a school, a case that underscored environmental discrimination concerns within civil rights law (US EPA, 2022).

In environmental sociology, the materialist perspective investigates how socioeconomic conditions—such as consumption, economic systems, and technological progress—impact environmental inequality. In contrast, idealist views explore the influence of culture, ideology, moral values, and social experiences on environmental perceptions (Chung-En Liu & Mayerfeld Bell, 2017). Practice-oriented perspectives, meanwhile, focus on the societal implications of environmental governance, highlighting issues like "environmental justice, power, and disparities in resource allocation" (Chung-En Liu & Mayerfeld Bell, 2017, p. 439). Environmental justice in regulatory contexts challenges these inequities, pointing out that waste disposal practices and resource extraction disproportionately impact low-income, non-white, and marginalized groups (Dreau, 2022).

A socio-historical, second-generation approach to environmental justice emphasizes the role of various social actors—including the state, environmental organizations, and the public—in the creation and perpetuation of environmental inequalities (Pellow, 2000, cited in Chung-En Liu & Mayerfeld Bell, 2017, p. 440). Contemporary research has expanded beyond the U.S., proposing a global perspective that considers the life cycle impacts of production and waste on the environment. Scholars argue that environmental justice frameworks must transcend national borders, especially given the globalization of environmental challenges (Chung-En Liu & Mayerfeld Bell, 2017, p. 440). Corporations in wealthier nations, for instance, may present an outward commitment to environmental responsibility, yet often export hazardous materials to underprivileged areas in developing countries, exacerbating these regions' environmental and health issues (Chung-En Liu & Mayerfeld Bell, 2017, p. 440). Although initially centered on the unequal distribution of toxic waste within the U.S., environmental justice has now emerged as a global concern, requiring attention to the environmental consequences of production and waste disposal practices worldwide (Chung-En Liu & Mayerfeld Bell, 2017, p. 440).

The increasing relevance of climate change has shifted the environmental justice discourse. Sociological perspectives now influence how climate change is perceived in relation to justice, contrasting with viewpoints that consider it solely a governance issue. Climate justice thus aims to reduce the disproportionate burden that climate change places on vulnerable populations, particularly those with limited capacity to adapt or mitigate these impacts (Doğru & Gökalp Alica, 2019, p. 7). By linking climate change effects to broader concepts of environmental and social justice, climate justice advocates seek to ensure that those least responsible for climate change are also the least impacted (Doğru & Gökalp Alica, 2019, p. 11). This shift from local to global perspectives underscores the urgent need for equitable solutions to climate change-related challenges.

No universally accepted definition for climate justice exists. The Joseph Rowntree Foundation approaches it as a framework that considers existing vulnerabilities, resources, and capacities to mitigate climate impacts, enhancing resilience and equity (Preston et al., 2014, p. 3). Such an approach calls for policies that prioritize marginalized communities, focusing on strengthening resilience and addressing disparities.

Climate change intersects with justice on multiple fronts: it exacerbates inequality, disproportionately impacts communities tied to fossil fuel-dependent economic structures, and amplifies disparities through unevenly distributed policy measures. These include emissions reduction, adaptation efforts, and transitions to renewable energy that may inadvertently burden vulnerable groups more than others. Addressing these complexities, climate justice advocates for an equitable distribution of emission rights, effective management of vulnerability, and fair cost-sharing (Audet, 2013, pp. 371-372). Additionally, climate justice aligns with "sustainable materialism," an approach that expands the environmental justice framework to include food and energy sustainability, advocating for a holistic management of material flows within sustainability (Schlosberg, 2013, pp. 45-46). By connecting climate justice to international agreements—such as the Rio Declaration, the 2002 Bali Principles, and the 2010 Cochabamba Agreement—it becomes apparent that climate justice plays a crucial role in advancing sustainability, from daily practices to systemic policies (Schlosberg, 2013, p. 48).

At its core, climate justice builds on environmental justice, concentrating on inequalities that climate change exacerbates, especially for vulnerable groups in lower-income regions (Dolsak & Prakash, 2022, p. 287). Through advocacy and policy reform, climate justice seeks to address these disparities, emphasizing the need for coordinated global efforts to achieve both environmental and social equity (Demirci, 2013, p. 185). However, the issue of justice in the context of climate change introduces an often-overlooked dimension: the inequality inherent in the human-nature relationship. Historically, this relationship has been characterized more by dominance than by equity. Deep ecology thinkers Bill Devall and George Sessions describe this dominance as an ingrained cultural obsession: "For thousands of years, Western culture has become increasingly obsessed with the idea of dominance: the dominance of humans over non-human Nature, males over females, the rich and powerful over the poor, and Western culture over non-Western cultures" (Devall & Sessions, 1999, p. 66). While historically marginalized groups have resisted various forms of domination, often achieving partial recognition, the domination of nature has largely been neglected, its significance emerging only now with the escalating climate crisis. This crisis demands a reevaluation of our relationship with the natural world. To foster a climate-compatible perspective, environmental ethics can serve as a guiding framework. Traditionally, ethics has sought to regulate relationships among humans, with ethical consideration seen as an exclusive right of humanity due to our capacity for moral agency. However, possessing moral agency and deserving ethical consideration are separate concepts. Here, we use "ethical subject" to refer to entities worthy of moral regard (Cevizci, 2021, p. 344).

Nature, along with all its living inhabitants, should be recognized as an ethical subject. This acknowledgment mandates that nature not be perceived merely as an object to exploit and pollute without consequence. Starting with Aldo Leopold, scholars have argued for a shift from an economic view of land to one that respects its intrinsic value. The "Deep Ecology" movement has expanded on this idea, redefining the human-nature relationship by underscoring the interconnectedness of humans and the environment. As Campbell notes, the ego that views the other as "you" differs fundamentally from the ego that sees it as "it" (Campbell & Moyers, 2017, p. 103). Deep ecology goes further, proposing that nature should be viewed not just as "you" but as an extension of "I" (Devall & Sessions, 1999, p. 66). The climate crisis has highlighted that humanity and nature are inseparable; our survival is intrinsically tied to the well-being of the natural world. Therefore, substantial changes in our lives and attitudes toward the environment are essential if we are to halt this crisis before reaching an irreversible tipping point.

Interestingly, policies intended to mitigate climate change, such as carbon transition strategies, renewable energy initiatives, and environmental movements, may unintentionally perpetuate climate-environmental injustices. For instance, the global goal to halve carbon emissions by 2030 and achieve net-zero emissions by 2050 has accelerated the production of electric vehicles. However, the manufacturing of lithium batteries, vital for these vehicles, presents serious environmental and social challenges. Due to opposition against lithium mining in the U.S., it is likely that the demand for lithium will be met by imports from other countries, mirroring past practices of exporting hazardous waste (Dolsak & Prakash, 2022, p. 291). This situation raises an equity dilemma: How will nations ensure fairness both domestically and internationally. Furthermore, how will emission reductions in one area affect environmental conditions elsewhere (Cameron et al., 2013, p. 8). While the U.S. may manage the environmental and economic effects of lithium extraction internally, globally, the environmental burden may shift to less protected regions. Thus, countries may face difficulties in balancing local and global justice in their transition to a sustainable economy.

This study aims to explore the concept of climate justice through the lens of environmental ethics, addressing a notable gap in the existing literature. Current discussions on climate justice predominantly focus on human-centered hierarchies, such as international, class, and gender inequalities, while often overlooking the ethical dimensions of interspecies inequality and the broader human-nature relationship. Although these discussions provide valuable insights into how climate justice intersects with social structures, they rarely address the ethical implications of humanity's dominance over nature. By highlighting the intrinsic value of non-human life and the interconnectedness of all living beings, this work seeks to expand the climate justice discourse. It proposes an ethical framework that goes beyond traditional human-centered perspectives, aiming to foster a more comprehensive and just approach to addressing the climate crisis. In doing so, this study fills a crucial gap in the literature by integrating ethical considerations that encompass both human and non-human entities, advocating for a justice model that recognizes the rights and value of nature itself.

1. To Whom Are We Responsible: Environmental Ethics

In classical ethical approaches, the focus of ethics is generally the relationship between humans. However, environmental ethics extends beyond the obligations humans have towards other humans currently living, thereby expanding the definitions of ethical subjects. Environmental ethics is primarily examined under three approaches: anthropocentric, biocentric, and ecocentric ethics (Des Jardins, 2006; Algan, 2008). The anthropocentric approach debates whether there is an ethical obligation to future generations who have no responsibility for the destruction of the environment but have a right to live in a clean environment. The biocentric approach brings the rights of other living beings, such as animals and plants, to the forefront. The ecocentric approach, on the other hand, includes discussions on whether ethics should extend beyond living beings to include the natural environment, such as the rights of ecosystems. These approaches are fundamental perspectives to refer to when defining justice related to the environment.

1.2. Anthropocentric Approach

Classical ethical frameworks are often rooted in an anthropocentric perspective, where human beings are placed at the center of moral concern. These ethical systems primarily focus on regulating relationships within human society (Yağanak & Önkal, 2005), viewing only humans as inherently valuable. Consequently, ethical principles are thought to apply exclusively to humans, attributed to their unique intrinsic worth (Ünder, 1996, p. 60).

For many thinkers in the Western philosophical tradition, only humans are worthy of moral concern (Des Jardins, 2006:203). Human needs and interests are prioritized over those of other beings, giving humans more value than other entities in nature (Ünder, 1996:60). Therefore, only humans are considered worthy of moral concern. Traditional ethical approaches have often set conditions related to humans to be considered members of the moral community. Some thinkers have suggested that being a member of the moral community requires having a "soul," "reason," or "the ability to use symbolic language," while others have emphasized "sensitivity to pleasure and pain" (Ünder, 1996:62, 160; Bentham, cited in Ünder, 1996:160). Beings with these qualities are seen as having intrinsic value, and rights, responsibilities, and duties are defined among them.

At this point, it is necessary to explain the concepts of instrumental and intrinsic value. Instrumental value refers to the usefulness of an entity (Des Jardins, 2006:260). A glass is valuable because you can drink water with it. Money is valuable because you can buy things with it. Instrumental value is the value an entity holds because it helps achieve something. When it loses this function, it loses its value and can be completely discarded (Des Jardins, 2006:260). Intrinsic value, on the other hand, refers to the inherent value an entity has within itself, independent of the evaluator's existence, and is valuable even when not used instrumentally (Des Jardins, 2006:261).

Anthropocentric ethical approaches consider only humans as having intrinsic value (Ünder, 1996:62). Environmental protection under anthropocentric ethical approaches is based on the instrumental value the environment provides to humans. Clean air and water are valuable because their absence harms human health and well-being. The preservation of plant and animal species is argued for due to their widespread use in medicine and agriculture (Des Jardins, 2006:260). In this approach, the environment is seen as a "resource" and is valued for its instrumental worth. The primary effort of environmental ethics is to expand the boundaries of the moral community to include non-human entities, some or all of which are considered subjects of moral concern (Ünder, 1996:63; Des Jardins, 2006:263).

Even within anthropocentric ethical approaches, the definition of moral subjects has expanded to include entities not traditionally considered in ethical approaches. John Rawls provided one of the most successful examples of this expansion by discussing moral obligations towards future generations. Environmental issues are broad enough to span beyond specific time periods. Considering that past actions affect the present, today's actions will also affect the future. Therefore, when addressing an environmental issue, it is necessary to discuss moral obligations to future generations.

1.2. New Approaches in Anthropocentric Ethics: John Rawls

Anthropocentric approaches are not limited to classical ethical approaches. The ethical interest of anthropocentric approaches has expanded with modern philosophers like John Rawls, who defined ethical responsibility towards future generations. Rawls introduced the concept of "intergenerational justice," addressing the issue of distribution among generations, which is crucial from an environmental ethics perspective. This concept of justice, which can be addressed under distributive justice, concerns the distribution of money, honor, and anything that can be distributed among people (Aristoteles, 2018:95-96). When considered within environmental ethics, the distributable items include clean air, water, and the sharing of resources. The concept of intergenerational justice extends the claim over all distributable items to future generations. Rawls' concept of intergenerational justice is part of his "justice as fairness" approach, which includes a hypothetical social contract to solve issues related to distributive justice (Rawls, 2020:38). This social contract, unlike those of John Locke and Thomas Hobbes, does not refer to a "state of nature" but creates an "original position." This original position is designed to allow free and equal persons to come together and discuss

rights impartially and fairly. The precondition for impartiality in the original position is the "veil of ignorance." The veil of ignorance refers to a hypothetical situation where parties are abstracted from all innate features and abilities such as race, ethnic group, gender, power, and intelligence (Rawls, 2020:39). From behind this veil, individuals do not know their bargaining power, making everyone equal and allowing for equitable discussions. Moreover, since they do not know which group they belong to, they must approach all groups equally, ensuring that representatives are free from personal interests and enabling fair sharing.

With this approach, Rawls reaches two principles of justice: "(a) Each person is to have an equal right to the most extensive basic liberties compatible with similar liberties for others; (b) Social and economic inequalities are to be arranged so that they are both reasonably expected to be to everyone's advantage and attached to positions and offices open to all under conditions of fair equality of opportunity" (Rawls, 2020:71). There is a hierarchy between these two principles where the first principle, equal basic liberties, takes precedence over the second. Within the second principle, the principle of fair equality of opportunity takes precedence over the difference principle.

Rawls' theory of justice as fairness addresses not only the fair distribution of resources within a single generation but also considers the responsibility of one generation to the next. This concept of intergenerational justice emphasizes the transfer of rights, resources, institutions, and cultural achievements across generations. According to Rawls, each generation has a duty to preserve and pass on societal gains while contributing a fair share of resources for future generations—a concept he describes as the "principle of just savings." Importantly, this principle does not demand excessive sacrifices from any one generation but rather promotes a sustainable continuity (Rawls, 2021). Rawls proposes the "original position" as a hypothetical setting to determine these fair principles of savings. In this scenario, representatives operate under a "veil of ignorance," unaware of their generational placement, societal status, or economic conditions. This impartiality encourages them to adopt principles that equitably address the needs of both present and future generations, ensuring a fair and unbiased approach. In contrast to Rawls' approach, utilitarian ethics advocate for maximizing overall happiness, which could theoretically justify sacrifices from poorer generations to benefit the greater good. However, Rawls questions whether current generations should bear such burdens for future ones, promoting instead a balanced approach that respects intergenerational reciprocity without imposing undue demands on any single generation (Rawls, 2021).

Brian Barry argues, "if justice equals reciprocal advantage, there can be no intergenerational justice" (Barry, 1989:189). The biggest criticism of intergenerational justice is the issue of reciprocity. Those living at different times cannot reciprocate each other's sacrifices. However, Otfried Höffe addresses reciprocity in intergenerational justice, stating, "parents take care of children who will later support them. This process continues ad infinitum (forever) in their children's children" (Höffe, 1998, cited in Mathis, 2009:50). Thus, it can be said that reciprocity is only lacking among distant generations. Although climate change and environmental problems are not solely caused by near generations and cannot be solved only by near generations, concern for near generations will undoubtedly contribute to solving these problems.

Justice has many definitions, but "reciprocal advantage" does not seem to be included in these definitions. According to Kant's ethical approach, the concept of "respect for persons" is central. People deserve respect simply for being human. Respect shown to someone does not stem from mutual advantage but from the duty of respect (Sandel, 2020:169). Defining justice as "showing respect when reciprocal advantage is achieved" involves a conditional imperative. However, Kant's defined duties are not actions performed to achieve desired outcomes (Kant, 2002:59). Thus, being just is explained not by expecting reciprocity but by acting rightly under all conditions. According to this approach, it is crucial not to instrumentalize people (Kant, 2002:46). Prioritizing one's interests over another's interests means instrumentalizing people (Sandel, 2020:169). In this case, enhancing the well-being of those living today, "keeping up with fashion," boosting production and consumption to stimulate markets, etc., means prioritizing one's interests over the future generation's right to clean air. This violates the duty to treat people as ends and instrumentalizes future generations. Therefore, Brian Barry's definition of justice can be easily refuted; reciprocal advantage does not equal justice.

Justice "requires a concern and care for others" (Solomon, 2004:133). Accepting justice as reciprocal advantage indicates that individuals only look after their interests. When climate crises and environmental issues are evaluated based on concern and care for others, concern for future generations and their environment arises. Even today, as freshwater resources dwindle, diseases related to air pollution increase, especially in industrial areas, and climate refugees emerge, it is clear that future generations will face much more severe problems if this lifestyle continues. Therefore, concern and care for future generations, defined as ethical subjects within intergenerational justice, manifest as a demand for justice and necessitate combating the climate crisis. This stems from being a moral agent who carries responsibility for justice and can fulfill this responsibility by living "now," not from producing mutual advantage.

The most significant demand of contemporary anthropocentric environmental ethics is related to future generations. With the creation of the concept of intergenerational justice, it has been stated that ethical responsibility should be felt not only towards those currently living but also towards future generations, allowing for the ethical evaluation of issues like the climate crisis, which is not caused solely by currently living generations. This responsibility has been partially acknowledged within international law,

leading to the emergence of concepts like "sustainable development." The expansion of environmental ethics in this way has paved the way for ethical responsibility to encompass different subjects.

1.3. Biocentric Approach

Biocentric ethical approaches broaden the scope of moral consideration within environmental ethics by extending ethical concern to all living beings, unlike traditional anthropocentric perspectives that focus solely on humans. However, interpretations of biocentrism vary among thinkers and can generally be categorized into individualistic and holistic approaches. The individualistic perspective emphasizes the rights and intrinsic value of individual beings, focusing on protecting each entity as an end in itself. Thinkers like Peter Singer and Tom Regan, for instance, consider only certain animals as individuals deserving of moral consideration, arguing that the rights of these individuals should not be compromised for the sake of the whole (Ünder, 1996:163). On the other hand, the holistic approach prioritizes the protection of entire ecosystems, species, and the ecosphere, viewing life as an interconnected whole that warrants ethical protection. From this perspective, ethics is defined more inclusively, encompassing all forms of life rather than focusing solely on individuals. This approach seeks to safeguard life itself, recognizing the importance of sustaining the integrity of larger ecological systems.

Peter Singer's ethical framework, grounded in utilitarianism, argues for extending moral consideration beyond humans to include non-human beings (Singer, 2021, pp. 33-34). Singer, drawing on Bentham's principles, asserts that the capacity to suffer or experience pleasure should determine moral concern. For him, the question of moral worth centers not on rationality or language but on the ability to suffer—suggesting that a mouse, capable of pain, holds moral value, whereas a non-sentient object like a stone does not (Singer, 2021, pp. 87-88).

Singer's "pain-centered" ethics faces critiques, particularly in measuring pain, especially in animals who cannot express it directly. Furthermore, critics argue that choosing which animals deserve moral consideration often reflects human biases, making it difficult to avoid an anthropocentric view (Kılıç, 2008, pp. 158-160).

In contrast, Tom Regan builds his argument on Kantian ethics, extending Kant's notion of "intrinsic value" to all "subjects of life," including mammals and birds, based on their capacity for meaningful life experiences (Regan, 2007, pp. 90-92). While Regan's framework partially aligns with Singer's in recognizing certain animals as morally considerable, he critiques utilitarianism for failing to adequately justify why sacrificing an innocent individual for the benefit of others would be inherently wrong (Regan, 2003, p. 85). Though they differ in their ethical foundations, both Singer and Regan agree that animals cannot advocate for their own rights, placing the moral responsibility for justice on humans.

In contrast to Singer's utilitarian biocentric ethics, Kantian ethics asserts that it is never right to treat an entity with intrinsic value merely as a means to an end (Regan, 2003:68). According to Regan's view on animal rights, subjects of life have intrinsic value and should never be reduced to mere instrumental value (Regan, 2003:85-86). Therefore, Regan's ethical approach does not involve balancing benefits and harms but categorically opposes the killing or exploitation of animals under any circumstances. For instance, it is not enough to reduce the suffering of animals by enlarging their cages; the cages must be emptied (Regan, 2007:94). Similarly, turning animals into food, clothing, performers, or racers is strongly criticized (Regan, 2007). Regarding animal experimentation, Regan argues that the benefits claimed by proponents of such experiments do not justify the harm inflicted on animals. Even if animal experiments were beneficial to humans, the question "Do our benefits justify the harm we cause them?" must be addressed (Regan, 2007:235). According to Regan, even if people benefit from and never suffer from this practice, ends do not justify the means; one cannot accept an evil such as animal experimentation in pursuit of good (Regan, 2007:262).

The approaches of Peter Singer and Tom Regan have shaped what is known as the animal rights movement. This movement reflects influences from the human rights movement. Similar ethical foundations—expanded to include animals—demonstrate the relationship between the two movements. The animal rights movement, inspired by the human rights movement, declared the rights animals should have through a declaration (Neumann, 2012:92). The Universal Declaration of Animal Rights, proclaimed in 1978 at UNESCO House in Paris, asserts that all animals have an equal right to life (La Fondation Droit Animal, 2023). This approach has led to debates in the legal field, questioning the legal status of animals. There is a demand to remove animals from their legal classification as property and define them as subjects of rights, arguing that speciesism should be rejected just like discrimination based on race or gender (Köybaşı, 2018:123-124).

Another proponent of biocentric ethics is Albert Schweitzer, who articulated the ethics of reverence for life, primarily through self-reflection. He stated, "I am a life that wants to live amidst lives that want to live" (Schweitzer, 1998:156; Artuç, 2021:171). The acceptance of the will to live forms the foundation of his ethical approach, rejecting philosophical ideas that do not recognize this as based on false premises (Schweitzer, 1998:156). The affirmation of life is a spiritual act through which one stops thoughtlessly living and begins to devote oneself with respect to giving proper value to life (Schweitzer, 1998:157). "As a thinking being, man feels obligated to give the same reverence for life that he gives to his own life to every will to live. He experiences the other life

within himself. He accepts as good preserving life, promoting life, and bringing all possible life to its highest value. He sees evil as that which ruins life, disrupts life, and suppresses life capable of development. This is the absolute, fundamental principle of ethics and a basic proposition of thought (Schweitzer, 1998:157).

Paul W. Taylor's life-centered approach, "Respect for Nature," aligns with Schweitzer's philosophy, expanding ethical consideration to all life forms. Taylor critiques the human-centered relationship with nature, arguing that living beings have intrinsic value as members of Earth's Life Community, independent of their usefulness to humans. His ethics advocate that animals and plants deserve protection for their own sake and should be respected similarly to humans. In this life-centered framework, Taylor outlines four core duties: non-maleficence, non-interference, fidelity, and restitutive justice (Des Jardins, 2001, p. 279). The duty of non-maleficence mandates that moral agents avoid actions that could harm organisms, without obligating them to reduce suffering caused by natural processes. Non-interference calls for respecting the freedom of individual organisms and communities by avoiding actions that could alter their habitats. The duty of fidelity is limited to wild animals in natural habitats, emphasizing that humans should not violate the trust or expectations these animals may form based on human behavior. Finally, restitutive justice requires moral agents to compensate for harm caused when they violate a moral obligation toward a living being (Taylor, 2011, pp. 172-186).

Arne Naess developed an ecocentric ethical approach, distinguishing between "shallow ecology" and "deep ecology," aiming to differentiate his philosophy from other environmental movements. Due to this distinction, his movement is named "Deep Ecology." Naess criticized many environmental groups for being insufficient and argued that they fail to challenge the established worldview of industrialized society. According to Naess, shallow ecology focuses solely on resource usage and pollution, with the primary goal of protecting people in developed countries. This approach seeks to protect nature only when it threatens human life and presents an anthropocentric perspective (Luke, 2002, p. 179; Naess, 1973, p. 95). Deep ecology, on the other hand, rejects the notion of "humans within nature" and embraces a more relational understanding. Naess argues that the intrinsic relationship between A and B is such that without this relationship, A and B cannot remain the same. He believes that a similar relationship exists between humans and nature; without nature, humans cannot truly be themselves. Therefore, rather than a concept of nature centered around humans, it is essential to recognize that what makes humans who they are is their relationship with nature. Through this relationship, nature moves beyond being something that merely surrounds and serves humanity to becoming something that defines and constitutes humanity itself. In this sense, preserving nature is akin to preserving humanity (Naess, 1973, p. 95). Naess defines this principle as a "rule" but acknowledges exceptions. In cases where there is a conflict between non-essential human needs and essential needs of other species, these needs must be compared; he emphasizes that the principle of "causing no unnecessary suffering to other beings" serves as an important guideline. He argues that necessity must be properly defined, and that fulfilling market demands cannot be considered a necessity (Naess, 1973, pp. 95-97).

2. Climate Change and Climate Justice

2.1. What is Climate Change?

Climate change refers to the long-term shifts in temperature and weather patterns observed over extended periods (United Nations Climate Action, 2022). While various natural and human-driven factors contribute to these changes, the exact causes of climate change are complex and not yet fully understood. One significant natural factor influencing climate is the Milankovitch Cycles, a theory proposed by Serbian astronomer Milutin Milankovitch. According to this theory, variations in the Earth's orbit, axial tilt, and axial precession affect the amount of solar radiation Earth receives, leading to climate fluctuations over time. This theory helps explain historical cycles, such as ice ages, although increased CO₂ emissions from human activities are believed to delay future glacial cycles by thousands of years (Rahmstorf & Schellnhuber, 2020, pp. 23-25). Other natural contributors to climate change include continental drift, volcanic activity, and solar variations (Uzmen, 2007, pp. 41-43). However, the primary focus today is on the greenhouse effect, a natural process that has been intensified by human activity.

The greenhouse effect is essential for maintaining Earth's habitability. Discovered by Joseph Fourier, it occurs when greenhouse gases—such as water vapor, carbon dioxide, and methane—trap heat in the atmosphere, preventing excessive cooling at night and maintaining a temperature difference between day and night (TBMM, 2021, p. 174; Walker & King, 2009, pp. 27-28). However, with the rise of industrial activities, emissions of greenhouse gases have drastically increased, intensifying this natural effect and raising global temperatures. Key greenhouse gases regulated by the Kyoto Protocol include CO₂, CH₄, N₂O, HFCs, PFCs, and SF₆, with each gas varying in its heat-trapping potency (UNFCCC, 1997; Türkeş, 2008, p. 31; Kurnaz, 2022, p. 156).

Since 1958, CO₂ levels have been tracked using the "Keeling curve," which shows a steady rise in atmospheric CO₂ concentration, now reaching 420 ppm—a substantial increase from pre-industrial levels (Walker & King, 2009, p. 35; NASA, 2022). Compared to the pre-industrial period, CO₂ has risen by 149%, methane by 262%, and nitrous oxide by 124% (WMO, 2022, p. 5). This dramatic rise in greenhouse gases has been directly linked to a 1.1°C increase in the Earth's average temperature since 1880, with implications documented in IPCC reports (NASA, 2022; IPCC, 2023, p. 11). The rise in global temperatures has led to a series of

ecological and environmental shifts: sea levels have risen, glaciers and polar ice sheets have melted, and extreme weather events have become more frequent. Species and ecosystems are affected, with nearly half of terrestrial species migrating toward cooler areas. Despite these adaptive responses, many species struggle to cope, leading to biodiversity losses (IPCC, 2023, pp. 12-13). Additionally, climate change threatens food and water security, as well as human health. Although CO₂ plays a significant role in climate change, climatologists recognize that it is not the sole cause—a concept known as the attribution problem, which refers to the difficulty in pinpointing precise sources of climate change (Rahmstorf & Schellnhuber, 2020, p. 42). Nevertheless, substantial evidence supports human influence on climate, leading Nobel laureate Paul Crutzen to label this new era as the Anthropocene, defined by human-induced environmental changes (Crutzen & Steffen, 2003, pp. 251-253). The IPCC's reports consistently underscore that most observed warming over the past 50 years is likely driven by human activities, officially framing climate change as "human-induced" (IPCC, 2022, p. 8).

Effective carbon sinks, such as forests, soils, and oceans, play a vital role in moderating atmospheric CO₂. However, deforestation and industrial emissions disrupt this natural carbon cycle, weakening the Earth's capacity to absorb excess carbon. As ocean saturation increases and methane reserves are released, feedback loops may accelerate warming, emphasizing the urgency to limit emissions before reaching an irreversible tipping point (Nordhaus, 2020, pp. 73-75). Whether fully human-induced or influenced by natural factors, there is broad consensus that human activities significantly impact climate change. Consequently, immediate actions are essential to mitigate future risks. Addressing climate change also entails tackling existing damage and ensuring that the burdens are fairly distributed, particularly where they cannot be eliminated. This equitable approach forms the foundation of climate justice, underscoring the moral and social responsibility to safeguard the planet for future generations.

2.2. Climate Justice

Climate Justice offers an ethical and political lens through which to address climate change, linking it directly to environmental and social justice (Doğru & Gökalp Alica, 2019, p. 11). This framework highlights the inequities in climate impacts, noting that those who contribute least to climate change often suffer the most severe consequences. The concept is rooted in Environmental Justice, a term that gained prominence in the 1970s, emphasizing the disproportionate environmental hazards faced by marginalized communities (Des Jardins, 2001, p. 448; Mercan & Varol Selçuk, 2024, p.74). According to the EPA, environmental justice seeks fair treatment for all individuals, ensuring that no group disproportionately bears the burdens of environmental harm (EPA, 2022).

Scholar Robert D. Bullard has extensively documented how low-income and minority communities are disproportionately exposed to environmental risks due to structural inequalities. Research reveals that these communities are more likely to host hazardous facilities, which increases health risks, lowers property values, and heightens exposure to pollutants like lead (Bullard, 1993; Geschwind et al., 1992; Needleman et al., 1990). Environmental justice advocates for a balanced distribution of environmental benefits and harms, seeking to protect vulnerable groups from disproportionate risks (Schlosberg & Collins, 2014). This movement diverges from traditional environmentalism by prioritizing human rights and labor issues, redefining the environment as inclusive of the places where people "live, work, and play" (Novotny, 2000, p. 2). A foundational document in this movement is the 1991 declaration by the People of Color Environmental Leadership Summit, which sets forth 17 principles. These principles stress ecological unity, sustainability, and the intrinsic rights of all species to exist without ecological harm. Additionally, they call for meaningful participation of vulnerable communities in environmental decision-making and fair access to healthcare for those impacted by environmental injustices.

Climate justice shares significant common ground with environmental justice, particularly in its focus on equitable adaptation and the fair distribution of environmental impacts. A prominent example is Hurricane Katrina, which revealed how existing racial and economic disparities intensified the effects of natural disasters, leaving marginalized communities at a distinct disadvantage. This event underscored the necessity of inclusive and just disaster preparedness and recovery (Schlosberg & Collins, 2014, p. 362; International Climate Justice Network, 2002).

In 2004, the Climate Justice Declaration was presented at the second People of Color Environmental Justice Summit, laying out 14 principles for equitable climate action. These principles advocate for fair adaptation, transparency in carbon markets, and accountability for major contributors to climate change. Additionally, the declaration emphasizes reducing fossil fuel dependency, culturally relevant climate education, and compensation for communities impacted by climate change. The 2009 Climate Change Environmental Justice Leadership Forum expanded upon these principles, setting specific goals for emissions reduction, public health protection, and transitioning to a sustainable energy economy (ILO, 2021). It emphasizes that those most responsible for climate change should bear its costs and articulates a vision for a just shift to renewable energy sources. This summary enhances clarity and coherence by focusing on the key tenets of climate and environmental justice, ensuring a streamlined presentation of essential points (IPCC, 2014; IPCC, 2022a; IPCC, 2022b)

Climate justice is a concept that enables the ethical and political dimensions of climate change to be addressed and discussed. Climate change, together with the concept of climate justice, can be linked to environmental and social justice (Doğru & Gökalp

Alica, 2019:11). Discussions within these frameworks highlight the injustices in the distribution of the impacts of climate change among different groups. There is an almost inverse relationship between the groups responsible for climate change and those most affected by it. Therefore, conceptualizing climate justice is of great importance.

The foundations of the concept of climate justice can be found in the concept of environmental justice. Thus, it is necessary to first discuss the concept of environmental justice. Environmental justice has been used since the 1970s to draw attention to the disproportionate risks faced by communities, particularly those of color, in relation to environmental issues (Des Jardins, 2001:448). According to the definition by the United States Environmental Protection Agency (EPA), environmental justice is "the fair treatment and meaningful involvement of all people regardless of race, color, national origin, or income with respect to the development, implementation, and enforcement of environmental laws, regulations, and policies." Fair treatment means "no group of people should bear a disproportionate share of the negative environmental consequences resulting from industrial, governmental, and commercial operations or policies" (EPA, 2022).

Sociologist Robert D. Bullard is a pioneer in environmental justice, emphasizing the increased vulnerability of certain groups and communities to environmental hazards (Bullard, 1993, p. 821). He identifies that communities of color and low-income populations face heightened exposure to environmental risks due to systemic inequalities (Bullard, 1993, p. 822). Several factors contribute to this disparity, with disadvantaged communities more frequently situated near environmental hazards. For instance, a 1990 Greenpeace study found that areas hosting incinerators have an 89% higher minority population than the national average, with average incomes 15% below and property values 38% below the national averages. In areas designated for new incinerators, minority populations are 60% higher than the average, and property values remain 35% lower (Bullard, 1993, p. 823). This evidence reflects how income inequality and racial discrimination contribute to the uneven distribution of environmental risks.

A related study by a public relations firm in California indicated that communities with lower educational attainment, blue-collar workers, and low-income groups showed less resistance to "locally unwanted land uses" (Cerrell Associates, 1984). Such communities are thus more likely to host environmentally hazardous facilities, perpetuating the disproportionate burden of environmental risks. Additionally, air pollution exposure also reveals inequities. Studies in the United States indicate similar patterns, with economically and racially marginalized communities suffering the brunt of these environmental threats.

Similarly, there is an unjust distribution regarding exposure to air pollution. A study in the United States found that while 52% of predominantly white counties experience high ozone levels, this figure rises to 62% in counties with predominantly African American populations and 71% in counties with predominantly Latin American populations (Wernette & Nieves, 1992:16). In addition to exposure to environmental hazards, there are also inequalities in health risks (Bullard, 1993:828). A study by Yale University School of Medicine and the New York Health Department found that living near toxic waste sites increases the risk of congenital disabilities in babies by 12% (Geschwind et al., 1992:1202). Moreover, there are many studies on the health problems associated with lead exposure. Even "safe" levels of lead exposure can reduce children's IQ levels (Needleman et al., 1990:88). There is also significant inequality among social groups regarding lead exposure. In central cities, 49% of African American children and 16% of white children are harmed by high lead levels. In suburban areas, 36% of African American children and 9% of white children are affected (Bullard, 1993:829). Additionally, income inequalities play an important role in these risks. Among families earning less than \$6,000, 68% of African American children suffer from lead poisoning, compared to 36% of white children in the same income group. Among families earning more than \$15,000, 85% of African American children and 47% of white children have blood lead levels above the safe threshold (Bullard, 1993:829). These figures demonstrate the impact of race and income on the distribution of health risks. Individuals disadvantaged in terms of health problems are also vulnerable in terms of access to healthcare. Many citizens, families, or communities have limited or no access to healthcare services (Bullard, 1993:835).

The core focus of the environmental justice concept is the unequal distribution of environmental risks and governmental protection (Schlosberg & Collins, 2014:361). In simple terms, more vulnerable groups such as poor communities and people of color are disproportionately affected by environmental harms compared to white and wealthy communities. The environmental justice concept aims to make visible the existing injustices in the distribution of environmental costs, benefits, and conditions and seeks to rectify these injustices on a foundation where everyone has equal rights (Schlosberg & Collins, 2014:361). This concept differs from environmental activism. Post-war environmental activism has focused on protecting the nation's water and air, often associated with the suburban middle class. This approach has accused low-income communities of being less concerned about the environment while also being less concerned about the lives of the poor. In contrast, the environmental justice movement is primarily led by human rights groups and labor unions, redefining the concept of the environment as "the place we live, work, and play" (Novotny, 2000:2). This definition includes housing needs, occupational health, and workplace safety as part of environmental issues.

The environmental justice concept requires a broader perspective on environmental issues. Considering social and political inequalities within the framework of environmental justice helps make visible the injustices in the distribution of social rights. While human inequality is the focus of this concept, it should not be thought that the environment is considered only from an

anthropocentric perspective. One of the most important documents on environmental justice is the declaration published at the 1991 People of Color Environmental Leadership Summit. The declaration attempts to define what environmental justice is through 17 principles, with the first principle stating, "Environmental Justice recognizes the sacredness of Mother Earth, ecological unity, and the interdependence of all species, and the right to be free from ecological destruction" (People of Color Environmental Leadership Summit, 1991). Other principles emphasize the need for the planet to be sustainable for both humans and other species, minimizing the consumption of Mother Earth's resources and producing as little waste as possible, and ensuring the health of the natural world for present and future generations. Additionally, the principles call for the reassessment of the situation of vulnerable communities, ensuring their participation as equal partners in environmental planning, decision-making, and evaluation processes, and providing quality healthcare and full compensation for those harmed by environmental injustices (People of Color Environmental Leadership Summit, 1991).

The concept of environmental justice intersects with the concept of climate justice on many issues. Both concepts address environmental problems and are closely related to the concept of social justice, as they involve examining the distribution of benefits and harms. Both concepts identify vulnerable groups and investigate why these groups are more vulnerable. One of the most significant examples of the convergence of environmental justice and climate justice is Hurricane Katrina in 2005.

Hurricane Katrina demonstrated that the adverse effects of climate change disproportionately affect poor and colored people (Bullard & Wright, 2009:19). The existing racial discrimination, poverty, inadequate education system, and substandard housing in New Orleans were shown to have significant repercussions during the disaster. These conditions left these communities vulnerable before the storm and resulted in less information, less government aid, less credit, and continued discrimination after the storm (Bullard & Wright, 2009:19). However, the responses of environmental justice advocates to Hurricane Katrina went beyond these basic issues, raising awareness of other communities threatened by climate change based on climate vulnerability and disaster relief concerns (Schlosberg & Collins, 2014:362).

Environmental justice and climate justice concepts had converged before this event. The Climate Justice Declaration was published at the 2nd Meeting of the People of Color Environmental Justice Summit in 2004. The declaration listed 14 principles for achieving climate justice, emphasizing the need to protect vulnerable individuals and communities and ensure a fair adaptation process. It highlighted the importance of community participation in the process, stating that global problems require global solutions and that the U.S. should take a leadership role in this solution. The declaration also referred to future generations and Mother Earth, emphasizing individual and collective responsibilities toward them. It called for halting the search for fossil fuels and slowing greenhouse gas emissions, underscoring the need for transparency and accountability in national and international carbon emissions markets. The declaration also highlighted the role of financial institutions in promoting a consumption mentality and lifestyle that contribute to global warming and stated that these institutions should be held accountable. It emphasized the need for climate education to be provided in a culturally appropriate manner and called for full compensation for those negatively affected by climate change and the payment of ecological debt (People of Color Environmental Justice Leadership Summit, 2004). In 2009, the Climate Change Environmental Justice Leadership Forum again outlined the principles of climate justice. The first principle called for establishing a zero-carbon economy with targets to reduce greenhouse gas emissions by 25% by 2020 and 80% by 2050. The second principle emphasized the need to protect all people and communities in America equally, regardless of race, gender, nationality, or socioeconomic status. The third principle stated that carbon policies should not harm public health or exacerbate existing health inequalities among communities. The fourth principle called for those most responsible for climate change to bear the proportional cost of climate change, including all environmental, health, social, and economic costs of energy use. The fifth principle aimed for a transition from a fossil fuel economy to a green, clean, and renewable energy economy by 2020 (People of Color Environmental Justice Leadership Summit, 2009).

The fifth principle calls for setting a national goal to transition from a fossil fuel economy to a green, clean, and renewable energy economy by 2020. The sixth principle aims to position the public sector as a catalyst for change in transitioning to a green, clean, renewable energy economy by allocating a portion of the revenues from carbon reduction strategies to support green, clean renewable energy initiatives. The seventh principle is about creating opportunities for all Americans, particularly people of color, indigenous peoples, and low-income individuals, to participate in and benefit from a green economy. The eighth principle emphasizes providing an economic and social safety net for vulnerable groups during the transition from fossil fuels to a renewable, clean, and green economy. The ninth principle includes ensuring job opportunities for those who need retraining in the green economy, particularly those historically underemployed, unemployed, or excluded from unions. The tenth principle demands that people of color, indigenous peoples, and low-income individuals, who are disproportionately affected by climate change, have an inalienable and indispensable right to participate in the most important debate of the 21st century (Environmental Justice Leadership Forum on Climate Change, 2009).

As seen, the concept of environmental justice significantly contributes to the development of the concept of climate justice. Environmental justice covers a wide range of topics, from where incinerators are located to who is commonly affected by lead poisoning. The concept of climate justice examines how environmental injustices specifically related to climate change occur. Unlike

other environmental issues, climate change has broader and more global effects, making its injustices apparent on an international level. There are injustices within countries as well as between countries.

The concept of climate justice entered public discourse in 1999 with CorpWatch's report "Greenhouse Gangsters vs. Climate Justice," which defines what climate justice is. According to the report, climate justice aims to eliminate the causes of global warming and allow the Earth to enrich the lives of all living beings. This means radically reducing carbon dioxide and other greenhouse gases. In the U.S., climate justice involves ensuring that solutions to global warming do not disproportionately impact low-income individuals, people of color, or workers employed in the fossil fuel sector. Climate justice includes helping communities threatened or affected by climate change. While all countries must participate in reducing greenhouse gases, climate justice demands that industrialized countries, historically and currently the most responsible, lead this process. The U.S., contributing 25% of greenhouse gas emissions, should be at the forefront of this transformation. For developing countries, climate justice involves the World Bank and World Trade Organization ceasing to finance and promote fossil fuel-based globalization and instead supporting sustainable and clean energy technologies. Ultimately, climate justice means holding fossil fuel companies accountable for their contributions to global warming (Bruno, Karlner, & Brotsky, 1999).

In 2000, the Climate Justice Summit was held at the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) Sixth Conference of the Parties, recognizing that climate change is a matter of rights and aiming to build state and cross-border collaborations that strengthen sustainable development in response to climate change (Doğru & Gökalp Alica, 2019). In 2002, at the Rio+10 conference, various environmental organizations, including CorpWatch, OilWatch, and Greenpeace International, came together to publish the Bali Principles of Climate Justice. These principles identified fossil fuels as the primary cause of climate change and pointed to industrialized nations and multinational corporations as the main culprits. The principles also addressed the role of unsustainable consumption patterns among the elites in both the Global North and South. Vulnerable groups, including Small Island states, women, youth, coastal communities, indigenous peoples, fishers, the poor, and the elderly, were explicitly mentioned as being disproportionately affected by climate change. The principles criticized market-based mechanisms and emphasized the need for local communities, affected people, and indigenous populations to actively participate in decision-making processes. They also referenced intergenerational justice, highlighting the rights of future generations to access natural resources, a stable climate, and a healthy planet. Moreover, the principles did not solely define justice in anthropocentric terms but also acknowledged the sacredness of Mother Earth, ecological integrity, and the interdependence of all species, opposing the commodification of nature and natural resources (Bali Principles of Climate Justice, 2002).

In 2004, during the 17th Conference of the Parties to the UNFCCC, the Durban Group for Climate Justice was formed, and the Durban Declaration on Carbon Trading was published. This declaration opposed carbon trading, one of the flexibility mechanisms introduced by the Kyoto Protocol. It argued that carbon trading creates more tradable rights to release emissions into the air, oceans, soil, and vegetation than these systems can handle. Carbon trading solidifies the demand for fossil fuels, which were previously identified as the primary cause of climate change, thereby exacerbating social and environmental injustices globally. Another flexibility mechanism, the Clean Development Mechanism (CDM), was criticized for encouraging industrialized countries and companies to finance or create large-scale carbon sinks in the Global South, like tree plantations, as a profitable alternative to reducing their emissions. The declaration asserted that carbon trading, due to its inherent flaws and weaknesses, exacerbates global warming rather than mitigating it. It emphasized that the only viable solution is to reduce emissions from fossil fuel use and highlighted the responsibility to seek a sustainable solution that does not sacrifice marginalized communities (Durban Group for Climate Justice, 2004).

In 2007, at the 13th Conference of the Parties to the UNFCCC in Bali, numerous civil society organizations came together to form the "Climate Justice Now!" network. This network continued to emphasize opposition to carbon trading but also included organizations working within the framework of environmental justice, such as OilWatch and the Indigenous Environmental Network. The founding press release of the network highlighted demands for "social, economic, and gender justice" and policies and practices that protect livelihoods and the environment (Schlosberg & Collins, 2014).

Recently, at the 27th Conference of the Parties to the UNFCCC (COP27) in Sharm El-Sheikh, Egypt, indigenous peoples, climate activists, environmental defenders, human rights activists, labor and feminist groups came together to publish the People's Declaration for Climate Justice. This declaration again identified vulnerable groups, including women, black people, indigenous peoples, people of color, workers, peasants and rural communities, youth, disabled people, local and frontline communities, and emphasized their rights. It stated that climate justice cannot be achieved without human rights, as climate change exacerbates existing inequalities and injustices, undermining rights such as the right to life, health, safe and decent housing, food, livelihoods, decent jobs, a healthy environment, and cultural sovereignty. The declaration made four fundamental demands. The first demand was for decolonization of the economy and society, including ending the use of fossil fuels and transitioning to decentralized renewable energy, while ensuring access to public services like health and education, food sovereignty and agroecology, social protection, workers' rights, and decent wages, and respecting the rights of Mother Earth. The second demand was for the repayment of climate debt and the delivery of financial support, with wealthy countries reducing their emissions to real zero by

2030, as recommended by the IPCC, and financing adaptation, loss and damage in the Global South. The third demand was to achieve the 1.5°C target by 2030 through real zero emissions and rejecting false solutions like offsetting, carbon markets, carbon capture technologies, nature-based solutions, geoengineering, climate-smart agriculture, and instead adopting policies for achieving "real zero." The final demand was for global solidarity, peace, and justice, calling for an end to all wars, rebuilding multilateralism and internationalism on the foundations of peace and justice, ensuring a safe environment for civil society, and building global solidarity among nations, workers, and communities based on justice and peace, with human rights at the core of climate negotiations (People's Declaration for Climate Justice, 2022).

In the document adopted at COP27, it is noted that a clear emission reduction target was not set for greenhouse gas emissions, unlike in these declarations. The document mentions "reducing greenhouse gas emissions where applicable" and reiterates the 1.5°C target, stating that emissions must be reduced by 43% compared to 2019 levels to achieve this goal. The importance of climate justice in solving climate change was recognized, and it was emphasized that protecting the integrity of ecosystems, including forests, oceans, and the cryosphere, and preserving biodiversity are essential (UNFCCC, 2022). The document highlights that climate change is a "common concern of humanity" and calls for addressing climate change while considering human rights, such as the right to a clean, healthy, and sustainable environment, the rights of indigenous peoples, local communities, migrants, children, persons with disabilities, and vulnerable people, and gender equality. It emphasizes "sustainable development" as one of the critical focuses and notes the importance of sustainable lifestyles, production, and consumption in addressing climate change (UNFCCC, 2022).

As can be seen, there are various approaches to the concept of climate justice. The common point is the acknowledgment that climate change is caused by fossil fuels. Over time, except for official documents, there has been an increasingly stringent stance on fossil fuels. The urgency of reducing greenhouse gas emissions for the planet's future has become more significant as real measures to reduce fossil fuel use have not been implemented. Additionally, the documents related to climate justice often parallel the concept of environmental justice. Almost every document similarly defines vulnerable groups and discusses the disproportionate impact of climate change on these groups. The documents also search for those contributing to climate change, frequently holding fossil fuels and the countries and companies that profit from them accountable. They often address inequalities between the Global North and South, with the Bali Principles of Climate Justice also highlighting the contributions of the elite in the South to this issue, underscoring class inequality. Some documents also highlight gender inequality, noting the adverse effects on women. While the documents generally make similar demands, some prioritize nature-based approaches, while others emphasize human rights-based approaches. Some documents entirely reject market-based solutions, while others focus on sustainable development. These diverse perspectives and approaches illustrate the various facets of climate justice and the different ways to address it.

CONCLUSION:

Climate change is a phenomenon where the impact of human actions cannot be ignored, and numerous living and non-living entities must endure its harmful effects. The concept of distributive justice suggests that benefits and burdens should be distributed proportionally. However, in the context of climate change, benefits and burdens are distributed highly disproportionately among humans, living organisms, and nature. This disproportionate distribution is critically important from a justice perspective. Still, if climate change is not promptly addressed, even the equal distribution of benefits and burdens will become meaningless, indicating a significant issue—especially considering that the equal distribution of benefits and burdens seems impossible when considering species extinctions and ecosystem disruptions due to rising temperatures.

The concept of climate justice partially highlights these disparities. It is a significant injustice that the Global South, which has contributed the least to climate change, pays the price for the Global North's actions. Similarly, while the wealthy have lifestyles that harm the atmosphere more, lower-income groups are much more vulnerable to the adverse effects of climate change. Men and women also have different carbon footprints (Ermumcu, Aloğlu, Akdağ & Köroğlu, 2024) with women having a much higher mortality rate in climate-induced natural disasters.

Recognizing nature as an ethical subject will broaden the definition of climate justice. Approaches to climate justice often focus on which individuals should compensate for the damages suffered by others and how. These approaches are undoubtedly important in determining who should take responsibility for adapting to and preventing climate change. However, climate justice encompasses more than just "sharing the costs." What will matter more to future generations is not just who and how the costs are shared but the kind of world they inherit. The same applies to extinct species and dried-up rivers.

Therefore, a just approach to climate change must go beyond merely fair distribution. By tracing back to the period when the events leading to climate change occurred, we can better understand the changes that triggered it. Climate change has emerged as a result of the fossil fuel-based production model adopted since the Industrial Revolution. This production model requires the promotion of consumption to sustain itself. Overproduction and overconsumption by the wealthy are fundamental aspects of this

system. The view of nature as an unlimited resource for consumption, along with the irresponsible exploitation and pollution of nature to produce and consume beyond needs, should be addressed as an ethical issue.

To achieve this, humanity's relationship with nature must be redefined. Having progressed significantly in its struggle with nature, living in cities and avoiding rain and cold, humans are nearing a point where they forget their connection to nature. However, the bond between humans and nature cannot be severed. Even if city dwellers do not see it, the food they consume comes from the soil, and this food is irrigated with water that they do not hesitate to pollute through factories. Nature is not something humans can simply dominate; it is part of their "Self." By polluting nature, humans are harming their "Self," and climate change is the most evident example of this.

Climate justice can only be achieved by correctly positioning the relationship between humans and nature. With this correctly positioned relationship, habits can change, and people will have the time to consider the environmental impact of wearing more stylish clothes, buying different colored sports shoes, using private vehicles unnecessarily, and acquiring the latest accessories just because they are advertised. They will question whether they have exceeded their needs.

However, stopping here would be taking the easy way out. Although everyone contributes to the climate crisis, the bill should not be handed solely to individuals. It would be unfair to hold individuals, who use public transportation at the expense of spending an extra two hours daily, burn natural gas when cold, or buy new clothes to fit in with society, as the primary culprits. Instead, companies that still produce and market fossil fuel-based vehicles, governments that do not strive to eliminate fossil fuel dependency in energy, and companies and their media collaborators that promote the ever-changing fashion to increase consumption should be held accountable.

One of the earliest documents discussing climate justice, CorpWatch's "Greenhouse Gangsters vs. Climate Justice" report, correctly points out the responsibility of corporations. However, while it rightly emphasizes the responsibility of corporations, it is incomplete because it focuses solely on fossil fuel companies. It is essential to remember that the issue of climate change dates back to the Industrial Revolution. Since then, the most significant change in everyday life has been the emergence of corporations as actors. Corporations are the key representatives of capitalism. In this understanding, material and economic growth are paramount. According to deep ecology, needs should serve the goal of self-realization. An ethical approach harmonious with nature must bind and transform not only individuals but also corporations, the primary actors in this crisis.

Another key actor is the state. The responsibility of states in the climate crisis has come to the fore through international agreements. However, the debates in these agreements are often limited to discussions on the distribution of damages. States have significant responsibilities due to their power to enact binding regulations on reducing the carbon footprints of individuals and companies and to enforce penalties for violations. States also undertake infrastructure projects and manage large budgets through collected taxes. They are the only actors with the power to change fossil fuel dependency in energy consumption and allocate funds for the transition to renewable energy. Therefore, while the responsibility of states in covering the costs of climate adaptation and repaying historical ecological debts is crucial, their responsibility does not end there. States must also aim to achieve zero emissions as soon as possible.

As emphasized by the deep ecology approach, the ethical responsibility towards nature requires a shift in the dominant worldview. Biocentric equality must be accepted, evaluating human non-essential desires against the vital needs of other species, and avoiding unnecessary harm to other creatures—for instance, killing animals for fur when warming needs can be met without harming nature represents such a conflict of rights. Living with minimal impact on the world is of great importance according to the deep ecology perspective. This principle should guide the actions of all actors mentioned above. Needs should replace material and economic growth, and sustainable consumption and recycling should replace the culture of consumption. Increasing ecological consciousness is crucial according to deep ecology. City dwellers may overlook their vital connection to nature, but nature-oriented activities conducted appropriately can help increase ecological consciousness. With heightened ecological awareness, the mistaken view of human separateness from others can be eradicated, leading to a recognition of the interconnectedness of all life. This can foster a departure from the notion of dominance.

The deep ecology approach does not aim to return to the past. It does not call for the dismantling of the existing system but for changing its current moral paradigms. Therefore, environmental approaches cannot be criticized for being utopian or disconnected from reality. It does not oppose development and progress but seeks to prevent them from becoming ultimate goals that justify everything else. Production should be oriented towards needs rather than excess. The solutions developed must be compatible with sociological realities. The advocates of this movement argue that the use of environmentally friendly technologies should not deepen class disparities. In this context, this approach offers a significant perspective on defining climate justice and addressing the climate crisis.

When examining the demands and official documents related to climate justice, it is evident that, except for the Bali Principles of Climate Justice, the concept is primarily human-centered design (HCD) <https://www.interaction-design.org/literature/topics/human-centered-design>. The Earth's temperature has already risen by more than 1 degree, and without immediate action, the agreed-upon target of limiting the increase to 1.5 degrees, a consensus among both civil society and the United Nations, will be missed. Civil society organizations' declarations advocate against carbon trading and reiterate the necessity of reducing emissions to zero. The Bali Principles of Climate Justice provide an example of how the definition of climate justice can expand towards an ecocentric ethic. However, the weak voice of this example among civil society organizations and academic approaches prevents it from resonating with official institutions.

ETHICAL STANDARDS:

Conflict of Interest: There are no potential conflicts of interest with the authors or third parties in this article.

Ethics Committee Permission: This article does not require ethics committee approval.

Financial Support: No financial support was received for this article.

REFERENCES:

- Artuç, A. (2021). Deep ecology and environmental ethics. *Ecological Studies*, 18(3), 167-182.
- Audet, R. (2013). Climate justice and bargaining coalitions: A discourse analysis. *International Environmental Agreements*, 13, 369-386. <https://doi.org/10.1007/s10784-012-9195-9>
- Barry, B. (1989). *Theories of justice*. University of California Press.
- Bozoğlu, E. (2019). Climate change and its impacts. *Environmental Research Letters*, 14(2), 32-48.
- Bullard, R. D. (1993). Anatomy of environmental racism and the environmental justice movement. In *Confronting Environmental Racism: Voices from the Grassroots*. South End Press.
- Bullard, R. D., & Wright, B. H. (2009). *Race, place, and environmental justice after Hurricane Katrina: Struggles to reclaim, rebuild, and revitalize New Orleans and the Gulf Coast*. Westview Press.
- Cameron, E., Shine, T., & Bevins, W. (2013). *Climate justice: Equity and justice informing a new climate agreement*. World Resources Institute Mary Robinson Foundation Climate Justice.
- Campbell, J., & Moyers, B. (2017). *The power of myth*. Anchor Books.
- Cerrell Associates. (1984). *Political difficulties facing waste-to-energy conversion plant siting*. California State Solid Waste Management Board.
- Cevizci, A. (2021). *Introduction to philosophy*. Istanbul: Sentez Yayıncılık.
- Chung-En Liu, J., & Mayerfeld Bell, M. (2017). Environmental sociology. In K. O. Korgen (Ed.), *The Cambridge Handbook of Sociology*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316418376.043>
- Crutzen, J., & Steffen, W. (2003). How long have we been in the Anthropocene era? *Climatic Change*, 61(3), 251-257.
- Demirci, D. (2013). The problem of intergenerational justice in the context of climate change. *Journal of Philosophical Studies*, 23(4), 183-200.
- Luke, T. W. (2002). Deep ecology: Living as if nature mattered: Devall and Sessions on defending the earth. *Organization & Environment*, 15(2), 178-186.
- Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary. *Inquiry*, 16(1-4), 95-100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>
- Des Jardins, J. R. (2001). *Environmental ethics: An introduction to environmental philosophy*. Wadsworth.
- Des Jardins, J. R. (2006). *Environmental ethics: Concepts, policy, and theory*. Wadsworth.

- Devall, B., & Sessions, G. (1999). *Deep ecology: Living as if nature mattered*. Gibbs Smith.
- Doğru, E., & Gökalp Alica, B. (2019). Climate justice and social justice. *Journal of Human Rights*, 7(1), 10-28.
- Dolsák, N., & Prakash, A. (2022). Three faces of climate justice. *Annual Review of Political Science*, 25, 283-301. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051120-125514>
- Durban Group for Climate Justice. (2004). *Durban declaration on carbon trading*.
- Environmental Justice Leadership Forum on Climate Change. (2009). *Principles of climate justice*.
- EPA. (2022). Environmental justice. United States Environmental Protection Agency. Retrieved from <https://www.epa.gov/environmentaljustice>
- Ermumcu, M. Ş. K., Aloğlu, B., Akdağ, N., & Köroğlu, N. B. (2024). Türkiye beslenme rehberinde yaş gruplarına özgü önerilen menülerin yaşam döngüsü göstergeleriyle incelenmesi: Su ve karbon ayak izi. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 144-164.
- Geschwind, S. A., et al. (1992). Risk of congenital malformations associated with proximity to hazardous waste sites. *American Journal of Epidemiology*, 135(11), 1197-1207.
- ILO. (2021, October 22). *Frequently asked questions on just transition*. https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/WCMS_824102/lang--en/index.htm
- International Climate Justice Network. (2002, August 28). *Bali Principles of Climate Justice*. Corpwatch. <https://www.corpwatch.org/article/bali-principles-climate-justice>
- IPCC. (2014). *Climate change 2014 synthesis report* (Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (Eds.)]). IPCC.
- IPCC. (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation, and vulnerability*. Intergovernmental Panel on Climate Change.
- IPCC. (2022a). *About—IPCC*. <https://www.ipcc.ch/about/>
- IPCC. (2022b). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. IPCC. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_FullReport.pdf
- IPCC. (2023). *Sixth assessment report*. Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Kant, I. (2002). *Groundwork for the metaphysics of morals* (trans. M. J. Gregor). Cambridge University Press.
- Kılıç, F. (2008). Criticisms of Peter Singer's pain-centered ethics. *Journal of Moral Philosophy*, 14(3), 156-162.
- Köybaşı, F. (2018). *Legal status of animals and the problem of speciesism*. Adalet Yayınları.
- Kurnaz, M. L. (2022). *Climate change and its effects*. Palgrave Macmillan.
- La Fondation Droit Animal. (2023). Universal declaration of animal rights. Retrieved from <https://www.fondation-droits-animal.org/en/>
- Lu, J. (2018). *The Keeling curve and climate change*. Science Press.
- Mathis, K. (2009). *Intergenerational justice: Key issues and concepts*. Routledge.
- Mercan, G., & Varol Selçuk, Z. (2024). Integrating environmental justice and education: A comprehensive review. *Eurasian Journal of Forest Science*, 12(2), 73-83.
- NASA. (2022). Carbon dioxide concentrations. Retrieved from <https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/>
- Needleman, H. L., et al. (1990). The long-term effects of exposure to low doses of lead in childhood. *New England Journal of Medicine*, 322(2), 83-88.

- Neumann, R. P. (2012). *Making political ecology*. Routledge.
- Nordhaus, W. D. (2020). *The climate casino: Risk, uncertainty, and economics for a warming world*. Yale University Press.
- Novotny:(2000). *Where we live, work and play: The environmental justice movement and the struggle for a new environmentalism*. Praeger.
- People of Color Environmental Justice Leadership Summit. (2004). *Climate justice declaration*.
- People of Color Environmental Leadership Summit. (1991). *Principles of environmental justice*.
- People's Declaration for Climate Justice. (2022).
- Rahmstorf, S., & Schellnhuber, H. J. (2020). *The climate crisis*. Fischer Taschenbuch Verlag.
- Rawls, J. (2020). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rawls, J. (2021). *Justice as fairness: A restatement*. Harvard University Press.
- Regan, T. (2003). *The case for animal rights*. University of California Press.
- Regan, T. (2007). *Empty cages: Facing the challenge of animal rights*. Rowman & Littlefield.
- Sandel, M. J. (2020). *Justice: What's the right thing to do?* Farrar, Straus and Giroux.
- Schlosberg, D., & Collins, L. B. (2014). From environmental to climate justice: Climate change and the discourse of environmental justice. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(3), 359-374.
- Schweitzer, A. (1998). *Reverence for life: The ethical principles of Albert Schweitzer*. Open Court.
- Singer:(2018). *Practical ethics* (3rd ed.). Cambridge University Press.
- Singer:(2021). *Animal liberation*. HarperCollins.
- Solomon, R. C. (2004). *Morality and the good life*. McGraw-Hill.
- Stern, N. (2007). *The economics of climate change: The Stern review*. Cambridge University Press.
- Talu, N. (2015). *Climate change: Challenges and responses*. Springer.
- Taylor:W. (2011). *Respect for nature: A theory of environmental ethics*. Princeton University Press.
- TBMM. (2021). *Climate change and its effects*. Turkish Grand National Assembly.
- Türkeş, M. (2008). *Climate change and global warming: Science, policy, and societal impacts*. TUBITAK.
- UNFCCC Climate Change Secretariat. (2004). *Third assessment report*. United Nations.
- UNFCCC. (1997). *Kyoto protocol to the United Nations framework convention on climate change*.
- UNFCCC. (2022). *Sharm El-Sheikh implementation plan*.
- United Nations Climate Action. (2022). What is climate change? Retrieved from <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>
- US EPA. (2022, July 18). *Environmental justice timeline*. <https://www.epa.gov/environmentaljustice/environmental-justice-timeline>
- Uzmen, D. (2007). The Milankovitch cycles and their role in climate change. *Journal of Earth Sciences*, 18(1), 35-45.
- Ünder, E. (1996). *Ethics and the environment: Theoretical perspectives*. Metis Publications.

Walker, G., & King, D. (2009). *The hot topic: What we can do about global warming*. Bloomsbury Publishing.

Wernette, D. R., & Nieves, L. A. (1992). Breathing polluted air: Minorities are disproportionately exposed. *EPA Journal*, 18(1), 16-17.

WMO. (2022). Greenhouse gas bulletin. World Meteorological Organization. Retrieved from <https://public.wmo.int/en/resources/bulletin/greenhouse-gas-bulletin>

Yağanak, T., & Önkal, D. (2005). Anthropocentric and biocentric approaches in environmental ethics. *Philosophical Inquiry*, 26(3), 45-60.

Research Article

Submission Date
23/ 09 / 2024

Admission Date
19/ 12 / 2024

Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin İklim Rejimi Politikalarının Karşılaştırılması

Comparison of the Climate Regime Policies of the People's Republic of China, the United States of America and the European Union

Eray KARA ¹

How to Cite:

Kara, E (2024). Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin İklim Rejimi Politikalarının Karşılaştırılması. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 226-239. DOI: <https://doi.org/10.53472/jenas.1554528>

Öz:

İklim rejimine ilişkin politikaların gelişim sürecinde ülkelerin aldıkları roller, bu ülkelerdeki politika yapıcılarının kısa vadeli kararları ve ülkelerin genel siyasi eğilimlerine göre değişmektedir. Bu ülkeler arasında dünyanın ekonomik üç büyük gücü olan; Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin geliştirmiş olduğu politikalar, iklim rejiminin uygulanabilirliği açısından hayati bir role sahiptir. Bu bağlamda iklim rejimi konusunda öncü role sahip olan Avrupa Birliği, politikaların geliştirilmesi ve uygulanması konusunda ortak hareket ettiği için politikaların karşılaştırmalı analizini içeren bu çalışmada Avrupa Birliği bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada, üç ülkenin iş birliği ve rekabete dayalı politikalarının iklim rejiminin geleceğini belirleyeceğini varsayarak ülkelerin süreç içerisinde atmış olduğu adımların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada uluslararası örgütlerin ve ülkelerin almış olduğu kararlar, istatistik kurumları ve çevre ajanslarının veri tabanları, çeşitli raporlar ve konuya ilişkin incelenen diğer ikincil veriler kullanılmıştır. Bu veriler ışığında varılan sonuç ise, bu üç ülkenin aldığı kararların ve uyguladıkları politikaların iklim krizi ile mücadele konusunda belirleyici olduğudur. Rekabet ve iş birliğine dayanan bu süreç içerisinde; her üç ülkede zaman zaman birbirleriyle yakın ilişkiler geliştirmekte ya da çeşitli ayrılmalar yaşamaktadır. İklim rejiminin devamlılığı için, dünyanın meseleyi ciddiyetle ele alması elzemdir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan 2024 seçimlerinde Donald Trump'ın yeniden başkan seçilmesi, Avrupa'da yükselen sağ-popülist politikacılar nedeniyle Avrupa Birliği'nin zayıflaması ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan sorununun önceliklendirilmeye başlanarak savaş ekonomisine geçmeye hazırlanması gibi konular nedeniyle iklim rejiminin geliştirilmesi ve iklim krizine ilişkin politikaların çeşitlendirilmesi konusunda karamsar bir tablo söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: İklim Rejimi, İklim Krizi, Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği,

ABSTRACT:

The evolution of climate regime policies is shaped by the roles countries assume, influenced by policymakers' short-term decisions and broader political tendencies. Among the world's three largest economic Powers; the People's Republic of China, the United States, and the European Union, their respective policies hold vital significance for the viability of the global climate regime. The European Union, recognized as a leader in this field, adopts a collective and unified approach to policy development and implementation. Consequently, this study treats the EU as a single entity for comparative analysis. Assuming that the interplay of cooperation and competition among these three powers will define the future of the climate regime, this study evaluates their actions and policies. It draws upon decisions made by international organizations, data from statistical and environmental agencies, reports, and other secondary sources. Findings reveal that the actions and policies of these nations are pivotal in addressing the climate crisis. While they occasionally collaborate, their relationships are often marked by tensions and conflicts. Amid global geopolitical unrest, the COP29 summit in Baku and subsequent developments highlight the urgent need for these three actors to take the climate crisis seriously. However, significant political challenges loom. Re-election of Donald Trump in the 2024 U.S.

¹ Corresponding Author Yetkili Yazar: İstanbul Arel Üniversitesi, eraykara@arel.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0057-8625>

elections, the weakening of the EU due to the rise of right-wing populist politicians, and the People's Republic of China's increasing focus on the Taiwan issue with a shift towards a war economy, cast a shadow over the progress of the climate regime. These developments present a pessimistic outlook for advancing and diversifying climate policies.

KEYWORDS: *Climate Regime, Climate Crisis, The People's Republic of China, The United States of America, The European Union*

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllardan günümüze kadar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB), ekonomik ve siyasi anlamda birbirleriyle iş birliğine dayalı bir politika izlerken, 1980'li yıllarda Sovyet Blokunun çökmesi ve oluşan tek kutuplu dünya düzenine "Sosyalist Piyasa Ekonomisi Sistemi" ile karşılık veren Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), kısa zamanda dünyanın ekonomik süper güçlerinden biri haline gelmiştir. Siyasal rejiminde değişiklik yapmadan, sosyalizmin temel ilkelerine bağlı kalınarak adım adım piyasa ekonomisine dönüşümü anlatan bu anlayış (Sezen, 2007: 27) ile birlikte ÇHC, Dünya Bankası verilerine göre 2023 yılında nominal GSYİH miktarına göre 17,79 trilyon dolar ile üçüncü sırada yer alırken, ABD 27,36 trilyon dolar ile birinci, AB ise 18,35 trilyon ile ikinci sırada bulunmaktadır. Dördüncü sıradaki Japonya'nın 4,21 trilyon dolar olduğu göz önünde bulundurulduğunda; dünyanın ekonomik anlamda üç büyük güç tarafından paylaşıldığını söylemek yanlış olmayacaktır (Worldbank.org, 2024).

Erken dönemde kapitalist üretim modelini benimseyen ve bu gelişim sürecinde fosil yakıtları sınırsızca tüketen ABD ve AB ülkeleri karbon emisyonlarının ilk ölçümlerinin dayandırıldığı 1850 yılından günümüze kadar iklim krizinin en büyük tetikçisidir. ÇHC ise, ucuz iş gücü ve hammadde gibi nedenlerden dolayı uluslararası sermaye için önemli bir üretim merkezi haline gelmiş ve bu durum fosil yakıt ihtiyacını da beraberinde getirdiği için ülkenin sera gazı emisyonlarında büyük bir artış olmuştur. Bu üç ülke, 2023 verilerine göre 2022 yılında dünyanın en büyük kömür üreticisi olan ÇHC, %29,2 ile en çok sera gazı emisyonuna yol açan ülke iken ikinci sıradaki ABD'nin oranı %11,2'dir. Üçüncü sıradaki Hindistan'ın oranı %7,3 iken, AB için bu oran %6,7 olarak ölçülmüştür (JRC,2023). Küresel emisyonların %47,1'ine yol açan ÇHC, ABD ve AB hem bu yüksek emisyon oranları hem de politikaları ile dünyayı etkilemeleri gücü nedeniyle iklim rejiminin en önemli bileşenleridir. Bu nedenle bu ülkelerin iklim krizi ile mücadeleye yönelik uluslararası anlamda iş birliği içerisinde olmaları ve hükümet politikalarının iklim eyleminin devamlılığı açısından rekabetçi mekanizmalarla geliştirilmesi sera gazı emisyonlarının azaltılması için hayati öneme sahiptir (Froggatt ve Quiggin, 2021: 6). Bu kapsamda çalışmanın amacı, ABD, ÇHC ve AB'nin iklim rejiminin geliştirildiği uluslararası toplantılardaki tutumları ve iklim krizine ilişkin yürüttükleri ulusal/bölgesel politikalar bağlamında karşılaştırmalı bir analiz sunmaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde, 1992 tarihli BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve 1997 tarihli Kyoto Protokolü ile bazı önemli COP zirveleri incelenerek, bu süreç içerisinde ÇHC, ABD ve AB'nin belirlemiş olduğu politikalar zemininde çıkarımlar yapılacaktır. İkinci bölümde ise Paris Anlaşması ve sonrasındaki süreçte ülkelerin tutumları incelenecek ve iklim krizinin uluslararası boyutu bağlamında meseleyi nasıl ele aldıklarına ilişkin bir çerçeve çizilecek ve ülkelerin geleceğe dönük ulusal politikaları irdelenecektir. Sonuç kısmında ise iklim rejimi bağlamında yaşanan krize ilişkin ÇHC, ABD ve AB'nin tarihsel anlamda konumlanmaları, uluslararası düzeyde tutumları ve ulusal politikalarının gelişmişliği üzerinden karşılaştırmalar yapılacaktır. Çalışmada uluslararası örgütlerin ve ülkelerin almış olduğu kararlar, istatistik kurumları ve çevre ajanslarının veri tabanları, çeşitli raporlar ve konuya ilişkin incelenen diğer ikincil veriler kullanılmıştır.

1. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ve Kyoto Protokolü Dönemi'nde ÇHC, ABD ve AB'nin Konumlanması

1.1. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), 1992 yılında Rio de Janeiro'daki Dünya Zirvesi sırasında imzaya açılan, Sözleşmenin 23. Maddesinde belirtildiği gibi ellinci ülkenin onayı ile 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren ve nihai amacı, "atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmaya başarmak" olan bir metindir. Bu anlamda Sözleşme, iklim krizine ilişkin ilk büyük uluslararası anlaşma niteliğindedir. Sözleşme'ye göre, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi bağlamında iklim krizine ilişkin temel mücadele ve diğer ülkeler yardım etme sorumluluğunu, EK-2'de yer alan sanayileşmiş 23 ülke ve AB paylaşırken, EK-1'de ise sanayileşmiş ülkeler ve piyasa ekonomisine geçiş ülkeleri yer almaktadır. EK-1 ve EK-2 listelerine bakıldığında; ABD ve AB'nin her ikisinde de yer aldığı görülürken, ÇHC ise gelişmekte olan ülkeler sınıflandırması içerisinde yer aldığı için iki listede de yer almamaktadır (BMİDÇS, 1992). Her üçü de 11-13 Haziran 1992 tarihleri arasında art arda Sözleşme'yi imzalamıştır. Sözleşmeyi ilk olarak 15 Ekim 1992'de ABD, daha sonra 5 Ocak 1993'te ÇHC ve son olarak 21 Aralık 1993'te AB onaylamıştır (UN Treaty Collection, 2023).

BMİDÇS'nin taraf müzakere grupları arasında ise ÇHC, genel anlamda "G77 ve Çin" olarak adlandırılan grubun içerisinde yer alırken, aynı zamanda BASIC olarak isimlendirilen ve aralarında Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de yer aldığı

grubun içerisinde bulunmaktadır. ABD ise; Rusya Federasyonu, Belarus, Kazakistan ve Ukrayna ile Japonya, Norveç, İzlanda, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve İsrail ile beraber “Şemsiye Grup” içerisinde yer almıştır. Avrupa Birliği ise içerisindeki ülkelerle birlikte ortak hareket eden tek bir grup olarak temsil edilmiştir (Haller, 2018).

Tarihsel sorumluluk bağlamında hazırlanan EK-1’de ve maddi sorumluluk için oluşturulan EK-2’de yer alan ABD ve AB’nin; “azaltım ve uyum konusunda programlar geliştirmek, teknoloji transferi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, araştırma ve eğitim alanlarında iş birliği yapmak” gibi sorumluluklarının dışında başta “G77 ve Çin” olarak adlandırılan grubun da içinde olduğu gelişmekte olan ülkelere “mücadele ve uyum konularında mali ve teknik destek sağlamak” sorumluluğu da bulunmaktadır (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 37).

ÇHC ise, BMİDÇS kapsamında "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesinin güçlü bir savunucusu olmuştur. Sözleşme'nin 3.1. Maddesinde belirtilen bu ilke kapsamında, tüm ülkeler iklim değişikliğine yönelik çözümlere katkıda bulunmaktan sorumludur, ancak bu sorumlulukların niteliği ve kapsamı farklılık göstermektedir. Ayrıca ÇHC; emisyonların izlenmesi, raporlanması ve doğrulanması da dahil olmak üzere bir dizi konuda gelişmekte olan ülkeler için esneklik sağlanması; emisyonların azaltılmasına ve iklim değişikliğine uyum sağlanmasına yardımcı olmak için gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere mali ve teknik destek verilmesi, gelişmekte olan ülkelerin uyum ihtiyaçlarına öncelikli dikkat edilmesi konularında savunucu pozisyonundadır (Hart, Jiayan ve Jiahui, 2018: 108).

1.2. Kyoto Protokolü, Bali Görüşmeleri ve Kopenhag Zirvesi

BMİDÇS'nin ilk defa uygulamaya geçirilmesi ve EK-1’de yer alan ülkelerin emisyon azaltım hedeflerinin sayısallaştırılması adına önemli bir role sahip olan Kyoto Protokolü ise, 1997 yılında kabul edilse de “1990 yılı toplam karbondioksit salımlarının en az %55’inden sorumlu olan EK1 ülkeleri ve İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne taraf olan en az 55 devlet tarafından onaylanması” zorunluluğu nedeniyle 2005 yılında ancak yürürlüğe girebilmiştir. Protokol’ün 3. maddesinin 1. fıkrasına göre ülkeler; “2008-2012 yıllarını kapsayan taahhüt döneminde, Ek-A’da sıralanan insan faaliyetlerinin neden olduğu karbondioksit değeri sera gazlarının salımları toplamını, 1990 yılı seviyelerinin en az yüzde 5 aşağısına indirmek için, Ek-B’de kayıtlı sayısallaştırmak salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerine uygun olarak” hareket edeceklerdir (BMİDÇS, 1997).

ABD’nin Kyoto Protokolü’ne yaklaşımı iki döneme ayrılabilir. Bunlardan ilki; 2001-2009 yılları arasındaki George W. Bush’un başkanlık yaptığı yıllardır. Bu dönemde Bush; gelişmekte olan ülkelerin gönüllü azaltım dışında sorumluluğunun olmamasının hatalı olduğunu, sorumluluğun tamamen gelişmiş ülkelere bırakıldığını ve bu nedenle ülkesinin menfaatleri kapsamında protokole taraf olmayacağını açıklamıştır. Özellikle ticaret savaşları nedeniyle rekabet içerisinde bulunan ÇHC’nin herhangi bir emisyon azaltım hedefine tabi tutulmaması Bush Dönemi ABD yönetiminin en temel argümanıdır (Eckersley, 2007: 317-318). ÇHC’nin temel argümanı ise; yeni büyümeye başlayan bir ülke olarak tarihsel anlamda sera gazı emisyonlarında bir sorumluluğunun olmaması ve sınırlamanın kendi ekonomik kalkınmalarına zarar vereceği savı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tarihsel sorumluluğu en büyük olan ülkelere ABD’nin kendisine bir sınırlama getirmedeği koşullarda, ÇHC’nin sınırlamaya gitmesini beklemenin yanlış olacağı üzerine bir tez geliştirmişlerdir (Saygın ve Çetin, 2018: 32).

Kyoto Dönemi’nde ABD ve ÇHC arasındaki tartışmaların dönüm noktalarından ilki ise 2007 yılında yapılan ve COP13 olarak isimlendirilen Bali Görüşmeleri’dir. Sayısallaştırılmış veriler konusunda anlaşma sağlanamasa da karşılıklı verilen ödümler sonucu hem gelişmekte olan ülkeler hem de ABD gönülsüzce de olsa sürecin içine dahil edilmiştir. Ayrıca, uzlaşmaz tutumları devam etse de ABD, karşısında güçlü bir blok oluşması nedeniyle geri adım atarak Bali Eylem Planı’nı onaylamıştır. Bununla birlikte Bali Görüşmeleri’nde ilk defa aralarında ÇHC’nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin yükümlülük altına sokulması için girişimlerde bulunulmuştur. Bali Görüşmelerinde BMİDÇS’de geçtiği şekliyle “EK1 - EK2” listelerinin yerine “gelişmiş - gelişmekte olan ülke” ifadesinin ilk defa kullanılması ve artık ABD, ÇHC ve Hindistan’ın süreç içerisinde yer alması önemlidir (Duru, 2014: 207 - 210).

Barack Obama’nın 2008 yılında başkan olarak seçilmesi ile birlikte ABD’nin hem iklim krizine ilişkin politikalarında hem de ÇHC ile ilişkilerinde keskin değişiklikler olmuştur. Obama’nın başkan seçilmesinden sonraki ilk COP toplantısı olan ve 2012 sonrasındaki yol haritasının görüleceği 2009 yılındaki Kopenhag Zirvesi ise ABD-ÇHC ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasıdır. Müzakerelerden kapsamlı ve bağlayıcı bir sonuç çıkmaması nedeniyle eleştirilen Kopenhag Zirvesi, aynı zamanda sera gazı emisyon oranında ÇHC’nin ABD’yi geçmesi nedeniyle de farklı bir noktaya taşınmıştır. İki ülke arasındaki çekişmenin Zirve boyunca sürmesi ve nihayetinde BM temel prensiplerine aykırı olarak ABD’yi temsilen Obama’nın; ÇHC, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti (BASIC) liderleri ile bir araya gelerek “Kopenhag Mutabakatı” olarak bilinen belgeyi imzalaması da ABD-ÇHC ilişkilerini geliştirmiştir (Giddens, 2013: 276). Sürecin dışında tutulan taraf gruplar ise duruma haklı olarak karşı çıkmışlardır. Bu nedenle “niyet metni”, BM süreci içinde müzakere edilmeyen harici bir belge olarak kabul edilmiş ve COP tarafından yalnızca “not edilmiştir” (UNFCCC, 2010). Nihayetinde, iklim krizine ilişkin ABD ve ÇHC’nin bir araya gelerek bir niyet metni ortaya koymaları açısından Kopenhag Zirvesi önemli bir adımdır.

Pekin'de 2014 yılında düzenlenen Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (APEC) Zirvesi'nde ABD ve ÇHC iklim krizi konusunda ortak bir mutabakat metni yayınlamışlardır. Bu mutabakat metni, Paris Anlaşması'na giden süreçte her iki ülke açısından da önemli bir kilometre taşı olan bu metne göre ABD, sera gazı salımlarını 2025 yılında, 2005 yılı seviyesinin %26 ile %28 oranında gerisine çekmeyi hedeflemektedir. ÇHC ise metne göre; 2030 civarında CO2 emisyonlarında zirveye ulaşmayı ve erken zirveye ulaşmak için elinden gelenin en iyisini yapmayı planlamakta ve 2030 yılına kadar birincil enerji tüketiminde fosil olmayan yakıtların payını yaklaşık %20'ye çıkarmayı hedeflemektedir. Bunun dışında; ABD-Çin İklim Değişikliği Çalışma Grubu'nun (CCWG) ve ABD-Çin Temiz Enerji Araştırma Merkezi'nin kurulması ile hidroflorokarbonların küresel olarak azaltılmasına yönelik olarak birlikte çalışılması gibi pek çok karar alınmıştır (obamawhitehouse.archives.gov, 2024a).

AB'nin ise iklim krizine ilişkin politikalarının temeli, 1990 yılında "Topluluk Stratejisi" olarak alınan Lüksemburg Çevre Konseyi kararına dayanmaktadır. BMİDÇS kapsamında hem EK-1 hem de EK-2'de yer alan AB, 1993 tarihli Sera Gazı İzleme Programı kapsamında emisyonlarının azaltılması konusunda somut çalışmalara başlamıştır. Aynı zamanda "Birlik bünyesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının daha etkin kullanılmasına yönelik bir strateji ve eylem planı olan" 1997 tarihli Yenilenebilir Enerji Beyaz Kitabı da önemli belgeler arasında yer almaktadır (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 50-51).

AB'nin Kyoto Protokolü'ne ilişkin temel yaklaşımı ise, "2000 sonrası sera gazı salımı azaltım hedeflerine yönelik ortak bir AB politikası belirlenmesi" şeklinde olmuştur. Bu anlamda AB, "2010 yılı itibarıyla sera gazı emisyonlarında en fazla %3'lük azaltım olabileceği" düşüncesiyle çalışmalarına başlamıştır. "Üçlü İndirim Yaklaşımı" modellemesi ve "MIDAS" modellemesi gibi çalışmalar ışığında 1997 yılında yapılan Bakanlar Konseyi'nde "AB Balonu" olarak isimlendirilen ve "ulusal sektörlerde, uluslararası ölçekte enerji yoğun sektörlerde ve enerji sektörlerinde CO2 salımlarını azaltmak" ile "Uyum Fonu ülkeleri olarak adlandırılan İrlanda, İspanya, Portekiz, Yunanistan'ın ekonomik büyümelerini de gözeterek Birlik içerisinde denge sağlamak" üzerine geliştirilen politikalarla sera gazı emisyon azaltım hedefi %8'e yükseltilmiştir. Bu hedef doğrultusunda hazırlanan Avrupa İklim Değişikliği Programı (ECCP-I), 2000-2005 yılları arasını kapsayacak şekilde yürürlüğe konulmuş ve "salım ticareti, temiz kalkınma mekanizmaları (CDM), enerji arzı, enerji talebi, endüstriyel süreçlerde ve nihai kullanım ürünlerinde enerji verimliliği, ulaştırma, endüstri, AR-GE, tarımsal alanlardaki yutaklar ve orman bağlantılı yutaklar" başlıklarında alt gruplar kurularak çalışmalar başlamıştır. Ayrıca; 2002 yılındaki "Akıllı Enerji Programı" ve 2003 yılındaki "Salım Ticareti Direktifleri" de Kyoto Protokolü Yükümlülükleri kapsamında AB'nin önemli metinleri arasında yer almaktadır (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 86-90).

Birliğin Kyoto Protokolü'nün birinci taahhüt döneminin bitmesini takip eden 2012 yılı sonrası için geliştirmiş olduğu çalışmalardan ilki ise, "2. Avrupa İklim Değişikliği Programı"dır (ECCP-II)". Bu programın asıl amacı; "ulaştırma, enerji arzı, enerji talebi, CO2 dışı sera gazları ve tarım başlıkları altında ilk programda belirlenen seçeneklerin uygulanmasını sağlamak" iken; "havaçılık, CO2 ve kara taşıtları, Karbon Yakalama ve Depolama (CSS), iklim değişikliğine uyum ve deniz taşıtlarından kaynaklanan sera gazı salımlarının azaltılması" meseleleri de diğer alt çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Kyoto Protokolü'nün işlevsellik kazanması adına önemli bir adım olan 2007 tarihli "AB Enerji ve İklim Değişikliği Paketi" ve bu yükümlülüklerin nasıl paylaşılacağına yönelik alınan 2008 tarihli "AB Enerji ve İklim Eylemi" kapsamında hazırlanan "Çaba Paylaşımı" programı da 2012 ile 2020 arasında AB'nin somut hedeflerini anlatan diğer metinler olarak ifade edilebilir (Arıkan, Özsoy, Gündoğan, Baş ve Sayman, 2015: 86-90).

Kyoto Protokolü Dönemi'nde AB, emisyon azaltım hedeflerinin sayısallaştırılması konusunda öncü bir rolde yer almıştır. AB ile ABD arasında gelişmekte olan ülkelerin de sürece taahhütler düzleminde dahil edilmesi konusunda bir uzlaşma bulunurken, ABD'nin sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda sayısallaştırılmış hedefte bulunmaması ve özellikle Bali Görüşmeleri sırasında AB'nin ABD'den bir hedef talep etmesi nedeniyle temel bir ayrılık söz konusu olmuştur (Roskin ve Berry, 2014: 461). Bununla birlikte, Kopenhag Zirvesi'nde ABD liderliğinde hazırlanan niyet metnine öncülük yapan ülkeler olan ÇHC, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin arasına AB üyelerinin sonradan dahil olması; AB'nin iklim rejimindeki öncü pozisyonuna yönelik bir hamle niteliği de taşımaktadır (Giddens, 2013: 276). Bununla birlikte, AB ve ÇHC arasındaki ilişki ise temel olarak rekabet ve iş birliği meselelerini içerisinde barındırmaktadır. Bu kapsamda; "emisyon azaltım hedefleri ve planlaması, iklim fonları, ölçülebilirlik, raporlanabilirlik ve doğrulanabilirlik için geçerli kapsam sera gazlarının sorumluluk dağılımına ilişkin hususlarda ÇHC ile AB arasında bir rekabet olduğu görülmekle beraber, ÇHC ile AB arasındaki iş birliğinin iklim değişikliği yönetiminde, özellikle düşük karbon ekonomisi düzeyinde olduğu gözlenmektedir (Baykara, 2022: 249). Nihayetinde AB, Kyoto Protokolü sürecinde hem ABD'nin hem de ÇHC'nin önünde yer alarak ve tüm dünya için iklim rejiminin devam ettirilmesi adına önemli bir rol oynamıştır. Bu rol, başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkedeki iklim politikalarını etkilemiş ve AB'ye uyum sürecinde çevre politikalarının yanı sıra iklim krizi ile mücadele de önemli fasıllar arasında yer almıştır. Bu nedenle, AB'nin iklim krizine karşı atmış olduğu adımların izlenmesi ve bu adımların daha da geliştirilmesi iklim krizine karşı politikaların geliştirilmesi adına oldukça önemlidir.

2. Paris Anlaşması ve ÇHC, ABD ve AB'nin Güncel İklim Politikaları

2.1. Paris Anlaşması'nda Ülkelerin Tutumu

Kyoto Protokolü'nün sona erme tarihi olan 2020 yılı sonrasındaki iklim rejimini belirlemeyi amaçlayan Paris Anlaşması, COP21 sırasında hazırlanmış ve küresel sera gazı salımlarının %55'inin en az 55 tarafın anlaşmayı onaylaması koşulunun karşılanması sonucunda 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir. Paris Anlaşması'nın uzun dönemli hedefi ise, "endüstriyelleşme öncesi döneme kıyasen küresel sıcaklık artışının 2°C'nin olabileceğince altında (mümkünse 1,5 derece seviyesinde) tutulması" olarak belirlenmiştir. Kyoto Protokolü'nde ABD ve ÇHC'nin dışarıda kalması sonucu etkisiz hale gelen iklim rejiminin yeniden düzenlenebilmesi ve tüm ülkelerin ortak katkılarına sunması açısından Paris Anlaşması, sera gazı emisyonlarının azaltılması için önemli bir çerçeve niteliğindedir. Kyoto Protokolü'nden farklı olarak, EK-1 ve EK-2 listelerinin kaldırılarak ülkeler arasındaki farklılaştırılmanın herhangi bir ölçüt belirlenmeden gelişmiş / gelişmekte olan ülkeler olarak yapılması ve tüm ülkelerden "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesi kapsamında sorumluluk üstlenmesi için "Ulusal Katkı Beyanı" hazırlamalarının talep edilmesi önemli adımlardır. Anlaşma'nın eklerinde açıkça belirtilmemiş olsa da 9. Madde kapsamındaki "Yeşil İklim Fonu" ile "2020 yılı itibarıyla gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere her yıl en az 100 milyar dolar kaynak aktarması" hüküm altına alınmıştır (BMİDÇS, 2015).

Paris Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin Kyoto'ya göre hızlı olmasının temel nedeni ise ABD Başkanı Obama'nın görev süresinin sonunda süreci hızlandırma istemesinden kaynaklanmaktadır (Şahin, 2007: 95-96'dan aktaran Kaya, 2020: 182). Obama, ÇHC ile ABD arasında yıllardan beri süren anlaşmazlıkları çözme çabası ile Paris Anlaşması'nda önemli bir liderlik rolü üstlenmiştir. Ayrıca Zirve'de yaptığı konuşmada Obama, "iklimin ilerleyişindeki bozulmalardan hiçbir devletin muaf tutulamayacağı, ülkesinin de en büyük ikinci emisyon sağlayıcısı olarak bu sorundaki rolünü ve sorumluluğunu kabul ettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda Kopenhag'da belirlediği kriterlere uyum sağlayarak gelecek 10 yıl içinde emisyon seviyelerinde ciddi azalmalar yaratacaklarını vurgulamıştır" (Deliktaş, 2021: 313). ABD, Paris Anlaşması kapsamında sera gazı salımını, 2014 yılında yapılan ABD-ÇHC mutabakatına uygun şekilde, 2025 yılında 2005'teki seviyesine göre %26-28 oranında azaltmayı taahhüt etmektedir. Ancak; ABD'nin iklim krizine ilişkin politika değişikliğine gitmesi ve Paris Anlaşması'na bakış açısının değişmesi ise Donald Trump'ın Ocak 2017'de Başkanlık koltuğuna oturması ile birlikte gerçekleşmiştir. Seçim kampanyası boyunca Trump, "küresel ısınmanın Çin tarafından Amerikan ekonomisini ve rekabet gücünü zayıflatmak üzere yaratılan bir aldatmaca olduğunu" belirtmiştir (Zhang vd., 2017: 213'den aktaran Oğuz, 2019: 536). Trump, 1 Haziran 2017 tarihinde yapmış olduğu açıklama ile ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekileceğini açıklamış, bu sayede de ülkenin önemli bir ekonomik yükten kurtulacağını ifade etmiştir. Ulusal Katkı Beyanı konusunda adım atmayacağını ve ABD'nin çıkarlarını koruyan yeni bir anlaşma yapılmasını talep edeceğini açıklayan Trump, fosil yakıtların arttırılmasını savunarak iklim krizi ile mücadelede büyük bir geri adımı temsil etmektedir (Oğuz, 2019: 537). Trump yönetiminin 2020 yılında seçimleri kaybetmesinin ardından göreve başlayan Başkan Joe Biden ise Paris Anlaşması konusunda ABD'nin politikalarının yeniden değişmesini sağlamıştır. "Joe Biden göreve başladığı ilk gün ülkesinin Paris Anlaşması'na yeniden katılacağını belirten mektubu BM'ye göndermiştir. Trump'ın resmi olarak anlaşmadan çıkmasının ardından 19 Şubat 2021 tarihinde Başkan Biden ülkesinin yeniden anlaşmaya taraf olmasını sağlamıştır" (Denchak, 2021'den aktaran Deliktaş, 2021: 315). Ancak, 2024 seçimlerinde Donald Trump'ın yeniden başkanlık koltuğuna oturması, ulusal ekonominin güçlendirilmesi için fosil yakıtların kullanımının arttırılmasına ve önümüzdeki yıllarda ABD'nin Paris Anlaşması'ndan tekrardan çekilerek küresel iklim rejiminde geri adım atılabileceğine işaret etmektedir. Seçim beyannamelerinde de açıkça belirtilen bu durum, 2017-2020 yılları arasındaki süreçte, Trump'ın büyüme odaklı bir ekonomi anlayışı ve güvenlik politikalarının bir sonucu olarak Paris Anlaşması'ndan çekilmeyi beraberinde getirirken, günümüzde ise ekonomik ve siyasi koşulların daha da sertleşmesi nedeniyle Anlaşma'dan çekilme sürecinin yeniden gerçekleşebileceğini göstermektedir.

Dünyanın en büyük sera gazı salımını yapan ülkesi ÇHC ise; Anlaşma ile 2020 yılı itibarıyla 2005'e göre karbon yoğunluğunu %40-45, 2030 yılındaki karbon seviyesini de 2005'teki seviyenin %60-65'i kadar düşürmeyi taahhüt etmiştir. ÇHC, bu iddialı hedeflerin yanı sıra 2030 yılında karbon seviyesinin en üst noktaya çıkacağını, ancak bu yıldan itibaren bir düşüş yaşanacağını ön görerek, ekonomik büyümenin yavaşlatılması konusunda zaman istediklerini de ifade etmiştir (Esen, 2021: 676). ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping, Paris Konferansı'nın açılış törenlerine katılarak, "iklim değişikliğiyle mücadelenin tüm insanlığın ortak görevi olduğunu" ilan etmiştir. ÇHC heyeti, 12 Aralık 2015'te kabul edilen Paris Anlaşması'nın şekillenmesine aktif olarak katılmış ve 3 Eylül 2016'da ABD ile düzenlediği ortak törenle Paris Anlaşması'nı onaylamıştır. Haziran 2017'de ABD Başkanı Donald Trump'ın ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekileceğini açıklamasının ardından ÇHC hükümeti, Paris Anlaşması'na olan bağlılığını güçlü bir şekilde yeniden teyit etmiştir. Ekim 2017'de, 19. Parti Kongresi'nde yayımlanan bir raporda Başkan Xi Jinping, ÇHC'nin "iklim değişikliğine yanıt vermek için uluslararası iş birliğinde sürücü koltuğuna oturduğunu" söylemiştir. ABD'nin Paris Anlaşması'ndan çekilme niyetinin Aralık 2018'de Polonya'nın Katowice kentinde düzenlenen COP24 sırasında ÇHC'nin elini güçlendirdiği ve bu süreçte iklim rejiminde ÇHC'nin liderlik rolünü AB ile birlikte üstlendiği söylenebilir (Columbia University, 2024). Biden Dönemi'nin başlaması ile birlikte ABD'nin yeniden iklim rejiminde liderlik rolüne soyunması ve ÇHC-ABD ilişkilerinde başta Tayvan meselesi olmak üzere siyasi ve ekonomik anlamda pek çok sorunun varlığı, iklim krizine ilişkin çalışmalarını da sekteye uğramaktadır.

AB ise, Kyoto sürecine benzer şekilde Paris Anlaşması'nda da olumlu bir tutum sergilemiştir. Bu anlamda AB, Paris Anlaşması'nı 22 Nisan 2016 tarihinde imzalamış ve 5 Ekim 2016'da onaylamıştır. Anlaşmanın hazırlık sürecinde ise AB, "Avrupa Konseyi - 2030 İklim ve Enerji Politikaları Çerçevesi" ve "Avrupa Komisyonu - 2020 Sonrası Küresel İklim Değişikliği ile Mücadele Planı" kapsamında, "2030 yılına kadar emisyonları en az %40 azaltma" yönünde hedef belirlemiş ve bu hedefe ulaşmak için

uygulamalarını hızlandırmıştır. Küresel tahminlere dayanarak belirlenen AB'nin söz konusu %40 hedefi, Paris Anlaşması'nın orta vadeli hedefi ile de uyumludur (Talu, 2019: 15).

2.2. ÇHC, ABD ve AB'nin Güncel İklim Politikaları

Dünyanın en büyük üç ekonomisi olan; ÇHC, ABD ve AB'nin iklim politikaları hem uluslararası bir iş birliği zemininde ilerlerken hem de büyük bir rekabeti de içerisinde barındırmaktadır. Bu anlamda; iklim krizine ilişkin geliştirilen politikaları ekonomik gelişmeden bağımsız halde düşünmek imkansız hale gelmiştir. Rekabetçi ticaret mekanizmalarının kurulması ve yenilenebilir enerjinin yaygınlaştırılması ÇHC, ABD ve AB'nin politikalarının zeminini oluşturmuştur (Froggatt ve Quiggin, 2021: 6-7). Bu rekabetin daha iyi anlaşılabilmesi adına, ÇHC, ABD ve AB'nin çalışmaları alt başlıklar halinde anlatılacaktır.

2.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti

Başkan Xi Jinping Eylül 2020'de, ülkenin CO2 emisyonlarının "2030'dan önce zirveye ulaşmasını ve 2060'tan önce karbon nötr olmasını hedeflediğini" açıklamıştır. Ülkenin sera gazı emisyonlarının neredeyse %90'ının kaynağının enerji sektörü temelli olması ve kömürün elektrik üretiminin %60'ından fazlasını oluşturmaya rağmen yeni kömür santralleri inşa edilmeye devam ediliyor olması ise genel anlamda bu hedefe nasıl ulaşılabileceği konusunda şüphelere yol açmaktadır. Ayrıca ÇHC, dünyanın en büyük ikinci petrol tüketicisidir. Ancak, elektrikli araç bataryaları bakımından küresel üretim kapasitesinin %70'ine ev sahipliği yapması ise olumlu bir adım olarak düşünülebilir. Ülkenin sektörlere göre emisyon kaynaklarının başında ise enerji ve endüstriyel süreçler için kullanılan elektriğin üretimi %48 ile yer alırken, ikinci sıradaki sanayi sektörü %36'lık, ulaştırma sektörü %8'lik, binalar ise %5'lik paya sahiptir (World Energy Council Turkey, 2021: 1-2). ÇHC, düşük karbon teknolojisi pazarında da önemli bir güçtür. En büyük 10 küresel rüzgar türbini üreticisinden beşi Çinli (Goldwind, Envision, Ming Yang, Windey ve Dongfang) iken, dünyanın en büyük LED aydınlatma üreticisi olan Sanan Optoelectronics de Çinli bir şirkettir (Froggatt ve Quiggin, 2021: 16-17).

ÇHC, COP26 öncesinde güncellenmiş bir Ulusal Katkı Beyanı (NDC) sunmuş ve bu beyanda 2060'tan önce karbon nötrlüğüne ulaşmayı taahhüt etmiştir. Aynı zamanda ÇHC, 2030 yılına kadar ise karbon yoğunluğunu 2005 seviyesine göre %65'in üzerinde azaltmayı hedeflemektedir. Rüzgar ve güneş enerji başta olmak üzere yenilenebilir enerji konusunda 1200 GW'lık bir güce ulaşması, fosil olmayan yakıtların birincil enerji tüketimindeki payının %25'e çıkartılması ve orman stokunun 6 milyar metreküp olması da diğer beyanlar arasında yer almaktadır (Erbach ve Jochheim, 2022: 3).

ÇHC'nin enerji ve iklim politikaları ise, öncelikle ulusal düzeyde belirlenen ve ardından il ve şehir düzeyinde hedeflere dönüştürülen beş yıllık planlar ve Ulusal Enerji Stratejisi (2016–2030) kapsamında belirlenmektedir. Bu planların temel hedefi ise; karbon ve enerji yoğunluğunun azaltılmasının yanı sıra, özellikle nükleer enerjiyi teşvik ederek enerji kaynaklarını fosil yakıtlardan uzaklaştırarak çeşitlendirmek ve yenilenebilir enerji kullanımını arttırmaktır. 2021-2025 yılları arası için hazırlanan Ulusal Beş Yıllık Plan'a göre; enerji yoğunluğunun %13,5 azaltılması, fosil olmayan yakıtların toplam enerjinin %20'sini sağlaması, karbon yoğunluğunda %18 bir gelişim hedeflenmesi CO2 emisyonlarında 2030'a kadar artış ön görülmüştür. Bu hedeflere rağmen; Haziran 2020 itibarıyla ÇHC'de toplam 40,8 GW'lık yeni kömür santrallerinin ihale sürecinde olduğu ve ülkenin enerji yoğunluğu ile yenilenebilir enerji hedeflerini sürekli olarak ihlal ettiği görülmektedir (Baxter ve Zhe, 2019'den aktaran Froggatt ve Quiggin, 2021: 17). Bununla birlikte ÇHC, karbon yutaklarını geliştirme konusunda önemli adımlar atmaktadır. Ülkede arazinin doğru kullanımı ve ormancılık sektörü önemli bir karbon yutağı olarak 2019'daki sera gazı emisyonlarının yaklaşık %5'ini absorbe etmiştir. Aynı zamanda, ülkenin büyük ölçekli ağaçlandırma ve peyzaj restorasyon programları sayesinde 2005 yılından bu yana iki katına çıkmıştır (Erbach ve Jochheim, 2022: 2).

Çin Komünist Partisi'nin 16 Ekim 2022'de gerçekleştirdiği 20. Ulusal Kongresi'nde yaptığı açılış konuşmasında Devlet Başkanı Xi Jinping, ülkenin enerji devrimini teşvik etmeyi sürdüreceğini ve G77-Çin Grubu'nun etkisiyle COP27'de "kayıp – zarar fonu" meselesinin iklim rejiminin gündemine alınmasını başarı olarak değerlendirmiştir (Erbach ve Jochheim, 2022: 4). Bu anlamda ÇHC; "Bir Kuşak, Bir Yol Projesi" kapsamında uluslararası iş birliği düzleminde gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ilişkilerini arttırırken, aynı zamanda iklim rejimi kapsamında da Güney'in liderliğine soyunmaktadır. "Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB)" ve "BRICS Yeni Kalkınma Bankası" başta olmak üzere pek çok yatırım aracı ile iklim krizi ile mücadele kapsamında G77 ülkeleri ile çok taraflı ilişkilerini sürdürmektedir (Hart, Jiayan ve Jiahui, 2018: 150).

2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri

Atmosferdeki CO2 yoğunluğunun artışına yönelik bilimsel çalışmalar 1970'lerde hız kazanmış ve 1977 yılında göreve başlayan Jimmy Carter, insan kaynaklı iklim değişikliği meselesinden ilk defa bahseden ABD Başkanı olmuştur. Bu anlamda, 1978 yılında çıkartılan "Ulusal İklim Programı Yasası" kapsamında başlayan süreç, 1980'de Başkan Carter'a sunulan Global 2000 raporu ile devam etse de 1970'li yıllarda konuya ilişkin somut adımlar atılmamıştır. Ronald Reagan'ın 1981 yılında Başkan olmasıyla birlikte ise, başta EPA olmak üzere Ulusal Bilimler Akademisi gibi pek çok kuruma daha fazla bilimsel araştırma yapılması gerekliliği üzerinden raporlar hazırlanmıştır. Bu dönemde; temel olarak 'bekle ve gör' yaklaşımı benimsenmiş ve somut politikalar için 'daha

fazla bilimsel araştırma' yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Reagan'dan sonra 1989 yılında göreve başlayan George H. W. Bush ise seçim kampanya döneminde iklim krizine ilişkin politikalar konusunda umut veren açıklamalar yapsa da enerji sektörüne zarar verecek kararlardan kaçınmıştır. Bush, BMİDÇS'nin görüldüğü toplantıda dünya liderlerini "gezegeni korumak için somut eylemlere dönüştürmeye" davet etmiş olsa da Sözleşme metnindeki "emisyon azaltım hedefleri" ve "uygulama takviminin" zorunlu olmaktan çıkarılıp gönüllü hale getirilmesiyle beraber Sözleşmeyi imzalamıştır. Bu durum ABD'nin bağlayıcı emisyon indirim hedeflerini kabul etmek istemediğinin bir göstergesidir (Bailey, 2016: 51-56). Bush döneminden sonra ise Başkanlık koltuğuna oturan Bill Clinton ve Kyoto müzakerelerinde ABD heyetinin başındaki Başkan Yardımcısı Al Gore, iklim rejimi konusunda önemli bir duruş sergileyerek Kyoto Protokolü'nü imzalamışlardır. Ancak Senato'nun olumsuz tutumu nedeniyle Kyoto Sözleşmesi onaylanamamış ve süreç askıda kalmıştır. Clinton'dan sonra gelen Başkan Bush ise "gelişmekte olan ülkelere emisyon indirim yükümlülüğü getirmedeği, bu yüzden uluslararası sistemin adaletsiz olduğu" gerekçesiyle Kyoto Protokolü'nden çekilmiştir. ABD tarihinin en tartışmalı seçimlerinden biri olan "2000 Seçimlerinde" önemli bir iklim aktivisti olan Demokratların adayı Al Gore'nin seçilememiş olması ABD'nin iklim politikalarını büyük sekteye uğratmıştır (Oğuz, 2019: 528 – 529).

Bush döneminden sonra gelen Barack Obama ise, ülkenin iklim politikaları konusunda önemli adımlar atmasını amaçlamış ve bu kapsamda hazırlanan "İklim Eylem Planı" Haziran 2013'te açıklanmıştır. Plan'ın ana başlıkları ise; karbon emisyonunun azaltılması, iklim krizinin etkilerine hazırlık yapılması ve uluslararası iklim rejimine öncülük edilmesidir. Paris Anlaşması öncesinde 2020 yılı sonrası iklim politikaları açısından oldukça belirleyici olan bu Plan, Kopenhag'ta Obama'nın vermiş olduğu "2020 yılına kadar ABD sera gazı emisyonlarının 2005 seviyelerinin yüzde 17 altına düşürme taahhüdü" ile başlamıştır. Temiz enerji ve ulaşım başlıkları Plan'ın önemli kısmını oluştururken aynı zamanda Plan; hidroflorokarbon ve metan emisyonlarının azaltılması da hedeflerini de içermektedir. Ormanların korunması, federe ve yerel unsurlarla iş birliği yapılması, toplulukların desteklenmesi, binaların ve altyapının dirençliliğinin artırılması gibi başlıkların yanı sıra sektörel anlamda da iklim krizinin etkilerine hazırlık yapılması tasarlanan Plan'da, bilimsel çalışmalara da hız kazandırılması gerekliliğinden söz edilmektedir. Diğer ülkelerle iş birliği konusunda ise; büyük ekonomiler ile gelişmekte olan ülkeler ayırımına gidilmiş ve küresel anlamda ABD'nin liderlik rolü ile finansman süreçlerine katkı meseleleri üzerinde durulmuştur (The White House, 2013).

İklim Eylem Planı'nın en önemli parçası ise Ağustos 2015'te açıklanan Temiz Enerji Planı'dır. Bu plan; enerji santrallerinden kaynaklanan karbon kirliliğini sınırlamak için ilk kez ulusal standartları belirlemektedir. CO2 emisyonlarını 2030 yılına kadar 2005 seviyelerine göre yüzde 32 azaltmak hedefi ile Paris Anlaşması'ndaki teklif oranından % 9 daha iddialı olan Plan; enerji sektörü emisyonlarından kaynaklı erken ölümlerin 2005'e kıyasla yaklaşık yüzde 90 oranında azalması, 2030'da %30 daha fazla yenilenebilir enerji üretimi kapasitesinin geliştirilmesi, doksan bin çocukta astım krizinin önlenmesi, 2030'da hane başına elektrik faturalarında yıllık 85 dolarlık kar edilmesi gibi hedefleri içerisinde barındırmaktadır. Esneklik mekanizmalarının geliştirilmesi, yenilenebilir enerjiye teşvik sağlanması, enerji sektöründe istihdamın artırılması, 'Temiz Enerji Teşvik Programı' kapsamında düşük gelirli grupların korunması, şebeke güvenliği kapsamında enerjinin etkin kullanılması gibi pek çok hükmü de içermektedir (obamawhitehouse.archives.gov, 2024b).

Obama'nın ardından 2017 yılında göreve başlayan Donald Trump ise; net bir enerji ithalatçısından küresel bir enerji süper gücüne dönüştürme amacı gütmüştür. Bu amaca göre iklim krizine ilişkin "inkar politikası" yürütmüş, ilk icraat olarak "Amerika Enerji Planı" kapsamında kömür endüstrisinin yeniden işler hale getirilmesi ve fosil yakıtların kullanımının artırılması düşüncelerini hayata geçirmiştir. Plan, enerji politikası bağlamında ABD'yi büyük bir petrol ve gaz üreticisi haline getirmeyi ve yerli enerji firmalarının ticari çıkarlarını desteklemeyi ön görmektedir (Guliyev, 2020: 4). Trump, 28 Mart 2017 tarihli "Enerji Bağımsızlığının ve Ekonomik Büyümenin Teşvik Edilmesi" başlıklı kararname ile başta "İklim Eylem Planı" olmak üzere Obama yönetiminin iklim krizine ilişkin tüm regülasyonlarının iptal edildiğini karar altına almıştır (The White House, 2017). Hükümetin üst kademelerinde eskiden enerji şirketlerinde çalışmış insanların görev almaya başlaması, iklim krizini inkar eden Scott Pruitt'in EPA Direktörlüğü'ne atanması, Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde iklim krizinin "güvenlik riski" olarak yer almaması ve son olarak "Ulusal Katkı Beyanı" ve "Yeşil İklim Fonu" uygulamaları nedeniyle Paris Anlaşması'ndan çekilmesi nedenlerinden dolayı Trump Dönemi, ABD'nin iklim krizi ile mücadelesinde önemli bir geri adım olarak görülmektedir (Oğuz, 2019: 536-537).

Donald Trump'ın ardından 2021 yılında göreve başlayan Joe Biden ise, seçim öncesi Demokrat Parti'nin aday adaylarından iklim politikaları bağlamında geride kalsa da başkan adaylığı kesinleştikten itibaren radikal planlar ortaya koyarak hem sivil toplum örgütleri ve iklim aktivistlerinin hem de iklim krizini önemseyen gençlerin oyuna talip olmuştur. Biden, seçimler bittikten sonra başkanlık koltuğuna oturmadan önce "Ulusal İklim Danışmanı" ve "İklim Özel Elçisi" adında iki yeni pozisyon tanımlamıştır. Obama yönetiminde EPA Başkanı olan Gina McCarthy, iklim krizi ile mücadele "Ulusal İklim Danışmanı" sıfatıyla ülke içinde yapılması gerekenlerden sorumlu olurken, Paris Anlaşması'nın mimarlarından biri olan ve Obama döneminde Dışişleri Bakanlığı yapan John Kerry'nin ise "İklim Özel Elçisi" sıfatıyla uluslararası iklim müzakerelerini yürütmesi öngörülmüştür (Erensü ve Şahin, 2021: 6-7). Joe Biden Dönemi'nde Paris Anlaşması'na yeniden dahil olan ABD, iklim rejiminde de lider rolü kazanmaya gayret göstermektedir. Biden yönetiminde temel hedef; 2035 yılında elektrik üretim ve dağıtım sisteminde, 2050 yılında ise tüm ekonomik sistemde "sıfır karbon" uygulamasına geçilmesidir. Bu doğrultuda; "Ülke İçinde ve Dışında İklim Krizinin Üstesinden Gelmek" başlıklı kararname çıkarılarak ülkede fosil yakıt arama izinleri iptal edilmiş ve yenilenebilir enerji yatırımlarının en az %40'ının yoksulları ve azınlık

toplulukları da kapsayacak projelere aktarılması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca Biden, 2021 yılının Nisan ayında 2 trilyon dolarlık büyük bir temiz enerji ve altyapı yatırım planını açıklamıştır. Plan kapsamında, Covid-19 Pandemisiyle mücadele için istihdam önceliği vurgulanarak “Amerikan İş Planı” başlığı seçilmiştir. İklim krizi ile mücadele konusunda ise altyapı harcamalarına büyük bir bütçe ayrılmış ve köprü ve otoyolun yenilenmesi, demiryolu taşımacılığı, toplu ulaşım, elektrikli araçlar, okul servislerinin elektrikli yapılması ve 500 bin yeni şarj istasyonu kurulması, elektrik iletim şebekelerinin yenilenmesi gibi pek çok alanda harcama ön görülmüştür (Erensü ve Şahin, 2021: 8).

ABD, ÇHC’den sonra dünyanın en büyük sera gazı emisyon salımı yapan ülkesi olarak iklim krizi ile mücadele konusunda önemli bir role sahiptir. Ancak ABD, iklim krizi ile mücadele konusunda hem isteksiz davranmakta hem de uluslararası iklim rejiminde ikircikli tavır sergilemektedir. Bu durum büyük ölçüde Başkanlık seçiminde hangi partinin (Cumhuriyetçiler - Demokratlar) kazanacağı ile yakından ilişkilidir. EPA’nın verilerine bakıldığında ise karbon emisyonu konusunda 1990-2021 yılları arasındaki en büyük iki düşüşün 2009 ve 2020 yıllarında olması, aslında bu yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve salgın hastalık nedeniyle üretimde yaşanan azalma ile ilişkilidir. Emisyon oranları 2021 yılında ise %6 oranında artmıştır. Toplam sera gazı emisyonlarındaki artış, büyük ölçüde fosil yakıt yanmasından kaynaklanan CO₂’den dolayı yaşanmıştır. Yine aynı rapora göre; 2021 yılında fosil yakıt yanmasından kaynaklanan CO₂ emisyonları bir önceki yıla göre %7 artmıştır. Fosil yakıt tüketimi emisyonlarındaki bu artışın başlıca nedeni, COVID-19 salgınının zirvesinden sonra ekonomik faaliyetlerin toparlanmasıdır (EPA, 2023: 6). Karbon emisyonlarının sektörlere göre dağılımında ise ilk sırada %28’lik pay ile ulaştırma yer alırken, ikinci sırada ise %25 ile elektrik üretimi bulunmaktadır. Bunları; %23 ile sanayi, %13 ile ticaret ve konut faaliyetleri ve %10 ile tarım izlemektedir (EPA, 2023: 22).

2.2.3. Avrupa Birliği

AB; ÇHC ve ABD’den farklı olarak Kyoto Protokolü’nün hem birinci taahhüt dönemi olan 2008-2012 yılları arasında hem de ikinci taahhüt dönemi olan 2013-2020 yılları arasında pek çok farklı çalışma yapmıştır. İlk bölümde BMİDÇS ve Kyoto Döneminde yapılan çalışmaların üzerinde durulduğu için, bu bölümde öncelikle 2007 yılında hazırlanan “Yeşil Kitap” ve 2009 yılındaki “Beyaz Kitap” anlatıldıktan sonra; “uyum politikaları” bağlamında 2013 yılındaki “AB Uyum Stratejisi” ve bunun 2021 yılındaki güncellenmiş hali olan “İklim Dirençli Avrupa’yı Güçlendirmek ve İklim Değişikliğine Uyum” metni kapsamında kurulan yeni strateji ve geniş anlamda da gelecek için en önemli yol haritası olan “Avrupa Yeşil Mutabakatı” değerlendirilecektir.

AB’de iklim krizine ilişkin “uyum” konusunu ilk defa ele alan belge olan “Yeşil Kitap: Avrupa’da İklim Değişikliğine Uyum - AB İçin Eylem Seçenekleri”, 2007 yılında Avrupa Komisyonu’nun 354 sayılı kararıyla alınmıştır. Belgede iklim krizine uyum, “artan yağışlar, daha yüksek sıcaklıklar, daha az su kaynakları veya daha sık görülen fırtınalar gibi yaşanan veya gelecekte yaşanacak değişikliklere yönelik mevcut ve gelecekteki risk ve zararları azaltarak maliyet etkin şekilde gerçekleştirilen çözümler” olarak tanımlanmıştır (Commission of The European Communities, 2007: 3). Belge’de; su, ekosistem ve biyoçeşitlilik, gıda, kıyılar ve sağlık konularında iklim krizinin dünya çapındaki etkilerinin Avrupa için çok da uzak olmayan bir gelecekte görüleceği ifade edilmiştir. Buna göre; Güney Avrupa ve Akdeniz Havzası’nın ısınması, başta Alpler olmak üzere dağlık bölgelerde buz erimelerine bağlı olarak nehir akışlarının değişmesi, İskandinavya’da kar yerine şiddetli yağmurların görülmesi ve sıcaklık değişiminin en yüksek olacağı Arktik Bölgesi, iklim krizinin Avrupa’da da yaşamı etkileyeceğini göstermektedir (Commission of The European Communities, 2007: 4-6). Bu nedenle Rapora göre ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde iklim krizine uyum için; tarım, kırsal kalkınma, sanayi, hizmet sektörü, enerji, ulaştırma, sağlık, su, denizcilik, balıkçılık, ekosistem, biyoçeşitlilik ile diğer doğal kaynaklarla ilgili birbiri ile ilişkili şekilde ele alınmalı ve bu konularda üye devletler hem gelişmiş diğer ülkelerle hem de başta komşu ülkeler olmak üzere gelişmekte olan diğer ülkelerle iş birliği halinde olmalıdır (Commission of The European Communities, 2007: 14-23).

Yeşil Kitap bağlamında 2007-2009 döneminde uyum sürecine ilişkin çalışmaların değerlendirilmesi ve konunun daha kapsamlı halde incelenmesi doğrultusunda bir diğer önemli politika belgesi olan “Beyaz Kitap: İklim Değişikliğine Uyum, Avrupa’nın Eylem Çerçevesine Doğru” isimli çalışmanın amacı ise “iklim uyum eylemleri konusunda bir çerçeve oluşturmak ve dirençliliği artırmak” olarak belirlenmiştir (Commission of The European Communities, 2009: 4). Bu amaç doğrultusunda Beyaz Kitap’ta uyum için kademeli bir yaklaşım benimsenmiştir. Birinci aşama 2009- 2012 yılları arasındaki dönemi kapsayacak ve ikinci aşamaya 2013 yılı itibarıyla geçilecektir. Bu durum, Kyoto Protokolü’nün ikinci taahhüt dönemine uyum ile ilişkilendirilebilir. Beyaz Kitap; bilgi temelinin oluşturulması, uyumun AB politikaları ile bütünleştirilmesi, finansman araçlarının geliştirilmesi ve ülkeler arasında ortak çalışmaların artırılması gibi pek çok hedefi de içinde barındırmaktadır (Commission of The European Communities, 2009). “Beyaz Kitap, sektörel vurgusu daha baskın bir dokümandır. AB’nin, Beyaz Kitap’ta açıklanan uyum eylemleriyle; yerel, bölgesel, ulusal düzeylerde yenilikçi ve bilimsel bir yaklaşımın geliştirilmesini, sektörel dirençliliğin ve maliyet etkinliğin sağlanmasını beklediği görülmektedir. Ancak literatürde Beyaz Kitap, Birlik ülkelerinde mevcut eşitsizlerin daha da kötüleşebileceğinin ya da yeni güvenlik açıklarının ortaya çıkabileceğinin vurgulanmamış olması bakımından eleştirilmiştir” (Tuğaç, 2022: 963).

Avrupa Komisyonu tarafından 2013 yılında karar altına alınan “AB İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi” ise amaç olarak; sadece uyum stratejilerinin desteklenmesini değil aynı zamanda iklim krizine ilişkin uyum faaliyetlerinin üye ülkeler tarafından belirli bir standart kapsamında hazırlanmasını ihtiva etmektedir. Beyaz Kitap’taki eylem planlarından olan “bilimsel bilgi elde edilmesi” hedefiyle 2012 yılında “Web Tabanlı Avrupa İklim Platformu -Climate-ADAPT” kurulmuş ve platform doğrultusunda 15 Avrupa

ülkesi “Ulusal Uyum Stratejisi” planlarını açıklamıştır (European Commission, 2013: 4). Uyum Stratejisi bağlamında sekiz tane eylem planı sunulmuştur. Bunlar; “tüm üye ülkelerin kapsamlı uyum stratejileri benimsemeye teşvik edilmesi”, “Avrupa’da kapasite geliştirmeyi desteklemek ve uyum eylemini hızlandırmak için LIFE finansmanı sağlanması”, “Belediye Başkanları Sözleşmesi çerçevesinde uyumun tanıtılması”, “bilgi eksikliklerinin giderilmesi”, “Avrupa uyum bilgisi için Climate-ADAPT’ın geliştirilmesi”, “Uyum Politikası ve Ortak Balıkçılık Politikasının iklim dirençliliğinin sağlanması”, “daha dirençli altyapıların sağlanması” ve “dirençli altyapılar ve iş için sigorta ve diğer finansal ürünlerin desteklenmesi” şeklinde başlıklandırılmıştır (European Commission, 2013: 6-9). “AB İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi”; farklı sektörlerin arasındaki ilişkileri açıklamadığı, finansman hakkında yeterince bilgi verilmediği, ülkelerin farklı uyum aşamalarının olduğunun gözlemlenmediği, radikal yenilikler getirmediği ve paydaş katılımına önem vermediği gibi noktalardan eleştirilmektedir. Kimilerine göre ise Uyum Stratejisi; sektörler arası çatışmaların giderilmesi ve iklim krizi ile mücadeleyi yerel ölçüğe indirmesi gibi nedenlerden dolayı başarılı bulunmaktadır (Tuğaç, 2022: 966).

AB’nin 2020 yılı ve sonrası için iklim politikalarını belirleyen en temel belge olan ‘Avrupa Yeşil Mutabakatı’ ise, “2050 yılında net sera gazı emisyonlarının olmadığı ve ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıştırıldığı, modern, kaynak verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip, AB’yi adil ve müreffeh bir topluma dönüştürmeyi amaçlayan yeni bir büyüme stratejisi” olarak tanımlanmaktadır (European Commission, 2019: 1). Paris Anlaşması’na göre emisyon azaltım hedefini yükselten AB, 2050 yılına kadar iklim nötr ilk kıta olma hedefi kapsamında “2030 için sera gazı emisyon azaltım hedefini sorumlu bir şekilde 1990 seviyelerine kıyasla en az %50’ye, mümkünse %55’e çıkarmayı” hedeflemektedir. Sürdürülebilir bir gelecek için ekonomiyi dönüştürme temel amacı kapsamında kapsamlı ve dönüştürücü politikalar geliştirmeyi amaçlayan AB; 2030 ve 2050 için AB’nin iklim hedeflerini artırmak, temiz, uygun maliyetli ve güvenli enerji sağlamak, temiz ve döngüsel bir ekonomi için endüstriyi harekete geçirmek, inşaat ve yenilemede enerji ve kaynak verimli bir yol bulmak, sürdürülebilir ve akıllı hareketliliğe geçişi hızlandırmak, “Tarlardan Sofraya” düşüncesi kapsamında adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamak, ekosistemleri ve biyoçeşitliliği korumak ve iyileştirmek ve toksik içermeyen bir çevre için sıfır kirlilik sağlamak temel hedefleri kapsamında hareket etmektedir. Sürdürülebilirlik düşüncesini tüm AB politikalarında ana akım haline getirmek için ise; Yeşil Ekonomi kapsamında yatırımları gözetmek ve adil bir geçişi garanti altına almak, ulusal bütçeleri yeşillendirmek ve doğru fiyat sinyallerini göndermek, araştırmaları harekete geçirmek ve yeniliği teşvik etmek, eğitim ve öğretimi etkinleştirmek ve politikaları “yeşil zemin” düşüncesi başında ortaklaşmak amaçları da Mutabakat metninde yer almaktadır. Küresel bir lider olarak AB’nin iklim rejiminde öncü bir şekilde yer alması ve birlikte hareket etmek amacıyla Avrupa İklim Paketi’nin hazırlanması da Mutabakatın daha işlerli hale gelebilmesi adına önemli hedeflerdir (European Commission, 2019).

AB’de Yeşil Mutabakat’ın önemli bir ayağı olarak; 2021 yılında Avrupa Komisyonu kararı ile kabul edilen “İklim Dirençli Avrupa’yı Güçlendirmek ve İklim Değişikliğine Uyum Konusunda Yeni AB Stratejisi-İklim Değişikliğine Uyum” stratejisinin temel amacı; “uyum konusunda daha akılcı, daha hızlı ve daha sistematik çalışmaların yapılması ve sadece Birlik kapsamındaki değil, uluslararası alandaki uyum eylemlerini de hızlandırmak” olarak ifade edilmiştir (European Commission, 2021: 2). Uyum Stratejisi; “iklim değişikliğinin etkilerinin gerçekliği ve şimdi harekete geçme ihtiyaçlarını” açıkladıktan sonra “iklim dirençli bir Birlik oluşturmak” adına “daha akılcı uyum sağlanabilmesi için bilginin geliştirilmesi ve belirsizliklerle mücadele” hedefi ile “uyum konusunda bilginin sınırlarının zorlanması, iklimle ilgili daha fazla ve daha iyi risk ve kayıp verilerinin sağlanması, Climate-ADAPT’ı Avrupa’da uyum konusunda yetkili hale getirilmesi”; “Daha sistematik uyum” hedefi kapsamında “uyum stratejilerinin ve planlarının geliştirilmesi, yerel, bireysel ve adil dirençliliğin geliştirilmesi, ulusal mali çerçevelere iklim dirençliliğini bütünlendirilmesi, uyum için doğa temelli çözümlerin desteklenmesi”, “Daha hızlı uyum” amacıyla “uyum çözümlerinin sunumunun hızlandırılması, iklimle ilişkili risklerin azaltılması, iklim koruma açıklarının kapatılması ve tatlı suya erişilebilirliğin ve sürdürülebilirliğin sağlanması” meseleleri üzerinde durmaktadır. “İklim Dirençliliği İçin Uluslararası Eylemin Güçlendirilmesi” başlığı ise “uluslararası iklim dirençliliği ve hazırlıklı olma için desteklerin artırılması, iklim dirençliliğini oluşturmak için uluslararası finansmanı artırmak ve uyum konusunda küresel katılımı ve bilgi alışverişini güçlendirmek” konularını içermektedir (European Commission, 2021). Yeni Uyum Stratejisi; AB’nin daha önceden hazırlanan uyum politikalarından daha ayrıntılı bir içeriğe sahip olması nedeniyle olumlu karşılanmaktadır (Tuğaç, 2022: 973)

Avrupa İstatistik Kurumu (EUROSTAT) verilerine göre, AB’deki sera gazı emisyonları 1990 ile 2020 arasında enerji ve imalat da dahil olmak üzere 1,5 milyar tondan fazla karbondioksit eşdeğeri kadar azaltım ile birlikte tüm sektörlerin toplamında %32’lik bir düşüş yaşamıştır. Aynı dönemde sadece ulaştırma sektörü, emisyon oranlarında %7’lik bir artış yaşamıştır. AB’deki enerji sektörü sera gazı emisyonlarında %46 ile en büyük düşüşü sağlarken; üretim ve inşaat sektörü ise %44’lük bir düşüş yaşamıştır. Sera gazı emisyonlarındaki üçüncü en büyük düşüş ise evler, iş yerleri, kurumlar ve diğer kuruluşlarda yaşanan %29’luk orandır (EUROSTAT, 2022a). Ayrıca 2020 yılında sektörler göre emisyon dağılımında ise; en büyük iki pay %23,3 ile enerji endüstrisi ve %23,2 ile ulaştırma sektörüne aittir. Bunları; %15,4 ile evler, iş yerleri, kurumlar ve diğer kuruluşlar, %12,1 ile üretim ve inşaat sektörü, %11,4 ile tarım, %9,4 ile sanayi ve üretim ve %3,3 ile atık yönetimi izlemektedir (EUROSTAT, 2022b).

SONUÇ

Dünyanın en büyük üç ekonomisine sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin iklim rejimi bağlamındaki tutumları ve geliştirdikleri politikalar iklim krizi ile mücadele konusunda geleceğe yön verecektir. Bu anlamda; uluslararası iklim rejimi sürecinde liderlik yarışında olan bu üç ülkenin, ilişkileri hem rekabet içerisinde hem de iş birliği çerçevesinde ilerlemektedir. İskoçya'nın Glasgow kentinde düzenlenen COP21 öncesinde ABD ve ÇHC arasında bir iş birliği anlaşmasına varılması olumlu bir adım olarak görülse de aslında asıl meselenin uluslararası anlamda bir güç mücadelesi ve diğer ülkelere çeşitli müdahale alanları açılması olduğuna dair eleştiriler de mevcuttur. AB ve ÇHC arasındaki ilişkiler ise özellikle Trump yönetiminin Paris Anlaşması'ndan çekilme söylemine başladığı dönemde gelişmiştir. Bu bağlamda; 2018 yılındaki "AB-ÇHC Liderlerinin İklim Değişikliği ve Temiz Enerji Hakkındaki Bildirisi" imzalanmış ve ABD'nin boşluğu doldurulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Kanada gibi ülkelerin de sürece dahil edilmesi ülkeler arasındaki çoklu iş birliğinin önemini ifade etmektedir (Baykara, 2022: 250).

ÇHC, ABD ve AB, yalnızca tarihsel ve güncel konuları nedeniyle değil, aynı zamanda daha fazla emisyon azaltma hırsını teşvik etmeleri veya diğer ülkeleri de caydırmalarını sağlayan jeopolitik güçleri nedeniyle de BMİDÇS'nin en önemli taraflarıdır (Froggatt ve Quiggin, 2021: 30). ÇHC'nin 21. Yüzyıldaki en önemli politikası olarak "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" kapsamında Türkiye de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin altyapılarını iklim krizine uygun şekilde modernize etmesi oldukça önemlidir. Bu proje kapsamında yer alan ülkelerin uluslararası iklim rejimine ilişkin politikalara dahil edilebilmesi ÇHC'nin tutumu ile yakından ilişkilidir. Ancak ÇHC'nin yeni kömür santrallerine izin vermesi ve fosil yakıt tüketiminde keskin bir düşüşü halen sağlayamamış olması ise soru işaretleri yaratmaktadır. Ayrıca son yıllardaki Tayvan gerilimi de iklim krizi konusunda geri adımlara neden olmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın en büyük güçlerinden biri haline gelen ve SSCB'nin dağılması ile "dünyanın patronu" olarak görülen ABD ise 1970'den bu yana iklim politikalarında sürekli olarak keskin dönüşler sergilemektedir. Cumhuriyetçiler ile Demokratlar arasında yaşanan bu gerilim, tüm dünyadaki iklim politikalarını yakından etkilemektedir. ABD'nin istikrarlı bir çizgiye sahip olması ve bu anlamda ekonomik ve siyasi gücünü iklim krizi ile mücadele konusuna odaklaması hayati öneme sahiptir. ABD'nin önündeki en büyük engel, Başkan değişimlerinde yaşanan istikrarsızlıklardır. Bu durum, 2024 Seçimlerinde de kendisini göstermiş ve Cumhuriyetçilerin adayı ve iklim krizini "sosyalist bir aldatmaca" olarak ifade eden Donald Trump'ın yeniden başkan seçilmesi, muhtemeldir ki ABD'nin önümüzdeki dönemde iklim politikalarını olumsuz yönde etkileyecektir.

AB ise, BMİDÇS'nin ilk kez imzaya açıldığı 1992 yılından günümüze kadar iklim rejimi bağlamında kararlı bir duruş sergilemektedir. ABD ve ÇHC'nin aksine AB, Kyoto Protokolü'ndeki yükümlülüklere uymak ve iklim politikasını buna göre şekillendirmek açısından başarılı bir süreç yaşamıştır. Bu süreç; hem Avrupa ülkelerinin karbon emisyonlarını azaltması ve iklim politikaları geliştirmesine yol açarken hem de Türkiye gibi aday ülkelerin de sürece dahil edilmesini sağlamıştır. Bu nedenle AB'nin iklim rejimindeki öncü rolü, Birlik içerisinde yaşanan çalkantılı dönemler dışında, halen devam etmektedir. Birliğe bağlı ülkeler arasında yükselen sağ-popülist partiler eliyle, Brexit'e benzer ayrılık süreçlerinin hız kazanmayacağı varsayımı ile, AB'nin iklim rejimindeki öncü rolünü sürdüreceği aşıkardır. Ancak bu öncü rol ; Rusya-Ukrayna Savaşı'nın enerji arzındaki yarattığı etkilerin artarak devam etmesi ve Birlik içerisinde yer alan başta Almanya ve Fransa olmak üzere çok sayıda ülkede aşırı sağın yükselişi nedeniyle sekteye uğrayabilir.

ÇHC, ABD ve AB'nin iklim politikaları genel olarak değerlendirildiğinde ise; AB'nin kurumsal çalışmalarının çok daha güçlü olduğu görülmektedir. ABD ise özellikle Obama ve Biden dönemlerinde iklim krizi ile mücadele konusunda olumlu adımlar atmıştır. Sera gazı emisyonları açısından açık farkla önde olan ÇHC'nin de emisyon azaltım hedefleri belirlemesi ve bu kapsamda ulusal politikalar geliştirmesi ise oldukça önemlidir. Ancak ÇHC'nin halen BM nazarında "gelişmekte olan ülke" statüsünde yer alması hali, artık değişmesi gereken bir durumdur. Nominal GSYİH açısından üçüncü sırada yer alan ve dünyanın en büyük üretim merkezi haline gelen ÇHC, artık gelişmiş bir ülke olarak tanımlanmalıdır.

Bununla birlikte, uluslararası iklim rejimi bağlamında, G-20 olarak adlandırılan yapının iklim krizi konusunda elini taşın altına koyması için "gelişmiş-gelişmekte olan ülke" ayrımının Paris Anlaşması ile beraber büyük ölçüde ortadan kaldırılması başarılı bir adımdır. Bu durum, iklim krizinin çözümünde tüm ülkelerin sorumluluk alması adına önemlidir, ancak günümüzdeki sorumluluk meselesi ile ilgili asıl sorun sermaye birikiminin uluslararasılaşmasından kaynaklanan problemlerdir. Devletler hukukunun temel ilkeleri doğrultusunda iklim rejiminde sadece ülkelere sorumluluk verilmesi doğal olsa da artık çok uluslu şirketlerin de sorumluluğunun irdelenmesi gerekir. İklim krizi ile mücadele için, 2030 sonrası hedeflenerek, ülkelerin mevcut ekonomik güçleri ile tarihsel sorumluluğun ortaklaşa şekilde hesaplandığı matrislerin oluşturulması ve hatta ülkelerin çeşitli yöntemlerle bunu başta çok uluslu şirketler olmak üzere özel sektörün tamamına rücu etmesinin kolaylaştırıldığı bir sistem geliştirilmelidir. Ancak bu şekilde; başta ÇHC, ABD ve AB olmak üzere diğer ülkelerin arasındaki gerilim azaltılabilir ve aynı zamanda günümüzde iklim krizinin gerçek sorumluları olan çok uluslu şirketler de yükümlülük altına sokulabilir.

Ancak tüm bu önerilerin yanında ABD Seçimlerinde Donald Trump'ın yeniden başkan olarak seçilmesinin gölgesinde Bakü'de gerçekleştirilen ve büyük ölçüde "iklim finansmanı" meselesine odaklanılan COP29 toplantısına, AB'nin önemli ülkelerinden Fransa'nın siyasi nedenlerden dolayı cumhurbaşkanı/bakan seviyesinde katılmaması ve Arjantin heyetinin görüşmeler devam ederken toplantıdan çekilmesi iklim rejiminde geri dönüşün birer habercisidir. Bu çalışmada karşılaştırma için seçilen ÇHC ise, ÇKP

merkez komitesi daimi üyelerinden “birinci” başbakan yardımcısı Ding Xuexiang da içerisinde yer aldığı güçlü bir heyet ile görüşmelere katılmış, aynı zamanda tematik etkinlikler düzenlemek amacıyla bir “pavilion” açarak görüşmelerde güçlü bir duruş sergilemiştir (Global Times, 2024). AB ise, fosil yakıtların kademeli olarak kullanımının azaltılması ve yeni kömür projesi geliştirilmemesi konusundaki somut adımlarına devam ederken, “dünyanın en büyük iklim finansmanı katkı sağlayıcısı” konumu ile birlikte görüşmeler boyunca olumlu bir tavır sergilemiştir. Ancak, çok sayıda AB ülkesi liderinin ve dahası Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen’in görüşmelere katılmaması ise, iklim rejimine liderlik etme konusunda AB’nin eksik kalan yanlarındandır. Ayrıca, Avrupa siyasetinde aşırı sağın yükselmesi ve buna bağlı olarak ortak politikalar konusunda uzlaşmazlıkların artması da AB’nin COP29 sırasında elini güçleştiren bir durum yaratmıştır. ABD’deki başkanlık seçiminin sonuçlanması ve bu sonucun ardından politikalarda yaşanacak muhtemel pozisyon değişikliğinin COP29’a da yansımaları nedeniyle, önümüzde dönemde ÇHC ve AB’nin atacağı adımların önemi artmıştır. Nihayetinde COP29, ÇHC’nin özellikle gelişmekte olan ülkelerin temsilciliğine soyunarak liderliğini pekiştirdiği sürecin hızlandığını gösterirken, AB’nin ise liderlik edebilmek için öncelikle Birlik içerisindeki çelişkilerini çözmeye odaklanması gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte kısa vadede uluslararası iklim rejimi bileşenlerinin en önemli görevinin, küresel kamuoyu baskısını artırarak, ABD’yi iklim rejiminin içerisinde tutmak ve sorumluluklarından kaçınmamasını sağlamak olduğu da aşikardır.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Bu makalede yazarlar veya üçüncü kişilerle olası çıkar çatışmaları bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Bu makalenin hazırlanması için finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Makalenin içeriği, Prof. Dr. Nesrin ALGAN tarafından 2022-2023 Akademik Yılı Bahar Dönemi’nde Ankara Üniversitesi Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları Doktora Programı’nda yürütülen “İklim Siyaseti” dersinin dönem sonu ödevine dayanmaktadır. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerim süreçlerinde her daim yanımda olan, doktora yeterlik sınavı jürisinde heyecanımı kontrol etmemi sağlayan ve destekleyici tavrını bir kez daha gösteren, kendisini tanımak ve ders almaktan büyük onur duyduğum değerli Nesrin Hocama teşekkürlerimi içtenlikle sunarım.

KAYNAKÇA:

Arıkan Y., Özsoy G., Gündoğan, A.C., Baş, D. ve Sayman, R.Ü. (2015). *A’dan Z’ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi*, REC Türkiye, Ankara: Ajanstürk Matbaacılık A.Ş.

Bailey, C. J. (2016). *US Climate Change Policy*, New York: Routledge.

Baykara, S. T. (2022). “İklim Değişikliğiyle Mücadelede AB’nin Liderliği Bağlamında AB-Çin İlişkileri: İş Birliği Mi Rekabet Mi?”, *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 7 (18), 241-254.

BMİDÇS (1992). *İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*, <https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33> (17.09.2024).

BMİDÇS (1997). *Kyoto Protokolü*, <https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35> (18.09.2024).

BMİDÇS (2015). *Paris Anlaşması*, <https://iklim.gov.tr/paris-anlasmasi-i-34> (21.09.2024).

Columbia University (2024). Erişim Adresi: https://chineseclimatepolicy.energypolicy.columbia.edu/en/unfccc#/_ftn7 (20.09.2024).

Commission of The European Communities (2007). *Green Paper From The Commission To The Council, The European Parliament, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions - Adapting to Climate Change in Europe – Options for EU Action*, SEC(2007) 849.

Commission of The European Communities (2009). *Commission Staff Working Document Accompanying The White Paper Adapting To Climate Change: Towards A European Framework For Action*, SEC(2009) 387.

Deliktaş, A. (2021). “Küresel İklim Değişikliği Konusuna Amerikan Yaklaşımı”, *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 309-322.

Duru, B. (2014). “Kyoto Protokolü’nden Halkların Protokolüne”, *Mülkiye Dergisi*, 32 (259), 205-214.

- Eckersley, R. (2007). "Ambushed: The Kyoto Protocol, the Bush Administration's Climate Policy and the Erosion of Legitimacy", *International Politics*, 44, 306-324.
- EPA (2023). *Inventory of U.S. Greenhouse Gas Emissions and Sinks: 1990-2021*. U.S. Environmental Protection Agency, <https://www.epa.gov/ghgemissions/inventory-us-greenhouse-gas-emissions-and-sinks-1990-2021>. (23.09.2024).
- Erbach G. ve Jochheim, U. (2022). *China's Climate Change Policies - State of Play Ahead of COP27*, European Parliamentary Research Service.
- Erensü, S. ve Şahin, Ü. (2021). *İklim Politikalarında Biden Etkisi: İnkâr Çağının Sonu mu?*, İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi Politika Notu
- Esen, B. (2021). "İklim Değişikliğine Karşı ABD-Çin, Rekabet mi İş Birliği mi?", Ed. Prof. Dr. Sinan Alçın vd., *Gelecekte Ekonomi* içinde (660-689), T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi – İKÜ Yayinevi: İstanbul.
- European Commission (2013). *An EU Strategy on Adaptation to Climate Change*, COM(2013) 216 final.
- European Commission (2019). *Communication from The Commission - The European Green Deal*, COM(2019) 640 final.
- European Commission (2021), *Forging a Climate-Resilient Europe - the new EU Strategy on Adaptation to Climate Change*, COM(2021) 82 final.
- EUROSTAT (2022a), *Greenhouse Gas Emissions by Source Sector, EU, Change from 1990 to 2020*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/14185658/GHG+by+sector.png> (20.09.2024).
- EUROSTAT (2022b), *Greenhouse Gas Emissions by Source Sector, EU, 2020*, https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/images/1/18/Greenhouse_gas_emissions_by_source_sector%2C_EU%2C_2020.png (21.09.2024).
- Froggatt, A. ve Daniel, Q. (2021). *China, EU and US Cooperation on Climate and Energy - An Ever-Changing Relationship*, Energy, Environment and Resources Programme, London: Chatnam House.
- Giddens, A. (2013). *İklim Değişikliği Siyaseti*, Çeviren: Erhan Baltacı, Ankara: Phoenix Yayınevi
- Global Times (2024). Erişim Adresi: <https://www.globaltimes.cn/page/202411/1322895.shtml> (02.12.2024).
- Guliyev, F. (2020). "Trump's "America First" Energy Policy, Contingency and the Reconfiguration of the Global Energy Order", *Energy Policy*, 140, 111435.
- Haller, J. (2018). *UNFCCC parties: Annexes, EU, OECD, EITs*, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_parties_to_the_United_Nations_Framework_Convention_on_Climate_Change#/media/File:UNFCCC_Party_Groupings.svg (21.09.2024).
- Hart, C., Jiayan, Z. ve Jiahui, Y. (2018). *Mapping China's Climate & Energy Policies – December 2018 Edition*, Development Technologies International: New York.
- JRC (2023). *CO2 Emissions of All World Countries - JRC/IEA/PBL 2023 Report*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Kaya, H. E. (2020). "Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4 (10), 165-191.
- Obamawhitehouse.archives.gov (2024a). *U.S.-China Joint Announcement on Climate Change*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change> (27.09.2024).
- Obamawhitehouse.archives.gov (2024b). *Fact Sheet: President Obama to Announce Historic Carbon Pollution Standards for Power Plants*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/08/03/fact-sheet-president-obama-announce-historic-carbon-pollution-standards> (28.09.2024).

Roskin, M. G. ve Berry, N. O. (2014). *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*, Çev. Özlem Şimşek, İzmir: Adres Yayınları.

Saygın, H. ve Çetin, F. (2018). *Küresel İklim Rejimindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Durumu*, İstanbul: Der Yayınları.

Seriye, S. (2007). "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm", *Amme İdaresi Dergisi*, 40 (1), 27-56.

Talu, N. (2019). *Avrupa Birliği İklim Politikaları*, İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimin), İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 3.

The White House (2013). *The President's Climate Action Plan*, Washington: Executive Office of the President.

The White House (2017), *Presidential Executive Order on Promoting Energy Independence and Economic Growth*, Washington: Executive Office of the President.

Tuğaç, Ç. (2022). "The Evolution of European Union's Climate Change Adaptation Policies and the Importance of Current Adaptation Policies for Turkey", *Kent Akademisi Dergisi*, 15(3), 958-982.

UN Treaty Collection (2023). *United Nations Framework Convention on Climate Change*, <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XXVII/XXVII-7.en.pdf> (28.09.2024).

UNFCCC (2010). "Report of the Conference of the Parties on its Fifteenth Session, Held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009", FCCC/CP/2009/11/Add.1 - Decision 2/CP.15,

World Energy Council Turkey (2021). *Çin Enerji Sektörünün Karbon Nötr Yol Haritası Raporu Özeti*, <https://dunyaenerji.org.tr/cin-enerji-sektorunun-karbon-notr-yol-haritasi-raporu-ozeti/> (19.09.2024)

Worldbank.org (2024). Erişim Adresi: <https://data.worldbank.org/?locations=US-EU-CN> (16.09.2024).

EXTENDED SUMMARY

The People's Republic of China (PRC), the United States of America (US), and the European Union (EU), as the world's three largest economic powers, hold a decisive role in shaping the future of climate policies. This influence is magnified by the European Union's ability to impact the policies of candidate countries through its harmonization policies, China's efforts to develop infrastructure across Eurasia and Africa—primarily through the "Belt and Road Initiative"—and the United States' post-World War II emergence as a "superpower" with a global reach. The primary aim of this study is to trace the steps taken by these three entities, positing that their cooperative and competitive policies will determine the future of the climate regime. This comparative analysis employs a desk-based research methodology, compiling decisions made by international organizations and nations, databases from statistical institutions and environmental agencies, various reports, and other secondary data sources relevant to the subject.

As a result of these analyses European Union stands out as a recognized leader in climate action, often adopting a collective and harmonized approach to the development and implementation of policies. This unified strategy, supported by the EU's legislative framework and collaborative decision-making processes, ensures that its member states work towards common climate goals. For analytical clarity and coherence, this study treats the EU as a singular entity, allowing for a direct comparison with the US and PRC. The comparative framework assumes that the dynamics of both cooperation and competition among these three entities will be decisive in shaping the future of global climate governance.

The People's Republic of China as the world's largest greenhouse gas emitter, occupies a unique position in the global climate regime. While its rapid industrialization and economic growth have significantly contributed to global emissions, the country has also made notable strides in renewable energy development and green technologies. PRC's climate policies are often characterized by a dual approach: a commitment to international climate agreements, such as the Paris Agreement, coupled with a strong focus on maintaining economic growth and energy security. However, recent geopolitical shifts, including heightened tensions over Taiwan and a perceived pivot towards a war economy, suggest potential challenges for this country climate policy agenda. These developments may undermine its ability to fully engage in global climate initiatives, thereby affecting its role as a key player in the international climate regime.

The United States, historically one of the largest contributors to global carbon emissions, has exhibited significant fluctuations in its climate policies, often influenced by domestic political dynamics. The transition from the Obama administration's proactive climate agenda to the Trump administration's withdrawal from the Paris Agreement exemplifies the impact of political leadership

on the country's climate commitments. Although the Biden administration re-entered the Paris Agreement and pursued ambitious climate goals, the re-election of Donald Trump in the 2024 elections, as suggested by current political developments, could lead to a reversal of these policies. This political volatility underscores the challenges of ensuring long-term consistency in the United States' climate actions, thereby complicating its role in global climate cooperation.

The interplay of cooperation and competition among the People's Republic of China, the United States, and the European Union is a defining feature of the global climate regime. While these powers have occasionally collaborated on climate initiatives, such as the joint announcement by the US and PRC during the Obama administration to reduce emissions, their relationships are often marked by tensions and conflicting interests. For instance, trade disputes and geopolitical rivalries frequently overshadow their potential for collaboration on climate issues. These conflicts not only hinder the progress of global climate negotiations but also exacerbate the urgency of addressing the climate crisis in a coordinated manner.

Amid this complex landscape, recent developments underscore the urgency of decisive action by these three actors. The upcoming COP29 summit in Baku serves as a critical juncture for advancing global climate policies. The summit is expected to focus on bridging gaps in international cooperation and addressing the growing tensions among major emitters. However, geopolitical instability and domestic political challenges within each of these powers present significant obstacles. The re-election of Donald Trump, the EU's internal political fragmentation, and PRC's focus on Taiwan and its economic restructuring towards militarization collectively create a pessimistic outlook for the progress of the global climate regime.

In conclusion, the climate regime policies of the People's Republic of China, the United States, and the European Union are critical to the future of global climate governance. While their approaches and priorities often diverge, the necessity of their collaboration cannot be overstated. The current geopolitical and domestic political trends, however, present significant challenges to fostering such collaboration. As the world stands at a crossroads, the ability of these powers to transcend their differences and prioritize collective climate action will define the trajectory of the global climate regime for decades to come.

Research Article	<h2 style="text-align: center;">An Assessment of the Sustainable Blue Economy and Marine Governance Opportunities in Türkiye: A Ministerial Level Review</h2> <p style="text-align: center;"><i>Türkiye’deki Sürdürülebilir Mavi Ekonomi ve Deniz Yönetişimi İmkanlarının Değerlendirilmesi: Bakanlıklar Düzeyinde Bir İnceleme</i></p> <p style="text-align: right;">Aygün Karlı ¹ </p>
<p>Submission Date 30 / 10 / 2024</p> <p>Admission Date 14 / 12 / 2024</p>	
<p>How to Cite:</p>	<p>Karlı, A. (2024). Türkiye’deki Sürdürülebilir Mavi Ekonomi ve Deniz Yönetişimi İmkanlarının Değerlendirilmesi: Bakanlıklar Düzeyinde Bir İnceleme. <i>Journal of Environmental and Natural Studies</i>, 6 (3), 240-251.</p> <p>https://doi.org/10.53472/jenas.1576035</p>

Öz:

Kamu politikası yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde denizel çevre politikaları, son on beş senedir önemini arttıran bir konu haline almıştır. Devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin ortak bir çözüm arayışı içerisinde oldukları temel konu ise okyanus ve denizlerdeki kirliliğin azaltılması ve okyanus ile denizlerdeki sürdürülebilir bir şekilde nasıl yararlanılacağıdır. Mavi büyüme ve mavi ekonomi kavramlarının 2000’lerin ortalarından itibaren öneminin artmasıyla birlikte okyanus ve denizlerden yararlanılma süreçlerine kamu politikaları açısından müdahale edilme gerekliliği de önemli bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, kamu politikalarının yapıcısı ve uygulayıcısı olan kamu otoritelerinin balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği, gemi yapımı/sökümü/geri dönüşümü, liman yönetimi, kıyı turizmi, denizel biyoçeşitliliğin korunması, iklim değişikliğinin etkileri, derin deniz maden araştırmaları ve denizel yenilenebilir enerji gibi pek çok konuyu içerisinde barındıran deniz politikalarını düzenleme, uygulama ve yönetme süreçleri de karmaşık bir yapıya neden olabilmektedir. Bu karmaşık yapının anlaşılabilirliği için, devletlerin ilgili yasal düzenlemeleri sonucunda ortaya çıkan sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetişimi konularının araştırılması ve bu konu başlıkları çerçevesinde devletin ilgili birimlerinin yetki süreçlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu süreçlerin incelenmesi, bu çalışmada, çevre politikası entegrasyonu kavramı çerçevesinde değerlendirilmiş ve Türkiye özelinde, bakanlıkların sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetişimi konularındaki entegrasyonu incelenmiştir. Bu entegrasyonun incelenmesinin ön koşulu ise Türkiye’deki bakanlıkların sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetişimi konusundaki görev alanlarının belirlenmesi ve çevre politikası entegrasyonu konusundaki kapasitelerinin ölçülmesidir. Son olarak, çevre politikası entegrasyonu çerçevesinde değerlendirilmiş olan Türkiye’nin sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetişimi imkanları, Türkiye’deki denizel çevre politikalarının görev ve yetki karmaşası yaratıp yaratmadığı açısından da tartışılmıştır. Değerlendirmenin temel ölçütü olarak 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ele alınmış ve bakanlıkların denizel çevre politikalarıyla ilişkili olarak sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetişimi konularındaki görev ve yetki hususları ilgili kategorilere ayrılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Denizel Çevre Politikaları, Sürdürülebilir Mavi Ekonomi, Deniz Politikası, Çevre Politikası, Deniz Yönetişimi*

ABSTRACT:

From the standpoint of public policy, marine environmental policies have assumed greater significance over the past fifteen years. The primary challenge facing states, international organizations, non-governmental organizations and universities is to identify a unified approach to reducing ocean and sea pollution and to ensure the sustainable utilization of these resources. The concepts of blue growth and blue economy have gained increasing importance since the mid-2000s, giving rise to the necessity for intervention in the processes of utilization of oceans and seas in terms of public policy. In this regard, the actions of public authorities, who are responsible for formulating and implementing public policies, can result in a complex structure when they regulate, implement, and manage marine policies, which encompass a multitude of issues, including fisheries, aquaculture,

¹ **Corresponding Author Yetkili Yazar:** Political Science and Public Administration, School of Business, Atılım University, Ankara, Türkiye, aygun.karli@atilim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3588-9789>

shipbuilding/dismantling/recycling, port management, coastal tourism, the protection of marine biodiversity, the impacts of climate change, deep-sea mineral exploration, and marine renewable energy. In order to gain insight into this intricate structure, it is essential to examine the sustainable blue economy and marine governance issues that arise from the pertinent legal frameworks of the states, as well as the authorization processes of the relevant state entities within this context. This study examines these processes within the context of environmental policy integration and the integration of ministries on sustainable blue economy and marine governance in Türkiye. The initial step in analyzing this integration is to identify the mandates of Turkish ministries on sustainable blue economy and marine governance, and to evaluate their capacity for environmental policy integration. In conclusion, the opportunities for Türkiye's sustainable blue economy and marine governance, which have been evaluated within the context of environmental policy integration, have also been considered in relation to the potential for confusion in the delineation of tasks and competencies within the marine environmental policies currently in place. The assessment is based on the Presidential Decree No. 1 on the Organization of the Presidency of the Republic of Türkiye, which provides the main criterion for evaluation. The duties and authorities of the ministries in the fields of sustainable blue economy and marine governance in relation to marine environmental policies are analyzed by dividing them into relevant categories.

KEYWORDS: *Marine Environmental Policies, Sustainable Blue Economy, Marine Policy, Environmental Policy, Marine Governance*

GİRİŞ:

Geçmişten günümüze denizlere olan ilgi artarak devam etmiştir. Özellikle balıkçılık, gemi taşımacılığı, turizm ve liman faaliyetlerinin artması ve bu sektörlerde duyulan ihtiyaç ile teknolojinin gelişmesi denizlere ilişkin ihtiyaçların artmasını da beraberinde getirmiştir. Denizlere dair sektörlerin gelişimi, teknolojiyle beraber, sektörlerin farklılaşmasını doğurmuştur. Bunun yanı sıra denizlere ilişkin tüm bu süreçlerin ilerlemesi denizlerin korunması ve denizlerin kamu politikasının bir konusu olması sonucunu da yaratmıştır. Deniz politikaları olarak belirlenen bu alan, tarihsel açıdan denizler dışındaki alanlar üzerinde üretilen politikalarla farklı bir yön izlemiştir. Bunun nedenlerinden en önemlisi deniz ve okyanus ekosistemlerinin diğer ekosistemlerden farklı olmasıdır. İlgili farklılıkları aşağıdakiler oluşturmaktadır (Zacharias ve Ardron, 2020):

I- Okyanus ve denizlerin dünya üzerinde çok daha fazla yer kaplaması,

II- Fiziksel açıdan deniz ve okyanus ekosistemlerinin kara ekosistemlerinden farklı oluşu,

III- Okyanus ve denizlerdeki kara ekosistemlerine oranla sıcaklık farklılığı,

IV- Okyanus ve denizlerin önemli bir bölümüne güneş ışığının ulaşamıyor oluşu,

V- Suyun hareketli ve akışkan doğasının okyanus ve denizleri farklılaştırması,

VI- Okyanus ve denizlerin kara ekosistemlerinden farklı bir sirkülasyon yapısının oluşu,

VII- Okyanus ve denizlerdeki birincil üreticilerin kara ekosistemlerinden farklı oluşu,

VIII- Deniz ve okyanuslar ile kara ekosistemleri arasındaki taksonomi farklılıkları,

IX- Deniz ve okyanus ekosistemleri ile kara ekosistemleri arasındaki zamansal ve mekansal ölçek farklılıkları,

X- Deniz ve okyanus ekosistemlerinin iklimsel sınırlarının belirgin olması, boylama göre çeşitliliklerinin fazla olması ve yüksek taksonomi düzeyinde çeşitliliğin artması bakımından çevresel sorunlara nispeten daha geç duyarlı oluşu.”

Deniz politikalarına bir kamu politikası olarak bakıldığında ise konu, çevre politikalarının bir alt dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kamu politikası olarak çevre politikası insanların doğayla nasıl bir ilişki kurduklarını ve bu ilişkinin kamu yönetimi, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki dinamiklerinin neler olduğunu incelemektedir. Ayrıca kamu politikasının bileşenleri olan politika yapımı, politikaların uygulanması ve politikaların değerlendirilmesi gibi süreçler de çevre politikalarının insan doğa etkileşimi bağlamında konularından bazılarını oluşturmaktadır. Deniz politikaları ise pek çok konuyu içerisinde barındırmaktadır. Bunlar arasında; bütünleşik kıyı alanları yönetimi, balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği, iklim değişikliği, kirlilik, gemi yapımı-sökümü ve geri dönüşümü, liman yönetimi, turizm ve denizel yenilenebilir enerji gibi sektörler yer almaktadır (Jacquez ve Smith, 2003).

Bu doğrultuda bu çalışmada, denizel çevre politikalarının çevre politikası entegrasyonu çerçevesinde incelenmesi gerçekleştirilecektir. Çalışmada Türkiye'nin denizel çevre politikaları, son dönemde önemli bir kavram haline alan sürdürülebilir mavi ekonomi yaklaşımı ve denizlerin yönetilebilmesi adına hayati bir önem taşıyan deniz yönetişimi yaklaşımı ile değerlendirilecektir. Bu açıdan Türkiye'deki bakanlıkların görev, yetki ve uygulama süreçlerindeki yeri değerlendirilerek merkezi bir otoritenin eksikliğinin kamu politikası alanında sorun yaratıp yaratmadığı hususları incelenecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Çevre Politikası Entegrasyonu

Çalışmanın temel teorik çerçevesini oluşturacak olan çevre politikası entegrasyonu kavramı denizel çevre politikalarının analizi için kullanılması önem arz eden bir teorik zemini içerisinde barındırmaktadır. Çevre politikası entegrasyonu yaklaşımı yalın bir anlatımla, çevreyle ilgili amaçların çevre dışındaki tüm politika alanlarında politika yapım sürecinin her aşamasına dâhil edilmesi olarak tanımlanabilir. Çevre politikası entegrasyonunun amacı ise çevreyle ilgili endişelerin politika oluşturma sürecinde temel bir ilke olarak tanınması ve uygulanmasıdır. Çevre politikası entegrasyonu, aynı zamanda, çevresel etkilerin bütünsel olarak değerlendirilmesi ile çevresel politikaların sektörel politikalarla çelişmeyecek şekilde düzenlenmesi gerekliliğini içerisinde barındırır. Son olarak, yaklaşıma göre, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çevresel hedeflere diğer sektör hedeflerine kıyasla öncelik verilmesi gerektiği ortaya konmaktadır (Lafferty ve Hovden: 2003; Oosten vd.: 2018; Orhan: 2021).

Çevre politikası entegrasyonu dikey ve yatay olarak iki biçimde ifade edilmektedir. Buna göre kuramın dikey çevre politikası entegrasyonu boyutu tüm sektörlerde çevresel hedeflerin ne ölçüde benimsendiği ve uygulandığına odaklanmaktadır. Buna göre her sektör, kendilerine ait çevresel stratejilerini belirleyerek çevresel hedeflerini kendi geleneksel sektör hedefleri ile birleştirmeyi amaçlamaktadır. Dikey çevre politikasını değerlendirmek için bazı unsurlar göz önünde bulundurulmaktadır. Bunların arasında; sektörel çevresel zorlukların belirlenmesi, sektörel bir çevre eylem planı oluşturulması, sektördeki tüm politika kararlarında çevresel etki değerlendirmesi ve stratejik çevresel değerlendirme kullanımı, hedeflerin göstergelere dayalı olarak planlanması ile belirli takvimler çerçevesinde ölçülmesi ve sektördeki çevresel politika durumunun düzenli raporlanması yer almaktadır (Lafferty ve Hovden, 2003).

Çevre politikası entegrasyonu yaklaşımının bir diğer boyutu olan yatay çevre politikası entegrasyonu ise merkezi bir otoritenin çevre entegrasyonu için kapsamlı bir çapraz sektör stratejisi geliştirmesini içerir. Yatay çevre politikası entegrasyonu, çevresel hedeflerin diğer tüm politika alanlarına eşit düzeyde öncelik verilmesini içeren bir çerçeve sunmaktadır. Çerçevenin ana unsurları; uzun vadeli bir sürdürülebilir kalkınma stratejisinin varlığı, entegrasyon sürecini gözetim ve koordinasyonla yürütecek merkezi bir otorite bulunması, sektörlerin çevresel hedeflere yönelik sorumluluklarının açık olarak belirlenmesi, çevresel hedeflerin belirli takvimler ve göstergelerle izlenmesi ve kamu politikaları için çevresel etki değerlendirmesi ile stratejik çevresel değerlendirme kullanımı süreçlerinin etkin şekilde uygulanması yer almaktadır (Lafferty ve Hovden: 2003; Oosten vd.: 2018).

1.2. Sürdürülebilir Mavi Ekonomi

Mavi ekonomi yaklaşımı sürdürülebilir kalkınmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır. Kavramın içerisinde yer alan süreçler, ekonomik ve ticari uygulamaların bütünlük bir denizel çevre yönetimiyle birlikte gelişmesini zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan mavi ekonomi kavramı deniz ekolojisi ve çevre konularına da genişletilebilir ve bu açıdan oldukça geniş bir perspektiften değerlendirilebilmektedir. Perspektifin içeriğinde, karbon emisyonunu azaltmak ve denizel çevrenin üretim ve tüketim açısından model olabilecek yaklaşımlarla incelenmesi hedeflenmektedir (Smith-Godfrey, 2016).

21. yüzyıl itibarıyla gerek su sorunu gerekse su alanları yönetiminin sorunlu yapısı nedeniyle de önemli bir kavram haline gelen mavi ekonomi; denizel çevreye ilişkin sorunları azaltmayı, ekosistem yaklaşımına dayalı olmayan yönetim sorunlarını çözmeyi, kıyı alanları yönetimini sağlamayı, sürdürülebilirliği uzun vadede gerçekleştirmeyi ve denizel alanlarda iş birliği, katılımçılık ve güveni sağlamayı amaçlamaktadır (Wenhai, 2019).

Bir başka anlatımla mavi ekonomi, okyanus ve denizlere ilişkin gözlemler, tahminler ve ölçümler yapmayı hedefler ve bu alanların ekonomik yararlarını çevresel güvenlik açısından korumayı hedefler. Bu bağlamda, özellikle önemli bir endüstri aracı olarak kullanılabilir olan mavi ekonominin gelecekte denizel çevreye dair veri ve bilgi sistemleri ihtiyacının artacağı da görülmektedir (Willis, 2016).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bir kamu politikası olarak denizel çevre politikaları özellikle 2010'dan itibaren önemli değişimlere sahne olmuştur. Bu değişimin temelinde ise denizlerin iklim değişikliğindeki rolü, denizlerdeki kirliliğinin önemli ölçüde bir sorun haline gelmesi ve denizlerden elde edilen kaynakların yönetimine dair olan ihtiyacın artması yer almaktadır. Bu açıdan, Avrupa Birliği yukarıdaki sorunlara bir çözüm önerisi olarak çok bileşenli bir şekilde yönetilmesini ve tüm bileşenlerin iklim değişikliği ve denizlerin kirlilikten arındırılması için uyum içerisinde olması gerekliliği yönündedir. Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir mavi ekonomi kavramının unsurlarını belirttiği "The EU Blue Economy Report 2021" isimli rapora (European Commission, 2021) göre ise denize özgü aktiviteler ve denize bağlı olan aktiviteler olarak kapsamı belirtilen kavram hususunda Avrupa Birliği'nin sistematik biçimdeki ayrımları şu şekilde ifade edilmiştir:

- Kıyı Yönetimi
- Denizel Çevrenin Korunması
- İklim Değişikliğine Uyum
- Deniz Güvenliği
- Denizel Yenilenebilir Enerji
- Kıyı Turizmi
- Balıkçılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği
- Denizel Çevrenin Korunması
- Gemi Yapımı ve Onarımı
- Denizel Altyapı
- Deniz Taşımacılığı
- Denizel Araştırma ve Eğitim

Avrupa Birliği yukarıda belirtilen ayrımlar doğrultusunda üye ülkelerin ve doğrudan örgütün deniz politikalarını belirlemiş ve sürdürülebilir mavi ekonomi çatısı altında deniz politikalarına ait politika eksenini değiştirmiştir. Sürdürülebilir mavi ekonomi kavramına dek küresel bir rejim olan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin hükümleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren devletler; bu kavramın ortaya çıkmasından bu yana yine aynı sözleşmeyi uygulamakla beraber sürdürülebilir mavi ekonomiye dair süreçleri de politikalarının bir parçası haline getirmişlerdir. Özellikle Afrika ve Asya kıtasında yer alan ülkeler mavi ekonomi/sürdürülebilir mavi ekonomi hususunda politikalarını gerçekleştirmekte ve ülkelerinin iklim değişikliği ile deniz kirliliği konusunda korunması adına tedbirler almaktadırlar. Bunun aksine, sürdürülebilir mavi ekonomi kavramının sermayenin yeniden üretimini sağlamak ve bugüne dek ticari anlamda bağımsız bir hale gelmemiş olan denizleri sermayeye açmak olarak gören ve mavi küçülme kavramı ile denizlerin yeterince sömürüldüğünü ve daha fazlasına artık yer olmadığını ifade eden çalışmalar (Ertör ve Hadjimichael, 2020) da mevcuttur.

1.3. Deniz Yönetişimi

Deniz yönetişimi kavramına dair pek çok açıklama ve tanımlama mevcuttur. Bu bağlamda ilgili literatür incelendiğinde deniz yönetişimi kavramının yönetim bilimi, siyaset bilimi, kamu yönetimi ve kamu politikası açısından çeşitli anlamları ve tanımlamaları bulunmaktadır. Bu başlıkta bu açıklamalara yer verilecek ve deniz yönetişimi kavramının geniş anlamalı bir tanımı yapılacaktır.

Geleneksel olarak hükümet/hükümetme kavramlarıyla bağlantılı olarak nitelendirilen yönetim, hükümet özelinde meşru yaptırım tekelini tümüyle elinde bulunduran devlet kavramı etrafında şekillenmiştir. Ancak özellikle küreselleşme, Avrupalılaşma ve bireyselleşmenin son yıllardaki artışına paralel olarak yönetimin de yalnızca devlet ile ilişkilendirilemeyeceği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda yönetim yalnızca devletin tekelinden çıkmış ve devletin, piyasanın ve sivil toplum aktörlerinin iş birliği içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Leeuwen ve Tatenhove, 2010).

Deniz yönetişimi ise yönetim konusunda bağlam ve odağın deniz yönetimine dair olduğunu anlatan bir ifadedir. Deniz yönetişiminin aktörlerinin farklılığı ve politika yapma biçimindeki etmenlerin çeşitliliğinden kaynaklanan durum deniz yönetişimi kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde çok fazla aktörün oluşu deniz yönetişimi konusundaki politika yapma ve uygulama biçimlerinde yönetmelikler, kanunlar ve uluslararası sözleşmeler gibi konuları da beraberinde getirmiştir. Tüm bu süreçlerle birlikte deniz yönetişimi adında ayrı bir kavram/mekanizma yaratılması gemicilik, limanlar, denizden elde edilen enerji yönetimi, turizm, deniz dibi madenciliği, balık yetiştiriciliği ve mavi biyoteknoloji gibi konuların paydaşlar tarafından yönetilebilir hale getirilebilmesini amaçlamaktadır (Leeuwen ve Tatenhove, 2010).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda deniz yönetişimi üç bileşen halinde şu şekilde tanımlanabilir: İlk bileşeni deniz politikaları yapımı oluşturmada ve bu bileşende farklı kamu politikalarının oluşturulması ile politikaların kaynaklarının belirlenmesi yer almaktadır. İkinci bileşeni deniz yönetişiminin sağlanabilmesi açısından paydaşlar arasındaki güç ilişkileri oluşturmada ve bu

aktörler arasındaki güç dengelerinin yönetim süreçlerine katılımı nasıl etkilediği değerlendirilmektedir. Üçüncü bileşeni ise resmi ve gayri resmi kurumsal ortamlar oluşturmada ve bu kurumsal yapıların deniz politikalarını nasıl etkilediği belirlenmektedir (Leeuwen ve Tatenhove, 2010).

Bir başka tanımlamaya göreyse deniz yönetimi denizlere ilişkin sosyal süreçlerin yönetimini ifade etmektedir. Bunların içerisinde denizlerdeki kaynakların yönetimi, denizlerin ulaşım aracı olarak yönetimi ve denizlerin askerî açıdan yönetimi girmektedir. Bu doğrultuda deniz yönetimi denizlere ilişkin sosyal bilim kaynaklı süreçlerin akılcı bir şekilde yönetimini ifade etmektedir. Bir diğer anlatımla deniz yönetimi denizlere ilişkin siyasi, hukuki, toplumsal ve çevresel araştırmaları devletler nezdinde sürdürmeyi ve ortak bir yönetim süreci oluşturmayı hedeflemektedir (McAteer, 2022).

Deniz yönetimine ilişkin kavramsal süreçler incelendiğinde ilgili kavramın hem düzey anlamında hem de düzeyler arası etkileşim bağlamında değerlendirilebileceği belirtilebilir. Bu açıdan örneğin uluslararası düzeyde gerçekleştirilen deniz yönetimi mekanizmalarıyla ulusal düzeyde gerçekleştirilen deniz yönetimi mekanizmaları arasında çeşitli farklılıklar mevcuttur. Son olarak deniz yönetimi olarak nitelediğimiz kavramın okyanus yönetimi kavramı çerçevesiyle bir diğer değerlendirmesi daha uygun bulunmaktadır. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel olarak ölçeklendirilen deniz yönetimi kavramının ulusal bazda değerlendirme birimlerinde şunlar yer almaktadır (Andrea Bryndum-Buchholz vd., 2023):

- Politika, yasa ve düzenlemeler
- Dinamik ve ekosistem temelli yönetim
- İklim dirençli koruma ağı
- Önleyici yöntemler

Çalışmanın bir sonraki aşamasında çalışmanın amacının ve kapsamının açıklandığı, yönteminin belirlendiği ve araştırma sorularının oluşturulduğu bir sonraki bölüm olan kuramsal çerçeve bölümü yer almaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Amaç ve Kapsam

Çalışmanın amacı, Türkiye'deki denizel çevre politikalarına ilişkin süreçleri çevre politikası entegrasyonu yaklaşımı çerçevesinde incelemektir. Bu yaklaşımla incelenecek olan Türkiye'nin denizel çevre politikaları, çevre politikası entegrasyonu yaklaşımı içerisindeki yatay çevre politikası entegrasyonu eksenindeki merkezi bir kurumun varlığı veya eksikliğinin belirlenmesi bağlamında incelenecektir. Bu incelemeyle Türkiye'nin deniz yönetimi ve sürdürülebilir mavi ekonomi politikalarına dönük merkezi karar alma ve uygulama birimlerindeki kurumsal yapısı ve bu yapının eksiklikleri tartışılacaktır.

Çalışmanın kapsamını Türkiye'deki bakanlıkların görev alanlarının sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetimi konularındaki görev ve yetki alanlarının belirlenmesi oluşturmaktadır. Ek olarak bu alanların belirlenmesinden sonra çalışmanın çevre politikası entegrasyonu hususunda hangi konumda yer aldığı yatay çevre politikası entegrasyonu açısından incelenecek ve bunun sonucunda merkezi karar alma ve uygulama mekanizmalarında bir eksiklik olup olmadığı tartışılacaktır.

2.2. Yöntem

Çalışmada çevre politikası entegrasyonu yaklaşımının yatay çevre politikası entegrasyonu süreçleri incelenecektir. Bu bakımdan, yatay çevre politikası yaklaşımının içerisinde yer alan ulusal karar alma mekanizmalarının unsurları olan politika, yasa ve düzenlemelerin varlığı, politikaların dinamik ve ekosistem temelli yönetim içerip içermediği, kamu politikalarının iklim dirençli koruma ağı içerisinde olup olmadığı ve kamu politikalarının önleyici yöntemler içerip içermediği incelenecektir.

İkinci olarak çalışmada, yatay çevre politikası entegrasyonu içerisinde bulunan ulusal karar alma mekanizmalarının sürdürülebilir mavi ekonomi konusundaki rollerinin ayrımı, görev, yetki ve uygulama alanlarındaki varlıkları araştırılacaktır.

Yukarıdaki araştırmaların gerçekleştirilmesindeki temel unsur ise 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (T.C. Resmi Gazete, 2018) olarak belirtilmiştir. İlgili kararnamede Türkiye'de yer alan bakanlıkların görev ve yetki alanları yer almaktadır. Veri toplama araçlarından belge analizinden yararlanılan çalışmada 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi içerisinde yer alan bakanlıkların görevleri incelenmiş ve bu inceleme neticesinde Türkiye'deki denizel çevre politikalarına ilişkin toplam 125 (yüz yirmi beş) görev ve yetki bulunmuştur. İlgili yetki ve sorumluluklar deniz yönetimi ve sürdürülebilir mavi ekonominin alanlarına ve kategorilerine göre ayrılmış ve çalışmanın içerisinde şekiller halinde gösterilmiştir.

2.3. Araştırma Soruları

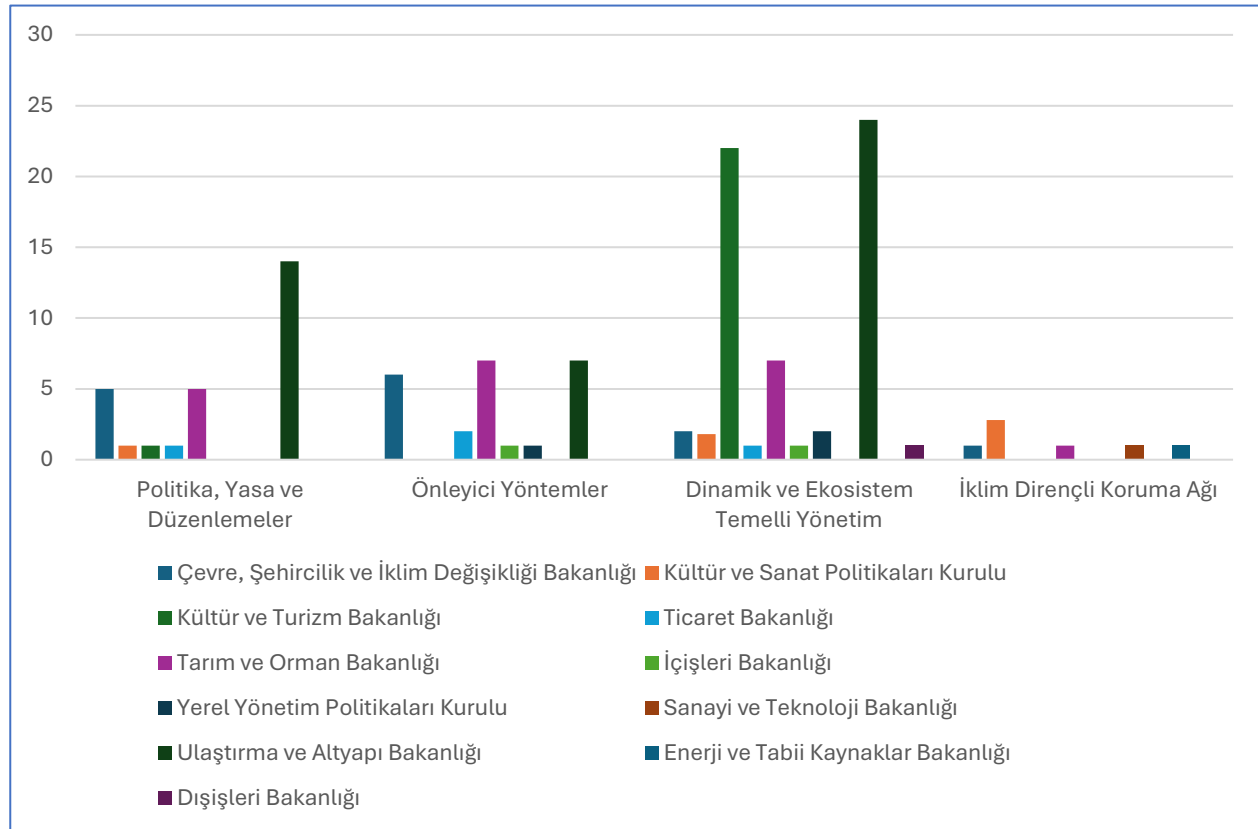
Çalışmada yapılacak incelemeler sonucunda yanıt aranacak toplam 2 araştırma sorusu bulunmaktadır. İlgili araştırma soruları aşağıdakilerdir:

- 1- Yatay çevre politikası entegrasyonu yaklaşımı çerçevesinde Türkiye'nin deniz yönetimi ve sürdürülebilir mavi ekonomi politikalarını uygulamakla görevli ve yetkili merkezi otorite ilgili görev ve yetkileri nasıl paylaşmıştır?
- 2- Türkiye'deki denizel çevre politikalarının uygulanabilmesi için tekil bir merkezi otoriteye ihtiyaç var mıdır?

3. Bulgular

3.1. Türkiye'de Bakanlıkların Deniz Yönetimine İlişkin Görev ve Yetkileri

Şekil 1'de gösterildiği üzere deniz yönetimi açısından birçok bakanlık ve kurulun birbirlerinden bağımsız bir şekilde görevleri olduğu görülmektedir. Deniz yönetimi açısından üst bir kurulun müstakil bir biçimde bulunmadığı ve denizlerin korunmasından gemi geri dönüşüm faaliyetlerine dek tüm faaliyetlerin ayrı ayrı yapıların görevleri içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında her bir bakanlığın ve kurulun kendi yapıları içerisinde ayrı bir deniz yönetimi birimi oluşturmaları veya her bir bakanlığı eşgüdümlü bir şekilde koordine edecek bir yapıya ihtiyaç duyulduğu gözükmektedir. Öte yandan deniz yönetimi açısından değerlendirildiğinde çoğu bakanlık ve kurulun diğer bakanlıklarla herhangi bir ilişkisi tespit edilememiştir. Bu doğrultuda, bakanlıkların görev alanlarıyla hangi açılardan sınırlı olduklarına dair yalın bir bilgi söz konusu değildir.

Şekil 1: Türkiye'deki Bakanlık ve Kurullara Göre Deniz Yönetiminin Unsurları

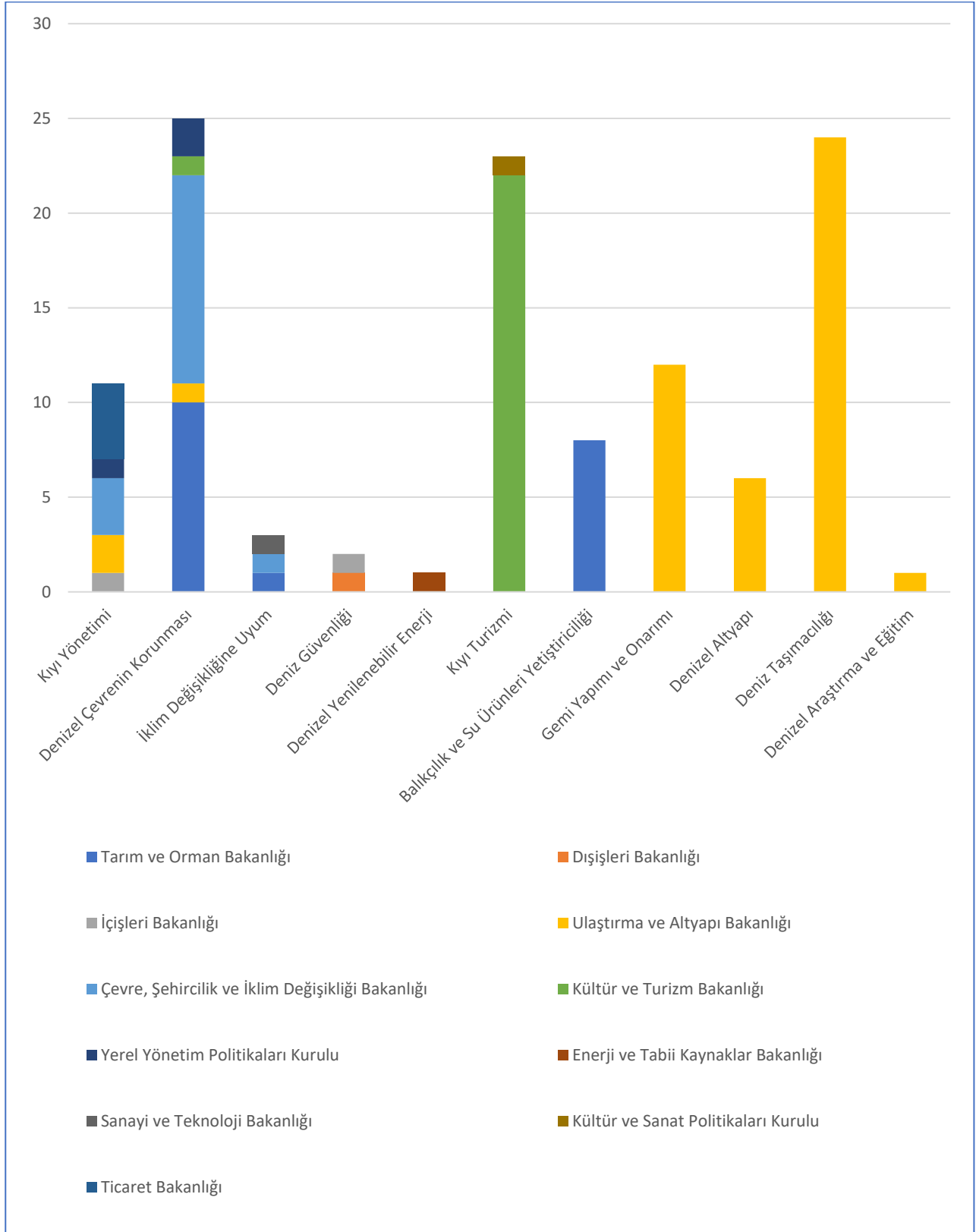
İkinci olarak, deniz yönetimi konusunda dört etmenler tespit edilmiş ve bu etmenler ayrı ayrı bakanlık ve kurullar çerçevesinde yer almıştır. Dinamik ve ekosistem temelli yönetim başlığını taşıyan ilk etmene en büyük katkıyı Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı sunmaktadır. Ancak ilgili katkılar incelendiğinde ilgili başlıkların kıyı turizmi veya denizlerin sürdürülebilir bir biçimde kullanılması adına olmadığı görülmektedir. Yine de ilgili etmene birçok bakanlık ve kurulun farklı açılardan katkı verdiği açıktır. İkinci olarak politika, yasa ve düzenlemeler çerçevesinde her bakanlığın ayrı ayrı kendi görev

alanlarına giren konularda düzenleme yetkisi olduğu tespit edilmişse de en fazla sorumluluk yine Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından. İlgili bakanlıkta Denizcilik Genel Müdürlüğü isimli denizciliğin yönetimine dair ayrı bir birimin olduğu düşünüldüğünde politika yapma yetkisinin Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafında daha fazla yer alması şaşırtıcı olmamaktadır. Önleyici tedbirler isimli üçüncü etmen değerlendirildiğinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından dengeli bir koruma sürecinin işlediği görülmektedir. Yine de ilgili düzenlemelerin her bir bakanlık ve kurul tarafından yerine getirilmesi kamu yönetimi açısından karmaşık bir durum yaratmaktadır. Son olarak iklim dirençli koruma ağı etmenine bakıldığında ise düzenleme sayısının azlığı ve ilgili sürecin bakanlıklar ile kurulların genel yetkili olma durumu göze çarpmaktadır. Bu anlamda yakın zamanda gündeme gelecek olan İklim Kanunu, görev ve sorumlulukları hangi bakanlık ve kurullara dağıtacağı açısından önem arz etmektedir.

3.2. Türkiye’de Bakanlıkların Sürdürülebilir Mavi Ekonomiye İlişkin Görev ve Yetkileri

Sürdürülebilir mavi ekonomi yaklaşımı çerçevesinde deniz yönetişiminin Türkiye’de bir kamu politikası olarak nasıl dizayn edildiği bilgisini edinebilmek için 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde yer alan bakanlıkların görev alanlarına ilişkin maddelerden yararlanmak gerekmektedir. Türkiye’de sürdürülebilir mavi ekonomi ve bununla bağlantılı olan tüm süreçler eksik bir vaziyette yer almaktadır. Herhangi bir bakanlığın bizatihi sürdürülebilir mavi ekonomi kavramına ilişkin bir kamu politikası geliştirmedeği görülmektedir. Türkiye’de, bir eksiklik olarak, denizlere ilişkin herhangi bir bakanlık da bulunmamaktadır. Buna ilişkin tek bakanlık olarak düşünülebilecek olan ve 2011’de ismi Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı olan kamu kurumunun ismi 2018’de yayımlanan 703 Numaralı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Denizcilik ve denizlere ilişkin ayrı bir bakanlığın veya yapının bulunmuyor oluşu yukarıda denizlerin ve okyanusların ayrıca çalışılması gerektiğine ilişkin bilgilerle tutarlı görünmemektedir. Ancak yine de sürdürülebilir mavi ekonomiye ilişkin hangi politika olanaklarının mümkün olduğu ve bunların hangi bakanlıklar tarafından yerine getirileceği önem arz etmektedir. Bu nedenle kamu politikalarında değişimin nasıl mümkün olacağını açıklayabilmek adına öncelikle mevcut düzenin ne olduğunun araştırılması gerekmektedir. Aşağıda yer alan Şekil 2’de, 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde yer alan maddeler uyarınca sürdürülebilir mavi ekonominin unsurları belirlenerek hangi bakanlık veya kurulun sürdürülebilir mavi ekonominin hangi alanına temas ettiği gösterilmiştir.

Sürdürülebilir mavi ekonominin unsurları 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinden alınan verilerle bir kamu politikası olarak değerlendirildiğinde ilgili politika ekseninde gemi yapımı ve onarımı, denizel altyapı, deniz taşımacılığı ile denizel araştırma ve eğitim konularının Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı bünyesinde yer aldığı görülmektedir. Türkiye’deki kıyı turizmi yönetimi ise yalnızca Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın politika yapıcısı ve uygulayıcısı olduğu bir düzlemde oluşturulmuştur. Keza yine balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği konusunda yalnızca Tarım ve Orman Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ise denizel yenilenebilir enerji konusunda yetkili kılınmıştır. Diğer konulardaki politika yapma ve uygulama konuları ise bakanlıkların ve kurulların ortaklaşa yetki alanlarının olduğu konuları ifade etmektedir. Özellikle kıyı yönetimi ve denizel çevrenin korunması konularında pek çok bakanlık ve kurulun kamu politikası yapma ve uygulama yetkileri bulunmaktadır. İklim değişikliğine uyum ve deniz güvenliği konularında ise görev ve yetkiler az olmakla birlikte Tarım ve Orman Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na yetkiler tanınmıştır. Görülmektedir ki sürdürülebilir mavi ekonomi alanında kamu politikası oluşturma ve uygulama süreçleri bazı konularda tek kamu kurumunu yetkilendirmişken bazı konularda ise bakanlıklar ve kurullar arasında görev dağılımı yapılmıştır. Aşağıda yer alan Şekil 2’de ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği özelinde sürdürülebilir mavi ekonominin unsurlarına göre görevler gösterilmiştir.

Şekil 2. Türkiye'deki Bakanlık ve Kurulların Sürdürülebilir Mavi Ekonomi Alanları

SONUÇ:

Türkiye'deki denizel çevre politikalarının yatay çevre politikası entegrasyonu çerçevesinde analizi yapıldığında merkezi ve tüm görev ve yetkileri içerisinde barındıran bir yapının yer almadığı ve bu nedenle denizel çevre politikalarının görev ve yetki paylaşımlarının 11 (on bir) bakanlık ve kurula paylaştırıldığı görülmektedir. İlgili paylaşımların ise görev ve yetki hususundaki sorumluluk açısından ele alınmadığı ve böylelikle bir kamu otoritesinin diğer kamu otoritesiyle benzer görev ve yetkilere sahip olabildiği anlamına gelmektedir. Bakanlıklar ve kurullar arasında denizel çevre politikaları arasındaki eşgüdümü sağlayacak herhangi bir mekanizma da bulunmamaktadır. Bu nedenle ilgili otoriteler zaman zaman benzer görevleri yapan diğer birimlerden farklı kararlar almakta ve bunları uygulayabilmektedir.

Çalışmanın analizi araştırma soruları çerçevesinde gerçekleştirildiğinde, Türkiye'deki sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetimi konularındaki görevlerin paylaşımı incelenmelidir. Bu hususta, öncelikle belirtmek gerekir ki Türkiye'deki mevzuatta sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetimi kavramları yer almamaktadır. Özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde sürdürülebilir mavi ekonomiye ilişkin herhangi bir kavramsal çerçevenin yer alması Türkiye'deki denizel çevre politikalarının uluslararası sisteme uyum sağlama ihtimalini azaltmaktadır. Bununla beraber Türkiye'deki sürdürülebilir mavi ekonomiye dair görev alanları incelendiğinde bunların karmaşık ve çok merkezli bir yapıda toplandığı ifade edilebilir. Yatay çevre politikası entegrasyonu açısından düşünüldüğünde, kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanabilmesi adına merkezi bir otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilir mavi ekonomiye ilişkin görev alanları ise zaman zaman aynı görev alanına giren hususlarda düzenleme ve uygulama yapma yetkisi olan bakanlıkları zor durumda bırakmaktadır. Nitekim bütünsel bir yönetim yöntemiyle düzenlenmesi ve uygulanması gereken hususlarda ise yalnızca tek bakanlığın yetkili olduğu konular da mevcuttur. Deniz yönetimi açısından değerlendirildiğinde ise bakanlıkların özellikle iklim değişikliğine uyum hususunda görev ve yetkisinin olmadığı ve bu konuda eksik kaldığı gözükmemektedir. Daha çok kurumsal yapılara ilişkin düzenlemelere dair görevlerin verildiği deniz yönetimi hususunda iklim değişikliği gibi son yıllarda önem kazanan bir konunun geri planda olması bir hayli sorun yaratmaktadır. Yatay çevre politikası entegrasyonu bakımından deniz yönetimi incelendiğinde, yine, merkezi bir otoritenin yokluğu deniz yönetimine ilişkin süreçlerin yürütülmesini güçleştirmektedir.

İkinci araştırma sorusu incelendiğinde ise yukarıda yapılan incelemeler doğrultusunda Türkiye'nin hem Avrupa Birliği hem de diğer uluslararası sözleşmelere uyum sağlayabilmesi adına yatay çevre politikası entegrasyonu yaklaşımını harekete geçirecek bir merkezi otoriteye ihtiyaç vardır. Bu otorite gerek bakanlık düzeyinde gerekse diğer düzeylerde Türkiye'deki denizel çevre politikalarını tek bir merkezden yürütmelidir. Bu merkezin olmayışı, Türkiye'nin denizel çevre politikalarını sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetimi konularında entegre olamayacak bir duruma sürüklemektedir. Bu nedenle, denizel çevre politikalarının kendine özgü konularını, sorunlarını ve uygulama alanlarını ilgili uzmanlık birimlerini ve nitelikli insan kaynağını bünyesinde barındıracak olan merkezi bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak, çalışma bir bütün halinde değerlendirildiğinde Türkiye'de bütünsel anlamda bir sürdürülebilir mavi ekonomi yönetimi olmadığı görülmektedir. Türkiye'deki bakanlıkların görev alanları değerlendirildiğinde sürdürülebilir mavi ekonominin unsurlarına göre planlama yapmak yerine bakanlıkların tarihsel anlamda örgütlenme alanları ve çalışma pratikleri doğrultusunda bir görev dağılımı yapıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun haricinde sürdürülebilir mavi ekonominin temel unsuru olan denizler özelinde yer alan düzenleme biçimleri ise doğrudan denizleri bir mekân veya sektör olarak değerlendirmekten oldukça uzaktır. Yine, bunun yerine, Türkiye'deki mevcut bakanlıkların kendi görev alanları denizlerle uyumlu olduğu ölçüde yapılara bölüştürülmüştür. Buradan hareketle, Türkiye'deki deniz politikalarına ilişkin temel sorun alanlarından birisi kamu politikaları konusunda düzenleme yapma ve bu politikaların uygulanması konusunda parçalı bir yapının olmasıdır. İkinci olarak Türkiye'deki deniz yönetimi konusunda değerlendirme yapıldığında deniz politikaları içerisinde deniz yönetimi unsuru da yer almamaktadır. Sürdürülebilir mavi ekonomiye ilişkin yetkiler konusunda olduğu gibi Türkiye'deki deniz yönetimi de parçalı ve eşgüdüm sağlayacak bir örgütlenme yapısı olmaması nedeniyle bölünmüş vaziyettedir. Buna dair değerlendirme yapıldığında ise ulusal literatürde yer almayan deniz yönetimi kavramının Türkiye'deki kamu politikası yapımı ve uygulanması sürecinde de yer almadığı görülmektedir. Kısaca, Türkiye'deki sürdürülebilir mavi ekonomi ve deniz yönetimi süreçleri bakanlıklar düzeyinde incelendiğinde Türkiye'nin denizleri ayrı bir mekân ve uzmanlık alanı olarak değerlendirmesi adına ayrı bir bakanlığa veya bir eşgüdüm mekanizmasına ihtiyacı görülmektedir.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018, 10 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 30474). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>
- 703 Numaralı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.703.pdf>.
- Bryndum-Buchholz, A., Lotze, H., Novaglio, C. ve Eddy, T. (2023). Ocean Biomass and Climate Change, Reference Module in Earth Systems and Environmental Sciences, Elsevier. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-90798-9.00010-X>.
- Ertör, I. ve Hadjimichael, M. (2020). Editorial: Blue degrowth and the politics of the sea: rethinking the blue economy. *Sustain Sci* 15, 1–10. <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00772-y>.
- European Commission (2021). The EU Blue Economy Report 2021. Erişim adresi: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/0b0c5bfd-c737-11eb-a925-01aa75ed71a1>
- Jacques, P. ve Smith, Z. (2003). Ocean Politics and Policy: A Reference Handbook, ABC-CLIO, Santa Barbara.
- Leeuwen, J. ve Tatenhove, J. (2010). The triangle of marine governance in the environmental governance of Dutch offshore platforms, *Marine Policy*, 34:3, 590-597. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2009.11.006>.
- McAteer, B. (2022). Exploring the transformative potential of citizen science in marine governance processes (Doktora Tezi, Queen's University Belfast). Erişim adresi: https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/290598377/PhD_thesis.pdf
- Smith-Godfrey, S. (2016). Defining the Blue Economy. *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 12(1): 58-64.
- Wenhaj, L., Cusack, L., Baker, M., Tao, W., Mingbao, C., Paige, K., Xiaofan, Z., Levin, L., Escobar, E., Amon, D., Yue, Y., Reitz, A., Neves, A.A.S., O'Rourke, E., Mannarini, G., Pearlman, J., Tinker, J., Horsburgh, K.J., Lehodey, P., Pouliquen, S., Dale, T., Peng, Z. ve Yufeng, Y. (2019). Successful Blue Economy Examples with an Emphasis on International Perspectives. *Frontiers in Marine Science*, 6(261): 1-14.
- Lafferty, W. veHovden, E. (2003). Environmental policy integration: towards an analytical framework. *Environmental Politics*, 12:3, 1-22.
- Orhan, G. (2021). Conditions Of Environmental Policy Integration For Sustainability: The Politics Of Multiple Dividends At Local Government Level İn Turkey. *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-20. <https://doi.org/10.38120/banusad.1012754>.
- Van Oosten C., Uzamukunda, A., Runhaar, H. (2018), Strategies for achieving environmental policy integration at the landscape level. A framework illustrated with an analysis of landscape governance in Rwanda. *Environmental Science & Policy* 83, 63-70, ISSN 1462-9011, <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.02.002>.
- Willis, Z. (2016). IOOS® Support the Blue Economy. OCEANS 2016 MTS/IEEE Monterey, Monterey, CA, USA, pp. 1-3, doi: [10.1109/OCEANS.2016.7761025](https://doi.org/10.1109/OCEANS.2016.7761025).

Zacharias, M. ve Ardrón, J. (2020). *Marine Policy: An Introduction to Governance and International Law of the Oceans*. 2nd Edition, London, Routledge, 325 pp.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The objective of this study is to ascertain the extent to which sustainable blue economy and marine governance are being addressed by the relevant ministries in Türkiye.

Research Questions:

The objective of the study is to examine the processes of horizontal environmental policy integration as part of the environmental policy integration approach. In this regard, the study will examine the role of policies, laws and regulations as elements of national decision-making mechanisms within the horizontal environmental policy approach. It will investigate whether these policies include dynamic and ecosystem-based management, whether public policies are within the climate-resilient protection network and whether public policies include preventive methods.

Secondly, the study will investigate the distinction of the roles of national decision-making mechanisms within the horizontal environmental policy integration regarding the sustainable blue economy, including an analysis of their existence in the fields of duty, authority and implementation.

The study will address two research questions.

- 1- How has the central authority tasked and authorized to implement Türkiye's marine governance and sustainable blue economy policies within the framework of the horizontal environmental policy integration approach distributed the relevant duties and authorities?
- 2- Is there a need for a single central authority to implement marine environmental policies in Türkiye?

Literature Review:

In order to evaluate the potential of marine governance and the sustainable blue economy in this study, a review of the relevant literature was conducted, and the categories of marine governance and sustainable blue economy were identified. To ensure alignment with environmental policy integration in the subsequent stages of the process, a horizontal environmental policy integration approach was selected, and the necessary formatting was made accordingly.

Methodology:

The fundamental basis for the aforementioned research is set forth in Presidential Decree No. 1 (Official Gazette of the Republic of Türkiye, 2018). The decree in question delineates the duties and authority areas of the ministries in Türkiye. In the study, document analysis was employed as a data collection tool to examine the duties of the ministries included in Presidential Decree No. 1. This examination revealed a total of 125 (one hundred and twenty-five) duties and authorities pertaining to marine environmental policies in Türkiye. The relevant authorities and responsibilities are classified according to the areas and categories of marine governance and sustainable blue economy and are presented in figures in the study.

Results and Conclusions:

A comprehensive evaluation of the study reveals a lack of sustainable blue economy management in Türkiye. Upon evaluation of the areas of responsibility of the ministries in Türkiye, it becomes evident that rather than planning in accordance with the tenets of the sustainable blue economy, a distribution of duties is conducted in alignment with the historical organizational boundaries and operational procedures of the ministries. Furthermore, the regulatory frameworks pertaining to the seas, which constitute the fundamental components of the sustainable blue economy, do not directly assess the seas as a geographic entity or sector.

Furthermore, the current Turkish ministries have been divided into structures that are compatible with the seas, rather than their areas of duty being allocated in a way that reflects the sustainable blue economy. In light of the aforementioned, one of the primary challenges pertaining to marine policies in Türkiye is the fragmented regulatory framework governing the formulation and implementation of public policies. Secondly, an evaluation of marine governance in Türkiye reveals that the marine governance element is absent from marine policies. Similarly, the marine governance in Türkiye is also fragmented and divided due to the lack of an organizational structure that will provide coordination, as is the case with the authorities regarding the sustainable blue economy. It is evident that the concept of marine governance, which is not referenced in the national literature, is absent from the public policymaking and implementation process in Türkiye. In summary, an examination of the sustainable blue economy and marine governance processes in Türkiye at the ministerial level reveals a clear need for the establishment of a separate ministry or a coordination mechanism to evaluate the seas as a distinct space and area of expertise.

Research Article

Submission Date

14 / 11 / 2024

Admission Date

20 / 12 / 2024

How to Cite:

Türkiye'nin İklim Değişikliğine Yönelik Politikaları ve Kurumsal Yapısı

Policies and Institutional Structure of Türkiye for Climate Change

Selçuk ÖZKAYA¹

Özkaya, S. (2024). Türkiye'nin İklim Değişikliğine Yönelik Politikaları ve Kurumsal Yapısı. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 252-269. <https://doi.org/10.53472/jenas.1585364>

Öz:

İklim değişikliği yalnızca hava desenlerindeki değişikliklerle ilgili değildir; ekosistemleri, toplumu ve acil eylem gerektiren birçok başka alanı da etkiler. Sonuç olarak, iklim değişikliği bir kriz yaratır. Bu kriz, etkileri her geçen gün artan, en belirgin etkisi dezavantajlı gruplar üzerinde olan, karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu durum, dezavantajlı grupların krizden daha az sorumlu olmalarına rağmen olumsuz sonuçlarına karşı daha savunmasız olmaları nedeniyle iklim adaleti kavramını ön plana çıkarır. Bu nedenle, iklim politikalarında iklim adaleti dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin iklim değişikliğine ilişkin politikalarını ve kurumsal yapısını iklim adaleti kapsamında değerlendirmektir. Çalışma, iklim adaletine odaklanarak Türkiye'nin iklim değişikliği politikalarını ve kurumsal çerçevesini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. 2010-2023 ve 2024-2030 yıllarını kapsayan iklim stratejileri ve iklim eylem planları da dahil olmak üzere politika belgeleri bu çalışmanın birincil materyalini oluşturmaktadır. Daha sonra iklim değişikliğine ilişkin kurumsal yapı incelenmiştir. Çalışmanın yöntemi içerik analizidir. Çalışmada, iklim adaletinin 2024'ten itibaren önceki dönemlere kıyasla politika belgelerinde giderek daha fazla ele alındığını saptanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'na taraf olduğu 2021'den sonra iklim değişikliği için kurumsal yapı artık bakanlık düzeyinde yönetilmektedir. Ancak kurumsal olarak, dezavantajlı gruplardan ziyade TÜSİAD ve MÜSİAD gibi sermaye grupları, temsil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İklim Adaleti, İklim Politikaları, Türkiye, İklim Değişikliği, İklim Krizi

ABSTRACT:

Climate change is not only about changes in weather patterns. It also impacts ecosystems, society, and many other areas that require urgent action. Consequently, climate change creates a crisis. This crisis has a compounding nature, amplifying its effects day by day, with the most significant impact on disadvantaged groups. This situation brings the concept of climate justice to the forefront, as disadvantaged groups, despite having less responsibility for the crisis, are more vulnerable to its negative consequences. Therefore, climate justice must be considered in climate policies. In this context, the aim of this study is to evaluate Turkey's policies and institutional structure regarding climate change within the scope of climate justice. The study seeks to improve Turkey's climate change policies and institutional framework with a focus on climate justice. Policy documents form the primary material of this study, including climate strategies and climate action plans from 2010-2023 and 2024-2030. The institutional structure for climate change was then examined. The method of the study is content analysis. The study found that climate justice is increasingly addressed in policy documents as of 2024 compared to previous periods. Furthermore, after 2021, when Turkey became a party to the Paris Climate Agreement, the institutional structure for climate change is now managed at the ministry level. However, it is evident that capital groups such as TÜSİAD and MÜSİAD are represented institutionally, rather than disadvantaged groups.

KEYWORDS: Climate Justice, Climate Policies, Turkey, Climate Change, Climate Crisis

¹ **Corresponding Author Yetkili Yazar:** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, selcuk.ozkaya@ogu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0008-7543>

GİRİŞ:

İklim değişikliği, en temel anlamıyla “iklimin ortalama durumunda ya da onun değişkenliğinde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler” olarak tanımlanabilir (Türkeş, 2008: 27). İklim krizi kavramı ise, iklim değişikliğinin geri döndürülemez etkilerine ve acil eylem gereksinimine dikkat çekmek amacıyla bilimsel çalışmalarda ve medyada kendisine yer bulmaktadır (Hung & Bayrak, 2020; Kunelius & Roosvall, 2021: 1). Bunun yanı sıra iklim krizi, yalnızca iklimdeki değişimi imlemekle kalmamakta bir adalet sorununa da işaret etmektedir. Örneğin Arnot ve arkadaşlarının (2023: 197) çalışmalarında iklim krizi, kuşaklararası adalet sorunu olarak ele alınmıştır. Özetle iklim krizi; iklimde gerçekleşen değişikliğin neden olduğu toplumsal -adalet ve refah gibi- sorunlara (Cuartas vd., 2024) vurguda bulunmakta; bununla birlikte acil eylemin gerekliliğini de hatırlatmaktadır. Bu ise gündeme iklim adaleti kavramını getirmektedir.

İklim adaleti, her ne kadar sorumlusu olmasalar da iklim krizi kapsamındaki olumsuz etkileri ve külfetleri sırtlarında taşıyan savunmasız grupları dikkate alan bir yaklaşımı imlemektedir (Diezmartínez & Gianotti, 2022: 1). Örneğin, 2050 yılı için hedeflenen sıfır karbon emisyonunun, iklim adaleti açısından hayati önemi açıktır (Robinson & Shine, 2018). Reckien ve arkadaşlarının (2017: 159) çalışmaları iklim krizi kapsamında gerçekleşen kentsel eşitsizlik sorunlarına iklim adaleti kapsamında yönelmektedir. Gerek ekonomik gerek toplumsal açıdan iklim değişikliğinin yaratmış olduğu çevresel değişiklik hem insanlar hem de yerler ya da türler açısından adaleti sağlayan koşulları değiştirmektedir (Steele, Mata ve Fünfgeld, 2015). Kısaca iklim adaleti kavramı, iklim krizinin eşitsizliklerini daha geniş bir perspektiften kavramayı sağlayan bir çerçeve sunmaktadır. Bunun temelinde yatan ilke ise ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesidir (Sultana, 2021: 118).

İklim adaleti kavramının temeli, çevresel adalet kavramına dayanmaktadır. Edith Brown Weiss’in 1989 tarihli “In Fairness to Future Generations: International Law, Common Patrimony, and Intergenerational Equity” isimli çalışmasında çevresel adalet ile iklim değişikliği arasındaki ilişkiyi ele alması, iklim adaleti kavramının doğmasına temel teşkil etmektedir. İklim krizine yanıt olarak geliştirilecek uyuma ilişkin politikadaki adaleti imleyen, iklim adaleti literatüründe bir alt küme olarak bulunan kavram ise, uyumsal adalet kavramıdır (adaptative justice). Uyumsal adalet literatüründeki adalet kavrayışı, iki temel anlayış ekseninde gelişmektedir. Bunlardan ilki dağıtımsal adalet, ikincisi prosedürel adalet anlayışıdır. Dağıtımsal adalet, “kim faydadan yararlanıyor, kim maliyetlere katlanıyor” sorusu etrafında gelişen bir teorik temele sahiptir (See & Wilmsen, 2022: 2-4). Çevresel adaletten iklim değişikliğine adil uyuma doğru gelişen bu süreci, çok daha detaylı şekilde ele alan bir çalışma olarak Schlosberg ve Collins (2014)’in çalışması önemlidir.

Dağıtımsal adalet, sonuç-merkezli ve kural-merkezli olmak üzere iki kategori ekseninde ele alınabilmektedir (McDermott, 2013: 418). Tablo-1 bu ayrım üzerinden gerçekleştirilen kavrayışı özetler niteliktedir. Kural-merkezli yaklaşım, en büyük gereksinime sahip kimseler için öncelikli bir adalet anlayışına olanak sağlamakta olup See ve Wilmsen (2022: 4) çalışmalarını bu öncelikçilik (prioritarianism) kapsamında tanımlamaktadır.

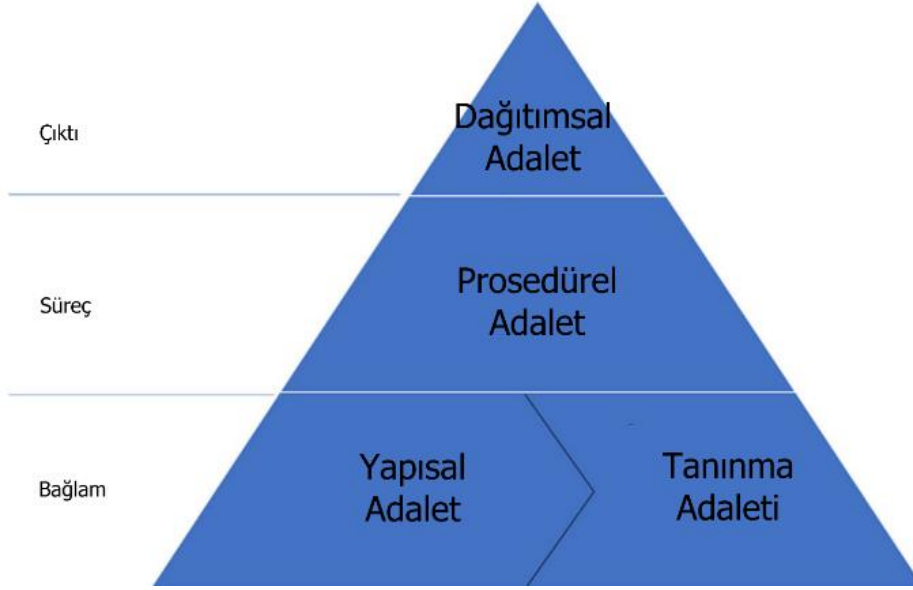
Tablo-1. Dağıtımsal Adaletin İlkeleri

Tip	Teori	İlkeler
<i>Sonuç-merkezli</i>	Faydacılık Refah Ekonomisi	En çok sayıda insan için en büyük iyilik Bireysel fayda toplam refaha katkıda bulunur
<i>Kural-merkezli</i>	Özgürlükçülük Eşitlikçilik Liyakate Dayalılık İhtiyaç-merkezlilik	Eşit Haklar Eşit Paylaşım Katkılarla Orantılı Kazanımlar İhtiyaca göre Dağıtılan Kazanımlar

Kaynak: McDermott ve arkadaşları (2013: 418) tarafından oluşturulmuş, Yazar tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir.

Prosedürel adalet, politika ve projelerin oluşturulmasında kararların alındığı kurumsal süreçlerindeki adaleti imlemektedir (Young, 1990 akt. See & Wilmsen, 2022: 4). Dağıtımsal adalet, esasa yönelmekteyken; prosedürel adalet, usule ilişkindir. Ancak literatürde bu ikili kavramsallaştırmayı daha da genişleten çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin bunlardan biri, McDermott ve arkadaşlarının (2013) çalışmalarıdır. Üçüncü bir kategori olarak bağlamsal adalet kategorisi oluşturularak bu kavramsallaştırma genişletilmiştir. See ve Wilmsen (2022: 4-5) de dördü bir kategori üzerinden ilerleyerek bu kavramsallaştırmayı daha da genişletmiştir. Aynı zamanda bu kategoriler arasında hiyerarşik bir ilişki kurgulamışlardır. Şekil-1 bu ilişkiyi özetler niteliktedir.

Şekil-1. Uyumusal Adaletin Analitik Çerçevesi

Kaynak: See ve Wilmsen (2022: 5) tarafından hazırlanmış, Yazar tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Bağlam kapsamındaki yapısal adalet, adaletsizliğe neden olan adaletsizliği üreten yapıların dikkate alınmasını imlemekte olup; tanınma adaleti, savunmasız grupların tanınmalarına ilişkindir. Şekil-1'te bu iki kategorinin en altta yer alması; prosedürel ve dağıtımsal adaletin, bu iki kategorinin üzerine inşa edildiğinin vurgulanması amacını taşımaktadır. Bağlamdaki adalet sağlandığında, süreçteki prosedürel adalet ile çıktıdaki dağıtımsal adalet de güçlenmektedir. Bağlamdaki adaletsizlik ise; prosedürel adalet ile dağıtımsal adalete sirayet etmektedir (See ve Wilmsen, 2022: 5).

İklim adaleti; pek çok farklı eşitsizlikle ilgili olarak ele alınmaktadır. Örneğin Tatgın (2019)'ın, Talu (2015)'nin, Crease ve arkadaşları (2019)'nın ve Perkins (2019)'in çalışmaları toplumsal cinsiyet ve iklim adaletini bir arada ele alan önemli çalışmalardır. İklim göçmenleri de iklim adaleti kavramıyla yakından ilgili olup (bknz. Mattar & Mbakwem, 2019), diğer pek çok farklı konu ile olan ilişkisini kavramak için Jafry (2019)'nin çalışması önemlidir. İklim krizinin kapitalizmle olan ilişkisine yönelik eleştirel çalışmalar olarak Durmuş (2022)'un, Aksu (2022)'nin ve Çoban (2022a; 2022b)'in çalışmaları da önemlidir.

Türkiye, iklim değişikliğinin oluşturduğu tehditlerden etkilenme kapsamında en yüksek riske sahip ülkelerden birisidir. Bu nedenle Türkiye için iklim politikaları, hayati bir öneme sahiptir. Çünkü iklim adaleti kapsamında; iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, toplumsal eşitsizlikleri izleyen bir niteliğe sahiptir. Öyle ki engelliler, yaşlılar, yoksullar, çocuklar ve kadınlar gibi mevcut toplumsal düzen içerisinde dezavantajlı durumda olan gruplar; çoğunlukla iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine daha çok maruz kalmaktadır. Bu açıdan iklim politikalarında iklim adaletinin göz önünde bulundurulması, önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı, Türkiye'nin iklim politikalarını ve kurumsal yapısını iklim adaleti kapsamında betimlemektir. Bu amaçla, iklim adaleti ekseninde Türkiye'nin iklim politikaları ve iklim politikalarına yönelik kurumsal yapısı incelenecektir. Çalışmanın gerçekleştireceği bu incelemenin kapsamı, politika belgeleri ve mevzuat ile sınırlıdır. Türkiye'de iklim politikaları, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yetkisi altındadır. Bakanlık örgütlenmesi içinde ise İklim Değişikliği Başkanlığı bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada incelenen politika belgeleri, belirtilen Bakanlık ya da onun örgütlenmesi içinde yer alan belirtilen Başkanlık tarafından oluşturulmuştur.

YÖNTEM:

Çalışmada sırasıyla Türkiye'nin; ulusal iklim politikaları ve kurumsal yapısı incelenecektir. Önce; İklim Değişikliği Stratejik Planı 2010-2023, 2024-2030 İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı ile 2024-2030 İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı; sonrasında da iklim politikalarına yönelik örgütlenme mevzuat üzerinden incelenmiştir. Bu inceleme, içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

İçerik analizi yöntemi temelde bir metinsel içerik toplama ve bunu çözümleme yani analiz etme işlemi imlemektedir. Bu metin, yazılı bir metin olabileceği gibi; bir film, bir resim, bir şiir gibi pek çok farklı anlam iletimi olanağı sunan materyal de olabilir. Siyaset

bilimi, tarih, psikoloji, gazetecilik, edebiyat gibi pek çok farklı uygulama alanı olan içerik analizi yönteminin, bir asrı aşan tarihi bulunmaktadır (Neuman, 2014: 466).

İçerik analizi yönteminin nicel ve nitel uygulamaları bulunmaktadır. Nicel içerik analizi uygulamalarında araştırma nesnesinin içeriğinde taşıdığı anlamın, objektif ve sistematik şekilde sayısallaştırılarak betimlenmesi söz konusudur. Nitel içerik analizinde ise araştırmacı; araştırma nesnesini, bu nesneyi oluşturan koşulların bir ürünü olarak kavrayarak çözümlenmektedir. Araştırma nesnesi, istatistiksel verilerle dolu bir belge vb. bile olsa; ilgili araştırma nesnesi toplumsal ve kültürel bir ürün olarak kavranarak, bu ürünü oluşturan koşullara derinleşen bir yaklaşımda bulunmaktadır (Neuman, 2014: 466-467).

İçerik analizi yönteminin, araştırma yöntemleri açısından çözüm sağlayarak işlev kazandığı üç alan bulunmaktadır. Bunlardan ilki, büyük miktarda metnin incelenmesini sağlayacak olanaklara sahip olmasıdır. İkincisi; herhangi bir metne belirli bir mesafeden yaklaşılması amaçlandığında kazandığı olumlu işlevdir. Üçüncüsü ise, herhangi bir metnin içinde yer alan ve yüzeysel incelemede dikkat çekmeyecek iletileri açığa çıkartabilen işlevidir. Bu kapsamda gerek ilgili metnin yazarının gerekse okuyucusunun haberdar olmadığı iletiler saptanabilmektedir (Neuman, 2014: 468).

İçerik analizi yönteminin gerçekleştirilmesi süreci üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, araştırma sorularının oluşturulması; ikincisi, analiz birimleri ve son olarak örneklemedir. Örneğin bir gazetede gerçekleştirilmesi planlanan ve içerik analiz yöntemi kullanılacak olan bir çalışmada; önce araştırma soruları oluşturulacak, sonrasında analiz birimlerinin nereler olduğunu belirtilecek ve son olarak bu analiz birimleri içinden örnekleme gerçekleştirilecektir² (Neuman, 2014: 470).

Bu çalışmada nitel bir içerik analizi yöntemi uygulanmaktadır. Çalışmanın analiz birimi paragraf düzeyindedir. Türkiye'nin ulusal iklim politikasını araştırmak üzere ulusal politika belgesi olarak:

- Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023³,
- 2024-2030 İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı,
- 2024-2030 İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı,

incelenmiştir. Böylece hem 2010-2023 arası döneme hem de güncel duruma ilişkin bir izlenim kazanılacaktır. İklim politikalarına yönelik kurumsal inceleme ise mevzuat üzerinden gerçekleştirilecektir.

BULGULAR:

1. Ulusal Politika Belgelerinde İklim Değişikliği

1.1. Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023

Strateji'nin giriş bölümünde, iklim değişikliği; çok ciddi çevresel ve sosyoekonomik sonuçlar doğuracak, gelecek nesillerin yaşamını ve devletlerin güvenliğinde tehdit oluşturan, karmaşık ve çok yönlü bir sorun olarak nitelenmiştir. Türkiye'nin; iklim değişikliğine yönelik politikalarda uluslararası iş birliğinin öneminin farkında olduğunun da altı çizilmekle birlikte ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi kapsamında iklim değişikliğiyle mücadele çabalarına katkı sağlamayı hedeflediği belirtilmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇSB], T.Y.: 1).

Temel ilkeler kapsamında Türkiye'nin stratejik hedefleri şu şekilde sayılmıştır:

² Bunu daha da somutlaştırmak gerekirse, bir siyasi kampanyaya ilişkin oluşturulmuş araştırma sorularının yanıtı bir gazetede aranırken; analiz birimi belirlenecektir. Bunun anlamı şudur, ilgili sorunun yanıtı; günlük gazetelerde mi aranacak, gazetede makalelerde mi aranacak yoksa gazetede her paragrafta mı aranacaktır. Yani analiz ya gazetenin günlük sayıları üzerinden, ya gazetede makaleler üzerinden ya da bu makalelerde yer alan paragraflar üzerinden gerçekleştirilecektir. Örnekleme ise belirlenmiş olan bu analiz birimi üzerinden gazetenin bütünü içinde seçilen örnekleme ifade etmektedir. Örneğin bir çalışmanın gerçekleştirileceği gazetede analiz birimi makale olarak belirlenmiş olsun, bu durumda gazetenin tüm sayılarındaki tüm makalelerin incelenmesi gerekir. Örnekleme ile bu, zamansal olarak sınırlandırılabilir. 1985-2005 yılları arasında ilgili gazetede yayımlanmış makaleler böylece incelenebilecektir (Neuman, 2014: 470).

³ 2011-2023 yıllarını kapsayan Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı ile Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇSB], 2012a; 2012b) dönemsel olarak kesişen önemli diğer iki belgedir. Fakat çalışmanın sınırlılıkları gereği, gerek zaman olarak daha geniş olması gerekse hem azaltım hem de uyuma ilişkin stratejileri içermesi yönünden yalnızca Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023 seçilmiş ve incelenmiştir.

- a) Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesine uygun olacak iklim değişikliği ile mücadele ve uyum politikalarını, ulusal kalkınma planına dahil etmek ve sera gazı azaltımına yönelik küresel politika ve önlemleri, sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle uyumlu kalkınma hızını sektöye uğratmadan emisyon sınırlayarak katkıda bulunmak,
- b) İklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltma ve bu etkilere uyum sağlama kapsamında ulusal hazırlık seviyesi ve kapasitesini artırmak, bu bağlamda edinilen bilgileri bölge ülkelerle paylaşmak ve azaltım/uyuma yönelik çok taraflı veya ikili araştırma projeleri geliştirmek,
- c) Azaltım, uyum, teknoloji transferi ve finansman ana başlıklarında belirtilen küresel stratejik hedeflerin tasarlanmasında ve yürütülmesinde uyum sağlamak ve uluslararası etkinliklerde etkin rol oynamak,
- d) Azaltım ve uyum için gerekli akçal kaynaklara erişimi artırmak,
- e) Temiz üretime ilişkin olarak Ar-Ge ve inovasyon kapasitesini geliştirmek ve bu kapsamdaki üretim ve rekabetin artırılması için ulusal ve uluslararası teşvik mekanizmaları oluşturmak,
- f) İklim değişikliği ile mücadele ve uyumda eşgüdümlü, şeffaf, katılımcı ve bilimsel çalışmalara dayanan karar alma süreçleri geliştirmek,
- g) Kamu, özel sektör, üniversite ve sivil toplum kuruluşları (STK) gibi pek çok kesimden gelecek ortak bir çabayla tüketim kalıplarının iklim dostu hale getirilmesi amacıyla kamuoyu bilincini artırmak,
- h) Ulusal iklim değişikliği çalışmalarında bilgi paylaşımı ve akışının sağlanması için bilgi yönetim sistemleri kurmak (ÇSB, T.Y.: 9-12).

Stratejiler ise şu şekildedir:

- a) İklim değişikliğiyle mücadele ve uyum bağlamında kapsamlı ve işlevsel bir uluslararası iş birliği mekanizmasının oluşturulmasına ilişkin gerçekleştirilecek müzakerelerde etkin rol alınması;
- b) Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı'nın hazırlanması;
- c) İklim değişikliğine yönelik yapılanmaların, ilgili kurumlarda başlatılması;
- d) Emisyon envanterinin daha sağlıklı bir nitelikte olması amacıyla gereken altyapının kurulması;
- e) İklim değişikliği politikalarının tüm paydaşların iş birliğiyle geliştirilmesi (ÇSB, T.Y.: 13).

Sera gazı emisyon kontrolü kapsamında enerjide ulaşırmada sanayide atıkta arazi kullanımı, tarım ve ormancılıkta kısa, orta ve uzun vadede hedefler belirlenmiştir. Sanayide kısa vadede, özellikle hidrolik ve rüzgâr enerjisi gibi yerli kaynaklardan faydalanılacağı ve sıhhi sıcak su sistemlerinin güneş enerjisiyle destekleneceği ifade edilmektedir. Bunun yanında yenilenebilir enerji ile temiz kömür teknolojisi ön planda olarak nükleer enerji dahil, düşük ve sıfır emisyon teknolojileri kullanılması teşvik edilecek, bu alanlarda Ar-Ge çalışmaları gerçekleştirilecek ve bu alan yerli sanayi ile desteklenecektir. Yeni ve almasıık yakıt kullanımı artırılacak; termik santrallerin iyileştirilmesi tamamlanacak ve hidroelektrik santrallerinde verimlilik sağlanacaktır. Uzun vadede ise, 2020'de enerji yoğunluğu 2004'ten daha düşük hale getirilecektir. Kamu kuruluşlarının bina ve tesislerindeki enerji tüketiminin iyileştirilmesi sağlanacaktır. Yenilenebilir enerjinin toplam elektrik üretimindeki payı 2023'e kadar %30'a yükseltilecek, elektrik üretiminde güneş enerjisi teşvik edilecektir. 2020'ye değin enerji sektöründe referans senaryoya göre %7 emisyon sınırlanması potansiyeli hedeflenmektedir (ÇSB, T.Y.: 20).

Ulaştırmada orta vadede denizyolu, havayolu ve demiryolunun payının artırılması amacıyla planlar geliştirileceği belirtilmektedir. Kısa mesafeli deniz ve göl taşımacılığı desteklenecek; kentlerde bisiklet kullanımı teşvik edilecek ve yaya ulaşımına olanak sağlayan düzenlemeler gerçekleştirilecektir. Özellikle anakentlerde metro ve hafif raylı sistemlerle toplu taşıma yaygın hale getirilecektir. Kentlerdeki toplu taşıma sistemlerinde kullanılan yakıt almasıık sistemler ve temiz araç teknolojileri yaygınlaştırılacaktır. Akıllı ulaşım uygulamaları geliştirilecek ve yol ağlarının geometrik ve fiziksel ölçünlerinin daha az yakıt tüketimi sağlanmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları yapılacaktır (ÇSB, T.Y.: 21).

Sanayide kısa vadede gerek tüketicinin gerek üreticinin iklim değişikliği konusunda bilinçlenmesi sağlanacaktır. Yıllık 1000 tep üzeri enerji tüketen kuruluşlarda enerji yöneticisi atanmasına ilişkin süreçler tamamlanacaktır. Orta vadede, ek maliyet oluşturmayarak sera gazı emisyon izlenmesine olanak oluşturan yönetim araçlarının uygulanmasını özendirerek gönüllü

anlaşmalar ve mekanizmalar geliştirilecektir. Yıllık 5000 tep üzeri enerji tüketen kuruluşlar enerji etütlerini hazırlayacaklardır. İsi geri kazanımı vb. sistemler, temiz üretime yönelik kaynakların ve almasıık malzemelerin kullanımı, Ar-Ge etkinlikleri ve teknoloji transferi özendirilecektir. Uzun vadede; iklim dostu ve temiz üretim teknolojilerinin kullanımına yönelik teşvik ve denetim-yaptırım mekanizmaları uygulamaya konulacaktır. Sanayi sektörleriyle yakın iş birliği içinde hazırlanacak önlem ve politikalar uygulanacaktır. Enerji verimliliği ile enerjide gerçekleştirilecek tasarruf potansiyeli, 2020'ye değin azami ölçüde gerçekleştirilecektir (ÇSB, T.Y.: 24).

Atıkta kısa vadede, belediye atıklarına yönelik mevzuat uyumlaştırma çalışmaları 2010'un sonuna kadar gerçekleştirilecektir. Orta vadede, atık geri kazanım miktarı artırılacaktır. 2012'nin sonuna kadar 104 düzenli atık depolama tesisi kurulacak ve belediye atıklarının %76'sı bu tesislerde bertaraf edilecektir. Uzun vadede, atık yönetimde kaynaktan azaltma, yeniden kullanma ve geri dönüşüm-kazanım sıralaması daha etkin hale getirilecek; depolama tesislerine giden biyolojik atık azaltılarak enerji ya da kompost üretimine yönlendirilecek; depolama tesislerinden kaynaklı gazlar toplanarak enerji üretiminde kullanılacak -aksi durumda yakılarak- bertaraf edilecektir (ÇSB, T.Y.: 25).

Arazi kullanımı, tarım ve ormancılıkta kısa vadede; bilinçli gübre kullanımının sağlanması, tarımda modern tekniklerin kullanılması, organik tarım ve kuraklığa dayanıklı bitki türleri ile sertifikalı tohum üretimi desteklenecek ve yaygınlaştırılacaktır. Sulama sistemlerinde tasarruf sağlanacak, arazi toplulaştırılması için gerekli çalışmalar yapılacak, kömür yerine sıkıştırılmış odun kullanımı yaygınlaştırılacak, ormansızlaşmaya çözümler için strateji geliştirilecek ve ormanlara ilişkin bilimsel çalışmalar gerçekleştirilip buna dayanan politikalar oluşturulacaktır. Orta vadede; tarımsal kuraklık kestirimine dayanan kriz yönetimi uygulanacak, Toprak Koruma ve Arazi Yasası'yla çayır ve meralar için oluşturulmuş yasalar etkin biçimde uygulanacak, 2008-2012 yılları arasında 2.3 milyon hektarlık alan ağaçlandırılacak, 2020'ye kadar 181,4 milyon ton karbonun ormanlarca tutulması sağlanacak, kurak alanlarda kuraklığa dayanıklı ağaçlandırma (aksi durumda bitkilendirme) yapılacak, toprak analizine dayalı gübreleme uygulanacak, tarımsal biyokütle ve tarımsal ormancılık enerji kaynağı olarak kullanılacak, hayvancılıkta metan azaltımı için uygun beslenme yöntemlerine geçilecek, kuraklıkla mücadele için Ar-Ge çalışmaları hızlandırılacaktır. Uzun vadede ise; envanter için arazi kullanımına ilişkin coğrafi bilgi sistemi kurulacak, yerleşmelerde azaltım/uyuma yönelik planlama ve yapılaşmaya ilişkin usul ve esaslar belirlenecek, kentsel ısı adalarının oluşması engellenecek, kent ormancılığı geliştirilecektir (ÇSB, T.Y.: 28-29).

İklim değişikliğine uyum konusunda kısa vadede; halkın bilinçlendirilmesi ve eğitimine, bilimsel ve toplumsal çabaların desteklenmesine, uluslararası iletişim ve bilgi transferine, politika ve strateji geliştirmeye ilişkin çalışmalar sürdürülecektir. Yerleşim yerlerinin risk azaltma temelindeki yeniden inşası bağlamında afet ve risk etkilerine ilişkin mevzuat gözden geçirilecektir. İklim değişikliğinin sonuçları ve risklerine karşı hazırlıklı olma temelinde yerel toplantı, yayın, televizyon programı gibi etkinlikler planlanacaktır. Orta vadede; suyla ilgili mevzuat ve taşkınlı mücadelede erken uyarı sistemi geliştirilecek, susuzluğa bağlı tuzluluk artışına ilişkin çiftçiler bilinçlendirilecektir. Uzun vadede ise; hacime göre su fiyatlandırması, su tüketiminde tasarruf, kuraklığa dayanma gücü yüksek tohumlar konusunda çalışmalar, atıksu ile kentsel yeşil alan sulaması gibi hedefler bulunmaktadır (ÇSB, T.Y.: 31-33).

Teknoloji geliştirme/transferi kapsamında orta vadede, sektörel durum tespiti çalışmaları hızlandırılacak ve teknoloji transferinin sağlanmasına ilişkin teşvik edici mekanizmalar oluşturulacaktır. Uzun vadede, iklim dostu teknolojilere ilişkin Ar-Ge çalışmaları artırılacak ve temiz üretim teknolojileri özendirilecektir (ÇSB, T.Y.: 36).

Finansman konusunda kısa vadede, uluslararası fonlardan daha çok yararlanılabilmesi amacıyla ikili ve çok taraflı iş birlikleri geliştirilecek, iklim dostu teknolojilerin transferine/geliştirilmesine ilişkin finansman kaynakları araştırılacak ve azaltım/uyum faaliyetleri için gerekli akçal kaynaklara erişim artırılacaktır. Orta vadede; gönüllü karbon piyasası için gerekli altyapı sağlanacak ve kamu-özel iş birliği dikkate alınarak temiz teknoloji yatırımları desteklenecektir. Uzun vadede; yenilikçi ve sürdürülebilir ek akçal kaynaklar oluşturulacaktır (ÇSB, T.Y.: 37).

Eğitim, kapasite artırımı ve kurumsal yapı kapsamında kısa vadede; kamuoyu bilinç düzeyi artırılacak ve tüketim kalıplarının iklim dostu bir nitelik edinebilmesi için kamuoyunda gerekli bilinç; üniversiteler, özel sektör, kamu, STK'lar ve tüm kesimlerin çabalarıyla artırılacaktır. Uzun vadede ise; iklim değişikliğine ilişkin bilimsel çalışmalar teşvik edilecek "İklim Değişikliği Araştırma Enstitüsü" kurulacaktır (ÇSB, T.Y.: 40).

İzleme ve değerlendirme kapsamında ise o dönemki ismiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın eşgüdüm sağlayıcı görevi bulunmaktadır. Strateji doğrultusunda oluşturulacak Eylem Planı'nın izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu altında "Strateji İzleme ve Yönlendirme Komitesi" oluşturulacaktır (ÇSB, T.Y.: 41).

Strateji'ye ilişkin genel bir değerlendirmede bulunulursa politik olarak yönetim anlayışını temel aldığı söylenebilir. Kamu-özel iş birliğine yapılan vurgu, bu durumu destekler niteliktedir. İklim değişikliğinin, Strateji'de genel olarak afet sorunu, su sorunu, tarım sorunu olarak ele alındığı söylenebilir. Sorunun çözümlerinde ise çoğunlukla teknolojinin çare olarak ileri sürüldüğü gözlemlenebilir.

Kamuoyunun bilinçlendirilmesinin de sıklıkla vurgulandığı, nükleer enerjinin olumlandığı, fosil yakıtlardan tamamen kopuşun hedeflenmediği -örneğin temiz kömür teknolojilerinin desteklenmesi- saptanabilir. Bununla birlikte Paris İklim Anlaşması'yla iç hukukumuzda yer edinen iklim krizi bağlamında kadın hakları gibi, engelli hakları gibi iklim krizinin oluşturduğu iklim adaletsizliğini çözmeye yönelik kavramlara rastlanmamaktadır.

1.2. İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)

2024-2030 İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı ile Uyum Stratejisi ve Eylem Planı hem mevcut durumu detaylıca gösteren hem de stratejiler ile bu stratejilerin alt ve somut basamaklarını içeren önemli politika belgeleridir. İklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğuna ilişkin vurgu, her iki belgede de yer almaktadır (İklim Değişikliği Başkanlığı [İDB], 2024a: 20-21; 2024b: 503). Ayrıca iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden başta kırılgan grupların etkilendiğinin ifade edilmesi, engellilerin dikkate alınması, cinsiyet eşitliği kapsamında kadınlara yapılan vurgu gibi nitelikleriyle her iki belgenin de (İDB, 2024b: 350; 2024a: 214-215), iklim adaleti kapsamında daha ilerici politika belgeleri olduğu söylenebilir.

1.2.1. Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı

Enerji kapsamında, elektrik üretiminde karbon yoğunluğunun azaltılması temel amaç olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisinin kurulu gücü ile kurulu batarya gücünün artırılması hedeflenmektedir. Bununla birlikte engellenemeyen sera gazı emisyonlarına karşı azaltma amacıyla karbon yakalama, kullanma ve depolamaya ilişkin yol haritasının oluşturulması ile hidrojen üretimi-depolaması-dağıtım-kullanımı amacıyla Ar-Ge etkinliklerinin desteklenmesi gibi strateji ve hedefler de bulunmaktadır (İDB, 2024a: 231).

Sanayi kapsamında, imalat sanayide enerji verimliliğinin ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması, karbon ayakzının azaltılması temel amaç olarak ifade edilebilir. Bunun yanı sıra kurumsal sürdürülebilirlik raporlamalarının yaygınlaştırılması ve ulusal kaynaklarla gerçekleştirilecek Ar-Ge ve inovasyonlarla oluşturulacak yeni teknoloji seçenekleri de strateji ve hedefler arasında yer almaktadır (İDB, 2024a: 249).

Binalar kapsamında mevcut ve yeni yapılacak binalar ile bu binalarda kullanılacak elektrikli alet-ekipman-cihazlarda enerji verimliliğinin gerçekleştirilmesi, stratejiler arasında yer almaktadır. Bunlara ek olarak; çevre dostu tasarım ve yapı malzemeleri, bölgesel ısıtma-soğutma sistemlerinin yaygınlaştırılması ve inşaat sektöründe dijital dönüşümün sağlanması gibi stratejiler de bulunmaktadır (İDB, 2024a: 271-278).

Ulaştırma kapsamında da demiryolu açısından yüksek hızlı tren ile hat ağının geliştirileceği belirtilmektedir. Ayrıca toplu taşımanın özendirilmesi ve verimliliğinin artırılacağı ifade edilmekte olup; enerji açısından sürdürülebilir ve temiz enerji kaynakları kullanılacağı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte ulaşımda elektrik kullanımının ve mikromobilitenin artırılacağı ifade edilmektedir (İDB, 2024a: 281).

Atık kapsamında Ulusal Atık Önleme Planı'nın hazırlanacağı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra geri dönüşüm ve kazanım oranının artırılacağı, arıtma/deşarj gibi süreçlere giren suyun azaltılması amacıyla suyun verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılacağı, ön işleme tabii tutulmaksızın düzenli depolama tesislerine gönderilen atık oranının azaltılacağı, atıksu arıtma altyapısı ile yönetiminin iyileştirileceği ifade edilmektedir (İDB, 2024a: 301).

Tarım kapsamında hayvancılık kaynaklı metan emisyonunun azaltılacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte, çiftçilerin azaltım etkinlikleri için gereksinim duyduğu akçal mekanizmalara erişiminin sağlanacağı da ifade edilmektedir. İklim dostu, sürdürülebilir, dijital nitelikte bir tarıma yönelik Ar-Ge çalışmaları hedeflenmekte, bu gibi çalışmalarda hızlanma ve bu çalışmaların çıktılarında yaygınlaşma amaçlanmaktadır. Kimyasal gübre kullanımında etkinliğin sağlanması ve buna alması organik ve organomineral gübrelere yönelik Ar-Ge etkinliklerinin hızlanması hedeflenmektedir. Tarımsal üretimde atık, artık ve kayıp yönetiminin geliştirileceği, pestisit vb. kullanımının azaltılacağı ve arazi/toprak yönetiminin etkin bir duruma getirileceği de strateji ve hedefler arasında yer almaktadır (İDB, 2024a: 319, 329).

AKAKDO (Arazi Kullanımı, Arazi Kullanımı Değişikliği ve Ormancılık) kapsamında da sera gazı yutağı olmaları dolayısıyla ekosistemlerin korunması, "yönetilmesi" ve genişletilmesi hedeflenmektedir. Yüksek katma değere sahip döngüsel biyoekonomiye ormancılık ve tarım işletmelerinde geçişin sağlanması AKAKDO sektörünün teknolojik altyapısının geliştirilmesi ve Ar-Ge/inovasyon kapsamında desteklenmesi de hedefler ve stratejiler arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra yanlış arazi kullanımı kaynaklı oluşan arazi tahribatı, erozyon-sedimentasyon ve çölleşmeyle mücadele, bu amaca yönelik olarak toprak karbon yutağının korunmasına ve sürdürülebilir arazi kullanımının kentlerde teşvik edileceğine de yer verilmiştir. (İDB, 2024a: 339).

Karbon fiyatlandırma açısından da Emisyon Ticaret Sistemi'nin kurulacağı belirtilmekte ve diğer karbon fiyatlandırma araçları için altyapı çalışmalarının yapılacağı ifade edilmektedir. Gönüllü Karbon Piyasası ve Ulusal Denkleştirme kapsamında da altyapı oluşturulacağı dile getirilmektedir. Paris İklim Anlaşması'nın 6. maddesinde düzenlenen mekanizmalara ilişkin çalışmalar gerçekleştirilecektir (İDB, 2024a: 373). Ayrıca Adil Geçiş kapsamında işgücü piyasalarında yeşil dönüşümün adil bir geçişle gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (İDB, 2024a: 367).

1.2.2. Uyum Stratejisi ve Eylem Planı

Kent kapsamında ilk stratejik hedef; kentlerin ve kentlilerin dirençliliğinin artırılması ve uyum kapasitelerinin geliştirilmesidir. İkincisi stratejik hedef ise iklim değişikliğine uyuma ilişkin olarak mevzuat metinlerinin ve planların yeniden ele alınmasıdır. Kentleşmenin; doğa ile dengeli, iklim dirençli, sürdürülebilir bir niteliğe sahip şekilde sağlanması da stratejik hedefler arasında yer almaktadır (İDB, 2024b: 413-419).

Su Kaynakları Yönetimi kapsamında koruma, iyileştirme ve verimli kullanma stratejik hedeflerdendir. Ayrıca yasal ve siyasi çerçevenin geliştirilmesi, kurumsal kapasitelerin iş birliğinin ve farkındalığın artırılması ve veri/bilgi üretimi ile üretilen bu veri/bilginin paylaşımının artırılması da stratejik hedefler arasında yer almaktadır (İDB, 2024b: 432-436).

Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem "Hizmetleri" kapsamında da doğa temelli çözümler, farkındalık ve kapasite artırılması, paydaşlar arası veri/bilgi paylaşımının, iş birliğinin güçlendirilmesi ve yetki karmaşasının ortadan kaldırılması stratejik hedeflerdendir. Belirtilen "hizmetleri" tehdit eden kirlilik gibi, aşırı kullanım gibi, habitat parçalanması ve değişikliği gibi etmenlerin baskının azaltılması da stratejik hedeflerden biridir. İklim değişikliğinin bu "hizmetlere" etkisinin araştırılması-izlenmesi-değerlendirmesi üçüncü stratejik hedef olup; son olarak hasar görmüş ekosistemlerin yenilenmesi ve bu gibi ekosistemlerin yönetim planlarının iklim değişikliğine uyuma uygun hale getirilmesi de ifade edilmiştir (İDB, 2024b: 439-445).

Halk Sağlığı açısından iklim değişikliğine ilişkin kanıta dayalı çözümleme-değerlendirme-bildirim altyapısının güçlendirilmesi ve Ar-Ge çalışmalarının artırılması stratejik hedeflerdendir. Diğerleri ise gerek ulusal gerek yerel düzeyde bütün kurum ve kuruluşlarda kapasite, iş birliği ve farkındalığın güçlendirilmesidir (İDB, 2024b: 447-451).

Enerji kapsamında, uyumun sağlanmasına yönelik olarak kurumsal kapasite ile iş birliğinin ve enerji kaynaklarında üretim-iletim-dağıtım-depolama altyapısının güçlendirilmesi stratejik hedefler arasındadır. Bunun yanında elektrik enerji sisteminde esnekliğin artırılması da amaçlanmaktadır. Ayrıca siyasi ve yasal çerçevenin geliştirilmesi ve veri/bilgi üretimi ile üretilen bu veri/bilginin paylaşımının artırılması da hedeflenmektedir (İDB, 2024b: 453-457).

Turizm ve Kültürel Miras kapsamında uyum kapasitesinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amacın somutlaşması; altyapı, sosyal altyapı, yetkili kurumlararası eşgüdüm ve iklim değişikliğine uyumun dikkate alınarak stratejik ve mekânsal kararların alınması açısından ele alınmıştır (İDB, 2024b: 459-463).

Sanayi kapsamında iklim değişikliğinin oluşturduğu risklerin ele alınarak uyum eylemlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda iklim değişikliğinin yatırıma olan etkisinin araştırılması-izlenmesi-değerlendirilmesi, sigortacılık mevzuatının yeniden ele alınarak iklim değişikliği etkilerinin sigortalabilirliğinin artırılması gibi stratejik hedefler bulunmaktadır. Ayrıca sanayi sektöründe gerçekleştirilecek çalışmalar için gereken ulusal kestirim ve veri tabanlarına hızlıca ve pratik şekilde erişimin sağlanması da stratejik hedefler arasında yer almaktadır. Sektör içi iş birliğinin özendirilmesi gibi stratejik hedefler de bulunmaktadır (İDB, 2024b: 465-471).

Ulaşım ve İletişim kapsamındaki kritik öneme sahip altyapıların dirençliliğinin sağlanması ilk stratejik hedef olarak ifade edilmektedir. Taşımacılığın ve yolcu sağlığının, iklim değişikliğinden etkilenebilirlik düzeyi azaltılarak güvence altına alınması ikinci stratejik hedef olarak gösterilmektedir. "İklim kaynaklı afetler" için acil durum yönetimi ve müdahale kapasitesinin iletişim, tahliye ve erişilebilirlik imkânlarının geliştirilerek artırılması üçüncü stratejik hedefdir. Buradaki "iklim kaynaklı afetler" ifadesi önemlidir. "İnsan kaynaklı iklim değişikliğinin neden olduğu afetler" şeklinde bir ifade daha uygun olacaktır. Öte yandan erişilebilirliğin dikkate alınması da engellilik bağlamında iklim adaletini güçlendirir nitelikte yorumlanabilir. Dördüncü ve son stratejik hedef ise planlama kapasitesinin geliştirilmesine yöneliktir (İDB, 2024b: 473-479).

Toplumsal Kalkınma açısından iklim değişikliğine uyum politikalarının toplumdaki tüm kesimlerin refahının sağlanması amacıyla hak ve menfaat temelli yaklaşım ve fırsat eşitliği odağında uygulanması amaçlanmaktadır. Uyumda kriz yönetimi anlayışından risk yönetimi modeline geçilmesi hedeflenmekte olup gereken yasal, kurumsal, yönetsel, bilimsel, beşerî ve akçal kapasitenin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Toplum dirençliliğinin ve iklim tehlikelerine uyumun güçlendirilmesine ilişkin olarak sosyal koruma politikaların geliştirilmesi de stratejik hedefler arasındadır. İklim değişikliğinin toplumsal yaşama etkilerinin ve bu konuda alınacak

önlemlerin gerek sektörel gerek sosyoekonomik kalkınma ve ekosistem koruma gibi her türlü stratejik uyum politika, planlama, uygulama süreçlerine dahil edilmesi de stratejik hedefler arasındadır (İDB, 2024b: 481-485).

Afet Risk Azaltma kapsamında da iklim değişikliği ve afet dirençliliğine ilişkin kurumsal kapasitenin artırılması, bu dirençliliğin güçlendirilmesi için risk yönetiminin sağlanması, bu dirençlilik bağlamında istikrarlı ve sürdürülebilir yatırımların yapılması stratejik hedeflerdendir. Bir diğer stratejik hedef ise iklim değişikliği ve afet riskine ilişkin anlayış ve bilgi altyapısının geliştirilmesidir (İDB, 2024b: 487-491).

Yatay Kesen Eylemler kapsamında da tüm politika ve stratejilerin, iklim değişikliğine uyumun uygun hale getirilmesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra kurumsal kapasitenin Ar-Ge çalışmalarının artırılması gibi amaçlarla artırılması ve vatandaşları da çözümün parçası haline getirecek bilgi, bilinç ve farkındalığın artırılarak katılımın sağlanması da stratejik hedeflerdendir (İDB, 2024b: 493-498).

2. İklim Değişikliğine Yönelik Kurumsal Yapı

Türkiye’de iklim değişikliğine ilişkin kurumsallaşma BMİDÇS tarafı olunmadan önce başlamıştır. 2001’de Başbakanlık Genelgesi ile İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Kurul, iklim değişikliğine ilişkin izlenecek politikaların ve alınacak önlemlerin, yapılacak çalışmaların belirlenmesi amacıyla kurulmuştur. BMİDÇS tarafı olunduktan sonra ise İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu yeniden yapılandırılmıştır. 2010’da Kurul üyeleri genişletilerek; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)’ın üst düzey temsilcileri de üye olarak tanımlanmıştır (ÇSB, T.Y.: 4).

Günümüzde ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Türkiye’de iklim politikalarının kurumsal düzeydeki örgütlenmesinde esas yetkili ve görevli bakanlıktır. İklim krizinin çok yönlü niteliği ise iklim politikaları kapsamında farklı bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarına da görev ve sorumluluk yüklemektedir. Bu nedenle Talu ve Kocaman (2019: 83)’ın çalışmasında Tarım ve Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü de iklim politikaları kapsamında incelenmiştir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) ile “İklim Değişikliği” ismi eklenmiştir. 85 sayılı CBK öncesinde “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” ismine sahip olan Bakanlık, bu Kararname öncesinde de iklim politikaları kapsamında esas yetkili ve görevlidir (Talu ve Kocaman, 2019: 83). Bu Kararname sonrasında ismine eklenen “İklim Değişikliği”, kurumsal olarak Bakanlığın merkezi konumunu pekiştirmiştir. Çalışmada kurumsal inceleme; Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin örgütlenmesinin temelini oluşturan 1 ve 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri üzerinden gerçekleştirilecektir.

1 sayılı CBK, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığını düzenlemektedir. Bakanlık; merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatından oluşmaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024] 4: md.98). 97. maddede iklim değişikliği ile ilgili iş ve işlemleri yürütme ile küresel iklim değişikliğine ilişkin gereken önlemlerin alınmasına yönelik plan ve politikaların belirlenmesi amacıyla çalışma yapma görevi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına verilmiştir. 2021’de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının görevleri arasına 85 sayılı CBK ile; “... iklim değişikliği ile mücadele amacıyla; çölleşme ve erozyonla mücadele, çığ, heyelan ve sel kontrolü ile entegre havza ıslahı plan ve projelerini yapmak, yaptırmak, bu plan ve projeleri uygulamak” ve “ağaçlandırma ve ormanla ilgili görevleri yürüten kurumlarla koordinasyon sağlanarak gerekli hallerde orman sınırları dışında özel ağaçlandırma dahil her tür çalışmayı yapmak/yaptırmak, bu maksatla dış mekânlarda kullanılan ağaç veya bitki türlerinin üretimine yönelik fidanlık kurmak/kurdurmak ve bu amaçlar doğrultusunda yatırım yapacak olan gerçek veya tüzel kişileri desteklemek” görevleri de eklenmiştir (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.97; 85 sayılı CBK, 2021: md.2). Ayrıca 85 sayılı CBK ile, Bakanlığın hizmet birimi olarak Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Müdürlüğü kurulmuş; ilgili CBK ile eklenen görevler, bu Müdürlüğün görevi olarak düzenlenmiştir (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.99, md.108/A; 85 sayılı CBK, 2021: md.4, md.6).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) 4 sayılı CBK ile düzenlenmekte olup; Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı iken 85 sayılı CBK ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bağlı hale getirilmiştir (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.261; 85 sayılı CBK, 2021: md.33). MGM, merkez ve taşra teşkilatından oluşmaktadır (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.263). MGM’nin hizmet birimlerinden 67 sayılı CBK ile kurulan İklim ve Ziraî Meteoroloji Dairesi Başkanlığının görev ve yetkileri arasında; iklim değişikliğine yönelik model ve projeksiyonlarda bulunmak ve bunun için gerekli veri ve ürün üretmek, bu kapsamda iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine ilişkin olarak kamu kurum ve kuruluşlarına azaltım/uyum çalışmalarında bilimsel destek vermek bulunmaktadır (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.270/A; 67 sayılı CBK, 2020: md.12). 85 sayılı CBK ile bu Daire Başkanlığı’nın görev ve yetkilerinde değişiklikler

⁴ Çalışmada mevzuata yapılan atıflarda, ilgili mevzuatın yürürlüğe giriş tarihinin yanında köşeli parantez ile son değişiklik geçirdiği yıl gösterilmektedir.

gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki; iklim kayıt ve gözlemlerinin kullanılmasıyla iklim ve iklim değişikliğinin izlenmesi, araştırılması, raporlanması, ulusal ve uluslararası kamuoyu ile paylaşılması görevinin değiştirilmesidir. Bu değişiklik sonrasında görev, iklim ve iklim değişikliğinin değil Türkiye'nin ikliminin izlenmesine, araştırılmasına, raporlanmasına, ulusal ve uluslararası kamuoyu ile paylaşılmasına ilişkin hale gelmiştir. Ayrıca iklim değişikliğine ilişkin model çalışmaları konusunda "yapmak veya yaptırmak" şeklinde düzenlenen hüküm kaldırılarak, ilgili çalışmaların Daire Başkanlığınca yapılacağı belirlenmiştir (85 sayılı CBK, 2021: md.34).

İklim Değişikliği Başkanlığı 4 sayılı CBK ile düzenlenmekte olup Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bağlı şekilde 85 sayılı CBK ile kurulmuştur (85 sayılı CBK, 2021: md.35). Başkanlığın merkez teşkilatı bulunmaktadır (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.792/Ç). İklim Değişikliği Başkanlığının kuruluş amacı; "küresel iklim değişikliği ve ozon tabakasının incelenmesi ile ilgili tedbirlerin alınmasına ve yeşil kalkınmaya yönelik plan, politika ve stratejilerin belirlenmesine ilişkin ulusal ve uluslararası çalışmaları yapmak, gerekli müzakereleri gerçekleştirmek ve diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak" olarak düzenlenmiştir (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md. 792/A). İklim Değişikliği Başkanlığı aşağıda belirtilen görev alanına giren konulara ilişkin çalışmalarda bulunmak üzere bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, STK'lar ve özel sektör temsilcileri ile konuyla ilgili uzmanların katılımının gerçekleştiği geçici çalışma grupları oluşturabilmektedir (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.792/İ).

İklim Değişikliği Başkanlığının görev ve yetkileri 4 sayılı CBK 792/D maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre:

- a) Küresel iklim değişikliğine ve ozon tabakasının incelenmesine ilişkin önlemlere ve plan, politika, stratejilerin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapmak;
- b) Ulusal ölçekte sera gazı emisyonlarını izlemek, kontrol etmek, raporlamak ve sektörel bazda sera gazı azaltımı konusunda politika belirleme çalışmalarını ve bunun için gerekli mevzuat düzenlemelerini gerçekleştirmek;
- c) Uluslararası müzakere süreçlerini takip etmek;
- d) Uluslararası kuruluşlar ve sözleşmeler kapsamında Türkiye'nin yerine getirmesi gerekli olan raporların hazırlanmasını sağlamak ya da hazırlamak;
- e) Yeşil kalkınma politikalarının belirlenmesi ve iklim değişikliği ile mücadelede net sıfır emisyon hedefi ve döngüsel ekonomi ilkesi doğrultusunda strateji ve eylem planlarının oluşturulması için gerekli çalışmaları yaparak İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu'na sunmak;
- f) İklim değişikliğine uyum gereksinimlerinin ulusal, yerel ve sektörel olarak belirlenmesine ilişkin çalışmalar gerçekleştirmek ve buna ilişkin eylem planlarını izlemek, değerlendirmek ve raporlamak;
- g) İklim değişikliğinin etkilerinin saptanmasına ilişkin modelleme ve risk değerlendirmesi çalışmaları yapmak ve risk haritaları hazırlamak veya hazırlamak;
- h) Emisyon ticaret sistemi öncelikli olarak bu gibi piyasa temelli mekanizmalara ve ekonomik araçlara ilişkin çalışmalar yapmak, usul ve esasları belirlemek, gereken denetimi ve yaptırımları uygulamak;
- i) İklim değişikliğiyle mücadele ve yeşil kalkınma için gereken ulusal ve uluslararası finansman kaynakları üzerine araştırma yapmak, ilgili paydaşların yararına ve kapasite geliştirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirmek, teşvik mekanizmaları ve hibe programları geliştirmek, uygulamak ve izlemek;
- j) İklim değişikliğine ilişkin teknolojileri ve yenilikçi çözümleri araştırmak, bu alandaki ulusal ve uluslararası kuruluşlarla eşgüdüm sağlamak, kavramsal çalışmalar yapmak, kılavuz ve rehber belgeler oluşturmak;
- k) İklim platformu ve bununla ilişkili çevrimiçi izleme ve değerlendirme sistemleri kapsamında yapılan çalışmaların ulusal eşgüdümünü, izlenmesini ve raporlanmasını gerçekleştirmek;
- l) İklim değişikliğiyle mücadele kapsamındaki ulusal ve uluslararası projeleri oluşturmak ve uygulamak;
- m) Kamuoyunun iklim değişikliğine ilişkin olarak bilinçlenmesini sağlayacak eğitim, kapasite ve farkındalık geliştirme etkinliklerinde bulunmak;

İklim Değişikliği Başkanlığının görevlerindendir (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.792/D). İklim Değişikliği Başkanlığı kapsamında İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu da bulunmaktadır. Kurul; iklim değişikliğine ilişkin plan, politika, strateji ve eylemleri

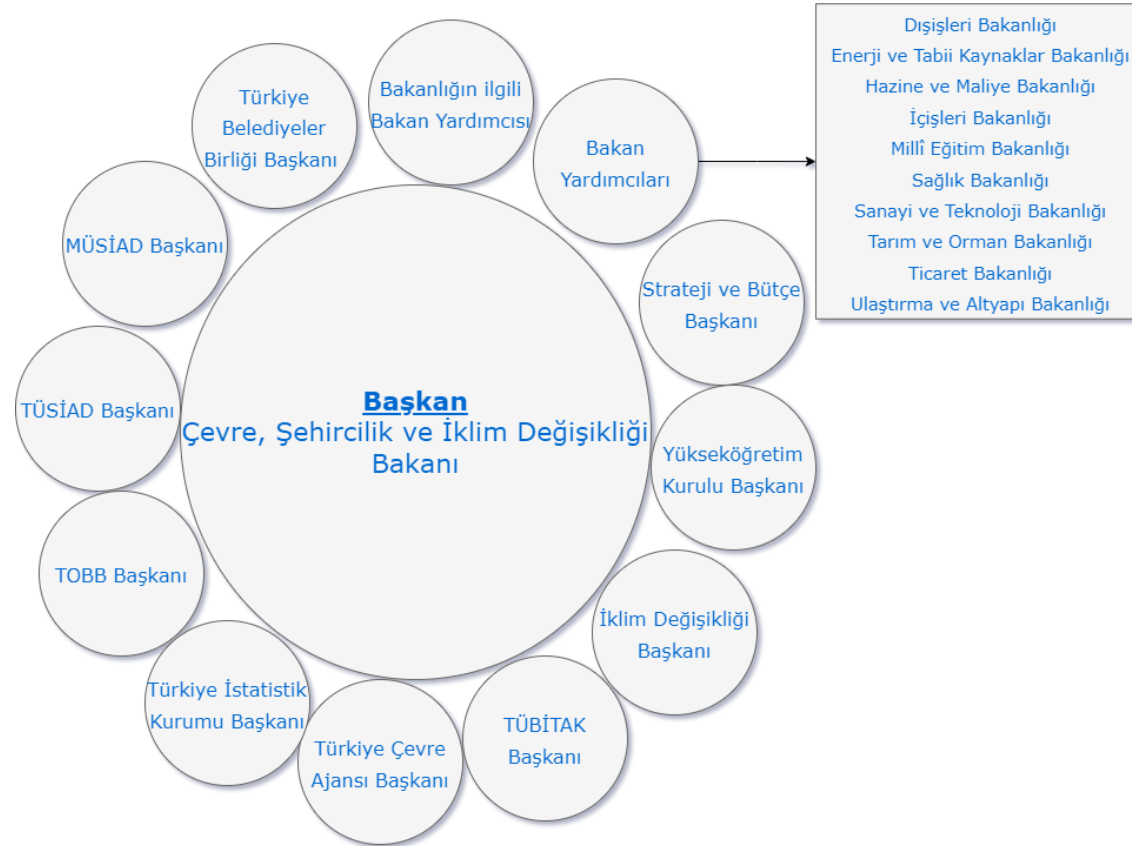
belirlemek, izlemek ve değerlendirmekle görevlendirilmiştir. Kurul; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı'nın çağırısı üzerine yılda iki kez toplanmaktadır. Başkan ve üyeleri Şekil-2'de gösterilmiş olan Kurul, toplam 22 kişiden oluşmaktadır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı'nın, Kurul'a başkanlık edemediği durumlarda Bakanlığın ilgili Bakan Yardımcısı Kurul'a başkanlık etmektedir (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.792/G). İklim Değişikliği Başkanlığının kendi iç örgütlenmesi de hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Başkanlığa verilmiş olan görevler, hizmet birimleri ile gerçekleştirilmektedir. Bu hizmet birimleri Şekil-3'te gösterilmiştir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022: md.9).

1 sayılı CBK, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığını düzenlemektedir. Bakanlığın merkez ve yurtdışı teşkilatı mevcut olup taşra teşkilatı bulunmamaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.167). Bakanlığın hizmet birimlerinden Enerji Verimliliği ve Çevre Dairesi Başkanlığı'nın görev ve yetkileri arasında; BMİDÇS'nin sekretaryasının gözden geçirme toplantılarına katılmak, ulusal sera gazı envanter raporunun hazırlanmasında sektöre ilişkin bölümü hazırlamak, iklimle ilgili ulusal bildirim ve raporların hazırlanmasında katkıda bulunmak gibi görevler yer almaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.174).

1 sayılı CBK, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığını düzenlemektedir. Bakanlık; merkez, taşra ve yurtdışı teşkilattan oluşmaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.386). Bakanlığın hizmet birimlerinden Sanayi Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri arasında; iklim değişikliğine ilişkin gelişmeleri takip etmek, çevrenin korunması için sanayi kapsamındaki önlemlerin alınmasına yardımcı olmak, sanayide temiz üretim programlarının ve projelerinin hazırlanmasında ve uygulanmasında faaliyet göstermek bulunmaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.388).

1 sayılı CBK, Tarım ve Orman Bakanlığını düzenlemektedir. Bakanlık; merkez, taşra ve yurtdışı teşkilattan oluşmaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.411). Bakanlığın hizmet birimlerinden Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri arasında, iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar yapmak yer almaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.421).

Şekil-2. İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil-3. İklim Değişikliği Başkanlığı İç Hizmet Birimleri

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Orman Genel Müdürlüğü 4 sayılı CBK ile düzenlemekte olup, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı, özel bütçeli ve tüzel kişiliğe sahiptir (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.333). Orman Genel Müdürlüğü, merkez teşkilatı hizmet birimlerinden oluşmaktadır (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.335). Orman Genel Müdürlüğünün hizmet birimlerinden olan ve 90 sayılı CBK ile Odun Dışı Ürün ve Hizmetler Dairesi Başkanlığı kaldırılarak kurulan Ekosistem Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın görev ve yetkileri arasında; iklim değişikliği sürecinde ormanların azaltım konusundaki işlevlerinin artırılması ve uyum kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla ilgili birimler arasındaki eşgüdümü sağlama görevi bulunmaktadır (4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.338/1; 90 sayılı CBK, 2022: md.2).

1 sayılı CBK, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığını düzenlemektedir. Bakanlık; merkez ve taşra teşkilatından oluşmaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.475). Bakanlığın hizmet birimlerinden Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri arasında; çevre, enerji, sera gazı ve iklim değişikliği konularında çalışmalar yapan ulusal ve uluslararası kuruluş, platform, oluşum gibi yapıların çalışmalarını izlemek, değerlendirmek ve gerekirse katılarak Bakanlık temsil edip sonuçlarını Bakanlığa bildirmek bulunmaktadır (1 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.486).

Genel bir çerçeve çizilmek istenirse; Türkiye'nin iklim politikalarına ilişkin kurumsal yapısı, BMİDÇS tarafı olunması öncesinde başlamaktadır. BMİDÇS tarafı olunmadan önce; 1993-1996 arasında faaliyet gösteren Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğüne eşgüdümü ve sekreterliği gerçekleştirilen Ulusal İklim Programı ve 1999'da 8. Kalkınma Planı'na hazırlık kapsamında İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu kurulmuştur (Tekeli vd., 2011: 93, 95-96). 2001'de İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu kurulmuş, 2013'te İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu olarak yeniden yapılandırılmıştır (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2023). 85 sayılı CBK ile İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu olarak yapılan bu Kurul, günümüzde İklim Değişikliği Başkanlığı içindedir. 85 sayılı CBK ile gerçekleşen değişiklikler yani, iklim değişikliğine ilişkin olarak doğrudan Bakanlık ve Başkanlık şeklinde örgütlenmelerin gerçekleşmesi; bu zamana değin olan kurul biçimindeki örgütlenmelerden daha etkili olabilir ve aynı zamanda iklim değişikliği konusuna daha özenli yaklaşıldığına ilişkin bir izlenim kazandırılabilir. Ancak iklim politikaları kapsamında gerçekleşen kurumsallaşmanın yine de iklim krizinin çok yönlülüğünü kavrayamadığı da söylenebilir. İklim krizinin oluşturduğu iklim adaletsizliği, iklim değişikliği kapsamındaki örgütlenmedeki karar alım süreçlerinde sürmektedir. Kurumsal yapıda yönetim anlayışının ise başat olduğu ve zaman içinde; TOBB, TUSİAD ve Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)'nin sürece katılımının arttığı gözlemlenebilmektedir. Bu ise iklim adaleti konusunda bir anlayışın olmadığını gösterir niteliktedir. TOBB, TUSİAD ve MÜSİAD temsil edilirken; sendikalardan, STK'lardan, engellilerden, kadınlardan, yaşlılardan ve diğer dezavantajlı gruplardan temsilcilerin sürece eklenmesi söz konusu değildir.

TARTIŞMA:

İklim krizi, yalnızca iklimbilimsel bir sorunu göstermemekte sosyo-ekonomik olarak da pek çok krize yol açan bir sorunsal niteliktedir. Bu kapsamda iklim krizi, insan haklarını ihlal etmekte; adaletsizliğe neden olmaktadır. İklim krizinin sorumluları, bu krizden daha az etkilenirken; çok daha fazla etkilenenler çoğunlukla dezavantajlı gruplardır. Bu kapsamda iklim adaleti kavramı

ortaya çıkmış ve iklim krizinin sorumluları ile iklim krizinden olumsuz etkilenenler arasında oluşan bu uçurumu kapatmaya yönelik hedefleri içermektedir. Türkiye'nin tarafı olduğu Paris İklim Anlaşması'nda da iklim adaletine vurgu yer almaktadır⁵.

Türkiye'nin 2024 öncesindeki politika belgelerinde⁶ iklim adaletinin yeterince ön planda olmadığı söylenebilir. Daha çok tek yönlü, teknomerkezci ve insanmerkezci bir çözüm yaklaşımı içinde bulunduğu belirtilebilir. Örneğin engellilere, çocuklara, kadınlara vb. dezavantajlı gruplara yönelik özel vurgular bulunmamaktadır. Ancak 2024'le birlikte politika belgelerinde teknomerkezci ve insanmerkezci⁷ yaklaşım sürdürülse de engelliler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar gibi dezavantajlı grupların dikkate alındığı ifade edilebilir. Örneğin 2021 İnsan Hakları Eylem Planı'nda iklim değişikliğinin temel insan haklarına etkilerinin çözümlenerek kamu politika oluşturma süreçlerinde dikkate alınacağı ifade edilmiştir (T.C. Adalet Bakanlığı, 2021: 117). Bu ifade, 2024-2030 İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nda vurgulanmış ve hak temelli bir yaklaşımın⁸ altı çizilmiştir (İDB, 2024b: 349-350).

Kurumsal olarak Türkiye'nin 2021'e kadar iklim politikalarına ilişkin yapılanması, kurul düzeyindedir. 2021'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ismi değiştirilerek Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı haline getirilmiş ve İklim Değişikliği Başkanlığı kurulmuştur. Bu durum iklim krizine yönelik geliştirilecek politikaların uygulanması için gerekli kurumsal yapıyı sağlar gibi gözükmemektedir. Yönetişim yaklaşımı, kurumsal yapıda baskın niteliktedir. TÜSİAD, MÜSİAD, TOBB gibi sermaye grupları İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu'nda temsil edilirken; sendikalar, dezavantajlı gruplara yönelik STK'lar temsil edilmemektedir.

See ve Wilmsen (2022: 4-5)'in kuramsallaştırdığı üzere iklim adaletinin bağlamını oluşturan yapısal adalet ve tanınma adaleti açısından Türkiye'nin ulusal politika belgelerindeki yaklaşımı gelişim göstermiştir. Yapısal adaletsizlik, eşitsizliği üreten dinamiğin bireysel eylemlerden çok kurumsal kurallar, toplumsal normlar ve hem bireysel hem de kolektif eylemlerin bir aradalığını içeren karmaşık süreçler olduğuna dair bir yaklaşıma sahiptir. Yapısal adaletsizlik açısından 2010-2023 dönemi ile 2024-2030 dönemi arasında dikkat çekici bir fark bulunmamaktadır. Ancak tanınma adaleti açısından büyük bir gelişim gösterilmiştir. Bu durum, See ve Wilmsen (2022: 4-5)'nin uyumsal adaletle yönelik analitik kavrayışları kapsamında bağlamsal adaletin geliştiğini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda önceliklilik açısından dağıtımsal adalette kural-merkezli bir niteliğe yakınlaştıran bir etkiye sahip olunacağını düşündürmektedir. Fakat kural-merkezli kategorinin teori ve ilkelerinin ne derece uygulanacağını zaman gösterecek, mevcut durum uygulamaların da bu kapsamda tartışılması gerekmektedir.

Prosedürel adalet açısından bir değerlendirmede bulunulması gerektiğinde ise kurumsal yapı öne çıkmaktadır. İklim değişikliğine ilişkin plan, politika, strateji ve eylemleri belirlemek, izlemek ve değerlendirmekle görevlendirilmiş olan İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu bu kapsamda önemlidir. Her ne kadar tanınma adaleti kapsamında 2010-2023 ve 2024-2030 süreçleri arası gelişim sağlanmış olsa da, Kurul'un oluşumunda bu tanınma adaleti kapsamındaki gelişimin yansıması bulunmamaktadır. Bu durum da prosedürel adalet açısından gelişim gösterilemediği şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ:

Çalışma kapsamında Türkiye'nin iklim politikalarına yönelik ulusal politika belgeleri ve iklim konusundaki kurumsal yapısını saptamaya ilişkin olarak mevzuat incelenmiştir. İnceleme, nitel bir içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. İklim adaleti kavramı ekseninde Türkiye'nin iklim politikaları ve kurumsal yapısı tarihsel olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda 2010-2023 arası dönem ile 2024-2030 arası dönem arasında farklar saptanmıştır.

İklim adaleti kavramının güncel literatürdeki ele alınışı dikkate alınarak değerlendirme, See ve Wilmsen (2022) ortaya koyduğu biçimiyle kavranmıştır. Buna göre iklim adaleti, iklim krizine yönelik geliştirilecek uyum konusundaki bir adaleti de imlemekte, uyumsal adalet ise bağlamsal, prosedürel ve dağıtımsal adalet şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Bağlamsal adaletin kapsamında ise yapısal adalet ve tanınma adaleti kavramları bulunmaktadır. Bağlamsal adalet, prosedürel adaletin temeli; prosedürel adalet ise dağıtımsal adaletin temeli olarak kavranmaktadır. Bu kapsamda çalışmada gerçekleştirilen değerlendirme sonrasında Türkiye'nin iklim politikasına yönelik ulusal politika belgelerinde 2010-2023 ile 2024-2030 dönemleri arasında tanınma adaleti açısından gelişim olduğu saptanmaktadır. 2010-2023 dönemini kapsayan ulusal politika belgelerinde; iklim krizinden daha çok etkilenmekte olan engelliler, yaşlılar, gençler, çocuklar, kadınlar vb. gruplara öncelikli bir yaklaşımda bulunulmazken; 2024-2030

⁵ Anayasa'nın 90. maddesi gereğince BMİDÇS ve Paris İklim Anlaşması, yasa hükmündedir ve içerdikleri ilkeler, iç hukuk düzeninde etkilidir (T.C. Anayasası, 1982 [2018]: md.90).

⁶ Örneğin 2011-2023 yıllarını kapsayan Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı ile Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı'nda yalnızca çiftçi olan kadınlar dikkate alınmış; engellilere, çocuklara, kadınlara herhangi bir vurguda bulunulmamıştır (ÇSB, 2012a; 2012b).

⁷ Politika belgelerindeki ve kurumsal yapıdaki ekosistem yönetimi, ekosistem hizmetleri gibi kavramlar bunu doğrular niteliktedir (bknz. 4 sayılı CBK, 2018 [2024]: md.338/1; 90 sayılı CBK, 2022: md.2; İDB, 2024a: 339).

⁸ Detaylı bilgi için Kovancı (2022) ve Özkan (2022)'in çalışması önemlidir.

dönemini kapsayan ulusal politika belgelerinde bu grupların, iklim krizinden daha çok etkilendiği ve bu kapsamda öncelikli bir statüye sahip oldukları ifade edilmektedir. Bu kapsamda bağlamsal adaletin gelişim gösterdiği söylenebilir.

Türkiye'nin kurumsal yapısı ise prosedürel adalete ilişkin izlenim kazandırmaktadır. Tanınma adaleti açısından gerçekleşen gelişimin prosedürel adalet kapsamında yankı bulmadığı gözlemlenmektedir. İklim politikalarının oluşturulmasına yönelik karar alma süreçlerinde sermaye gruplarının temsili bulunmaktayken; sendikaların ya da kadın, engelli, genç, yaşlı vb. gruplarının temsili bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'na taraf olduktan sonra iklim politikalarını bakanlık düzeyinde örgütlemesi, iklim değişikliğine yönelik bir başkanlık oluşturması; olumlu kurumsal gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak karar alma süreçlerinde sendikaların ya da engelli, yaşlı, kadın, çocuk gibi grupların temsiline olmaması; prosedürel adalet kapsamında iklim adaleti açısından aşılanması gereken bir eksikliklerdir. Öte taraftan iklim politikalarına ilişkin ulusal politika belgelerinde özellikle tanınma adaleti kapsamında iklim adaleti açısından gelişme gösterildiği saptanmaktadır. Yapısal adalet, tanınma adaleti, prosedürel adalet, dağıtımsal adalet birbirinden kopuk farklı kategoriler değil, iklim adaleti bütününe farklı kategorileridir. Bu nedenle birindeki gelişme, diğerinde de gelişmeyi tetikleyebilmekte; birindeki eksiklik de diğerindeki gelişimin aktüel dünyadaki etkisini sınırlayabilmektedir. İklim adaletinin bağlamında önemli bir yer tutan tanınma adaletindeki gelişim, prosedürel adalette de yankı bulup etki gösterebilir; iklim adaleti sürecinin çıktısına yönelik olan dağıtımsal adalette de gelişim sağlanacaktır.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Bu çalışma, Prof. Dr. Nesrin Algan'ın İklim Siyaseti dersi kapsamında ortaya çıkmış olup, kendisine teşekkürü borç bilirim.

KAYNAKÇA:

- 1 sayılı CBK (2018 [2024]), *Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, R.G. Tarih: 10.07.2018, R.G. Sayı: 30474, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1&MevzuatTur=19&MevzuatTertip=5> (06.11.2024).
- 4 sayılı CBK (2018 [2024]), *Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, R.G. Tarih: 15.07.2018, R.G. Sayı: 30479, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4&MevzuatTur=19&MevzuatTertip=5> (06.11.2024).
- 67 sayılı CBK (2020), *Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, R.G. Tarih: 18.09.2020, R.G. Sayı: 31248.
- 85 sayılı CBK (2021), *Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, R.G. Tarih: 29.10.2021, R.G. Sayı: 31643.
- 90 sayılı CBK (2022), *Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*, R.G. Tarih: 05.02.2022, R.G. Sayı: 31741.
- Aksu, C., (2022), "İklim Krizi ve Mücadele", içinde *Siyasi Ekoloji* (Der. Yurdanur, H.), İmge Kitabevi: Ankara: 267-280.
- Arnot, G., Thomas, S., Pitt, H., & Warner E., (2023), "Australian young people's perspectives about the political determinants of the climate crisis", *Health Promotion Journal of Australia*, 5(1): 196–206. <https://doi.org/10.1002/hpja.734>
- Brown Weiss, E., (1989), *In Fairness to Future Generations International Law, Common Patrimony, and Intergenerational Equity*, United Nations University: Tokyo.
- Crease, R. P., Parsons, M., & Fisher, K. T., (2019), "'No climate justice without gender justice': explorations of the intersections between gender and climate injustices in climate adaptation actions in the Philippines", içinde *Routledge Handbook of Climate Justice* (Eds. Jafry, T.), Routledge: London & New York: 359-377.

- Cuartas, J., McCoy, D. C., Torres, I., Burghardt, L., Shonkoff, J. P., & Yoshikawa, H., (2024), "The developmental consequences of early exposure to climate change-related risks", *Child Development Perspectives*, 18(3): 145–154. <https://doi.org/10.1111/cdep.12503>
- Çoban, A., (2022a), *İklim Krizi Nasıl Çözülür? Kapitalist ve Ekosoyalist Çözüm Stratejileri*, Ceylan Yayınları: İstanbul.
- Çoban, A., (2022b), "İklim Krizinde Sermayenin Kaldırıcı Olarak Yeşil Dönüşüm", içinde *Siyasi Ekoloji* (Der. Yurdanur, H.), İmge Kitabevi: Ankara: 217-252.
- Diezmartínez, C. V., & Short Gianotti, A. G., (2022), "US cities increasingly integrate justice into climate planning and create policy tools for climate justice". *Nature Communication*, 13: 5763. <https://doi.org/10.1038/s41467-022-33392-9>
- Durmuş, M., (2022), "Net Sıfır Emisyon Değil, Gerçek Sıfır Emisyon; İklim Finansmanı Değil, İklim Tazminatı; Sistemde Reform Değil, Sistem Değişikliği", içinde *Siyasi Ekoloji* (Der. Yurdanur, H.), İmge Kitabevi: Ankara: 63-84.
- Hung, LS., & Bayrak, M. M., (2020), "Comparing the effects of climate change labelling on reactions of the Taiwanese public". *Nature Communications*, 11: 6052. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-19979-0>
- İklim Değişikliği Başkanlığı (2023), *İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu*, <https://iklim.gov.tr/idukk-i-13> (12.11.2024).
- İklim Değişikliği Başkanlığı [İDB] (2024a), *İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)*, [https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/%C4%B0klim%20De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20Azalt%C4%B1m%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1%20\(2024-2030\).pdf](https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/%C4%B0klim%20De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20Azalt%C4%B1m%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2024-2030).pdf) (11.11.2024).
- İklim Değişikliği Başkanlığı [İDB] (2024b), *İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)*, <https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/İklim%20Degisikligine%20Uyum%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf> (11.11.2024).
- Jafry, T., (2019), *Routledge Handbook of Climate Justice*, Routledge: London & New York.
- Kovancı, E., (2022), "İklim Krizini Hak Temelli Yaklaşım Özelinde Değerlendirme", *İdealkent*, 37(13): 1535-1565. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1139377>
- Kunelius, R., & Roosvall, A., (2021). "Media and the Climate Crisis", *Nordic Journal of Media Studies*, 3(1): 1–19. <https://www.doi.org/10.2478/njms-2021-0001>
- Mattar, S., & Mbakwem, E., (2019), "Climate migration The emerging need for a human-centred approach", içinde *Routledge Handbook of Climate Justice* (Eds. Jafry, T.), Routledge: London & New York: 479-493.
- McDermott, M., Mahanty, S., & Schreckenber, K., (2013). "Examining equity: A multidimensional framework for assessing equity in payments for ecosystem services". *Environmental Science & Policy*, 33: 416–427. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2012.10.006>
- Neuman, W. L., (2014), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2. Cilt* (Çev. Özge, S.), Yayınodası Yayıncılık: Ankara.
- Özkan, O., (2022), "Hak Temelli Sürdürülebilir Gelişme Politikaları: Bir İnsan Hakkı Olarak Güvenli, Temiz, Sağlıklı ve Sürdürülebilir Çevre Hakkı", *İdealkent*, 13(35): 197-220. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1074493>
- Perkins, P. E., (2019), "Climate justice, gender and intersectionality", içinde *Routledge Handbook of Climate Justice* (Eds. Jafry, T.), Routledge: London & New York: 349-358.
- Reckien, D., Creutzig, F., Fernandez, B., Lwasa, S., Tovar-Restrepo, M., Mcevoy, D., & Satterthwaite, D., (2017), "Climate change, equity and the Sustainable Development Goals: an urban perspective". *Environment and Urbanization*, 29(1): 159-182. <https://doi.org/10.1177/0956247816677778>
- Robinson, M., & Shine, T., (2018), "Achieving a climate justice pathway to 1.5 °C", *Nature Climate Change* 8: 564–569. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0189-7>

- Schlosberg, D., & Collins, L. B., (2014), "From environmental to climate justice: climate change and the discourse of environmental justice". *WIREs Climate Change*, 5: 359-374. <https://doi.org/10.1002/wcc.275>
- See, J., & Wilmsen, B., (2022), "A multidimensional framework for assessing adaptative justice: a case study of a small island community in the Philippines", *Climatic Change*, 170: 16, <https://doi.org/10.1007/s10584-021-03266-y>
- Steele, W., Mata, L., & Fünfgeld, H., (2015), "Urban climate justice: creating sustainable pathways for humans and other species", *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 14: 121-126. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2015.05.004>
- Sultana, F., (2022) "Critical climate justice". *The Geographical Journal*, 188(1): 118–124. <https://doi.org/10.1111/geoj.12417>
- T.C. Adalet Bakanlığı (2021), *İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi*, https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Eylem_Plan%C4%B1_ve_Uygulama_Takvimi.pdf (12.11.2024).
- T.C. Anayasası (1982 [2018]), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, R.G. Tarih: 09.11.1982, R.G. Sayı: 17863 (Mükerrer), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (12.11.2024).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇSB] (2012a), *Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı*, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/edotordosya/file/eylem%20planlari/uyum_stratejisi_eylem_plani_TR.pdf (13.11.2024).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇSB] (2012b), *Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023*, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/edotordosya/file/eylem%20planlari/iklim%20degisikligi%20eylem%20plani_TR.pdf (13.11.2024).
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇSB] (T.Y.), *Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023*, https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/edotordosya/file/strateji%20belgesi/Turkiye%20iklim%20degisikligi%20strateji%20belgesi_TR.pdf (12.11.2024).
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022), *İklim Değişikliği Başkanlığı Hizmet Birimleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*, R.G. Tarih: 21.06.2022, R.G. Sayı: 31873.
- Talu, N., & Kocaman, H., (2019), *Türkiye'de İklim Değişikliği ile Mücadelede Politikalar, Yasal ve Kurumsal Yapı*, İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimİN): Ankara.
- Tatgın, E., (2019), "İklim Adaleti Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Tartışması", *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 104-118.
- Tekeli, İ., Algan, N., Türkeş, M., Vaizoğlu, S. A., Güler, Ç., Tekbaş, Ö. F., Eralp Abay, T., Dündar Kaya, A., Arıkan, Y., Saygılı, A., Yerli, S., & Çobanoğlu, Z., (2011), *Türkiye Açısından Dünyada İklim Değişikliği*, TÜBA: Ankara.
- Türkeş, M., (2008), "Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler", *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1(1): 26-37.
- Young, I. M., (1990), *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press: Princeton.

EXTENDED SUMMARY:**Research Problem**

The research problem is the extent to which climate justice is taken into account in Turkey's climate policies and institutional structure. Turkey is one of the countries at highest risk of being affected by the threats posed by climate change.

Research Questions

The research question is to describe how Turkey's climate policies and institutional structure appear within the scope of climate justice.

Introduction & Literature Review

The concept of climate justice is based on the concept of environmental justice (see Brown Weiss, 1989). The concept found as a subset in the climate justice literature is the concept of adaptive justice. The concept of justice in the adaptive justice literature develops on the axis of two basic understandings. The first of these is distributive justice, and the second is procedural justice. The study of Schlosberg and Collins (2014) is important as a study that examines this process from environmental justice to fair adaptation to climate change in much more detail. The study of See and Wilmsen (2022) is also important as a study that theoretically expands the concept of climate justice.

Climate justice; is addressed in relation to many different inequalities. For example, the studies of Tatgın (2019), Talu (2015), Crease et al. (2019) and Perkins (2019) are important studies that address gender and climate justice together. Climate migrants are also closely related to the concept of climate justice (see Mattar & Mbakwem, 2019), and the study of Jafry (2019) is important to understand its relationship with many other different issues. The studies of Durmuş (2022), Aksu (2022) and Çoban (2022a; 2022b) are also important as critical studies on the relationship of the climate crisis with capitalism.

Methodology

The research method is qualitative content analysis.

Findings

One can argue that climate justice was not sufficiently prominent in Turkey's policy documents before 2024. It can be stated that there was a rather one-sided, technocentric and anthropocentric solution approach. For example, there is no special emphasis on disadvantaged groups such as the disabled, children, women, etc. However, it can be stated that although the technocentric and anthropocentric approach continues in policy documents with 2024, disadvantaged groups such as the disabled, women, children, and the elderly are taken into consideration. For example, in the 2021 Human Rights Action Plan, it was stated that the effects of climate change on fundamental human rights will be analyzed and taken into account in public policy-making processes. This statement was emphasized in the 2024-2030 Climate Change Adaptation Strategy and Action Plan and a rights-based approach was underlined.

Institutionally, Turkey's climate policy structure until 2021 had been at the board level. In 2021, the name of the Ministry of Environment and Urbanization was changed to the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, and the Climate Change Presidency was established. This situation seems to provide the necessary institutional structure for the implementation of policies to be developed for the climate crisis. The governance approach is dominant in the institutional structure. While capital groups such as TÜSİAD, MÜSİAD, TOBB are represented in the Climate Change and Adaptation Coordination Board, unions and NGOs targeting disadvantaged groups are not represented.

Discussion

As theorized by See and Wilmsen (2022: 4-5), Turkey's approach in national policy documents has developed in terms of structural justice and recognition justice, which constitute the context of climate justice. Structural injustice has an approach that the dynamics that produce inequality are complex processes that include institutional rules, social norms, and the combination of both individual and collective actions rather than individual actions. There is no remarkable difference between the 2010-2023 period and the 2024-2030 period in terms of structural injustice. However, a great development has been shown in terms of recognition justice. This situation shows that contextual justice has developed within the scope of See and Wilmsen's (2022: 4-5) analytical understanding of adaptive justice. This situation also suggests that there will be an effect that brings distributive justice closer to a rule-centered quality in terms of prioritism. However, time will show to what extent the theory and principles of the rule-centered category will be applied, and current practices should also be discussed within this scope.

When an evaluation is required in terms of procedural justice, the institutional structure comes to the fore. The Climate Change and Adaptation Coordination Board, which is tasked with determining, monitoring and evaluating plans, policies, strategies and actions related to climate change, is important in this context. Although progress has been made between the 2010-2023 and 2024-2030 processes within the scope of recognition justice, the formation of the Board does not reflect this development within the scope of recognition justice. This situation can be interpreted as no progress has been made in terms of procedural justice.

Conclusion

After Türkiye became a party to the Paris Climate Agreement, it organized its climate policies at the ministerial level and established a presidency for climate change; these can be evaluated as positive institutional developments. However, the lack of representation of unions or groups such as the disabled, the elderly, women and children in decision-making processes is a deficiency that needs to be overcome in terms of climate justice within the scope of procedural justice. On the other hand, it is determined that there has been progress in terms of climate justice, especially within the scope of recognition justice, in national policy documents regarding climate policies. Structural justice, recognition justice, procedural justice and distributive justice are not separate categories, but different categories of the whole of climate justice. Therefore, development in one can trigger development in the other; and a deficiency in one can limit the impact of the development in the other in the current world. If the development in recognition justice, which has an important place in the context of climate justice, can also find an echo and have an effect in procedural justice; development will also be achieved in distributive justice, which is the outcome of the climate justice process.

Review Article

Submission Date
03 / 11 / 2024
Admission Date
24 / 12 / 2024

Administration of Environmental Problems and Organization in TRNC

KKTC'de Çevresel Sorunların Yönetimi ve Örgütlenme

Deniz İşçioğlu¹

How to Cite:

Iscioglu, D. (2024). KKTC'de Çevresel Sorunların Yönetimi ve Örgütlenme. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 270-278. <https://doi.org/10.53472/jenas.1578470>

Öz:

İnsanlık var olduğundan bu yana çevre sorunları ve bu sorunlara çözüm arayışları var olmuştur. Çevre sorunları insanlığı tehdit eder noktaya gelince konu ile ilgili farkındalık ve buna bağlı olarak da yönetme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Çevre sorunları arttıkça, çevresel sorunların yönetimi daha da zorlaşmış, sorunların çözümü için farklı yönetim modelleri arayışları zorunlu hale gelmiştir. İnsan ve çevre ilişkisi birbirinden ayrı düşünülemez. Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) çevre sorunlarını çözebilmek için uygulanan yönetim ve örgütlenme incelenmektedir. KKTC sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak bazı yönleri ile diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların çevre yönetimine etkileri de bu kapsamda incelenmektedir. Araştırmada yöntem olarak doküman analizi kullanılmıştır. Tüm dünyada çevre sorunlarına bir çözüm arayışı sürerken uluslararası alanda tanınmayan bir ülkenin çevre yönetimi ve örgütlenmesi oldukça önemlidir. Sonuç olarak uluslararası alanda tanınmayan ve sanayi faaliyetlerinin temel ekonomik kaynak olmadığı, turizm ve yükseköğrenim alanının ana ekonomik kaynak olarak gösterildiği KKTC'deki çevre sorunlarının en asgari düzeyde olması beklenmektedir. Fakat KKTC'nin halen gelişmekte olan bir ülke konumunda olması nedeniyle, ekonomi ve çevre arasındaki dengenin bazı noktalarda tam olarak sağlanamadığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar çevre için örgütlenme var olsa da ülkedeki nüfus konusundaki belirsizlik, planlama konusundaki eksiklikler de göz önüne alındığı zaman, KKTC çevre politikalarının gelişebilmesi için birçok atılması gereken adım olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sorunları, KKTC, Çevre Yönetimi, Örgütlenme

ABSTRACT:

Since the existence of humanity, there have been environmental problems and the search for solutions to these problems. When environmental problems have become a threat to humanity, awareness of the issue and the need to manage it have emerged. As environmental problems have increased, the administration of environmental problems has become more difficult, and the search for different management models has become mandatory for the solution of problems. The relationship between human and environment cannot be considered separately from each other. This study examines the administration and organization applied to solve environmental problems in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). TRNC differs from other countries in social, political, economic and cultural aspects. The effects of these differences on environmental management are also examined in this context. Document analysis was used as a method in the research. While the search for a solution to environmental problems continues all over the world, the environmental administration and organization of an internationally unrecognized country is very important. As a result, it is expected that the environmental problems in the TRNC, which is not recognized internationally and where industrial activities are not the main economic resource and tourism and higher education are shown as the main economic resources, will be at the minimum level. However, since the TRNC is still a developing country, it is observed that the balance between the economy and the environment is not fully achieved at some points. Although there are organizations for the environment, when the uncertainty about the population in the country and the deficiencies in planning are taken into

¹ **Corresponding Author:** Deniz Iscioglu. Doğu Akdeniz Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, İşletme Bölümü, Kamu Yönetimi Programı, deniz.iscioglu@emu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3942-4797>

consideration, it becomes clear that there are many steps that need to be taken for the development of TRNC environmental policies.

KEYWORDS: *Environment, Environmental Problems, TRNC, Environmental Administration, Organization*

GİRİŞ:

İnsanlık var olduğundan bu yana çevre sorunları ve bu sorunlara çözüm arayışları var olmuştur. “İnsan faaliyetleri sonucunda çevreye verilen zararlar, doğanın kendini yenileyebilme yeteneği sayesinde başlangıçta fark edilmemiş, hatta çevrenin zamanla bu kirliliği yok edeceği kanısı yaygınlaşmıştır” (Keleş, Hamamcı, 2005:25) . Çevre sorunları insanlığı tehdit eder noktaya gelince konu ile ilgili farkındalık ve buna bağlı olarak da yönetme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Çevre sorunları arttıkça, çevresel sorunların yönetimi daha da zorlaşmış, sorunların çözümü için farklı yönetim modelleri arayışları zorunlu hale gelmiştir. İnsan ve çevre ilişkisi birbirinden ayrı düşünülemez. Kentbilim Terimleri Sözlüğü (1998), çevre kavramını “kişiyi etkileyen, özdeksel ve tinsel gelişmesini, biçimlenmesini ve yaşamını belirleyen, dirimbilimsel, iklimle ilgili ve toplumsal etkenlerin tümü” (Keleş, 1998:33) olarak tanımlamaktadır. Bir diğer önemli nokta ise çevresel sorunları ortaya koyabilmektir. Çevresel sorunların ortaya konmasından sonra sorunların yönetimi ve bu yönetimi gerçekleştirebilecek bir örgütlenmenin kurulması veya var olması oldukça önemlidir. Çevresel sorunlar ortaya çıkmadan veya çözülemeyecek bir noktaya gelmeden gerekli önlemleri alabilmek gerekmektedir. Günümüzde en çok tartışılan ve üzerinde durulan nokta çevrenin korunması ile ilişkilendirilebilir. “Doğa değerlerinin, çağbilim ve yapıtasarcılık yapıtlarının ekinsel ve ekonomik değerini artırdığı yerlerin, kamu kuruluşlarının koruyucu ve geliştirici yönelti ve izlencelerine konu yapılması” (Keleş, 1998:33) çevre korunması olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki (KKTC) çevre sorunlarını çözebilmek için uygulanan yönetim ve örgütlenme incelenmektedir. KKTC sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak bazı yönleri ile diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların çevre yönetimine etkileri de bu kapsamda incelenmektedir. Araştırmada yöntem olarak doküman analizi kullanılmıştır. Tüm dünyada çevre sorunlarına bir çözüm arayışı sürerken uluslararası alanda tanınmayan bir ülkenin çevre yönetimi ve örgütlenmesi oldukça önemlidir. Çevre politikaları değerlendirilirken, yerel, ulusal ve uluslararası boyutta incelenmelidir. Bu üç boyutu birbirinden ayırmak oldukça zordur. Algan (2008), “günümüzde çevreye ilişkin tüzel düzenlemelerin, özellikle de uluslararası nitelikte olanların tamamının insanmerkezi bir anlayışla hazırlanmış olduğu”nu vurgulamaktadır (Algan, 2008:193). Bu durumu yerel ve ulusal politikalarda da görmek mümkündür.

Çevre yönetimi kavramı incelendiği zaman, “çevre üzerinde yıkıcı etkileri olabilecek insan etkinliklerini düzenlemeye ve yönlendirmeye dönük karar alma ve uygulama süreci çevre yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Çevre yönetimi toprak, su, hava gibi doğal kaynakların çevre açısından kabul edilebilir uygulamalar yoluyla kullanılması biçiminde de tanımlanmaktadır” (Keleş, 2013:235). Her ülkenin çevre sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar ülkeler arasında bazen benzerlik gösterse de bazen de ülkelerin özel koşulları nedeni ile farklılıklar olabilmektedir. Her ülkenin kendine has kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynakların kullanımı çevre yönetimi ile yakından ilişkilidir. Dünyadaki başlıca çevre sorunlarına bakıldığı zaman, hava kirlenmesi, toprağın yok edilmesi, orman varlığının azalması, kıt olan su kaynaklarının kirlenmesi, denizlerin kirlenmesi, bitki ve hayvan türlerinin tükenmesi, savaş, ekonomik sektörlerle ilişkilendirilen çevre sorunları, nüfus artışı ve kaynak paylaşımında yaşanan sorun, düzensiz ve plansız kentleşme, vb. (Keleş, 2013) olduğu görülmektedir. Çevre yönetimi ile ulaşılmak istenen, “tüm canlıların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaları, doğal kaynakların korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla gerek kamusal, gerekse özel kesimde elverişli bir iletişim, planlama, eşgüdüm ve denetim sisteminin oluşturulması ve bu sistemi çalıştıracak bir örgütün kurulması”dır (Keleş, Hamamcı, 2005:307). Ekonomi ve çevre arasındaki ilişki birçok açıdan yönetimi zorunlu kılmaktadır. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere, insanmerkezi bir anlayışla oluşturulan politikaların bir nedeni de bundan kaynaklanmaktadır. Çevre sorunlarının yönetimlerin ve toplumların gündemine gelmesi, sorunlara çözüm arayışındadır. Bu konuların birçok alana yerleşmesi ve çevresel sorunlarının yönetilmesi gerekliliğini açıklarken “gelecek kaygısı” (Keleş, Hamamcı, 2005:27) konusunun temel alındığını söyleyebiliriz. Ekonomi ve buna bağlı olarak gelişmişlik, kalkınma gibi kavramları çevre yönetimi olmadan açıklamak mümkün görünmemektedir. Tüm bunlara rağmen, “pek çok ülkede hükümetlerin 1970’li yıllarda başlayıp genişleterek uygulamaya giriştiği çevre politikalarına ve uluslararası alanda yürürlüğe konulan önlemlere karşın, ekolojik sorunlar çözülmek bir yana yoğunlaşarak sürüyor” (Keleş, Hamamcı, Çoban, 2015:17) . Bunun nedenleri literatürde detaylı bir şekilde açıklanmakla birlikte uygulamada çözüm önerilerinin yetersiz kaldığı görülmektedir.

1. KKTC ve Çevresel Sorunlar

KKTC, Kıbrıs Ada’sının kuzeyinde yer alan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Ada’daki siyasal sorunlardan dolayı Ada, yönetim olarak ikiye bölünmüştür. Ada’nın Güneyinde bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile Kıbrıs Rum Yönetimi uluslararası alanda Avrupa Birliği üyesi konumunda bulunurken, Ada’nın kuzeyinde yer alan KKTC uluslararası alanda bir tek Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmaktadır. Bu durum birçok konuda olduğu gibi ülkenin çevre politikalarını da yakından etkilemektedir. Uluslararası alanda tanınmayan bir ülkenin kendine özel yapısından dolayı diğer ülkelere göre farklılıkları bulunmaktadır. Özellikle uluslararası organizasyonların çevre konusundaki önerilerini yerine getirme veya uluslararası anlaşmalardaki bağlayıcılık noktaları zayıftır.

Böylesi koşullarda, çok uluslu şirketlerin de ülke ekonomisi içerisinde yer alması zorlaşmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak KKTC’de sanayinin beklenen seviyede gelişmediği görülmektedir. Sanayinin ülkenin temel ekonomik kaynağı olmaması elbette tek başına bu nedenlerle açıklanamaz. Fakat tüm bu nedenlerin önemli bir payı bulunduğu söylenebilir. Bugün KKTC ekonomisi yükseköğrenim ve turizm sektörü ile anılmaktadır. Ülkenin temel ekonomik gelirleri arasında turizm sektörünün bulunması çevreyi, örgütlenmesini ve çevre politikalarını daha da önemli kılmaktadır.

Ülke kaynaklarının kullanımı konusunda birçok sorun yaşanmakla birlikte, son yıllarda inşaat sektöründeki artış ve plansız yapılaşma kolayca göze çarpmaktadır. Çevre sorunları ile yakından ilişkilendirilen nüfus ise ülkede büyük bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. KKTC’de bugüne kadar toplam üç kez gerçek nüfus sayımı yapılmıştır. Bu nüfus sayımları 1996, 2006 ve 2011 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Geriye kalan yıllarda nüfus, “nüfus projeksiyonları” ile hesaplanmış ve bu sayı üzerinden hareket edilmiştir. KKTC İstatistik Kurumu’na göre, “KKTC’de en son 4 Aralık 2011 tarihinde yapılan nüfus sayımında toplam nüfus 286257 ve 2021 yıl sonu projeksiyon nüfusa göre toplam nüfus 390745 olarak hesaplandı” (KKTC İstatistik Kurumu, 2022). Yalnızca çevre alanında değil, her alanda planlama yapabilmek için nüfus verisine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle kamu politikalarının geliştirilmesinde nüfus oldukça önemli bir veridir. Nüfus tam olarak bilinmeden, kaynakların kullanılması için yapılan planlama eksik veya sorunlu olacaktır. KKTC’de nüfus konusu tam olarak ortaya konulamadığından kaynakların planlı kullanılmasında büyük sıkıntılar yaşanmaktadır.

Ülkedeki nüfus konusundaki tartışmalara ek olarak, KKTC her anlamda gelişmekte olan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Bu nedenle ekonomi ve çevre arasındaki denge tam olarak sağlanamamakta, kararların birçoğu ekonomik gelişmeye uygun olarak verilmektedir. Bu nedenle ülkeye yatırım yapmak için gelen veya gayrimenkul alan yabancılar uzun bir süre sorun olarak görülmemiş gerekli yasal düzenlemeler yapılmamıştır. Son yıllarda plansız büyüme ve çarpık kentleşmeye ek olarak nüfus artışı ve yabancılara toprak satışı konuları gündeme gelince yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. Burada bahsedilen nüfus artışı doğal yollarla oluşan artıştan çok, dışgöç kaynaklı nüfus artışlarıdır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, gelişmekte olan ülkelerde var olan çevre sorunlarından birçoğu KKTC’de de kendini göstermektedir. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere, hava kirliliği, ses kirliliği, toprağın yok edilmesi, ormanların azalması, yangınlar, kıt olan su kaynakları denizlerin kirlenmesi, bitki ve hayvan türlerinin tükenmesi, ekonomik sektörlerden kaynaklı çevre sorunları, nüfus artışı, kaynak paylaşımında yaşanan sorun, düzensiz ve plansız kentleşme, vb. sorunlar (Keleş, 2013) KKTC’deki çevre sorunları arasında da bulunmaktadır. Ülkede gelişmiş bir sanayinin hâkim olmayışı çevresel sorunları hafifletse de, başta, nüfus sorunu, plansız kentleşme ve yapılaşma olmak üzere birçok çevre sorununu yönetmek büyük bir öneme sahip olmaktadır. Yine yukarıda ele alındığı üzere, çevre yönetiminde örgütlenme ve buna bağlı olarak iletişim, planlama, eşgüdüm ve denetim sistemi büyük bir öneme sahiptir. Elbette, bunlar hayata geçebildiği, uygulamalarda yer alabildiği sürece önemli ve değerlidir. Yoksa yalnızca örgütlenmenin kâğıt üzerinde kalması ve uygulamada bu örgütlenmenin etkin ve verimli bir şekilde çalışmaması çevre yönetimi için istenen sonucu vermek için yeterli olmaz. Gerek çevre için örgütlenmede gerekse çevresel sorunların yönetiminde en temel şey, sorunları nedenleri ile tespit edebilmektir.

2. KKTC’de Çevresel Sorunların Yönetimi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 1983 yılında kurulmuş ve uluslararası alanda siyasal olarak birçok sorun ile karşılaşmış bir ülke konumundadır. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere Ada Kuzey ve Güney olmak üzere fiilen iki ayrı yönetim ile yönetilmektedir. Kıbrıs Ada’sının tarihine bakıldığı zaman Ada’nın birçok medeniyetin etkisi altına girdiğini görmek mümkündür. Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumların kurmuş oldukları Kıbrıs Cumhuriyeti, siyasal sorunlardan dolayı varlığını devam ettirememiştir. Sonuç olarak ada yönetimi ikiye ayrılmıştır. Güney Kıbrıs, Kıbrıs Rum yönetiminde devam ederek, uluslararası alanda tanınan ve Kıbrıs Cumhuriyeti’ni temsil eder bir statüye sahiptir. Buna karşı Kuzey Kıbrıs, Kıbrıslı Türklerin yönetiminde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni temsil etmektedir. Ada’daki siyasal sorunlar bugün hala uluslararası alanda devam etmektedir.

Tüm bu sorunların içerisinde, Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon rezervleri ve/veya yatakları ile ilgili aramalar ve kaynaklar konusunda çok uluslu şirketler de olaya müdahil olmuş, kaynak kullanımı noktasında net bir anlaşmaya varılamamıştır. Böylece siyasal olarak kaynak kullanımında da birçok sorun ortaya çıkmıştır. KKTC’nin uluslararası alanda tanınmıyor olmasının da burada önemli bir etken olduğu açıkça söylenebilir. Diğer taraftan Ada’nın başkenti Lefkoşa, Avrupa’nın son bölünmüş başkentidir. Kent ikiye bölünmüştür. Kuzey Lefkoşa KKTC’nin, Güney Lefkoşa, Kıbrıs Rum Yönetiminin yani uluslararası alanda kabul edilen ismi ile Kıbrıs Cumhuriyeti’nin başkenti konumundadır.

Kıbrıs’ta bölünme olmadan yani 1974 yılı öncesinde faaliyet gösteren bir Amerikan Şirketi Cyprus Mine Cooperation (CMC) maden işletmesinin yarattığı tahribat konusu ise hala ülkedeki en temel çevre sorunlarının başında gelmektedir. “ KKTC Lefke/ Gemikonağı kıyı bölgesinde yer alan CMC maden işletmesinin atıkları, mevcut durumu ile Akdeniz’i ve de yakın çevresini olumsuz yönde etkileyen, bir başka deyişle çevresine zarar veren bir durumdur” (Yılmaz, 2016:358). Çevre sorunlarının yönetiminde veya çözümlerinde ülkeler bir sınır çizerek komşu ülkenin çevre sorunları yokmuş gibi hareket edemez. Çünkü aynı toprak parçası üzerinde insanların bu tür sorunlardan etkilenmemesi mümkün değildir. Her ne kadar, “madencilik faaliyetleri milli gelir sağlayarak

kalkınma sürecine katkıda bulunsa da istihdam ve ihracat gelirinde artış sağlasa da geri dönüşü olmayan fiziksel çevrede değişikliklerin yanı sıra sosyal ve çevresel yükler yaratır” (Mengi ve İşçioğlu, 2024:123). Sonuç olarak CMC Maden işletmesinin durumu da tam olarak bu şekilde olmuştur.

Çevresel sorunlar, ekonomik süreçlerle de ilgili olduğundan dolayı yönetiminde birçok sorun ile karşılaşmaktadır. Uygulamaların ne yönde olması gerektiği konusunda verilecek kararlar büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle çevrenin yönetimi ve korunması konularında Anayasal ve yasal çerçeveler oldukça önemlidir. Bu kapsamda KKTC Anayasasında çevre ile ilgili maddelere bakılacak olursa, üçüncü bölümün “Sosyal ve Ekonomik Haklar, Özgürlükler ve Ödevler” başlığı altında çevre ile ilgili birçok maddeye yer verdiği görülmektedir. Bunlar arasında, Toprağın Korunması, Kıyıların Korunması, Tarih, Kültür ve Doğa Varlıklarının Korunması maddeleri yer almaktadır. Anayasaya göre (Madde 40), “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Gerçek veya tüzel kişiler, hiçbir amaçla, insan sağlığını bozacak veya deniz varlıklarını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı, gaz ve katı maddeleri denizlere, barajlara, göllere veya derelere akıtamaz veya dökebilir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin, gerçek ve tüzel kişilerin ödevidir. Devlet, milli parklar oluşturulması amacıyla gerekli önlemleri alır” (KKTC Anayasası Madde 40). Bu madde ile KKTC Anayasası, çevre hakkını koruma altına almakta ve sürdürülebilir bir yapıyı işaret etmektedir. Yukarıda da bahsedilmiş olduğu üzere çevre korunmasının Anayasal güvence altına alınması büyük bir önem taşımaktadır.

Diğer taraftan çevre konusunda yasalar da büyük bir öneme sahiptir. KKTC Çevre Yasası incelendiği zaman mevcut yasanın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi’nin 2012 tarihli kararı ile oluşturulduğunu görmekteyiz. Yasa incelendiği zaman, çevrenin korunmasına ilişkin ilke ve sorumluluklar ile atık yönetimi, su kaynakları yönetimi, kentsel atık su yönetimi, deniz kirliliği kontrolü, hava kalitesi yönetimi, sanayi kirliliğinin kontrolü, iklim değişikliği ile mücadele, biyolojik çeşitliliğin korunması, çevresel değerlendirme, çevresel gürültü yönetimi, çevresel estetik, çevre ile ilgili bilgiler, çevre eğitimi, denetimi ve yaptırım, suç ve cezalar başlıkları altında birçok maddenin yer almakta olduğu görülmektedir. Elbette burada önemli olan söz konusu Anayasal veya yasa maddelerinin yalnızca yazılı metinlerde kalmaması çevre lehine uygulamalarda da yer almasıdır. Bunun için de uygulayıcılara büyük sorumluluk düşmektedir. Dahası KKTC örneğinde denetim bakımından sivil toplum kuruluşlarına da büyük görev düşmektedir.

KKTC 18/2012 sayılı Çevre Yasası incelendiği zaman, yasanın çevreyi bütün canlıların ortak varlığı olarak tanımladığı görülmektedir. Bu kapsamda yasanın amacının çevrenin korunması ve iyileştirilmesi olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması da bu kapsamda yasanın amaçları arasında gösterilmektedir. Burada insan sağlığını olumsuz etkileyen her türlü kirliliğinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca ülkenin yalnızca flora faunasını değil doğal ve tarihsel varlıklarını korumak da yasanın amaçları arasında gösterilmiştir. Bu kapsamda, yalnızca bugünkü kuşaklar değil gelecek kuşaklar için de temel ilkelerin önemi vurgulanmaktadır (18/2012 sayılı Çevre Yasası, madde 3). Buna göre yasa, gerek çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi gerekse kaynakların verimli şekilde kullanılması ve aynı zamanda kullanılırken korunması ile ilişkili bazı ilkeler konmuştur. Bu kapsamda aynı yasanın 4. Maddesi, çevrenin korunmasına ilişkin temel ilkelere yer vermektedir. Bu ilkelerin başında sürdürülebilirlik ve ihtiyatlılık ilkeleri gelmektedir. Buna göre yönetim bu ilkeler çerçevesinde olmalıdır. Burada hedef, ekonomik kalkınmanın önüne geçmeyecek şekilde çevrenin yönetilebilmesidir. Sürdürülebilirlik kavramından ve aynı zamanda kalkınmadan bahsedilmektedir. Bir diğer önemli nokta ise, yönetimde karar alma süreçleri ile ilgilidir. Bu süreçlerde şeffaflığın ve katılımın önemi vurgulanmaktadır. Bu maddede dikkat çeken bir diğer nokta çevreyi kirlütenlerle veya zarar verenlerle ilgilidir (18/2012 sayılı Çevre Yasası, Madde 4). Burada koruma, sürdürülebilirlik ve ihtiyatlılık kavramlarının önemleri vurgulanmaktadır. Bu madde çevre politikalarında çokça yer alan ve OECD tarafından ortaya konulan kirlüten öder/kullanan öder ilkesi ile paralellik göstermektedir.

Bu kapsamda, bir başka önemli yasa maddesi ise, genel sorumluluklar başlığı altına verilmektedir (Madde 5). Bu maddede hem çevrenin korunması hem de kirliliğin önlenmesiyle ilgili sorumluluklar yer almaktadır. Çevreyi koruma görevinin kimde olacağı önemli bir noktadır. Ayrıca önlem almak ve kurallara uyma görevi de oldukça önemlidir. Bu kapsamda, yönetim bu sorumluluğu tüm gerçek veya tüzel kişilere vermektedir (Madde 5). Maddeye göre, kaynaklar üzerinde veya çevrede oluşabilecek herhangi bir olumsuz etkinin ortaya çıkmasına engel olabilmek için tüm politika alanlarında ve planlarda sürdürülebilirlik ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır (18/2012 sayılı Çevre Yasası, Madde 5). Bu maddede sözü edilen bölgesel, ekonomik ve sosyal kalkınma planlarının uygulamadaki varlığından, etkin bir şekilde kullanımından bahsetmek oldukça zordur. Dahası sürdürülebilirlik ile ilgili yapılan çalışmaların ve uygulamaların da oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Yine aynı yasa, toprak ve doğal kaynakların kullanımıyla ilgili ilkeler de yer almaktadır. Burada temel konu karar alma yetkisidir. Çevre ile ilgili bir projeyi değerlendirenlerin karar alma sürecinde uyması gereken ilkeler sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilmektedir. Burada yine kavramsal olarak kullanılan sürdürülebilir kalkınma kavramının uygulamaya ne şekilde yansıtıldığı büyük bir tartışma konusudur. Yine yukarıda da bahsedilmiş olduğu üzere, yasa maddesinde yer alan zarara yol açan tarafların masrafları üstlenmesi zorunluluğu (18/2012 sayılı Çevre Yasası, Madde 5) kirlüten öder kullanan öder ilkesi ile paralellik göstermiş olsa da uygulamaya bakıldığı zaman bu yasa maddesinin uygulamada birçok sorun ile karşılaştığı görülmektedir. Kirleticinin kirlenmeyi durdurmak için ödemesi gereken bedel, kirleticisi olarak üstleneceği masraftan daha fazla olması durumunda, kirleticisi kirlenmeyi durdurmak yerine kirlenmeden doğan masrafları karşılamayı tercih edebilmektedir. Uygulamada bu durumun birçok örneğine rastlanabilir. Bu da çevreye büyük zararlar vermektedir. Daha önce de bahsedilmiş olduğu üzere, bu gibi durumlarda sivil toplum kuruluşlarına önemli bir rol düşmektedir.

“Kentsel ve çevresel politikalarla ilgili olarak yasama, yürütme ve yargı ilişkisi içinde sivil toplum örgütleri ve özellikle kamu kurumu niteliğindeki meslek odalarının da önemli rolü olduğu göz ardı edilmemelidir” (Mengi, 2016:395).

Alan ile ilgili birçok kaynakta da belirtilmiş olduğu üzere, çevre sorunlarının temel nedeni olarak nüfus, düzensiz kentleşme, plansız gelişme, sanayileşme, kaynakların etkin ve verimli kullanılmaması vb. gösterilmektedir. Çevre ve ekonomi arasındaki ilişki, çevre ve kalkınma arasındaki ilişki, çevre ve gelişme arasındaki ilişki çevre yönetimini daha da zorlaştırmaktadır. Mengi ve Algan (2003:2), “development kavramı karşılığı olarak daha çok niceliksel büyümeyi çağrıştıran kalkınma yerine, aynı zamanda niteliksel büyümeyi ve iyileşmeyi de kapsayan gelişme kavramını” kullanmaktadırlar. Bu noktada hem niceliksel hem de niteliksel büyüme ile çevrenin birbirlerinden ayıramayacağı ortadadır. Elbette her ülke kalkınmak, büyümek ve gelişmek ister. Bu gelişme esnasında çevreye gösterilecek hassasiyet ve önem oluşabilecek sorunları en aza indirir. KKTC’deki yasal düzenlemelerde daha çok kalkınma kavramının kullanılıyor olması, ülkenin kalkınma kavramından niceliksel büyümeyi hedeflediği sonucu çıkarılabilir. Söz konusu kalkınma hedefleri belirlenirken çevre göz ardı edilmemelidir.

Doğaldır ki her ülkenin kendine has çevre sorunları ve buna bağlı olarak da çevre politikaları bulunmaktadır. Fakat devletlerin özelde kendi ülkelerinde genelde de dünyaya karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Genel olarak ozon tabakasının incelmeye, küresel iklim değişiklikleri gibi küresel çevre sorunlarına küresel önlemler ve çözüm arayışları devam ederken bu noktada devletlere de büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu noktada Keskinok (2016), “yerküre üzerindeki çevre sorunlarının boyutları ve sonuçlarından hareketle, sorunun tüm ülkeleri ilgilendiren ve herkesin ortak sorumluluğundaki bir sorun olarak gösterilmesi gibi dolaylı ve karmaşık bir ideolojik çarpıtma ile karşı karşıyayız” (Keskinok, 2016:283) görüşünü savunmaktadır. Bunun en önemli nedeni ülkelerin kaynak kullanımındaki eşitsizliği ve çevreye verilen hasarın eşit miktarda olmamasındadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere KKTC uluslararası alanda birçok siyasal sorunlarla anılan bir ülke konumundadır. Dahası başlıca ekonomik faaliyetleri turizm ve yükseköğrenim olarak tanımlanmakta, gelişmekte olan bir ülke kategorisine girmektedir. Tüm bunların ışığında her şeyden önce sağlıklı bir çevrenin insanların en doğal hakkı olduğu unutulmamalıdır. Ülkenin uluslararası alanda tanınıp tanınmadığına bakılmaksızın çevre önemli ve değerlidir. Bunun için de çevre konusundaki örgütlenme ve kurumsal yapılar tüm ülkelerde olduğu gibi KKTC’de de önemli bir yere sahiptir.

3. KKTC’de Çevre için Örgütlenme

Çevre yönetimi için kurumsal bir yapı oluşturmak oldukça önemlidir. Ayrıca çevre yönetimi içerisinde, yönetimin başarılı olabilmesi için denetim konusu da büyük bir değere sahiptir. KKTC’de çevre için örgütlenme ve çevre örgütlerine bakıldığı zaman, yerel ve ulusal düzeyde çok sayıda kuruluşun çevre ile ilgilendiğini söylemek mümkündür. Özellikle ülkedeki sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlar çevre sorunlarına çözüm arayışlarında önemli bir rol üstlenmektedirler. Ayrıca, ilgili bakanlıklar, onlara bağlı müsteşarlık, yerel düzeyde belediyeler, yine bu kapsamda çevre için örgütlenmiştir.

KKTC’deki bakanlıklar arasında Çevre Bakanlığı, KKTC Başbakan Yardımcılığı, Turizm, Kültür, Gençlik ve Çevre Bakanlığı olarak yer almaktadır. Örgütlenmede yalnızca çevre konusu ile ilgilenen bir Bakanlık kurulması tercih edilmemiş, çevre konusu turizm, kültür ve gençlik konuları ile birlikte Başbakan Yardımcılığına bağlanmıştır.

İlgili Bakanlığın teşkilat şeması incelendiği zaman, Bakanlığın altında Müsteşarlık, Bakanlık Müdürlüğü ve bunlara bağlı, Çevre Koruma Dairesi Müdürlüğü, Jeoloji ve Maden Dairesi Müdürlüğü, Şehir Planlama Dairesi Müdürlüğü, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun yer aldığı görülmektedir. Bakanlığın genel vizyonuna bakılacak olursa, “çevrenin korunması ve duyarlılıkla ele alındığı, koruma -kullanma dengesinin gözetildiği, sürdürülebilir büyüme ve istihdamın oluşturulduğu, bölgesel kalkınmaya katkının sağlandığı, bölgesel farklılıklara ve rekabet üstünlüğüne dayalı, sürdürülebilir karma bir turizm modelinin oluşturulmasıdır” (<http://turizm.gov.ct.tr/>) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamadan da görülebileceği üzere, çevrenin korunması, büyüme, istihdam, kalkınma kavramları hep aynı cümlede yer almaktadır. Doğal olarak gelişmekte olan bir ülkede bu kavramlar kolay kolay birbirinden ayrılmamaktadır. Bakanlıkta çevre konuları ile ilgili en yetkili Daire, Çevre Koruma Dairesidir. Çevre Koruma Dairesi, “KKTC Çevre Koruma Dairesi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Başbakan Yardımcılığı, Turizm, Kültür, Gençlik ve Çevre Bakanlığı’na bağlı olarak 12 Mart 2012 tarih ve 18/2012 sayılı Çevre Yasası çerçevesinde çevre sorunları ile ilgilenen dairedir” (<https://cevrekorumadairesi.org/>). Bakanlığın atında yer alan bu dairenin çevre konuları ile en çok ilgilenen yapısı, örgütü olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu nedenle daire, KKTC’nin çevre için örgütlenmesinde büyük bir öneme sahiptir.

Çevre Koruma Dairesi’nin kuruluş, görev ve çalışma esasları yasa ile belirlenmiştir (KKTC 10/1989 sayılı yasa). Yasada Dairenin başlıca görevleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Yasaya göre, çevre ile ilgili birçok konuda adımlar atmak, geliştirmek, iyileştirmek, korumak ve çevre kirlenmesini önlemek dairenin sorumlulukları arasında bulunmaktadır. Ayrıca Daire, herhangi bir etkinlikten veya nedenden dolayı doğal varlıklarda veya kaynaklarda oluşacak tüm olumsuz etkileri önlemek, oluşmaması için denetim yapmakla görevlidir (KKTC 10/1989 sayılı Çevre Koruma Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası, Madde 5). KKTC’de çevre için örgütlenme açısından bakıldığında, çevrenin korunmasından sorumlu olan dairenin ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Çevre ile ilgili konularda doğru kararlar verebilmek için istatistiki bilgiler toplamak ve araştırmalar yapmak oldukça önemlidir. Bu görev daireye verilmiştir. Yine bu kapsamda, sanayi tesislerine, kanalizasyon, arıtım tesislerine izin vermek veya vermemek dairenin

görevleri arasında bulunmaktadır. Tüm bu izinlerde çevreyi koruyacak ve zara vermeyecek şekilde kararlar üretmesi gerekmektedir. (KKTC 10/1989 sayılı Çevre Koruma Dairesi (Kuruluş, Görev Ve Çalışma Esasları) Yasası, Madde 5). Kuşkusuz ki, izinlerden sorumlu olan daireye çevre açısından büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu izinler verilirken ekonomi ve çevre arasındaki dengenin başarılı bir şekilde sağlanması hem ekonomi hem de çevre açısından oldukça önemlidir.

Çevre açısından önemli bir konu olan denetleme görevinin Çevre Koruma Dairesine verilmesi de dairenin çevre açısından önemini artırmaktadır. Tesislerin sağlıklı olarak işletilip işletilmediğinin kontrol edilmesi ve bu kapsamda gerekli her türlü önlemi almak, yeşil alan, park, halk plajları vb. yerlerin bakımı, Çevre Koruma Dairesinin görevleri arasında bulunmaktadır (KKTC 10/1989 sayılı Çevre Koruma Dairesi (Kuruluş, Görev Ve Çalışma Esasları) Yasası, Madde 5). Kısacası herhangi bir yerde oluşacak kirlenmeyi önlemek, gidermek, denetlemek, hatta yerlerin bakımı, doğal varlıkların korunması konularında daire çevre ile ilgili birçok önemli görevi üstlenmektedir. Tüm bu görevleri tek bir dairenin yerine getirebilmesi için yeter sayıda ve eğitimli personele ihtiyaç duyulduğu da açıktır. Bu konularda yetişmiş bireyler örgütlenmenin en temel noktalarındandır.

Çevre için örgütlenme konusunda bir diğer önemli nokta ise ilgili birim ve/veya kurumlarla işbirlikleri yapma noktasındadır. Bu görevin de yasayla yine Çevre Koruma Dairesine verildiği görülmektedir. Yasaya göre, çevreyi ilgilendiren birçok konuda ilgili birimlerle işbirliği yapmak dairenin görevleri arasında bulunmaktadır. Özellikle, kaymakamlıklar ve yerel yönetimlerle işbirliği daire için büyük bir gerekliliktir. Çevreye karşı zarar verici eylemlerde bulunanlara karşı caydırıcı önlemler almak için yalnızca ulusal değil uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak yine Çevre Koruma Dairesi tarafından yapılması beklenen hizmetlerdendir (KKTC 10/1989 sayılı Çevre Koruma Dairesi (Kuruluş, Görev Ve Çalışma Esasları) Yasası, Madde 5).

Yukarıdaki yasanın Daireye vermiş olduğu yetki, görev ve sorumluluklar incelenecek olursa, Dairenin çevre örgütlenmesindeki önemi ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda Dairenin etkin ve verimli çalışabilmesi de KKTC çevre politikaları açısından oldukça önemlidir. Tüm bunlara ek olarak, Bakanlık altında vatandaşların çevresel sorunları iletebilmesi için “Alo 123” Çevre şikâyet hattı oluşturulmuştur. Bu hat ile vatandaşlar gerekli gördükleri sorunları Bakanlığa iletme şansı bulmaktadırlar.

KKTC’de çevre için örgütlenme konusunda Belediyelere de görev ve sorumluluklar düşmektedir. KKTC kamu yönetimi içerisinde belediyelerin önemi büyüktür. 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası uyarınca, “Halk sağlığına olumsuz etkisi olabilecek sanayi, tesis ve atölyeleri, meskun yerlere olan uzaklıkları ve kuruluş esasları bakımından sınıflandırmak; bu amaçla sağlık işleriyle görevli Bakanlık, şehir planlama işleriyle görevli Bakanlık, çevre işleriyle görevli Bakanlık ve Belediyelerin katılımı ile gerekli mevzuatın hazırlanmasını sağlamak” Belediyelerin sağlık ve sosyal yardımla ilgili görevleri arasına girmektedir (51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Madde 16). Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere çevre konusundaki kurum ve/veya örgütlerin işbirlikleri büyük bir önem taşımaktadır. Bu noktada ilgili bakanlık ve belediyelerin mevzuat konusunda işbirliği içerisinde olması gerektiği belirtilmektedir. Belediyelerin imara ilişkin görevleri arasında yine çevre ile ilgili olarak, “yeni ve/veya yapımı tamamlanmamış inşaatlarda veya inşaatı tamamlanmış yapılarda başlatılan her türlü tadilat çalışmasında, inşaatın sorumlu kişiler tarafından, inşaat ruhsat bilgilerini, ilgili mimar, mühendis ve müteahhit bilgilerini içeren tabela asılması ve çevre güvenliğinin sağlanabilmesi için, belediyenin uygun göreceği herhangi bir malzeme ile inşaatın etrafını kapatmak, bu amaçla önlemler almak, denetimler yapmak, bina inşaatı ruhsatlarına bu amaç doğrultusunda şartlar koymak, bu şartlara uymayanların inşaatlarını mühürlemek” yer almaktadır (51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, Madde 17). Bu madde ile imar ile ilişkilendirilmiş çevre güvenliğinden belediyelerin sorumlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine aynı yasa ile, “Enerjinin etkin ve verimli kullanımını sağlamak ve çevresel etkileri azaltmak amacıyla gerekli önlemleri almak” (madde 23), “beldenin temizlik ve düzenini, tarihi ve kültürel yapıların ve çevrenin korunmasını sağlamak” (madde 24), “Belediye sınırları içinde, çevrenin korunması için gerekli önlemleri almak ve çevrenin düzenlenmesini sağlamak” (madde 24) belediyenin yetki ve görev tanımları içerisinde yer almaktadır. Buradan da çevre örgütlenmesi açısından belediyelerin çok önemli bir role sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. KKTC’de çevre için örgütlenme konusunda sivil toplum örgütlerinin de büyük bir yeri vardır. Ülkenin birçok farklı bölgesinde ve farklı çevre konuları ile ilgili örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bireylerin çevreye karşı önemli bir hassasiyetleri bulunmaktadır. Konu çevre olunca sivil toplum çatısı altında hızlıca örgütlenip tepki geliştirebilmektedirler. Bu durum zaman zaman denetim görevini anımsatmaktadır. Fakat sivil toplum örgütlerinin hareketleri her zaman onların beklediği yönde sonuç vermemektedir. Bu kuruluşlar çevre sorununun özelliğine göre birlikte hareket de edebilmektedirler.

SONUÇ:

Sonuç olarak uluslararası alanda tanınmayan kendine has yapısı ile sanayi faaliyetlerinin temel ekonomik kaynak olmadığı, turizm ve yükseköğrenim alanının ana ekonomik kaynak olarak gösterildiği KKTC’deki çevre sorunlarının asgari düzeyde olması beklenmektedir. Fakat KKTC’nin halen gelişmekte olan bir ülke konumunda olması, ekonomi ve çevre arasındaki dengenin bazı noktalarda tam olarak sağlanamamasına neden olmaktadır. Dahası, nüfus konusundaki belirsizlik, planlama konusundaki eksiklikler de göz önüne alındığı zaman, KKTC çevre politikalarının gelişebilmesi için birçok atılması gereken adım olduğu ortaya çıkmaktadır. Sorunlar yaşandıkça, sorunların giderilebilmesi için bazı önlemler alınmaya çalışılsa da plansız gelişme her zaman çevreye olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Tüm bunlara rağmen çevre konusundaki yasal ve Anayasal düzenlemelere bakıldığı zaman, çevrenin korunması ile ilgili bir hassasiyet olduğu bunun da yasal güvence altına alınmaya çalışıldığı açıkça görülmektedir. KKTC’deki çevre için örgütlenme konusunda ise, gerek merkezi yönetim ve yerel yönetimlerde gerekse sivil toplum örgütlerinde çevre için ciddi bir

örgütlenmeye gidilmeye çalışılmaktadır. Bu örgütlenme içerisinde tüm kurumlar sorumluluklarının bilinci içerisinde ve işbirliği içerisinde hareket etmeye özen göstermektedir. Yaşanan en temel sorunlardan bir tanesi nüfus ve kaynak planlamasının etkin bir şekilde yapılamamasından dolayı çevrenin olumsuz olarak etkilenmesidir. Bir diğeri ise, gelişme ve kalkınma kavramlarının her zaman çevre koruma kavramı ile paralel hareket edememesinden doğan sonuçlardır. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere çevre ve ekonomi arasında kurulması beklenen denge çevre yönetiminde oldukça önemlidir. Ülkede yeni kaynak arayışları hala devam etmektedir. Uluslararası şirketler dahi bu konu ile yakından ilgilenmektedir. Kaynak arayışları dâhil olmak üzere tüm süreçlerde çevreye karşı sorumluluk bilinci ile hareket edilmelidir. Çevre yönetiminde örgütlenmenin bilinci ve bu örgütlenmenin uygulamada verimli sonuçlar vermesi hem çevreye hem de insana büyük katkı sağlayacaktır.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. "Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir"

Finansal Destek: (--).

Teşekkür: (--).

KAYNAKÇA:

Algan, Nesrin (2008), "İklim Etiği", Mülkiye, Cilt:XXXII, Sayı: 259, ss.191-204. Ankara.

Keleş, Ruşen (1998), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, Ruşen (2013), 100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası, Yakın Kitabevi, İzmir.

Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can (2005), Çevre Politikası, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can, Çoban, Aykut, Çevre Politikası, 8. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Mengi, Ayşegül, Algan, Nesrin (2003), Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Mengi, Ayşegül, (2016), "2000'li Yıllarda Türkiye'de Kentsel ve Çevresel Politikalara İlişkin Sorunlar", İnsan, Çevre, Toplum (Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş), 3.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara. ss. 373-398.

Mengi, A. and İşçioğlu, D. (2024) "Contesting Mining Activities in Turkey: The Case of Artvin Cerattepe", Sustainable and Equitable Land Management, Legal Framework, Assessment, Planning Tools (Editors:Vida Maliene, Reinfried Mansberger, Jenny Paulsson, Tine Köhler, Walter Seher). European Academy of Land Use and Development. (<https://vdf.ch/ebooks/bauwesen-1888256285/sustainable-and-equitable-land-management-e-book.html>)

Keskinok, Çağatay (2016), "Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ve çevre sorunları", İnsan, Çevre, Toplum (Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş), 3.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara. ss. 283-294.

KKTC Anayasası, https://www.mahkemeler.net/archives/ova_doc/kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti-anayasasi (Erişim Tarihi: 16.09.2024).

KKTC Çevre Yasası (18/2012), <https://mevzuat.mahkemeler.net/MEVZUAT/Yasa/index> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).

KKTC 10/1989 sayılı Çevre Koruma Dairesi (Kuruluş, Görev Ve Çalışma Esasları) Yasası, <https://mevzuat.mahkemeler.net/MEVZUAT/Yasa/index> (Erişim Tarihi: 16.09.2024).

KKTC 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası, <https://mevzuat.mahkemeler.net/MEVZUAT/Yasa/index> (Erişim Tarihi: 16.10.2024).

KKTC Başbakan Yardımcılığı, Turizm, Kültür, Gençlik Ve Çevre Bakanlığı Resmi Web Sayfası, (<http://turizm.gov.ct.tr/>). (Erişim Tarihi: 16.09.2024).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, 2022 (<https://stat.gov.ct.tr/Portals/39/NufusDemo1.pdf?ver=2022-10-25-112053-353>) Erişim Tarihi: 26.09.2024

Çevre Koruma Dairesi Resmi Web Sayfası, (<https://cevrekorumadairesi.org/>). (Erişim Tarihi: 16.09.2024).

Yılmaz, Meltem (2016), "Lefke CMC Maden İşletmesinin Çevreye Etkisi", Akdeniz'de Çevresel Güvenlik, (Editörler: Nesrin Algan, Deniz İşçiöğlü), İmaj Yayınevi, Ankara. ss. 358-367.

EXTENDED SUMMARY

Environmental problems and the search for solutions to these problems have existed since humanity existed. When environmental problems have become a threat to humanity, the need for awareness of the issue and, accordingly, the need for management has emerged. As environmental problems have increased, the management of environmental problems has become more difficult, and the search for different management models has become mandatory for the solution of problems. The relationship between human and environment cannot be considered separately from each other. This study examines the administration and organization applied to solve environmental problems in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). TRNC differs from other countries in social, political, economic and cultural aspects. The effects of these differences on environmental management are also examined in this context. Document analysis was used as a method in the research. While the search for a solution to environmental problems continues all over the world, the environmental administration and organization of an internationally unrecognized country is very important. As a result, it is expected that the environmental problems in the TRNC, which is not recognized internationally and where industrial activities are not the main economic resource and tourism and higher education are shown as the main economic resources, will be at the minimum level. However, since the TRNC is still a developing country, it is observed that the balance between the economy and the environment is not fully achieved at some points. Although there are organizations for the environment, when the uncertainty about the population in the country and the deficiencies in planning are taken into consideration, it becomes clear that there are many steps that need to be taken for the development of TRNC environmental policies.

TRNC is a country located in the north of the island of Cyprus. Due to political problems on the island, the island is divided into two administrations. The TRNC, located in the north of the island, is internationally recognized only by the Republic of Türkiye. This situation closely affects the country's environmental policies as in many other issues. An internationally unrecognized country has differences compared to other countries due to its unique structure. In particular, it is weak in fulfilling the recommendations of international organizations on the environment or binding points in international agreements.

It is observed that industry in the TRNC has not developed at the expected level. Of course, the fact that industry is not the main economic resource of the country cannot be explained by these reasons alone. However, it can be said that all these reasons have an important share. Today, the TRNC economy is characterized by higher education and the tourism sector. The fact that the tourism sector is among the main economic revenues of the country makes the environment, its organization and environmental policies even more important. While there are many problems in the utilization of the country's resources, the increase in the construction sector and unplanned construction in recent years easily stand out. Population, which is closely associated with environmental problems, is a major issue of debate in the country. In addition to the debates on population, the TRNC is a developing country in every sense. For this reason, the balance between the economy and the environment is not fully achieved and many decisions are made in line with economic development.

For this reason, foreigners coming to the country to invest or buying real estate were not seen as a problem for a long time and necessary legal arrangements were not made. In recent years, in addition to unplanned growth and unplanned urbanization, population growth and land sales to foreigners have brought new legal regulations to the agenda. The population increase mentioned here is not a naturally occurring increase, but an increase in population due to immigration. In the midst of all these problems, multinational companies have also been involved in the exploration and exploitation of hydrocarbon reserves and/or deposits in the

Eastern Mediterranean, and no clear agreement has been reached on resource utilization. Thus, many problems have arisen politically in resource utilization. It can be clearly stated that the fact that the TRNC is not recognized internationally is also an important factor here.

Since environmental problems are also related to economic processes, many problems are encountered in their management. Decisions on the direction of implementation are of great importance. For this reason, constitutional and legal frameworks are very important in the administration and protection of the environment. In this context, if we look at the articles related to the environment in the TRNC Constitution, it is seen that the third chapter includes many articles related to the environment under the title of "Social and Economic Rights, Freedoms and Duties". On the other hand, laws on the environment are also of great importance. When the TRNC Environmental Law is examined, we see that the current law was established by the decision of the Republican Assembly of the Turkish Republic of Northern Cyprus dated 2012. When the law is examined, it is seen that there are many articles under the titles of principles and responsibilities for the protection of the environment, waste management, water resources management, urban wastewater management, marine pollution control, air quality management, industrial pollution control, combating climate change, protection of biodiversity, environmental assessment, environmental noise management, environmental aesthetics, environmental information, environmental education, inspection and sanction, crime and penalties.

It is very important to create an institutional structure for environmental administration. In addition, within environmental administration, the issue of supervision is of great value for the management to be successful. When we look at the organization for the environment and environmental organizations in the TRNC, it is possible to say that many organizations at local and national level are interested in the environment. In particular, non-governmental organizations and voluntary organizations in the country play an important role in the search for solutions to environmental problems. In addition, relevant ministries, their under secretariats, and municipalities at the local level are also organized for the environment within this scope. Among the ministries in the TRNC, the Ministry of Environment is the TRNC Deputy Prime Minister's Office, Ministry of Tourism, Culture, Youth and Environment. In the organization, it was not preferred to establish a Ministry dealing solely with the environment, and the environment was attached to the Deputy Prime Minister's Office together with tourism, culture and youth issues. When the organizational chart of the relevant Ministry is examined, it is seen that the Under secretariat, the Directorate of the Ministry and the Department of Environmental Protection, the Department of Geology and Mining, the Department of Urban Planning, the Department of Antiquities and Museums, the High Council of Antiquities and Monuments are under the Ministry.

As a result, it is expected that the environmental problems in the TRNC, which is not recognized internationally, with its unique structure, where industrial activities are not the main economic resource and tourism and higher education are the main economic resources, will be at a minimum level. However, the fact that the TRNC is still a developing country causes the balance between the economy and the environment to be incomplete at some points. Moreover, when the uncertainty about the population and the deficiencies in planning are taken into consideration, it becomes clear that there are many steps that need to be taken in order to improve TRNC environmental policies.

Case Report

Submission Date
15/ 11/ 2024
Admission Date
23 / 12 / 2024

Özlem Şendeniz ¹

Şendeniz Ö. (2024). Nesrin Algan ile Bürokrasi, Akademi ve Sivil Toplum Kesişiminde Çevre Üzerine Bir Söyleşi. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 279-287. <https://doi.org/10.53472/jenas.1585959>

How to Cite:

Öz:

Prof. Dr. Nesrin Algan'a Armağan sayısı içinde Algan'ın özelde akademi ve genelde bürokrasi içinde inşa ettiği kariyerine odaklanılacağını tahmin etmek zor değildir. Ancak bu bakışı genişletmek ve Algan'ın çevre koruma ve haklar bağlamında sivil toplum alanında da önemli çalışmaları ve üretimlerini de dahil ederek bütünlükçü bir bakış açısı benimsemek elzemdir. Bu bağlamda Algan'ın çalışmalarına, hayatını kurgulayışına ve/veya kariyerine bakarken sivil toplumun da incelenmesi için Algan ile derinlemesine bir mülakat yapılmıştır. Yazıda, bu mülakatın izleğinde Algan'ın sivil toplumda kimi zaman gönüllü kimi zaman paydaş olarak sürdürdüğü çalışmalarının, Türkiye sivil toplumunun ve kamu yönetiminin geçirdiği değişimleri anlamak için referans noktaları belirlemesi sağlanmıştır. Bu referans noktalarından hareketle sivil toplum, çevre eksenli toplumsal hareketler, çevre diplomasisi, çevre sorunları, yönetimi ve politikaları alanında yaşanan dönüşümlerin bürokrasi, sivil toplum ve akademi kesişiminde incelenmesi bağlamında ileri tartışmaları besleyecek bir izlek çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sivil Toplum, Çevre Hakkı, Çevre Hareketleri, STK, Çevre*

ABSTRACT:

It is not difficult to predict that the Armağan to Prof. Dr. Nesrin Algan will focus on Algan's career in academia in particular and bureaucracy in general. However, it is essential to broaden this perspective and adopt a holistic perspective by including Algan's important work and production in the field of civil society in the context of environmental protection and rights. In this context, an in-depth interview was conducted with Algan in order to examine civil society while looking at Algan's work, the way he constructed his life and/or career. In this article, Algan's work in civil society, sometimes as a volunteer and sometimes as a stakeholder, is used as a reference point to understand the changes in civil society and public administration in Turkey. Based on these points of reference, a path that will feed further discussions in the context of examining the transformations in the field of civil society, environmental social movements, environmental diplomacy, environmental problems, management and policies at the intersection of bureaucracy, civil society and academia has been drawn.

Key Words: *Civil Society, Environmental Rights, Environmental Movements, NGO, Environment*

¹ Corresponding Author: ozlemsendeniz@gmail.com, 0000-0003-1654-3627

GİRİŞ:

Prof. Dr. Nesrin Algan'a Armağan sayısı içinde Algan'ın özelde akademi ve genelde bürokrasi içinde inşa ettiği kariyerine odaklanılacağını tahmin etmek zor değildir. Ancak Algan'ın çevre koruma ve haklar bağlamında sivil toplum alanında da önemli çalışmaları ve üretimleri olmuştur. Bu bağlamda Algan'ın çalışmalarına, hayatını kurgulayışına ve/veya kariyerine bakarken sivil toplumun da incelenmesi oldukça önemlidir. Bu yazıda Algan'ın sivil toplumda kimi zaman gönüllü kimi zaman paydaş olarak sürdürdüğü çalışmalarının Türkiye sivil toplumunun ve kamu yönetiminin geçirdiği değişimleri anlamak için de önemli bir referans noktası olduğu görülmüştür.

19 Ekim 2024 tarihinde Nesrin Algan ile zoom üzerinden bir söyleşi gerçekleştirilmiştir. Söyleşide Algan'ın 40 yıla yayılan bürokrat, akademisyen ve sivil toplum aktörü kimlikleri çevre hakkı odağa alınarak incelenmiştir. Türkiye'de çevre hakkı ile çevrenin hakkı arasındaki makasın teorik tartışmalar ve pratik süreçleri içerecek biçimde ana hatları ile ele alınması elzemdir. Bu doğrultuda üzerinde odaklanılan başlıklar bürokrasiye yaşanan yönetim anlayışının değişimi, mali kaynakların kullanımı ve sivil toplumda yükselen çevre hareketinin çevre hakkı üzerindeki etkisi olmuştur. Söyleşi bu başlıklar ile ilintili olarak sivil toplum odaklı bir tartışmada incelenmiştir.

1. Sivil Toplum Kavramı Üzerine

Bir kavram olarak sivil toplumu tartışmak ya da siyaset felsefesi literatürüne odaklanmak bu yazının konusu olmamakla birlikte yazıda Algan'ın sivil toplum ile kurduğu ilişkiyi anlamak için bazı köşe taşlarına değinilmiştir. Bu doğrultuda Aristo'dan beri en çok tartışılan kavramlardan biri olan sivil toplum liberalizm, demokrasi ve Gramsci sonrası Marksist literatür bağlamında tartışmaya açılmıştır. Söz gelimi doğası gereği haklarla ilintili olarak ele alınan sivil toplumun "hangi hak?" ve "kimin hakkı?" sorularıyla genişleyen ve daralan yapısı sıklıkla nasıl bir demokrasi içerisinde bulunduğu göstergesi haline gelebilmektedir. Keyman bu durumu sivil toplum ve demokrasi ilişkisinde "kendi içinde farklı kimliklerin kendilerine özgü söylemlerini günlük yaşama geçirebilecekleri ve etkinliklerini sürdürebilecekleri kurumsallaşmaya ve örgütlenmeye gidebilecekleri bir tarzda yeniden yapılanmasının önemi" (Keyman, 2000: 74) üzerinden yorumlamıştır. Yönetim biçimleri yelpazesine çoğu zaman liberal demokrasilerin spektrumun ortasına alınarak bakılması da hakların korunmasında sivil toplumun rolünü vurgular niteliktedir. Yine batılı liberal haklar üzerinden devam edildiğinde Kymlicka'nın temel liberal haklar üzerinden yaptığı vurgu şöyledir:

"Kültürel farklılıklarla başa çıkmanın önde gelen mekanizmalarından biri bireylerin medeni ve politik haklarını korumaktır. Grup farklılığını koruma açısından dernek kurma, din, ifade, seyahat ve politik örgütlenme özgürlüğünün önemi hiçbir şekilde abartılmış olamaz. Bu haklar bireylerin sivil toplumu oluşturan çeşitli grup ve dernek kurmalarını ve sürdürmelerini, değişen koşullara uyum sağlamalarını ve nüfusun geneli hakkında görüş ve ilgilerini geliştirmelerini sağlar" (2015: 65).

Hem grupların farklılığı hem de bireylerin haklarının savunusunun yapıldığı bir konumlanış içinde kodlanan sivil toplum, sol literatür içinde de önemli bir alandır. Özellikle Gramsci'den beri hem sivil toplum hem de burjuva hegemonyası siyaset bilimine merkezi bir biçimde tartışılmıştır. Bu tartışma liberal devlet anlayışının temel yapı taşlarından olan ve devleti anlamak için devletin olmadığı bir "öncesi an" olarak sivil toplumun doğa durumunu işaretlemekte kullanıldığı Locke, Rousseau gibi düşünürlerin görüşlerinden başlayarak Hegel'den, Marx ve Engels'e oradan da Gramsci'ye gelen bir düşünsel hattır.

Hegel için sivil toplum "devletin daha üstün entelektüel kapasitesi tarafından hakimiyet altına alınmak ve düzenlenmek zorunda" (Carnoy, 2014: 93) olunan bir alan iken Marx ve Engels, Hegelci bu yaklaşımı değiştirerek devlet ile sivil toplum arasında bir karşılık ilişkisi kurmuşlardır. Zira "sivil toplum ve devlet Marx ve Engels için birbirinin antiteziydi" (Carnoy, 2014: 93) ve yapının bir parçasıydı. Gramsci ise sivil toplumu yapısal değil, üst yapıya ait olarak yeniden konumlandırmıştır. Üstelik Gramsci sivil toplum üzerinden devleti tanımlar: "genel devlet kavramı, yeniden sivil toplum kavramına göndermede bulunulmasını gerektiren öğeleri içerir (bu bakımdan denebilir ki, devlet = politik toplum + sivil toplum, başka bir deyişle zorlama zırhıyla korunan hegemonya) (Gramsci 1971'den aktaran Carnoy, 2014: 100). Sivil toplumun sıklıkla devlet ile birlikte tanımlandığı bu teorik arka plan kendisini sivil toplumu bir kavram olarak tanımlamakta da göstermektedir. Bu tanımlardan biri de Keyman'ın "devletin dışında, gönüllülüğe dayalı, birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturdukları ya da belli konular üzerine birlikte çalışmak için yarattıkları örgütsel yapılarıdır" (2022: 132) tanımıdır. Algan ise sivil toplumu tanımlarken devleti değil gönüllülük ilişkisini öne çıkarmaktadır:

"Ben gönüllü örgütler ya da gönüllü hareketler diyorum. Bu benim seçtiğim ve tercih ettiğim bir kavram. Sivil toplum deyince, [kavrama]² teorik olarak ve kullanıldığı alandaki hedeflere yönelik çok farklı anlamlar yüklediğini görüyoruz. Ben tercihen gönüllülük kavramından hareketle üyelerinin mesleki veya kişisel beklenti ve çıkarlarına bir katkı sağlamayacak ancak ortak amaç, hedef ve müştereklere yönelik talepleri dillendirecek kurum, kuruluş, örgüt ya da

² Köşeli parantez içinde kullanılan aktarımlar, söyleşi yazıya geçirilirken metnin anlamını değiştirmeyen ancak cümlelerin yapısını tamamlamaya yönelik yazar tarafından yapılan eklemelerdir.

oluşumları algılıyorum. (...) Dolayısıyla ortak bir hedef için, diyelim ki bizim çalıştığımız alan (...) denizel çevrenin korunması için bir araya gelmiş ve ortak amacı bu olan bir örgütü ya da oluşumu dillendirmek, ifade etmek için sivil toplumu (...) ya da gönüllüğü, gönüllü örgütleri kullanıyorum. Örneğin bana göre anayasa, yasalarla belirlenmiş görevleri yerine getirmek için kurulmuş olan meslek örgütleri bu kavrama, kapsama girmiyor. (...) Nihayetinde benim 40 yıldır, tercihen çalışmayı seçtiğim STK'lar bu tür ortak gezegene, evrene, ülkenin çevresel sorunlarına yanıt vermek üzere kurulan ve üyelerinin mesleki ya da bireysel çıkarlarını gözetmek için faaliyet göstermeyen örgütler.”

Sivil topluma ilişkin siyaset felsefesinden beslenen bu tartışmalar sosyal bilimlerin pek çok disiplinde de tartışılmaya devam etmekte, sivil toplumu anlama çabası sürmektedir. Sivil toplumun önemli bir unsuru ve çoğu zaman görünen yüzü olan sivil toplum kuruluşları, sıklıkla hükümet dışı olarak tanımlanmakta ve “kâr amacı gütmeyen” kategorisi altında ele alınmaktadır. Her iki başlığın ayrıca iktidar güdümündeki ve/veya kâr amacı güden sosyal girişimler olarak sivil toplum kuruluşları bağlamında ayrıca tartışılması gerekmektedir. Ancak bu tartışma yazının sınırlarının dışındadır. Yazı bağlamında sivil toplum Algan'ın işaret ettiği yerde, daha çok sivil toplum kuruluşlarını merkeze alarak birey, devlet, ulus ötesi aktörler ve özel sektör arasındaki boşlukta bireylerin lehine bir yana gelişi yöntem ve mekanizma olarak ele alınmıştır.

2. Sivil Toplumda 40 Yıl

Algan'ın sivil toplum ile ilişkilendiği 40 yıllık dönem, Türkiye tarihi açısından oldukça kritik önemdedir. 80'li yılların sonunda, ihtilal sonrası Türkiye'de sokaklardan uzaklaşan sivil alanın, spesifik olarak kadın hareketleri ve çevre hareketleri üzerinden genişleme evresine girdiği görülmüştür. İnsan hakları, bireysel özgürlükler, ortak fayda savunusunun Türkiye'de sahiplenilmesi de yine '80 darbesi sonrasında sivil toplum yapısı içerisine girmiştir (Bakkalçı, vd., 2022: 31). 1984 yılında Çevre Müsteşarlığı'nda uzman yardımcısı olarak çalışmaya başlayan Algan, net olarak ne zaman tanıştığını anımsamadığı sivil toplum ile olan ilişkisinin tam da bu dönemde “birlikte çalışma” edimi olarak başladığını söylemiştir:

“Muhtemelen benim çocukluğumda ya da ilk gençliğimde bugünkü kadar geniş bir STK oluşumu yoktu bu ülkede. Ama belki bunu şöyle yanıtlayabilirim; ‘Ben ne zaman onlarla birlikte çalışmaya başladım?’. Bu da 1984 yılında Çevre Müsteşarlığı'nda uzman yardımcısı olarak çalışmaya başladığım dönemde aslında oldu. Çünkü o zaman farklı bir kamu yönetimi anlayışı vardı.”

Algan önce bürokrat olarak deneyimlediği sonra yıllarca akademisyen olarak hem teorik katkı sağladığı hem de öğrenci yetiştirdiği çevre politikaları alanında birlikte çalışma edimini ve buna imkân tanıyan kamu yönetimi anlayışını sivil toplumcu kimliği ile özde çevre genelde hak temelli sivil toplum örgütlerinin katılımcılığını ve kapasitelerini arttırmak için de kullanmıştır. Zira sivil toplumun kamu yönetimi ile ilişkilmesi hem profesyonel hem de gönüllü olarak çalıştığı alanlardan biridir.

1984'ten bugüne Türkiye'deki kamu yönetimi anlayışı, dünyada değişen trendlerden bağımsız olmayarak ancak kendi özgün koşulları içinde, değişmiştir. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı tartışacağımız üzere sivil toplum ile kamunun “birlikte çalışma” yöntemleri de değişmiştir.

“O zaman farklı bir kamu yönetimi anlayışı vardı. Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı az sayıda uzman ve uzman yardımcısından oluşan yeni bir kurumdu ve çalışmalarında akademisyenler ve sivil toplum örgütleri ile birlikte sürdürmeye özen gösteren bir kurumdu. Bir mevzuat mı hazırlanacak, bir politika belgesi mi hazırlanacak? Bunlar birlikte yapılırdı ve [burada] kâğıt üstünde birlikte yapılırdı demek istemiyorum. Ciddi anlamda birlikte yapılırdı ve az sayıda çevreci, gönüllü örgütün, eleştiri, öneri ya da soruları çok ciddiye alınıp onlarla toplantı yapılacağı zaman Müsteşarlıkta ön hazırlık yapılırdı. (...) Göstermelik toplantı yaptık, onları da davet ettik, söz hakkı verdik, sivil toplum örgütlerini de rapora yazdık biçiminde bir katılımçılık yoktu. O yüzden işe başladığımda hem ulusal hem de uluslararası STK'larla eş anlı olarak çalışmaya başladım.”

Temsili demokrasi ve katılımçılık arasında sivil toplumun edindiği yer, özellikle çevre eksenli sivil toplum açısından kritik bir önemdeydi. '80'li yıllarda Neoliberal politikalarla hızlı tanışan Türkiye'de çevre hukuku da yeni yeni oluşmaktaydı. Algan bu dönemi şöyle özetler: “Türkiye'de de çevre mevzuatı ve politikalarının yeni oluşturulduğu bir dönemdi. O zaman da masalarda Türkiye'deki çevreci gönüllü örgütler vardı.” Çevre mevzuatının oluştuğu masalarda da çevreci sivil toplum örgütlerinin yer almasını Algan ile birlikte 2021 yılında yaptığımız bir başka söyleşide de konuşmuştuk: “Nesrin Algan ile Bir Deniz Olarak Karadeniz'e Bakmak.” Koyu Yeşil³ podcast serisi içinde yer alan söyleşisinde Algan, Çevre Müsteşarlığı'ndaki çalışma hayatının ilk dosyalarını, dönemin kamu yönetimi anlayışını ve çevre diplomasisi üzerinden sürdürülen müzakereleri şöyle özetlemiştir:

“Çevre Müsteşarlığında işe girdiğimde 3 dosya verildi bana. (...) Biri Akdeniz, biri Karadeniz'di, biri de Federal Alman Cumhuriyeti'nin Türkiye'ye atık yollama teklifiydi. (...) Karadeniz rejimi oluşturulduktan sonra onun sorumluluğu [devrettim] (...) çok yorucu bir süreçti. '84'ten 92'ye kadar müzakereler sürdü. (...) Sovyetler Birliği dağıldı. (...) 8 sene sürmüştü müzakereler. Artık herkes çok yorulmuştu, ülkeler, rejimler değişmişti... (...) Ben Akdeniz'deki STK'lara da (...) (ş)imdi senin aracılığınla Karadeniz'deki STK'lara da aynı çağırışı yenilemek istiyorum. Bölgeye ilişkin bazı politikalara itiraz

³ Gola Yayınları'ndan “Koyu Yeşil Doğu Karadeniz Çevre Sorunları Üzerine Söyleşiler & Dark Green Conversations on Eastern Black Sea Environmental Problems” (2024) adı ile yayınlanan podcast serisinin kitabına erişmek için:

<https://www.golader.org/uploads/projeEkitap/pdf-1729682842.pdf>.

ediliyor, dava açılıyor. Ama bunların hiçbirisinde Bükreş Sözleşmesi ve Eki Protokollerine aykırılıkları ileri sürülmüyor. STK'larda bu sözleşme ve eki protokollerin uygulanması için hükümetlere baskı yapmalı" (Algan, 2024: 115-116, 118).

Algan, yıllar boyunca çevre mevzuatının hem uluslararası hem de ulusal düzeyde oluşturulmasında çalışmıştır. Süreçte yapı sivil toplumu kapsayıcı bir biçimde inşa edilmiş olmasına karşın, bugün bu kapsayıcılık farklı nedenlerden ötürü daralmıştır. Bu nedenlerden biri çevre mevzuatından gelen bazı hukuki yolların sivil toplum tarafından baskı oluşturmada ve/veya yargı denetiminde kullanılmamasıdır. Bunun nedenlerinin ileri bir araştırmada ayrıntılandırılması gerekmektedir. Diğer neden ise değişen kamu yönetimi anlayışıdır. Algan bu değişimi bir gerileme olarak aktarır:

"Son 20 yılda çok yadırgadığım ve çok ciddi bir gerileme olarak nitelendirdiğim yaklaşım şu: mevzuatta hem uluslararası çevre mevzuatında hem de ulusal mevzuatta yapı [sivil toplumun katılımına olanak sağlayacak] şekilde oluşturulmuştu. Zaman içinde ulusal mevzuat bu açıdan tahrip edildi ve [oysa] o masaya zaten doğal üye olarak aktivist de gelirdi. (...) (H)ukuki çerçeve buna göre oluşturulmuştu. Katılımın bütün hukuki dayanakları mevzuatta var idi. Şimdi ya onlar değiştirildi, kısıtlandı ya da STK'lar hükümete, iktidara yakın STK'lar ile sınırlandırıldı."

Bu değişim, kısıtlama ve/veya sınırlandırmanın bir ayağını çevreci toplumsal hareketler ile sıklıkla birlikte anılan Çevre Etki Değerlendirme süreçlerine yerel sivil toplum örgütleri ve aktörlerinin katılımının niteliğinin değişiminde kendini göstermektedir. Bu bağlam Algan'ın işaretlemesi ile şöyledir:

"Özellikle de yerelde çalışanlara en fazla Çevresel Etki Değerlendirmesi halkın katılımı toplantısına çağırarak gibi yollarla katılım imkânı veriliyor ki zaten katılmakta fiziksel olarak o mekânda bulunmakla sınırlı görüldüğü için iş çıkışından çıkmış durumda. Katılmak onların görüş, öneri ve eleştirilerini mevzuatta politikaya ve uygulamaya yansıtmakla olan bir şey. Benim bürokraside kendi çalıştığım dönemde gördüğüm buydu Anayasaya çevre hakkının girmesi (...) çok sayıda mevzuat ve çok sayıda politika belgesi [bu şekilde oluşturuldu] ve uygulamada da (...) uluslararası uzmanlar [STK'lar], Çevre Müsteşarlığı oturup birlikte [çalışırdık] ve bu bağlayıcı olurdu. Şimdi kaybettiğimiz bu. O açıdan aktivistler, STK'lar [çin] katılmalı diyemiyorum, çünkü onların katılma yolları ve katılmalarının önündeki hukuki engeller benim zamanıma, 40 yıl öncesine göre daha büyük ve algı daha farklı. Tamam [diyelim ki] kattık, geldiler, dinlendiler, gittiler ve not ettik görüşlerini. En fazla bu!"

Halkın katılımı yönetmelikte "Kapsam ve Özel Format belirlenmesinden önce, halkı proje hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere yapılan toplantı" olarak tanımlanmaktadır ve "yönetmeliklerde halkın katılımı toplantısı olarak belirtilen uygulamanın yapılış şekli, beklenen faydanın elde edilmesi ve gerçekleştirilmesinde ne kadar başarılı olduğu tartışmaya açıktır (Sevgi, 2023: 206). Kamu yönetimi ve özel sektör bağlamında sivil toplumun çevre diplomasisi, mevzuatı ve/veya yargı süreçleri ile sınırlı ilişkisi uzman görüşü sunmak, ÇED halkın katılımı toplantılarına katılmak, akredite olunan uluslararası toplantılarda, taraflar konferanslarında yer almak gibi niceliksel olarak ölçülebilecek dar bir alana doğru itilmektedir. Üstelik bu niceliksel değerlerin bir baskı grubu oluşturması da arzu edilmediği için oldukça parçalı ve siyasetten azade bir sivil toplum kurusunun yaygınlaştığı görülmektedir.

2.1.Siyaset, Çevre ve Sivil Toplum

Türkiye'de çevreci sivil toplumun "siyaset üstü olduğu" yönünde yaygın bir kabul vardır. Bunun nedeni sıklıkla çevre eksenli toplumsal hareketlerin bu yöndeki beyanlarıdır. Özellikle yerelerde sürdürülen çevre mücadelelerinin ayrışmaları önlemek ve kapsayıcı olmak emeliyle herhangi bir siyasi grupla yan yana gelmemek yönünde sıklıkla çaba gösterdikleri görülmektedir. Fakat bu ancak siyasetin oldukça dar bir yorumuna ilişkin bir çıkarım olabilir. Mülakatımızda Nesrin Algan siyasetin her şeyden önce çevre ile ilintili olduğunu hatırlatarak çevre ve siyaset arasında çok daha kapsamlı bir ilişkiye işaret etmiştir:

"(D)ünyada bugüne kadar çıkmış bütün savaşlar çevre yüzünden çıkmıştır (...) Çünkü ne için savaşıyorlar? Toprak için! Ne için? Petrol için, bereketli ürün yetiştirilen alanlara ya da su yollarına erişmek için. Çevre bu zaten. Dolayısıyla çevre algınız çimlere basmayalım, çiçekleri koparmayalım, kuşları sevelim diye romantize edilse bile temelinde doğrudan doğal kaynaklara egemen olma mücadelesi vardır. Bu yüzden [çevre mücadelelerinin] politika üstü olmasına imkân yok. Ama çevreyi koruma amacı bütün siyasi görüşlerin ortak paydası olabilir. Koruma yöntemleri ve uygulamaları farklılaşsa bile koruma amacı ortak olabilir."

Buradan hareketle, aslında Türkiye'de çevre mücadelesi sürdüren sivil toplumun "yaşam alanı savunusu" yaptığını ve hatta Doğu Karadeniz yerinde olduğu gibi (Aksu, 2024) Türkiye kırsallarında yaygın olanın bütünlükçü bir çevre hareketi olmadığı ancak emekçi-köylü hareketi olduğunu söylemek mümkündür.

"İnsanlar veya insanların örgütleri kendi arka bahçelerine yönelik doğrudan etkilenecekleri bir çevre sorunu olduğunda daha aktif ve daha mücadeleci. Ama kısa vadede kendi öznel yaşamlarına doğrudan etkisini hissetmedikleri iklim krizi gibi örneğin küresel veya büyük bir Karadeniz'in deniz ortamı gibi ulusal, bölgesel ya da uluslararası bir sorun olduğunda daha mesafeli hatta çoğu kez de ilgisiz davranıyorlar."

Bütünlükçü bir çevre hareketi yerine tepkisel, lokal ve sınırlı odaklı çevre hareketi Türkiye'deki çevreci sivil toplumun çok parçalı yapısını beslemektedir.

Seçimler ile meşru iktidarın değiştiği demokratik sistemler arasında da demokrasi kültürü, mekanizmaları bakımından farklılık vardır. Bu durumun siyaset, çevre ve sivil toplum ilişkisi üzerinde önemli bir etkisi bulunur. Zira Algan'ın işaretlediği gibi

“demokrasi geleneğinin sağlam olduğu ülkeler ile demokratikleşmeden uzaklaşan ülkeler arasında fark [bulunuyor]. Bir ülke ne kadar demokratikleşmişse etki o kadar güçlü oluyor. Biz içerden kendi ulusal ve yerel sorunlarımızla çok fazla yoğunlurken uluslararası oluşumları gözden kaçırıyoruz belki.” 2015 sonrasında gittikçe otoriterleşmeye başlayan Türkiye’de siyaset demokratik kurumları aşındırmaktadır. Buna paralel olarak sivil toplumun alanının da daraldığı görülmektedir.

3. Dayanışma

Neredeyse son 10 yıldır Türkiye’de sivil toplumda popüler bir şiar var: “daralan sivil alan.” Bu şiarın üzerinde yükseldiği gerçeklik pek tabii demokrasiden uzaklaşan iktidarla ve kutuplaştıran siyaset ile yakından ilintilidir. Güvencesizlik, liyakatsizlik, hukuka olan güvenin sarsılması gibi etmenler de denkleme eklendiğinde sivil toplumun büyümeye daha da odaklandığı bir ihtimal billurlaştırır: dayanışma!

İnsan topluluklarının, hele ki gönüllü örgütlenme olarak sivil toplumun dayanışma mekanizmalarından uzak olmayacağı pek tabii aşikardır. Mamafih ideal bir düzlemde zaten sivil toplumun dayanışmacı bir yapıda olması beklenir. Bu beklentinin birden fazla nedeni vardır. Bu nedenler arasında müzakere gücünü artırma, birbirinden öğrenme gibi alanlar öne çıkar. “STK’ların kendi aralarında gerek yerel gerekse uluslararası dayanışma mekanizmaları, demokratikleşme süreçlerini henüz tamamlamayan ülkelerde gözlemlenen daralmaya karşı en etkili mücadele yöntemlerinden biridir (Bakkalçı, vd., 2022: 32). Bununla birlikte dayanışma pratiklerini normalleştirerek siyasi bir tercihten bağımsızlaştırma siyasetler üstü mücadele gütmeye beyanını beslemektedir. Siyaseti dışarıda bırakma ideası ile bir sorunu çözmek için, söz gelimi köylerine yapılması planlanan bir maden projesine karşı olarak yan yana gelen sivil toplum örgütleri, aktörleri ve yöre insanı açısından ilk bakışta olumlu görünen bu bir aradalık çoğu zaman kapsayıcı hale gelerek güçlenmeye çalışan çevreci sivil toplumun baskı mekanizması oluşturma gücüne ket vurmaktadır. Oysa siyasetin kendisini dışarıda bırakarak ona bir amaç olarak yaklaşmak ile çevre mücadelesi içinde kullanılmak üzere siyaseti bir yöntem ve kamu yönetimini etkileme aracına dönüştürmek birbirinden farklı şeylerdir. Algan, siyasetler üstü olma çabası içine girdikçe güçlü bir baskı grubu oluşturmaktan uzaklaşan ve birlikte hareket etme kabiliyeti zayıflayan sivil topluma ilişkin şunları söylemiştir:

“Çok bölünmüş ve çok sayıda çevreci gönüllü örgüt var. Bu biraz işin olumsuz boyutu bence. [Elbette] onları bir araya getiren platformlar (...) var. Türkiye Çevre Platformu, Doğu Akdeniz Çevre Platformu gibi. Fakat büyük ulusal STK’ların ele aldığı küresel ya da ulusal çevre sorunlarının etrafında tümünün toplandığını görmüyoruz. Ben en son Tabiatı Koruma Kanunu⁴ girişimine karşı bütün doğa korumacı sivil toplum örgütlerinin bu ülkede bir araya geldiğini gördüm ve on seneden fazla bir zaman oldu. Onların da katkısı ile kanun yapılmadı. (...) Bir araya gelmeleri daha çok sivil toplum etkinlikleri bağlamında oluyor. İşte fuarlar, festivaller, konferanslar, kongreler. Bir araya geliyorlar, konuşuyorlar, dağılıyorlar. Ama mesele o değil işte. Benim hayalimdeki sivil toplum örgütü ya da gönüllü örgütü ya da gönüllü oluşum bir politikadan vazgeçilmesini ya da bir politikanın uygulanmasını sağlamak için çok güçlü bir baskı grubu olarak işlev gösterir. Bu alanda ben başarılı bulmuyorum Türkiye’deki çevreci sivil toplum hareketini. Mutlak bir başarısızlık mı? Tabii ki değil. Kimi zaman mütevazi de olsa başarıları oluyor. Hem dediğim gibi kendi mahallesi dışındaki çevre sorunlarına çözümde ciddi bir başarı yok hem de böyle bir baskı oluşturmada birlikte hareket etme gücü bağlamında başarılı bulmuyorum. (...) Tümünden olumsuz mu bu kadar çok sayıda ve çok dağınık gönüllü örgüt olması? Hayır değil. Her mahallede, her köyde, her yörede mutlaka olmalı. Bir kere birlikte çalışma ve katılımcı bir demokrasinin doğrudan gerçekleşebildiği bir alan yaratma açısından çok önemli bir deneyim. Fakat işte bunun pratiğe yansımaları lazım. Bu bakımdan etkili olmasını bekliyorum.”

4. Mali Kaynaklar

Kapitalist bağlamda yüksek kâr amacı gütmeyen ya da kâr amacı gütmeyen ve/veya hükümet dışı organizasyonlar olarak sivil toplum kuruluşlarının da ödemesi gereken faturalar, kira ve mali müşavir giderleri, personel maaşları gibi sabit giderleri vardır. Bu bağlamda sivil alanda mali kaynak yaratmak gereklidir. Bir açıdan sivil toplumun bu alandaki hareket kabiliyetini anlatmak için kullanılan üçüncü sektör tanımı dayanışmacı yapının hemen yanında bitiriveren bir gölgedir. Tıpkı Le Guin’in Yerdeniz serisi içinde dünya ve denge üzerine yaptığı aktarımında olduğu gibi: “bir mum yakan bir gölge yaratır” (2020). Üçüncü sektör olarak sivil toplum çoğu zaman istemsizce de olsa özel sektör gibi davranma eğilimi içindedir. Özellikle pandemi sonrasında “STK’ların bazı serbest piyasa pratiklerini repertuarına kattığı” tartışmalar yürütülmüştür (Bakkalçı, vd., 2022: 35). Algan ile yaptığımız söyleşide ise mali kaynakların sivil toplum için farklı bir açıdan da yönlendirici olduğunu konuştuk.

“Türkiye’deki çevreci gönüllü örgütlerin gündemleri, kendi mahallelerinde doğrudan onları etkileyen bir sorun yoksa daha çok finans örgütlerinin gündemlerine göre belirleniyor. Bir eleştirim bu. Finans örgütü Avrupa Birliği ise başka, Dünya Bankası ise başka ya da başka bir uluslararası örgüt ya da uluslararası STK ise başka. Onların önceliklendirdiği alanlarda proje yapan sivil toplum kuruluşları da çok fazla ülkemizde. Bu da beni çok endişelendiren bir şey. Örneğin Türkiye’de son yıllarda (...) çevre alanındaki çalışmalar büyük ölçüde iklim krizine yönelik. İklim krizi kuşkusuz çok önemli. Ama onun kadar önemli başka sorunlarda var. Atık, plastik atık ithalatı, biyoçeşitlilik kaybı vs. mesela tarımsal biyoçeşitlilik kaybı, tarımsal

⁴ Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu tasarısı zaman zaman tekrar gündeme gelmekle beraber çevreci sivil toplumun birlikte hareket ettiği ve yasama üzerinde baskı kurduğu alanlardan biridir.

genetik biyoçeşitlilik kaybı, gıda bağımlılığı, gıda güvenliği ve güvencesini tehdit eden politikalar [gibi]. (...) Politik tercihlerde bunu belirliyor. Ama eğer parayı veren örgüt size iklim krizi çalışıyorsa, sadece gönüllü örgüt ya da STK o finansmanı veren örgütten proje almak ve kirasını ödemek ve çalıştırdığı profesyonellerin maaşını ödemek için o alanda çalışıyor. Bunu sakıncalı buluyorum. Yani STK'lar, çevreci STK'lar bir araya geldikleri platformlarda kendi öncelikli çalışma alanlarını belirleyip bu finansör örgütlere bu konularda finansman ihtiyaçları olduğu konusunda baskı yapıp, gündemi ona göre belirleyebilmeli. Brüksel'in Washington'un önceliklerine göre. Öncelikler örtüşüyor olabilir dediğim gibi. Avrupa Birliği'nin çevresel beklenti ve öncelikler Türkiye'ninkilerle örtüşüyor olabilir. Ama neden Avrupa Birliği bugüne kadar Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye ihraç ettiği çöpler konusunda bir projeyi finanse etmiyor sorusunu da bu STK'ların sorması lazım."

Bu noktada Algan, Avrupa Birliği'nin Türkiye özelinde yaptığı bir uygulamanın ayrıca tartışılmaya açılması gerektiğini düşünmektedir:

"Mesela Türkiye'deki Avrupa Birliği Delegasyonu çevreci STK'lara yaptığı finansman yardımını UNDP [United Nations Development Programme] üzerinden yapıyor. Bir tür taşeronluk. Bu da çok tuhaf bir şey. Ayrılan bütçe on birim ise, bunun dört birimi UNDP'ye gidiyor, altı birimi [Türkiye'deki çevreci örgütlere gidiyor]. Bunun anlamını bulamıyorum. Avrupa Birliği bir başka uluslararası örgütü de finanse ediyor. Onun personelini, masraflarını da o proje bütçesinden sağlamış oluyor. Doğrudan STK'lara [destek] verse mali açıdan daha efektif olacağını düşünüyorum. Niye UNDP üstünden veriyor? Bu soruyu sorduğunuzda bir cevap yok. Bu da ilginç geliyor bana. (U)luslararası toplumun çevreci hareketi yönlendirmede sivil toplum üzerindeki etkileri araştırma açısından çok dikkat çeken bir şey. Yani siz Avrupa Birliği'nin, UNDP'nin önceliklerine ve yönlendirmesine göre o projeyi yapıyorsunuz. Bunu sakıncalı buluyorum. Tabii ki finansör örgüt, finansmanı sağlayan örgüt kendi kriterlerini ve denetleme mekanizmalarını çalıştırır ama öncelikli ihtiyaç o gönüllü örgütün bu ülkenin çevre sorunlarına ilişkin öncelikleri ile paralel olmalıdır."

AB uyum süreçleri ile bir yandan '90lı yıllarda daha dayanışmacı bir perspektifin güçlenerek geliştiği bir yandan da üçüncü sektör olarak kodlanmaya başlayan sivil toplum örgütlerinin özellikle 2015 sonrası Türkiye'de gönüllülük prensibini gittikçe geride bırakan ve kendi kaynak sağlayıcı profesyonellerinin etrafında yeniden şekillenen bir döneme girdiği görülmektedir. Mali kaynaklara erişimde yaşanan bu düzenlemeler Algan'a göre Türkiye'deki sivil toplumu hem STK'ları birbirine rakip kılma hem de sivil toplum profesyonelleri üzerinden gönüllülüğü zayıflatan bir örgütlenme yapısı oluşturulmasına neden oluyor. Algan'ın özeti ile: "Bir araya gelişleri kendi özgür gündemleri ve ülkenin iyi analiz edilmiş, saptanmış, teşhis edilmiş çevre sorunlarıyla değil; uluslararası mali kaynakların önceliklerine göre oluyor." Sivil toplumun iş yapma kapasitesini arttıran kaynak yaratım süreçleri ve destek mekanizmaları bu bağlamda gündemin değişmesine ve yerel örgütlerin birbirine rakipleşmesine neden olabiliyor.

5. Raporlar, Çıktılar, Analizlerden Daha Fazlası Olarak Mana Yaratımı ve Daha Yaşanabilir Bir Dünyaya Dair Umutlar

Sivil toplumun kamuoyunu etkilemesi için sadece savunuculuk faaliyetleri içinde olması ya da baskı grubu oluşturması gerekmez. Kendi gündemleri içinde yürüttükleri çalışmaların çıktılarını yaygınlaştırmak, amaçları doğrultusunda topluluk inşa etmek, fark yaratmak, ana akımın önceliklendirmede alanlara, öteki olana, öteki kılınana ilişkin bellek oluşturmak gibi adımlar da oldukça önemlidir. Gönüllülük önemlidir, dünyaya, birbirimize ve kendimize karşı sorumluluklarımızı anımsatan, bizi birbirimize bağlayan bir yönü vardır. Kosselleck, çevre politikası tartışmalarında yurttaşların genel ve özel çıkarları olduğunu söyler. Ona göre genel çıkarlar doğal olarak özel çıkarlardan meydana gelir ve tam da bu noktada birlikler ve dernekler özel olarak üyelerinin çıkarlarını ifade etmek, korumak veya kabul ettirmek amacıyla kurulmuşlardır (Kosselleck, 2013, 535). Ancak politik gruplar birbirine rakip olabilirken ekoloji alanı bir ortak kesen olmalıdır. "Politika-ekonomi-ekoloji üçgeni içinde çevre korumaya ilişkin çıkarların örgütlü olarak dile getirilmesinin güvence altına alınması, örgütlü olarak dile getirilmesinin güvence altına alınması, politikanın ve ekonominin çıkarlarında olduğundan daha zordur" (Kosselleck, 2013: 540). Bu noktada çevre koruma alanında bilinen en etkili yöntem olan koruma alanlarının ilan edilmesi, koruma statüsünün devamlılığının sağlanması gibi alanlar daha yaşanabilir bir dünyanın adımları atılmaktadır. Bunlardan biri de İztuzu ile özdeşleşmiş, Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesidir. Bölgenin koruma alanı ilan edilmesi sürecinde iki önemli nüans vardır: sivil toplum, akademi ve kamunun ortak çalışmasına olanak veren katılımcı yöntem ve kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında denge. Algan'ın aktarımı sürecin köşe taşları şu şekilde ilerlemiştir:

"Köyceğiz, Dalyan, İztuzu özel koruma alanının hazırlık aşamasında alana yabancı uzmanları götüren bir devlet görevlisi olarak gittiğimde yanımda Doğal Hayatı Koruma Derneği Temsilcileri ile birlikte giderdim. Ve birlikte uluslararası uzmanlar, doğal hayatı koruma derneği, çevre müsteşarlığı oturup birlikte o alanın neresi hangi önlemlerle nasıl korunmalı diye belirler ve bu bağlayıcı olurdu. Şimdi kaybettiğimiz bu. (...) Koruma altına alınmış olmasında Dalyan başarılı bir örnektir ama faktörleri iyi bilmek gerekir. STK'ların olduğu kadar yatırımı yapacak olan şirketin de etkisi var. Mesela Osman Kavala her şeye rağmen İztuzu'nda oteli yapmaktan vazgeçemeyebilirdi. Onun da hakkını teslim etmek lazım. Kimse bunu söylemiyor, bilmiyor, kayda girsin diye söylüyorum. İztuzu'daki otel yatırımı Osman Kavala'nındı. (...) STK'ların büyük bir direnci ile karşılaştı, Çevre Müsteşarlığı, STK'larla benzer emsal görüşleri verdi ve Osman Kavala da vazgeçti oteli yapmadı. (...) Ama günümüzde bu artık böyle olmuyor."

Sivil toplum ve çevre hakkı bütünlükçü bir yaşam kurma ihtiyacı ve yaklaşımı ile iç içedir. Algan çevre hakkını bu bağlamda ele almakta ve "henüz doğmamış olan gelecek kuşakların hakları" olarak da işaretlemektedir. Sivil toplumun kamu ve özel sektör arasındaki denge unsuru olarak yorumlandığı tanımlamalar içinde bu bütünleştirme işlevi önemli bir yer tutmaktadır. Aktif

vatandaşlar hem devletin hem de ekonominin düzenlediği bütün yapının arasındaki boşlukta hareket eden, insan merkezli olmayan bir bakışın ana akımlaşmasının da aktörleridirler. Bu bağlamda aktif “sorumlu” vatandaş tartışmalarını farklı bir perspektiften Bülent Şık’ın “Bizi Yeryüzüne Bağlayan Hikayeler” (2020) ve Türker Kılıç’ın “Yeni bilim: Bağlantısallık, Yeni Kültür: Yaşamdaşlık” (2024) kitaplarında kurduğu alçakgönüllü ve dayanışmacı bir yaşamın insan ve insan dışı bütün canlılarla birlikte kurulabilmesi ihtimali Algan’ın hem tanımlamakta gönüllülük ekseninde kurduğu sivil toplum anlatisinin hem de bizatihi gönüllü olarak emektarı olduğu sivil toplum kuruluşlarının kurulmasının bir parçası olduğu ve olabileceği bütünlükçü ve hak temelli bir yaşamın izlerini taşımaktadır. Bu izler bizi Nesrin hocamızın kendi aktarımı bir sosyal bilimci olarak çevre koruma alanında yürüttüğü çalışmalarının özeti şudur:

“Ben doğa bilimci ya da mühendis değilim, sosyal bilimciyim. Çevre politikalarında yapacağım şey sağlam hukuki bir çerçeve oluşturmak, bunun yürürlüğe girmesini sağlamak ve bu hukuki düzenlemelerin uygulanacağı ekonomik, kurumsal araçların geliştirilmesi için politik stratejiler önermek” (Algan, 2022: 26).

Karadeniz’in, Akdeniz’in eylem planları ile, stratejilerle korunmasının ardında yatan müzakerelere eşlik eden sosyal bilimcilerden olan Algan, tam da bu bağlamda çevre diplomasisi yapmaktadır. Bu bağlam çevre koruma alanında temel bilimler ve sosyal bilimlerin birlikte çalıştığı, çalışması gereken önemli bir kesişimsel alanı işaretler. Sivil toplum bu kesişimsel alanın genişlemesi ve geçişkenliğini sağlayan faktörlerdendir.

Birer solastalji⁵ hastası olarak Nesrin Hoca ile birlikte en büyük korkularımızdan biri ömrümüz içinde bir denizin ölümünü görme ihtimalimizdir. Sivil toplum bu ihtimalin yüksekliğini düşürmek için bürokrasiyi ve akademiye hatta özel sektörü eş anlı olarak harekete geçirme kabiliyetine sahiptir. Ve ancak sivil toplumun bütün sorunların çözümüne ilişkin sihirli bir değneğe sahip olmadığının, sivil alanın özgür ve etkili olabilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiğinin de farkında olmak gerekir.

SONUÇ:

Bu yazıda sivil toplum dar bir çerçevede ve Türkiye yereline odaklanarak ele alınmıştır. Nesrin Algan’ın anlatisi doğrultusunda oluşturulan izlekte birbiri ile hem ilintili hem de ayrık görünen olgu ve kavramlar kullanılmıştır. Algan ile yapılan söyleşi, yazıya sözlü tarih yöntemi kullanılarak anlatıcının öne çıkardığı başlıklar altında oluşan aktarımın kategorizasyonu ile dönüştürülmüştür. Sözlü tarih yöntemi bellek çalışmaları alanında da sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak sosyal bilimler içinde bireyin yaşam deneyimlerini, duygularını, kültürel birikimlerini ve toplumsal dinamikleri ve hafızayı dışarıda bırakmadan, anlatıcının öznelliğine alan açan bir araştırma yöntemi olarak bu çalışmada kullanılmıştır. Disiplinler arası bir araştırma yöntemi olarak sözlü tarih, anlatıcının aktarımlarının tarihsel bağlam içine yerleştirilmesine ve bireylerin deneyimleri aracılığı ile resmi tarihin yanında alternatif bireysel bellek aktarımlarının oluşturulmasına böylece toplumsal belleğin daha bütünsel bir perspektiften anlaşılması için kullanılan güçlü bir araçtır.

Sonuç olarak bu yazı Türkiye’de özelde çevre eksenli sivil toplumun genelde sivil toplumun dünü ve bugününe, Nesrin Algan’ın 40 yıldır süregelen sivil toplum deneyimi, çevre diplomasisi, uluslararası kurumların konumlanışı, yerel çevre hareketleri ve çevre politikaları yönetimi gibi alanlardaki değişim ve dönüşümlere ilişkin tanıklığını izleyerek bütünlükçü bir perspektiften anlama amacını taşımaktadır. Bu doğrultuda öne çıkan akademi ve bürokrasinin yanında sivil haklar ve özellikle çevre mücadelesi için sivil toplumda ilmek ilmek emek veren öğrencisi ve sivil toplumda yol arkadaşı olduğum sevgili hocam, Nesrin Algan’ın ömürlük çalışmalarının, anlama ve dönüştürme çabasının niteliğini ve özgünlüğünü anlamakta sivil alanın hesaba katılması bütünlüğü bir rol taşımaktadır. İkinci bir hat ise iklim krizinin etkilerinin gittikçe daha çok kendini hissettirdiği antroposen çağda Türkiye’nin içinden geçtiği demokrasiden uzaklaşma trendi içinde çevreci sivil toplumun güncel durumunun çevre sorunları, yönetimi ve politikaları bağlamında değerlendirilmesinin önemini billurlaşmasıdır. Buradan hareketle ilk bakışta ayrık ve sert kategoriler gibi algılanan bürokrasi, akademi ve sivil toplum arasında hayatı anlamlı kılmak, çevreye ve birbirimize karşı duyarlı olmak, sorumlu ve aktif vatandaşlar olarak mana yaratmak için geçişken bir ilişkinin kurulmasına duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyaca eşlik eden ihtimaller görünür hale gelmektedir.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

⁵Evdeyken evi özlemek duygusuna işaret eden solastalji, bir çevre filozofu olan Gleen Albrecht tarafından ilk kez kullanıldı. Nesrin Algan kullanım sıklığı ile kavramın Türkiye’de yaygınlaşmasına ve tartışılmasına aracılık etmektedir. Çevre ve iklim krizi gibi büyük krizlerin ardından yaşanan anksiyete, çaresizlik hissi gibi duyguları anlatılmakta kullanılan kavramın denizel çevre bakımından kullanımına dair bir örnek olarak bakınız, Algan, 2022 “Deniz Olarak Karadeniz: “Solastalji’nin Eşiğinde”, içinde: Kara’dan Öte: Deniz Olarak Karadeniz’e Bakmak& Beyond the Land: Looking at the Black Sea As a Marine Environment, Gola Yayınları.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu makalede finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Sevgili hocam Nesrin Algan'a hem ilham verici çalışmaları hem de bu yazıya hazırlık sürecinde "sivil toplum ve..." başlığı altında gerçekleştirdiğimiz mülakat, sevgili Aysel Öztürk'e metnin son okuması ve sevgili Hakan Taşkaya'ya hazırlık aşamasındaki destekleri için teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

Aksu, Cemil (2024) Cemil Aksu ile Doğu Karadeniz Çevre Hareketlerinin Ahvali Üstüne. Koyu Yeşil: Doğu Karadeniz Çevre Sorunları Üzerine Söyleşiler Dark Green: Conversations on Eastern Black Sea Environmental Problems. Editör/Editor: Özlem Şendeniz. Çevirmen/Translator: Gülcan Ergün. Gola Yayınları: İstanbul, <https://golader.org/uploads/projeEkitap/pdf-1729682842.pdf>.

Algan, Nesrin (2022) Deniz Olarak Karadeniz: "Solastalji'nin Eşiğinde", Karadan Öte: Deniz Olarak Karadeniz'e Bakmak Beyond the Land: Looking at the Black Sea as a Marine Environment. Editörler/Editors: Fatma Genç & Özlem Şendeniz. Gola Yayınları: İstanbul, <https://golader.org/uploads/projeEkitap/pdf-1673702468.pdf>.

Algan, Nesrin (2024) Nesrin Algan ile Bir Deniz Olarak Karadeniz'e Bakmak.Koyu Yeşil: Doğu Karadeniz Çevre Sorunları Üzerine Söyleşiler Dark Green: Conversations on Eastern Black Sea Environmental Problems. Editör/Editor: Özlem Şendeniz. Çevirmen/Translator: Gülcan Ergün. Gola Yayınları: İstanbul, <https://golader.org/uploads/projeEkitap/pdf-1729682842.pdf>.

Bakkalcı, Metin., vd. (2022) Türkiye'de Sivil Toplumun Manevra Alanlarının Dönemler İçinde Değişimi: Geleneksel Sorumluluklar, Değişen Koşullar, Yeni Yaklaşımlar. Sivil Toplum Tartışıyor: Güncel Sorunlar, İhtiyaçlar ve Çözüm Önerileri. ed. Mustafa Aydın. HDV Yayınları: İstanbul.

Keyman, E. Fuat (2000) Türkiye ve Radikal Demokrasi. Alfa Kitabevi: İstanbul.

Keyman, E. Fuat (2022) Önsöz Sivil Toplumunu Yeniden Düşünmek Aktörler, Stratejiler, Politikalar. Sivil Toplum Tartışıyor: Güncel Sorunlar, İhtiyaçlar ve Çözüm Önerileri. ed. Mustafa Aydın. HDV Yayınları: İstanbul.

Kılıç, Türker (2024) Yeni Bilim: Bağlantısallık Yeni Kültür: Yaşamdaşlık, 7. Basım, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Koselleck, Reinhart (2013) Kavramlar Tarihi Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar. çev. Atilla Dirim. 2. Basım. İletişim Yayınları: İstanbul.

Kymlicka, Will (2015) Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi. çev. Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Le Guin, K. Ursula (2020) Yerdeniz. çev. Çiğdem Erkan Yeşilbademli. Metis Yayınları: İstanbul.

Sevgi, Orhan (2023) ÇED Raporlarında Kavram ve Terim Kullanımı İstanbul Kanalı ve Havalimanı Örnekleri, Bağlam Yayıncılık: İstanbul.

Şık, Bülent (2020) Bizi Yeryüzüne Bağlayan Hikayeler. Doğan Kitap: İstanbul.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:

This article explores the insights of Prof. Dr. Nesrin Algan, a respected academic and civil society activist, on the evolution of environmental activism and civil society in Turkey, based on an interview conducted on October 19, 2024. With nearly four decades of experience, Prof. Algan has been a key figure in environmental policy, management, and education, as well as a dedicated volunteer within various non-governmental organizations (NGOs). Her reflections provide a comprehensive look at the intersections of civil society, environmental advocacy, and governance, shedding light on the challenges faced by civil society organizations (CSOs) in Turkey and their evolving role in environmental protection.

Algan begins by tracing her own career path, which started in the 1984 within the Ministry of Environment, a period when Turkish civil society was recovering from the suppression of the 1980 military coup. During this time, environmental and women's movements began to gain ground, becoming important pillars of Turkish civil society. She recounts how the Ministry of

Environment, in its early years, included environmental NGOs in policy discussions, giving them a say in legislative processes. Algan recalls how collaborative governance allowed NGOs to provide input on environmental legislation and policies, marking a period when civil society had a meaningful role in shaping public policy.

Over the years, however, the relationship between government institutions and civil society has deteriorated. Algan notes that the collaborative approach of the past has given way to a more restrictive model where civil society is increasingly excluded from policy-making. Environmental impact assessments (EIAs), for instance, once involved genuine public participation, with NGOs able to critique and influence outcomes. Now, Algan observes that EIA processes have become more superficial, with local NGOs included mainly to meet procedural requirements. Their role has been reduced to that of passive attendees rather than active contributors, which significantly limits the impact of environmental advocacy in Turkey.

Funding has also played a transformative role in shaping the priorities of CSOs in Turkey. Algan points out that many organizations rely heavily on funding from international sources to sustain their operations. While this financial support is essential, it also brings challenges, as funding priorities can dictate the agenda of these organizations. For example, Algan notes that many environmental NGOs have shifted their focus to climate change due to its prominence on the international stage, even though Turkey faces other pressing environmental issues such as waste management and biodiversity loss that require attention. This dependence on external funding can result in what Algan terms “agenda hijacking,” where CSOs prioritize donor-driven topics over urgent local concerns. She argues that Turkish civil society should seek to assert its own agenda by negotiating with funders to address the specific environmental needs of Turkey rather than solely aligning with global trends.

Prof. Algan also challenges the notion, prevalent in Turkey, that environmental movements should remain “above politics” to avoid polarization. She argues that environmental issues are inherently political because they involve control over natural resources. She emphasizes that by striving to remain apolitical, environmental NGOs in Turkey may inadvertently weaken their advocacy efforts, as they distance themselves from broader socio-political struggles. Algan stresses that effective environmental advocacy must engage with political structures, as environmental protection is often tied to policy and governance. She believes that environmental advocacy should be part of a larger effort to promote sustainable and just governance. Rather than avoiding politics, CSOs could leverage it to build pressure for policy reforms that protect natural resources and foster sustainability.

Despite the challenges, Algan underscores the importance of solidarity within the fragmented landscape of environmental CSOs in Turkey. She recalls a rare instance when diverse environmental organizations united to oppose a proposed law that would have weakened nature conservation, successfully lobbying for its withdrawal. However, she notes that such unity is uncommon, as CSOs tend to operate and focusing on their immediate areas of concern and rarely collaborating on broader environmental challenges. Without greater solidarity, Algan believes that Turkish environmental CSOs will struggle to form an effective pressure group capable of influencing significant policy changes. She sees solidarity as essential not only for building a more powerful collective voice but also for fostering a culture of mutual learning and support within civil society.

Algan also expresses concern over the shrinking civic space in Turkey, as increasing political polarization and authoritarian governance have restricted civil society’s influence on policy-making. Environmental CSOs find it more challenging to advocate freely, as their access to decision-making processes has been curtailed. While this situation is discouraging, Algan maintains hope that civil society will continue to play a crucial role in raising awareness, fostering public engagement, and building networks of solidarity that can eventually lead to positive change.

In summary, Prof. Dr. Nesrin Algan’s reflections provide a nuanced perspective on the current state of civil society and environmental activism in Turkey. She highlights the difficulties faced by environmental CSOs, including restrictive political conditions, dependence on external funding, and internal fragmentation. Algan argues for a return to a more autonomous and locally relevant agenda for Turkish civil society, one that is responsive to the unique environmental needs of the country. She sees the ultimate goal of civil society not only as the preservation of natural resources but also as the creation of a just and sustainable future for both people and nature. Recognizing the rights of nature, Algan advocates for a holistic approach that acknowledges the intrinsic value of ecosystems beyond human interests. Her vision calls for a reinvigorated civil society that can work in tandem with government and private sector stakeholders, creating a balanced approach to environmental governance in Turkey.

Probably the path forward for civil society in Turkey lies in strengthening solidarity, embracing the political nature of environmental advocacy, and building resilience against external influences that may detract from local priorities. By fostering a sense of shared purpose and working collaboratively, Turkish environmental CSOs can become a more effective force for change, ensuring that both environmental rights and the rights of nature are recognized and upheld.

Review Article	<h2 style="text-align: center;">Katma Değerli Tarım, Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Ekonomik, Çevresel ve Sosyal Perspektifler</h2> <p style="text-align: center;"><i>Value-Added Agriculture, Circular Economy, and Sustainable Development: Economic, Environmental, and Social Perspectives</i></p> <p style="text-align: right;">Gülay Özkan ¹ </p>
Submission Date 18/ 11/ 2024 Admission Date 26 / 12 / 2024	
 How to Cite:	<p>Özkan, G. (2024). Katma Değerli Tarım, Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma: Ekonomik, Çevresel ve Sosyal Perspektifler. <i>Journal of Environmental and Natural Studies</i>, 6 (3), 288-299. https://doi.org/10.53472/jenas.1587727</p>

Öz:

Bu çalışma, tarımda katma değer yaratmanın döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisini derinlemesine incelemektedir. Katma değerli tarım, geleneksel tarım ürünlerinin işlenmesi, dönüştürülmesi veya farklı pazarlama stratejileri ile değerinin artırılması sürecidir. Bu süreç, tarım sektöründe çiftçilerin ekonomik kazançlarını artırmalarının yanı sıra çevresel sürdürülebilirliği ve sosyal adaleti de destekler. Çalışmada, katma değerli tarımın sadece gelir artışı sağlamadığı, aynı zamanda yerel ekonomik kalkınmayı teşvik ettiği ve çevre dostu uygulamaları desteklediği vurgulanmaktadır. Katma değerli tarım, organik üretim, yerel gıda hareketleri ve çevre dostu işleme teknikleri gibi unsurlar ile değer kazanır. Ayrıca, düşük gelirli topluluklar için gıda erişiminin artırılmasında önemli bir rol oynar. Bununla birlikte, bu süreçte karşılaşılan yüksek üretim maliyetleri, pazar erişimindeki engeller gibi zorluklar da ele alınmaktadır. Bu zorlukların aşılabilmesi için yenilikçi tarım politikaları ve uygulamalarına ihtiyaç vardır. Döngüsel bir ekonomi, çiftçilere ve diğer girişimcilere müşteriler için değer yaratırken çevreyi iyileştirmeleri, eşitlik ve etkileşimin sosyal normlarını teşvik etmeleri için ek fırsatlar sunar. Sonuç olarak, katma değerli tarım hem ekonomik hem de çevresel açıdan sürdürülebilir bir kalkınma modeli sunmaktadır ve bu alandaki yenilikçi yaklaşımlar, gelecekte daha güçlü ve verimli bir tarım sektörü için potansiyel taşımaktadır. Katma değerli tarım, sadece ekonomik faydalar sağlamanın ötesinde, toplumların gıda güvenliğini artırmada ve çevre dostu üretim yöntemlerini yaygınlaştırmada da kritik bir rol oynamaktadır. Bu araştırma, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve döngüsel ekonomi yaklaşımının, yerel işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliklerini nasıl güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, yerel politika ve ekonomik kalkınma liderlerinin bu süreçleri destekleyerek kırsal ekonomilerin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Güvenliği, Sosyal Eşitlik, Tarımsal Yenilik, Sürdürülebilir Tarım Uygulamaları, Yenilikçi Tarım

ABSTRACT:

This study provides an in-depth examination of the relationship between value-added agriculture, circular economy and sustainable development. Value-added agriculture is the process of enhancing the value of traditional agricultural products through processing, transformation, or different marketing strategies. This process not only increases the economic gains of farmers in the agricultural sector but also supports environmental sustainability and social justice. The study emphasizes that value-added agriculture does not only provide income growth but also promotes local economic development and supports eco-friendly practices. Value-added agriculture gains value through elements such as organic production, local food movements, and environmentally friendly processing techniques. Moreover, it plays a crucial role in increasing food access for low-income communities. However, the study also addresses challenges such as high production costs and barriers to market access. Overcoming these challenges requires innovative agricultural policies and practices. A circular economy presents additional opportunities for farmers and other entrepreneurs to create value for customers while improving the environment and promoting social norms of equity and interaction. Ultimately, value-added agriculture offers a sustainable development model both economically and environmentally, and innovative approaches in this field hold potential for a stronger and more efficient

¹ **Corresponding Author Yetkili Yazar:** Nottingham Trent University, Nottingham, United Kingdom, gulay.ozkan@ntu.ac.uk, <https://orcid.org/0000-0001-6878-1673>

agricultural sector in the future. Beyond providing economic benefits, value-added agriculture also plays a critical role in improving food security for communities and promoting eco-friendly production methods. This research highlights how sustainable agricultural practices and the circular economy approach strengthen the economic, environmental, and social sustainability of local businesses. It also shows how local policy and economic development leaders can play a crucial role in supporting these processes to strengthen rural economies.

Keywords: Agricultural Innovation, Food Security, Regenerative agriculture, Social Equity, Sustainable Farming Practices

GİRİŞ:

Katma değerli tarımın, genellikle çiftçi gelirlerini artırmanın ve kırsal ekonomiyi güçlendirmenin bir yolu olduğu savunulmaktadır. Sürdürülebilir tarım, sentetik girdilere olan bağımlılığı azaltan organik ve diğer çevreye duyarlı uygulamaları benimsemeyi kapsar. Ayrıca daha sağlıklı bir çevre ve gelişmiş sağlık (Schreefel vd. 2020) dahil olmak üzere güçlü sosyal sonuçlar sağlayan ürün kimliği özellikleri aracılığıyla değeri artırarak tarımsal kârlılığını artırmada rol oynar. Tarımda döngüsel ekonomi yaklaşımı, hava, su ve toprak kalitesi ile biyolojik çeşitliliğin yanı sıra insan yaşam kalitesini de geliştirirken aynı zamanda ekonomik değer yaratmayı hedefler. Katma değere yönelik mevcut tanımlar, çiftçilerin tarımsal ürünlerin işleme süreçlerine veya söz konusu ürünlerle özdeş hale gelmiş niteliklerinden ek değer kazandıklarına dikkat çeker. Ancak, bu işlemler diğer yerel işletmeler tarafından da uygulandığında yerel ekonomide de katma değer yaratır. Dahası, işleme sürdürülebilir ilkelere bağlı kalır ve böylece ekonomik değere ek olarak çevresel ve sosyal değer üretebilir.

Bu çalışma, katma değerli tarımın tanımını ve çerçevesini açıklamaktadır. Çalışma akabinde rejeneratif, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir tarım uygulamaları yoluyla değer katma fırsatlarını analiz etmektedir. Devamında gıda değer zincirlerine atıfta bulunarak, farklı aşamalarda üreticiler ve tüketiciler arasında ortaya çıkan sorunların çözümü sonunda yaratılması muhtemel sosyal fırsatlarına ve ekonomik sonuçlarına vurgu yapmaktadır.

1. Tarımsal Katma Değer

ABD Tarım Bakanlığı'nın Kırsal İşletme Geliştirme Programı (U.S. Department of Agriculture, 2015), katma değerli tarım ürünlerini, üretim ve/veya işleme yöntemlerine ilişkin gereklilikleri karşılayan ve bu yöntemlerin sonuçları olarak tanımlamaktadır.

(1) Tarımsal emtia aşağıdaki “beş katma değer metodolojiden” birini karşılamalıdır:

- (i) Fiziksel durumunda bir değişiklik geçirmiş olmalıdır,
- (ii) Tarımsal ürünün değerini arttıracak bir şekilde üretilmiş olmalıdır,
- (iii) Tarımsal ürünün değerinin arttırılmasına neden olacak bir şekilde fiziksel açıdan ayrıştırılmış olmalıdır,
- (iv) E-85 yakıtı dahil olmak üzere bitkisel veya hayvansal üretimde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanmış olmalıdır veya
- (v) Yerel olarak üretilmiş veya pazarlanmış tarımsal gıda ürünü olmalıdır.

(2) Tarımsal emtianın üretilmesi, pazarlanması veya fiziksel durumdaki değişiklik (Tarımsal ürünün üretildiği, pazarlama şekli veya fiziksel durumu değiştirilirken, ürünün belirli özelliklerine göre ayrıştırılması veya sınıflandırılmasını ifade eder. Bu, genellikle organik, genetiği değiştirilmiş veya belirli bir standartta üretilmiş ürünlerin diğerlerinden ayrılması için kullanılır. Örneğin, organik ürünler diğer ürünlerden ayrı olarak işlenir ve depolanır, böylece kimlikleri korunur.) sonucunda;

- (i) Tarımsal emtia için müşteri tabanı genişlemelidir ve
- (ii) Tarımsal emtianın fiziksel olarak değiştirilmesinden, işlenmesinden veya pazarlanmasından elde edilen gelirin daha büyük bir kısmı emtianın üreticisine kalmalıdır.

Diğer tüm bilim alanlarında ve konularında olduğu gibi tarımsal katma değer ile ilgili olarak çok sayıda tanımlama bulunmaktadır. Lu ve Dudensing (2015), USDA hedeflerini yansıtan ancak çiftçilerin, eğitimcilerin, ekonomik kalkınma uzmanlarının ve politika yapımcıların değişen tüketici tercihlerine ve teknolojilerine yanıt verebilmelerini sağlayan geniş kapsamlı bir tanım önermişlerdir.

Bu tanım aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

"Katma değerli tarım, çiftçilerin geleneksel tarım ürünlerinin sahip olmadığı özelliklere sahip tarımsal veya gıda ürünleri üretmelerini sağlayan bir uygulamalar bütünüdür. Bu özellikler, biçim, mekân, zaman, kimlik ve kalite gibi unsurları içerebilir ve tüketici tercihleriyle uyumlu hale gelmelerine olanak tanır. Katma değerli tarım, çiftçilerin tedarik zincirindeki rollerini yeniden

şekillendirmeleri, tüketicilerle daha doğrudan veya yakın ilişkiler kurmaları veya ürünlerin içsel niteliklerini değiştirmek ya da korumak amacıyla üretim süreçlerini değiştirmeleriyle tanımlanabilir."

Lu ve Dudensing (2015), Ernst'in (2022) önceki çalışmalarından yola çıkarak katma değerli tarımın "geleneksel" ve "yeni geliştirilen" yönlerini detaylandırmıştır. Geleneksel yönler, gıda işleme ham tarım ürünleri (Gıda işleme ham tarımsal ürünlerin tüketilebilir gıda ürünlerine dönüştürülmesi sürecidir. Bu süreç, temizleme, ayıklama, öğütme, fermentasyon, dondurma ve paketlenme gibi çeşitli aşamaları içerir) gibi değer zincirinde daha ileri bir noktada değeri yaratma yöntemlerini içeriyordu. Yeni geliştirilen yönler arasında, organik ve yerel üretim gibi özellikler aracılığıyla tarımsal ürünlerin içsel değerinin artırılması yer almıyordu. İki çalışma arasında geçen zamanda, "yeni geliştirilen" yönler ana akım haline gelmiştir. Önerilen bu "çerçeve", çiftçilerin tüketici tercihlerine yanıt verme fırsatlarını tanımalarına yardımcı olma açısından faydalıdır. Zira çerçeve çeşitli fırsatlara açık kalırken, ürünün katma değerli nitelikleri tarafından sağlanan genişletilmiş müşteri tabanına ve/veya artan gelir payına odaklanır. Araştırmacılar, sürekli değişen tüketici tercihlerine yanıt vermenin ve ekonomik rekabet gücünü (sürdürülebilir karlılık) sürdürmenin hem iş istikrarı hem de bölgesel ekonomik büyüme için kritik olduğunu belirtmektedir. Bu tanım ve çerçeve, çiftçilerin ve kanun koyucuların amaçları ile tüketicilerin tarımsal katma değerli ürünlere olan tercihleri ve üreticilerin bu değeri yakalamasını sağlayan uygulamalar arasındaki bağlantıları vurgulamaktadır.

2. Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Katma Değer

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, sürdürülebilir kalkınmayı "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak tanımlamaktadır (World Commission on Environment and Development, 1987). Katma değerde olduğu gibi, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olarak çok sayıda tanımlama bulunmaktadır. Ancak bu tanımlamalar genellikle belirsiz veya çelişkilidir (Loring, 2022; Silvestre ve Tircă, 2019; Jabareen, 2008). Elkington ve Rowlands (1999), sosyal adalet, ekonomik refah ve çevre kalitesinin dengelenmesinin sürdürülebilir şirketlerin ve ekonomilerin oluşumuna nasıl katkı sağladığını açıklamayan bir çerçeve sunar. Sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel yönleri genellikle üç ayaklı bir sac ayağı olarak tasvir edilir. Bu üç unsur, zaman içerisinde istikrarı koruma adına dengede kalmalıdır.

Sadovska vd. (2020), araştırmalarında birçok tarımsal üretim, işleme ve tüketim sisteminin sürdürülebilir kalkınmaya zorluklar getirdiğini belirterek, Üçlü Sonuç Hattı'nı (Üçlü Sonuç Hattı, Triple Bottom Line, işletmelerin sadece finansal performanslarına odaklanmak yerine, sosyal ve çevresel etkilerini de ölçmeyi taahhüt etmeleri gerektiğini belirten bir iş kavramıdır. Bu kavram, yalnızca kâr elde etmeye odaklanmak yerine, işletmelerin toplum ve çevre üzerindeki etkilerini de göz önünde bulundurmalarını savunur.) kullanarak sürdürülebilirlik hedeflerine yanıt olarak yeniden değerlendirme çağrısında bulunmuşlardır. Araştırmacılar, katma değerli sürdürülebilirliği etkileyen 23 faktörü 9 kümeye ayırmışlardır. Bunlar iş birliği, iletişim, çeşitlendirme, bilgi, üretim, girişimcilik, fonlama, kapsayıcılık ve politiklardan oluşmaktadır. Önerilen bu yapı, mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayan iç ve dış faaliyetler arasında sürdürülebilir değeri dengelemektedir.

Hendrickson vd. (2017), tarımsal konsolidasyon eğilimlerinin tarım ile kırsal kalkınma arasındaki yakın ilişkiyi zorladığını belirtmektedir. Bu bulguya ve katma değerli tarıma (organik ve yerel üretilenler dahil) olan tüketici ilgisinin artmasına dayanarak, Clark vd. (2021), toplumsal ve çevresel değerlerin yanı sıra tüketici değerlerine de dikkat eden, toplumsal zenginlik yaratmaya odaklanan bir "katma değerli" tarım önermektedir. Araştırmacılar şu üç özelliği vurgulamaktadır: Katma değerli ürünler için fiyat primi sağlayan tüketici talebi, arzu edilen bu fiyat primin tedarik zinciri boyunca dağıtımını destekleyen ortak değerler ve gıda sistemi içerisindeki paydaşların kendi toplumlarına gösterdikleri bağlılık.

Clark vd. (2021), Renting vd. (2003)'nin çalışmalarını temel alarak, üreticiler ve tüketiciler arasında daha az aracı bulunan kısaltılmış tedarik zincirlerinin katma değerini incelemişlerdir. Araştırmacılar bu yaklaşımın Lu ve Dudensing (2015) tarafından da dikkat çekilen üretici-tüketici bağlantılarına olan benzerliğine vurgu yapmışlardır. Bu değer zincirleri daha kısa olsalar da topluluk yararları ve tarımsal kazançların yanı sıra, tedarik zinciri ile tüketici ilişkilerine dayalı güçlü bağlarla daha etkili bir şekilde işlev görmektedir. Araştırmacılar, gıda sistemi tabanlı kalkınmanın sosyal ve kültürel sermayeleri ve ekonomik faydaları artırdığı yönündeki bulgularla tutarlı olduğunu da belirterek bunu çarpan etkisi olarak adlandırmışlardır. Aynı zamanda bu yaklaşımın, gıda sistemlerine dayalı kalkınmanın sadece ekonomik faydaları değil aynı zamanda sosyal ve kültürel sermayeyi de artırması ile tutarlı olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Kim ve Kuo (2022), tüketicilerin değer katılmış ürünlere yönelik satın alma niyetlerinde tüketici gururunun rolünü vurgulayarak, çiftçiler için pazarlama fırsatları yaratılabileceğini belirtmektedir. Kim ve Kuo (2022), tüketicilerin katma değerli ürünleri satın almalarını engelleyen çeşitli engeller algıladıklarını vurgulamıştır. Katma değerli ürünlerin (yerel ve organik ürünler dahil) daha yüksek fiyatlı olmasını buna örnek göstermişlerdir. Gıda fiyatları ve farklı sosyoekonomik grupların gıdaya erişimi konusundaki endişeler, sürdürülebilir tarımın eşitlik ve adalet temeline dayanan sosyal normlarını yansıtmaktadır (Briggeman ve Lusk, 2011). Bu durum, tarım politikalarının ve uygulamalarının tüm toplumsal kesimlerin eşit bir şekilde gıda kaynaklarına ulaşabilmesini sağlamaya yönelik olmasının önemini vurgulamaktadır. Gıda bağlamında eşitlik, genellikle farklı grupların sağlıklı yerel gıdalara

erişimde eşit fırsatlara sahip olması anlamına gelir. Ancak aynı zamanda, sosyoekonomik gruplar arasındaki sağlık farkları gibi eşitsizlikleri de kapsayabilir (Dixon vd., 2007).

Bu endişeler göz önüne alındığında, piyasalar gıdaya erişim, gıda ve sağlıkta eşitlik ile ilgili program ve politikaları benimse de daha etkin rol alabilir. Örneğin, ABD’de olduğu gibi, Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP) yardımlarını kabul eden piyasalar oluşturulabilir, düşük gelirli hanelerin çiftçi pazarlarında bu yardımları kullanmaları sağlanabilir ve böylece nakit para, gıda dışındaki harcamalar için kullanılabilir. Düşük gelirli bireylerin gıdaya erişimini artırmaya yönelik programlar, birçok ülkede farklı şekillerde uygulanmaktadır. ABD’de SNAP programının yanı sıra, WIC (Kadınlar, Bebekler ve Çocuklar Programı) ve Double Up Food Bucks gibi programlar, düşük gelirli ailelere destek sağlarken, gıda bankaları ve çiftçi pazarlarını da teşvik etmektedir. Avrupa’da, Birleşik Krallık’ın Healthy Start Programı, hamile kadınlar ve çocuklar için sağlıklı gıdalara erişim sunarken, Fransa’daki Restos du Cœur ve Almanya’daki Die Tafeln, ihtiyaç sahiplerine ücretsiz yemek ve temel gıda maddeleri yardımı sağlamaktadır. Kanada, ulusal gıda bankaları ağı ve yerel beslenme programlarıyla, özellikle yerel halklara ve düşük gelirli bireylere destek sunar. Avustralya, Foodbank Australia ve Emergency Food Relief gibi programlarla kırsal ve düşük gelirli bölgelerde gıda yardımı yapar. Asya’da, Hindistan’ın Public Distribution System (PDS) ve Endonezya’nın Raskin (Rice for the Poor) gibi programları, sübvansiyonlu temel gıda ürünleri sağlayarak geniş kitlelere ulaştırır. Güney Afrika’nın National School Nutrition Programme (NSNP) gibi projeleri, yoksul bölgelerdeki okullarda yemek dağıtımını yapmaktadır. Latin Amerika’da ise Brezilya’nın Fome Zero Programı ve Meksika’nın DICONSA sistemi, düşük gelirli bireylerin sağlıklı gıdaya erişimini artırmayı hedeflemektedir (Brown, 2016). Türkiye’de ise gıda bankacılığı sistemi, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmekte olup, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığıyla temel gıda desteği sağlanmaktadır. Bu programlar, ülkelerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına göre şekillenmekte ve gıda eşitliği ile erişimini sağlamaya yönelik önemli bir rol oynamaktadır (Karaman ve Uyanık, 2023).

Pazarlama faaliyetleri yalnızca eşitlik kaygılarını değil aynı zamanda çeşitli demografik grupların da dahil edilmesini sağlayacak şekilde güncellenebilir. Örneğin, pazarlarda fiyatların net bir şekilde belirtilmesi, hem çiftçilerle doğrudan pazarlık yapmak istemeyen düşük gelirli bireyler hem de daha utangaç tüketiciler için faydalı olabilir (TXFED, 2024). Sadece baskın kültürün ya da pazara daha fazla gidenlerin alışkanlıkları değil, toplumdaki tüm kültürlerin değerlerini kabul etmek ve bu doğrultuda uygulamalar hayata geçirmek, farklı sosyoekonomik grupların toplum içerisinde kendilerini daha fazla kabul edilmiş hissetmelerini sağlayacaktır. Gıdaya erişimi artırmaya yönelik bu uygulamalar aynı zamanda piyasalardaki talebi genişleterek tarım ve hayvansal (katma değerli ürünler dahil) ürünlerinin satışını artırma etkisine de sahiptir. Daha yüksek fiyata satılması nedeniyle daha yüksek kâr potansiyeli sunma olasılığına rağmen, bu katma değerli tarımsal ürünlerin satışları toplam tarımsal ürün satışların sadece küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Katma değerli süreçleri uygulayan çiftçiler ve diğer gıda şirketleri, piyasa koşulları, bölgesel yapısal sorunlar ve operasyonel verimlilikle ilgili zorluklarla karşı karşıyadır.

Izaba vd. (2023), pazara ulaşımın iyileştirilmesinin, işgücü bulunabilirliğinin, ürün çeşitliliğinin ve kuvvetli ağların, katma değerli teknolojilerin daha yüksek oranlarda benimsenmesiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu arada, üretim yapılan çiftliklerin pazara uzak konumda olması, çiftlik boyutunun yönetimi etkinliği açısından çok büyük ya da çok küçük olması ve tarımsal finansal yardımların mevcudiyeti, hibe ve yardımlara başvurulmasına ve geri ödenmesine dair bazı yetersiz ve yanlış algılarda, katma değer teknolojilerin benimsenmesini engellemiştir. Üreticiler bu sorunların sadece küçük bir kısmı üzerinde ve sınırlı oranda bir kontrole sahip olabilmektedir. Mesela, üreticilerin arazileri tüketicilerin yoğunlaştıkları yaşam bölgelerinin çok dışında kalmış olabilir; kentsel alanlara sıkışmış sınırlı kullanıma sahip alanlarda arazi bulmak veya kiralamak zorunda kalabilirler. Hatta ürün çeşitlendirmesi uygulamak bile, bölgedeki normlarla çelişebilir. Buna rağmen yerel tüketici, bu işletmelerin bazı zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olacak yapılar oluşturabilir. Örneğin, yerel toplumlar talebi artırmak için tüketiciler, perakendeciler ve restoranlar arasında yerel yiyecekler kullanmayı teşvik edici programlar uygulayabilir. Kâr amacı gütmeyen kooperatifler, belediyeler gibi kuruluşlar veya ekonomik kalkınma örgütleri, çiftçilerin ve tarımsal işletmelerin müşterilerle iletişim kurmasında ve pazar fırsatları yaratmasında destek verebilir (Izaba vd. 2023). Bazı belediyelerin oluşturduğu köylü pazarları, yöreye özgün ürünleri tanıtan festivaller, üretici festivalleri, belediye-kooperatif ortaklı pazar yerleri bunlara örnek olarak verilebilir. Bu tür kuruluşlar, çiftçiler ve diğer ilgili taraflarla güçlü ağlar kurarak, değer katmış sektörlerin desteklenmesi için eğitim ve altyapı oluşturmaya çalışabilir. Ayrıca, finansal destek seçeneklerini tanıtabilir ve işletme sahipliği modellerini keşfederek, topluluk dışındaki pazarlara erişimi artırabilir.

Katma değerli tarımın amacı karlılığı artırmaktır (U.S. Department of Agriculture); ancak küçük ölçekli düşük kârlılık genellikle çiftçilerin katma değerli işletmeler kurmasını veya üretime devam etmesini engellemektedir. Clark (2020), hâlihazırda bir katma değerli üretim yapan tarımsal bir işletmede ölçek ekonomisi yoksunluğu ve düşük kârlılığa sebep olan etmenleri; bu işletmelerin zincir marketlerle rekabet etmenin zorluğu, niş pazar fırsatlarının sınırlı oluşu ve yüksek iş gücü ile malzeme maliyetlerinin yüksekliği olarak belirtmektedir. Üretimde kullanılan girdilerin düşük hacimlerde tedarik edilmesi, bu girdilerin daha yüksek fiyatlarla satın alınmasına yol açarken, satış aşamasında düşük ölçekli arz ambalajlama maliyetleri de birim başına maliyetin daha da artmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde, genellikle yüksek yatırım sermayesi gerektirmesi nedeniyle katma değerli üretim, düşük mekanizasyon seviyelerinde başlayabilmektedir. Ancak bu durumda üretilen her bir birimi başına hesaplandığında yüksek iş gücü maliyetleri ortaya çıkmaktadır. Tüm bu faktörler, üreticinin kârlarını azalmaktadır. Mui vd. (2021), yerelde gıda üretimlerini planlayanların ve diğer aktörlerin genellikle hakkaniyetli gıda çıktılarını yaratmaya odaklanmaları gerektiğini belirtmektedir.

Resmî olmayan iletişim ağıları, resmî kooperatifler veya diğer toplumsal yapılar aracılığıyla iş birliği yapmak, yüksek üretim maliyetlerini azaltmaya yardımcı olabilir. Örneğin, ticari bir mutfağın ortak kullanımı, şirketin kendi ticari tesisini kurmasına kıyasla daha düşük maliyetli ve kısa vadede etkili bir çözüm olabilir. Ancak bu model özellikle yüksek düzeyde katma değerli üretim yapan işletmelerde en verimli şekilde uygulanabilir. Ayrıca riski çiftçilerin üzerinden alarak kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, ekonomik kalkınma örgütleri gibi diğer kuruluşlara aktarır. Kimi zaman tarımsal ürünlere değer katabilmek için organik veya yerelde üretim gibi ürün özelliklerini kullanmak çiftçilerin daha uygun bir maliyetle ürünlerini satabilmelerine imkân verebilir. Bazı müşteriler organik sertifikası talep etse de çiftçiler yerel olarak ve organik ya da sürdürülebilir yöntemlerle (ancak sertifikasız) yetiştirilen ürünler için yeterince yüksek fiyatlar elde ederek sertifikaya geçiş yapabilir veya sertifikadan vazgeçmeyi tercih edebilir (Dudensing, 2023). Yerel kuruluşlar da üreticilerin pazarlara ulaşabilmesine destek verebilir. Buna örnek olarak ABD'nin Teksas eyaletinde bulunan Sustainable Food Center'in, çiftçileri daha büyük market zincirleriyle çalışma fırsatı verme amacıyla kullanılması verilebilir (Sustainable Food Center, 2023). Türkiye'de ise belediyeler kırsal kalkınmayı desteklemek üzere sosyal girişimcilik konusunda tarımsal üretim kooperatiflerine liderlik yapmakta ve ağ kurma konusunda kırsal toplulukları desteklemektedir (Nizam Bilgic, 2021). Özellikle 6360 sayılı kanun ile pek çok köyün büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde kalıp mahalle statüsüne dönüşmesinin ardından belediyeler sınırları içerisinde kalan pazarlara, çiftçilerin erişimini kolaylaştırma amacı ile köylü pazarları organik pazarlar, üretici pazarları gibi çeşitli uygulamalar ile üreticilerin tüketici pazarlarına ulaşmasında etkin bir şekilde rol oynamaya başlamışlardır. (Gürbüz ve Özkan, 2019). İzaba vd. (2023), çiftçilerin gelirlerinin büyükçe bir kısmını doğrudan tüketicilerden elde ettiklerinde, ürün farklılaştırmasını destekleyen teknolojilere yatırım yapabileceklerinin altını çizmektedir.

3. Gıda Döngüsündeki Yenileyici Fırsatlar

Değer zinciri metaforuna dayalı değer katma söylemi, bazen döngüsel ekonomi olarak da adlandırılan yenileyici gıda döngüsü veya ağı tarafından sunulan fırsatları gözden kaçırabilmektedir. Jurgilevich vd. (2016), döngüsel ekonomiyi, daha önceleri atık olarak işlem gören ürünlerin yeniden kullanılmak üzere bir kaynak haline geldiği bir ekonomik model olarak tanımlamaktadır. Rhodes (2017), yenileyici tarımı, "toprak sağlığını iyileştirmeyi veya aşırı derecede bozulmuş toprağı onarmayı hedefleyen sonuç olarak da suyun, bitki örtüsünün ve arazi verimliliğinin kalitesini simbiyotik bir şekilde artırdığı bir yaklaşım" olarak tanımlar. Araştırmacılar yenileyici bir ürünün, üretim ve kullanım sürecindeki tüm aşamaları da kapsayarak, yaşam döngüsü boyunca çevre koşullarını iyileştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gerçek anlamda sürdürülebilirlik uzun vadede ve aynı zamanda yenileyici olmalıdır.

Yenileyici tarım çoğu zaman sürdürülebilirliğin çevresel boyutlarına vurgu yapmaktadır, bununla birlikte sosyal ve ekonomik koşullarında yerine getirilmesi gerekmektedir. Finansal getiri sağlamayan pahalı süreçler sürdürülebilir değildir. Zazo-Moratalla vd. (2019), yenileyici gıda sistemlerinin yeni ve güçlendirilmiş tedarik bağlantılarıyla kentsel ve kırsal ilişkileri restore ettiğini öne sürmüştür. Örnek vermek gerekirse, tarımsal atıkların kompost yapımında kullanılması gibi yenileyici faaliyetler hem çiftçiler hem de çiftlik harici girişimciler için ekonomik fırsatlar yaratabilmektedir (Fidan, 2014). Böylelikle atıklar azaltılacak, kimyasal gübreyle olan bağımlılığı düşürülecek ve doğal çevreye fayda sağlayacaktır.

Yukarıda açıklandığı gibi, gıda sistemi sürdürülebilirliği, eşitlik anlayışını destekleyen sosyal normları da teşvik eder ve bu eşitlik, zamanla daha güçlü bir değer zinciri oluşturur. Jurgilevich vd. (2016), döngüsel gıda ekonomilerinin daha çeşitlendirilmiş beslenme alışkanlıklarına ve daha verimli gıda uygulamalarına yol açtığını belirtmiştir. Schreefel vd. (2020), yenileyici tarımın ekonomik refah ve insan sağlığını da kapsayacak şekilde sosyoekonomik faktörleri doğrudan veya dolaylı olarak etkilediğini vurgulamıştır.

4. Gıda Değer Zinciri

Çiftçiler, işleme, ürün kimlik özellikleri ve/veya iş pratikleri yoluyla değer zincirlerini uzatmayı amaç edinirler. Çoğunlukla diğer işletmelerce yerine getirilen fonksiyonları da üstlenerek, ellerindeki ham maddeleri daha yüksek değerli ürünlere dönüştürerek üretim sonrasında katma değer sağlarlar. Örneğin, domatesleri salça ve sos, sütleri peynir ya da buğdayı un ve un mamulleri üretmek için kullanabilirler. Bunun yanı sıra, yereldeki diğer işletmelerden girdi temin ederek tarımsal üretim ya da işlenmiş ürünlerin geriye yönelik bağlantılarını kuvvetlendirebilir ve bu sayede ürünlerinin "yerel" kimliklerini pekiştirebilirler.

Yerel gıda üretim ve tüketiminin, çarpan etkileriyle ekonomileri güçlendirdiği savunulmaktadır. Ancak Benedek vd. (2020), söz konusu ekonomik etkilerin yapılan çalışmalara ve gıda sistemlerine göre farklılık gösterdiğini bulmuşlardır. Bazı yerel gıda sistemlerinin, ekonomik kalkınmadan daha fazla sosyal uyumu teşvik edebileceği unutulmamalıdır. Daha kısa değer zincirleri, üreticiler ve tüketiciler arasında daha güçlü ilişkiler kurulmasına olanak tanıyarak (Clark vd. 2021), daha uzun değer zincirleri, daha fazla ekonomik etkileşim ve daha büyük ekonomik etkilemekte, yani çarpan etkileri olasılığını korumaktadır. Thilmany vd. (2021), daha kısa değer zincirlerinin üreticiler, tüketiciler, küçük işletmeler ve sağlık ve politika ile ilgili paydaşlar arasındaki sosyal sermayeyi güçlendirdiğini belirtmektedir. İşletmeler genellikle hem birden fazla tedarikçiye hem de birden fazla satış noktasına

sahip olabilmektedir. Bu nedenle değer zincirleri aslında birbirine bağlı tellerden oluşan bir ağ gibidir, çünkü tedarikçiler genellikle zincirler boyunca birbirlerine bağlıdır. Ağ gücünü hem bireysel tellerden hem de demet sayısının çokluğundan alır. Güçlü ve istikrarlı bir tedarik zinciri boyunca etkileşimde bulunabilme yeteneği ile yukarı ve aşağı akıştaki tedarik zincirlerinin genişliği, işletmenin, toplum ekonomisinin ve yerel gıda sisteminin ekonomik ve sosyal gücünü etkiler. Topluluk ekonomik kalkınması açısından yaklaşıldığında, değer zincirinin güçlü olması, zincir uzunlukları arasındaki gerilimi azaltır.

Tüketiciler, yerel üreticilerden ve çiftçilerden alışveriş yaptığında, harcadıkları paranın daha büyük bir kısmı yerel ekonomide kalır. Başka bir deyişle, yerel ürünlerin tercih edilmesi, paranın yerel işletmelere ve topluluklara daha fazla geri dönmesini sağlar (Thilmany vd. 2021). Ancak birçok tüketici, gıda marketleri ve diğer perakendeciler tarafından sunulan kolaylığı tercih etmektedir. Marketler, restoranlar, gıda işleyicileri ve diğer satıcılar, satış hacmine katkı sağlayarak yerel ekonomiye katkıda bulunur. Bu satıcıların, toptan ürünlerini nereden temin ettikleri, yerel veya uzak tedarikçilerle çalışıp çalışmadıkları, sektörlerin ekonomiye olan etkisini belirler. Yerel tedarikçilerle yapılan alışveriş, daha fazla çarpan etkisi yaratır ve yerel ekonomiyi güçlendirir. Çok sayıda üretici, dağıtım kanalları ve satış noktaları ile çalışan yerel gıda sistemleri genellikle daha sağlam değer zincirlerine sahiptir.

Ürüne dair pek çok kimlik ve kalite özelliği, katma değerli gıda ürünlerinin üretim sürecine has olabilir. Ancak, tarımsal ürünlerin mekân, zaman veya form özelliklerini değiştirmek, çiftlik dışı kuruluşlar tarafından yapılabilir ve bu kuruluşlar, ürünlerini pazarlarken yerel üretim statüsünü katma değerli bir özellik olarak kullanabilirler (Hu vd. 2012). Peynir, reçel ve salça gibi katma değerli ürünlerin yapımında yerelde üretilen tarımsal girdilerin kullanılması, yöre dışı bir tedarikçiden girdi almakla kıyaslandığında daha güçlü bağlantılar kurar ve daha yüksek ekonomik çarpanlar yaratır. Satıcı, yerel ürünleri temin etmeye kararlıdır ve bu süreçte yerel pazarlama hizmetleri ve iş gücü de satın alarak yerel ekonomiyi daha da güçlendirir. Ancak, bu ürünler tam anlamıyla değer katılmış tarım ürünleri sayılmaz, çünkü çiftçi, değer katma faaliyetinden elde edilen gelirden pay almaz. Yani, satıcı yerel tedarik ve hizmetlerle iş yapıyor olsa da çiftçi sadece ürün satışı üzerinden gelir elde eder, bu da değer katma sürecine doğrudan dahil olmadığı anlamına gelir. Öte yandan, faaliyette buldukları yörenin ekonomik bağlantılarını güçlendirirler. Birden fazla satış kanalı ve satış noktası kullanmak, farklı tarımsal üreticilerden ve işleyicilerden gelen ürünleri yeni hedef kitlelere tanıtarak çeşitliliği artırır. Örneğin, turistler ziyaret ettikleri yörenin etrafındaki bir çiftliği ziyaret etmeyebilir, ancak sıklıkla hediyelik eşya alışverişi yaparlar. Ayrıca, perakende işletmeleri genellikle ithal ürünlerden kaynaklanan yüksek ekonomik kayıpları yaşarken, yerel olarak üretilen ürünlerin satılması, bu kayıpları azaltır ve çarpan etkisini artırır. İthal ürünlere yapılan harcamalar yerel ekonomiden dışarıya para çıkmasına neden olurken, yerel ürünlerin satılması, paranın yerel ekonomide kalmasına yardımcı olur böylece daha fazla ekonomik etkinlik yaratılır. Bu durum, gelirlerin daha fazla yerel işyerlerine yayılmasını sağlayarak, bölgedeki diğer işletmeleri destekler ve ekonomik etkiyi güçlendirir. Bu ilke, yerel kaynak kullanımının ekonomik sürdürülebilirliği artırma avantajlarını tartışan daha geniş bir çerçevedeki prensiplerden biridir (Dudensing, 2023).

Yerel ekonomi içindeki daha uzun bir değer zincirinin ekonomik etkileri Çizelge 1’de verilmiştir. Bu çizelge, yerel peynir üretimi ve işlenmesi üzerinden yapılan bir analiz örneği sunmaktadır. Tablo, IMPLAN modelinin üretim katsayıları ve çarpan etkilerini (çıkıtı, istihdam, gelir gibi) içermektedir: IMPLAN modeli, yerel bir ekonomideki çeşitli faaliyetlerin ekonomik etkilerini tahmin etmek için kullanılan bir araçtır. Bu model, harcama desenleri, üretim fonksiyonları ve sektörler arası ilişkiler gibi detaylı verileri kullanarak, bir sektördeki (örneğin tarım veya gıda işleme) değişimlerin diğer sektörleri nasıl etkileyebileceğini hesaplar. Örneğin, küçük yerel gıda merkezleri, büyük toptan satış odaklı işletmelere kıyasla daha fazla yerel ekonomi faydası yaratabilir, çünkü küçük ölçekli işletmelerin harcamaları daha çok yerelde kalır (Brown vd. 2018). IMPLAN modelinin yerel verilere göre özelleştirilmesi, bu çarpan etkilerinin doğruluğunu artırabilir. Küçük çiftlikler ile büyük tarım işletmeleri arasındaki farkları ayırt ederek üretim fonksiyonlarını daha doğru bir şekilde yansıtmak, ekonomik etkileri daha doğru bir şekilde tahmin etmeye olanak tanır. Gıda işleme gibi değer katma faaliyetlerinin yerel ekonomideki etkisini göstererek, bu faaliyetlerin toplulukların ekonomik sürdürülebilirliğine nasıl katkı sağlayabileceği ortaya konulabilir (Brown vd. 2018). Bu tür analizler, yerel gıda sistemlerinin ve değer katma faaliyetlerinin ekonomik büyüme ve dayanıklılık yaratma potansiyelini göstermektedir. Yerel ekonomiler bu tür faaliyetlerden nasıl faydalandığını anlayarak, bu bağlantıları güçlendiren stratejiler geliştirebilir ve yerel ekonomik sonuçları iyileştirebilir.

Çizelge 1, Örnek Ekonomik Etkiler: Katma değerli peynir satışları

Aşama	Faaliyet	İlgili Ana Endüstriler	IMPLAN Üretim Katsayısı	Çarpan Etkisi (Tip I)	Çarpan Etkisi (Tip II)
Tarım Aşamaları	Süt üretimi (ham süt üretimi)	Süt çiftlikleri, yem tedarikçileri	0.25 (Sütçülük için)	1.5	2.3
İşleme	Sütün peynir haline getirilmesi	Süt işleyiciler, ekipman tedarikçileri	0.30 (Süt işleme için)	1.7	2.5
Dağıtım	Peyniri yerel pazarlara taşıma	Taşıma hizmetleri, toptancılar	0.15 (Lojistik için)	1.2	1.8
Perakende	Peynirin yerel mağazalarda satışı	Marketler, özel gıda perakendecileri	0.10 (Perakende için)	1.3	2.0
Pazarlama	Peynirin yerel pazarlama faaliyetleri	Reklam ajansları, yerel pazarlama firmaları	0.05 (Pazarlama için)	1.1	1.5
Yerel Hizmetler	Yerel iş gücü ve hizmetler	Yiyecek hizmetleri, restoranlar, kafeler	0.20 (hizmet endüstrileri için)	1.4	2.2

Tarım Aşamaları: Ham süt üretimi, tarımsal birincil endüstridir ve üretim katsayısı, tarımın ekonomiye etkisini yansıtır. Çarpanlar, bu sektörün tedarikçilere yaptığı harcamalar (Tip I) ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirin harcama etkisini (Tip II) gösterir.

İşleme: Sütün peynir haline getirilmesi, işleme tesisleri ve ek ekipman gerektiren bir süreçtir ve bu aşamada daha yüksek üretim katsayısı görülür.

Dağıtım: Peyniri yerel mağazalara ve pazarlara taşımak, lojistik sektörüne ve diğer ara hizmetlere katkı sağlar.

Perakende: Peynirin satıldığı yerel marketler ve pazarlarda yapılan satışlar, ekonomiye doğrudan katkı sağlar.

Pazarlama: Peynirin pazarlanması, yerel pazarlama ve reklam hizmetlerinin ekonomi üzerindeki etkisini artırır.

Yerel Hizmetler: Son olarak, yerel restoranlar ve yiyecek hizmetleri, tüketici talebinin artmasıyla daha fazla yerel iş gücü ve hizmet gerektirir.

Çarpanlar, değer zincirindeki her aşamadan elde edilen her bir dolar çıktısı başına toplam ekonomik etkiyi (doğrudan, dolaylı ve türetilmiş etkiler dahil) gösterir. Tip I çarpanı, dolaylı etkileri (sektöre tedarik sağlayanların nasıl faydalandığını) ölçer. Tip II çarpanı ise aynı zamanda türetilmiş etkileri (bu faaliyetlerden elde edilen gelirle yapılan harcamaların, ekonominin diğer sektörlerini nasıl canlandırdığı) de içerir (Jablonski ve Thilmany McFadden, 2019).

Ekonomik etki analizinde kullanılan "katma değer", gıda üretimi bağlamındaki "katma değerden" farklı bir anlam taşımaktadır. Burada "değer katma", satılan malların maliyetlerinin üzerindeki satış değerini ifade eder ve çalışan maaşları, işletme sahiplerinin gelirleri, diğer mülk gelirleri (sermaye varlıkları ve şirket karları dahil) ve vergiler gibi unsurların katkılarını yansıtır. Bu faktörler, ulusal düzeydeki gayri safi yurt içi hasılaya benzer şekilde, gayri safi bölgesel hasılaya yapılan katkılar olarak değerlendirilebilir.

5. Ekonomik Sürdürülebilirlikte Katma Değer Yaklaşımlarının Devreye Alınması

Çiftçiler ve gıda ile ilgili işletmeler, katma değer stratejilerini benimseyip benimsememeye veya döngüsel ekonomiye dahil olup olmamaya karar verirken birçok faktörü dikkate almak durumundadır. Hem tarım yapmak hem de tarımsal ürünlere değer katmak kolay değildir. Piyasa erişimi, karlılık ve ölçek ekonomileri ile ilgili zorluklar bir önceki bölümde açıklanmıştır. Değer zincirleri nadiren tek bir yapıdan ibaret olup, yönlendirilmesi karmaşık olabilir. Sürdürülebilirlik, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörler arasında denge kurmayı gerektirir (Schreefel vd. 2020, Elkington ve Rowlands, 1999). Döngüsel ekonomiyle ilgili yönlendirme, işletmelerin ürün döngüleri, girdiler ve atıklar hakkında düşünmeleri gerektiği için daha da karmaşık hale gelebilir (Jurgilevich vd. 2016).

Katma değerli tarım, çiftçilerin veya ilgili işletmelerin, işleme veya ürün özellikleri yoluyla tüketicilere sağlanan değeri elde etmelerine dayanır (Schreefel vd. 2020). Tüketiciler, katma değerli paradigmanın merkezinde yer alır. Borrello vd. (2020), tüketicilerin döngüsel ekonomilere katılmaya istekli olduklarını göstermektedir. Özellikle, tüketiciler çevresel endişelerle ilişkili sosyal baskı ve güvenli gıda temini yoluyla değer elde etmektedir. Tüketici katılımını teşvik etmede kolaylık önemli bir rol oynar. Borrello vd. (2020), döngüsel iş modellerinin tasarımında tüketicilerin de sürece dahil edilmesini önermektedir. Ayrıca, politika yapımcılar için müşteri-üretici ilişkilerinin güçlendirilmesi ve perakendecilere teşvikler sunulması gibi tavsiyelerde bulunmaktadır. Belediye ve yerel markalaşma girişimleri bu tür politika çabalarına örnek teşkil eder.

Ekonomik ve sosyal kaygılar dikkate alınırken, gelir ve maliyet akışlarında maliyet etkinliğini korumak, sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir (Borrello vd. 2020). Etkili iş planlaması, iş potansiyelinin değerlendirilmesi ve ekonomik, çevresel ve sosyal

hedeflere yönelik ilerlemenin izlenmesi için temel bir unsurdur. Bocken vd. (2014), üreticilerin işlerini tanımlamak için bir veya birkaç unsur kullanabileceğini belirtmektedir. Başlıca stratejiler arasında genellikle atık olarak kabul edilen malzemelerden değer yaratmak, koruyucu bir yaklaşım benimsemek, işletmeleri toplumsal ve çevresel faydalar sağlayacak şekilde yeniden yapılandırmak ve ölçeklenebilir çözümler geliştirmek yer almaktadır (Gürbüz ve Özkan, 2021). Başarıyı etkileyen unsurlar arasında teknoloji ve inovasyonu vurgularken, sürdürülebilir bir model yaratmada ve benimsemede sistem perspektifi, iş birliği ve eğitime ihtiyaç olduğunu da belirtmektedirler. Yerel koşullara uygun döngüsel bir ekonomi geliştirilmesinde işletmeler, tüketiciler ve topluluk ortakları katkı sağlar (Rhodes, 2017; Bocken vd. 2014). Bu ortaklar, iş modellerinin uygulanmasında ve döngüsel bir çerçeve içinde hem genel başarıyı hem de çeşitli aşamalarda performansı değerlendirmede önemli bir rol oynar.

SONUÇ:

Bu çalışma, katma değerli tarımın sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisini derinlemesine inceleyerek, yalnızca ekonomik kazanç sağlamanın ötesinde çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından da önemli katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Katma değerli tarım, tarım sektöründe çiftçilerin gelirlerini artırırken, aynı zamanda yerel ekonomilerin güçlenmesine, çevre dostu uygulamaların yaygınlaşmasına ve toplumsal faydaların sağlanmasına olanak tanır. Bu süreç, ürünlerin işlenmesi, dönüştürülmesi veya farklı pazarlama stratejileriyle değerinin artırılmasından ibaret olup, yalnızca çiftçilerin ekonomik durumlarını iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda yerel üretim kapasitesini de artırır.

Katma değerli tarımın sürdürülebilirliğe katkısı, organik üretim, yerel gıda hareketleri ve çevre dostu işleme teknikleri gibi uygulamaların yaygınlaştırılmasıyla daha da belirginleşir. Bu süreç, özellikle düşük gelirli topluluklar için gıda erişiminin artırılması ve sosyal eşitlik sağlanmasında kritik bir rol oynar. Bununla birlikte, bu sürecin karşılaştığı başlıca zorluklar, yüksek üretim maliyetleri, pazar erişimindeki engeller ve lojistik zorluklar gibi unsurlardır. Bu zorlukların aşılması için yenilikçi tarım politikaları ve uygulamaları gerekmektedir.

Döngüsel ekonomi yaklaşımı, katma değerli tarımın etkisini daha da güçlendiren bir unsurdur. Döngüsel ekonomi, doğal kaynakların verimli kullanılmasını sağlayarak, atıkların azaltılması, enerji tasarrufu ve çevresel etkilerin minimize edilmesi gibi sürdürülebilir çözümler sunar. Bu yaklaşım, aynı zamanda çiftçilere ve diğer yerel girişimcilere, çevre dostu iş süreçleri geliştirerek değer yaratma fırsatları tanır. Döngüsel ekonomi, atıkları geri dönüştürerek, yeniden kullanım yoluyla yeni değerler yaratırken, ekonomik kazançları da artırır.

Çalışmanın bulguları, katma değerli tarımın potansiyelinin, döngüsel ekonomi yaklaşımıyla birleşerek daha güçlü ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli sunduğunu göstermektedir. Döngüsel ekonomi, yalnızca çevresel fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda sosyal eşitlik ve yerel ekonomilerin iyileştirilmesi adına da önemli bir fırsat sunar. Bu yaklaşım, tarım sektöründe verimliliği artırarak, atıkları minimize ederek çevresel etkileri azaltmakta ve böylece daha geniş bir sürdürülebilirlik alanı yaratmaktadır.

Sonuç olarak, katma değerli tarım, sadece ekonomik kazanç sağlamanın ötesinde, yerel toplulukların sürdürülebilirliğini artırmak, çevre dostu üretim yöntemlerini yaygınlaştırmak ve sosyal eşitliği teşvik etmek adına kritik bir araçtır. Döngüsel ekonomi, bu sürecin güçlenmesini sağlayarak, atık yönetimi, kaynakların verimli kullanımı ve çevresel etkilerin azaltılması gibi temel unsurlara odaklanır. Bu bağlamda, yerel politika ve ekonomik kalkınma liderlerinin, kırsal ekonomilerin güçlendirilmesi ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için katma değerli tarım ve döngüsel ekonomi yaklaşımlarını desteklemeleri büyük önem taşımaktadır. Yenilikçi tarım politikaları ve stratejileri, tarım sektörünün verimliliğini artırmak ve bu alanda daha güçlü bir ekonomik altyapı oluşturmak için gereklidir.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- Benedek, Z., Fertő, I., Szente, V. (2020). The multiplier effects of food relocalization: A systematic review. *Sustainability*, 12(9), 3524. <https://doi.org/10.3390/su12093524>
- Briggeman, B.C., Lusk, J.L. (2011). Preferences for fairness and equity in the food system. *European Review of Agricultural Economics*, 38(1), 1–29. <https://doi.org/10.1093/erae/jbq033>
- Bocken, N.M., Short, S.W., Rana, P., Evans, S. (2014). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *Journal of Cleaner Production*, 65, 42–56. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.039>
- Borrello, M., Pascucci, S., Caracciolo, F., Lombardi, A., Cembalo, L. (2020). Consumers are willing to participate in circular business models: A practice theory perspective to food provisioning. *Journal of Cleaner Production* 259, 121013. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121013>
- Brown E., Woollacott, J., Depro, B. (2018). AAMC Economic impact analysis using IMPLAN Technical Documentation, Association of American Medical Colleges Washington, D.C. <https://www.aamc.org/media/36041/download?attachment>
- Brown, T. K. (2016, Ağustos 28. 8). How US welfare compares around the globe, BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-37159686>. Erişim Tarihi: 19.11.2024
- Clark, S. (2020). Financial viability of a non-farm processing and retail enterprise: A case study of value added agriculture in rural Kentucky (USA). *Sustainability*, 12(2), 708. <https://doi.org/10.3390/su12020708>
- Clark, J. K., Jablonski, B.B.R., Inwood, S., Irish, A., Freedgood, J. (2021). A contemporary concept of the value(s)-added food and agriculture sector and rural development. *Community Development*, 52(2), 186–204. <https://doi.org/10.1080/15575330.2020.1854804>
- Dixon, J. Omwega, A. M., Friel, S., Burns, C., Donati, K., Carlisle, R. (2007). The health equity dimensions of urban food systems. *Journal of Urban Health*, 84, 118–29. <https://doi.org/10.1007/s11524-007-9176-4>
- Dudensing, R. (2023). Role of Value-Added Agriculture in Promoting Regenerative Processes within a Circular Economy. In *Sustainable Agricultural Practices and Product Design* (pp. 1-10). American Chemical Society.
- Elkington, J., Rowlands, I.H. (1999). Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. *Alternatives Journal*. 25(4), 42-43.
- Ernst, M. (2022). Adding value to plant production - An overview. CCD-MP-14. Lexington, KY: Center for Crop Diversification, University of Kentucky College of Agriculture, Food and Environment. <http://www.uky.edu/ccd/sites/www.uky.edu/ccd/files/vaoverview.pdf>
- Fidan, A. (2014). Bir Atık Kültürü ve Atık Değerlendirme Yöntemi Olarak Kaynağından Ayırıştırma, *Standart*, 53(623), 27-36.
- Gurbuz, I. B., Ozkan, G. (2021). A holistic approach in explaining farmers' intentional behaviour on manure waste utilization. *New Medit*, 20(4). 83-99. <https://doi.org/10.30682/nm2104g>
- Gürbüz, İ.B., Özkan, G. (2019, October). Hayvancılığın geleceğine eleştirel bir bakış: geleneksel ve modern hayvancılığın karbon ayak izi karşılaştırması. In *XIII International Balkan and Near Eastern Congress Series on Economics, Business and Management, Tekirdag, Turkey, October* (pp. 5-6).
- Hendrickson, M., Howard, P.H., Constance, D. (2017). Power, food and agriculture: Implications for farmers, consumers and communities; Consumers and Communities, Division of Applied Social Sciences Working Paper; University of Missouri, College of Agriculture, Food & Natural Resources: Columbia. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3066005>
- Hu, W., Batte, M.T., Woods, T., Ernst, S. (2012). Consumer preferences for local production and other value-added label claims for a processed food product. *European Review of Agricultural Economics*, 39(3), 489–510. <https://doi.org/10.1093/erae/jbr039>
- Izaba, O.F.R., Thompson, A.W., Torres, A.P., Marshall, M.I. (2023). Market Access and Value added Strategies in the Specialty Crops Industry. *Hort Science*, 58(1), 32–39. <https://doi.org/10.21273/HORTSCI16909-22>

- Jabareen, Y. (2008). A new conceptual framework for sustainable development. *Environment, Development and Sustainability*, 10, 179–192. <https://doi.org/10.1007/s10668-006-9058-z>
- Jablonski, B.B.R., Thilmany McFadden, D. (2019). What is a ‘multiplier’ anyway? Assessing the local foods economic impacts toolkit. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 8(Suppl. 3), 1–8. <https://doi.org/10.5304/jafscd.2019.08C.013>
- Jurgilevich, A., Birge, T., Kentala-Lehtonen, J., Korhonen-Kurki, K., Pietikäinen, J., Saikku, L., Schösler, H. (2016). Transition towards circular economy in the food system. *Sustainability*, 8(1), 69. <https://doi.org/10.5304/jafscd.2019.08C.013>
- Karaman, N., Uyanık, Y. (2023). Refah karması yaklaşımı çerçevesinde Türkiye’de gıda bankacılığı: Refah sunumundaki yerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (45), 636-682. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1356033>
- Kim, S.H., Kuo, W.Y. (2022). The role of beliefs, pride, and perceived barriers in decision-making regarding purchasing value-added pulse products among US consumers. *Foods*, 11(6), 824. <https://doi.org/10.3390/foods11060824>
- Loring, P.A. (2022). Regenerative food systems and the conservation of change. *Agriculture and Human Values*, 39(2), 701–13. <https://doi.org/10.1007/s10460-021-10282-2>
- Lu, R., Dudensing, R. (2015). What do we mean by value-added agriculture? *Choices*, 30(4), 1–8. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.229438>
- Mui, Y., Khojasteh, M., Judelsohn, A., Sirwatka, A., Kelly, S., Gooch, P., Raja, S. (2021). Planning for regional food equity. *Journal of the American Planning Association*, 87(3), 354–369. <https://doi.org/10.1080/01944363.2020.1845781>
- Nizam Bilgic, D. (2021). Kooperatifler, belediyeler ve gıda ağları: Tire süt kooperatifi örneği. *Journal of Business, Innovation and Governance*, 4(1), 113-131.
- Renting, H., Marsden, T.K., Banks, J. (2003). Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 35(3), 393–411. <https://doi.org/10.1068/a3510>
- Rhodes, C. J. (2017). The imperative for regenerative agriculture. *Science Progress*, 100(1), 80–129. <https://doi.org/10.3184/003685017X14876775256165>
- Sadovska, V., Ekelund Axelson, L., Mark-Herbert, C. (2020). Reviewing value creation in agriculture—A conceptual analysis and a new framework. *Sustainability*, 19(12), 5021. <https://doi.org/10.3390/su12125021>
- Schreefel, L., Schulte, R.P.O., De Boer, I.J.M., Schrijver, A.P., Van Zanten, H.H.E. (2020). Regenerative agriculture—the soil is the base. *Global Food Security*, 26, 100404. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2020.100404>
- Silvestre, B.S., Țircă, D.M. (2019). Innovations for sustainable development: Moving toward a sustainable future. *Journal of Cleaner Production*, 208, 325–32. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.244>
- Sustainable Food Center. (2023). Local Supply Chain website. <https://sustainablefoodcenter.org/>
- TXFED (2024). Making Money at the Farmers Market; Online course. Texas Center for Local Food, Elgin, TX, <https://www.txfed.org/courses/MakingMoneyAtTheFarmersMarket>
- Thilmany, D., Canales, E., Low, S.A., Boys, K. (2021). Local food supply chain dynamics and resilience during COVID-19. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 43(1), 86–104. <https://doi.org/10.1002/aapp.13121>
- U.S. Department of Agriculture. (2015). Value-Added Producer Grant Program, Final Rule, 7 CFR Part 4284. *Federal Register*, 80 (89), 26788-26811. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-2015-05-08/pdf/2015-10441.pdf>
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*; Oxford University Press, pp 1–91.

Zazo-Moratalla, A., Troncoso-González, I., Moreira-Muñoz, A. (2019). Regenerative food systems to restore urban-rural Relationships: insights from the Concepción Metropolitan Area Foodshed (Chile). *Sustainability*, 11(10):2892. <https://doi.org/10.3390/su11102892>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

This research aims to investigate the relationships between value-added agriculture (VAA), circular economy (CE), and sustainable development. VAA refers to the increase in value of traditional agricultural products through processing or marketing methods. Problems such as high costs and barriers to market access encountered in this process question how agriculture can be used more effectively as a tool for sustainable development. The CE approach offers opportunities for the reuse of agricultural waste and the increase of resource efficiency, while suggesting innovative solutions for ensuring economic and social sustainability. In this context, the main problem of this study is to determine how VAA and CE models contribute to sustainable development.

Research Questions:

1. How does VAA contribute to strengthening local economies and how does this process support social equity?
2. How does the CE balance environmental sustainability and economic gain in the agricultural sector?
3. What are the challenges in scaling up VAA and CE models and what innovative strategies are needed to overcome these challenges?
4. How can VAA increase food security and what impact does this process have on society?

Literature Review:

VAA and CE stand out in the literature as two important models supporting each other in sustainable development. VAA provides significant benefits, especially with organic production, local food movements and environmentally friendly processing techniques.

This process increases farmers' incomes, promotes local economic development, and supports environmental sustainability. For example, Clark et al. (2021) emphasize that short supply chains strengthen strong ties between producers and consumers and promote local food systems.

The CE promotes environmental sustainability through the efficient use of natural resources and the reuse of waste. This approach allows for reducing the environmental impacts of food production processes and more efficient use of resources. Jurgilevich et al. (2016) state that the CE creates economic opportunities by separating and reusing waste at the source. In addition, Schreefel et al. (2020) state that the CE reduces the dependence on chemical inputs used in agricultural production and minimizes environmental impacts. Studies in the literature also address numerous challenges encountered in the implementation phase of these models. Innovative agricultural policies and strong local collaborations are needed to overcome these difficulties.

Methodology:

This study was conducted using qualitative research methods. The research included a comprehensive review of existing literature on VAA and CE practices. In addition, case studies with local agricultural enterprises in different regions were used to understand the impact of these practices on sustainable development. Data were collected to assess the impact of VAA and CE approaches on local economic development, environmental sustainability and social equity.

Results and Discussion:

Economic implications: VAA and CE stand out as two important models that support economic, environmental and social sustainability in the agricultural sector. The findings of this research show that VAA contributes to the strengthening of local economies and provides economic gains. VAA allows producers to go beyond just selling raw materials and allows products to be processed, transformed or valued through different marketing strategies. As a result, producers can achieve higher profit margins and thus increase their economic gains. However, this process not only increases producers' income but also contributes significantly to the strengthening of local economies. Organic agriculture and local food movements provide small-scale farms with a competitive advantage while encouraging regional economic growth. VAA practices allow producers to play a more active role in the supply chain, establishing strong ties in local markets. Thus, the agricultural sector creates value through product sales and processing and distribution processes.

There are also some challenges to these processes' sustainable and efficient implementation. Farmers' ability to create more added value for the products they process usually requires more investment. This investment includes expenditures on both processing technologies and marketing strategies. In addition, the lack of appropriate infrastructure and distribution networks for the products is also a significant obstacle. High labour costs can be a major burden, especially for small farms. At this point, the importance of local cooperatives and collaborations emerges. Local governments and agricultural cooperatives can develop strategies to help farmers reduce high costs. In addition, strengthening local markets can allow small-scale producers to reach a broader customer base.

Environmental Impacts and Circular Economy: The CE promotes environmental sustainability through the efficient use of natural resources and the reuse of waste. The CE approach in VAA ensures the creation of an environmentally friendly production process by processing and reusing agricultural waste. This practice is not only limited to eliminating waste but also minimizes the environmental impacts of agricultural production. Schreefel et al. (2020) emphasize that the CE minimizes the negative impacts on the environment by reducing the use of chemical fertilizers. The adoption of the CE approach in agriculture enables the dissemination of environmentally friendly processing techniques. In addition, these approaches provide sustainable solutions such as recycling waste and protecting natural resources, allowing the adoption of environmentally friendly practices in the agricultural sector. The CE model also faces some challenges. Innovative investments in waste management, recycling and energy saving may lead to high initial costs in the first stage. In addition, the lack of infrastructure supporting CE practices may hinder the broader applicability of this approach in agriculture. However, these challenges can be overcome with appropriate policies and support mechanisms. Local governments and state institutions can make the necessary infrastructure investments to facilitate the transition to a CE model and help farmers adapt.

Social Equity and Food Security: The effects of VAA on social equity are also crucial. Value-added agricultural practices not only provide economic gains but also increase the food security of local communities. Providing food access, especially for low-income communities, should be one of the main goals of agricultural policies. VAA allows important steps to be taken in food security by strengthening local production processes and expanding processing activities. Organic and processed food products sold in local markets increase access to healthy foods and contribute to developing a healthy lifestyle culture in society. This process is vital, particularly for low-income households living in rural areas.

Nonetheless, radical changes are necessary in agricultural policies to increase social equity and food security. It is important to develop appropriate marketing strategies to ensure farmers add value to their products and increase their access to local markets. At this point, local governments play a leading role. Municipalities and cooperatives can strengthen the local economy by enabling farmers to deliver their products directly to consumers. Expanding social support systems such as food banks can strengthen food security.

Conclusions:

Value-added agriculture and the circular economy offer powerful tools for sustainable development. However, local governments, agricultural policies and farmers need to work in collaboration for these approaches to successful implementation. Challenges such as high start-up costs, barriers to market access and lack of infrastructure pose major obstacles to these processes. Innovative strategies and strong local support mechanisms can be implemented to overcome these obstacles. VAA and the CE approaches provide economic gain, promote environmental sustainability and support social equity. Therefore, it is critical for agricultural policies to adopt these approaches for the future of the agricultural sector.

Research Article

Submission Date

13/ 09/ 2024

Admission Date

25/ 12/ 2024

How to Cite:

Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve Çevresel Performans Arasındaki İlişki: Yeşil İnovasyonun Aracılık Etkisi*

The Relationship Between Green Supply Chain Management and Environmental Performance: The Mediating Effect of Green Innovation

Tayfun Başköy¹Derya Öztürk²

Başköy, T., Öztürk, D. (2024) Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve Çevresel Performans Arasındaki İlişki: Yeşil İnovasyonun Aracılık Etkisi. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 300-315.

<https://doi.org/10.53472/jenas.1549287>

Öz:

Günümüzde dünyada sanayileşmenin hızla gelişmesiyle birlikte ürünlerin çevresel ve ekolojik etkileri önemli bir konu haline gelmiştir. İşletmelerin sadece kar elde etmeleri ve rekabet avantajı elde etmeleri yeterli değildir; çevresel etkilere karşı sorumlu olmaları da gereklidir. Kuruluşların rekabet avantajı yaratmak için kirliliğin azaltılması, ürün yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma gibi çeşitli çevresel stratejileri benimsemesi bir zorunluluk olarak düşünülmektedir. Yeşil tedarik zinciri yönetimi (YTZY)'nin sürdürülebilirliğe katkısı ve yeşil inovasyonun hem çevresel etkileri azaltmak için mevcut ürün ve teknolojileri iyileştirmeye hem de çevreye verilen zararı potansiyel olarak tersine çevirebilecek ve iyileştirebilecek yeni ürünler ve teknolojiler geliştirmeye odaklanması çevresel performansı artırarak işletmeyi rakipleri tarafından taklit edilemeyecek bir noktaya getirebilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, YTZY ve çevresel performans arasındaki ilişkide yeşil inovasyonun aracılık rolü üstlenip üstlenmediğini ortaya koymaktır. Araştırmada tanımlayıcı istatistikler, açıklayıcı faktör analizi, normallik testi, korelasyon analizi, regresyon analizi ve aracılık etkisini test etmek için ise Baron ve Kenny (1986)'nin yaklaşımı kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, YTZY'nin çevresel performansı ve yeşil inovasyonu anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yeşil inovasyonun çevresel performansı pozitif ve anlamlı şekilde etkilediği saptanmıştır. YTZY'nin çevresel performans üzerindeki etkisinde yeşil inovasyonun kısmi aracılık etkisi olduğu görülmüştür. YTZY uygulamalarını benimseyen ve yeşil inovasyon performansını artırmak için çabalayan işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmaları daha olası hale gelebilecektir. Bununla birlikte işletmenin çevresel etkilerini azaltmalarına katkı sağlayabilir. Bu süreç, işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerine, maliyet tasarrufları yapmalarına ve sürdürülebilir iş modelleri oluşturmalarına olanak tanıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi, Çevresel Performans, Yeşil İnovasyon, İmalat İşletmeleri

ABSTRACT:

In today's world, with the rapid development of industrialization has made the environmental and ecological impacts of products a critical subject of concern. It is no longer sufficient for businesses to focus solely on generating profits and achieving competitive advantages; They also need to take responsibility for their environmental impacts. Organizations are increasingly compelled to adopt various environmental strategies such as pollution reduction, product management and sustainable development to create competitive edge. Green supply chain management (GSCM) contributes to sustainability, while green innovation focuses on enhancing existing products and technologies to minimize environmental impacts and or developing new ones that can potentially

* Bu çalışma, Tayfun Başköy tarafından Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Derya Öztürk danışmanlığında yürütülen "Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve Çevresel Performans Arasındaki İlişkide Yeşil İnovasyonun Aracılık Etkisi" başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nden türetilmiştir.

¹ Ordu University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration, tayfunbaskoy@hotmail.com, ORCID: 0009-0001-2387-7097

² **Corresponding Author:** Ordu University, Unye Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, deryaoyturk@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5287-6600

reverse and repair environmental damage. These efforts can improve environmental performance and position business in a way that competitors cannot easily replicate. This study aims to examine the mediating role of green innovation in the relationship between GSCM and environmental performance. The research methodology includes descriptive statistics, exploratory factor analysis, normality test, correlation analysis, regression analysis and Baron and Kenny's (1986) approach to test the mediation effects. The findings reveal that GSCM has a significant and positive effect on environmental performance and green innovation. Additionally, green innovation has a positive and significant effect on environmental performance. It was further observed that green innovation partially mediates the effect of GSCM on environmental performance. Businesses that adopt GSCM practices and strive to increase green innovation performance are more likely to achieve environmental sustainability goals. Furthermore, these efforts can help to reduce the environmental footprint of the business, enabling them to gain a competitive advantage, achieve cost savings and establish sustainable business models.

KEYWORDS: *Green Supply Chain Management, Environmental Performance, Green Innovation, Manufacturing Businesses*

GİRİŞ:

Günümüzde sanayileşmenin hızla ilerlemesiyle birlikte, ürünlerin çevresel ve ekolojik etkileri daha fazla önem kazanmıştır. Endüstriyel kararlarda yalnızca ekonomik etkilerin gözetilip ekolojik etkilerin ihmal edilmesi, insanları ve hayvanları; iklim değişikliği, küresel ısınma, ozon tabakasında incelme, doğal kaynakların ve tarım arazilerinin azalması gibi çeşitli risklere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bu nedenle, endüstriyel kararların çevreye olan etkilerini göz önünde bulundurmak, çevrenin korunmasında önemli rol oynamaktadır. Bu çabanın ilk ve en önemli adımı, ürünlerin çevre üzerindeki etkilerini bütünsel bir yaklaşımla analiz etmektir. Bu bütünsellik, ürünün yaşam döngüsünün başlangıcından sonuna kadar analizini içerir. Bu yaklaşım kullanılarak, ürün tasarımı, hammadde işleme, nakliye, tasarım, üretim, depolama, yenileme, montaj, yeniden kullanma ve paketleme gibi farklı aşamalarda her küçük kararın ekolojik etkisi ölçülerek ürün tasarımında dikkate alınır (Nikbakhsh, 2009).

Çevre sorunları, işlevsel ve operasyonel dahil olmak üzere organizasyonun tüm seviyelerinde kurumsal strateji ve politikayı etkilemektedir (Starik ve Rands, 1995). Yeşil tedarik zinciri, enerji tasarrufu sağlamak ve zararlı maddelerin çevreye yayılmasını önlemek için atıkları endüstriyel sistem içinde sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Günümüzde yeşil inovasyon, firmaların pazardaki paylarını genişletmek ve uzun vadede hayatta kalmaları için önemli bir araç haline gelmiştir. Firmaların istediği performansı gösterebilmesi hem inovasyon kavramına hem de yeşil paradigmaya uyum sağlaması ile mümkün görülmektedir (Hancıoğlu, 2018). Başarılı bir yeşil inovasyon pazar konumunu iyileştirir, müşterileri çeker, yeşil hizmetler sağlar ve rekabet avantajı kazandırır. Bu faydalarından dolayı yeşil inovasyon birçok kuruluş yöneticisinin ve araştırmacının gündeminde yer almaktadır (Takalo vd., 2021).

Doğal kaynak temelli teori, kuruluşların rekabet avantajı yaratmak için kirliliğin azaltılması, ürün yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma gibi çeşitli çevresel stratejileri kullanabileceğini öne sürmektedir (Hart, 1995; Hart ve Dowell, 2011). Yeşil tedarik zinciri yönetiminin (YTZY) sürdürülebilirliğe katkısı ve yeşil inovasyonun hem çevresel etkileri azaltmak için mevcut ürün ve teknolojileri iyileştirmeye hem de çevreye verilen zarar potansiyel olarak tersine çevirebilecek ve iyileştirebilecek yeni ürünler ve teknolojiler geliştirmeye odaklanması çevresel performansı artırarak işletmeyi rakipleri tarafından taklit edilemeyecek bir noktaya getirebilmektedir. Bu kapsamda, YTZY ve çevresel performans arasındaki ilişkide yeşil inovasyonun aracılık rolü üstlenip üstlenmediğini ortaya koymak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Türkçe literatürde YTZY ve çevresel performans arasındaki ilişkide yeşil inovasyonun aracılık rolünün inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durumun çalışmanın özgün yönünü oluşturduğu düşünülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve ve Literatür Taraması

1.1. Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi

Tedarik zinciri, bir ürün veya hizmetin kaynaktan son müşteriye doğru hareketidir. Tedarik zinciri, organizasyon ağı tarafından yukarı ve aşağı yönlü bağlantılardan gerçekleştirilen farklı süreç ve faaliyetler aracılığıyla son müşterilere ürün ve hizmet biçiminde değer üretir. Ağ, satın alma, süreç, tedarikçiler, faaliyetler, depolar, üretim merkezleri, dağıtım merkezleri, ulaşım ve perakende satış noktalarının yanı sıra tesisler arasında akan hammadde, süreç içi envanter ve bitmiş ürünlerden oluşabilir (Dube ve Gawande, 2011). Tedarik Zinciri Yönetimi Uzmanları Konseyi'ne (2008) göre TZY, "şirketler içinde ve arasında tedarik ve talep yönetiminin" tüm lojistik yönetimi faaliyetlerini ve üretim operasyonlarını kapsayan uyumlu ve yüksek performanslı bir iş modeline ayrıştırılmasıdır. TZY işletmelerde maliyetlerin düşürülmesi, müşteri ihtiyaçlarına uygun kaliteli ürünlerin en kısa sürede üretilmesi, çevrim süresi ve mamul stoklarının düşürülmesi, alıcı-tedarikçi ilişkilerinin düzenlenmesi ve geliştirilmesi vb. birçok konuda katkılar sağlamaktadır (Öztürk, 2016).

“Yeşil” kavramı, çevresel veya ekolojik kaygıları bütünleştirerek eylemlerde bulunma olarak anılmaktadır. Tedarik zinciri operasyonel yönetimin önemli bir parçasıdır ve kirlilikler, emisyonlar, toplum sağlığına yönelik tehlikeler vb. dahil olmak üzere çevre üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yeşil tedarik zinciri, bir şirketin ürün ve hizmetlerinin tedarik süreçlerini çevre dostu ve sürdürülebilir bir şekilde yönetme anlayışını ifade eder. Bu yaklaşım, doğal kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasını, enerji tasarrufunu, atık yönetimini, çevre kirliliğini azaltmayı ve sosyal sorumluluk prensiplerini içerir. Kuruluşlar artık çevresel kaygıyı tedarik zinciri operasyonlarına entegre ederek çevresel etkiyi en aza indirmeye çalışmaktadır. Çevresel kaygıların TZY uygulamalarına entegrasyonuna “YTZY” adı verilmektedir (Sarkis, 2012). Diğer bir ifadeyle YTZY, işletmenin üretim faaliyetlerini gerçekleştirirken çevresel kirliliklerin etkisini en aza indirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır (Tekin vd., 2023). YTZY, prensip olarak tüm müşteri sipariş döngüsü boyunca, tasarım, tedarik, imalat, montaj, ambalajlama, nakliye ve dağıtım gibi her aşamada çevresel yönetim ilkesinin hayata geçirilmesini gerektirir (Handfield vd., 1997). Bir başka tanıma göre ise YTZY yaklaşımı, çevresel bilinci ürün tasarımından başlayarak, malzeme tedariki ve seçimi, üretim süreçleri, son ürünün tüketiciye ulaştırılması ve ürünün kullanım ömrü sona erdikten sonra yönetimi gibi tüm süreçlere entegre etmeyi amaçlar (Srivastava, 2007).

YTZY ile çevresel performans arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bir işletmenin çevresel performansı, faaliyetlerinin çevresel etkilerini ölçen, yöneten ve iyileştiren bir dizi strateji ve uygulamayı içerirken, YTZY, işletmenin tedarik zinciri boyunca çevresel etkilerini azaltmak için tasarlanmış bir yaklaşımı ifade eder. Bu yaklaşım, şirketlerin çevresel etkilerini azaltarak doğal kaynakları daha sürdürülebilir bir şekilde kullanmalarını ve çevresel etkileri en aza indirerek toplumsal beklentilere uygun bir şekilde hareket etmelerini hedefler. Zhu ve Sarkis (2004), YTZY uygulamalarını yüksek düzeyde benimseyen firmaların daha iyi çevresel performans sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Yıldız Çankaya (2015) otomotiv, kimya ve elektronik sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların YTZY uygulamalarının çevresel performansları üzerinde olumlu etkileri olduğunu tespit etmiştir. Yang (2018) Tayvan’da yapmış olduğu çalışmada YTZY uygulamalarının çevresel performansı pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediğini ortaya koymuştur. Das ve Jharkaria (2019) çalışmalarında YTZY stratejisinin, bir firmanın çevresel, ekonomik ve rekabetçi performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Ahmed vd. (2019) Pakistan’da faaliyet gösteren imalat firmaları üzerine yaptıkları araştırmalarında YTZY uygulamalarının işletmelerin çevresel ve ekonomik performansını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Yıldız (2020) YTZY uygulamalarının çevresel ve ekonomik performans üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, iç çevre yönetiminin çevresel performansı, eko tasarımın ise çevresel ve ekonomik performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Kılıçlı ve Kıpçak (2022) YTZY uygulamaları ile işletme performansı (çevresel, ekonomik ve operasyonel performans) arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında, YTZY uygulamaları ile çevresel, ekonomik ve operasyonel performans arasında pozitif, güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Kavramsal çerçeve ve mevcut literatür göz önünde bulundurularak bu çalışmada YTZY uygulamaları ile çevresel performans arasında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H1: YTZY, çevresel performansı pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir.

YTZY ile yeşil inovasyon arasında güçlü bir bağlantı bulunmaktadır. Yeşil inovasyon, işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirmek için yeni ürünler, iş süreçleri ve teknolojiler geliştirmesine odaklanırken, YTZY ise tedarik zinciri boyunca çevresel etkileri azaltmayı ve sürdürülebilirlik ilkelerini uygulamayı amaçlar. Bu nedenle, işletmelerin hem yeşil inovasyona hem de YTZY’ne odaklanması, çevresel sürdürülebilirliği güçlendirmek için önemlidir. Dilaola (2019) Türkiye’de elektronik sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin YTZY uygulamalarının (yeşil satın alma, müşteriler ile çevresel iş birliği, yatırımın geri kazanılması, eko-tasarım ve içsel çevre yönetimi) inovasyon performansı üzerinde etkisinin olup olmadığını incelediği çalışmada, yeşil satın alma, müşteri ile çevresel iş birliği ve içsel çevre yönetiminin inovasyon performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Seman vd. (2019) Malezya’da ISO 14001 sertifikasına sahip 123 üretim kuruluşunda, YTZY uygulamaları ve yeşil inovasyon arasındaki ilişkiyi ve bu uygulamaların çevresel performans üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında YTZY uygulamaları ile yeşil inovasyon ve çevresel performans arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Novitasari ve Agustia (2021) çalışmalarında, YTZY’nin yeşil inovasyon ve firma performansını artırdığını ortaya koymuşlardır.

Kavramsal çerçeve ve mevcut literatür göz önünde bulundurularak bu çalışmada YTZY uygulamaları ile yeşil inovasyon arasında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H2: YTZY, yeşil inovasyonu pozitif ve anlamlı yönde etkilemektedir.

1.2. Çevresel Performans

Tüm dünyada rekabet ortamı nedeniyle iş trendleri hızla değişmektedir. İşletmelerin sadece kar elde etmeleri ve rekabet avantajı elde etmeleri yeterli değildir; çevresel etkilere karşı sorumlu olmaları da gereklidir (Hancioğlu ve Türkoğlu, 2017). İmalat işletmelerinin çevre üzerinde büyük etkisi vardır ve imalat endüstrisi iklim değişikliği, israf, doğal kaynakların tükenmesi, su kirliliği ve hava kirliliği gibi çevresel sorunlara önemli bir katkıda bulunmaktadır (Kraus vd., 2020). Küresel ısınma tehlikesi, enerji kıtlıkları

ve yüksek enerji fiyatları nedeniyle çevresel performans yönetimi küresel ölçekte gündemin üst sıralarına çıkmıştır (Lin vd., 2014). Çevresel yatırımlar toplum için kazan-kazan bir çözüm olabilir. İşletmeler çevresel iyileştirmeler yoluyla verimliliği ve karlılığı artırarak kazanabilir ve aynı zamanda çevresel kaynakları koruyabilir (Elsayed ve Paton, 2005). Çevresel performans, bir şirketin çevresel faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği ile ilgilidir ve bir işletme ile çevre arasındaki etkileşimin ölçülmesini ifade eder (Wang, 2019). Çevresel performans iyileştirme çabaları şirketler için mali açıdan sürdürülebilir olmalıdır ve bu bağlamdaki yenilikler yeni düşünme yolları ve problem çözme zihniyeti gerektirir (Singh vd., 2020). İşletmenin özel çevresel gösterge sistemleri, çevresel zorlukların, performansın ve maliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi ve kontrolünde önemli bir araçtır (Jasch, 2000). Çevresel performans, bir organizasyonun veya işletmenin faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleri nedeniyle çevresel etkilerini değerlendirme ve yönetme yeteneğini ifade eder. Çevresel performans değerlendirmesi, işletmelerin çevresel sorumluluklarını yerine getirme, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltma çabalarını ölçme ve izleme sürecidir. Bu değerlendirme, paydaşlar, müşteriler ve düzenleyicilerle olan ilişkilerde şeffaflık ve güvenilirlik sağlamak adına önemli bir araçtır. Çevresel performansın iyileştirilmesi, sadece çevre dostu bir itibar oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda maliyet tasarrufları, rekabet avantajı ve uzun vadeli sürdürülebilirlik avantajları sağlar. Çevresel performansın temel amacı, bir organizasyonun faaliyetleri ve operasyonları sonucunda doğal çevreye olan etkilerini anlamak, izlemek, değerlendirmek ve bu etkileri yöneterek sürdürülebilir bir iş modeli oluşturmaktır (Hancioğlu vd., 2018). Bu amaçlar, organizasyonların çevresel performanslarını sürekli olarak iyileştirerek çevresel etkilerini azaltmalarını ve sürdürülebilir bir iş yapma modeline geçiş yapmalarını hedefler.

Yeşil inovasyon ile çevresel performans arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Yeşil inovasyon, işletmelerin çevresel etkilerini azaltmalarına ve doğal kaynakları daha etkin bir şekilde kullanmalarına olanak tanırken, aynı zamanda yeni pazar fırsatları yaratır ve müşteri beklentilerine cevap verir. Bu, işletmelerin hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak için kritik bir araç haline gelmesini sağlar. Daha verimli iş süreçleri, enerji ve kaynak kullanımında tasarruf ve atık azaltımı gibi uygulamalar, işletmelerin operasyonel maliyetlerini düşürürken, aynı zamanda çevresel etkilerini azaltmalarına olanak tanır. Bu da işletmelerin karlılığını artırırken, çevresel sürdürülebilirliğini sağlar. Ayrıca, yeşil inovasyon işletmelere rekabet avantajı sağlar. Cai ve Zhou (2014), Çin işletmelerini örnek alarak yeşil inovasyonun itici güçlerini araştırmışlar ve çevresel performansın firmaları daha yeşil inovasyon yapmaya itecek iç ve dış itici güçler oluşturabileceği sonucuna varmışlardır. Robinson ve Stubberud (2015), yeşil inovasyonun çevresel performans üzerindeki etkisinin küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeler arasında sabit olup olmadığını araştırmışlar ve büyük işletmelerin yeşil inovasyon sürecini teşvik ederek çevreyi korumayı tercih ettiği sonucuna varmışlardır. Chen vd. (2015), çevre dostu ürün ve teknolojilerin çevresel performansın merkezinde yer aldığını savunarak, yeşil inovasyonun çevresel performansa fayda sağladığını belirtmişlerdir. Wang vd. (2022) çalışmasında gelişmekte olan ülkelerde yeşil inovasyon, yeşil finansman ve çevresel performans arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. 2002'den 2016'ya kadar gelişmekte olan 57 ülkenin yıllık verileri kullanılarak yapılan çalışmanın sonuçları, çevresel performansın gelişmekte olmayan ülkelerde ve daha iyi yeşil inovasyon veya çevresel performansa sahip ülkelerde uzun vadede yeşil inovasyonu olumlu açıdan etkileyebileceğini göstermektedir. Aftab vd. (2023)'nin çalışmasında gelişmekte olan ülkelerin imalat sanayinde yeşil inovasyon, çevre stratejisi ve çevre yanlısı davranışın çevresel performans ile yeşil insan kaynakları yönetimi (YİKY) arasındaki ilişkiyi kolaylaştırdığı ileri sürülmektedir.

Kavramsal çerçeve ve mevcut literatür göz önünde bulundurularak bu çalışmada yeşil inovasyon ile çevresel performans arasında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H3: Yeşil inovasyon çevresel performansı anlamlı ve pozitif yönlü etkilemektedir.

1.3. Yeşil İnovasyon

Artan küresel rekabet baskıları işletmeleri, ürün tasarımı ve kalitesi, teknik servis ve güvenilirlik gibi yeşil ürün rekabetçiliğini artıran alanlarda sürekli gelişmeye ve yenilik yapmaya zorlamaktadır. Bu nedenle işletmelerin rekabet güçlerini artırmak için yeşil yeniliklerin hayata geçirilmesini ve yaygınlaştırılmasını kolaylaştırmaları gerekmektedir (Cheng ve Lin, 2012). Yeşil inovasyon, işletmelerin performansını belirlemede önemli bir belirleyici olarak kabul edilmektedir (Qiu vd., 2020). Yeşil inovasyon, çeşitli iş operasyonlarının çevreye verdiği zararı en aza indirmek veya azaltmakla ilgilidir. Albort-Morant vd. (2017), yeşil inovasyonu, çevresel etkiyi azaltmak veya önlemek, tüketici taleplerini karşılamak, değer yaratmak ve verimlilik artışını sağlamak olarak tanımlamaktadır. Yeşil inovasyon, israfı, küresel ısınmayı, su kullanımını, hava kirliliğini, kömür, petrol, elektrik kullanımını ve enerji tasarrufunu en aza indirmek için uygulanan teknolojiye yeni ileri ifade etmektedir (Kraus vd., 2020). Yeşil inovasyonlar, işletmelerin ve inovatiflerin yeni ürünleri ve iş piyasası fırsatlarını keşfetmelerine yardımcı olmaktadır. Satın almadan üretime, satıştan operasyona kadar iş faaliyetlerinde kullanılan yenilikçi teknolojiler ve süreçleri şekillendiren çeşitli unsurları içerir (Zhang vd., 2019).

Yeşil inovasyon, çevresel sorunlara çözümler sunmayı ve sürdürülebilirlik ilkelerini benimsemeyi hedefler. Yeşil inovasyon hem çevresel sorunlara çözümler sunarak hem de işletmeler için rekabet avantajları yaratma potansiyeliyle önemli bir stratejik alanı temsil eder. Çevresel inovasyonlar nedeniyle müşteriler ve işletmeler paralarının karşılığında üstün değer elde etmektedir ve çevresel yatırım maliyetlerini düşürmektedir (Burki ve Dahlstrom, 2017). Yeşil inovasyon, müşteri memnuniyetini korumak ve

geliştirmek için çok önemlidir. Çünkü müşteriler, çevresel sürdürülebilirliğin bilincinde olduklarında muhtemelen daha çevre dostu ürünler satın alacak ve faaliyetleri sürdürecektir. Aynı zamanda, toplumun çevresel sorunlara duyarlılığının arttığı bir dönemde, yeşil inovasyonun benimsenmesi işletmelerin toplumsal beklentilere uygunluğunu artırabilir.

YTZY, çevresel performans ve yeşil inovasyon arasındaki ilişki karmaşık bir etkileşimi içermektedir. Yeşil inovasyon, çevresel performansı artırmak ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak amacıyla uygulanan yenilikçi çözümleri kapsamaktadır. YTZY ise bu inovasyonları tedarik zinciri süreçlerine entegre etme ve çevresel etkileri azaltma stratejilerini benimseme amacını taşır. Bu bağlamda, yeşil inovasyonun YTZY ve çevresel performans arasındaki ilişkide aracılık etkisi bulunabilir. İşte bu üç kavram arasındaki ilişkide yeşil inovasyonun aracılık etkisi üzerine bazı noktalar:

- ✓ Yeşil inovasyonun tetikleyici rolü; yeşil inovasyon, çevresel performansı iyileştirmek için bir itici güç olarak ortaya çıkabilir. İşletmeler, yeşil inovasyonu benimseyerek yeni çevre dostu ürünler geliştirebilir ve tedarik zinciri süreçlerini daha sürdürülebilir hale getirebilir. Bu, çevresel performansın artırılmasına ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olabilir.
- ✓ TZY ile entegrasyonu; yeşil inovasyon, tedarik zinciri süreçlerine entegre edildiğinde, tedarik zincirinin çevresel performansını artırabilir. Örneğin, çevre dostu malzemelerin kullanımı, enerji verimli üretim yöntemlerinin benimsenmesi ve lojistik süreçlerin optimize edilmesi, YTZY aracılığıyla çevresel performansa olumlu katkı sağlar.
- ✓ Yeşil inovasyonun çevresel performansı iyileştirme potansiyeli; yeşil inovasyon, işletmelerin çevresel performanslarını doğrudan iyileştirebilecek yenilikçi çözümler sunabilir. Bu, enerji tasarruflu ürünlerin geliştirilmesi, atık azaltma teknolojilerinin kullanılması veya karbon ayak izini düşüren yöntemlerin keşfi gibi alanlarda gerçekleştirilebilir.
- ✓ Sürdürülebilir tedarikçi ilişkileri; yeşil inovasyon, tedarik zinciri içindeki tedarikçi ilişkilerini de etkileyebilir. Yeşil inovasyonun benimsenmesi, tedarikçilerin de çevresel performanslarını artırmalarını teşvik edebilir. Bu şekilde, yeşil inovasyon aracılığıyla tedarik zinciri genelinde çevresel sürdürülebilirlik sağlanabilir.

Bu noktalardan anlaşılacağı üzere, yeşil inovasyon, YTZY ve çevresel performans arasında bir aracılık etkisi oluşturarak işletmelerin çevresel etkilerini azaltması ile öngörülen sürdürülebilirlik hedefine ulaşmalarına katkı sağlayabilir. Bu süreç, işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerine, maliyet tasarrufları yapmalarına ve sürdürülebilir iş modelleri oluşturmalarına olanak tanır.

Seman vd. (2019)'nin çalışması, yeşil inovasyon uygulamaları ile YTZY ile arasındaki ilişkiyi ve yeşil inovasyona yönelik uygulamaların çevre performansındaki etkisini araştırmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, YTZY ile yeşil inovasyon ve çevre performansı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca çevresel performans üzerinde yeşil inovasyonun pozitif yönde etkili olduğu ve yeşil inovasyonun YTZY ile çevresel performans arasında aracılık ilişkisinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Singh vd. (2020)'nin çalışmasında kaynak temelli görüş ve yetenek-motivasyon fırsatı teorisinden yararlanarak, yeşil insan kaynakları yönetiminin yeşil dönüşümsel liderlik, yeşil inovasyon ve çevresel performans arasındaki bağlantılarla nasıl etkileşimde bulunduğu incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, yeşil İKY uygulamalarının, yeşil dönüşümsel liderliğin yeşil inovasyon üzerindeki etkisine aracılık ettiği bulunurken, yeşil İKY'nin işletmenin çevresel performansını dolaylı olarak etkilediği, yeşil inovasyon aracılığıyla ifade edilmiştir. Novitasari ve Agustia (2021)'nin çalışmasının amacı, YTZY'nin firmaların performansı üzerindeki etkisini analiz etmek ve bu ilişkide yeşil inovasyonun aracı değişken olarak kullanılmasını incelemektir. Analiz sonuçlarına göre; YTZY'nin yeşil inovasyonu olumlu yönde etkilediği, yeşil inovasyonun firmanın performansını artırdığı ve YTZY'nin firmanın performansı üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca yeşil inovasyonun, YTZY ile firma performansı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur. Rehman vd. (2021)'nin çalışmasında, yeşil inovasyonun yeşil entelektüel sermaye, YİKY ve çevresel performans arasındaki ilişkiye aracılık ettiği öngörülmüştür.

Kavramsal çerçeve ve mevcut literatür göz önünde bulundurularak bu çalışmada YTZY, çevresel performans ve yeşil inovasyon arasında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H4: YTZY'nin çevresel performans üzerindeki etkisinde yeşil inovasyonun aracı rolü vardır.

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Ordu ili ve ilçeleri (Ünye, Fatsa) organize sanayi bölgelerinde ve bu bölgeler dışında faaliyet gösteren imalat işletmeleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü hesaplanırken aşağıda verilen formül kullanılmıştır. Evren büyüklüğü bilindiğinde, örneklem büyüklüğünü hesaplamak için aşağıdaki formül kullanılabilir (Naing vd., 2006):

$$N = (N (t_1 - a)^2 (p.q)) / S^2 (N - 1) + (t_1 - a)^2 (p.q)$$

$$N = 160 (1.96)^2 (0.10) (0.90) / (0.01)^2 (159) + (1.96)^2 (0.10) (0.90) = 152.96 \approx 153$$

Formülde;

N: 160 (Evrendeki işletme sayısı),

p: %10 yani 0.10 (Araştırılan durumun sıklığı),

q: $1-p=1-0.10=0.90$ (İncelenen durumun görülmeme sıklığı),

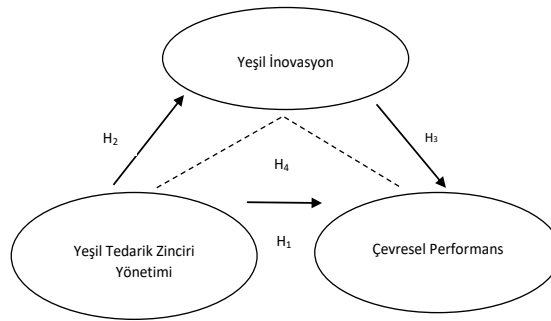
S: %1=0.01 (Araştırmacı tarafından kabul edilen örneklem hatası)

t (1-0.95) : %5 = 1.96 (Kabul edilen anlamlılık düzeyi).

Formül kullanılarak hesaplanan örneklem büyüklüğü 153'tür. Hazırlanan anket formları evrenin tamamına ulaştırılmış ve verilerine eksiksiz ulaşılan 155 işletme araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

2.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan araştırma modeli Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri yüzyüze anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Hazırlanan anket formları araştırmanın örneklemini oluşturan 155 işletmeye araştırmacı tarafından bizzat götürülmüştür. Anket soruları her bir işletme adına işletme sahibi/üst düzey yönetici/yönetici yardımcısı/Ar-Ge birimi sorumlusu/ilgili birim sorumlusu tarafından doldurulurken araştırmacı bu süre boyunca kendisine yönlendirilebilecek soruları yanıtladıkları adına katılımcının yanında beklemiştir. Katılımcıların anketi doldurma süresi yaklaşık 20-25 dakika sürmüştür. Anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde işletmelere ait tanımlayıcı bilgilerden (faaliyet gösterdikleri ilçe, faaliyet gösterdikleri sektör, toplam faaliyet süreleri, personel sayısı, çevre ve kalite yönetim sistemleri) oluşan sorular yer almaktadır. Ankette, ikinci bölümde YTYZ ile ilgili ifadeler, üçüncü bölümde çevresel performansa yönelik ifadeler, dördüncü bölümde ise yeşil inovasyona yönelik ifadelerden oluşan toplamda 40 madde yer almaktadır. YTYZ ölçeği Zhu vd. (2008a) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 16 madde ve 4 boyuttan (yeşil satın alma, eko tasarım, müşterilerle iş birliği, yatırımın geri kazanılması) oluşmaktadır. Çevresel performans ölçeği Zhu vd. (2008b) tarafından geliştirilmiştir. 6 madde tek boyuttan oluşmaktadır. Yeşil inovasyon ölçeği, Li vd. (2022) tarafından geliştirilmiş, 4 boyut (yeşil teknolojik inovasyon, yeşil ürün inovasyonu, yeşil kurumsal inovasyon, yeşil çevresel inovasyon) 18 maddeden oluşmaktadır. YTYZ ile ilgili ifadelerin gerçekleştirilme düzeyi 5: çok yüksek ve 1: çok düşük şeklinde ölçülmüştür. Çevresel performans ve yeşil inovasyon ölçeklerine ait ifadeler ise 5'li likert tipi ölçeğine (5: kesinlikle katılıyorum,.. 1: kesinlikle katılmıyorum) göre düzenlenmiştir. Çalışmanın uygulanabilmesi adına etik kurul izni Ordu Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan (02.03.2023; E-66417432-204.01.07-0843390 sayılı yazı) alınmıştır.

İngilizce ölçek ifadeleri, işletme yazın kurallarına hakim, ileri düzeyde İngilizce bilen profesyonel kişiler tarafından önce İngilizce'den Türkçe'ye ve sonrasında Türkçe'den İngilizce'ye geri çevirme metodu kullanılarak tercümesi yapılmıştır. İfadeler öncelikle uzman akademisyenler tarafından değerlendirilmiş sonrasında ise üç imalat yönetici tarafından incelenmiştir. Anlaşılması zor olan ifadeler, uygun bir bağlamda yeniden düzenlenerek anlaşılır hale getirilmiştir. Sonrasında Ordu ilinde faaliyet gösteren firmalardan rastgele seçilen 10 yönetici tarafından soru formunun içeriği ve anlamlılığı değerlendirilmiş ve yanıtlayıcıların içeriği anlama konusunda herhangi bir zorluk yaşayıp yaşamadığıyla ilgili geri bildirim alınmıştır. Bu bağlamda anket formunun içeriğinin geçerliliği sağlanmıştır. Hazırlanan soru formunun ölçeğinin yapısı, güvenilirliği ve geçerliliğini incelemek için 30 yöneticiyle ön

test yapılmıştır. Bu aşamada, Cronbach alfa testi ile içsel tutarlılık ölçülmüştür. 30 anketten elde edilen Cronbach alfa testi sonuçları; YTYZ için 0,878, çevresel performans için 0,798 ve yeşil inovasyon için 0,926 olarak tespit edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında, işletmelere ait özelliklere ulaşmak için ilk önce frekans analizi yapılmıştır. Sonrasında verilere ait normallik testleri yapılmış ve ölçeklere yönelik açımlayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Tüm değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon testi ile incelenmiştir. Çalışmanın amacına uygun kurulan hipotezler regresyon analizi yöntemiyle sınanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Aracılık modelleri bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki doğrudan ilişki yerine, bağımsız değişkenin aracı değişkenle etkileşimini ve aracı değişkenin bağımlı değişkenle ilişkisini incelemiştir (Yılmaz ve İlhan Dalbudak, 2018). Aracılık etkisinin belirlenebilmesi için Baron ve Kenny'nin önerdiği yöntem kullanılmıştır (Baron ve Kenny, 1986). Bu yaklaşıma göre;

- ✓ Bağımsız değişkenin bağımlı değişkenin önemli bir belirleyicisi olması,
- ✓ Bağımsız değişkendirdeki değişimin aracı değişken üzerinde değişime neden olması,
- ✓ Aracı değişkendirdeki değişimin bağımlı değişken üzerinde değişime neden olması,
- ✓ Aracı ve bağımsız değişkenin birlikte analize dahil edilmesi ile, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin tamamen ortadan kalkması veya azalması gerekmektedir.

Aracılık etkisinden bahsedebilmek için yukarıda yer alan şartlara ilave olarak bağımsız değişkenin (aracı değişken vasıtası ile) bağımlı değişken üzerindeki dolaylı etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek gerekmektedir. Aracılık etkisini tespit etmek için Sobel testi kullanılmıştır. Sobel testi, modele aracı değişken eklendikten sonra bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkide düşüş gözlemlendiyse bunu tespit etmek için kullanılır (Sobel, 1982).

3. BULGULAR

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan imalat işletmelerine yönelik tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. İşletmelere ait tanımlayıcı bilgiler

	İşletmelere Ait Değişkenler	Frekans (n)	Yüzde (%)
İlçe Bazlı Dağılım	Altınordu	85	54,84
	Fatsa	33	21,29
	Ünye	37	23,87
	Toplam	155	100,00
Sektörler	Ağaç İşleri	3	1,94
	Balık Ağı	1	0,65
	Beton İmalatı	1	0,65
	Beton Mamulleri	2	1,29
	Çinko oksit	2	1,29
	Demir-Çelik	2	1,29
	Elektrik	2	1,29
	Gayrimenkul	1	0,65
	Gıda	43	27,73
	İmalat	2	1,29
	İnşaat	8	5,14
	İplik ve Elyaf Ürünleri	1	0,65
	Kâğıt	1	0,65
	Kimya	1	0,65
	Makine	10	6,45
	Matbaa	1	0,65
	Medya	4	2,58
	Mermer	2	1,29
	Mobilya	12	7,73
	Orman Ürünleri	1	0,65
Otomasyon	1	0,65	
Otomotiv	3	1,94	
Petrol Ürünleri	2	1,29	

	Plastik	6	3,87
	Sağlık	1	0,65
	Seramik	1	0,65
	Tekstil	28	18,05
	Temizlik	2	1,29
	Toprak	10	6,44
	Yem	1	0,65
	Toplam	155	100,00
Toplam Faaliyet Süresi	1-5 yıl arası	20	12,90
	6-10 yıl arası	20	12,90
	11-15 yıl arası	38	24,52
	16-20 yıl arası	16	10,32
	21 yıldan fazla	61	39,36
	Toplam	155	100,00
Toplam Personel Sayısı	1-50 arası	70	45,16
	51-100 arası	32	20,65
	101-150 arası	15	9,68
	151-250 arası	16	10,32
	251 üstü	22	14,19
	Toplam	155	100,00
Çevre Yönetim Sistemi	Var	131	84,52
	Yok	24	15,48
	Toplam	155	100,00
Kalite Yönetim Sistemi	Var	123	79,35
	Yok	32	20,65
	Toplam	155	100,00

Tablo 1 incelendiğinde; işletmelerin %54,84'ünün Altınordu ilçesinde, %23,87'sinin Ünye ilçesinde ve %21,29'unun ise Fatsa ilçesinde olduğu görülmektedir. İşletmelerin %27,73'ü gıda, %18,05'i tekstil, %7,73'ü mobilya, %6,45'i makine, %6,44'ü toprak, %5,14'ü inşaat sektöründe faaliyet göstermektedir. İşletmelerin %39,36'sı 21 yıldan fazla süredir, %24,52'si 11-15 yıl aralığında, %12,90'ı 1-5 yıl aralığında, %12,90'ı 6-10 yıl aralığında ve %10,32'si ise 16-20 yıl aralığında faaliyet göstermektedir. İşletmelerin %45,16'sında 1-50 arası çalışan, %20,65'inde 51-100 arası çalışan, %14,19'unda 251'den fazla çalışan, %10,32'sinde 151-250 arası çalışan ve %9,68'inde ise 101-150 arası çalışan bulunmaktadır. İşletmelerin %84,52'sinde çevre yönetim sistemleri bulunurken %15,48'inde çevre yönetim sistemleri bulunmamaktadır. İşletmelerin %79,35'inde kalite yönetim sistemleri bulunurken %20,65'inde kalite yönetim sistemleri bulunmamaktadır. Araştırma bölgesindeki işletmelerin Altınordu ilçesinde yoğunlaştıkları, gıda ve tekstile dayalı faaliyetleri sürdürdükleri, küçük ve orta ölçekli, uzun ömürlü, çevre ve kalite yönetim sistemlerine önem verdikleri söylenebilir.

3.2. Açıklayıcı Faktör Analizi ve Güvenirlik Testleri

Araştırmada kullanılan YTYZ, Çevresel Performans ve Yeşil İnovasyon ölçeklerindeki ifadelerin hangi faktörler altında toplandıklarını belirleyebilmek amacıyla faktör analizleri yapılmıştır. Gerçekleştirilen analizler doğrultusunda elde edilen araştırma bulguları Tablo 2, 3 ve 4'te özetlenmiştir.

Tablo 1. Yeşil tedarik zinciri yönetimi ölçeği faktör analizi

Faktörler ve İfadeler: Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi Ölçeği	Cronbach's Alpha	
Yeşil Satın Alma (YSA)	F1	0,878
Ürünlerin eko etiketlenmesi	,782	
Çevresel hedefler için tedarikçilerle iş birliği	,794	
Tedarikçilerin iç yönetiminin çevresel denetimi	,733	
Tedarikçilerin ISO 14000 sertifikasyonu	,592	
İkinci kademe tedarikçilerin çevre dostu uygulamalarının değerlendirilmesi	,753	
Tedarikçilere satın alınan ürün için çevresel gereksinimler dahil tasarım özelliklerinin verilmesi	,747	
Eko Tasarım (ET)	F2	0,690
Malzeme/enerji tüketiminin azaltılması için ürün tasarımı	,630	

Malzeme ve/veya bileşen parçalarının yeniden kullanılması, geri dönüştürülmesi ve yeniden kazanılması için ürün tasarımı	,586	
Tehlikeli ürünlerin ve/veya üretim süreçlerinin kullanımını önlemek veya azaltmak için ürün tasarımı	,584	
Müşterilerle İş Birliği (MİB)	F3	0,757
Eko tasarım için müşteriler ile iş birliği	,730	
Daha temiz üretim için müşteriler ile iş birliği	,685	
Yeşil paketleme için müşteriler ile iş birliği	,635	
Ürün nakliyesinde daha az enerji kullanmak için müşteriler ile iş birliği	,624	
Yatırımın Geri Kazanılması (YGK)	F4	0,727
Fazla stokların/malzemenin geri kazanılması (satış)	,657	
Hurda ve kullanılmış malzemelerin satışı	,501	
Fazla ana teçhizat/ekipman satışı	,611	
KMO Değeri: 0,914	Açıklanan Varyans: 66,075	0,916

Tablo 2 incelendiğinde YTY'ne ilişkin 16 ifadenin yeşil satın alma, eko tasarım, müşterilerle iş birliği ve yatırımın geri kazanılması olmak üzere 4 faktör altında toplandığı gözlenmiştir. Ölçeğe ait KMO değeri 0,914'tür. KMO değeri 0,80'nin üzerindeyse oldukça iyi olarak değerlendirilmektedir. Bartlett küresellik testindeki anlamlılık veri setinin faktör analizine uygun olduğunu belirtmektedir (Hair vd., 1998). Açıklanan ortalama toplam varyans oranı %66,075'tir. Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,916'dır. Bu katsayısının 0,90'nın üzerinde olması nedeniyle ölçeğin çok yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğu söylenebilir (Özdamar, 2011).

Tablo 3. Çevresel performans ölçeği faktör analizi

Faktörler ve İfadeler: Çevresel Performans Ölçeği		Cronbach's Alpha
Çevresel Performans (ÇP)	F1	0,837
Hava kirletici emisyonları azaltmıştır.	,623	
Atık suları azaltmıştır.	,616	
Katı atıkları azaltmıştır.	,507	
Tehlikeli/zararlı/zehirli maddelerin tüketimini azaltmıştır.	,501	
Çevresel kazaların meydana gelme sıklığını azaltmıştır.	,520	
İşletmenin çevresel konumunu geliştirmiştir.	,564	
KMO Değeri: 0,827	Açıklanan Varyans: 55,46	0,837

Tablo 3 incelendiğinde çevresel performans ölçeğine ilişkin 6 ifadenin tek faktör altında toplandığı gözlenmiştir. KMO değeri 0,827 ve açıklanan ortalama toplam varyans oranı %55,46'dır. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,837 olarak saptanmış, ölçeğin iç tutarlılığının güvenilir olduğu belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2011).

Tablo 4. Yeşil inovasyon ölçeği faktör analizi

Faktörler ve İfadeler: Yeşil İnovasyon Ölçeği		Cronbach's Alpha
Yeşil Teknolojik İnovasyon (YTİ)	F1	0,814
İşletmem tarafından benimsenen üretim süreci, kirliliği etkili bir şekilde önleyebilir ve azaltabilir.	,754	
Şirketim tarafından benimsenen teknoloji, enerji tüketimini etkili bir şekilde azaltabilir.	,681	
Şirketim yeşil teknolojiyi benimsiyor.	,680	
Şirketim çevre dostu atık işleme veya geri dönüşüm süreci kullanıyor.	,588	
Şirketim, verilmiş veya verilecek yeşil patentler için başvuruda bulunuyor.	,743	
Yeşil Ürün İnovasyonu (YÜİ)	F2	0,790
Şirketim, ürün tasarımında kirliliği azaltmayı ve enerji tasarrufu yapmayı düşünüyor.	,656	
Şirketimin tüm ürünleri yeşil ürün sertifikasını geçebilir.	,611	
Şirketim yeşil ürünlere yatırıma önem verir.	,742	
Şirketim yeşil ürünlerin pazar payını artırdı.	,655	
Yeşil Kurumsal İnovasyon (YKİ)	F3	0,849
Şirketim yeşil teknoloji standartlarını yayımladı.	,759	

Şirketim yeşil teknoloji başarılarının dönüşüm oranını iyileştirdi.	,740	
Şirketim, enerji yapısını optimize etmek için genel planlama yapıyor.	,701	
Şirketim toplam çevresel kalite yönetimini uygulamıştır.	,720	
Şirketim yeşille ilgili düzenlemeler ve kültürel tanıtım oluşturmaya odaklanıyor.	,731	
Yeşil Çevresel İnovasyon (YÇİ)	F4	0,844
Şirketim yeşil ürünler piyasaya sürmeye kararlı	,781	
Şirketim, yeşil hizmetlerinin kalitesini iyileştirmeye kararlıdır	,712	
Şirketim yeşil tedarik zincirleri oluşturmaya odaklanıyor	,706	
Şirketim yeşil pazarlama performansını iyileştirmeye odaklanıyor	,752	
KMO Değeri: 0,942	Açıklanan Varyans: 65,403	0,941

Tablo 4 incelendiğinde yeşil inovasyon ölçeğine ilişkin 18 ifadenin yeşil teknolojik inovasyon, yeşil ürün inovasyonu, yeşil kurumsal inovasyon ve yeşil çevresel inovasyon olmak üzere 4 boyut altında toplandığı gözlenmiştir. KMO değeri 0,942 ve açıklanan ortalama toplam varyans oranı %65,403'tür. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,941 olarak hesaplanmıştır. Bu değere göre ölçeğin iç tutarlılığının oldukça yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir (Özdamar, 2011).

3.3. Normallik Analizi

Araştırmada kullanılan veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek için normallik testleri yapılmıştır. Basıklık ve çarpıklık katsayılarının ± 3 arasında olması verilerin normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir (George ve Mallery, 2003). Tablo 5 incelendiğinde verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir.

Tablo 5. Ölçeklere ait normallik dağılımları

Ölçekler-Faktörler	Ort.	St. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
YTZY	4,03	,4424	-2,057	2,735
YSA	4,04	,5599	-1,832	2,950
ET	4,08	,4914	-0,888	2,342
MİB	4,02	,4897	-2,199	2,393
YGK	3,99	,5153	-1,154	2,580
ÇP	4,08	,4562	-2,071	2,352
Yİ	4,02	,4311	-2,559	1,343
YTİ	4,07	,4461	-2,019	1,763
YÜİ	4,04	,4726	-1,683	1,052
YKİ	3,99	,4957	-1,791	1,745
YÇİ	4,00	,5056	-2,395	2,031

3.4. Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve Çevresel Performans Arasındaki İlişkide Yeşil İnovasyonun Aracı Rolü

Araştırmada bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı pearson korelasyon katsayısı ile test edilmiştir. Korelasyon katsayısı 0,90-1,00 arasında ise değişkenler arasında "çok güçlü", 0,70-0,89 arasında ise "güçlü", 0,50-0,69 arasında ise "orta", 0,26-0,49 arasında ise "zayıf" ve 0,00-0,25 arasında ise "çok zayıf" düzeyde ilişki olduğu kabul edilmiştir (Kalaycı, 2010). Korelasyon analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Korelasyon analizi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.YTZY	1										
2.YSA	,923**	1									
3.ET	,768**	,598**	1								
4.MİB	,869**	,763**	,526**	1							
5.YGK	,740**	,515**	,597**	,551**	1						
6.ÇP	,588**	,666**	,544**	,537**	,507**	1					
7.Yİ	,632**	,680**	,644*	,602**	,500**	,614**	1				
8.YTİ	,699**	,616**	,670**	,539**	,544**	,657**	,906**	1			
9.YÜİ	,612**	,596**	,480**	,515**	,395**	,676**	,860**	,741**	1		
10.YKİ	,687**	,630**	,577**	,586**	,485**	,639**	,926**	,769**	,713**	1	

11.YÇİ	,586**	,548**	,549**	,490**	,347**	,724**	,888*	,722**	,656**	,793**	1
--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	-------	--------	--------	--------	---

** $p < 0,01$; (çift yönlü)

Tablo 6 incelendiğinde, çevresel performans (bağımlı değişken) ile YTYZ arasında %58,8'lik, yeşil inovasyon ile arasında ise %61,4'lük anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. YTYZ (bağımsız değişken) ile yeşil inovasyon (aracı değişken) arasında %63,2'lik anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Analiz kapsamında modelde yer alan bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını belirlemek amacıyla doğrudanlığa (collinearity) bakılmıştır. Elde edilen Tolerans (0,870) değeri 0,2'den büyük ve VIF değeri (1,345) de 10'dan küçük bulunmuştur (Gürbüz ve Şahin, 2016: 273). Bu bağlamda, değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığı anlaşılmıştır.

Araştırma amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezleri test etmek için gerçekleştirilen regresyon analizi bulguları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Hipotezlere yönelik regresyon analizi

Model ve Hipotezler	Model Özeti					Katsayılar				
	R	Adj. R ²	F	DW	p	Sabit	Standart hata	β	p	
Model 1 (H₁)	Bağımlı Değişken: Çevresel Performans									
Bağımsız Değişken: YTYZ	0,474	0,470	136,951	1,455	0,001	4,987	0,061	0,688	0,001	
Model 2 (H₂)	Bağımlı Değişken: Yeşil İnovasyon									
Bağımsız Değişken: YTYZ	0,732	0,532	172,766	1,629	0,001	5,267	0,220	0,732	0,001	
Model 3 (H₃)	Bağımlı Değişken: Çevresel Performans									
Bağımsız Değişken:	0,814	0,660	292,649	2234,000	0,001	2,916	0,051	0,814	0,001	
Yeşil İnovasyon										
Model 4 (H₄)	Bağımlı Değişken: Çevresel Performans									
Bağımsız Değişken: YTYZ							0,070	0,212	0,002	
Aracı Değişken: Yeşil İnovasyon	0,827	0,649	159,888	1,986	0,001	1,782	0,072	0,659	0,001	

YTYZ'nin (bağımsız değişken) çevresel performans (bağımlı değişken) üzerinde anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($\beta=0,688$; $p=,001$). Dolayısıyla H1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durumda Baron ve Kenny'nin aracılık modeline ait birinci koşul sağlanmıştır (Baron ve Kenny, 1986). Bağımsız değişken olan YTYZ'nin, aracı değişken olarak analize eklenen yeşil inovasyon üzerinde de anlamlı etkiye sahip olduğu görülmüştür ($\beta=0,732$; $p=,001$). Dolayısıyla H2 hipotezi de kabul edilmiştir. Bu durumda aracılık modelinin ikinci şartı da sağlanmış olmaktadır. Yeşil inovasyon (aracı değişken) çevresel performansı (bağımlı değişken) anlamlı şekilde etkilemektedir ($\beta=0,814$; $p=,001$) ve H3 hipotezi kabul edilmiştir. Bu durumda aracılık modelinin üçüncü şartının da sağlanmış olduğu görülmüştür. Son olarak YTYZ (bağımsız değişken) ve yeşil inovasyonun (aracı değişken) modele birlikte dahil edilmesi ile çevresel performansın açıklanmasına yönelik R2 değerinin azaldığı tespit edilmiştir ($\beta=0,659$; $p=,001$). Bağımsız değişkenin regresyon katsayısı düşmüştür ($\beta=0,212$; $p=,002$). Bu durumda dördüncü şart sağlandığından YTYZ ve çevresel performans arasındaki ilişkide yeşil inovasyonun kısmi aracılık etkisinden söz edilebilir. Kesin sonuca ulaşabilmek adına Beta (β) değerlerindeki azalma miktarının anlamlılığı Sobel testiyle değerlendirilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen Sobel testi sonuçları $Z=2,875$ $p=,004$ şeklinde hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda H4 kabul edilmiştir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşletmelerin yeşil tedarik zinciri uygulamaları, çevresel etkileri azaltmak, doğal kaynakları korumak ve sürdürülebilirliği teşvik etmek açısından büyük önem taşımaktadır. Yeşil tedarik zinciri uygulamaları, işletmelerin karbon ayak izini azaltmalarına yardımcı olurken doğal kaynakların korunmasına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca, yeşil tedarik zinciri uygulamaları işletmelerin itibarını ve rekabet avantajını artırmaktadır. Çevre dostu uygulamalara sahip işletmeler, tüketiciler arasında daha çekici hale gelir ve bu da satışları artırabilir. Yeşil tedarik zinciri uygulamaları, yasal düzenlemelere uyumu sağlamak ve sürdürülebilirlik raporlamasında şeffaflığı artırmak gibi işletme risklerini de azaltır. Çevre koruma kanunları ve yönetmelikler giderek daha katı hale gelmektedir. Dolayısıyla işletmeler için çevresel performans, artık sadece isteğe bağlı bir tercih değil, aynı zamanda yasal düzenlemelere uyumu sağlamak için bir zorunluluktur. Çevre dostu uygulamalara sahip olmak, tedarikçiler, müşteriler, yatırımcılar ve diğer paydaşlar tarafından olumlu bir şekilde algılanır. Tüketiciler artık çevresel sorumluluk sahibi şirketlere yönelme eğilimindedir. Bu nedenle çevresel performans, marka imajını güçlendirir ve müşteri sadakatini artırır. Enerji ve su verimliliğini artırmak, atık miktarını azaltmak ve geri dönüşüm uygulamak gibi çevresel önlemler, işletmelerin operasyonel verimliliğini artırır ve maliyetleri düşürür. Bu da rekabet avantajı sağlar ve uzun vadede sürdürülebilirliklerini artırır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, YTYZ ve çevresel performans arasındaki ilişkide yeşil inovasyonun aracılık rolünün incelenmesidir. Araştırma bulgularına göre, YTYZ'nin çevresel performansı ve yeşil inovasyonu anlamlı ve pozitif yönde etkileyeceği varsayımları doğrulanmış ve H1, H2 hipotezleri kabul edilmiştir. Literatürde YTYZ'nin hem çevresel performansı (Abdallah ve Al-Ghwayeen, 2020; Wong vd., 2020; Yıldız, 2020) hem de yeşil inovasyonu (Novitasari ve Agustia, 2021; Wong vd., 2020) pozitif ve anlamlı etkilediği sonucuna ulaşan birden fazla araştırma mevcuttur. Yeşil inovasyonun çevresel performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği görülmüş ve H3 hipotezi kabul edilmiştir. Benzer araştırma sonucuna ulaşan literatürde pek çok araştırma bulunmaktadır (Aftab vd., 2023; Chen vd., 2015; Kraus vd., 2020; Meidute-Kavaliauskiene vd., 2021; Novitasari ve Agustia, 2021; Rehman vd., 2021; Singh vd., 2020). Analiz sonuçları incelendiğinde, YTYZ'nin çevresel performans üzerindeki etkisinde yeşil inovasyonun kısmi aracılık etkisi olduğu tespit edilmiş ve H4 hipotezi kabul edilmiştir. Yabancı literatürdeki tek benzer çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Seman vd. (2019)'nin çalışmasında YTYZ ve yeşil inovasyon uygulamalarının çevresel performansı önemli ölçüde iyileştirdiğini gösteren ampirik kanıtların sunumu amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışma, ISO 14001 sertifikasına sahip 123 üretim kuruluşunda YTYZ ile yeşil inovasyon uygulamaları arasındaki ilişkiyi ve bu uygulamaların çevresel performans üzerindeki etkisini araştırmaktadır. PLS-SEM sonuçları, YTYZ ile yeşil inovasyon ve çevresel performans arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca yeşil inovasyonun YTYZ ile çevresel performans arasında aracılık ilişkisi bulunmuştur.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Bunlardan ilki, araştırmanın Ordu ili ve ilçeleri (Fatsa, Ünye) organize sanayi bölgelerinde ve bu bölgeler dışında faaliyet gösteren imalat işletmelerinden oluşmasıdır. Bu durum çalışmanın imalat dışı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere genellenmesini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle, gelecekteki araştırmaların kavramsal araştırma çerçevesinin Ordu'daki imalat dışı sektör işletmelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği önerilmektedir. İkincisi, araştırma imalat işletmelerinin yeşil inovasyon ve çevresel performansı ölçmeye yönelik algılarını örneklemiştir. Gelecekteki araştırmaların, işletmelerin yeşil inovasyon ve çevresel performansını daha iyi anlamak ve açıklamak için hem iç hem de dış paydaşların algılarını örneklemesi gerektiği önerilmektedir.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Bu makalede yazarlar veya üçüncü kişilerle olası çıkar çatışmaları bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznin belgesi alınmıştır.

Finansal Destek: Bu makalede finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdallah, A. B. & Al-Ghwayeen, W. S. (2020). Green Supply Chain Management and Business Performance the Mediating Roles of Environmental and Operational Performances. *Business Process Management Journal*, 26(2), 489-512. <https://doi.org/10.1108/BPMJ-03-2018-0091>
- Aftab, J., Abid, N., Cucari, N. & Savastana, M. (2023). Green Human Resource Management and Environmental Performance: The Role of Green Innovation and Environmental Strategy in a Developing Country. *Business Strategy and the Environment*, 32, 17782-1798. <https://doi.org/10.1002/bse.3219>
- Ahmed, W., Najmi, A., Arif, M. & Younus, M. (2019). Exploring Firm Performance by Institutional Pressures Driven Green Supply Chain Management Practices. *Smart and Sustainable Built Environment*, 8(5), 415-437.
- Albort-Morant, G., Henseler, J., Leal-Millan, A. & Cepeda-Carrion, G. (2017). Mapping The Field: A Bibliometric Analysis of Green Innovation. *Sustainability*, 9, 1011. <https://doi.org/10.3390/su9061011>
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Burki, U. & Dahlstrom, R. (2017). Mediating Effects of Green Innovations on Interfirm Cooperation. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, 25, 149-156. <https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2017.05.001>
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı- İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum* (15. Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Cai, W.G. & Zhou, X.L. (2014). On the Drivers of Eco-Innovation: Empirical Evidence from China. *Journal of Cleaner Production*, 79, 239-248. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.05.035>

- Chen, Y., Tang, G., Jin, J., Li, J. & Paill'e, P. (2015). Linking Market Orientation and Environmental Performance: The Influence of Environmental Strategy, Employee's Environmental Involvement, and Environmental Product Quality. *Journal of Business Ethics*, 127 (2), 479–500. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2059-1>
- Cheng, Y. L. & Lin, Y. H. (2012). Performance Evaluation of Technological Innovation Capabilities in Uncertainty. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 40, 287–314. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.03.193>
- Das, C. & Jharkharia, S. (2019). Effects of Low Carbon Supply Chain Practices on Environmental Sustainability An Empirical Study on Indian Manufacturing Firms. *South Asian Journal of Business Studies*, 8(1), 2-25.
- Dilaola, M. (2019). Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamalarının İnovasyon Üzerindeki Etkisi ve Elektronik Sektöründe Bir Araştırma (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Dube, A. S. & Gawande, R. R. (2011). Green Supply Chain Management-A Literatüre Review. *International Journal of Computer Applications*, 975, 8887.
- Elsayed, K. & Paton, D. (2005). The Impact of Environmental Performance on Firm Performance: Static and Dynamic Panel Data Evidence. *Structural Change and Economic Dynamics*, 16, 395-412. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2004.04.004>
- George, D. & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 11.0 Update*. Pearson Education. Inc.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe-Yöntem-Analiz*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J.F., Anderson, R.E., Tatham, R.L. & Black, W.C. (1998). *Multivariate Data Analysis*, Upper Saddle River, NJ, Prentice-Hall
- Handfield, R.B., Walton, S.V., Seegers, L.K. & Melnyk, S.A. (1997). Green'value Chain Practices in the Furniture Industry. *Journal of Operations Management*, 15(4), 293–315. [https://doi.org/10.1016/S0272-6963\(97\)00004-1](https://doi.org/10.1016/S0272-6963(97)00004-1)
- Hancıoğlu, Y. (2018). Yeşil inovasyon, Y. Demir Uslu (Ed.), *Yeşil İşletme içinde "186-193"* Nobel Yayıncılık, İstanbul.
- Hancıoğlu, Y. & Türkoğlu, S.P. (2017), Değişen Rekabet Anlayışı ve Sürdürülebilirliğin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve BIST Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerin Etkinliğinin Araştırılması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 16. ÜİK Özel Sayısı, 87-100.
- Hancıoğlu, Y., Gülençer, İ. & Tünel, R.K. (2018), Yeşil Yaklaşımlar ve Sürdürülebilirliğin Yükselişi: İşletmeler Sürdürülebilirlik Raporuna Neden Önem Veriyor?. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. ÜİK Özel Sayısı, 229-244.
- Hart, S.L. (1995). A Natural-Resource-Based View of The Firm. *Academy Management Review*, 20(4), 986-1014. <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9512280033>
- Hart, S. L. & Dowell, G. (2011). Invited Editorial: A Natural-Resource-Based View of The Firm: Fifteen Years After. *Journal of Management*, 37(5), 1464–1479. <https://doi.org/10.1177/0149206310390219>
- Jasch, C. (2000). Environmental Performance Evaluation and Indicators. *Journal of Cleaner Production*, 8, 79-88.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kılıçlı, Y., & Kıpçak, E. (2023). Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamaları ile Performans Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Meta-Analiz Çalışması. *Journal of Transportation and Logistics*, 7(2), 261-287. <https://doi.org/10.26650/JTL.2022.1160233>
- Kraus, S., Rehman, S. U. & Garcia, F. J. S. (2020). Corporate Social Responsibility and Environmental Performance: The Mediating Role of Environmental Strategy and Green Innovation. *Technological Forecasting & Social Change*, 160, 120262. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120262>
- Li, S., Li, X., Zhao, Q., Zhang, J. & Xue, H. (2022). An Analysis of the Dimensional Constructs of Green Innovation in Manufacturing Enterprises: Scale Development and Empirical Testing. *Sustainability*, 14, 16919. <https://doi.org/10.3390/su142416919>
- Lin, R.-J.; Chen, R.-H. & Huang, F.-H. (2014). Green Innovation in the Automobile Industry. *Industrial Management & Data Systems*, 114 (6), 886-903. <https://doi.org/10.1108/IMDS-11-2013-0482>

- Meidute-Kavaliauskiene, I., Çiğdem, Ş., Vasiliauskas, A. V. & Yıldız, B. (2021). Green İnnovation in Environmental Complexity: The İmplication of Open İnnovation. *Journal of Open İnnovation: Technology, Market, and Complexity*, 7, 107. <https://doi.org/10.3390/joitmc7020107>
- Naing, L., Winn, T. & Rusli, B. N. (2006). Practical İssues in Calculating the Sample Size for Prevalence Studies. *Medical Statistics Archives of Orofacial Sciences*, 1, 9-14.
- Nikbakhsh, E. (2009). Green Supply Chain Management. In Farahani, R.Z., Asgari, N., & Davarzani, H. (Eds.) *Logistics and Supply Chain Management in International, National and Governmental Environment*, Berlin, Springer, 195-220.
- Novitasari, M. & Agustia, D. (2021). Green Supply Chain Management and Firm Performance: The Mediating Effect of Green İnnovation. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 14(2), 391-403. <https://doi.org/10.3926/jiem.3384>
- Qiu, L., Jie, X., Wang, Y. & Zhao, M. (2020). Green Product İnnovation, Green Dynamic Capability, and Competitive Advantage: Evidence from Chinese Manufacturing Enterprises. *Corporate Social Responsibility Environmental Management*, 27(1), 146–165. <https://doi.org/10.1002/csr.1780>
- Özdamar, K. (2011). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Öztürk, D. (2016). Tedarik Zinciri Yönetimi Süreçlerini Etkileyen Faktörler. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 6(1), 17-24
- Rehman, S. U., Kraus, S., Shah, S.A., Khanin, D. & Mahto, R.V. (2021). Analyzing the Relationship Between Green İnnovation and Environmental Performance in Large Manufacturing Firms. *Technological Forecasting & Social Change*, 163,120481. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120481>
- Robinson, S. & Stubberud, H. A. (2015). Green İnnovation and Environmental İmpact in Europe. *Journal of International Business Research*, 14(1), 127-138.
- Sarkis, J. (2012). A Boundaries and Flows Perspective of Green Supply Chain Management. *Supply Chain Management an International Journal*, 17(2), 202–216. <https://doi.org/10.1108/13598541211212924>
- Seman, N. A. A., Govindan, K., Mardani, A., Zakuan, N., Saman, M. Z. M., Hooker, R. E. & Ozkul, S. (2019). The Mediating Effect of Green İnnovation on The Relationship Between Green Supply Chain Management and Environmental Performance. *Journal of Cleaner Production*, 229-115-127. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.03.211>
- Singh, S., Akbani, I. & Dhir, S. (2020). Service İnnovation İmplementation: A Systematic Review and Research Agenda. *The Service Industries Journal*, 40(7–8), 491–517. <https://doi.org/10.1080/02642069.2020.1731477>
- Sobel, M. E. (1982). Asymptotic Confidence İntervals for İndirect Effects in Structural Equation Models. *Sociological Methodology*, 13, 290-312. doi:10.2307/270723
- Srivastava, S. K. (2007). Green Supply-Chain Management: A State-of-the-Art Literature Review. *International Journal of management Review*, 9 (1), 53–80. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2007.00202.x>
- Starik, M. & Rands, G. P. (1995). Weaving an Integrated Web: Multilevel and Multi-System Perspectives of Ecologically Sustainable Organizations. *Academy of Management Review*, 20, 908–935. <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9512280025>
- Takalo, S. K., Tooranloo, H. S. & Parizi, Z. S. (2021). Green İnnovation: A Systematic Literature Review. *Journal of Cleaner Production*. 2779, 122474. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122474>
- Tekin, M., Öztürk, D. & Ünal, H. (2023). Yeşil Tedarik Zinciri ile Yeşil Tüketim Arasındaki İlişki ve Örnek Uygulamalar. Bulut, M. & Karacagil, Z. (Ed.), *Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 12 içinde* (ss.1207-1226), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Basım sayısı:1, ISBN:978-625-6925-23-6
- Wang, C.-H. (2019). How Organizational Green Culture İnfluences Green Performance and Competitive Advantage: The Mediating Role of Green İnnovation. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30, 666–683. <https://doi.org/10.1108/JMTM-09-2018-0314>

- Wang, Q. J., Wang, H. J. & Chang, C. P. (2022). Environmental Performance, Green Finance and Green Innovation: What's the Long-Run Relationships Among Variables?. *Energy Economics*, 110, 106004. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106004>
- Wong, C. Y., Wong, C. W. Y. & Boon-itt, S. (2020). Effects of Green Supply Chain Integration and Green Innovation on Environmental and Cost Performance. *International Journal of Production Research*, 58(15), 4589-4609. <https://doi.org/10.1080/00207543.2020.1756510>
- Yang, C.S. (2018). An Analysis of Institutional Pressures, Green Supply Chain Management, and Green Performance in the Container Shipping Context. *Transportation Research Part D*, 61(1), 246–260.
- Yılmaz, V. & İlhan Dalbudak, Z. (2018). Aracı Değişken Etkisinin İncelenmesi: Yüksek Hızlı Tren İşletmeciliği Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2), 517-534. <https://doi.org/10.17130/ijmeh.2018239946>
- Yıldız, B. (2020). Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamalarının Performans Üzerindeki Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile Analizi. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-22.
- Yıldız Çankaya, S. (2015). Tedarik Zinciri Yönetimine Sürdürülebilirlik Perspektifinden Bakış ve Yeşil Uygulamalar (Doktora Tezi). Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze
- Zhang, Z., Gong, B., Tang, J., Liu, Z. & Zheng, X. (2019). The Joint Dynamic Green Innovation and Pricing Strategies for A Hybrid System of Manufacturing and Remanufacturing with Carbon Emission Constraints. *Kybernetes*, 48, 1699–1730. <https://doi.org/10.1108/K-06-2018-0339>
- Zhu, Q. & Sarkis, J. (2004). Relationships Between Operational Practices and Performance Among Early Adopters of Green Supply Chain Management Practices in Chinese Manufacturing Enterprises. *Journal of Operations Management*, 22(3), 265-289
- Zhu, Q., Lai, K. & Sarkis, J. (2008a). Green Supply Chain Management Implications for “Closing the Loop”. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 44(1), 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.tre.2006.06.003>
- Zhu, Q., Sarkis, J. & Lai, K. H. (2008b). Confirmation of A Measurement for Green Supply Chain Management Practices Implementation. *International Journal of Production Economics*, 111, 261-273. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2006.11.029>

EXTENDED SUMMARY:

Green supply chain practices (GSCP) are of great importance for enterprises to reduce environmental impacts, conserve natural resources, and promote sustainability. The study investigated whether green innovation mediated the relationship between GSCP and environmental performance. To our knowledge, this is the first study to examine the mediating role of green innovation in the relationship between GSCP and environmental performance.

The study population consisted of 160 manufacturing enterprises operating inside and outside of organized industrial zones in Ordu province and its districts (Ünye and Fatsa). The sample consisted of 155 manufacturing enterprises whose data were completely accessed.

In line with the aim of the research, the following hypotheses were developed.

H1: GSCP has a positive and significant effect on environmental performance.

H2: GSCP has a positive and significant effect on green innovation.

H3: Green innovation has a significant and positive effect on environmental performance.

H4: Green innovation mediates the effect of GSCP on environmental performance.

The data were collected face-to-face using a survey. The questionnaires were filled in by the business owner / senior manager / assistant manager / R&D unit manager / relevant unit manager on behalf of each enterprise. During the data collection, the researcher was present to answer each participant's questions. The questionnaire consisted of four sections. The first section

included questions on descriptive information about the enterprises (district of operation, sector of operation, total duration of operation, number of personnel, environmental and quality management systems). The second section had statements related to GSCP. The third section included statements on environmental performance. The fourth section includes a total of 40 items consisting of statements on green innovation. The GSCP scale was developed by Zhu et al. (2008a). It consists of 16 items and 4 subscales (green purchasing, eco-design, cooperation with customers, and recovery of investment). The environmental performance scale was developed by Zhu et al. (2008b). It consists of 6 items. The green innovation scale was developed by Li et al. (2022). It consists of 18 items in four subscales (green technological innovation, green product innovation, green organizational innovation, and green environmental innovation). The level of realization of the statements related to GSCP was measured as 5: very high and 1: very low. The items of the environmental performance and green innovation scales were rated on a 5-point Likert-type scale (5: strongly agree,... 1: strongly disagree).

Normality was tested. Exploratory factor analyses were conducted for the scales. The relationships between all variables were analyzed using correlation test. The hypotheses were tested using regression analysis. The data were analyzed using the Statistical Package for Social Sciences (SPSS, v. 20.0). Mediation models examine the interaction between an independent variable and a mediator variable and the relationship between the mediator variable and the dependent variable instead of the direct relationship between an independent and a dependent variable (Yılmaz & İlhan Dalbudak, 2018). The method proposed by Baron and Kenny was used to determine the mediation effect (Baron & Kenny, 1986). Sobel test was used to determine the mediation effect.

The results showed that GSCP (independent variable) had a significant effect on environmental performance (dependent variable) ($\beta=0.688$; $p=.001$). Therefore, hypothesis H1 was accepted. GSCP was also found to have a significant effect on green innovation ($\beta=0.732$; $p=.001$). Therefore, H2 hypothesis was also accepted. Green innovation (mediating variable) significantly affected environmental performance (dependent variable) ($\beta=0.814$; $p=.001$). Thus, hypothesis H3 was accepted. Finally, by including GSCP (independent variable) and green innovation (mediating variable) together in the model, the R2 value for explaining environmental performance decreased ($\beta=0.659$; $p=.001$). The regression coefficient of the independent variable decreased ($\beta=0.212$; $p=.002$). Therefore, we can state that green innovation partially mediates the relationship between GSCP and environmental performance. In order to reach a definitive conclusion, the significance of the amount of decrease in Beta (β) values was evaluated using the Sobel test. In this context, the results of the Sobel test were calculated as $Z=2.875$ $p=.004$. According to this result, H4 was accepted.

Review Article

Submission Date
15 / 10 / 2024

Admission Date
29 / 12 / 2024

How to Cite:

Kavak, M. K. (2024). Toplumsal Cinsiyet ve Çevresel Güvenlik. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 316-331. <https://doi.org/10.53472/jenas.1567988>

Toplumsal Cinsiyet ve Çevresel Güvenlik

Gender and Environmental Security

Muhammed Kasım KAVAK¹

Öz:

Kadınların doğa ile olan tarihsel ve felsefi bağı incelendiğinde Neolitik Dönem'den günümüze bu yakınlığın çeşitli örneklerine rastlamak mümkündür. Çatalhöyük'te olduğu gibi erken kültürler kadın ve doğurganlık sembollerinin karşılıklı ilişkisini vurgularken, Platon ve Aristoteles gibi Yunan filozofları doğayı hem biyolojik hem de sosyal rollerle ilişkilendirirler bile dişil bir güç olarak adlandırmışlardır. Orta Çağ Hıristiyan teolojisi kadın ve doğayı kontrol edilmesi gereken güçler olarak nitelendirirken, Doğu'daki karşıtları Hindu ve Taoist dini görüşler onları bütünü tamamlayıcı unsurları olarak görmüştür. Yeni dönemler -Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi- başka düşünceleri de beraberinde getirmiştir: Rousseau ve Wollstonecraft gibi düşünürlerin yazıları, kadınların topluma ve doğaya katılımı ve rollerine ilişkin söylemi genişletmiştir. Günümüzde ekofeminizm, çevresel ve sosyal adalet konularında bu çeşitli söylemleri eleştirmektedir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ve çevresel güvenliğin birbiriyle bağlantısı ve gıda/geçim güvencelerinin toplumsal cinsiyete dayalı deneyimlerinin çevresel değişim sürecinde nasıl şekillendiği incelenmiştir. İnceleme bibliyometrik analiz yöntemiyle gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler tablolar halinde analiz edilmiştir. Kadınların çevresel güvenlik konusundaki etkinliğinin literatürde de kabul edildiği görülmüştür. Bu nedenle çevresel güvenliğin toplumsal cinsiyet hareketlerinden ve dolayısıyla "dezavantajlı" olarak nitelendirilen müştereklerin herhangi birinden ayrı düşünülmesinin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Güvenlik, Doğa, Ekofeminizm, Kadın, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT:

When the historical and philosophical connection of women with nature is analysed, it is possible to find various examples of this closeness from the Neolithic period to the present day. While early cultures, such as Çatalhöyük, emphasised the mutual relationship between women and fertility symbols, Greek philosophers such as Plato and Aristotle called nature a feminine force, even if they associated it with both biological and social roles. Medieval Christian theology characterised women and nature as forces to be controlled, while their Eastern counterparts, Hindu and Taoist religious views, saw them as complementary elements of the whole. New eras - the Renaissance, the Enlightenment and the Industrial Revolution - brought with them other ideas: The writings of thinkers such as Rousseau and Wollstonecraft expanded the discourse on the role and participation of women in society and nature. Today, ecofeminism critiques these various discourses on environmental and social justice issues. This study analyses the interconnectedness of gender and environmental security and how gendered experiences of food/subsistence security are shaped in the process of environmental change. The study was conducted through bibliometric analysis and the data obtained were analysed in tables. The effectiveness of women in environmental security is also recognised in the literature. For this reason, it is analysed that environmental security is influenced by gender movements and therefore by the experiences of women who are characterised as 'disadvantaged'.

KEYWORDS: Gender, Environmental Security, Woman, Nature, Ecofeminism

¹ **Corresponding Author:** Barış Mahallesi 70. Sok. Yalçın Vista 2/10 Safranbolu, muhammed.kavak@karabuk.edu.tr, 0000-0003-3944-7494

GİRİŞ:

*Çevresel Güvenlik; tüm canlı/cansızlar ve insan eliyle üretilmiş tüm müştereklerin var olma hakkını ve/veya yaşamını, sağlığını, refahını ve sürdürülebilirliğini tehdit eden çevresel riskler, tehlikeler ve değişikliklere karşı korunmasını ve bu tehditlerin önlenmesi, giderilmesi azaltılması veya yönetilmesi için yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde alınan önlemleri ifade eder. Bu kavram, doğal, tarihi, kültürel ve toplumsal müştereklerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını içerir. Savaş, çatışma, nükleer felaketler, biyoçeşitlilik kaybı, iklim krizi, kirlilik ve çevresel bozulma gibi çeşitli çevresel sorunların yanı sıra bu sorunların sosyal, ekonomik ve politik, kültürel, toplumsal, hukuki, psikolojik etkilerini de kapsar.*²

Kadın ve doğa ilişkisi, tarih boyunca çeşitli kültürler ve medeniyetler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Neolitik çağlardan itibaren, kadınlar ve doğa arasında doğurganlık ve bereket sembolleri üzerinden bir bağ kurulmuş, örneğin Çatalhöyük'teki bereket tanrıçası figürleri bu ilişkinin somut kanıtlarını sunmuştur. Antik Yunan'da ise Platon ve Aristoteles³, doğayı dışı bir ilke olarak ele almış, kadın ve doğa arasındaki bağı biyolojik ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tartışmışlardır.⁴ Orta çağ Avrupası'nda Hristiyan teolojisi, Havva figürü aracılığıyla kadını doğa ve günahla ilişkilendirmiş, bu dönemde kadın ve doğa kontrol edilmesi gereken güçler olarak görülmüştür. Doğu medeniyetlerinde ise, özellikle Hindistan ve Çin'de, kadın ve doğa ilişkisi daha bütünleşmiş bir biçimde ele alınmıştır. Hinduizm'in Shakti tanrıçası ve Taoizm'deki yin-yang kavramları, kadın ve doğanın birbirini tamamlayıcı unsurlar olduğunu vurgulamıştır.

Rönesans dönemi, doğa üzerine yapılan gözlemlerle, doğanın dinamik ve etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuş, bu da kadın ve doğa ilişkisini daha karmaşık hale getirmiştir. 18. ve 19. yüzyıllarda, Endüstri Devrimi ve Aydınlanma ile, doğa ve kadın ilişkisi üzerine yapılan tartışmalar derinleşmiş, Jean-Jacques Rousseau ve Mary Wollstonecraft gibi düşünürler bu ilişkinin sosyal ve politik boyutlarını ele almışlardır. Ekofeminizm, özellikle ikinci dalga feminizmin etkisiyle, kadınların doğa ile olan ilişkisini ekolojik ve sosyal adalet bağlamında değerlendirmiştir. Sonuç olarak, kadın ve doğa arasındaki ilişki tarih boyunca farklı kültürel, felsefi ve sosyal perspektiflerden incelenmiş, bu çeşitlilik ekofeminizmin zengin ve çok katmanlı yapısını oluşturmuştur. Kadınların ve doğanın tarihsel olarak nasıl algılandığı ve temsil edildiği, ekofeminizmin temelini oluşturur ve bu ilişkinin derinlemesine anlaşılması hem feminist hem de çevresel hareketler için hayati öneme sahiptir.

Son yirmi yıl içinde, akademisyenler, politika yapımcılar ve medya hem geleneksel hem de geleneksel olmayan güvenlik sorunları ile küresel çevrenin değişen durumu arasındaki bağlantıların giderek daha fazla farkına varmıştır. Bu bağlamda, "çevresel güvenlik" ve "kaynak çatışması" gibi kavramlar, bu kritik bağlantıları ifade etmek için kullanılmıştır. Akademisyenler, çevresel güvenlik kavramını çeşitli şekillerde kullanmanın yanı sıra, güvenlik ve çevre arasındaki ilişkiyi ifade etmek için farklı terminolojiler de geliştirmişlerdir. Bu terminolojiler ve kavramsal çerçeveler arasında bağlantı kurmaya yönelik çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Ancak, çevresel güvenlik ve toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının keşifini sistematik olarak ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Erkekler ve kadınlar, yalnızca cinsiyetlerinden dolayı değil, aynı zamanda sosyoekonomik statüleri ve etnik kökenleri gibi diğer kimlik bileşenleri nedeniyle de gıda güvensizliği ve geçim kaynağı güvensizliği gibi olguları farklı şekillerde deneyimleme eğilimindedirler. Örneğin, varlıklı erkekler kuraklıktan belirli ölçüde etkilenirken, yoksul kadınlar bu durumu çok daha ağır şekilde deneyimleyebilirler. Bu farklı deneyimler, çevresel güvenlik bağlamında toplumsal cinsiyetin neden kritik bir analitik kategori olduğunu vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyetin çevresel güvenlik analizlerine dahil edilmesi, aynı zamanda politika yapımcılar için de hayati öneme sahiptir. Çevresel değişikliklerin etkilerini hafifletmeye yönelik politikaların tasarımı ve uygulanması sırasında toplumsal cinsiyet perspektiflerinin göz önünde bulundurulması, daha adil ve etkili çözümler üretme potansiyelini artırır. Özellikle kadınlar, kırsal alanlarda gıda üretimi ve su yönetimi gibi kaynakların yönetiminde merkezi bir rol oynadıkları için, bu politikaların başarısı toplumsal cinsiyet duyarlılığına bağlıdır. Ek olarak, toplumsal cinsiyet perspektifi, çevresel güvenlik çalışmalarında mevcut olan epistemolojik ve metodolojik boşlukları doldurmaya yardımcı olabilir. Toplumsal cinsiyet analizleri, geleneksel güvenlik paradigmasının ötesine geçerek, güvenlik sorunlarının daha kapsayıcı ve bütünsel bir şekilde ele alınmasını sağlar. Bu yaklaşım, sadece askeri tehditleri değil, aynı zamanda ekolojik tehditleri ve bunların toplumsal etkilerini de içeren geniş bir güvenlik yelpazesi sunar.

Sonuç olarak, çevresel güvenlik ve toplumsal cinsiyet keşifinin sistematik olarak incelenmesi hem akademik araştırmalar hem de politika yapımı açısından önemli bir boşluğu doldurur. Bu keşif, çevresel tehditlerin toplumsal cinsiyet boyutunu anlamak ve bu tehditlerle başa çıkmak için daha etkili stratejiler geliştirmek adına kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, akademisyenler ve politika yapımcılar, çevresel güvenlik çalışmalarında toplumsal cinsiyet perspektifini daha fazla dikkate almalıdır. Eleştirel güvenlik

² Bu tanım 19 Nisan 2024 günü, AÜSBF, Çevresel Güvenlik Doktora Dersinde, Nesrin Algan, Gökçe Karalezli Aydoğan, Muhammed K. Kavak, İrfan Önal, Ahmet Emin Pir, Fatih Işık, İrem Gürel ve (Mehmet Ayyaz) tarafından müştereken yapılmıştır.

³ "Milattan Önce (MÖ) 335'te Aristo, kadınların tek işlevinin yalnızca bebeği rahminde taşıyıp, doğumdan sonra ona bakmak olduğunu ifade ederken henüz dünyaya gelmemiş bebeğin tüm özelliklerini de babadan aldığını öne sürmektedir" (Kovancı, 2019)

⁴ "...kadınlar, ergin özgür bireylerin yarısını meydana getirir. Çocuklar ise geleceğin yurttaşlarıdır." -Aristoteles (Politika,1975, Kitap 1, Bölüm 13)

yaklaşımlarıyla birlikte güvenlik kavramının anlamında genişleme yaşanmıştır. Çevresel güvenlik ve toplumsal cinsiyet kavramları da bu genişlemeyle birlikte daha fazla üzerinde durulan kavramlar haline gelmiştir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet ve çevresel güvenliğin etkileşiminin "feminist bir çevresel güvenlik yaklaşımı" bağlamında ele alınması da yanlış olmayacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde uluslararası güvenlik çalışmaları ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarında toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde durulacaktır. Bu bölümde özellikle idealizm ve realizmin güvenlik kavramına militarist ve dar bakışına karşılık eleştirel okulların geniş tanımlamalarına değinilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise feminist bir çevresel güvenlik anlayışının inşası üzerine değerlendirme yapılacaktır. Bu bölümde feminist bakış açısına neden ihtiyaç duyulduğu ve ekofeminizmin çevreye bakışı ele alınacaktır.

Toplumsal cinsiyet ve çevresel güvenlik hakkında yapılmış sınırlı çalışmalara bakıldığında konunun genelde "Toplumsal cinsiyet, güvenlik ve çevre tartışmalarının neresinde yer alıyor?" sorusu üzerinden ele alındığını görmek mümkündür. Buradan hareketle geleneksel ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarında toplumsal cinsiyetin nasıl ele alındığına bakmak; ardından çevresel güvenlik tartışmaları ile etkileşimini incelemek gerekmektedir. Ayrıca feminist güvenlik çalışmalarını da eleştirel güvenlik yaklaşımları kapsamında ele alırsak, diğer eleştirel ekollerde olduğu gibi, temel eleştirilerinden birinin çevrenin bir güvenlik gündemi olarak kabul edilmemesi olduğu da görmüş olunur. Bu haliyle çalışmanın konusunu "eleştirel bir güvenlik yaklaşımı olarak feminist güvenlik çalışmalarının çevresel güvenlik açısından önemi" şeklinde özetlemek de mümkün olacaktır.

1. Güvenlik ve Çevre Tartışmalarında Toplumsal Cinsiyet

"Toplumsal cinsiyet" kavramı feminist literatüre 1972'de sosyolog Ann Oakley tarafından kazandırılmıştır (Ecevit, 2021). *Sex, Gender and Society* adlı eserinde Oakley, teknolojinin biyoloji ve toplum arasındaki bağı yeni bir noktaya getirdiğini, buna karşın erkeklik ve kadınlık algılarımızda büyük bir değişim yaşanmadığını belirtmiştir. İki kavram arasındaki farkların özellikle toplumsal roller üzerinden yeniden ele alınması gerektiğini savunmuş, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına odaklanmıştır (Oakley, 1985:16).

Kavram, kadınların ve erkeklerin toplumda üstlenmesi beklenen rolleri, davranışları ve sorumlulukları anlamak için kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan ziyade kültürel ve sosyal yapılar tarafından şekillendirilmektedir. Bu kavram, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini daha iyi anlamak için geliştirilmiştir. Zamanla, toplumsal cinsiyet teorisi, sadece kadın ve erkekleri değil, aynı zamanda trans ve cinsiyet normlarını aşan bireyleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir (Rubin, 2012). Bu gelişmeler, toplumsal cinsiyetin sabit bir kategori olmadığını ve değişebileceğini göstermektedir. Günümüzde, bazı çevrelerce eleştirilse de toplumsal cinsiyet eşitliği ve daha kapsayıcı politikalar geliştirmek için önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal yapıları ve bireyler arası ilişkileri anlamada kullanılan temel kavramlardan biri haline gelmiştir (Ecevit, 2021; Schroeder & Liben, 2021).

Toplumsal cinsiyet kavramının derinlemesine incelenmesi, sadece sosyal ve kültürel yapıların değil, aynı zamanda güvenlik ve çevre gibi daha geniş alanların da etkilendiğini gösterecektir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyetin güvenlik politikaları üzerindeki etkisinin incelenmesi, bu politikaların nasıl şekillendiğinin ve hangi sonuçları doğurduğunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Güvenlik ve çevre söyleminde toplumsal cinsiyetin önemi gerek akademik literatürde gerek politik alanda giderek daha fazla kabul görmektedir. Genellikle devlet merkezli ve militarist yaklaşımların hakim olduğu geleneksel güvenlik çalışmaları, toplumsal cinsiyet dinamiklerini bu alandan ayırma eğiliminde olmuştur. Ancak toplumsal cinsiyet perspektifinin eklenmesi, güvenlik politikalarının erkekler ve kadınlar üzerindeki farklı etkilerini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım sadece güvenlik meselelerine dair anlayışı zenginleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda günümüzün küresel sorunlarını etkili bir şekilde ele almak için elzem olan daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir güvenlik paradigmasını da teşvik etmektedir.

1.1. Uluslararası Güvenlik Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyet

Uluslararası güvenlik çalışmaları alanı geleneksel olarak devlet merkezli, militarist ve genellikle ataerkil görüşlere öncelik veren perspektiflerin hâkimiyetinde olmuştur. Ancak toplumsal cinsiyetin güvenlik teorilerine entegre edilmesi, güvenliğin nasıl anlaşıldığı ve ele alındığı konusunda önemli dönüşümler getirmiştir. Toplumsal cinsiyet, güvenlik sorunlarının erkekler ve kadınlar üzerindeki farklılaşan etkilerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmakta ve güvenlik politikalarını ve uygulamalarını şekillendiren toplumsal cinsiyete dayalı güç yapılarını gözler önüne sermektedir.

Realizm, devlet egemenliği, askeri güç ve ulusal çıkarlara odaklanan uluslararası ilişkilerdeki en etkili teorilerden biridir. Hans Morgenthau, Kenneth Waltz ve John Mearsheimer gibi önde gelen realist akademisyenler, uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve devletlerin hayatta kalmak için askeri yeteneklerine güvenmeleri gerektiğini savunmaktadır (Aydın, 2004). Realizm güç politikasının, rekabetin ve çatışmanın kaçınılmazlığının önemini vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, realizm doğası gereği eril bir önyargıya sahip olduğu için eleştirilmiştir. Realizmin güç, rekabet ve çatışmaya odaklanması geleneksel eril nitelikleri yansıtırken, insan güvenliği, sosyal refah ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konular genellikle marjinalleştirilir. Realist yaklaşımlar, savaş ve militarizasyonun kadınları nasıl orantısız bir şekilde etkilediğini ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin güvenlik dinamiklerini anlamada nasıl merkezi bir öneme sahip olduğunu göz ardı etme eğilimindedir. Örneğin, askeri güce yapılan realist

vurgu, askeri çatışmaların sivil halk, özellikle de yerinden edilme, cinsel şiddet ve geçim kaynaklarının kaybindan muzdarip olan kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkisini göz ardı etmektedir. (Crawford, 2000; Karabulut, 2021)

Liberal uluslararası ilişkiler teorileri iş birliğini, kurumları ve demokratik değerlerin teşvik edilmesini vurgulamaktadır. Immanuel Kant⁵, Robert Keohane ve Joseph Nye gibi önde gelen liberal akademisyenler, uluslararası kurumların, ekonomik karşılıklı bağımlılığın ve demokrasinin yayılmasının daha barışçıl bir dünyaya katkıda bulunduğunu savunmaktadır (Kant, 1795; Keohane, 1984; Nye, 2004) Bu bağlamda güvenlik, salt askeri yeteneklerin ötesine geçerek ekonomik istikrar, siyasi haklar ve uluslararası iş birliğini de kapsamaktadır. Liberal güvenlik yaklaşımları, realizme kıyasla toplumsal cinsiyet perspektiflerini entegre etmeye daha açık olmuştur. Kadın hakları da dahil olmak üzere insan haklarının önemini vurgulamakta ve uluslararası örgütlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmedeki rolünü kabul etmektedirler. Örneğin Birleşmiş Milletler, barışın inşası ve çatışma çözümünde kadınların rolünü vurgulayan 1325 sayılı Karar aracılığıyla Kadın, Barış ve Güvenlik (WPS) gündeminin ilettilmesinde etkili olmuştur.(BMGK, 2000) Bununla birlikte, feminist akademisyenler, liberalizmin toplumsal cinsiyeti temel bir analitik kategori olarak görmek yerine genellikle bir eklenti olarak ele aldığını ve bu nedenle güvenlik sorunlarının temelini oluşturan yapısal eşitsizlikleri tam olarak ele alamadığını savunmaktadır. (Özkeçeci, 2019)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve ABD Başkanı Woodrow Wilson ile ilişkilendirilen idealizm, küresel barış ve güvenliğin sağlanmasında uluslararası hukukun, ahlaki değerlerin ve uluslararası örgütlerin rolünü vurgulamaktadır. İdealizmdeki toplumsal cinsiyet perspektifleri, kapsayıcı yönetişimin ve insan haklarının korunmasının önemine işaret etmektedir. İdealizm, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını küresel düzeyde savunmak için fırsatlar yaratsa da feminist eleştiriler pratik mekanizmaların eksikliğine ve uluslararası kurumların derinlerde yatan toplumsal cinsiyet önyargılarını ele alma becerisine ilişkin aşırı iyimser görüşe işaret etmektedir. İnşacı teoriler ise uluslararası ilişkilerin sosyal inşasına odaklanarak devlet davranışını şekillendirmede fikirlerin, normların ve kimliklerin rolüne dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet normlarının ve kimliklerinin güvenlik politikalarını ve uygulamalarını nasıl etkilediğini inceleyen inşacı güvenlik analizlerinin merkezinde yer almaktadır. Erkeklik ve kadınlığın inşası, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirerek ve "koruyucu" (erkek) ve "korunan" (kadın) anlatıları aracılığıyla militarist yaklaşımları meşrulaştırarak askeri kurumları ve savaşın yürütülmesini şekillendirmektedir. (Karabulut, 2021)

Anlaşılabacağı üzere geleneksel uluslararası güvenlik teorileri genel itibariyle militarist bir yaklaşıma sahiptir. Güvenlik kavramını günümüzdeki yaklaşımlara nazaran daha dar bir anlamda ele alan geleneksel teoriler çevresel güvenlik ve toplumsal cinsiyet konularını da gündem haline getirmemiştir. Bu iki kavramın güvenlik çalışmalarının gündemi haline gelmesi eleştirel güvenlik yaklaşımları ile mümkün olmuştur.

1.2. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımlarında Çevresel Güvenlik ve Toplumsal Cinsiyet

Eleştirel güvenlik çalışmaları, güvenliğe yönelik geleneksel devlet merkezli ve militarist yaklaşımlara meydan okuyan geniş bir yelpazeyi temsil etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan eleştirel güvenlik çalışmaları, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları da dahil ederek ve insan güvenliğinin önemini vurgulayarak güvenlik kavramını genişletmeyi ve derinleştirmeyi amaçlamaktadır. (Steans vd., 2010) Aşağıda eleştirel güvenlik çalışmalarının ortaya çıktığı temel okullar ve yaklaşımlar yer almaktadır.

1.2.1. Paris Okulu

Didier Bigo ve diğerleri gibi akademisyenlerle ilişkilendirilen Paris Okulu, güvenliğin sosyolojik ve uygulama odaklı yönlerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, sınır muhafızları, polis ve istihbarat teşkilatları gibi güvenlik profesyonellerinin günlük faaliyetleri aracılığıyla güvenliğin nasıl uygulandığını ve inşa edildiğini vurgulamaktadır. Paris Okulu, güvenlik uygulamalarının sosyal düzeni nasıl şekillendirdiğinin anlaşılabilmesi için "güvenlik aygıtları" kavramını kullanmıştır (Peoples, Vaughan-Williams, 2014). Paris Okulu'nun temel argümanlarına bakıldığında "uygulama olarak güvenlik" ve "gündelik güvenlik" ayrımını görmek mümkündür;

- Uygulama Olarak Güvenlik: Paris Okulu, odağı devlet merkezli bir kavram olarak güvenlikten, sosyal ve siyasi düzeni üreten bir dizi uygulama ve söylem olarak güvenliğe kaydırmaktadır.
- Gündelik Güvenlik: Paris Okulu, güvenlik profesyonellerinin gündelik pratiklerini inceleyerek, daha geniş güvenlik dinamiklerine katkıda bulunan mikro düzeydeki etkileşimleri vurgulamaktadır.

⁵ Immanuel Kant'ın "A Perpetual Peace: A Philosophical Sketch" adlı eseri, geleneksel sayfa düzeni yerine makaleler ve ekler şeklinde yazılmıştır. Bu nedenle, uluslararası kurumlar, ekonomik karşılıklı bağımlılık ve demokrasinin yayılmasının daha barışçıl bir dünyaya katkıda bulunduğu dair fikirler, belirli bir sayfadan ziyade yazı boyunca tartışılmaktadır.

- Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri: Paris Okulu'nun kendisi özel olarak toplumsal cinsiyete odaklanmasa da gündelik uygulamalara yaptığı vurgu, toplumsal cinsiyete dayalı varsayımların ve normların güvenlik uygulamalarına nasıl yerleştiğini analiz etmek için yararlı bir çerçeve sağlamaktadır. (Steans vd., 2010; Peoples, Vaughan-Williams, 2014)

1.2.2. Aberystwyth Okulu

Galler Okulu olarak da bilinen Aberystwyth Okulu, Ken Booth ve Richard Wyn Jones gibi akademisyenlerle ilişkilendirilmektedir. Bu ekol, güvenlik çalışmalarının özgürleştirici potansiyelini vurgulamakta ve güvenliğin devletlerden ziyade bireylerin korunması ve güçlendirilmesine odaklanacak şekilde yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadır (Peoples, Vaughan-Williams, 2014). Aberystwyth Okulu'nun temel argümanları incelendiğinde eleştirel teori yaklaşımı ve özgürleştirici güvenlik kavramı ile karşılaşmaktadır;

- Özgürleştirici Güvenlik: Aberystwyth Okulu, insan refahına, adalete ve baskıdan kurtulmaya öncelik veren bir güvenlik tanımını savunmaktadır.
- Eleştirel Teori: Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisinden yola çıkan bu yaklaşım, mevcut iktidar yapılarını eleştirmekte ve güvenlik politikalarının toplumsal eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.
- Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri: Aberystwyth Okulu'nun özgürleşmeye odaklanması feminist eleştirilerle uyumludur, çünkü her iki perspektif de güvensizlik ve eşitsizliği sürdüren altta yatan sosyal ve siyasi yapıları ele almaya çalışmaktadır. (Steans vd., 2010)

1.2.3. Kopenhag Okulu

Ole Wæver ve Barry Buzan gibi akademisyenler tarafından geliştirilen Kopenhag Okulu, güvenikleştirme kavramını ortaya atmıştır. Güvenikleştirme, sorunların varoluşsal tehditler olarak çerçevelendiği, olağanüstü önlemler gerektiren ve siyasi prosedürün normal sınırları dışında eylemleri haklı çıkaran süreci ifade etmektedir (Baysal, Lülecı, 2015). Okulun temel argümanları arasında güvenikleştirme ve güvenlik sektörleri (alanları) yer almaktadır.

- Güvenikleştirme Teorisi: Bu teori, siyasi aktörlerin tehditleri nasıl kurguladıklarını ve tepkileri nasıl harekete geçirdiklerini inceleyerek güvenliğin öznel doğasını vurgulamaktadır.
- Güvenlik Alanları (sektörleri): Kopenhag Okulu güvenlik kavramını askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik gibi çeşitli sektörleri içerecek şekilde genişletir.
- Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri: Güvenikleştirme teorisi, toplumsal cinsiyete dayalı söylemlerin belirli konuları güvenlik tehdidi olarak inşa etmek için nasıl kullanıldığını analiz etmek için bir çerçeve sunmaktadır. Bir konunun neden ve nasıl güvenlik sorunu olarak görüldüğünü incelemektedir. Örneğin, göç meselesi ele alındığında, bu durumun bir güvenlik tehdidi olarak tanımlanması, genellikle göçmenlerin belirli kalıplaşmış özelliklere sahip oldukları varsayımıyla yapılmaktadır. Bu kalıplaşmış özellikler, cinsiyet (erkek göçmenlerin suç işleyebileceği endişesi) veya ırk (belirli etnik grupların terörizmle ilişkilendirilmesi) gibi temellere dayanmaktadır.

1.2.4. Post-Yapısalcı Yaklaşımlar

David Campbell gibi akademisyenlerle ilişkilendirilen post-yapısalcı güvenlik yaklaşımları, güvenlik gerçekliklerinin inşasında dil, söylem ve iktidarın rolünü vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlar, güvenlik söylemlerinin kimlikleri ve sosyal ilişkileri nasıl şekillendirdiğini incelemek için Michel Foucault ve diğer post-yapısalcı teorisyenlerin çalışmalarından yararlanmaktadır. Bu yaklaşımlarda söylem analizi, kimlik ve güvenlik kavramları ön plana çıkmaktadır. (Aydın-Düzgıt, 2015)

- Söylem Analizi: Post-yapısalcı yaklaşımlar güvenlik söylemlerinin güç ilişkilerini ve sosyal hiyerarşileri nasıl ürettiğini ve yeniden ürettiğini analiz eder.
- Kimlik ve Güvenlik: Bu yaklaşımlar, güvenlik uygulamalarının ulusal, etnik ve toplumsal cinsiyet kimlikleri gibi kimliklerin inşasıyla nasıl bağlantılı olduğunu inceler.
- Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri: Post-yapısalcı yaklaşımlar, cinsiyetçi söylem ve uygulamaların güvenlik politikalarını ve algılarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koyduğu için feminist analizler için özellikle fayda sağladığını söylemek mümkündür. Örneğin, kadınların güvenlik anlatılarında mağdur olarak resmedilmesi paternalist (babacılık) ve korumacı politikaları güçlendirebilmektedir. (Steans vd., 2010)

1.2.5. Sömürgecilik Sonrası Analiz

Edward Said, Gayatri Spivak ve Homi Bhabha gibi akademisyenlerin çalışmaları sonucu ortaya çıkan sömürgecilik sonrası analiz, çağdaş güvenlik uygulamalarında sömürgeciliğin mirasını eleştirmektedir. Bu yaklaşım, sömürgeci tarihlerin ve güç dinamiklerinin küresel güvenlik politikalarını nasıl şekillendirmeye devam ettiğini incelemektedir. Bu yaklaşımda güvenlik kavramının sömürgeleştirilmesi (Kalır, 2023; Tan, 2015) ve kesişimselliğe odaklanmaktadır (Kolasi, 2014)

- Güvenliği Sömürgeleştirme: Post-kolonyal analiz, kolonyal güç yapılarının ve söylemlerinin modern güvenlik uygulamalarında nasıl devam ettiğini ortaya çıkarmaya ve sorgulamaya çalışır.
- Kesişimsellik⁶: Bu yaklaşım, güvenlik dinamiklerinin şekillenmesinde ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve sömürge tarihinin kesişimini vurgulamaktadır.
- Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri: Post-kolonyal feminist akademisyenler, kolonyal mirasların toplumsal cinsiyete dayalı güç yapılarıyla nasıl kesiştiğini ve eskiden kolonileştirilmiş bölgelerdeki kadınların güvenliğini ve haklarını nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Kadınların ve ötekileştirilmiş toplulukların seslerini ve deneyimlerini dahil ederek güvenlik çalışmalarının sömürgecilikten arındırılması gerektiğini savunmaktadırlar. (Steans vd., 2010; Kolasi, 2014)

2. Toplumsal Cinsiyet ve Çevresel Güvenlik

Toplumsal cinsiyet ile çevresel güvenlik arasındaki ilişkinin doğru anlaşılabilmesi için Feminist güvenlik çalışmalarında⁷ ele alınan temel çevresel güvenlik kavramlarının okunması gerekmektedir. Çevresel bozulma, iklim değişikliği, çatışma ve çevre yönetimi gibi birçok konuyu içerisinde barındıran bu ilişki hakkında yapılan çalışmalar ne yazık ki sınırlıdır. Yapılan çalışmaların da genel itibarıyla toplumsal cinsiyet çalışan akademisyenler, aktivistler ve analistler tarafından yapıldığı görülmektedir. O sebeple konu hakkında bir yöntem sorunu hala bulunmaktadır. Bu sorunu aşabilmek için bu çalışmada toplumsal cinsiyet ve çevresel güvenlik arasındaki bağlantı eleştirel güvenlik çerçevesinde ele alınmıştır.

2.1. Toplumsal Cinsiyet ve Güvenlik

Feminist Güvenlik Çalışmaları, toplumsal cinsiyet ve güvenlik arasındaki önemli kesişimleri inceleyen bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma alanı, toplumsal cinsiyetin toplumu nasıl etkilediğini ortaya koymayı ve bu etkileri ele almayı amaçlayan feminist yaklaşımları içerir. Temel hedefler arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmak ve mevcut cinsiyetçi hiyerarşileri yıkmak yer alır (Detraz, 2014). Feminist güvenlik araştırmaları, savaş ve çatışmanın kadınları ve erkekleri nasıl farklı şekillerde etkilediğini inceler (Sjoberg & Peet, 2011). Bu araştırmalar, çatışmanın tüm aşamalarının toplumsal cinsiyetle şekillendiğini ve bu durumun genellikle kadınları güvenlik tehditlerine karşı daha savunmasız hale getirdiğini savunur. Bu alandaki araştırmacılar, güvenlik tanımlarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ve güvenlik çalışmalarının özgürleştirici bir amaç taşıması gerektiğini ileri sürmektedirler (Tickner, 2001; akt. Detraz, 2014).

Geleneksel güvenlik yaklaşımlarının aksine, feminist güvenlik çalışmaları, güvenlik meselelerini devlet düzeyinde değil, birey düzeyinde ele alır. Bu çalışmalar, savaş sırasında yaşanan olayları, savaşın nedenlerini ve sonlanma süreçlerini çözümler. Örneğin, feminist güvenlik çalışmaları, askeri müdahalelerin doğurduğu güvensizlikleri, savaş zamanı tecavüz, militarize fuhuş ve sivil kayıplar gibi olguları vurgular (Detraz, 2012; Demirtaş & Yeşilyurt, 2020). Aynı zamanda, feminist güvenlik araştırmacıları, savaş zamanında kadınları kurban olarak görmeyi yanıltıcı olabileceğini savunur ve kadınların çatışma sırasındaki deneyimlerinin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiğini belirtirler. (Detraz, 2014)

Kadınları barışla özdeşleştirmenin, kadınları ve barışı değersizleştirdiği ve kadınları uluslararası ilişkilerdeki "gerçek dünya" güvenlik çalışmalarından dışladığı ileri sürülmektedir (Tickner, 2004; akt. Detraz, 2014). Feminist güvenlik çalışmaları, kadınların savaş veya çatışma sırasında karşılaştıkları özel sorunları ve istismarları toplumsal cinsiyet rollerinden ve beklentilerinden kaynaklandığı perspektifinden ele alır. Sonuç olarak, feminist güvenlik çalışmaları dinamik ve sürekli büyüyen bir akademik çalışma alanıdır. Ancak, bu topluluk içinde çevresel sorunlara yeterince dikkat edilmediği de belirtilmektedir (Detraz, 2012; Detraz, 2014).

⁶ "intersectionalism" kavramının Türkçe çevirisi olarak kullanılan "kesişimsellik" kelimesi TDK'da yer almamaktadır. Ancak akademik literatüre bakıldığında son yıllarda doktora tezlerinde, araştırma makalelerinde ve yüksek lisans tezlerinde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında çeviri eserlerde kelimenin yine "kesişimsellik" olarak çevirildiği, alanda saha faaliyeti yürüten bazı derneklerce de raporlara yansıtıldığı görülmektedir (Bkz.: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi 2023 Yılı Faaliyet Raporu). (Akülkü, 2022; İşıcaık, 2023; Uzun, 2024; Ardic, 2022; Künüröçlü vd., 2021; Acar, 2022)

⁷ "feminist güvenlik çalışmaları" kavramının bazı akademik çalışmalarda ve "TR Güvenlik Portalı" gibi bazı platformlarda kullanıldığı görüldüğünden çalışmada bu haliyle ele alınmıştır. (Demirtaş, Yesilyurt, 2020; TRGP, 2020)

2.2. Toplumsal Cinsiyet ve Çevre

Feminist araştırmacılar, uzun süredir çevresel değişimlerin toplumsal cinsiyetle ilgili nedenlerini ve sonuçlarını belgeleyerek bu konularda düşünmeye teşvik etmektedirler. Joni Seager'ın 2003 tarihli çalışmasında belirttiği gibi, feminist çevrecilik, halk sağlığı, siyasi ekonomi, felsefe, bilim ve ekoloji alanlarında paradigmaları değiştirmektedir. Feminist çevre teorisi ve kadınların sahadaki eko-aktivizmi, hayvan haklarından çevresel sağlık ve refah ekonomisine, küresel ekopiratik süreçlerin ortaya konmasından çevre durumunun belirlenmesinde "bilim"e ayrıcalık tanınmasının sorgulanmasına kadar geniş bir yelpazede yaklaşımları dönüştürmektedir. (Seager, 2003)

Feminist çevre araştırmacıları, toplumsal cinsiyet ile çevresel değişim arasındaki bağlantıları uluslararası kurumların tanınmasını sağlamışlardır. Bu bağlantılar, 1975-1985 Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı ve özellikle 1985 Nairobi Kadın Konferansı ile 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı gibi çeşitli konferanslara dayanmaktadır. Bu dönemde, kadınların güçlendirilmesi için tatlı suya ve toprağa erişimin önemli olduğu kabul edilmiştir. Pekin Deklarasyonu'na göre, sürdürülebilir ekonomik büyüme, sosyal kalkınma, çevrenin korunması ve sosyal adalete dayalı yoksulluğun ortadan kaldırılması, kadınların ekonomik ve sosyal kalkınmada, eşit fırsatlar ve kadın ve erkeklerin tam ve eşit katılımı ile mümkün olacaktır (BM, 1995). Bu, kadınların günlük yaşamlarında çevre ile olan ilişkileri nedeniyle sürdürülebilir çevresel çözümler için gerekli bir unsur olduğunu göstermektedir. (Detraz, 2014)

Kadınların çevresel değişimle ilgili deneyimlerini genellemek zor olsa da bazı ortak eğilimler dikkat çekicidir. Susan Buckingham-Hatfield (2000), kadınların çeşitli kültürlerde benzer ev işleri yaptığını belirtir. Bu görevler arasında aile evini koruma ve çocuklar ile yaşlı akrabaların bakımını sağlama bulunmaktadır. Bu benzerlikler, kadınların çevresel değişimi genellikle erkeklerden farklı deneyimlemelerine yol açar, çünkü bakım rolü üstlenirler. Aile üyelerinin refahından sorumlu olmak, çevresel sorunların sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini en çok kadınların fark etmesine neden olur. Charlotte Bretherton (2003), kadınların çevre yönetiminde temel bir müşterek olması gerektiğini savunmakta ve **bunun neden yararlı olduğuna dair dört argüman sunmaktadır. Bunlar, etkinlik, eşitlik, ekofeminist ve özgürleştirici argümanlardır. Etkinlik argümanları, kadınların çevre ile olan ilişkilerinin onları çevresel yönetim şemalarını uygulamada öncü bir konuma getirdiğini ileri sürmektedir. Eşitlik argümanları, kadınların diğer gruplar gibi bu süreçlere dahil olma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Hem ekofeminist hem de özgürleştirici argümanlar, mevcut çevre koruma ve yönetiminde hüküm süren erkek egemen normları sorgulamaktadır. Her biri, başarılı çevresel yönetim için kadınları gerekli bir unsur olarak görmekte ancak kadınlara verilen özerklik oranında farklılık göstermektedir.**

Özellikle ekofeminizm, toplumsal cinsiyet meseleleri ile çevre arasındaki bağlantıları geniş ölçüde tartışılan bir alan olarak öne çıkmaktadır. Ekofeminizmin ne olduğu konusunda pek çok tartışma mevcuttur ve çeşitli ekofeminist yaklaşımlar bulunmaktadır. Karen Warren (1997), ekofeminizmi, kadınların, renkli insanların ve alt sınıfların muamelesi ile insan dışı doğanın muamelesi arasında önemli bağlantılar olduğunu savunan bir felsefi yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Bu bağlantıların doğasını, özellikle de kadın-doğa bağlantılarını kurmak ve bunların hem kadınlar hem de insan dışı doğa için özgürleştirici olanlarını belirlemek ekofeminist felsefenin ana hedeflerinden biridir. (Detraz, 2014). Ruether (1997), ekofeministler arasında iki ana düşünce çizgisi olduğunu belirlemiştir. Birinci çizgi, kadın-doğa bağlantısını hem kadınların hem de doğal dünyanın sahiplenilmesi ve egemenliği için bir gerekçe olarak kullanan ataerkil kültür tarafından inşa edilmiş bir sosyal ideoloji olarak görmektedir. Bu ekofeministler, kültürel düalizm kalıplarının kadınları ve doğayı, düşünce-duygu, hâkim-alt ve beden-zihin gibi ikilikler aracılığıyla erkeklerden ayırdığını savunur. Bu ikilikler, kadınların, erkeklerin ve doğanın gerçek bütünlüğünü ve karmaşıklığını gizler. İkinci düşünce çizgisi ise, ataerkil kadın-doğa bağlantısının her ikisinin de egemenliğini ve istismarını haklı çıkardığını kabul etmekte ancak kadınlar ve doğa arasında bazı derin olumlu bağlantıların da olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım, insanları ekosistemlerin içinde görebilir, ancak kadınlara bu bağlamda özel bir olumlu rol atfetmektedir. (Detraz, 2014; Plumwood, 2004)

Feminist çevre çalışmaları, toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırkın yerel çevrelerdeki deneyimleri nasıl şekillendirdiğini aydınlatmaya çalışmaktadır. Ayrıca, insan-çevre algılarının ve değerlerinin toplumsal cinsiyet mercikleri aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve toplumsal cinsiyet rollerinin ve varsayımlarının bu algıları nasıl etkilediğini incelemekle ilgilenir. Feminist çevre çalışmaları, çevre politikalarını ve güvenlik çalışmalarını yeniden değerlendirmeye teşvik etmekte ve bu konularda daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemeyi önermektedir.

Toplumsal cinsiyet ve çevre arasındaki bağın bir diğer boyutu da cinsiyet farklılıkları ve eşitsizliklerinin çevreyle alakalı her türden ilişkiyi, etkiyi ve kullanımı hem nitelik hem de kapsam açısından etkiliyor olmasıdır. Güneş (2013) çalışmasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çevrede şu yollarla derinleştiğini belirtmektedir;

- Doğal kaynakların kullanımında ve yönetiminde açık bir şekilde görülmektedir. Aile ve toplum içindeki eşitsiz ilişkiler kadınların kaynaklara erişimini sınırlamaktadır;
- Köklerini çevrenin eşitsiz kullanımında bulan geçim stratejilerinde ve çevreye, belirli kaynaklara ve çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeyinde açıkça ortaya çıkmaktadır;

- Kaynakların yönetilmesi, sahiplenilmesi ve bu kaynaklara erişim hakkına ilişkin sorumluluklarda da kendini göstermektedir;
- Çevreyle olan etkileşimlerde, çevreye yönelik algının yanı sıra çevre sorunlarının niteliği ve öneminin kavranabilmesi konusunda da ortaya çıkmaktadır (Güneş, 2013)

Sonuç olarak toplumsal cinsiyet ve çevresel güvenlik arasındaki ilişkinin çok boyutlu olduğu ve transdisipliner bir şekilde ele alınması gerektiği görülmektedir. Zira konunun, özellikle eşitlik, özgürlük, etkinlik ve sınıfsallık gibi noktalardaki kesişimselliği bunu zorunlu hale getirmektedir. Gerek feminist güvenlik çalışmalarında gerekse çevresel güvenlik çalışmalarında hem müşterekler hem de olgular bağlamında birbirleriyle ilişkili birçok nokta bulunmaktadır.

2.3. Çevresel Güvenlik için Neden Feminist Bir Bakış Açısına İhtiyaç Var?

Çevresel güvenlik için feminist bir bakış açısının öneminin anlaşılabilmesi için öncelikle toplumsal cinsiyet çalışmalarının güvenlik çalışmalarına katkılarının incelenmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyetin güvenlik çalışmalarına eklemlendirilmesi, alan üzerinde derin etkiler yaratmış, kapsamını genişletmiş ve analizlerini derinleştirmiştir. Toplumsal cinsiyetin güvenlik çalışmalarına katkıları birkaç temel alanda kategorize edilebilir: (Detraz, 2014)

- Güvenlik Tanımının Genişletilmesi
 - İnsani Güvenlik: Burada bireylerin şiddetten, yoksulluktan ve çevresel bozulmadan korunmasına vurgu yapılmaktadır. Cinsiyete dayalı analizler, kadınların ve erkeklerin bu tehditleri nasıl farklı deneyimlediklerini ortaya koymaktadır (Parlaktuna, 2010)
 - Ekonomik Güvenlik: Kaynaklara erişim, istihdam ve finansal istikrar da dahil olmak üzere güvenliğin ekonomik boyutlarının vurgulanması. Toplumsal cinsiyet perspektifleri, ücret farklılıkları ve istihdam ayrımcılığı gibi ekonomi politikalarının kadınlar üzerindeki etkisini incelemektedir.
 - Çevresel Güvenlik: Çevresel bozulma ve iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki etkilerinin dikkate alınması. Toplumsal cinsiyet analizleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların çevresel krizlerden nasıl orantısız bir şekilde etkilendiğini göstermektedir.
- Cinsiyete Dayalı Güvensizliklerin Vurgulanması:
 - Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet: Aile içi şiddet, cinsel saldırı ve insan ticaretinin kritik güvenlik sorunları olarak kabul edilmesi. Feminist akademisyenler, bu şiddet türlerinin özel meseleler olmadığını, önemli kamusal ve güvenlik etkileri olduğunu savunmaktadır.
 - Üreme Hakları ve Sağlık: Üreme sağlığı hizmetlerine ve haklarına erişimin kadınların güvenliğinin nasıl ayrılmaz bir parçası olduğunun incelenmesi. Bu, anne sağlığı, doğum kontrolü ve kürtaj gibi konuları içerir.
 - Siyasi Katılım: Kadınların siyasi katılımının ve karar alma süreçlerinde temsil edilmesinin önemini vurgulamak. Toplumsal cinsiyete dayalı analizler, kadınların siyasetten dışlanmasının demokratik yönetim ve güvenliğe nasıl zarar verdiğini göstermektedir.
- Militarizm ve Devlet Merkeziliğin Eleştirisi
- Kapsayıcı ve Katılımcı Güvenlik Uygulamalarının Teşvik Edilmesi (Terry, 2013)
 - Kadınların Barışın İnşasına Katılımı: Kadınların barış inşası ve çatışma çözümündeki kritik rolünü vurgulamak. Araştırmalar, kadınların dahil olduğu barış süreçlerinin sürdürülebilir ve kalıcı anlaşmalarla sonuçlanma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir.
 - Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Oluşturma: Toplumsal cinsiyet perspektiflerinin güvenlik politikalarına ve uygulamalarına entegre edilmesini savunmak. Bu, toplumsal cinsiyet etki değerlendirmelerinin yapılmasını ve politikaların kadınların ve ötekileştirilmiş grupların özel ihtiyaçlarına hitap etmesini sağlamayı içerir.
- Yapısal Eşitsizliklerin Ele Alınması (Demirgöz, 2014)

- Ekonomik Eşitsizlik: Ekonomik politikaların ve uygulamaların toplumsal cinsiyete dayalı güvensizliğe nasıl katkıda bulunduğu incelenmesi. Feminist akademisyenler adil ücretler, eğitime erişim ve sosyal koruma gibi ekonomik adalet ve eşitliği teşvik eden politikaları savunurlar.
- Sosyal ve Kültürel Normlar: Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığı sürdüren sosyal ve kültürel normlara meydan okumak. Bu, eğitimde, medyada ve toplumsal uygulamalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesini içerir.
- Yasal ve Kurumsal Reformlar: Kadın haklarını koruyan ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden yasal ve kurumsal reformlar için savunuculuk yapmak. Bu, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı yasaların güçlendirilmesini ve siyasi ve yasal kurumlarda eşit temsilin sağlanmasını içerir.

Ayrıca çevresel güvenlik konuları ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağın örneklerle de ele alınması mümkündür;

- Toplumsal cinsiyetin etkileri: çevresel sorunlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınları daha fazla etkiler çünkü kadınlar genellikle kaynak yönetimi ve ev işlerinden sorumludur. Örneğin kadınlar, su kıtlığından daha fazla etkilenir çünkü su taşıma sorumluluğu genellikle onlara aittir. (WHO/UNICEF, 2023)
- Kesişimselliğin vurgulanması: çevresel bozulma, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf gibi çeşitli sosyal kategorilerle kesişir ve bu da karmaşık kırılmalıklar yaratır. Feminist bir perspektif, kesişimsel analize vurgu yapar. Örneğin çevresel çatışmalarda toplumsal cinsiyet ve yerli kimliklerin kesişmesi nedeniyle yerli kadınların zorluklarla karşılaştığı görülmektedir.⁸
- Ataerkil yapıların sorgulanması: Feminist bir perspektif hem çevresel bozulmaya hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunan ataerkil yapıları eleştirir. Örneğin doğal kaynakları ve kadın emeğini sömüren çıkarıcı endüstriler, sistemik eşitsizliği devam ettirmektedir. (Ataklı, 2016; Demirtaş vd., 2021)

Tablo 1’de çevresel hareketlerde kadınların yerine dair örnekleri görmek mümkündür. Tablodan da anlaşılabilir üzere toplumsal cinsiyet çalışmaları bugün çevresel adalet, çevresel güvenlik ve bir çatı kavram olarak çevrenin ele alınmasında önem arz etmektedir. Kadınların gerek toplumsal, politik ve ekonomik hareketlerdeki gerek bilimsel çalışmalarda etkinliği; ayrıca çevresel güvenlik sorunları karşısında karşılaştıkları etki ve sahip oldukları duyarlılık göz önüne alındığında çevresel güvenlik açısından göz ardı edilemez bir müşterek olduklarını söylemek mümkündür.

⁸ Berta Cáceres, Honduras: Cáceres, Honduras Halk ve Yerli Örgütleri Konseyi'nin (COPINH) kurucularından biriydi ve baraja karşı direnişin örgütlenmesinde kritik bir rol oynadı. Cáceres'in öldürülmesi, toprak ve çevre haklarını savunan yerli kadınların karşılaştığı aşırı risklerin altını çizdi.

Kolombiya'daki Wayúu Kadınları: Kolombiya'daki Wayúu yerli kadınları, bölgelerindeki büyük ölçekli madencilik faaliyetleri gibi mega projelerin etkilerine karşı harekete geçme konusunda aktif rol oynamaktadır. Wayúu Kadın Gücü'nün (FMW) liderlerinden Jackeline Romero Epiayuu, toplumunda çevresel bozulmaya ve sağlık sorunlarına yol açan madencilik faaliyetlerine karşı aktivizmi nedeniyle tehdit ve şiddetle karşı karşıya kalmıştır. Bu zorluklara rağmen Wayúu kadınları haklarını ve çevresel adaleti savunmaya devam ederek zorluklar karşısında dayanıklılık ve liderlik sergilemektedir

Joan Carling, Filipinler: Filipinli bir yerli hakları aktivisti olan Joan Carling, yerli topraklarını kaynak çıkarma projelerine karşı savunan çalışmaları nedeniyle terörist olarak etiketlendi ve tehditlerle karşı karşıya kaldı. Sürdürülebilir Kalkınma için Yerli Halklar Ana Grubu'nun önde gelen isimlerinden biri olan Carling, yerli halkların çevre yönetimi ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolünün tanınmasını savunuyor. Yaşadığı deneyim, küresel çapta yerli kadın aktivistlerin karşı karşıya kaldığı sistematik şiddet ve yıldırmanın altını çizmektedir

Papua Kadınları, Endonezya: Endonezya'nın Papua bölgesinde yerli kadınlar, askeri operasyonlar ve maden çıkarma endüstrilerinin faaliyetleri nedeniyle ciddi toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu kadınlar genellikle aktivizmleri ve topraklarını yasadışı ağaç kesimi ve madencilik karşı savundukları için hedef alınmaktadır. Topraklarının askerileştirilmesi, kırılmalıklarını daha da artırmakta ve toplulukları için adalet ve koruma sağlamayı zorlaştırmaktadır.

Lumad Kadınları, Filipinler: Filipinler, Mindanao'daki Lumad kadınları, atalarının topraklarını tehdit eden büyük ölçekli madencilik ve tomrukçuluk faaliyetlerine karşı direnişte ön saflarda yer almaktadır. Aralarında Katkat Dalon gibi genç liderlerin de bulunduğu bu kadınlar, solcu isyancılara karşı yürütülen askeri saldırılar nedeniyle yerlerinden edilmiş ve şiddete maruz kalmışlardır. Topluluk okullarının kapatılmasına ve devam eden tehditlere rağmen, toprak ve eğitim haklarını savunmaya devam ederek dirençlerini ve çevrenin korunmasına olan bağlılıklarını vurguluyorlar.

Tablo 1: Çevresel Güvenlik Taktik ve Stratejilerinde Kadının Yeri (Moore, 2011; Berriahmouni vd., 2015; UNFCCC, 2015; Banks, 2002; Yıldırım, 2020; WECAN, 2011; Baysal, 2022;)

Taktik/Strateji	Açıklama	Örnekler
1. Yerel Hareketlerin Mobilizasyonu	Kadınlar başta olmak üzere yerel toplulukları, çevresel adaletsizliklere karşı kolektif eylemde bulunmaları için harekete geçirmek.	Hindistan'daki Chipko Hareketi (Moore, 2011)
2. Politika Savunuculuğu	Ulusal ve uluslararası politikaların cinsiyete duyarlı ve çevresel olarak sürdürülebilir uygulamaları içermesini sağlamak.	İklim değişikliği konusunda cinsiyetçi bakış açılarının dahil edilmesini savunan Paris Anlaşması. (Madde 7/5-11/2)
3. Doğrudan Eylem	Çevresel sorunlara dikkat çekmek ve acil eylem talep etmek için şiddet içermeyen protestolar, oturma eylemleri ve engellemeler.	Greta Thunberg'in iklim değişikliğine dikkat çeken Fridays for Future okul grevleri. (Yıldırım, 2020)
4. Hukuki Stratejiler	Hükümetleri ve şirketleri çevresel zararlar için sorumlu tutmak ve etkilenen topluluklar için yasal koruma sağlamak amacıyla dava açmak.	Erin Brockovich Davası (ABD) – 1993 (Banks, 2002)
5. Ağ Kurma ve İttifaklar Kurma	Diğer sosyal hareketler, STK'lar ve uluslararası organizasyonlarla koalisyonlar kurarak savunuculuk çabalarını güçlendirme.	Küresel iklim hareketlerinde çevresel ve feminist gruplar arasındaki iş birliği. ⁹
6. Topluluk Tabanlı Kaynak Yönetimi	Yerel toplulukları, özellikle kadınları, doğal kaynakları sürdürülebilir ve adil bir şekilde yönetmeleri için güçlendirme.	Nepal'de kadınların karar alma ve yönetimde yer aldığı topluluk ormancılığı girişimleri. (Berriahmouni vd., 2015)
7. Medya ve İletişim	Çevresel savunuculukta kadınların ve marjinal grupların seslerini güçlendirmek için geleneksel ve sosyal medyayı kullanma.	Kadınların Dünya ve İklim Eylem Ağı (WECAN) gibi grupların sosyal medya kampanyaları. (WECAN, 2021)
8. Kapasite Geliştirme ve Eğitim	Kadınlara ve marjinal gruplara liderlik ve savunuculuk becerilerini geliştirmeleri için eğitim ve kaynak sağlama.	İklim liderliği konusunda atölye çalışmaları düzenleyen Kadın Çevre ve Kalkınma Örgütü (WEDO). WECF "Empower Women, Benefit for All" kampanyaları ve GenderCC-Women for Climate Justice-Küresel Öğrenme Platformu. ¹⁰
9. Kapsayıcı Politika Oluşturma	Feminist bir perspektif, kadınların ve marjinal grupların seslerini ve deneyimlerini çevresel politika ve karar alma süreçlerine dahil eder.	Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü'nün iklim müzakerelerine katılımı. (UNFCCC, 2015)

⁹ Paris Anlaşmasında "Women and Gender Constituency" grubu iklim değişikliği müzakerelerinde cinsiyet eşitliği ve kadın haklarını öne çıkaran politikaları desteklemiştir. <https://unfccc.int/topics/gender/meetings--events/gender-side-events-and-exhibits-2016> (erişim tarihi: 25.11.2024)

¹⁰ GenderCC hakkında detaylı bilgi için resmi web sitelerindeki küresel öğrenme platformuna bakmak mümkündür, "https://comm.gendercc.net/" / WECF faaliyetleri için de resmi web sayfasını incelemek mümkündür <https://www.wecf.org/ewa/>

10. Direnç ve Uyum Sağlama Kapasitesini Güçlendirme	Kadınların toplum içindeki rolleri, onları çevresel değişikliklere karşı direnç ve uyum stratejilerinde kilit aktörler yapar.	Bangladeş'te sel dayanıklı evler ve topluluk bahçeleri geliştiren kadın öncülüğündeki girişimler. ¹¹
11. Çevresel Adaletin Sağlanması	Feminist bir perspektif, çevresel adaleti savunarak, marjinal toplulukların adil muamele görmesini ve çevresel fayda ve yüklerin eşit dağıtılmasını sağlar.	ABD'deki çevresel adalet hareketleri, düşük gelirli ve azınlık topluluklardaki toksik atık sahalarını ele alır. ¹²
12. Çatışma Çözümünü Geliştirme	Çevresel çatışma çözümüne toplumsal cinsiyet perspektiflerinin dahil edilmesi, daha kapsamlı ve kalıcı barış anlaşmalarına yol açar.	Kolombiya'daki barış süreçlerine kadınların katılımı, çevresel ve sosyal adalet meselelerinin dahil edilmesini sağlamaktadır. (Baysal, 2022)
13. Sürdürülebilir Uygulamaları Teşvik Etme	Kadınların geleneksel bilgisi ve sürdürülebilir uygulamaları, çevresel koruma ve yönetim için hayati önem taşır.	Hindistan'da organik tarım ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını teşvik eden kadın grupları. ¹³

Çevresel güvenlikte feminist bir bakış açısı, çevresel sorunların kadınlar ve marjinalleştirilmiş topluluklar üzerindeki orantısız etkilerini ele almak için gereklidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar genellikle su, gıda ve yakıt gibi temel kaynakları yönetmekle görevlendirilir ve bu da onları çevresel değişikliklere karşı daha savunmasız hale getirir. Örneğin Kenya'daki Maasai kadınları, ormansızlaşma ve su kıtlığı nedeniyle artan iş yüküyle karşı karşıya kalmakta, bu da onları yakacak odun ve su için daha uzun mesafeler kat etmeye zorlamaktadır. Bu ek yük sağlıklarını etkilemekte, eğitim ve ekonomik fırsatlarını sınırlamakta ve mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da kötüleştirmektedir. Ayrıca feminist bir bakış açısı, kadınların ve marjinal grupların seslerinin ve deneyimlerinin çevre politikalarına ve karar alma süreçlerine dahil edilmesini de sağlamaktadır. Örneğin, BM Kadın Birimi'nin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) kapsamındaki iklim müzakerelerine katılımı, toplumsal cinsiyete duyarlı iklim politikalarının teşvik edilmesinde etkili olmuştur. Bu çabalar, Paris Anlaşmasına toplumsal cinsiyet hususlarının dahil edilmesini sağlayarak iklim eylemlerinin kadınların özel ihtiyaçlarına ve katkılarına hitap etmesini sağlamıştır.

Feminist perspektifler aynı zamanda kesişimselliğin önemini vurgulayarak çevresel bozulmanın ırk, sınıf ve etnik köken gibi sosyal kategorilerle nasıl kesiştiğini ve bileşik kırılmalara yarattığını kabul eder. Örneğin yerli kadınlar, toplumsal cinsiyetleri ve yerli kimliklerinin kesişmesi nedeniyle zorluklarla karşılaşmaktadır. Amazon yağmur ormanlarında, Kichwa halkından Patricia Gualinga gibi yerli kadın liderler, topraklarının ve haklarının korunmasını savunarak petrol sömürüsüne ve ormansızlaşmaya karşı mücadelenin ön safalarında yer almıştır. Kesişimsel bir yaklaşım benimsenerek, bu karmaşık ve birbiriyle ilişkili meseleleri kapsamlı bir şekilde ele alacak politikalar geliştirilebilir. Bu bakış açısı ayrıca kadınların çevre koruma ve yönetimine getirdiği geleneksel bilgi ve sürdürülebilir uygulamaların altını çizmektedir. Hindistan'da kadınların ormansızlaşmayı önlemek için ağaçlara sarıldığı Chipko Hareketi, kadınların çevre aktivizmindeki kritik rolünün en önemli örneğidir. Benzer şekilde, Vandana Shiva'nın Navdanya hareketi ile tohum egemenliğini ve sürdürülebilir tarımı teşvik eden çalışmaları, biyolojik çeşitliliğin ve ekolojik sağlığın korunmasında kadınların önemini vurgulamaktadır.

Feminist perspektifler hem çevresel bozulmaya hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunan ataerki yapılarına meydan okumaktadır. Ekstraktif (cevherden öz çıkarma, madencilik) endüstriler genellikle hem doğal kaynakları hem de kadın emeğini sömürerek sistemik eşitsizlikleri sürdürmektedir. Wangari Maathai ve Kenya'daki Yeşil Kuşak Hareketi'nin çalışmaları, çevresel bozulma ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Maathai'nin ağaç dikme girişimi sadece ormansızlaşmayı ele almakla kalmamış, aynı zamanda kadınları eğitim ve ekonomik fırsatlar yoluyla güçlendirmiştir. Ayrıca feminist perspektifler, kadınların dayanıklılık ve uyum stratejilerinde kilit aktörler olarak rollerini kabul etmektedir. Bangladeş'te kadınların öncülüğündeki girişimler, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak için sele dayanıklı konutlar ve topluluk bahçeleri geliştirmiştir. Bu projeler yalnızca toplumun direncini artırmakla kalmıyor, aynı zamanda kadınları kendi toplumlarında lider ve yenilikçi olarak güçlendiriyor. Feminist perspektifler aynı zamanda çevresel adaleti savunarak marjinalize edilmiş toplulukların adil muamele görmesini ve çevresel fayda ve yüklerin eşit bir şekilde dağıtılmasını sağlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde tehlikeli atık

¹¹ Bkz.: <https://asiapacific.unwomen.org/en/stories/feature-story/2023/07/women-show-how-they-are-building-climate-resilient-agricultural-communities-in-bangladesh> (erişim tarihi: 07.09.2024)

¹² Bkz.: <https://online.law.tulane.edu/blog/toxic-waste-and-race-environmental-justice> (erişim tarihi: 07.09.2024)

¹³ Bkz.: <https://greencommodities.org/vandana-shiva-environmental-activist-proponent-of-organic-farming/> (erişim tarihi: 07.09.2024)

tesislerinin düşük geliri ve azınlık topluluklarına orantısız bir şekilde yerleştirilmesini ele alan Çevresel Adalet hareketi feminist ilkelere etkilenmiştir.

SONUÇ:

Feminist bir bakış açısının çevresel güvenliğe eklenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, çevresel bozulma ve sosyal adaletsizlik gibi birbirine bağlantılı zorlukların ele alınması için elzemdir. Bu perspektif, kapsayıcılık, eşitlik ve sürdürülebilirliği vurgulayan kapsamlı bir çerçeve sunarak çevre politikaları ve uygulamalarının mevcut eşitsizlikleri sürdürmek yerine tüm topluluklar için adaleti ve dayanıklılığı teşvik etmesini sağlar. Feminist bakış açısı, çevre sorunlarının cinsiyete dayalı etkileri ile kadınların çevre hareketlerindeki rolünü vurgulayarak, ataerkil yapıları eleştirerek, dayanıklılığı ve uyum stratejilerini geliştirerek ve çevresel adaleti teşvik ederek, zamanımızın acil çevre sorunlarına dönüştürücü çözümler sunmaktadır. Kadınların ve ötekileştirilmiş toplulukların katkıları sürdürülebilir ve adil bir gelecek yaratmak için hayati önem taşımaktadır ve onların sesleri çevresel yönetim ve karar alma süreçlerinin merkezinde yer almalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde kadınlar genellikle su, gıda ve yakıt gibi temel kaynakları yönetir ve bu da onları çevresel değişikliklere karşı savunmasız hale getirir. Örneğin, Kenya'daki Maasai kadınları ormansızlaşma ve su kıtlığı nedeniyle artan iş yüküyle karşı karşıyadır. Feminist bakış açısı, kadınların ve marjinal grupların seslerinin çevre politikalarına dahil edilmesini sağlar. Ayrıca, kesişimsellik ilkesine vurgu yaparak, çevresel bozulmanın sosyal kategorilerle nasıl kesiştiğini ve bileşik kırılabilirlikler yarattığını kabul eder. Örneğin, yerli kadın liderler topraklarını ve haklarını savunmaktadır. Feminist perspektifler, çevresel bozulmaya ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunan ataerkil yapıları meydan okur. Wangari Maathai'nin Yeşil Kuşak Hareketi, çevresel bozulma ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı arasındaki bağlantıyı vurgular. Ayrıca, kadınların dayanıklılık ve uyum stratejilerinde kilit aktörler olduğunu kabul eder. Çevresel adaleti savunarak, marjinalize edilmiş toplulukların adil muamele görmesini sağlar.

Çalışmada ele alınan strateji tablosundan da anlaşılacağı üzere yerel hareketlerin mobilizasyonu, politika savunuculuğu, doğrudan eylem, hukuki stratejiler, eğitim kampanyaları, ağ kurma ve ittifaklar kurma, topluluk tabanlı kaynak yönetimi gibi birçok yolla kadınların çevresel güvenlik konularında etkin oldukları görülmektedir. Bu nedenle çevresel güvenliğin toplumsal cinsiyet hareketlerinden ve dolayısıyla "dezavantajlı" olarak nitelendirilen müştereklerin herhangi birinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir kurum ya da kişiden finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Ankara Üniversitesi'nden 2024 yılında emekli olan kıymetli hocam Prof. Dr. Nesrin ALGAN'a, gerek bu çalışmam ve diğer akademik çalışmalarım bana ışık tuttuğu için gerekse benim gibi yıllardır kendisinden öğrenen, tedrisatından geçip ülkeye faydalı birer vatandaş olan yüzlerce öğrenciyi yetiştirdiği için teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

Acar, G. (2022). *Cinsiyetler Arası Toplumsal İlişkiler ve Kesişimsellik*. Dipnot Yayınları. Ankara.

Aküllü, H. (2022). *Kesişimsellik Bakış Açısı ile Kırılabilirliklerin Üretimi ve Baş Etme Stratejileri: Antalya Kumluca ve Finike'de Afet deneyimleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Bolu.

Ardıç, A. (2022). Kesişimsellik: Arka Plan, Tanım ve Eleştiriler. *The Journal of Social Sciences*, 2022(56). <https://doi.org/10.29228/SOBIDER.57474>

Ataklı Y., R. (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Şiddet. *Journal of Life Economics*, 3(3), 77-100. <https://doi.org/10.15637/jlecon.132>

Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 46-47.

- Aydın-Düzgıt, S. (2015). Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 153-168.
- Banks, S. (2002). The Erin Brockovich Effect: How Media Shapes Toxics Policy. *Environs: Envtl. L. & Pol'y J.*, 26, 219.
- Baysal, B. (2022). Kolombiya – FARC Barış Görüşmelerinde Katılımcılığın Rolü: Kadınlar, Kurbanlar ve Ordu. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(41), 109-135. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.1056791>
- Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi [Copenhagen School and Securitization Theory]. *Güvenlik Stratejileri*, 11(22), 61-81.
- Berriahmouni, N., Regato, P., & Parfondry, M. (2015). *Kurak Alanlardaki Tahribata Uğramış Ormanların ve Peyzajların Restorasyonuna İlişkin Küresel Kılavuz: Dayanıklılığı Sağlamak ve Geçim Kaynaklarından Yararlanmak*. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı.
- BM (Birleşmiş Milletler) (1995). Beijing Declaration and Platform for Action. Fourth World Conference on Women, Beijing, China. <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/> (Erişim tarihi: 26.10.2024)
- BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi). (2000). 1325 Sayılı Kararı. Erişim Adresi: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/> (Erişim tarihi: 3 Haziran 2024).
- Bretherton, Charlotte. (2003). Movements, Networks, Hierarchies: A Gender Perspective on Global Environmental Governance. *Global Environmental Politics*. 3. 103-119. 10.1162/152638003322068245.
- Buckingham-Hatfield, S. (2000). *Gender and Environment*. New York: Routledge.
- Crawford, R. M. A. (2000). *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the Discipline*. London: Routledge
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *KASHED*, 1(1), 15-28. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/207491> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2024).
- Demirtaş, B., & Yeşilyurt Gündüz, Z. (2020). Revisiting Feminist IR Theory: How do the Dual Challenges of Populism and the Pandemic Affect Gender? A Conversation with Prof. Cynthia Enloe. Erişim Adresi: <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/08/18/panorama-asks-revisiting-feminist-international-relations-theory-how-do-the-dual-challenges-of-populism-and-the-pandemic-affect-gender-a-conversation-with-prof-cynthia-enloe/> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2024).
- Demirtaş, I. & Yıldırım, Durmuş & Yıldırım, Seda. (2021). Türkiye’de Sanayileşme ve Kadın Emeği İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10.54600/igdirsosbilder.991730.
- Detraz, N. (2014). *Environmental Security and Gender* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315765037>
- Ecevit, Y. (2021). *Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz 1ı Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları*. CEİD Yayınları. <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/toplumsal-cinsiyet-esitliginin-temel-kavramlaripdf.pdf> (erişim tarihi: 26.11.2024)
- Güneş, S. G. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Çevre. In L. Gültekin (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* (ss. Sayfa numaraları). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- İşiaçık, S. (2023). *An Emic Study on Prosocial Behaviors in Organizations: The Roles of Coworker Relationships, Intersectionality and Self-Construals / Örgütlerde Olumlu Sosyal Davranışlar Üzerine Emik Bir Çalışma: Mevkidaş İlişkileri, Keşimsellik ve Benlik Kurgularının Roller* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kalır H (2023). Siyah Veri, Beyaz Algoritmalar: Veri Sömürgecisinin Dünya Modelini Reddetmek ve Veriyi Sömürgeleştirme Mümkün Mü?. *Mülkiye Dergisi*, 47(6), 1469- 1504.
- Kant, I. (1795). *Perpetual Peace: A philosophical Sketch*. Slought Foundation, Philadelphia and the Syracuse University Humanities Center. https://www.academia.edu/1068786/Perpetual_Peace_A_Philosophical_Sketch_special_edition_ (Erişim Tarihi: 23.11.2024)

- Karabulut, B. (2021). Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1)
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press.
- Kolasi, K., (2014). Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin için Güvenlik. *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik* (pp.121-154), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Kovancı, E. (2019). *İklim Krizi Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Tartışması ve Türkiye* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kent ve Çevre Bilimleri). Ankara.
- Künüroğlu, F., Acar, B. ve Dönmez, U. B. (2021). Kesişimsel Ayrımcılık: Tanım, Kapsam ve Kesişimsellik Perspektifinden Göç Araştırmaları. *Nesne*, 9(22), 1013-1026. DOI: 10.7816/nesne-09-22-15
- Moore, N. (2011). Eco/Feminism and Rewriting the Ending of Feminism: From the Chipko Movement to Clayoquot Sound. *Feminist Theory - FEM THEORY*. 12. 3-21. 10.1177/1464700110390592.
- Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. Gower Publishing Company Limited.
- Özkeçeci T., Özkeçeci B. (2019). Demokratik barış. *Güvenlik Yazıları Serisi* (No. 7). Erişim Adresi: https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/DemokratikBaris_BinnurOzkececiTaner_v.1.pdf (Erişim Tarihi: 03.06.2024)
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi / Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. *ege Akademik Bakış / Ege Akademik İnceleme*, 10 (4), 1217–1230.
- Peoples, C., & Vaughan-Williams, N. (2014). *Critical Security Studies: An Introduction* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203764237>
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. İstanbul: Metis.
- Rubin, David. (2012). “An Unnamed Blank That Craved a Name”: A Genealogy of Intersex as Gender. *Signs*. 37. 883-908. 10.1086/664471.
- Schroeder, K. M., & Liben, L. S. (2021). Felt Pressure to Conform to Cultural Gender Roles: Correlates and Consequences. *Sex Roles*, 84(2), 125–138. <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01155-9>
- Seager, Joni. (2003). Rachel Carson Died of Breast Cancer: The Coming of Age of Feminist Environmentalism. *Signs*. 28. 945-972. 10.1086/345456.
- Sjoberg, L. (Ed.). (2010). *Gender and International Security: Feminist Perspectives*. Routledge Critical Security Studies Series. New York, NY: Routledge.
- Steans, J., Pettiford, L., & Diez, T. (2010). *Introduction to International Relations: Perspectives and Themes*. Essex: Pearson
- Tan, P. (2015). Kamp/Mülteci: Çatışma Mekanlarında Sömürsüzleştirme Mimarlığı. *Arredamento*, Mart, İstanbul.
- Terry, J.. (2013). Joyce P. Kaufman and Kristen P. Williams. Women and War: Gender Identity and Activism in Times of Conflict. *International Feminist Journal of Politics*. 15. 10.1080/14616742.2013.779144.
- Tickner, J. A. (2003). A Critique of Morgenthau's Principles of Political Realism. In R. J. Art & R. Jervis (Eds.), *International Politics* (pp. 23-40). New York, NY: Longman.
- TRGP (Türkiye Güvenlik Portalı). (2020) Güvenliğe Kuramsal Yaklaşımlar: Ders 6 – Feminist Güvenlik Çalışmaları. e-Güvenlik Dersi. Erişim Adresi: <https://trguvenlikportali.com/ders-6-feminist-guvenlik-calismalari/> (Erişim Tarihi: 04.06.2024)
- UNFCCC-United Nations Framework Convention on Climate Change. (2015). *Paris Agreement*. Retrieved from [https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf]

Uzun, B. (2024). *Göçmen anneler: Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Kadınların Annelik Deneyimlerini Kesişimsellik Perspektifiyle Anlamak / Migrant mothers: Understanding the Motherhood Experiences of Syrian Women Living in Turkey with the Perspective of Intersectionalism* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Samsun.

WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water Supply, Sanitation and Hygiene. (2023). *Progress on Household Drinking Water, Sanitation and Hygiene 2000–2022: Special Focus on Gender*. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF) and World Health Organization (WHO).

Winchester Climate Action Network (WeCAN). (2021). *Summary Report from Baseline Surveys of Parish Councils and Community Groups*. Winchester Action on Climate Change ve The Centre for Sustainable Energy tarafından Winchester City Council için hazırlanmıştır. <https://www.winacc.org.uk/wp-content/uploads/2021/06/wecan-summary-report-of-parish-council-surveys-may-2021.pdf> (erişim tarihi: 26.11.2024)

Yıldırım, Y. (2020). Greta Thunberg ve İklim İçin Okul Grevleri: Küresel İklim Aktivizminde Yeni Süreç. *Politik Ekonomik Kuram*, 4(1), 45-71. <https://doi.org/10.30586/pek.691712>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

This study examines the complex relations of gender to environmental security and aims to identify the challenges and opportunities faced by women and other marginalised groups in this context. Using gender perspectives underpinned by ecofeminist theories and integrated with environmental justice, the research emphasises the importance of gender-sensitive approaches to environmental policy. This approach allows us to better understand the gender impacts of environmental changes and develop more equitable solutions.

Research Questions

- What are the impacts of gender on environmental security?
- How do women and other marginalised groups experience processes of environmental change?
- How should gender-sensitive environmental policies be shaped?
- How can the relationship between gender and environmental security be addressed within the theories of environmental justice and ecofeminism?.

Introduction & Literature Review

This research analyses the impact of gender on environmental policies and explores how gender equality can be integrated in this field. By focussing on the intersection of gender and environmental security issues, the study addresses in depth the interactions and dynamics between these two fields. This particularly helps to understand the different impacts of environmental changes on society. There are significant gaps in the existing literature on how environmental policies are influenced by gender perspectives. Most studies have not adequately addressed the implications of gender for environmental change and policy. This gap limits the ways in which policy makers and researchers can integrate these two important issues.

This research is underpinned in particular by Judith Butler's theories of gender and Donna Haraway's work on ecofeminism. These theories are fundamental to understanding how gender is intertwined with environmental issues. In addition, Vandana Shiva's work on nature and feminism has also contributed to the theoretical framework of this research. Butler's approaches that interrogate the performance of gender identities, Haraway's consideration of gender dynamics within technology and science, and Shiva's work that emphasises the relationship between women and the natural world demonstrate how gender can play a central role in the analysis of environmental issues. The theories of these thinkers provide a critical foundation for understanding the effects of gender on environmental policies and enrich the theoretical framework of the research.

This research extends the existing literature by integrating the implications of gender on environmental security policies. By establishing the links between gender equality and environmental sustainability, the study promotes more inclusive and effective policies in these areas. This allows us to better understand the relationships between gender and environmental security and to apply this knowledge to policies..

Methodology

The research was conducted using qualitative research methods. The data collection process involved interviews, focus groups and

a review of existing literature. The research includes data from studies on women from various socio-economic backgrounds and other marginalised groups. New findings were obtained by re-analysing these data from a gender perspective.

Findings

The research shows how women experience environmental change differently and how these experiences are shaped by gender roles and expectations. The findings reveal that the participation of women and marginalised groups in environmental policies is critical to achieving environmental justice. Furthermore, gender-sensitive policies are found to be more effective in responding to environmental crises.

Discussion

The results confirm the profound impact of gender on environmental security. The research emphasises the need for greater consideration of gender equality in environmental security policies and practices. Limitations include the need for further examination of the relationship between gender and the environment in specific cultural contexts. Future research is recommended to further elaborate on the role of gender in environmental security.

Conclusions

The study reinforces the importance of integrating gender perspectives in environmental security policies and emphasises that women and other marginalised groups should play a central role in ensuring environmental justice. The main conclusions show that gender equality needs to be strengthened for environmental policies to be more inclusive and effective. The study points to the need for a more systematic consideration of gender in environmental security.

Review Article

Submission Date
7 / 11 / 2024

Admission Date
27 / 12 / 2024

How to Cite:

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Yasal Çerçeve ve Uygulama Arasındaki Uçurum

Gender Equality in Turkey: The Gap Between Legal Framework and Implementation

Asmin Kavas¹

Kavas, A. (2024). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Yasal Çerçeve ve Uygulama Arasındaki Uçurum, *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 332-349. <https://doi.org/10.53472/jenas.1581150>

Öz:

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlar ve erkeklerin toplumdaki hak, fırsat ve sorumluluklara eşit şekilde erişimini ifade eden bir kavramdır. Bu, cinsiyete dayalı ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasını ve her bireyin potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştirebilmesini amaçlar. Bu makale, “Dünya Bankası’nın Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2023” raporunda Türkiye’nin kadın erkek eşitliği konusundaki performansını incelemektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak Türkiye’deki toplumsal cinsiyet eşitliğini değerlendiren veriler toplanmış ve bu aşamayı takiben içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ele alınan temel rapor, sekiz gösterge üzerinden ülkeleri değerlendirmekte ve Türkiye 82.5 puanla 190 ülke arasında 20. sırada yer almaktadır. Türkiye, bireylerin hareket serbestisi, iş yaşamında eşit olanaklar ve miras paylaşımı konularında en yüksek değerlendirmeyi alırken, diğer kategorilerde farklı seviyelerde notlar almıştır. Özellikle ebeveyn izni gibi yapısal düzenlemeler ile toplumsal normların dönüşümünü destekleyecek politikaların eksikliği, cinsiyet eşitliğine yönelik ilerlemenin yavaş kalmasına neden olmaktadır. Ancak makale, yasal düzenlemelerin uygulamadaki etkinliğini sorgulamaktadır. Özellikle seyahat özgürlüğü ve çalışma hayatında fırsat eşitliği konularında, yasal hakların pratikte tam olarak uygulanmadığına dikkat çekilmektedir. Toplumsal normlar, gelenekler ve dini yorumların kadınların haklarını kullanmalarını kısıtlayabildiği vurgulanmaktadır. Makale, Türkiye’nin yasal çerçevede ilerleme kaydettiğini, ancak toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam anlamıyla sağlanması için uygulamada ve toplumsal normlarda değişime ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Netice itibarıyla, Dünya Bankası’nın değerlendirmesinde Türkiye’ye atfedilen üstün notun, ülkedeki fiili durumu bütünüyle yansıtmadığı belirtilmektedir. Cinsiyetler arası eşitliğin tam anlamıyla tesis edilebilmesi için daha geniş çaplı ve derinlemesine çalışmaların gerekli olduğu öne sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Toplumsal, Cinsiyet, Eşitliği, Yasal düzenlemeler

ABSTRACT:

The first language of the article will be written in the upper heading. The abstract should be between 200-300 words. The Gender equality is a concept that refers to the equal access of women and men to rights, opportunities, and responsibilities in society. It aims to eliminate gender-based discrimination and enable every individual to fully realize their potential. This article examines Turkey’s performance on gender equality as outlined in the World Bank’s Women, Business, and the Law 2023 report. Using qualitative research methods, data evaluating gender equality in Turkey was collected and subsequently analyzed through content analysis. The report assesses countries based on eight indicators, and Turkey ranks 20th out of 190 countries with a score of 82.5. Turkey received the highest evaluations in areas such as freedom of movement, equal opportunities in employment, and

¹ **Corresponding Author:** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, asminkavas@gmail.com, ORCID: [0000-0001-8319-7950](https://orcid.org/0000-0001-8319-7950)

inheritance rights, while achieving varying scores in other categories. However, the article questions the effectiveness of legal regulations in practice. It highlights those structural policies, such as parental leave provisions, and the lack of policies supporting the transformation of societal norms contribute to the slow progress toward gender equality. The article underscores those legal rights, particularly in freedom of movement and workplace equality, are not fully implemented in practice. Social norms, traditions, and religious interpretations are emphasized as significant factors that can restrict women from exercising their rights. While Turkey has made progress in establishing a legal framework, the article argues that achieving full gender equality requires changes in both implementation and societal norms. In conclusion, the World Bank's positive evaluation of Turkey does not fully reflect the reality on the ground. It is suggested that broader and more in-depth efforts are needed to achieve true gender equality. Comprehensive measures addressing structural challenges and societal barriers must be prioritized to ensure that gender equality becomes a lived reality for all.

KEYWORDS: *Türkiye, Gender, Equality, Law, Implementation*

GİRİŞ,

Toplumsal cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir kalkınmanın ve sosyal adaletin temel taşlarından biridir. Dünya genelinde kadınların ekonomik, sosyal ve politik alanlarda erkeklerle eşit haklara ve fırsatlara sahip olması için çeşitli çabalar gösterilmektedir. Bu çabaların önemli bir parçası, ülkelerin yasal çerçevelerinin ve uygulamalarının değerlendirilmesidir. Bu bağlamda Dünya Bankası'nın yıllık olarak yayınladığı "Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk" raporu, dünya genelinde kadınların ekonomik hayata katılımını etkileyen yasal çerçeveleri ve uygulamaları değerlendiren önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, "Dünya Bankası'nın Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2023" raporunda Türkiye'nin performansını ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin bu raporda elde ettiği sonuçları analiz etmek, ülkenin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki mevcut durumunu, güçlü yönlerini ve gelişime açık alanlarını ortaya koymaktır. Bu analiz, sadece yasal çerçeveyi değil, aynı zamanda uygulamadaki durumu da ele almayı hedeflemektedir.

Çalışmanın temel sorusu; "Dünya Bankası'nın Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2023" raporuna göre Türkiye'nin cinsiyetler arası eşitlik bağlamında yasal çerçevesi, destekleyici mekanizmaları ve uygulamadaki durumu nasıldır ve diğer ülkelerle karşılaştırıldığında nerede konumlanmaktadır?" cümlesinden oluşmaktadır. Bu soruya yanıt aramak için, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma; resmî belgeler, istatistiksel veriler, sivil toplum raporları, medya içerikleri ve saha görüşmeleri gibi çok yönlü veri kaynaklarına dayanmaktadır. Toplanan veriler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yasal çerçevede nasıl düzenlendiği ve sahadaki uygulamaların bu çerçeve ile ne derece uyumlu olduğunu ortaya koymak amacıyla detaylı bir analiz sürecine tabi tutulmuş ve içerik analizi kapsamında değerlendirilmiştir. Bu analiz, tematik bir yapı izleyerek toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki mevcut durumu sistematik bir şekilde ortaya koymayı amaçlamıştır. Öncelikle, elde edilen yazılı ve görsel materyaller "yasal çerçeve", "uygulama pratikleri", "toplumsal algılar" ve "uygulamada karşılaşılan zorluklar" gibi ana temalar üzerinden kodlanmıştır. Kodlama sürecinde ortaya çıkan tematik desenler, ana kategoriler altında gruplandırılmıştır. Örneğin, yasal düzenlemelerin uluslararası standartlara uygunluğu, sahadaki uygulama eksiklikleri ve toplumsal algılar bu kategoriler arasında yer almıştır. Kodlama sürecinin ardından, farklı veri kaynakları arasındaki bilgiler karşılaştırılmış ve elde edilen temalar arasında ilişki kurulmuştur. Örneğin, kadınlara yönelik şiddetle mücadeleyle dair bir yasal düzenlemenin, sivil toplum raporlarındaki değerlendirmeleri ve medya içeriklerindeki yansımaları birbiriyle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu sayede, yasal düzenlemelerin sahadaki etkisizliğine neden olan kurumsal ve toplumsal eksiklikler belirlenmiştir. İçerik analizi süreci, sadece verilerin tematik olarak incelenmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu bulguların yorumlanmasını da içermiştir. Özellikle, yasal çerçeve ve uygulama arasındaki uçurumun nedenleri arasında kurumsal eksiklikler, toplumsal normlar ve uygulamaya yönelik siyasi irade eksikliği gibi faktörler öne çıkmıştır. Bu yöntem ve süreçler, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki mevcut durumu yasal ve sosyolojik bağlamda derinlemesine anlamayı ve bu alandaki yapısal sorunlara ışık tutmayı amaçlamıştır. Araştırmanın bulguları, yasal düzenlemelerin yalnızca varlığının yeterli olmadığını, bu düzenlemelerin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için güçlü kurumsal mekanizmalara ve toplumsal dönüşüme ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın önemi Dünya Bankası raporunun sunduğu verileri Türkiye özelinde derinlemesine incelemesi ve yasal düzenlemeler ile uygulamadaki durumu karşılaştırmalı olarak ele almasında yatmaktadır. Zira uluslararası raporlarda

ülkelerin aldığı puanlar, her zaman o ülkedeki gerçek durumu tam olarak yansıtmayabilir. Bu nedenle, yasal düzenlemelerin yanı sıra uygulamadaki durumun da incelenmesi, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki gerçek performansını anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Çalışma, her bir gösterge için Türkiye'nin yasal düzenlemelerini incelemekte, ardından bu düzenlemelerin pratikte nasıl uygulandığını ve kadınların günlük yaşamlarında nasıl bir etki yarattığını analiz etmektedir. Bu kapsamlı analiz, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemelerini ve karşılaştığı zorlukları daha net bir şekilde ortaya koymayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma; Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki mevcut durumunu, uluslararası bir rapor ışığında ve yerel uygulamaları da göz önünde bulundurarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu değerlendirme; politika yapıcılara, sivil toplum kuruluşlarına ve araştırmacılara, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi için atılması gereken adımlar konusunda yol gösterici olabilir. Ayrıca çalışma, uluslararası raporların ülke özelindeki yansımalarını anlamak ve bu raporların sunduğu verileri daha geniş bir perspektiften değerlendirmek açısından da önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1. Dünya Bankası'nın Merceğinden Yasal Düzlemle Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliğinin Mevcut Durumu

Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2023" raporu, Türkiye'nin kadın erkek eşitliğine yönelik yasal çerçevesini olumlu değerlendirirken; uygulamada yaşanan gerçekleri tam olarak yansıtmamaktadır (Dünya Bankası, 2023). Rapor, Türkiye'yi 82.5 puanla 190 ülke arasında 20. sıraya yerleştirmiştir. Ancak bu değerlendirme sadece yasal düzenlemeleri temel almakta, uygulamadaki durumu göz ardı etmektedir. Rapor, Türkiye'nin kadın erkek eşitliğinde başarılı ülkeler arasında olduğunu belirtse de bu yasal ilerlemelerin günlük yaşamda tam olarak karşılık bulmadığı görülmektedir. Yasal düzenlemelerin varlığı, uygulamadaki eşitliği garanti etmemektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki durumunu değerlendirirken, yasal düzenlemelerin yanı sıra uygulamadaki gerçekleri, sosyal normları ve kadınların günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukları da dikkate alan daha bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir. Bu, ülkenin gerçek durumunu daha doğru bir şekilde yansıtacak ve iyileştirme alanlarını daha net ortaya koyacaktır.

1.1 Türkiye'de Kadınların Seyahat Özgürlüğü: Yasal Haklar Ve Toplumsal Gerçekler Arasındaki Denge

Dünya Bankası'nın "seyahat özgürlüğü" göstergesi, kadınların temel hareket ve karar alma özgürlüklerini yasal açıdan değerlendirmektedir. Bu gösterge, 4 ana kritere odaklanır:

1. İkamet yeri seçimi
2. Seyahat etme hakkı
3. Pasaport başvurusu yapabilme
4. Yurt dışında yaşama özgürlüğü

Her kriter 25 puan üzerinden değerlendirilir ve toplam 100 puan üzerinden bir ülke puanı oluşturulur. Bu değerlendirme, ülkelerin mevzuatlarındaki cinsiyet eşitliği düzeyini yansıtmayı amaçlar. Gösterge, kadınların seyahat özgürlüğünün sadece kişisel yaşamlarını değil; aynı zamanda ekonomik fırsatlarını ve bağımsızlıklarını da etkilediğini vurgular. Dolayısıyla bu alandaki yasal eşitlik, kadınların toplumsal ve ekonomik hayata tam katılımı için kritik öneme sahiptir. Bu değerlendirme sistemi, ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki yasal çerçevelerini karşılaştırmalı olarak analiz etmeye ve potansiyel iyileştirme alanlarını belirlemeye olanak sağlar.

Rapordaki "seyahat özgürlüğü" göstergesi, Türkiye'deki yasal düzenlemelere göre tam puan almıştır. Bu gösterge kapsamında yukarıda vurgulanan 4 temel kriter kapsamında ele alınan konu başlıkları, mevzuatta açık bir şekilde yer almaktadır. Ancak, mevzuatın öngördüğü bu hakların uygulanması söz konusu olduğunda, toplumsal normlar ve geleneksel yapıların bazı bölgelerde kadınların seyahat özgürlüğünü kısıtladığı görülmektedir. Özellikle kırsal kesimlerde kadınların hareket alanı, toplumsal baskılar nedeniyle sınırlanabilmektedir. Bu nedenle, yasal düzenlemelerin uygulama düzeyinde kadınların günlük hayatına tam olarak yansıyor yansımadığı tartışmaya açıktır. Yasalar, kadınların özgürce seyahat edebileceğini öngörse de uygulamada bu özgürlüklerin toplumsal ve kültürel dinamiklerle sınırlanıp sınırlanmadığı sorusu önem kazanmaktadır. Bu nedenle, Dünya Bankası'nın yasal düzenlemeler açısından Türkiye'ye verdiği tam puan olumlu bir gösterge olmakla birlikte, bu yasal hakların günlük

hayatta ve iş dünyasında ne ölçüde hayata geçirildiğinin ayrıntılı olarak araştırılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kadınların özgür hareket etme ve karar alma süreçleri, toplumsal ve kültürel normlardan kaynaklanan çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Birçok kadın, eşlerinin veya ailelerinin onayı olmadan seyahat etme ve bağımsız kararlar alma konusunda engellerle karşılaşabilmektedir. Örneğin Koray’a göre, kadınların karar alma süreçlerinden uzak kalışı, içinde buldukları durumsal koşullarla ilişkilendirilmektedir. Kadının toplumdaki konumu, büyük ölçüde aile içindeki geleneksel rolüne bağlı olarak şekillenmektedir. Bu geleneksel rolün dışına çıkarak farklı alanlara yönelmesi ve bu alanlara zaman ve enerji ayırması hem zorlu bir süreç olmakta hem de çoğu zaman toplumsal baskılarla karşılaşmasına yol açmaktadır. Kadınların evlerini yönetmeye odaklanmaları gerektiği, ülke yönetiminin ise erkeklere bırakılması gerektiği yönündeki anlayış hala etkisini sürdürmektedir. Günümüzde bile egemen ideoloji, kadının önceliğini ev ve çocuk olarak belirlemekte; bu sınırların ötesine geçmek ise kadınlar için oldukça zorlayıcı bir durum olmaktadır (Tekeli ve Koray, 1991: 89)..

Türkiye’nin güneydoğu ve doğu bölgelerinde, kadınların yaşam alanı ve meslek seçimi üzerindeki erkek egemenliğini ele alan çalışmalar, geleneksel toplumsal yapının kadınların özerkliği üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Heckmann’ın araştırma bulgularına göre, kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar hem yaşayacakları yeri seçme hem de meslek edinme konusunda kararlarını genellikle ailedeki erkek bireylerin etkisi ve yönlendirmesi altında almak zorunda kalmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların yaşamlarındaki belirleyici gücünü ve kadın özerkliğinin önündeki engelleri gözler önüne sermektedir (Heckmann, 1995: 277-290) Bu alanda yapılan bir diğer çalışma da kırsal kesimdeki kadınların günlük yaşamlarında ve önemli kararlarında erkek egemenliğinin belirgin etkisini gözler önüne sermektedir. Kardam’ın (2005: 85) “Turkey’s Engagement with Global Women’s Human Rights” adlı eserinde belirttiği üzere, “Türkiye’nin Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nin kırsal bölgelerinde yaşayan kadınların kararları, eşlerinin ‘onayına’ tabidir. Bu durum, erkeklerin eşlerinin gündelik yaşamları üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması kurduğunu göstermektedir”. Bu bulgu, kırsal alanlarda yaşayan kadınların özerklik ve karar alma yeteneklerinin ciddi şekilde kısıtlandığına işaret etmektedir. Söz konusu kontrol mekanizması, kadınların eğitim alma, çalışma hayatına katılma, seyahat etme ve hatta sağlık hizmetlerine erişim gibi temel haklarını kullanmalarını engelleyebilmektedir. Kardam’ın çalışması, ayrıca bu durumun sadece bireysel ilişkilerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda toplumsal normlar ve geleneksel değerler tarafından da desteklendiğini vurgulamaktadır. Kırsal topluluklarda, kadınların bağımsız karar alması çoğu zaman “uygunsuz” veya “ahlak dışı” olarak algılanabilmekte; bu da kadınların kendi hayatları üzerindeki kontrollerini daha da azaltmaktadır. Bu tür ataerkil yapıların varlığı, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda önemli engeller oluşturmaktadır. Kadınların güçlendirilmesi ve özerkliklerinin artırılması için sadece yasal düzenlemeler değil; aynı zamanda toplumsal normların ve geleneksel değerlerin de dönüşümü gerekmektedir.

Ataerkil yapının yanı sıra, toplumsal cinsiyet algısının dinî referanslarla nasıl şekillendiğini ve bu algının kadınların toplumsal, ekonomik ve hukuksal konumları üzerindeki etkilerini ortaya koyan kapsamlı bir çalışma bulunmaktadır. Çalışmada, dinin toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirlemede ataerkil sistemlerle nasıl bir etkileşim içinde olduğu ve bu ilişkinin kadınların iş gücüne katılımı, emeklilik hakları ve genel toplumsal statüleri üzerindeki etkilerini tartışılmaktadır. Çalışma, İslam’da kadın ve erkek arasındaki eşitliğin Kur’an’da açıkça belirtilmesine rağmen, toplumsal uygulamalarda kadınların ikinci planda bırakıldığı ifade edilmektedir. Bu yorumların, kadınların toplumsal rollerini aile içi sorumluluklarla sınırlı tutan bir algıyı pekiştirdiği belirtilmiştir (Karakaya, 2018).

Sonuç olarak Türkiye’nin raporda elde ettiği yüksek puan, yalnızca yasal düzenlemelerin varlığını göstermekte olup, bu hakların günlük yaşamdaki karşılığı ve uygulamadaki etkinliği gerçek durumu tam olarak yansıtmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların seyahat özgürlüğü konusunda, yasal düzenlemelerin ötesinde derin toplumsal ve kültürel dönüşümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’nin farklı bölgelerinde, özellikle kırsal ve geleneksel yapının güçlü olduğu yerlerde, kadınların hareket özgürlüğü hala ciddi kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Bu durum, sadece yasal düzenlemelerle çözülemeyecek kadar karmaşık ve derindir. Toplumsal normlar, dini yorumlar ve geleneksel değerler, kadınların özgürce seyahat etme ve karar alma yeteneklerini sınırlandırabilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’de kadınların seyahat özgürlüğü ve genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yasal düzenlemelerin ötesinde, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlarda kapsamlı ve sürdürülebilir değişimlere ihtiyaç

vardır. Bu, uzun vadeli bir süreç olup; toplumun tüm kesimlerinin katılımını ve desteğini gerektirmektedir. Ancak bu şekilde, yasalarda var olan eşitlik ilkesinin günlük yaşamda da tam anlamıyla karşılık bulması mümkün olacaktır.

1.2 Türkiye’de İş Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Fırsatlar Ve Zorluklar

Rapor kapsamında ele alınan “çalışma hayatında fırsat eşitliği göstergesi” özellikle kadınların işyerinde ayrımcılığa karşı korunmasını amaçlayan yasal düzenlemeleri incelemektedir. Bu gösterge, kadınların iş yerlerinde karşılaşılabileceği ayrımcılığı önlemek için oluşturulan yasal düzenlemeleri değerlendirerek; iş hayatında cinsiyet temelli eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Banka, ülkeleri değerlendirirken 4 temel soru üzerinde durmaktadır: Birincisi, kadınların erkeklerle eşit şartlarda iş bulma imkanlarının olup olmadığı; ikincisi, mevcut kanunların çalışma hayatında cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklayıp yasaklamadığı; üçüncüsü, iş yerinde cinsel tacize karşı özel mevzuatın varlığı ve son olarak, iş yerinde cinsel taciz vakalarına yönelik cezai yaptırımların bulunup bulunmadığıdır. Bu sorular, bir ülkenin çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönündeki yasal altyapısını ve kararlılığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu değerlendirme, ülkelerin kadın istihdamını artırma ve iş yerinde eşitliği sağlama konusundaki ilerlemelerini izlemek ve karşılaştırmak için önemli bir araç sunmaktadır.

Türkiye’de iş hayatında cinsiyet eşitliğini sağlamak ve ayrımcılığı önlemek amacıyla çeşitli hukuki düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemeler hem kadınların hem de erkeklerin iş bulma süreçlerinde cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalmamalarını güvence altına almayı hedeflemektedir. Ayrıca iş yerinde cinsel tacizi önlemeye yönelik yasal önlemler de bu kapsamda önemli bir yer tutmaktadır. Bu yasal çerçevenin temelini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesi oluşturmaktadır. Bu madde, tüm vatandaşların kanun önünde eşit olduğunu ve cinsiyet dahil hiçbir sebebe dayalı ayrımcılığın yapılamayacağını belirtmektedir. Anayasanın bu temel ilkesi doğrultusunda, iş hayatında cinsiyet eşitliğini destekleyen ve ayrımcılığı önlemeye amaçlayan çeşitli yasal düzenlemeler ve reformlar geliştirilmiştir.

Rapora göre, Türkiye çalışma hayatında fırsat eşitliği göstergesinde tam puan almıştır. Bu puan, yasal çerçevenin varlığını gösterse de uygulamadaki durumu tam olarak yansıtmayabilir. Türkiye’de iş gücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sadece yasal düzenlemelerde değil; istatistiki verilerde de açıkça görülmektedir. 2022 ve 2023 yıllarına ait araştırma sonuçları, kadınların iş gücüne katılım oranının erkeklere göre belirgin şekilde düşük seviyelerde seyrettiğini göstermektedir. Bu durum, kadınların iş hayatına katılımında belirgin bir fark olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çalışma hayatındaki etkilerinin devam ettiğini göstermektedir. 2023 yılı verilerine göre kadınların (15 yaş ve üstü) iş gücüne katılım oranı yüzde 30,4 iken; erkeklerin iş gücüne katılım oranı yüzde 65,0 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). İstatistiki bulgular, iş gücü piyasasındaki cinsiyet uçurumunu net bir şekilde ortaya koymakta olup, kadınların iş gücüne katılım oranının erkeklerin katılım oranının ancak yarısına ulaşabildiğini göstermektedir. Bu durumun altında yatan nedenler çok boyutludur ve sadece yasal düzenlemelerle açıklanamaz. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıplaşmış düşünceler, kadınların ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel rollerde daha fazla sorumluluk üstlenmeleri, işverenlerin kadınlara yönelik önyargıları, işyerlerindeki cinsiyet ayrımcılığı ve kadınların kariyerlerinde ilerlemelerini engelleyen yapısal engeller, bu farkın temel nedenleri arasında yer almaktadır (Kavas, Düşündüre, & Avşar, 2020; Semerci Özkan & Sasman Kaylı, 2022). Bunun yanı sıra Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki tutumunu anlamak için yakın tarihli bir gelişmeye bakmak önemlidir. Türkiye, 2011 yılında “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ni (İstanbul Sözleşmesi) imzalamıştı (Council of Europe, 2011). Ancak, 19 Mart 2021 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Türkiye bu sözleşmeden çekilmiştir (Resmî Gazete, 2021). Sarıgül’e (2022) göre, Türkiye’nin sözleşmeden çekilme kararının ardında çeşitli nedenler yatmaktadır. Öne sürülen başlıca itirazlar arasında, sözleşmenin geleneksel aile yapısına zarar verebileceği endişesi ve sözleşme metninde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kavramlarının bulunması yer

almaktadır. Bu karar, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki ilerlemelerin karmaşık ve çelişkili doğasını yansıtmaktadır. Alınan karar, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın 21 Mart 2021 tarihli resmî açıklamasında şu şekilde ifade edilmiştir: “Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesi, kadın haklarından veya kadına karşı şiddetle mücadelede vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Devletimiz, kadınlarımızın insan haklarının korunması ve kadına karşı şiddetle mücadele konusunda sıfır tolerans ilkesiyle hareket etmeye devam edecektir.” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021). Bu gerekçelerle Türkiye’nin İstanbul Sözleşmesi’nden ayrılma kararı, uluslararası toplumda ciddi eleştirilere neden olmuş ve Türkiye’nin kadın erkek eşitliğine yönelik politikalarındaki kararlılığı sorgulanır hale gelmiştir. Avrupa Konseyi, Türkiye’nin bu kararını “yıkıcı” bir adım olarak nitelendirmiş ve bu durumun kadınların şiddete karşı korunmasında önemli bir gerilemeye neden olacağı konusunda endişelerini dile getirmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği de Türkiye’nin kararını “potansiyel olarak geri bir adım” olarak vurgulamıştır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ise, Türkiye’nin sözleşmeden çekilme kararının, kadınların ve kız çocuklarının şiddete karşı korunmasında ciddi bir geriye gidiş yaratacağı konusundaki kaygılarını ifade etmiştir (BBC, 2021).

Sonuç olarak yasal düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanmaması ve destekleyici politikaların yetersizliği, pratikte kadınların çalışma hayatında eşit fırsatlardan yararlanmasını engellemektedir. Bu durum, Türkiye’nin yasal düzlemde gösterdiği ilerlemenin, uygulamada aynı başarıyı yansıtmadığını göstermektedir.

1.3 Türkiye’de Eşit İşe Eşit Ücret İlkesinin Uygulaması: Yasal Çerçeve Ve Gerçeklik Arasındaki Farklılıklar

Rapor kapsamındaki “ücret” göstergesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çalışma hayatındaki ekonomik boyutunu değerlendirmek üzere tasarlanmıştır. Bu gösterge 2 temel alanı değerlendirmektedir:

1. Eşit işe eşit ücret ilkesinin yasal düzenlemelerdeki yeri ve uygulanma durumu
2. Kadınların çalışma haklarına ilişkin yasal düzenlemeler:
 - a. Gece çalışması
 - b. Endüstriyel işlerde çalışma
 - c. Tehlikeli işlerde çalışma

Rapor, bu değerlendirmeleri yaparken kadınların ücretlerini etkileyen yasal çerçeveyi ve düzenleyici mekanizmaları detaylı olarak incelemekte ve şu temel sorulara odaklanmaktadır:

1. “Kanun, eşit değerdeki işe eşit ücret verilmesini zorunlu kılıyor mu?” Türkiye’de eşit muameleyi düzenleyen Anayasa’nın 10. maddesi (Anayasa, 1982) ve 4857 sayılı İş Kanunu’nun 5. maddesi (İş Kanunu, 2003) işyerinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamakta ve eşit işe eşit ücret ilkesini desteklemektedir. Ancak bu yasal düzenlemelerin pratikte tam olarak uygulanıp uygulanmadığı ve yasal düzenlemeler ile uygulama arasındaki uçurumun büyüklüğü tartışmalıdır.
2. “Bir kadın da bir erkek gibi geceleri çalışabilir mi?” 4857 sayılı İş Kanunu’nda gece çalışmasıyla ilgili cinsiyete dayalı bir ayırım bulunmamaktadır (İş Kanunu, 2003). Ancak toplumda var olan geleneksel bakış açısı ve yerleşik algılar, özellikle kadınların aile içi sorumlulukları göz önüne alındığında, gece vardiyalarının onlar için ek bir yük oluşturacağı düşüncesiyle, kadınların gece çalışma saatlerindeki istihdam fırsatlarını sınırlandırabilmektedir.
3. “Tehlikeli sayılan bir işte kadın da erkek gibi çalışabilir mi?” 4857 sayılı İş Kanunu’nun 72. maddesi, belirli tehlikeli işlerde kadınların çalışmasını kısıtlamaktadır (İş Kanunu, 2003). Bu kısıtlama, uluslararası sözleşmelere (örneğin, ILO Sözleşme No. 45) dayanmaktadır. Bununla birlikte, günümüz teknolojisi ve çalışma koşulları göz önüne alındığında, söz konusu kısıtlamaların kadınların iş olanaklarını gereksiz yere sınırlandırdığı ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı pekiştirdiği yönünde önemli eleştiriler bulunmaktadır.
4. “Bir kadın da bir erkek gibi endüstriyel bir işte çalışabilir mi?” 4857 sayılı İş Kanunu’nda endüstriyel işlerde çalışmaya ilişkin cinsiyete dayalı bir ayırım bulunmamaktadır (İş Kanunu, 2003). Ancak, pratikte kadınların endüstriyel işlerde istihdamı düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, hem toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıplaşmış düşüncelerden hem de işverenlerin önyargılarından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü üzere, Türkiye’de kadın ve erkeklerin eşit ücret alması, İş Kanunu’nun 5. maddesinde cinsiyet ayrımcılığına ilişkin hüküm ve Anayasa’nın (1982) 10. maddesindeki eşitlik ilkesi ile güvence altına

alınmıştır. Dünya Bankası'nın "Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2023" raporunda, Türkiye bu alanda, belirlenen ölçütlerin yüzde 75'ini karşılamış olarak değerlendirilmiştir. Yaşanılan kayıp, tehlikeli sayılan işlerde kadınların erkeklerle eşit şekilde çalışabilmesine yönelik yasal düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Yapılan incelemelere göre, yasalarla desteklenmeyen bu maddenin temel dayanağı "2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu'dur. Kanununun 72. maddesi, maden ocakları, kablo döşeme, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altı ve su altı işleri için belirli yasaklar getirmiştir". Buna göre, 18 yaş altındaki erkekler ve her yaşta kadınlar bu alanlarda çalıştırılmaz. Bu karar, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün "45 Numaralı Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılması Sözleşmesi" ile uyum sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Ancak bu düzenleme, günümüz şartlarında kadınların çalışma alanlarını gereksiz yere sınırlandırarak, meslek seçiminde cinsiyet temelli bir kısıtlamaya yol açmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) ortak çalışması (ILO & TÜİK, 2020), Türkiye'de toplumsal cinsiyete bağlı maaş eşitsizliğinin önemli ölçüde devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, yasal düzenlemelerin yetersizliğini ve eşit işe eşit ücret ilkesinin etkin bir şekilde uygulanması için daha kapsamlı politikalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Ortak yayımlanan rapora göre cinsiyetler arası ücret farkı yüzde 15,6'dır. Bu oran, kadınların erkeklere oranla aynı iş için daha düşük ücret aldığını göstermekte ve iş gücüne katılımında fırsat eşitliğini sorgulamaya açmaktadır. Her ne kadar Türkiye mevzuatında "eşit işe eşit ücret" ilkesi yer alsada bu çalışmanın bulguları yasal düzenlemelerin uygulamada yetersiz kaldığını ve kadınların ekonomik hayatta hala ciddi eşitsizliklerle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)'nın 2020 yılında yayımladığı "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi" raporu da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır (Kavas, Düşündüre, & Avşar, 2020). Bu rapora göre, benzer işlerde cinsiyetler arası maaş eşitliği, Türkiye genelinde kadınlar için yüzde 23,6; erkekler için ise yüzde 66,1 oranında gerçekleşmiştir. Raporda kadın erkek ücret farkının nedenleri arasında; toplumsal cinsiyet rolleri, işverenlerin önyargıları, kadınların kariyerlerinde ilerlemelerini engelleyen yapısal engeller ve kadınların daha düşük ücretli sektörlerde yoğunlaşması gösterilmektedir. Bu eşitsizliğin giderilmesi için; mevcut yasal düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması, işverenlerin bilinçlendirilmesi, kadınların mesleki gelişimine yatırım yapılması ve iş-aile uyumunu destekleyici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu alanda yapılan bir diğer çalışma da 2022 yılında DİSK/Genel-İş tarafından yürütülen bir araştırmadır (DİSK, 2022). Araştırma, küresel ölçekte kadınların erkeklerden ortalama yüzde 20 daha az kazandığını ortaya koymuştur. DİSK'e göre bu önemli ücret eşitsizliği, sadece ekonomik bir sorun olmaktan öte; toplumsal cinsiyet rolleri, sosyolojik yapılar ve köklü geleneksel yaklaşımlarla sıkı bir ilişki içindedir. Dünya genelinde eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanması için çeşitli politikalar geliştirilmesine rağmen; bu derinlemesine toplumsal ve kültürel faktörler, ücret eşitsizliğinin kalıcı bir sorun olmasına neden olmaktadır.

1.4 Dünya Bankası Raporu Işığında Türkiye'de Evlilik Ve Boşanma Hukuku

Rapor, "evlilik ve boşanma" göstergesi altında, kadınların evlilik ve boşanma süreçlerindeki yasal haklarını ve karşılaştıkları kısıtlamaları değerlendirmektedir. Bu gösterge, aile içi şiddet gibi konuları da kapsayarak, kadınların aile içi ilişkilerdeki güç dengesini ve yasal korumalarını analiz etmektedir. Rapor, bu göstergesi değerlendirirken aşağıdaki 5 temel soruya odaklanmaktadır:

1. **"Kanun, evli bir kadının kocasına itaat etmesini gerektiren yasal hükümlerden muaf mıdır?"**. Türkiye'de, 2001 yılında yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun (Medeni Kanun, 2001), evlilik içinde eşler arasında itaat yükümlülüğünü kaldırmış ve eşitlik ilkesini benimsemiştir. Bu düzenleme, kadının yasal olarak eşine itaat etme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır.
2. **"Kadın da erkek gibi evin reisi olabilir mi?"**. Yeni Medeni Kanun, aile reisi kavramını ortadan kaldırarak, eşlerin evlilik birliğinde eşit hak ve sorumluluklara sahip olmasını getirmiştir.
3. **"Özellikle aile içi şiddeti ele alan bir mevzuat var mıdır?"**. Türkiye'de, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun, 2012), aile içi şiddete karşı kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturmaktadır. Bu kanun, şiddet mağdurlarına koruma ve destek hizmetleri sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak bu kanunun etkin bir şekilde uygulanması ve şiddetin önlenmesi konusunda hala önemli sorunlar yaşanmaktadır.
4. **"Kadın da erkek gibi boşanma kararı alabilir mi?"**. 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun, kadın ve erkeğe yasal olarak eşit boşanma hakkı tanımıştır. 2001 yılında yapılan yeni düzenlemeler ise boşanma sürecindeki

eşitsizlikleri gidererek; kadın ve erkek arasında hukuki anlamda tam eşitlik sağlamıştır. Bu düzenlemeler, boşanma sürecinde kadınların haklarını daha güçlü bir şekilde koruma amacını taşımaktadır. (Medeni Kanun, 2001).

5. “Bir kadının yeniden evlenme konusunda bir erkekle aynı hakları var mıdır?”. Türkiye’de Medeni Kanun’a göre, evliliği sona ermiş bir erkek istediği zaman tekrar evlenme özgürlüğüne sahiptir. Bunun yanında kadın için boşanmanın ardından, belirli bir süre boyunca yeniden resmi nikah kıyma yasağı bulunmaktadır. Bu süre, muhtemel bir gebelik durumunun belirlenmesi ve çocuğun babasının kimliğinin saptanabilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Dünya Bankası da ilgili madde dışında Türkiye’yi bu alanda başarılı bulmuştur.

Boşanma süreçlerinin uzunluğu, aile içi şiddetin yaygınlığı ve yeniden evlenme kısıtlaması, uygulamada kadınların bu alandaki yasal haklarından tam anlamıyla faydalanmalarını engellemektedir. Bu durum, kadınlar açısından önemli mağduriyetlere neden olmaktadır. Adaletin gecikmesi, ekonomik güvencesizlik, şiddet riskinin devamı gibi sorunlar, boşanma sürecinin kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini artırmaktadır. 2022 yılı verilerine göre, Türkiye’de boşanma davalarının yüzde 6’sı 3 yıldan uzun sürmüştür (Datastats, 2022). Bu oran, 2003 yılında yüzde 2 iken, 2022 yılında 3 katına çıkmıştır. Bu artış, adalet sisteminin boşanma davalarına yeterince hızlı ve etkin yanıt veremediğini göstermektedir. Uzun süren boşanma süreçleri, kadınların ekonomik ve sosyal açıdan daha savunmasız hale gelmelerine neden olmaktadır. Özellikle nafaka ve velayet davalarının uzun sürmesi, kadınların ekonomik bağımsızlığını tehdit etmekte ve çocukların bakımını zorlaştırmaktadır.

Türkiye’de kadın cinayetleri üzerine yapılan araştırmalar, boşanma veya ayrılık süreçlerindeki kadınların ciddi risk altında olduğunu göstermektedir. Örneğin, 2015 yılında Bianet tarafından yayımlanan bir rapora göre, 2010-2015 yılları arasında en az 1.134 kadın öldürülmüş ve bu cinayetlerin 234’ü, yani yaklaşık yüzde 21’i, devam eden ayrılık veya boşanma sürecinde gerçekleşmiştir (Bianet, 2015). Daha yakın tarihli veriler de benzer bir eğilimi ortaya koymaktadır. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu’nun 2022 yılı raporuna göre, 2021 yılında 31 kadın, 2022 yılında ise 40 kadın, boşanma veya ayrılma aşamasında olduğu kişiler tarafından öldürülmüştür (Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, 2022). Tüm bu istatistikler kadınların boşanma süreçleriyle birlikte uğradıkları şiddet olaylarının arttığını, hatta bu şiddetin büyük bir kısmının ölümcül yaralanma veya ölümlerle sonuçlandığını göstermektedir.

TÜİK’in 2022 yılında yayımladığı çalışmaya göre, 2000 yılından bu yana Türkiye’de boşanma sayısında yüzde 90 oranında bir artış yaşanmıştır. Çalışma, boşanmaların yüzde 8,1’inin şiddet nedeniyle gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2022a). Cinsiyet bazında yapılan analizde ise şiddet, boşanma nedenleri arasında hem kadınlar hem de erkekler için ikinci sırada yer almaktadır. Kadınların yüzde 15’i, “dayak/kötü muamele” gördükleri için boşandıklarını belirtmiştir. Ayrıca araştırma, boşanma süreçlerinin uzun sürmesinin kadına yönelik şiddet vakalarını artırdığını göstermiştir. Bu alanda yapılan diğer bir çalışma ise boşanma durumunun, kadınların toplumsal statülerini de olumsuz yönde etkilediğine yöneliktir. Çalışma, Elazığ’da boşanmış kadınların, toplum tarafından “başarısız” veya “eksik” bireyler olarak görüldüğünü ve bu algının kadınların yeniden evlenme veya ekonomik hayata katılma süreçlerini engellediğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal normlar ve baskılar, kadınların boşanma sonrası sosyal hayata uyum sağlama kapasitelerini ciddi şekilde sınırlandırmaktadır (Karakaya, 2019).

Sonuç olarak Türkiye’de boşanma sürecinin uzaması, kadınların bu dönemde şiddet görme olasılığını ve ekonomik katılım süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumun iyileştirilmesi için adalet sisteminde boşanma davalarına öncelik verilmesi, yargı süreçlerinin hızlandırılması ve kadınlara hukuki destek sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, kadınların ekonomik bağımsızlığını destekleyici politikalar ve sosyal hizmetler geliştirilmelidir. Aile içi şiddet vakalarında, kadınların güvenliğini sağlamak için acil koruma önlemlerinin etkin bir şekilde uygulanması da büyük önem taşımaktadır. İngiltere gibi bazı ülkelerde, “no-fault divorce” (kusursuz boşanma) uygulamalarıyla boşanma süreçleri hızlandırılmış ve kadınların bu süreçte yaşadığı zorluklar azaltılmıştır. Kusursuz boşanma sistemi dava sürecini kısaltarak, özellikle aile içi şiddet veya duygusal baskı altında olan bireylerin hızlı ve daha az çatışmalı bir şekilde yasal olarak ayrılabilmesini sağlar. Bu sistemde boşanma talebinde bulunan tarafların birbirlerini suçlamasına veya “kusur” göstermesine gerek kalmaz; yalnızca evliliğin sürdürülemez olduğunu ifade etmeleri yeterlidir. Bu yaklaşım, yasal süreci sadeleştirerek duygusal ve psikolojik yükleri azaltır, bireylerin kısa sürede kendi güvenliklerini sağlamalarına ve yaşamlarına devam etmelerine olanak tanır. Ayrıca taraflar arasında gerginliği en aza indirerek, özellikle çocuklu ailelerde, boşanmanın getirebileceği olumsuz etkileri hafifletmeyi amaçlar. (BBC News, 2022). Türkiye’de de benzer reformların tartışılması ve uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi, kadınların boşanma sürecinde yaşadığı mağduriyetleri azaltmak için önemli bir adım olacaktır.

1.5 Dünya Bankası Raporu Işığında Türkiye’de Ebeveyn İzinleri

Rapor, “ebeveynlik” göstergesi altında kadınların hamilelik ve doğum süreçlerindeki çalışma haklarını ve işverenlerin bu süreçteki sorumluluklarını değerlendirmektedir. Bu gösterge, kadınların işgücüne katılımını ve iş-aile dengesini etkileyen yasal düzenlemeleri, ücretli izinleri ve işten çıkarılma korumalarını analiz eder. Rapor, bu göstergeyi değerlendirirken aşağıdaki 5 temel soruya odaklanır:

1. **“Anneler için en az 14 haftalık ücretli doğum izni var mıdır?”** Türkiye’de, İş Kanunu kapsamında annelere, doğum öncesi ve sonrası toplamda 16 hafta ücretli doğum izni verilmektedir. Bu süre, Dünya Bankası’nın belirlediği 14 haftalık asgari süreyi karşılamaktadır.
2. **“Devlet ücretsiz doğum izni döneminde annelere maaşlarının yüzde 50’sinden fazla yardım yapmakta mıdır?”** Türkiye’de, doğum izni süresince anneler, günlük gelirlerine göre ücretlerini almaya devam ederler. Ancak, bu ücretin maaşın tamamını karşılamadığı ve Dünya Bankası’nın yüzde 50’lik kriterine uymadığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de “Doğum Yardımı” adı altında annelere yönelik ayrı bir nakdi destek de sunulmaktadır. Bu yardım, annenin doğum yapması durumunda, doğum sayısına göre belirlenen miktarda tek seferlik bir ödeme yapılmasına yöneliktir. Yapılan yardım, doğum izni süresince yapılan ödeme veya maaş ile aynı değildir. Bu yardım sadece bir defaya mahsus verilen bir nakdi destektir.
3. **“Babalara ücretli izin hakkı var mıdır?”** İş Kanunu, işçi babalara 5 gün; memur babalara ise 10 gün süreyle doğum izni verilmektedir (657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 1965). Bu süre, diğer gelişmiş ülkelerdeki babalık izin sürelerine kıyasla oldukça kısadır.
4. **“Kadınlara yönelik ücretli doğum izni hakkı var mıdır?”** Bu soru, birinci maddede açıklandığı gibi, 4857 sayılı İş Kanunu’ndaki düzenlemelerle karşılanmaktadır.
5. **“Hamile işçilerin işten çıkarılması yasak mıdır?”** 4857 sayılı İş Kanunu gebelik dönemi ve doğum sonrası bir yıl içinde kadın çalışanların işten çıkarılmasını yasaklamaktadır.

“Devlet, ücretsiz doğum izni döneminde annelere maaşlarının yüzde 50’sinden fazla bir yardım sağlamaktadır mı?” sorusu dışında, diğer tüm maddelerin Türkiye mevzuatında bir karşılığı bulunmaktadır. Bu nedenle, Dünya Bankası Türkiye’ye bu başlık altında 80 puan vermiştir.

Yasal düzenlemelerin uygulamada ne ölçüde karşılık bulduğuna bakmak gerekmektedir. Akademik yazında, doğum izni süresi ile çalışan annelerin sayısı arasında güçlü ve anlamlı bir bağlantı olduğu gösterilmiştir (Ray, Kyriacou & Silva, 2021: 803-824). Bu durum, doğum izni uygulamalarının kadınların iş gücüne katılımı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Avrupa’da çocuk sahibi olmanın kadınların işgücüne katılım oranını teşvik edici bir etkisi olduğu görülmüştür. Avrupa İstatistik Kurumu’nun (Eurostat) araştırması, çocuk sayısının artmasıyla kadınların işgücüne katılım oranının da arttığını göstermektedir (Eurostat, 2023). Çocuğu olmayan kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 66 iken, bir çocuk sahibi kadınlarda bu oran yüzde 72’ye, iki çocuk sahibi kadınlarda ise yüzde 73’e yükselmektedir. Bu bulgular, Avrupa’da uygulanan güçlü sosyal destek sistemlerinin, kadınların hem çocuk bakımını hem de iş hayatını bir arada yürütebilmelerine olanak sağladığını göstermektedir. Ancak bu durum, Türkiye gibi sosyal destek sistemlerinin sınırlı olduğu ülkelerde farklı bir tablo çizmektedir. Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranı, özellikle çocuk sahibi kadınlar arasında oldukça düşüktür. TÜİK’in 2023 Hane Halkı İş Gücü Araştırması’na göre, 25-49 yaş arası kadınlar arasında 3 yaşından küçük çocuk sahibi olanların istihdam oranı sadece yüzde 28’dir (TÜİK, 2023). Bu oran, çocuk sahibi olmanın Türkiye’de kadınların iş-aile uyumunu sağlamanın zorluklarını açıkça göstermektedir. Bunun yanı sıra kadınların çocuk sahibi olduktan sonra iş gücüne dönme süreçlerindeki zorluklar kariyer kaybına da yol açmaktadır. OECD’nin 2022 yılında yayımladığı bir rapora göre, Türkiye’de çocuk sahibi olduktan sonra kadınların yaklaşık yüzde 43’ü iş hayatını tamamen bırakmakta veya kariyerinde ciddi bir gerileme yaşamaktadır (OECD, 2022). Çocuk bakım hizmetlerinin sınırlı olması ve esnek çalışma düzenlemelerinin yaygınlaştırılmaması, kadınların iş gücünden ayrılmalarındaki temel nedenlerden biridir. Bu kariyer kaybının ekonomik sonuçları da dikkat çekicidir. Türkiye’de tam zamanlı çalışan kadınların ortalama maaşı, çocuk sahibi olmayan kadınlara kıyasla yüzde 20 oranında daha düşük gerçekleşmektedir (TÜİK, 2023). Bu gelir kaybı, kadınların ekonomik bağımsızlığını zedelemekte ve uzun vadede emeklilik hakları gibi sosyal güvence sistemlerinde de açıklar yaratmaktadır.

Türkiye’de kadınların iş ve aile yaşamları arasında denge kurmalarını zorlaştıran en önemli faktörlerden biri, ev içi işlerin ve çocuk bakımının büyük ölçüde kadınlara yüklenmesidir. Bu durum, kadınların iş hayatında ilerlemesini ve kariyer yapmasını engellemekte, terfi fırsatlarını kısıtlamakta ve liderlik pozisyonlarına erişimlerini zorlaştırmaktadır. TÜİK’in 2022 yılı Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri raporuna göre, Türkiye’de ekonomik faaliyetlere dahil olmayan kadınların yaklaşık yarısı, bu durumun gerekçesi olarak hane içi sorumluluklar ve çocuk yetiştirme görevlerini işaret etmektedir (TÜİK, 2022b). Bu istatistik, ev içi işlerin cinsiyete dayalı bölüşümünün kadınların ekonomik hayata katılımını ne derece olumsuz etkilediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ev içi sorumluluklar, kadınların iş gücüne katılımını sınırlamakta ve çalışma saatleri ile kariyer gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Sonuç olarak araştırmalar, kadınların iş dışındaki yükümlülüklerinin, erkeklerle aynı koşullarda çalışma hayatına katılmalarını zorlaştırdığını ve bu durumun toplumsal cinsiyet eşitliğinde önemli bir engel oluşturduğunu göstermektedir.

1.6 Türkiye’de kadın erkek eşitliği ekseninde kadın girişimciliği

Rapor, kadınların işletme kurma ve yönetme aşamalarındaki yasal düzenlemeleri ele alan girişimcilik endeksi incelemeaktadır. Bu kapsamda 4 temel soru ele alınmıştır:

1. “Mevcut mevzuat, finansal kaynaklara ulaşımında cinsiyet temelli eşitsizliği engelliyor mu?”
2. “Kadınlar erkeklerle eşit şekilde sözleşme imzalayabilir mi?”
3. “Kadınlar erkeklerle aynı şekilde işletme kaydı yaptırabilir mi?”
4. “Kadınlar erkeklerle aynı şekilde banka hesabı açabilir mi?”

Türkiye’de yasal çerçeve, bu sorulara olumlu yanıt verecek şekilde düzenlenmiştir. Türkiye’nin temel hukuki düzenlemeleri, cinsiyet temelli eşitsizliği yasaklayan hükümler içermektedir. Bu düzenlemeler arasında ülkenin en üst yasası olan Anayasa, ceza hukukunun temelini oluşturan Türk Ceza Kanunu, çalışma hayatını düzenleyen İş Kanunu ve ticari faaliyetleri kapsayan Türk Ticaret Kanunu bulunmaktadır. Mevcut yasal çerçeve uyarınca, kadınlar erkeklerle aynı hukuki statüye sahip olarak ticari anlaşmalara taraf olabilir, girişimcilik faaliyetlerinde bulunabilir ve finansal kurumlarda hesap oluşturabilirler. Bu yasal düzenlemelere ek olarak; Türkiye’de kadın girişimciliğini desteklemek amacıyla çeşitli programlar ve teşvikler verilmektedir. Devlet destekli kuruluşlar, kadın iş sahiplerine özel teşvik programları uygulamaktadır.

Dünya Bankası, Türkiye’ye bu alanda 100 üzerinden 75 puan vermiştir. Ancak, tüm sorulara mevzuatta olumlu yanıt verilmesine rağmen, 25 puanlık kesintinin hangi gerekçeyle yapıldığı net değildir. Yasal düzenlemelerdeki olumlu tabloya rağmen, uygulamada kadın girişimciliği konusunda Türkiye’nin daha fazla ilerleme kaydetmesi gerektiği görülmektedir. 2022 yılında yayımlanan Küresel Girişimcilik Raporu’na (Global Entrepreneurship Monitor) göre Türkiye’de iş dünyasında aktif rol alan kadınların oranı yüzde 30’u aşmamaktadır. Gelecek 5 yıllık dönemde kendi işletmesini kurma hedefi olan bireyler arasında kadınların payı yüzde 36,1 iken; erkeklerin payı yüzde 63,9’a ulaşmaktadır. Ülkemizde kadınların yüzde 36,4’ü işletme sahibi olma konusunda istekli olduklarını belirtmektedir. Türkiye’deki bu oran, Avrupalı kadınlar arasında görülen yüzde 60’lık ortalamanın oldukça altında kalmaktadır. Ayrıca raporda Türkiye’de girişimci olmak isteyen kadınların yüzde 90 gibi büyük bir çoğunluğunun, sunulan finansal destek mekanizmalarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını ifade ettiği vurgulanmaktadır (Global Entrepreneurship Monitor, 2022). Bu veriler, Türkiye’de kadın girişimciliğinin geliştirilmesi için yasal düzenlemelerin ötesinde, uygulamada daha fazla desteğe ve teşvike ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Benzer sorunlar birçok ülke için de geçerlidir. Dünya Bankası’nın raporu, 101 ülkede hâlâ cinsiyete dayalı ayrımcılığı açıkça yasaklayan yasal düzenlemelerin bulunmadığını ortaya koyarak bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Bu eksiklik, kadınların iş dünyasında eşit fırsatlara sahip olmalarını engellemekte ve ekonomik büyümeye katkıda bulunma potansiyellerini sınırlandırmaktadır. Kadın girişimciler için daha kapsayıcı ve destekleyici bir iş ortamının sağlanması, yalnızca bireysel işletmelerin değil, tüm ekonominin güçlenmesine katkı sunacaktır. Özellikle kadınların finansal kaynaklara erişimini kolaylaştıran ve teminat gereksinimlerini azaltan politikalar, kadın girişimcilerin işletmelerinin verimliliğini ve dayanıklılığını artırmada kritik bir rol oynamaktadır. Bu tür politikaların uygulanması, kadın girişimciliğinin önündeki engellerin kaldırılması yoluyla ekonomik kapsayıcılığı önemli ölçüde geliştirebilir.

1.7 Miras Hakkında Cinsiyet Eşitliği: Türkiye’nin Yasal Başarıları Ve Uygulama Zorlukları

Dünya Bankası raporunda, mülkiyet ve miras hukukundaki cinsiyet farklılıkları önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Bu gösterge, kadınların ekonomik güçlenmesi ve kalkınma hedeflerine ulaşmaları açısından büyük bir öneme sahiptir. Raporda, ülkelerin mevzuatını değerlendirmek için 4 temel alan üzerinden analiz yapılmaktadır:

1. Taşınmaz mal mülkiyetinde kadın-erkek eşitliği
2. Miras hakkında çocuklar arası cinsiyet eşitliği
3. Eşler arası miras hakkı eşitliği
4. Evlilik süresince edinilen mülkiyet üzerinde eşlerin eşdeğer yönetim hakkı

Türkiye Cumhuriyeti, Dünya Bankası'nın kadın hakları değerlendirmesinde mükemmel bir performans sergilemiştir. Uluslararası kuruluşun 100 puanlık ölçeğinde en yüksek notu elde eden ülkemiz, ilgili yasal düzenlemelerin tamamında olumlu bir tablo çizmiştir. Ülkemizde kadınların varlık edinme ve miras alma hakları, en temel yasal düzenlemelerle koruma altındadır. 1982 tarihli Anayasa'nın eşitlik ilkesini düzenleyen 10. maddesi ve mülkiyet hakkını güvence altına alan 35. maddesi, bu konuda önemli dayanak noktalarıdır. Bununla birlikte 1926'da yürürlüğe giren Medeni Kanun, kadın-erkek eşitliğini miras hukuku açısından da tesis etmiştir.

Mevcut yasalara göre:

- Gayrimenkul sahipliğinde cinsiyet farkı gözetilmeksizin eşit haklar tanınmıştır.
- Kız ve erkek çocuklar ebeveynlerinden eşit şekilde miras alabilir.
- Hayatta kalan eşler arasında miras konusunda cinsiyet ayrımı yapılmaz.
- Evlilik süresince eşler mal varlığı üzerinde eşit idari yetkiye sahiptir.

Bu yasal düzenlemeler teoride kadınların ekonomik güçlenmesini desteklemekte, onların iş gücüne katılımını ve genel üretkenliğini artırma potansiyeli taşımaktadır. Yasal eşitliğe rağmen, özellikle kırsal ve kentleşmemiş bölgelerde bu alanda önemli sorunlar yaşanabilmektedir. Toplumsal gelenekler ve kültürel beklentiler, kadınların kanuni haklarını etkin şekilde kullanmalarını engelleyebilmektedir. Bu durum, yasal düzenlemelerin uygulamada her zaman tam anlamıyla hayata geçirilemediğini göstermektedir. Örneğin 2009 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Meclis Araştırma Komisyonu'na sunulan bir raporda, Anadolu'nun bazı bölgelerinde kadınların mirastan eşit pay alma haklarını kullanamadıkları belirtilmiştir (TBMM, 2009). Bu durumun, yerleşik adetler ve sosyal normlardan kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Raporda, İslami geleneklerin bu konuda önemli bir etken olduğu belirtilmiş; bu geleneksel bakış açısının, özellikle şehir merkezlerinden uzak bölgelerde hâlâ etkisini sürdürerek cinsiyete dayalı eşit mülk paylaşımını engellediği vurgulanmıştır. Yapılan saha çalışmaları da özellikle Türkiye'nin Kuzey, Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'nde, kadınların yasal güvencelere rağmen miras ve mülk edinme haklarından fiilen yararlanamadıklarını göstermektedir (Gürdal & Odabaş, 2014). Bu durumun temel nedenleri arasında dini inançlar, ataerkil toplum yapısı ve geleneksel uygulamalar gösterilmektedir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, kadınların mülkiyet ve miras haklarını tam anlamıyla kullanabilmeleri için yasal düzenlemelerin yanı sıra; toplumsal farkındalığı artıracak çalışmaların ve kültürel değişim çabalarının önemi belirgin hale gelmektedir.

1.8 Miras Hakkında Cinsiyet Eşitliği: Türkiye'nin Yasal Başarıları Ve Uygulama Zorlukları

Dünya Bankası'nın "Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk 2023" raporunda, emeklilik göstergesi kadınların emeklilik sonrası ekonomik güvenliklerini etkileyen yasaları değerlendirmektedir. Bu başlık altında 4 temel soru ele alınmıştır:

1. "Cinsiyet farkı gözetilmeksizin, tam emeklilik için belirlenen yaş eşit midir?"
2. "Kısmi emekliliğe hak kazanma yaşı her 2 cinsiyet için aynı mıdır?"
3. "İş hayatından zorunlu olarak ayrılma yaşı kadın ve erkek için eşit şekilde uygulanıyor mu?"

4. “Ebeveynlik görevleri sebebiyle iş yaşamına ara verilen dönemler, emeklilik hesaplamalarına dahil ediliyor mu?”

Türkiye’de emeklilik sistemi, temel olarak Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na dayanmaktadır. Bu kanun, Türkiye’nin sosyal güvenlik sistemini şekillendirmektedir. Türkiye’deki mevcut yasal çerçeve, emeklilik yaşı konusunda cinsiyete dayalı farklılıklar içermektedir. Emekliliğe hak kazanma koşulları; sigorta başlangıç tarihi, ödenen prim miktarı ve cinsiyet faktörlerine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Annelik sürecinde kullanılan izinler, emeklilik hesaplamalarında dikkate alınmaktadır. Ancak, çocuk bakımı nedeniyle iş hayatına ara veren ebeveynlerin, bu süreçte kaybettikleri emeklilik avantajlarını telafi edecek özel bir yasal mekanizma henüz oluşturulmamıştır. Sağlık sorunları nedeniyle erken emeklilik (malulen emeklilik) hususunda ise cinsiyet temelli bir ayırım bulunmamaktadır. Dünya Bankası, cinsiyetler arası emeklilik yaşı farklılıkları nedeniyle Türkiye’ye bu göstergede 50 puan vermiştir. Bu puan, diğer göstergeler arasında en düşük olanıdır. Bu yasal çerçeve ve puanlama, uygulamada çeşitli sonuçlar doğurmaktadır.

Küresel Emeklilik Endeksi’nin 48 ülke üzerinden yaptığı 2024 araştırması, dünya genelinde emeklilik sistemlerinin karşılaştırmalı bir analizini sunmaktadır. Bu kapsamlı çalışma, küresel nüfusun yüzde 65’ini temsil eden 48 ülkeyi kapsamaktadır (Mercer CFA Institute, 2024). Çalışma kapsamında hazırlanan raporda, emeklilik sistemleri 3 temel ölçüt üzerinden değerlendirilmektedir:

1. Emeklilik gelirlerinin seviyesi
2. Sistemin sürdürülebilirliği
3. Sistemin güvenilirliği

Bu ölçütlerin yanı sıra, 50’den fazla gösterge incelenerek her ülke için kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Hollanda 84.8 puanla en yüksek skoru elde ederek, en iyi emeklilik sistemine sahip ülke olarak öne çıkmıştır. Buna karşılık Türkiye, 48.3 puanla listenin alt sıralarında yer almıştır. Türkiye’nin yanı sıra Güney Afrika, Arjantin, Hindistan ve Filipinler de emeklilik sistemi açısından en düşük performans gösteren ülkelerdendir. Türkiye’nin performansı detaylı olarak incelendiğinde, en düşük puanı yüzde 32.2 ile sürdürülebilirlik kategorisinde aldığı görülmektedir. Bu sonuç, Türkiye’nin emeklilik sisteminin uzun vadeli sürdürülebilirliği konusunda ciddi zorluklar yaşadığına işaret etmektedir. Genel sıralamada Türkiye, 48 ülke arasında 45. sırada yer almıştır (Mercer CFA Institute, 2024). Bu veriler, Türkiye’nin yalnızca gelişmiş Batı ülkelerinin değil, Botswana, Peru ve Kolombiya gibi gelişmekte olan ülkelerin de gerisinde kaldığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Türkiye’nin emeklilik sisteminde kapsamlı reformlara ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle sistemin sürdürülebilirliğini artırmaya yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulanması, öncelikli hedefler arasında yer almalıdır.

Kadınların emeklilik sistemi içindeki yerini değerlendirirken, istihdam oranlarının düşüklüğü ve bakım verme sorumluluklarının etkisi göz ardı edilemez. Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranı, erkeklere kıyasla oldukça düşüktür ve bu durum, emeklilik haklarının birikiminde ciddi eşitsizliklere yol açmaktadır. TÜİK verilerine göre, kadınların iş gücüne katılım oranı sadece yüzde 30 civarındadır, bu oran erkeklerde yüzde 65’in üzerindedir (TÜİK, 2023). Kadınların düşük istihdam oranları, emeklilik için gerekli olan prim gün sayısını tamamlamalarını zorlaştırmakta ve emeklilik döneminde ekonomik bağımsızlıklarını tehdit etmektedir. Bakım verme sorumlulukları da kadınların emeklilik sistemindeki olumsuzluklarını artırmaktadır. Çocuk bakımı, yaşlı veya hasta aile üyelerine bakma gibi roller, kadınların iş hayatından uzun süreler uzak kalmasına neden olmaktadır. Türkiye’de, çocuk bakımı nedeniyle iş hayatına ara veren kadınların bu dönemde kaybettikleri prim günlerini telafi edecek yasal düzenlemeler bulunmamaktadır. Her ne kadar annelik izinleri emeklilik hesaplamalarına dahil edilse de bu süreler kadınların uzun vadeli emeklilik avantajlarını tam anlamıyla karşılayamamaktadır.

Sonuç olarak, kadınların düşük istihdam oranları ve bakım verme sorumlulukları, Türkiye’nin emeklilik sisteminde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştiren temel unsurlardır. Bu sorunları gidermek için yasal düzenlemeler, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi ve iş gücüne katılımı artıracak politikalar öncelikli hale getirilmelidir. Bu tür reformlar, yalnızca kadınların ekonomik bağımsızlığını güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye’nin emeklilik sisteminin sürdürülebilirliğini de artıracaktır.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Dünya Bankası'nın 2023 yılında yayımladığı 'Kadınlar, İş Dünyası ve Hukuk' başlıklı araştırma, Türkiye'nin cinsiyet eşitliği konusundaki mevzuatını olumlu değerlendirmektedir. Rapor, Türkiye'yi istihdam, seyahat özgürlüğü ve miras hakları gibi alanlarda en yüksek puanı alarak üst sıralarda konumlandırmaktadır. Bununla birlikte ücret eşitliği, evlilik ve boşanma süreçleri, ebeveynlik izinleri, kadın girişimciliği ve emeklilik konularında iyileştirmelere ihtiyaç olduğunu da belirtmektedir. Bu değerlendirmeler yalnızca yasal düzenlemeleri temel aldığı için Türkiye'deki toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçek durumunu tam olarak yansıtmamaktadır. Yasaların varlığı, uygulamadaki eşitliği garanti etmemektedir. Türkiye'de yasal çerçeve gelişmiş olsa da pratikte kadınların hala birçok alanda eşitsizlikle karşılaştığı bilinmektedir. Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların çalışmaları değerli olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi karmaşık bir konuyu sadece yasal boyutuyla ele almak yetersiz kalmaktadır. Bu tür raporlar, ülkelerin yasal altyapısını değerlendirmede faydalı olsa da toplumsal cinsiyet eşitliğinin günlük yaşamdaki yansımalarını, kültürel normları ve uygulama sorunlarını kapsamlı bir şekilde ele almamaktadır.

Türkiye'de kadın-erkek eşitliği ve kadınların finansal bağımsızlığı konusunda daha pratik ve uygulanabilir stratejilerin geliştirilmesi ve bu stratejilerin etkili bir biçimde hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kadınların maddi açıdan güçlendirilmesi ve cinsiyetler arası eşitlikte ilerlemeler kaydedilmesi için aşağıda sıralanan önlemlerin alınması kritik önem taşımaktadır:

1. **Eğitim ve Farkındalık:** Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal bilinci artırmak için kapsamlı eğitim ve farkındalık programları düzenlenmelidir. Bu programlar, toplumun tüm kesimlerini hedef almalı ve sürdürülebilir olmalıdır.
2. **Şiddetle Mücadele ve Yasal Süreçler:** Aile içi şiddetin engellenmesi amacıyla, evlilik birliğinin sonlandırılması işlemleri daha çabuk ve hakkaniyetli bir biçimde gerçekleştirilmelidir. Mağdurların korunması için etkin tedbirler alınmalı, psikolojik ve hukuki destek mekanizmaları güçlendirilmelidir.
3. **Eğitim Müfredatı:** Toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitlik konuları, eğitim sisteminin her kademesinde müfredata dahil edilmelidir.
4. **Yasal Çerçeve ve Uygulama:** Mevcut yasal düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalı, gerektiğinde daha kapsamlı yasal adımlar atılmalıdır.
5. **İş Dünyasında Kadın:** Kadınların iş hayatında daha aktif rol almaları için teşvik edici stratejiler geliştirilmeli, liderlik ve yöneticilik pozisyonlarında kadın temsiline artırılması için özel programlar uygulanmalıdır.
6. **Cinsel Taciz ve Şiddetle Mücadele:** Cinsel taciz ve şiddet olaylarına karşı caydırıcı tedbirler alınmalı, yargı süreçleri hassasiyetle yürütülmelidir.
7. **Girişimcilik Desteği:** Kadın girişimciliğini teşvik etmek için finansman olanaklarının ve eğitim programlarının artırılması gerekmektedir.
8. **Toplumsal Normların Dönüşümü:** Cinsiyete dayalı önyargıların dönüştürülmesi amacıyla, toplumun yerleşik inanç ve davranış kalıplarını hedef alan girişimler hayata geçirilmelidir.

Bu adımların atılması, kadın erkek eşitliğini destekleyecek ve kadınların ekonomik gücünü artıracaktır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin genel kalkınmasına ve toplumsal refahına olumlu katkı sağlayacaktır. Politika yapıcıların, sivil toplum kuruluşlarının ve toplumun tüm kesimlerinin bu konuda iş birliği yapması, daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir toplum oluşturulması için kritik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA:

- Council of Europe. (2011). *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. 12.10.2024 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyid=210> adresinden erişildi.
- BBC Türkçe. (2022, 19 Mayıs). *Texas'ta kürtaj: Yüksek Mahkeme kararını sızdıran kişi kim?* 12.10.2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61508597> adresinden erişildi.
- BBC Türkçe. (2021, Mart 23). *İstanbul Sözleşmesi: BM ve AB'den Türkiye'nin kararına tepki*. 12.10.2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56500881> adresinden erişildi.
- Bianet. (2015). *Kadınları kim, nerede, nasıl öldürdü? 5 yılın cinayet haritası*. 15.12.2024 tarihinde <https://bianet.org/haber/kadinlari-kim-nerede-nasil-oldurdu-5-yilin-cinayet-haritasi-169494> adresinden erişildi.
- Del Rey, E., Kyriacou, A., & Silva, J. (2021). Maternity leave and female labor force participation: Evidence from 159 countries. *Journal of Population Economics*, 34(3), 803-824. <https://doi.org/10.1007/s00148-020-00814-2>.
- DrDataStats. (n.d.). *Yıllara göre Türkiye'de boşanma davalarının süreleri*. 12.10.2024 tarihinde <https://www.drdatastats.com/yillara-gore-turkiyede-bosanma-davalarinin-sureleri/> adresinden erişildi.
- Eurodev. (2023). *Europe Paternity Leave: Policies and Benefits*. 12.10.2024 tarihinde <https://www.eurodev.com> adresinden erişildi.
- European Commission. (2022). *EU legislation on family leaves and work-life balance*. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=851&langId=en>
- Eurostat. (2023.). *Employment - annual statistics*. European Commission. 11.10.2024 tarihinde https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_annual_statistics adresinden erişildi.
- Genel-İş Sendikası. (2022) *18 Eylül: Eşit değerde işe eşit ücret günü*. 13.10.2024 tarihinde <https://www.genel-is.org.tr/18-eylul-esit-degerde-ise-esit-ucret-gunu,2,47512> adresinden erişildi.
- Global Entrepreneurship Monitor. (2022). *GEM 2021/22 women's entrepreneurship report: From crisis to opportunity*. 14.10.2024 tarihinde <https://www.gemconsortium.org/report/gem-202122-womens-entrepreneurship-report-from-crisis-to-opportunity> adresinden erişildi.
- Gürdal, A., & Odabaş, Z. (2014). Kadın ve miras: Sosyolojik bir değerlendirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 140-164.
- Heckmann, L. Y. (1995). Aşiretli kadın: Göçer ve yarı göçer toplumlarda cinsiyet rolleri ve kadın stratejileri. In Ş. Teleki (Ed.), *1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar* (pp. 277-290). Ankara: İletişim Yayınları.
- International Labour Organization, & Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Türkiye'de cinsiyete dayalı ücret farkı: İş gücü piyasasında eşitlik arayışı* (Rapor No. WCMS_756659). 15.10.2024 tarihinde https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_756659.pdf adresinden erişildi.
- Karakaya, H. (2018). Toplumsal cinsiyet algısı, din ve kadın. *Journal of Analytic Divinity*, 2(2), 36-62. <https://doi.org/10.46595/jad.418134>.
- Karakaya, H. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Boşanma/ Boşanma Süreci ve Kadın: Elazığ Örneği. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 261-291. <https://doi.org/10.21798/kadem.2019249088>
- Kardam, N. (2005). *Turkey's engagement with global women's human rights*. Aldershot: Ashgate Publishing.

- Kavas, A., Düşündüre, A., & Avşar, İ. (2020). 81 İlde Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi. 13.10.2024 tarihinde https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/mce/2020/haberler/tobb_tskb_tepav_81_ilde_turkiyenin_toplumsal_cinsiyet_e_sitligi_karnesi.pdf adresinden erişildi.
- Koray, M., & Tekeli, Ş. (1991). Devlet, kadın ve siyaset. Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES). 16.12.2024 tarihinde http://tuses.org.tr/userfiles/files/devletyuzde_20kadyuzde_C4yuzde_B1nyuzde_20siyaset.pdf adresinden erişildi.
- Medeni Kanun. (2001). *Türk Medeni Kanunu* (No. 4721). *Resmî Gazete*, 24607, 8 Aralık 2001.
- Mercer. (2024.). *Mercer CFA global pension index*. 15.10.2024 tarihinde <https://www.mercer.com/insights/investments/market-outlook-and-trends/mercercfa-global-pension-index/> adresinden erişildi.
- OECD. (2022). Balancing work and family life: Challenges for women in Turkey. 12.12.2014 tarihinde <https://www.oecd.org> adresinden erişildi.
- Office of the High Commissioner for Human Rights. (2021, 23 Mart). Turkey: Withdrawal from Istanbul Convention is a pushback against women's rights, say human rights experts. 18.10.2024 tarihinde <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/03/turkey-withdrawal-istanbul-convention-pushback-against-womens-rights-say> adresinden erişildi.
- Sarıgil, B. Ö. (2022). Combating gender-based discrimination against women in Turkey: Achievements and the challenges ahead. In *Non-Discrimination in Turkey* (pp. 13-34). Springer, Cham.
- Semerci Özkan, K., & Sasman Kaylı, D. (2022). Kırsal alanda yaşayan kadınların söylemleri üzerinden kadınlık kimliklerinin kuruluşu: Manisa örneği. *Sosyoloji Dergisi*, (43), 125-154.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2009). *23. dönem 46. cilt 101. birleşim tutanakları*. 15.10.2024 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c046/b101/tbmm230461010534.pdf> adresinden erişildi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2021, 21 Mart). Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesine ilişkin açıklama. 18.10.2024 tarihinde <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-aciklama> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2022a). *İstatistiklerle aile 2022*. 15.10.2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683> adresinden erişildi.
- TÜİK (2022b). *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Gender Statistics 2022* 13.10.2024 tarihinde https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri.pdf adresinden erişildi.
- TÜİK. (2023). *İstatistiklerle Kadın, 2023* 15.10.2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675> adresinden erişildi.
- Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF). (2022). 2021-2022 kadın cinayetleri veri analizi ve karşılaştırması. 12.12.2024 tarihinde <https://tkdf.org.tr/bizden-haberler/2021-2022-kadin-cinayetleri-veri-analizi-ve-karsilastirmasi> adresinden erişildi.
- World Bank Group (2023). *Women, Business and The Law 2023*. 13.10.2024 tarihinde <https://wbl.worldbank.org/en/past-reports> adresinden erişildi.
- 3718 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararı (2021, 20 Mart). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 31429).

4857 Sayılı İş Kanunu (2003, 10 Haziran). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 25134)

3329 Sayılı Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkındaki Milletlerarası Mukaveleye İltihaka Dair Kanun (1937, 23 Haziran). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 3638)

4721 Sayılı Medeni Kanun. (2001, 8 Aralık). *T.C. Resmî Gazete*, (Sayı: 24607).

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012, 20 Mart). *T.C. Resmî Gazete* (Sayı: 28239).

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (1965, 23 Temmuz). *T.C. Resmî Gazete*, (Sayı: 12056).

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006, 16 Haziran) *T.C. Resmî Gazete*, (Sayı: 26200).

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:

Bu çalışma, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu Dünya Bankası'nın *Kadınlar, İş ve Hukuk 2023* raporu çerçevesinde derinlemesine ele alarak, bu alandaki mevcut durumu ve karşılaşılan zorlukları kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. Raporda ülkeler, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yasal çerçevelerini sekiz temel göstere üzerinden değerlendirilerek sıralanmıştır: hareketlilik, işyeri, ücret, evlilik, ebeveynlik, girişimcilik, varlıklar ve emeklilik. Türkiye'nin bu göstergeler doğrultusunda 100 üzerinden 82,5 puan alarak 190 ülke arasında 20. sırada yer alması, kadın haklarını yasal olarak güvence altına alma konusunda önemli bir ilerleme kaydedildiğini ortaya koymaktadır. Ancak, yasal düzenlemelerin uygulamaya dönüşmesinde yaşanan eksiklikler, özellikle de ataerkil normların, geleneksel kültürel beklentilerin ve sosyoekonomik eşitsizliklerin hâkim olduğu bölgelerde belirgin bir şekilde görülmektedir.

Türkiye'nin yasal düzenlemeleri, kadınlara hareket özgürlüğü, eşit istihdam hakkı ve mülkiyet mirası gibi temel hakları garanti etmektedir. Ancak bu haklar, uygulamada toplumsal baskılar, geleneksel değerler ve kültürel normlar nedeniyle çoğu zaman sınırlı kalmaktadır. Özellikle kırsal ve muhafazakâr bölgelerde, aile yapıları ve topluluk beklentileri kadınların özerkliğini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Kadınların çoğunlukla ev işleri ve bakım sorumluluklarına öncelik vermeleri beklenmekte, bu da onların eğitim ve iş gücüne katılımını sınırlamaktadır. Bu durum, kadınların iş gücüne katılım oranının %35'in altında kalmasıyla net bir şekilde görülmektedir. Bu oran, erkeklerle karşılaştırıldığında oldukça düşüktür ve bu dengesizlik, ücret eşitsizlikleri, mesleklerin cinsiyete dayalı ayrışması ve doğurganlık çağındaki kadınlara yönelik işe alım önyargıları gibi faktörlerle daha da derinleşmektedir. Kadınlar genellikle liderlik pozisyonlarına yönelmekten veya erkek egemen sektörlerde çalışmaktan caydırılmakta, bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini iş dünyasında daha da artırmaktadır.

Ebeveyn izni politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliği yolunda bir diğer önemli yapısal engel olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de yasalar annelik iznini kapsamlı bir şekilde düzenlerken, babalık izni oldukça sınırlıdır. Bu durum, bakım sorumluluklarının geleneksel olarak kadınlara yüklenmesine yol açmaktadır. Kadınlar, çocuk bakımının getirdiği yük nedeniyle kariyerlerinde kesintilere uğramakta ve iş gücünden uzak kaldıkları dönemler, profesyonel gelişimlerini ve uzun vadeli ekonomik bağımsızlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ortak ebeveyn izni politikalarının yaygınlaştırılması ve bakım sorumluluklarının paylaşımını teşvik edecek bir kültürel dönüşümün sağlanması, bu dengesizliğin giderilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Aksi takdirde, kadınların iş gücüne eşit şekilde katılımı ve kariyerlerinde ilerleme kaydetmesi sınırlı kalmaya devam edecektir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele, kadınların güvenliği ve haklarının korunması açısından Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bir diğer büyük zorluk olarak dikkat çekmektedir. 6284 sayılı Kanun gibi yasalar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemeyi ve mağdurlara yasal koruma sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak, uygulamada bu yasaların etkinliği

sınırlı kalmakta, birçok kadın, toplumsal damgalanma korkusu, kurumsal destek eksikliği ve misilleme endişesi nedeniyle şiddeti bildirmekten çekinmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin 2021 yılında İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı mevcut koruma mekanizmalarının zayıflaması yönünde geniş çaplı endişelere neden olmuştur. Bu durum, kadınların haklarını daha da kırılgan bir hale getirmekte ve yasal korumalara erişimlerini zorlaştırmaktadır.

Kadınların miras ve mülkiyet haklarına ilişkin yasal güvenceler, toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili bir diğer önemli alanı temsil etmektedir. Yasal düzenlemeler, kadınların eşit miras haklarını garanti altına almış olsa da, kırsal bölgelerdeki kültürel normlar erkek varislerin öncelikli olmasını desteklemeye devam etmektedir. Kadınlar, toplumsal baskılar nedeniyle genellikle miras haklarını talep etmekten çekinmekte, bu da ekonomik bağımlılığı sürdürmekte ve kadınların mali özerkliklerini kısıtlamaktadır. Bu konuda yasal uygulamaların güçlendirilmesi kadar, toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik eğitim girişimlerinin de devreye sokulması gerekmektedir. Çalışma, toplumsal cinsiyet eşitliğini engelleyen temel yapısal ve kültürel bariyerlere dikkat çekmekte ve çözüm yolları önermektedir. Ataerkil toplumsal normların yanı sıra, kadınların eğitime, istihdama ve ekonomik kaynaklara erişimindeki sınırlamalar bu eşitsizliklerin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, yasaların uygulanmasındaki kurumsal zayıflıklar ve kadınların haklarına dair farkındalık eksikliği, eşitsizliğin devam etmesine katkıda bulunmaktadır. Özellikle marjinal topluluklarda, kadınların haklarına ilişkin bilinç düzeyini artıracak çalışmaların yapılması hayati öneme sahiptir.

Sonuç olarak, Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen yasal çerçevelerin geliştirilmesinde önemli bir ilerleme kaydetmiş olsa da, bu çabaların sahadaki yansımaları halen sınırlıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için sadece yasal reformlarla yetinmek yeterli değildir; ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda köklü bir dönüşüm gereklidir. Bu doğrultuda, etkili uygulama mekanizmalarının oluşturulması, kadınlar için ekonomik fırsatların artırılması ve kültürel normların dönüştürülmesi için bütüncül ve sürdürülebilir politikaların benimsenmesi elzemdir. Gerçek toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak, yalnızca bireysel değil, toplumsal ve kurumsal düzeyde sürekli bir çaba ve kararlılığı gerektirmektedir. Bu tür bir yaklaşım, kadınların sosyal, ekonomik ve politik hayata tam katılımını mümkün kılacak ve daha adil bir geleceğin inşasına katkıda bulunacaktır.

EXTENDED SUMMARY

This study provides a comprehensive analysis of gender equality in Turkey within the framework of the World Bank's Women, Business, and the Law 2023 report, which evaluates countries' legal frameworks based on eight core indicators: mobility, workplace, pay, marriage, parenthood, entrepreneurship, assets, and pensions. Turkey's score of 82.5 out of 100, ranking 20th among 190 countries, reflects significant progress in securing women's rights through legal measures. However, the study highlights a critical gap between legal provisions and their implementation on the ground, especially in regions where entrenched patriarchal norms, traditional cultural expectations, and socioeconomic inequalities persist.

Turkey's legal framework guarantees women fundamental rights such as freedom of movement, equal employment opportunities, and inheritance of property. However, these rights are often constrained in practice due to social pressures, traditional values, and cultural norms. In rural and conservative regions, family structures and community expectations significantly restrict women's autonomy. Women are frequently expected to prioritize domestic and caregiving responsibilities over education and employment, thereby limiting their participation in the labor force. This is evident in Turkey's female labor force participation rate, which remains below 35%, significantly lower than that of men. Factors contributing to this disparity include wage gaps, occupational segregation, and hiring biases against women of childbearing age. Women are often discouraged

from pursuing leadership roles or working in male-dominated sectors, further exacerbating gender inequality in the workforce.

Parental leave policies present another significant structural challenge to achieving gender equality. While maternity leave is well-defined in Turkey's legislation, paternity leave remains limited, reinforcing traditional gender roles in caregiving. This imbalance places the burden of childcare predominantly on women, leading to career interruptions that negatively impact their professional growth, career progression, and long-term financial independence. Promoting shared parental leave policies and fostering a cultural shift toward shared caregiving responsibilities are crucial to addressing this disparity. Without such measures, women's equitable participation in the workforce and their career advancement will remain constrained.

The issue of combating violence against women and protecting their safety and rights also remains a critical challenge. Laws like Law No. 6284 aim to prevent gender-based violence and provide legal protections for victims. However, these laws are inconsistently enforced, and many women hesitate to report abuse due to fears of social stigma, lack of institutional support, and concerns about retaliation. Furthermore, Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention in 2021 has raised widespread concerns about the weakening of protections against gender-based violence. This decision has increased vulnerabilities, leaving women without adequate legal and institutional safeguards.

Women's inheritance and property rights represent another important area of concern. While legal reforms guarantee equal inheritance rights for women, cultural norms, particularly in rural areas, continue to favor male heirs. Societal pressures often discourage women from claiming their inheritance rights, perpetuating economic dependency and limiting women's financial autonomy. Addressing these issues requires not only stronger enforcement of property rights but also educational initiatives aimed at transforming cultural attitudes toward gender equality.

The study underscores the structural and cultural barriers that impede the realization of gender equality in Turkey. Patriarchal social norms continue to shape perceptions of women's roles within the family and society, restricting their ability to fully exercise their rights. Economic disparities limit women's access to education, employment, and financial resources, while institutional weaknesses in law enforcement undermine the implementation of gender equality legislation. Additionally, gaps in education and awareness prevent women, especially in marginalized communities, from understanding and asserting their legal rights.

In conclusion, while Turkey has made significant progress in developing legal frameworks to promote gender equality, these efforts have yet to translate into meaningful change on the ground. Bridging the gap between legislation and lived realities requires a holistic approach that goes beyond legal reforms. Strengthening institutional mechanisms to ensure effective implementation, promoting cultural and societal transformation, enhancing economic opportunities for women, and increasing awareness of legal rights are critical components of this process. Achieving true gender equality in Turkey demands sustained commitment at every level of society. Only through such comprehensive and coordinated efforts can the barriers to gender equality be dismantled, paving the way for a more inclusive and equitable future for all.

Research Article

Submission Date

24 / 10 / 2024

Admission Date

25 / 12 / 2024

Rural Landscape Character Analysis in Cappadocia Antique Period Villages

Kapadokya Antik Dönem Köylerinde Kırsal Peyzaj Karakter İncelemesi

Ahmet Alperen DİKİCİ¹ Esra ÖZHANCI²

How to Cite:

Dikici, A.A., Özhanç, E. (2024). Rural Landscape Character Analysis in Cappadocia Antique Period Villages. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 350-368. DOI: <https://doi.org/10.53472/jenas.1572962.1572962>

Öz:

Kırsal peyzajlar günümüz kent peyzajlarının beslendiği kaynaklar olmakla birlikte, sahip oldukları doğal ve kültürel değerlerle koruma, yönetim ve planlama faaliyetlerinin de merkezî konumundaki peyzajlardır. Türkiye'nin doğal ve kültürel peyzajları içerisinde de şüphesiz öne çıkan yerlerden ilki; UNESCO Dünya Miras Listesinde de yer alan Kapadokya'nın sahip olduğu eşsiz peyzajlar ve değerlerdir. Bu araştırmada, Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin kırsal yerleşim tipolojileri ve peyzaj özellikleri, yerinde gözlem ve sayısal yükseklik modeli verileri kullanılarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin doğal topoğrafyası, kültürel değerleri ve kaya oyma yapıları ile şekillenen kırsal peyzaj karakteri incelenmiştir. Çalışmada; kırsal miras-peyzaj ilişkisi temelinde, doğal tuf ve kayalık yapı üzerinde farklı medeniyet ve toplumların binlerce yılda yoğurup geliştirdiği doğal ve kültürel yapının bugün barındırdığı değerler ortaya konarak, geleneksel yapı tekniklerinin bu köylerin kültürel ve mimari kimliğini nasıl şekillendirdiği ele alınmıştır.

Çalışmanın sonuçları; köylerin peyzaj yapısının bölgenin doğal topoğrafyası, kültürel değerleri ve geleneksel yapı teknikleri ile şekillenmiş bir bütünlüğü yansıttığını göstermektedir. Kırsal yerleşmeler, tarihi süreç boyunca doğal unsurlarla uyum içinde gelişmiş, tarımsal faaliyetler, su kaynakları ve yerel kültürel miras unsurları ile şekillenmiştir. Su kaynaklarına yakınlık ve uygun iklim koşulları, tarımsal üretim ve hayvancılık için elverişli bir ortam yaratmış, kaya oyma yapılar ve tarihi eserler köylerin ekoturizm ve kültürel turizm potansiyelini artıran bir unsur olarak öne çıkmıştır. Ancak yeni yapılaşmaların büyük bölümünün geleneksel mimari kimlikle bütünlük sağlamadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca doğal ve kültürel unsurların sürdürülebilir uygulamalarla korunmasının önemi vurgulanarak, bölgenin mimari bütünlüğünü ve kırsal karakterini korumak için öneri ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Kırsal Miras, Kırsal Peyzaj, Köy

ABSTRACT:

Rural landscapes are the resources that today's urban landscapes benefit from, and they are also the central landscapes for protection, management and planning activities with their natural and cultural values. The first place that stands out among Türkiye's natural and cultural landscapes is undoubtedly the unique landscapes and values of Cappadocia, which is also on the UNESCO World Heritage List. In this study, the rural settlement types and landscape characteristics of Cemil, Taşkınpaşa and Şahinefendi villages in the Ürgüp district of Nevşehir were examined using on-site observation and digital elevation model data. Within the scope of the study, the natural topography, cultural values and rock-carved structures of Cemil, Taşkınpaşa and Şahinefendi villages were examined. In the study, the values of the natural and cultural structure developed by different civilizations and societies over thousands of years on the natural tuff and rock structure were revealed on the basis of the rural

¹ **Corresponding Author:** Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Nevşehir, dikici@nevsehir.edu.tr, 0000-0002-8126-3181

² PhD, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Nevşehir, ozhanci@nevsehir.edu.tr, 0000-0003-2789-6380

heritage-landscape relationship, and how traditional construction techniques shaped the cultural and architectural identity of these villages were discussed.

The results of this study; The landscape structure of the villages reflects an integrity shaped by the natural topography, cultural values and traditional construction techniques of the region. Rural settlements have developed in harmony with natural elements throughout the historical process and have been shaped by agricultural activities, water resources and local cultural heritage elements. Proximity to water resources and suitable climatic conditions have created a suitable environment for agricultural production and animal husbandry, and rock-carved structures and historical artifacts have stood out as elements that increase the ecotourism and cultural tourism potential of the villages. However, it has been observed that most of the new constructions do not provide integrity with the traditional architectural identity. In addition, the importance of preserving natural and cultural elements with sustainable practices has been emphasized, and suggestions and evaluations have been made to preserve the architectural integrity and rural character of the region.

KEYWORDS: *Rural landscape, rural heritage, village, Cappadocia*

GİRİŞ:

Kırsal alanlardan kentsel bölgelere göç; kır ile kent arasındaki ulaştırma olanaklarının iyileşmesi ve köylerde traktör kullanımının iş gücü ihtiyacını azaltması gibi nedenlerle tarihsel süreç içinde gerçekleşen, çağın getirdiği kaçınılmaz bir olgudur. Bu göçün, kentleşme sürecinde olumlu yanları olsa da kırsal yerleşmelerin özgün dokusunun ve kırsal peyzajın bozulmasına yol açmaktadır (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, 2018). Küreselleşmenin etkisiyle şehirlerin birbirine benzemesi, kırsal bölgelere olan özlemi artırmaktadır. Kırsal miraslar, kültürel kimliğin yeni nesillere aktarılması ve biyoçeşitliliğin korunması gibi gerekçelerle korunmaktadır. Koruma ile ilişkisi doğru kurulduğunda turizm, kırsal mirasların özgün dokusunu korumanın ekonomik maliyetini karşılamak için önemli bir fırsattır (Dünya Ekonomik Forumu, 2024). Bu durum, kırsal mirasın korunmasıyla mümkündür. Dolayısıyla kırsal miraslarda koruma faaliyetleri turizmi gerektirdiği gibi, turizm de korumayı gerektirir. Bu ilişki, kırsal miras koruma alanında yapılacak çalışmalara olan ihtiyacı göstermektedir.

Kırsal peyzajlar, bir bölgenin kültürel, ekolojik ve ekonomik örüntülerini yansıtan, zaman içinde doğal unsurların ve insan faaliyetlerinin etkileşimiyle şekillenen alanlardır. Kırsal peyzaj kavramı, insan çevre ilişkisini şekillendiren doğal ve kültürel unsurların tümünü kapsamaktadır. Toprak, su ve bitki örtüsü gibi doğal unsurlar bu kapsamın merkezinde yer almaktadır. Köseoğlu'na (1975) göre kırsal peyzaj planlama çalışmalarının amaç ve kapsam bakımından; birincisi, diğer planlama çalışmalarının temelini oluşturmak, ikincisi, kırsal alanlarda peyzajın korunmasıyla, bakımıyla, geliştirilmesiyle ve yeniden düzenlenmesiyle ilgili önlemleri araştırarak planlamak ve pro-jelendirmek olmak üzere iki ayrı görevi vardır. Kırsal peyzajların özgün kimlik özelliklerini koruma ve geliştirme yöntemlerini araştıran Erdem'e (2012) göre, kırsal peyzajın doğal ve kültürel unsurları incelenerek, kırsal yerleşmelerin peyzaj kimliğinin korunması gerekmektedir. Çünkü; iklim, topoğrafya, hidroloji gibi doğal çevrenin varlığı ile şekillenmiş, erişilebilir yapı malzemeleri ile inşa edilmiş, geleneksel yapılar ile bahçelerin iç içe geçtiği, doğal çevreye uyumlu organik yapıdaki kırsal yerleşimler aynı zamanda kültürel miras alanlarıdır (Balta ve Atik, 2019) Bu bağlamda, kırsal yerleşimlerin doğal çevreyle uyumlu tarihsel yapılarının sürdürülebilir koruma ve kullanımı, bölgenin turizm potansiyelini artırmakta kilit bir rol oynamaktadır (Özgeriş et al., 2024).

Bu bağlamda ilk olarak Venedik Tüzüğü olarak bilinen resmi adıyla Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük (1964), gösterişli olup olmamasına bakılmaksızın, bir uygarlığın gelişimindeki herhangi bir aşamayı yansıtan tüm alanların kültürel değerine binaen korunmasına yönelik ilkeleri ana hatlarıyla belirlemektedir. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Dünya Mirası Sözleşmesi (1972), doğa ve insanlığı arasındaki birlikteliği gösteren alanların tespit edilmesini, korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamaktadır. ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Washington Tüzüğü (1987), hem doğal hem de insan yapımı çevreleri ele alarak kent kültürünün geleneksel değerlerini korumanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca peyzajların insan ve doğa etkileşimi nedeniyle zaman içinde evrim geçirdiğini kaydeden Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000), kırsal peyzajları ve onların mirasını anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunan ilk belgedir. 2011 yılında UNESCO Tarihi Kentsel Peyzaj Tavsiye Kararı, sürdürülebilir kalkınmayı kentsel korumayla bütünleştiren bir yöntem önererek, daha geniş coğrafi bölgelerin ve yerel topluluk geleneklerinin korunmasını tavsiye etmektedir. Bu tavsiye kararı, koruma ile kalkınma arasında denge kurma ihtiyacını yansıtmaktadır. ICOMOS Floransa Deklarasyonu (2014) kültürel ve biyolojik çeşitlilik arasındaki doğrusallıktan dolayı peyzajın korunmasına yönelik toplum temelli bir yaklaşımı savunmaktadır. Özellikle orman ve tarım alanlarında kırsal bölgelerin ve sürdürülebilir peyzaj yönetiminin önemine dikkat çekmektedir. Son olarak, ICOMOS IFLA İlkeleri (2017), kırsal peyzajları hem somut hem de soyut unsurlar aracılığıyla miras olarak tanımlayarak, yerel toplulukları içeren sürdürülebilir yönetim çağrısında bulunmaktadır. İlkeler söz konusu peyzajların korunmasını sağlamak için kapsamlı araştırmalar ve yasal çerçeveler önermektedir.

Kapadokya, volkanik tüf kayalardan oluşan peribacaları, vadiler ve kaya oyma yapılar ile öne çıkmaktadır. Bu bölgede kırsal peyzaj, yüzyıllar boyunca insanların doğal topoğrafyaya ve jeolojik oluşumlara uyum sağlamanın bir ürünüdür. Tarih boyunca yer altı şehirleri ve kaya kiliseleri gibi savunma ya da dini amaçlar için kullanılan yapılar, bölgenin yerleşim karakterini özgünleştirmiştir. Kapadokya'nın kültürel ve tarihi zenginliğini ortaya koyan bu özgün yerleşim yerleri, turizm açısından büyük bir çekim merkezi olmanın yanında gelecek nesiller için değerli bir mirastır.

Solmaz (2013), bu yerleşimlerdeki geleneksel evlerin yapım tekniklerini Ürgüp, Mustafapaşa ve İbrahimpaşa'ya odaklanarak incelemiştir. Araştırma, mimari unsurları, yapı malzemelerini, kaya oymacılığını ve duvarcılık tekniklerini içermektedir. Çalışma, bölgenin kültürel mirasını temsil eden geleneksel yöntemlerin korunmasının önemini ortaya koymaktadır. Eren (2024), Ürgüp'e bağlı Karain, Karlık, Yeşilöz, Akçaören, Başdere, Demirtaş, İltaş, Akköy, Boyalı ve Karaören yerleşimlerine ilişkin sürdürülebilir ve turizm odaklı kalkınma potansiyelini tartışmıştır. Bu araştırma, bölgenin daha iyi anlaşılması için değerli ve kapsamlı bir çalışmadır. Bununla beraber Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri ile ilgili de bilimsel araştırmalar önem arz etmektedir. Polat ve Güney (2013), Damsa çayı vadisindeki peribacalarının jeomorfolojik özelliklerine odaklanarak, bu özellikler ile peribacalarının jeolojik oluşumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır.

Bu çalışmada, Ürgüp kırsal peyzajının doğal/kültürel değer ve karakterini ortaya koymak amacıyla yöreyi temsil açısından en iyi örnekler olacağı düşünülen ve söz konusu Damsa çayı vadisinde yer alan Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri seçilmiştir. Köylerin kültürel değerleri ve kaya oyma yapıları ile şekillenen kırsal peyzaj karakterine odaklanılarak; bu özelliklerin kültürel ve mimari kimliği nasıl şekillendirdiği ele alınmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM:

Çalışma kapsamında Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerindeki fiziksel yapı araştırılarak kırsal miras ve kırsal peyzaj değerleri incelenmiştir. Bu köyler sahip oldukları zengin ve köklü yapı dolayısıyla kırsal mirası bugüne taşımaları açısından önemli yerleşimler olmaları nedeniyle araştırmanın materyali olarak ele alınmıştır.

Ürgüp ilçesi 37.215 kişilik nüfusu ile Nevşehir il merkezine bağlı en büyük ilçedir. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri UNESCO Dünya Miras Alanında yer alan merkezi, sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri ile turistik olarak Kayalık Kapadokya'nın odağındadır. Bu bağlamda Ürgüp ilçesindeki köyler kırsal mirasları ve nitelikli yapıları ile öne çıkmaktadır. Çalışma alanındaki köylerden Cemil köyü, Ürgüp ilçe merkezinin 12 km güneyinde yer almaktadır. Cemil köyünün 3 km güneyinde Taşkınpaşa, Taşkınpaşa köyünün ise 3 km güneyinde Şahinefendi köyü yer almaktadır. Ayrıca köylerin 17 km doğusunda Kaymaklı yerleşim yeri bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi Köylerinin Konumları (Snazzy Maps çevrimiçi harita servisinden geliştirildi.)

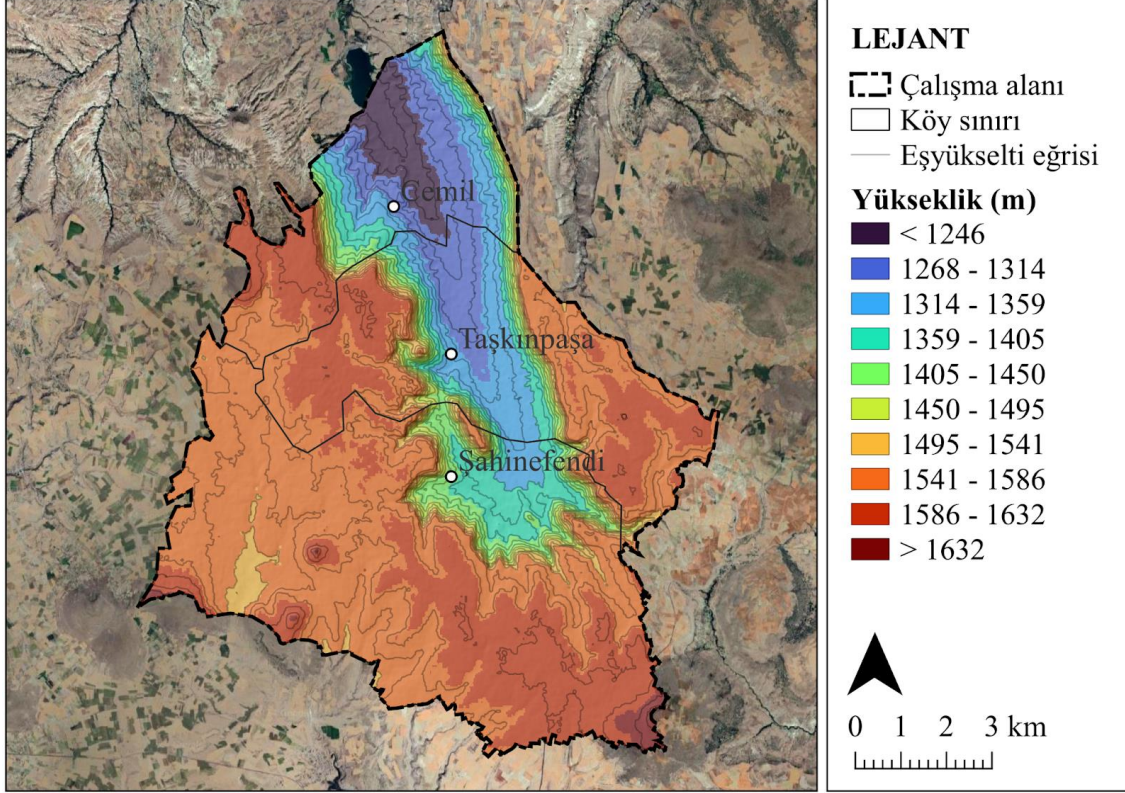
Bu çalışmada konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taraması yapılmış, çalışma alanında yerinde gözlemler ve veri toplama ile bölgedeki mevcut durumun doğrudan incelenmesini sağlanmıştır. Peyzajı oluşturan ana karakteristikler üzerinde durularak; doğal peyzaj yapısı (fiziki yapı, iklim, bitki örtüsü, hidroloji), kültürel peyzaj yapısı (nüfus, eğitim, ekonomik yapı, ulaşım) ve doğal ve kültürel miras özellikleri (mimari kimlik ve karakter, kaya oyma yapılar) ortaya konmuştur. Çalışma alanı ile ilgili analizler, Google Earth harita servisinden sağlanan uydu görüntüleri ve SRTM ya da *Shuttle Radar Topography Mission* 30 metrelik sayısal yükseklik modeli verileri kullanılarak; QGIS açık kaynak kodlu coğrafi bilgi sistemleri yazılımı üzerinde TUREF / TM36 koordinat sistemine göre haritalandırılmıştır.

BULGULAR:

1. Doğal Peyzaj Yapısı

1.1. Fiziki Yapı

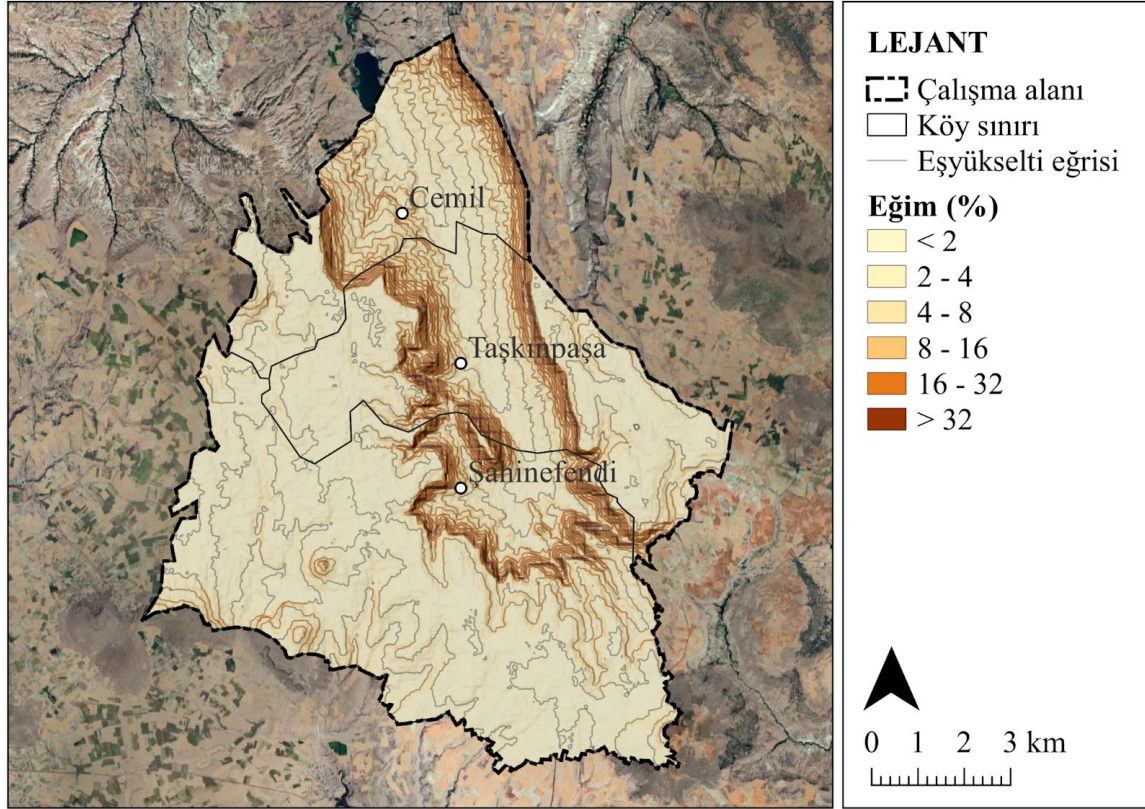
Çalışma alanının deniz seviyesinden yüksekliği 1273 ile 1677 metre arasında değişmektedir. Köy merkezlerinin rakımları, Cemil için 1291 ile 1331 metre, Taşkınpaşa için 1314 ile 1359 metre, Şahinefendi için 1382 ile 1407 metre arasındadır (Şekil 2). Bu iklim, bitki örtüsü, tarım ve yerleşim gelişimi üzerinde etkileri olan nispeten yüksek bir rakımdır. Yükseklik arttıkça düşen sıcaklıklar nedeniyle serin olan iklim, birçok ürün için büyüme mevsimini kısaltmaktadır.

Şekil 2. Yükseklik Analizi (SRTM ya da Shuttle Radar Topography Mission verileri ile geliştirildi.)

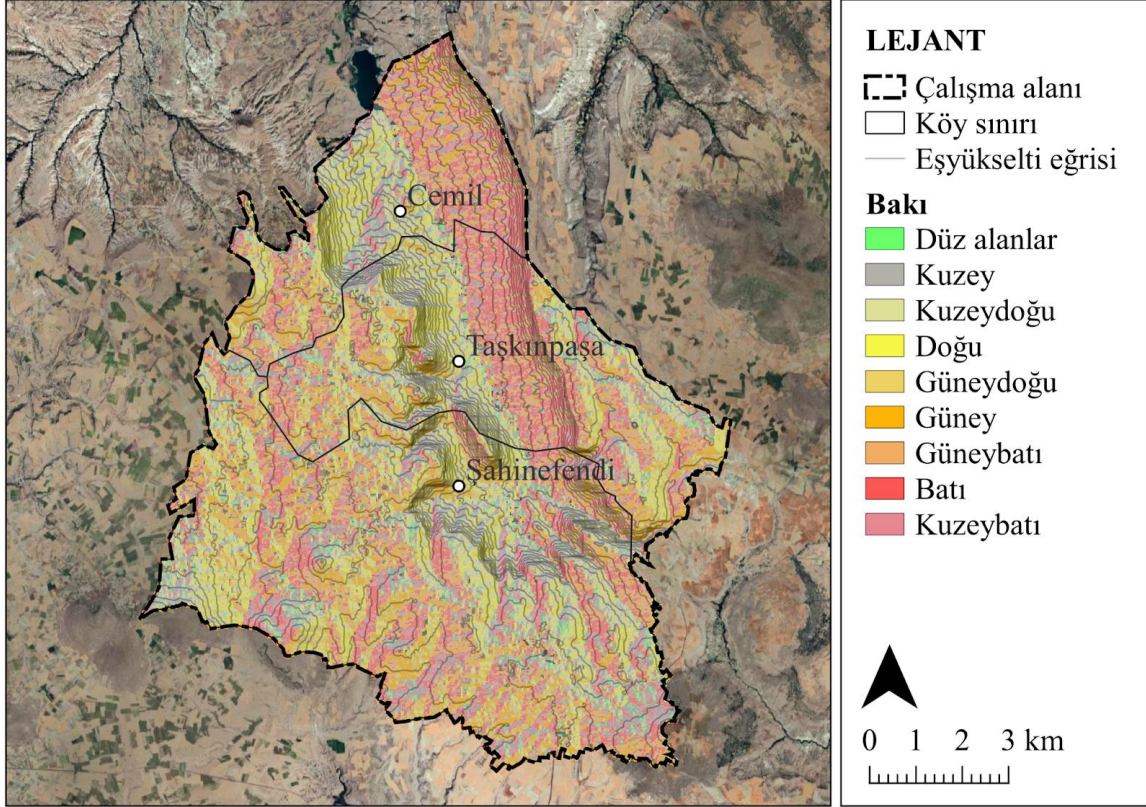
Çalışma alanının jeolojisi, Ürgüp çevresindeki volkanik faaliyetlerin etkisiyle oluşan tuf ve ignimbirit gibi volkano-sedimanter formasyonlarla karakterizedir. Damsa Çayı vadisinde, özellikle Cemil ve Şahinefendi köyleri arasındaki peribacaları bu jeolojik formasyonların bir ürünüdür. Bölgedeki peribacaları, ignimbritler gibi daha az dirençli malzemelerin aşındırılması sonucu ortaya çıkan, kornişlerden düşen volkanik kaya kütlelerinin yamaçlarda oluşturduğu yapılar olarak şekillenmiştir. Bölgede şiddetli yağışlar ve sel suları, ignimbirit katmanlarını aşındırarak peribacalarının gelişimini sağlamıştır (Polat ve Güney, 2013).

Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri; Damsa çayının çevresindeki tarım alanlarını takip eden Ürgüp yolu üzerinde yer almaktadır. Akarsudan dolayı yamaçlarda bulunan köylerden Cemil içbükey, Taşkınpaşa ve Şahinefendi dışbükey eğimlidir. İçbükey yamaçlar su ve toprak toplama eğilimindedir, bu da onları özellikle yarı kurak bir bölgede belirli tarım türleri için faydalı hale getirmektedir. Yerleşimler, ortalama eğimleri %8 ile %16 arasında olmak üzere çok eğimlidir (Şekil 3). Daha dik eğimler, stabilite ve erozyon risklerini yönetmek için inşaatta genellikle belirli hususların dikkate alınmasını gerektirir ve verimli bir şekilde yetiştirilebilecek ürün türlerini sınırlandırmaktadır. Damsa Çayının ve kara yolunun batısında yer alan Cemil ve Taşkınpaşa köylerinde yerleşim doğuya doğru gelişme göstermektedir. En güneyde yer alan Şahinefendi köyünde ise yeni yapılaşma gözlenmemektedir.

Şekil 3. Eğim Analizi (SRTM ya da Shuttle Radar Topography Mission verileri ile geliştirildi.)

Cemil ve Taşkınpaşa köylerinde bakı, doğu yönündedir. Şahinefendi köyünde ise bakı, güney yönündedir (Şekil 4). Bakı, alanlarda hem yerleşim gelişimini hem de tarımsal uygulamaları önemli ölçüde etkilemektedir. Doğuya ve güneye bakan yönler, bu kırsal peyzajlarda tarımsal verimlilik ve bina yönelimi için önemli olan uygun güneş ışığı maruziyeti sağlar. Özellikle Şahinefendi gibi güney bakılı köylerde, güneş ışığına daha fazla maruz kaldığı için kuraklık etkisi hissedilebilir. Kuraklıkla mücadelede sulama sistemleri önemli hale gelir, bu nedenle Şahinefendi köyünün batısında bulunan sulama havuzu kritik öneme sahiptir.

Şekil 4. Bakı Analizi (SRTM ya da Shuttle Radar Topography Mission verileri ile geliştirildi.)

1.2. İklim

Nevşehir, kışları çok soğuk ve yazları sıcak ve kurak geçen orta kuşak iklimine sahiptir. En sıcak ayı ortalama 21,3°C sıcaklık ile Temmuz, en soğuk ayı ise ortalama -0,2°C sıcaklık ile Ocak ayıdır. Günlük ortalama sıcaklıklar sadece Temmuz ve Ağustos aylarında 20°C'nin üzerine çıkmaktadır. Don olaylarının görüldüğü günler genellikle Ekim ortasından Nisan başına kadar sürmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024). Özellikle meyve bahçeleri don riskiyle karşı karşıyadır, bu da erken ilkbahar donları nedeniyle ağaçlarda çiçeklenme döneminin zarar görmesine yol açabilir.

Nevşehir'de yıllık toplam yağış ortalaması 413 mm civarındadır. Toplam yağışın yaklaşık %90'unu Ekim'le Mayıs arasında gerçekleşmektedir ve bu dönem sırasında yağışlı gün sayısı ayda 6 ila 8 gün civarındadır. Sıcak mevsimde daha az yağış düşmekte ve yağışlı gün sayısı da azalmaktadır, yazın yağışlı gün sayısı ayda 2 ila 3 güne gerilemektedir (Çalışkan, 2011).

1.3. Bitki Örtüsü

Köyler tarım alanlarının yanında yer aldığı için bu köylerdeki bitki örtüsünün bir kısmı tarımsal faaliyetlerden etkilenmektedir. Kapadokya'da yaygın olarak yetiştirilen ürünler arasında buğday, nohut, arpa ve patatesin yanı sıra üzüm yetiştirilen bağlar da yer almaktadır (Eren, 2024). Bölgenin doğal bitki örtüsü, yarı kurak iklim göz önüne alındığında kuraklığa dayanıklı bozkır türlerini kapsamaktadır. Bitki örtüsü; kekik (*Thymus spp.*) ve *Astragalus spp.* gibi kuru ve kayalık topraklara adapte olmuş çeşitli çalı ve ot türlerini; yüksek rakımlı alanlarda ise ardıç (*Juniperus spp.*) ve meşe (*Quercus spp.*) türlerini içermektedir. Çalışma alanındaki vadi tabanında bulunan Damsa Çayının bir kısmı, bölgedeki akarsuların yaz aylarında kurumasından dolayı geçici akarsu durumundadır, bir kısmı ise sürekli su taşımamasından dolayı kavak, söğüt gibi ağaçlarla sucul çalılar ve ot toplulukları ile kaplıdır (Demircan, 2024).

Ulukuş ve Tugay (2014) tarafından yürütülen araştırmada, bölgede 76 familya ve 329 cinsle ait 418 tür, 116 alttür ve 69 varyete olmak üzere 603 takson tespit edilmiştir. Bunlar arasında 89 takson endemiktir, ki bu durum alanın biyoçeşitliliğin korunması açısından önemini göstermektedir. Floranın fitocoğrafik dağılımı, türlerin çoğunluğunun (%30,95) İran-Turan bölgesine ait olduğunu, bunu Akdeniz elementlerinin (%6,04) ve Avrupa-Sibirya elementlerinin (%3,29) izlediğini göstermektedir. Geri kalan taksonlar ya yaygındır ya da fitocoğrafi kökenleri bilinmemektedir; bu da bölgenin iklim ve coğrafyasının geçiş niteliğini yansıtmaktadır.

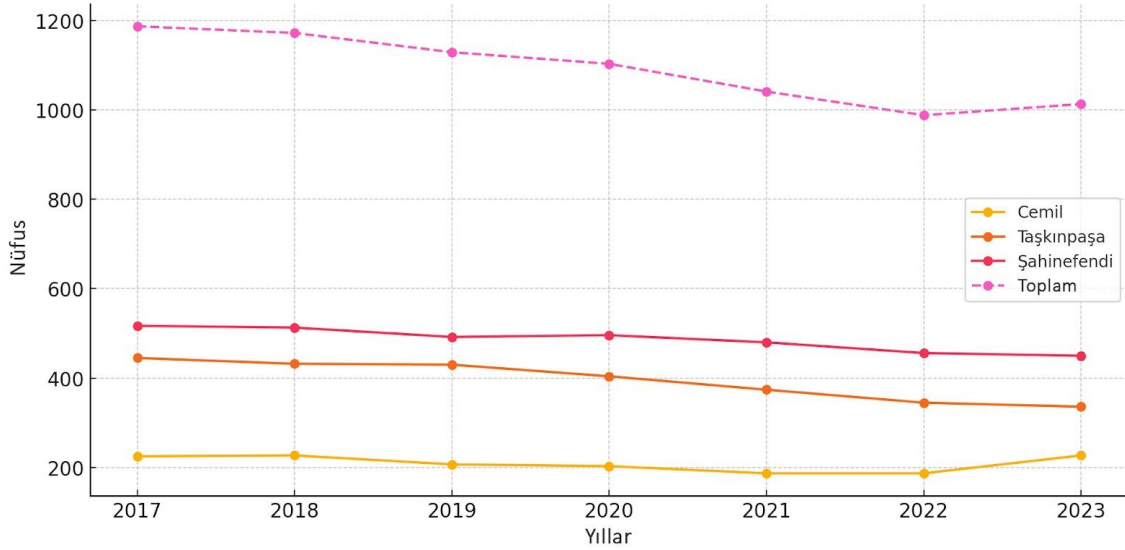
1.4. Hidroloji

Kızılırmak nehrine güneyden katılan Damsa çayının üzerinde, Cemil köyünün kuzeyinde, Damsa barajı bulunmaktadır. Baraj; sırasıyla Şahinefendi, Taşkınpaşa ve Cemil köylerinin yanından geçen çay üzerine sulama amacı ile 1965 ile 1971 yılları arasında inşa edilmiştir. Toprak gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 862.000 m³, normal su kotunda göl hacmi 7,12 hm³, normal su kotunda göl alanı 0,82 km²'dir. Baraj 1.390 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermekle birlikte yılda 1 hm³ içme ve kullanma suyu sağlamaktadır (Akın, 2019).

2. Kültürel Peyzaj Yapısı

2.1. Nüfus

Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin yıllara göre nüfusları Şekil 5'de verilmiştir (TÜİK, 2024). Genel bir düşüş eğilimi olmakla birlikte, 2023 yılında Cemil köyünde nüfusun yeniden artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu artış, köylerdeki nüfusun azaldığı bir dönemde Cemil köyünde kentten köye tersine göç nedeniyle gerçekleşmiştir. Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinde ise nüfus sürekli olarak azalmaktadır. Kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha düşük olması, kadınların iş, eğitim veya evlilik nedenleriyle daha fazla göç ettiğini göstermektedir.

Şekil 5. Yıllara Göre Nüfus Değişimi

Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin 2023 yılı cinsiyete ve yaşa göre nüfus dağılımı Tablo 1'de verilmiştir (TÜİK, 2024). Köylerdeki yaş gruplarına bakıldığında, genel nüfusun önemli bir kısmını 15-65 yaş aralığındaki bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Ancak, 65 yaş üstü nüfus oranı da oldukça yüksektir, ki bu durum köylerin yaşlanan bir nüfusa sahip olduğunu ve genç nüfusun azaldığını göstermektedir.

Tablo 1. 2023 Yılı Cinsiyete ve Yaşa Göre Nüfus Dağılımı

Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam
Cemil	109	118	227
Taşkınpaşa	166	170	336
Şahinefendi	208	242	450
Genel Toplam	483	530	1013
Yaş	0-14	15-65	65+
Cemil	%10,6	%55,3	%34,1
Taşkınpaşa	%5,7	%63,2	%31,1
Şahinefendi	%11,7	%61,0	%27,3
Toplam	%9,3	%60,6	%30,0

2.2. Eğitim

Eğitimde fırsat eşitliğini ve öğrencilerin, merkez okullardaki fiziki imkânlardan yararlanmasını sağlamak amacıyla taşınmalı eğitime geçilmiştir (Çetinkaya ve Üzümcü, 2021). Bu nedenle yerleşim yerlerinin eğitim kurumları olan ilkokullar metruk durumdadır (Şekil 6). Bu durum, kırsal peyzajda terkedilmiş eğitim yapılarına neden olmaktadır. Eğitim yapılarının kırsal peyzajla uyumlulaştırılması, kırsal alanlarda terk edilen yapılar ve bu yapılar üzerinde yapılacak iyileştirmeler, kırsal peyzajı koruma açısından önemlidir. Kırsal peyzaj ve eğitim ilişkisinde, kırsal peyzajın sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi için muhtelif eğitim programları ile okulların yeniden işlevlendirilmesi üzerinde durulmalıdır. Taşkınpaşa köyünde bulunan Taşkınpaşa Medresesi kütüphane olarak kullanılmakta olup, Şahinefendi köyünün merkezinde ise bir adet Kur'an kursu bulunmaktadır.

Şekil 6. Sol Üstten Saat Yönünde Sırasıyla: Cemil İlkokulu, Taşkınpaşa İlkokulu, Şahinefendi İlkokulu, Şahinefendi Kur'an Kursu

2.3. Ekonomik yapı

Ürgüp ve çevresinde, tarımsal üretim kapsamında başlıca baklagil ve hububat türleri olan buğday, nohut ve arpa gibi ürünlerin yetiştirilmesi ekonomik açıdan köylerin temel gelir kaynaklarından biridir (Eren, 2024). Cemil köyünün batısında ve Şahinefendi köyünün güneyinde tarımsal meyve bahçeleri bulunmaktadır. Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinde Damsa barajı ve yer altı suları ile tarımsal üretim yapılmaktadır. Nüfusun çoğunluğu tarım, hayvancılık ve turizm faaliyetlerinde çalışmaktadır. Tarımsal üretimin yanında hayvancılık da kırsal ekonominin bir diğer önemli ayağını oluşturmaktadır. Cemil köyünde besicilik yapılmakta olup, bu da bölgenin geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Kapadokya'nın genel ekonomik yapısında olduğu gibi çalışma alanındaki köylerde de turizmin etkisi büyüktür. Kaya oyma yapılar, peribacaları, tarihi kiliseler ve camiler gibi kırsal miras öğeleri, miras turizmini beslemektedir.

2.4. Ulaşım

Çalışma alanındaki üç köye ulaşım, tarım alanlarının içinden geçen; kenarlarında kara kavak (*Populus nigra*), ceviz (*Juglans spp.*) ve elma (*Malus spp.*) bitkileri bulunan çift yönlü asfalt kara yolu ile sağlanmaktadır (Şekil 7). Köylerin merkezlerini muhtarlık, kahve ve caminin yer aldığı bölge ve çevresinde kümelenen konutlar oluşturmaktadır. Cemil köyünde bu merkeze kara yolundan

yerleşimin içine doğru ayrılan biri 8 diğeri 4 metre genişliğindeki iki farklı yol ile ulaşılmaktadır. Köy iç yolu ayrıca yerleşimin çevresini dolaşarak köyün batısındaki meyve bahçelerine ulaşmaktadır.

Şekil 7. Şahinefendi ve Taşkınpaşa Köyleri Arasındaki Kara Yolu

Cemil köyünde kiliseye ulaşan iki sokak küp taş ile, köyün çoğunluğu ise kilit parke taşı ile kaplıdır (Şekil 8). Taşkınpaşa köyünün merkezi kara yolu üzerindedir. Köy içi ulaşımın ana arteri Taşkınpaşa Medresesinin de yer aldığı köy merkezi ile Taşkınpaşa Camisi arasındaki beton parke taşı kaplı yoldur. Bu yoldan daha yukarıda yer alan konutlara, yoldan ayrılan eğimli ince yollar ile ulaşılmaktadır. Köylerin tümünde basamaklı dar sokaklar hariç yaya ve araç yolları ortaktır. Son olarak Şahinefendi köyünün merkezine köyün doğusundan geçen kara yolundan ayrılan bağlantı yoluyla ulaşılmaktadır. Köyün iç yolu diğer iki köyle benzer özellik göstermektedir.

Şekil 8. Cemil Köyünün Kilit Parke Kaplı İç Yolu, Cemil Köyünün Küp Taş Kaplı İç Yolu, Taşkınpaşa Köyü İç Yolu

2.5. Doğal ve Kültürel Miras Özellikleri

Çalışma kapsamında araştırılan köylerin içinde yer alan tarihi kalıntılar yerleşim yerlerinin köklü geçmişine işaret etmektedir. Şahinefendi köyünün, güneydoğusundaki kalıntılar ışığında, köyün ilk olarak 4. yüzyılda yerleşim gördüğü bilinmektedir. Erpek'e (2019) göre, 4. yüzyıla tarihlenen ilk yapı sonraki dönemlerde kilise ve şapel olarak kullanılmıştır (Şekil 9). Doğu Roma imparatoru VI. Leo (886-912) döneminde piskoposluk listesinde, Kapadokya'daki Sobesos adlı bir yerleşim episkoposluk merkezi olarak

geçmektedir. Şahinefendi köyünün doğusunda yer alan ilk evresi 9. ve 10. yüzyıllara tarihlendirilen Kırk Martirler Kilisesi ve 11. yüzyıldan kalma kayaya oyulmuş avlu kompleksi bölgede o dönemdeki sosyal ve ekonomik hareketliliği göstermektedir. Binaenaleyh söz konusu Sobesos'un şimdiki Şahinefendi köyü olduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 9. Şahinefendi Köyündeki 4. Yüzyıla Tarihlenen İlk Yapının Kalıntıları

Taşkınpaşa köyünde bulunan Taşkınpaşa ismini taşıyan medrese, cami ve türbe; 14. yüzyıl ortalarında yaptırılmıştır (Şekil 10) (Çiftçiöğlü, 2015; Uzar, 2007). Yapıları inşa ettiren Taşkınpaşa'nın dedesi Melik Sencer'in Selçuk hükümdarlarından II. Kılıçarslan (1156-1192) olduğu kabul edilmektedir. Anadolu'da yer yer beyliklerin kurulduğu dönemde yaptırılan eserler, Taşkınpaşa'nın yakınlarda bir beylik kurmaya çalıştığını göstermektedir (Oral, 1962). Yukarıda bahsedilen piskoposluk listesinde 14. yüzyılda Taşkınpaşa köyünün de Tamsa olarak yer almasından dolayı, Taşkınpaşa köyünde Ortodoks ve Müslümanlar bir arada yaşadığı bilinmektedir.

Şekil 10. Taşkınpaşa Cami, Taşkınpaşa Medresesi

Cemil köyünde yer alan Kutsal Haç Kilisesi 1838 yılında inşa edilmiştir. Mustafapaşa köyündeki Konstantin Helena Kilisesi ile birlikte Nevşehir ve çevresindeki günümüze ulaşabilen en eski Osmanlı dönemi kilisesidir (Pekak, 2009). Kilise yerleşim alanları, tarım arazileri ve doğal bitki örtüsü ile çevrelenmiştir. Bu da yapının, kırsal peyzajın içinde doğal bir şekilde erimesine olanak tanımış ve onu çevresinden soyutlamayan, aksine peyzajla organik bağ kuran bir unsur haline gelmesini sağlamıştır. (Şekil 11). Ancak 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla, Anadolu'dan Yunanistan'a 1,5 milyon Rum ve Yunanistan'dan Anadolu'ya yaklaşık 650 bin Türk zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Yunanistan'ın kuzeyinde yaşayan Türk halk zorunlu göç ile mübadele öncesi

Gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı, Mustafapaşa, Ürgüp, Cemil köyü, Derinkuyu ve Kaymaklı'ya yerleştirilmişlerdir (Aytaş, 2011). Bu tarihten itibaren değişen demografik yapı sonucunda kilise, yeni yerleşimcilere kalan bir tarihi eser olagelmişti.

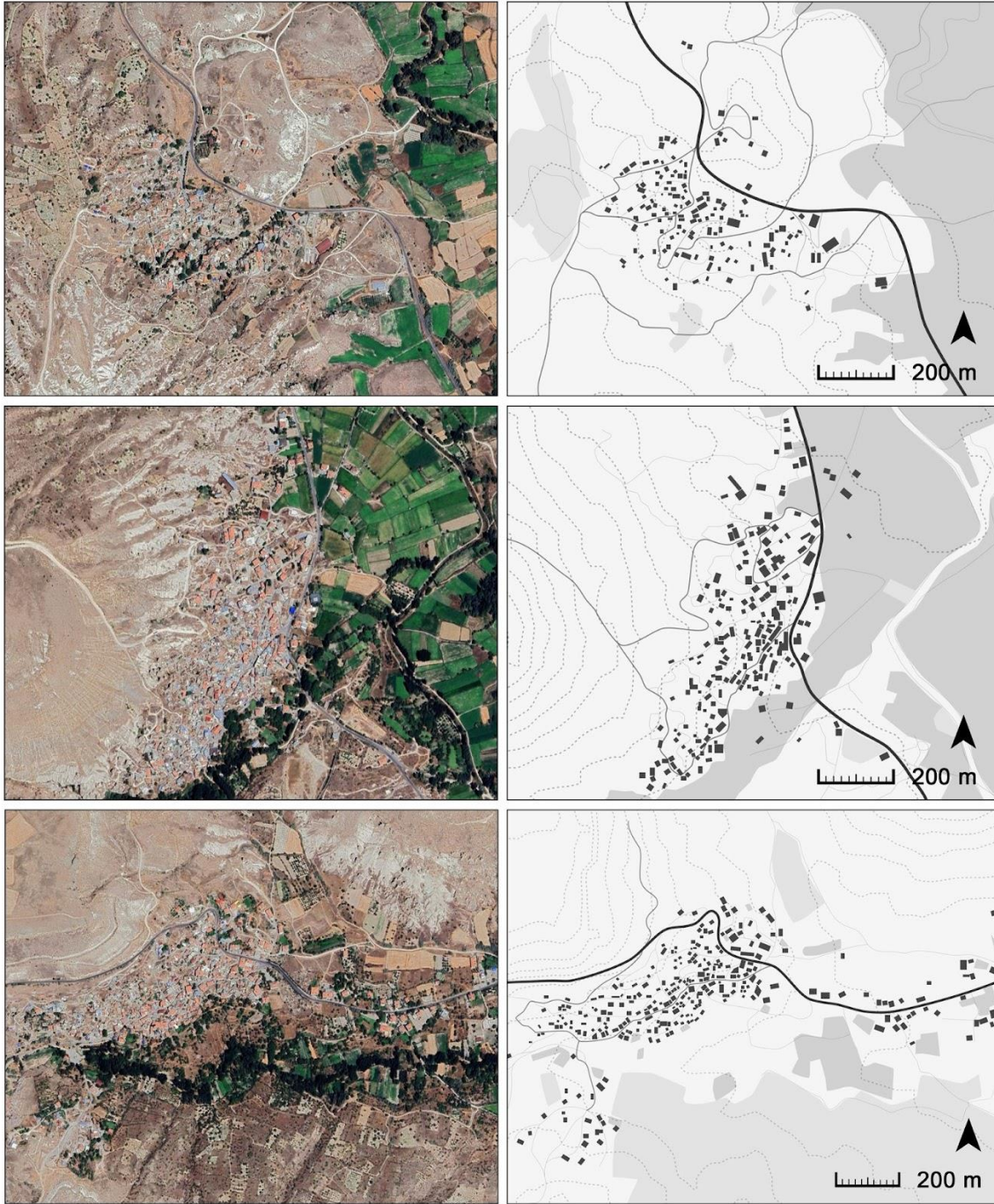

Şekil 11. Kutsal Haç Kilisesinin Köy İç Yolundan Görünüşü, Kilisenin Doğusundaki Kaya Oyma Yapıların Üstünden Köyün Manzarası

2.6. Mimari Kimlik ve Karakter

Yapı ve malzeme seçiminde amaç, insan için kullanışlı tasarımın en akılcı yöntemle gerçekleştirilmesidir. Kırsal peyzaj alanlarında öncelik, sınırlı kaynakların etkin kullanımıyla maliyeti düşürmek ve aynı zamanda işlevsel, dayanıklı yapılar inşa etmektir. Yapılar, çevresel faktörlere ve doğal kaynaklara uygun olacak şekilde tasarlanır. Özellikle yerel malzemelerin kullanımı hem maliyet avantajı sağlar hem de bölgenin mimari karakterini korur.

Çalışma alanındaki köyler, sulu tarıma dayalı olarak dağın tarımsal yerleşme özelliği göstermektedir. Bu dağın yerleşim, köylerdeki tarımsal faaliyetlerin yerleşim düzenine olan etkisini gözler önüne sermektedir. Şahinefendi köyünün doğusunda konutlar, yolun iki kenarında sıralanarak yol kenarı köy tipi şeklinde gelişmiştir. Ancak, Cemil ve Taşkınpaşa köylerinde serbest düzende kurulan geleneksel küme köy tipleri yaygındır (Dirik, 2005). Bu tür yerleşimlerde evler, belirli bir düzen olmaksızın toplu şekilde konumlanmaktadır ve tarımsal faaliyetler evlerin etrafında yoğunlaşmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Sırasıyla Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi Yerleşimlerin Uydu Görüntüleri (Google Earth harita servisinden geliştirildi.)

Bölgenin kaya mimarisi; yumuşak tuf taşlarının konut, dini ve depolama alanları için oyularak birincil malzeme olarak kullanılması ile bölgenin volkanik jeolojisi ile iç içe geçmiştir. Damsa çayı vadisinin Cemil ve Şahinefendi arasında kalan alanındaki peribacalarının başlık kısmını oluşturan blokları, yöredeki diğer peribacalarından farklı olarak kornişlerden düşen kaya kütleleri oluşturmaktadır (Polat ve Güney, 2013). Bu kütlelerden, Cemil köyünün alçakta kalan güney kısmında, Kutsal Haç Kilisesinin yerleştiği kaya alanda ve köy iç yolunun çevresindeki kayalarda çok sayıda oyma yapı bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Cemil Köyündeki Kaya Oyma Yapılar

Volkanik tufün doğal jeolojik özellikleri, onu geniş yeraltı ve yerüstü konutları oluşturmak için ideal bir ortam haline getirmektedir. Eğimli arazide yer alan Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin yüksek rakımlı alanlarında, kaya oyma yapılar ve taş konutlar iç içe geçmektedir. Ürgüp'te kayaya oyulmuş iç mekanların kagir dış mekanlarla harmanlanması yaygın bir mimari özelliktir. Şahinefendi köyünün kuzeyinde doğal yer altı soğuk hava depoları yer almaktadır (Şekil 14). Yumuşak tuf kolay oyulabilir ancak havaya maruz kaldığında sertleşerek hem yalıtım hem de dayanıklılık sağlayarak bu yapıların yüzyıllar boyunca ayakta kalmasını sağlar (Örüng ve diğerleri, 2016). Kayaya oyulmuş bu doğal depolama alanları, yapay soğutmaya ihtiyaç duymadan yıl boyunca serin sıcaklıkları koruyarak gıda muhafazası için ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir çözümler sunmaktadır.

Şekil 14. (a) Taşkınpaşa Köyündeki Kaya Oyma Yapılar, (b) Şahinefendi Köyündeki Yer Altı Soğuk Hava Deposu

Çalışma alanı kapsamındaki köylerde geleneksel yapı malzemeleri genellikle taş ağırlıklıdır. Çeşitli dokulardaki bu taşlar, bölgenin jeolojik yapısını oluşturan ve kolay işlenebilen tuf taşlarıdır (Şekil 15). Tuf taşları, Kapadokya bölgesinde bol miktarda bulunması ve işleme kolaylığı nedeniyle yüzyıllardır yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu taşlar, doğal izolasyon özelliklerine sahip olması nedeniyle tercih edilmektedir. Yazın serin, kışın sıcak tutan yapılar inşa edilmesine imkân tanımaktadır. Taş yapıların estetik ve dayanıklılık açısından da köylerin mimari kimliğini oluşturduğu görülmektedir.

Şekil 15. Taş Duvar Dokularına Örnekler

Köylerde kullanılan bir diğer yapı malzemesi de ahşaptır. Taşkınpaşa Medresesindeki ahşap hatlı ahşabın estetik ve işlevsel kullanımına iyi bir tarihi örnektir. Bunun yanı sıra, köylerde yapılan yerinde gözlemler ile Şahinefendi köyünde tamamen ahşap bir yapıya ve kapı malzemesi olarak çeşitli ahşap uygulamalarına rastlanmıştır (Şekil 16). Ahşap, taş kadar yaygın kullanılırsa da özellikle kapı, pencere, döşeme ve bazı iç yapısal elemanlarda tercih edilmektedir. Ahşap kapı uygulamaları, yapıların geleneksel estetik anlayışını sürdürmesinde önemli rol oynamaktadır. Ahşap, özellikle daha esnek ve kolay işlenebilir bir malzeme olması nedeniyle küçük ölçekli yapılarda ve dekoratif detaylarda kullanılır.

Şekil 16. Ahşap Kapı Örnekleri

Erençin (1979) Kapadokya geleneksel evlerini üç kategoriye ayırmaktadır; kayadan oyma evler, kayadan oyma yığma evler ve yola bakan yığma evler. Çalışma alanındaki yerleşimlerde kaya oyma ve yığma yapılar karışık olarak bulunmaktadır. Yamaçtaki evler vadiye oyulmuştur ve mekânlar sonradan genişletilmiştir. Köylerde yer alan konutlar genellikle zemin üzerinde tek katlıdır. Bu konutlar, basit fakat işlevsel yapı elemanlarına sahiptir. Taş duvarların kullanıldığı bu evler, genellikle bir veya iki odalı olup, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine uygun şekilde tasarlanmıştır. Köylerde tek katlı yapılar yaygın olarak görülürken,

köy merkezlerine uzak görece yeni yapılarda beton tabliyeler üzerinde ikinci ve üçüncü katlar bulunmaktadır. Bu yeni yapılar, modern malzeme ve inşaat teknikleriyle inşa edilmiştir, köylerdeki daha geniş yaşam alanlarına duyulan ihtiyacı yansıtmaktadır.

Köylerin tamamı, akarsuların çevresindeki köylerde doğal gelişen yerleşim düzeni olan küme köy yerleşimine sahiptir. Anadolu'nun pek çok yerinde bulunduğu gibi evlerin alt katlarında bulunan ahırların pek çoğu çalışma alanındaki köylerde atıl durumdadır. Ayrıca evlerin dışında doğal taş kümes yapıları yaygın olarak kullanılmaktadır.

SONUÇ:

Kültürün, çok sayıda insanın paylaştığı bir yaşam biçiminin toplamı olduğunu söyleyebiliriz. Bir kültürde, konuşma, dil, davranış, yaşam biçimi, gelenekler, ideoloji ve teknolojiye benzerlikler bireyleri gruplar halinde birleştirir (Trócsányi & Tóth, 2020; Pentz and Albert, 2023). Çalışmada ele alınan Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin peyzaj yapısı, bölgenin doğal topoğrafyası, kültürel değerleri ve geleneksel yapı teknikleri ile şekillenmiş bir bütünlüğü yansıtmaktadır. Kırsal yerleşmeler, tarihsel süreç boyunca doğal unsurlarla uyum içinde gelişmiş, tarımsal faaliyetler, su kaynakları ve yerel kültürel miras unsurları ile şekillenmiştir. Bu köylerde mimari, kültürel ve çevresel unsurların birleşimi; köylerin peyzaj kimliğini oluştururken, aynı zamanda doğal ve kültürel mirasın korunmasını gerektirmektedir.

Bu bağlamda Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri ve benzer özellik gösteren yakın yerleşimlerde; son dönemde bu bölge için hazırlanan Koruma amaçlı imar planları ön planda tutularak doğal ve kültürel peyzajın korunması için yapılaşma sınırlandırılmalıdır. Aynı zamanda, geleneksel mimari ve yapı tekniklerinin restorasyon yoluyla korunması sağlanmalı, mimari kimlik muhafaza edilmelidir. Ürgüp'de yerel ekonominin %70'inin turizme bağlı olması hayati bir ekonomik faktördür. Bu nedenle yerel kimlik ve peyzajlar, sürdürülebilirlik ve koruma öncelleyen ekoturizm aktiviteleri merkezinde değerlendirilmeli, yöre halkının farkındalığı da artırılmalıdır. Bugünün peyzajlarının tarihsel süreçte geçirdiği evre ve dönüşümler dikkate alınarak çok kültürlü peyzaj tüm değerleri ile açığa çıkarılmalıdır. Özellikle bölgenin 100 yıl önce 1923'de gerçekleşen nüfus mübadelesinin etkilerini yaşadığı da düşünülerek, tüm bu sosyolojik süreç iyi analiz edilmelidir.

Peyzaj eğilimi, köylerin doğal topoğrafyası ile doğrudan ilişkilidir. Köyler genellikle yamaçlara yerleşmiş olup, su kaynaklarına yakın olmaları tarımsal üretimin devamlılığını sağlamıştır. Tarım, hayvancılık ve bahçe kültürü, köylerin ekonomik ve kültürel kimliğini şekillendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda köylerdeki dini yapılar, toplumsal ve kültürel yaşamın merkezini oluşturarak, çevrelerindeki düzenlemeler ile köy peyzajının önemli parçaları haline gelmiştir. Rovella ve diğerleri (2016), Kapadokya bölgesindeki kaya yerleşimlerinin korunmasına odaklanarak, bölgenin jeolojik yapısını incelemektedir. Bu çalışmada, kaya yapılarının doğal peyzaj ile olan ilişkisi ele alınırken, koruma süreçlerine dair stratejiler de tartışılmaktadır.

Köy ulaşım hatları, köyler arası bağlantıyı sağlayan tarım alanlarından geçen yollarla şekillenmiştir. Tarımsal çevre köylerin ekonomik temelini oluşturan en önemli unsurdur. Tarım alanları ve hayvancılık yapıları, köylerin ekonomik yapısının devamlılığını sağlarken, köy peyzajının bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir.

Çalışma alanında su varlığı kırsal peyzajda hayati bir rol oynamaktadır. Damsa çayı ve barajı, köylerdeki tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde temel bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu su kaynakları hem tarımsal üretimi desteklemektedir, hem de köylerin doğal peyzaj yapısının bir parçası olarak önemli bir ekolojik fonksiyona sahiptir. Bilgili (2018), Kapadokya bölgesindeki kültürel varlıkların korunmasına yönelik tehditleri ve etmenleri tartışırken, bölgedeki tarımsal üretimin ve ekolojik yapıların korunmasının önemine değinmektedir. Özellikle tarımın, bölgedeki yerleşimlerin ekonomik yapısı üzerine etkileri ve doğal çevreyle olan etkileşimi, su kaynakları ile bağlantılıdır.

Sonuç olarak Kapadokya antik dönem köylerinde; köylerin doğal topoğrafyasıyla uyumlu yerleşim düzeni, peyzaj karakterini korumaktadır. Su kaynaklarına yakınlık ve uygun iklim koşulları, tarımsal üretim ve hayvancılık için elverişli bir ortam yaratmıştır. Taşkınpaşa Medresesi, Kutsal Haç Kilisesi ve kaya oyma yapılar gibi tarihi yapılar, köylerin kültürel mirasının güçlü yönleridir. Geleneksel yapı teknikleri ve malzeme kullanımı, bölgenin mimari kimliğini korumaktadır. Kaya oyma yapılar ve tarihi eserler, köylerin ekoturizm ve kültürel turizm potansiyelini artırarak ekonomik katkı sağlamaktadır.

Kırsal bir alanda turizmin en önemli altyapısı geçmişin somut ve somut olmayan kültürel mirası ile tarımsal manzara ve ürünleridir. Alanın doğal ve kültürel değerlerinin korunmasının yanı sıra, sürdürülebilir turizm kavramındaki bu endüstri ekonomik, ekolojik, mekânsal ve katılımcı süreçlerle yakından ilgilenmektedir (Davardoust and Karahan, 2021). Ancak Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinde nüfus sürekli olarak azalmakta ve yaşanan nüfus kırsal kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Cemil köyünde ise geçici bir artış görülse de genel nüfus eğilimi düşüş göstermektedir. Köylerdeki ilkokulların metruk durumda olması, eğitim altyapısının zayıfladığını ve terk edilen yapıların köy peyzajında olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir.

Köylerdeki yeni yapılaşmalar, geleneksel mimari doku ile uyumlu değildir. Modern yapı teknikleri ve malzemeler, köylerin özgün karakterini tehdit etmektedir. Tempesta (2010)'a göre, geleneksel unsurlar peyzajın görsel değerine katkı sağlar ancak insan müdahalesi ile oluşturulmuş diğer unsurlar bu etkiyi zayıflatır ve önemli düzeyde negatif etki bırakır. Ancak, bu geleneksel yapıların net bir kimliğe sahip olması görsel etkinliğin temel kaynağıdır (Özhancı ve Yılmaz, 2017). Bu açıdan köylerin geleneksel mimari kimliği öncelikli tutularak korunmalıdır.

Damsa çayı ve barajı tarımsal üretim için önemli kaynaklar olsa da suyun sürdürülebilir kullanımı ve su kaynaklarının korunması konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak; Cemil köyünde gerçekleşen tersine göçün diğer köylerde de teşvik edilmesi, metruk durumdaki ilkokulların onarılması, tarım üzerine eğitim programları gerçekleştirilmesi, yeni yapıların geleneksel mimari dokuyla uyumlulaştırılması, etkin su yönetim stratejilerinin geliştirilmesi ve ekoturizm potansiyelini arttıracak restorasyon projelerinin teşvik edilmesi gerekmektedir.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Etik Kurul İzni: Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Finansal Destek: Çalışma kapsamında herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Akın, E. (2019). Damsa Baraj Gölü'nün (Nevşehir) Oligochaeta Faunası [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. <http://acikerisim.nevsehir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11787/551>

Aytaş, S. (2011). Nevşehir'de Mübadil Kültürü. 291-300.

Balta, S., & Atik, M. (2019). Köy Tasarım Rehberlerinin Hazırlanmasında Kırsal Peyzaj Karakterlerinin Yeri: Antalya Elmalı Örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(1), Article 1. <https://doi.org/10.29136/mediterranean.475220>

Bilgili, B. (2018). Kapadokya Bölgesi Nevşehir Yöresi Kültürel Varlıklarının Bozulmalarına Neden Olan Etmenler. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(1), Article 1. <https://doi.org/10.17100/nevbittek.329311>

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü. (2018). Migration, Agriculture and Rural Development (The State of Food and Agriculture). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). <https://www.fao.org/policy-support/tools-and-publications/resources-details/en/c/1157723/>

Çalışkan, O. (2011). Nevşehir'in İklim ve Canlı İkliminin Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, Article 24.

Çetinkaya, M., & Üzümcü, M. (2021). Taşımali Eğitim Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi. *Siirt Eğitim Dergisi*, 1(2), Article 2.

Çiftçioğlu, İ. (2015). Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'nde Karamanlı Devri Eserleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7-15.

Demircan, K. (2024). Ürgüp/Başdere Merkezli 10 Köyün Genel Coğrafi Görünümü. İçinde Kapadokya Ekonomi Toplantıları VIII: Ürgüp Başdere Merkezli Köy Kümesi 10 Köyün Sürdürülebilir ve Turizm Odaklı Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Tartışılması (1. Bs, s. 66). Cappadocia University Press. <https://doi.org/10.35250/kun/9786054448807>

Davardoust, S., Karahan, F. (2021). Evaluation of Sustainable Rural Tourism. The Case of Uzundere District, Erzurum, Turkey. *Sustainability*, 13(18), 10218. <https://doi.org/10.3390/su131810218>

Dirik, H. (2005). Kırsal Peyzaj. İstanbul Üniversitesi.

Dünya Ekonomik Forumu. (2024). Travel & Tourism Development Index 2024 (Travel & Tourism Competitiveness Index (TTCI), s. 93) [Insight report]. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/wef_travel_and_tourism_development_index_2024.pdf

Erdem, M. (2012). Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi [Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. <http://hdl.handle.net/11527/3804>

- Eren, H. (Ed.). (2024). Kapadokya Ekonomi Toplantıları VIII: Ürgüp Başdere Merkezli Köy Kümesi 10 Köyün Sürdürülebilir ve Turizm Odaklı Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Tartışılması (1. Bs). Cappadocia University Press. <https://doi.org/10.35250/kun/9786054448807>
- Erençin, A. (1979). Kapadokya Yerel Konutlarında Turizme Yönelik Yenileme Çalışmalarına Bir Yaklaşım: Örnek Avcılar Köyü [Doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Erpek, C. (2019). Şahinefendi Köyü (Nevşehir) Geç Antik Dönem ve Sonrasına Ait Arkeolojik Kalıntılar [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, European Landscape Convention, 176 (2000).
- ICOMOS. (1964). Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük, Venedik Tüzüğü. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites. The Venice Charter. 2nd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice. <https://civih.icomos.org/1964-the-venice-charter/>
- ICOMOS. (1987, Ekim). Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas. Washington Charter. ICOMOS General Assembly, Washington, DC.
- ICOMOS. (2014, Kasım 14). The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values. ICOMOS 18th General Assembly, Florence.
- ICOMOS. (2017, Aralık 15). ICOMOS-IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage. 19th ICOMOS General Assembly, New Delhi.
- Köseoğlu, M. (1975). Kırsal Peyzaj Planlama Çalışmaları ve Bunun Ülkemiz Yönünden Önemi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, XXV(1), 128-146.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2024). T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; Meteoroloji Genel Müdürlüğü [gov.tr]. Resmi İklim İstatistikleri, İllerimize Ait Genel İstatistik Verileri. Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024, Gönderen: <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=h&m=nevsehir>
- Oral, M. Z. (1962). Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri. Vakıflar Dergisi, 5, 23-78.
- Örüng, İ., Karaman, S., & Şirin, Ü. (2016). Nevşehir Yöresindeki Doğal Depoların Modern Depolarla Karşılaştırılması. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5, 9-18. <https://doi.org/10.17100/nevbittek.210954>
- Özgeriş, M., Demircan, N., Karahan, A., Gökçe, O., Karahan, F., Sezen, I., & Akpınar Külekçi, E. (2024). Cultural Heritage Management in the Context of Sustainable Tourism: The Case of Öşkvan Monastery (Uzundere, Erzurum). Sustainability, 16(22), Article 22. <https://doi.org/10.3390/su16229964>
- Özhancı, E., Yılmaz H. 2017. Köy ölçeğinde yerel değerler ve kırsal alan kimliği analizi: Bayburt örneği. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7(13), 320-359
- Pekak, M. S. (2009). Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler. METU Journal of the Faculty of Architecture, 26(2), 249-277. <https://doi.org/10.4305/metu.ifa.2009.2.13>
- Trócsányi, A., & Tóth, J. (2020). The Cultural Geography of the Hungarians II. Pro Pannonia Publishing Foundation.
- Pentz, M., & Albert, N. (2023). Cultural Landscapes as Potential Tools for the Conservation of Rural Landscape Heritage Values. Modern Geográfia, 18(2), 1-16.
- Polat, S., & Güney, Y. (2013). Damsa Çayı Vadisinde (Cemil-Şahinefendi Köyleri Arası) Kaya Düşmesi Olayı ile Peribacası Oluşumu Arasındaki İlişki. Marmara Coğrafya Dergisi, 28, Article 28.
- Rovella, N., Marabini, S., Crisci, G. M., & Russa, M. F. L. (2016). Geology and conservation of cultural heritage: The study case of the Forty Martyrs rupestrian church in Şahinefendi area (Cappadocia, Turkey). RENDICONTE ONLINE DELLA SOCIETÀ GEOLOGICA ITALIANA, 38/2016. <https://doi.org/10.3301/ROL.2016.25>

- Solmaz, F. (2013). Nevşehir Geleneksel Konutlarında Yapım Tekniği; Ürgüp, Mustafapaşa ve İbrahimpaşa Üzerine Örnek Çalışma [Yüksek lisans tezi]. Middle East Technical University.
- Tempesta, T., (2010). The perception of agrarian historical landscapes: A study of the Veneto plain in Italy. *Landscape and Urban Planning* 97,258–272.
- TÜİK. (2024). Türkiye İstatistik Kurumu Merkezi Dağıtım Sistemi [Dataset]. biruni.tuik.gov.tr/medas/
- Ulukuş, D., & Tugay, O. (2014). Ürgüp, Derinkuyu ve Hodul Dağı (Nevşehir/Türkiye) Arasında Kalan Bölgenin Florası. *Biological Diversity and Conservation*, 7(3), Article 3.
- UNESCO. (1972, Kasım 16). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. The General Conference of the United Nations Educational, 17th Session, Paris. <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- UNESCO. (2011, Kasım 10). Recommendation on the Historic Urban Landscape. UNESCO General Conference, Paris. <https://whc.unesco.org/en/hul/>
- Uzar, N. S. (2007). Nevşehir Ürgüp İlçesinin Damsa Köyü Taşkın Paşa Medresesi. *Vakıflar Dergisi*, XXX(30), 251-270.

EXTENDED SUMMARY:

Rural landscapes, while serving as vital resources for today's cities, are also central to conservation, management, and planning activities due to their natural and cultural values. These areas, which constitute a significant portion of national landscapes, should not be considered solely as support systems for urban life; rather, their inherent values should be addressed from a sustainability perspective and preserved. Villages, as the smallest administrative units in rural areas, have gained attention globally over the past century, and more recently in Turkey, being included in various projects and programs.

Among Turkey's natural and cultural landscapes, Cappadocia, a UNESCO World Heritage Site, stands out with its unique landscapes. The Ürgüp district (Nevşehir) exemplifies an authentic rural setting that represents all the region's characteristics. The district, home to 23 villages, features fairy chimneys formed from volcanic tuff, valleys, rock-carved structures, and artifacts from different periods and cultures. These villages have existed for centuries as a result of people's adaptation to the natural topography and geological formations. Throughout history, structures such as underground cities and rock churches, used for defense or religious purposes, have given the region its distinctive settlement character. These unique settlements, which reflect Cappadocia's cultural and historical richness, are not only major attractions for tourism but also valuable heritage sites that preserve traces of civilizations spanning thousands of years.

This research focuses on the rural landscape's natural and cultural values and characteristics in Ürgüp. Cemil, Taşkınpaşa, and Şahinefendi villages, located in the Damsa Stream Valley, were chosen as representative examples of the area. The study examines how the cultural values and rock-carved structures of Cemil, Taşkınpaşa, and Şahinefendi villages shape the rural landscape character and contribute to their cultural and architectural identity. The research analyzes the natural topography, cultural assets, and rock-carved structures in these villages to explore the natural and cultural structures that have evolved over thousands of years under various civilizations and societies. It also highlights how traditional building techniques have influenced the cultural and architectural identity of these villages.

In this study, the rural settlement typologies and landscape features of the villages were analyzed through field observations and digital elevation model data. A comprehensive review of local and international literature was conducted, and direct field observations and data collection were carried out to evaluate the current state of the region. The main characteristics of the landscape, including its natural structure (physical features, climate, vegetation, hydrology), cultural structure (population, education, economic activities, transportation), and natural and cultural heritage features (architectural identity, rock-carved structures), were identified. Analyses of the study area were conducted using satellite imagery provided by Google Earth and Shuttle Radar Topography Mission (SRTM) 30-meter digital elevation model data, and maps were prepared in the TUREF/TM36 coordinate system using the open-source QGIS geographic information system software.

The settlement patterns in these villages are directly related to the natural topography, with most settlements developing on slopes and near water sources, ensuring the continuity of agricultural activities. Water resources play a crucial role in the rural landscape. The Damsa Stream and dam are primary sources for sustaining agricultural activities in the villages. These water resources not only support agricultural production but also hold significant ecological functions as part of the natural landscape structure. Agriculture, livestock farming, and gardening are key elements shaping the economic and cultural identity of the villages. In addition to their economic role, agricultural practices are integral to the rural landscape. Religious structures in the villages also form the focal points of social and cultural life, becoming prominent components of the village landscape through their surroundings. Transportation routes connecting the villages are shaped by paths passing through agricultural fields.

In summary, the study demonstrates that the landscape structure of the villages reflects a holistic integration of the region's natural topography, cultural values, and traditional building techniques. Rural settlements have evolved in harmony with natural elements throughout history, shaped by agricultural activities, water resources, and local cultural heritage. Proximity to water sources and favorable climatic conditions have created a suitable environment for agriculture and livestock farming, while rock-carved structures and historical artifacts have enhanced the villages' potential for ecotourism and cultural tourism. However, it has been observed that much of the new construction fails to align with the traditional architectural identity. The region's enduring natural and cultural elements should be addressed from a sustainability perspective to ensure that its architectural identity and rural character are preserved and passed on to future generations through awareness-raising initiatives.

Research Article	<h2>Determination of Antioxidant Activity of Some Fresh Green Leafy Vegetables Using DPPH Free Radical Assay</h2>
<p>Submission Date 26 / 09 / 2024</p> <p>Admission Date 29 / 12 / 2024</p>	<h3><i>Bazı Taze Yeşil Yapraklı Sebzelerin DPPH Serbest Radikal Testi Kullanarak Antioksidan Aktivitenin Belirlenmesi</i></h3>
	<p>Yeşim Özkan Dağlıoğlu¹ </p>
 How to Cite:	<p>Dağlıoğlu, Y. (2024). Determination of Antioxidant Activity of Some Fresh Green Leafy Vegetables Using DPPH Free Radical Assay. <i>Journal of Environmental and Natural Studies</i>, 6 (3), 369-376. https://doi.org/10.53472/jenas.1556487</p>

ABSTRACT:

The purpose of this study was to investigate the free radical scavenging capacity of the most frequently consumed fresh green leafy vegetables in the Black Sea region (such as *Brassica oleracea* var. *Acephala* (cabbage), *Spinacia oleracea* L. (spinach) and *Portulaca oleracea* L. (purslane). Antioxidant capacity test was determined by 2,2-diphenyl-1-picrylhydrazide (DPPH) free radical scavenging method using water extracts of fresh green leafy vegetables. For this purpose, methanol extracts of green leafy vegetables were prepared with 7 different concentrations of ascorbic acid (vitamin C, standard) prepared in the concentration range of 5-600 µg/ml. Inhibition rate (%) and EC50 values of DPPH radical scavenging activities corresponding to different concentrations of these extracts were calculated. In our study, EC50 values of *P. oleracea*, *S. oleracea* and *B. oleracea* water extracts were calculated as 2.124, 18.075 and 38.189 µg/ml, respectively. The EC50 values of ascorbic acid were 1.955 µg/ml. When the extracts and standards were compared, *P. oleracea* showed the highest antioxidant scavenging activity. The results obtained show that the green leafy vegetables we consume in our daily diet have varying levels of antioxidant capacity.

Keywords: *Brassica oleracea*, DPPH, EC50, *Spinacia oleracea*, *Portulaca oleracea*

Öz:

Bu çalışmanın amacı, Karadeniz Bölgesi'nde en sık tüketilen taze yeşil yapraklı sebzelerin (*Brassica oleracea* var. *Acephala* (beyaz lahana), *Spinacia oleracea* L. (ıspanak) ve *Portulaca oleracea* L. (semiz otu) gibi) serbest radikal kapasitesini incelemektir. Antioksidan aktivite testi, taze yeşil yapraklı sebzelerin su ekstraktları kullanılarak 2,2-difenil-1-pikrilhidrazi (DPPH) serbest radikalini temizleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu amaçla 5-600 µg/ml konsantrasyon aralıklarında hazırlanan 7 farklı konsantrasyonda askorbik asit (vitamin C, standart) ile yeşil yapraklı sebzelerin su özütleri hazırlanmıştır. Bu özütlerin farklı konsantrasyonuna karşılık gelen DPPH radikalini temizleme aktivitelerinin inhibisyon değerleri (%) ile EC50 değerleri hesaplanmıştır. Çalışmamızda *P. oleracea*, *S. oleracea* ve *B. oleracea* su özütlerinin EC50 değerleri sırası ile 2.124, 18.075 ve 38.189 µg/ml olarak hesaplanmıştır. Askorbik asitin EC50 değerleri ise 1.955 µg/ml'dir. Özütler ile standartlar karşılaştırıldığında en yüksek antioksidan süpürücü aktiviteyi *P. oleracea* göstermiştir. Elde edilen sonuçlar, günlük diyetimizde tükettiğimiz yeşil yapraklı sebzelerin değişen oranlarda antioksidan kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelime, Anahtar Kelime, Anahtar Kelime, Anahtar Kelime, Anahtar Kelime (en çok 5 anahtar kelime)

¹ Corresponding Author: Ordu University, yozkans2@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8740-1162

1. INTRODUCTION

Free radicals have unshared electrons in their outer orbitals, making them highly reactive. These free radicals consist of reactive nitrogen species, reactive sulfur species and oxygen reactive oxygen species (Halliwell and Gutteridge 2015). These reagents, especially reactive oxygen species (ROS), have been relationship metabolic disorders such as cancer, diabetes mellitus, obesity, insulin resistance, atherosclerosis, cardiovascular diseases, aging and chronic inflammation, and with protective mechanisms and physiological processes that living beings use to survive. These protective antioxidant mechanisms in living beings are antioxidant systems that help balance the levels of oxidative stress and molecular scavengers such as glutathione and thioredoxin, as well as enzymatic antioxidants such as peroxidase enzyme (POD), superoxide dismutase (SOD), glutathione peroxidases (GPXs) and catalase (CAT) (Halliwell and Lee, 2010). These antioxidants are naturally found in living beings or can be synthesized by chemical means. In cases where there is insufficient antioxidant in living beings, synthetic antioxidants such as tert butylhydroquinone (TBHQ), butylated hydroxytoluene (BHT), propyl gallate (PG) and butylated hydroxyanisole (BHA) is used, yet these synthetic antioxidants are not preferred because they do not have natural content. Instead, medicinal plants and their components (such as leaves, roots, bark), vegetables and fruits, seeds, grains, tea and oils with completely natural contents are preferred. These are natural antioxidant sources such as tocopherols, flavonoids (kaempferol, catechin, quercetin and naringenin derivatives), polyphenols, ascorbic acid, carotenoids, thiol (SH) compounds, gallic acid, which are found in large quantities (Anwar et al., 2018).

After the Covid-19 pandemic, nutrition has gained importance all over the world, as it has in our country. Because nutrition is the basis for overcoming diseases or increasing our immunity against viruses. In addition, protecting the body against nanoparticle toxicity, which we have been exposed to in recent years, has become increasingly important. (Dağlıoğlu et al., 2016; Dağlıoğlu & Öztürk, 2016; Dağlıoğlu & Yılmaz, 2018; Dağlıoğlu et al., 2023). For this reason, our awareness of natural vegetables, fruits and medicinal plants with high antioxidant content has increased. For this purpose, considering the geographical region we are in, easily accessible, seasonal vegetables that are consumed daily have attracted attention. In living things, including plants, complex antioxidant defense systems consisting of endogenous and exogenous antioxidants protect cells from oxidative processes caused by RSS, ROS and RNS and protect them from the damage of reactive species (Finkel and Holbrook, 2000). There are many bioanalytical methods to estimate the effectiveness of antioxidants, and the 1,1-diphenyl-2-picrylhydrazyl (DPPH) scavenging test is the most common method used to determine the antioxidant ability. When the DPPH solution is mixed with the antioxidant solution that can donate hydrogen atoms, the violet color disappears and hydrazine (DPPH-H) is formed, which is the reduced form of the DPPH radical (Yapıcı et al., 2021). Formation of hydrazine changes the purple color of the mixture to yellow, and the intensity of this color is easily measured by spectroscopy at 517 nm. In this study, the antioxidant capacity of vegetables (green leafy) consumed in daily nutrition in the Black Sea region was evaluated and compared with the DPPH test. Green leafy vegetables contain antioxidant minerals and vitamins and therefore form a very important part of a balanced daily diet (Subhasree et al., 2009). In many studies, the medicinal properties of these plants such as antibacterial, anticarcinogenic, antihistamine and antidiabetic effects have been attributed to their antioxidant activity (Kesari et al., 2005; Khanna et al., 2002; Kubo et al., 2004). Because antioxidants prevent oxidation caused by free radicals, it is assumed that adequate intake of antioxidants provides protection against diseases (Yesil-Celiktas et al., 2007). Antioxidants, which act by scavenging and preventing the formation of reactive oxygen species (phagocyte activation), preventing the emergence of OH, repairing damage, the breakdown of lipid hydroperoxides any combination of these (Niwa vd., 2001). For this purpose, the antioxidant capacity of green vegetables *Spinacia oleracea* L. (Spinach), *Portulaca oleracea* (Purslane pirpirim) and *Brassica oleracea* var. *Acephala* (Cabbage) freshly collected from the same region was evaluated. *P. oleracea* contains omega-3 fatty acids, gallotannins, quercetin, kaempferol and apigenin (Lewis and Elvin-Lewis, 2003; Radhakrishnan et al., 2001). These rich contents are known to prevent heart diseases and asthma, strengthen the immune system, heal wounds, relax skeletal muscles and reduce locomotor activity (Chan et al., 2000; Simopoulos, 2004; Malek et al., 2004; Lim and Quah, 2007; Parry et al., 1993). *Spinacia oleracea* vegetable contains plenty of vitamins (contains high amount of vitamins E, C, A and K), flavonoids (glucuronide, patuletin, neoxanthin and spinacetin), polyphenols (ortho-coumaric, para-coumaric and ferulic acids) and carotenoids (lutein, neoxanthin, violaxanthin and β -carotene), and these contents increase their antioxidant capacity (Joseph et al., 1998; Kaur et al., 2016; Hedges and Lister 2007). *Brassica oleracea* has

anticancer, antioxidant and anti-obesity effects thanks to the phytochemicals it contains, such as glucosinolates, polyphenolics, carotenoids and vitamin C (Samec et al., 2014).

As mentioned above, although there are studies on the bioactive contents of *P. oleracea*, *S. oleracea* and *B. oleracea* vegetables, there are very few studies on their antioxidant capacity. Comparative evaluation of antioxidant activity of different green vegetables grown in the same geographical area has not been recorded. This article goal to complete this gap in knowledge for daily consumed vegetables.

2. MATERIAL AND METHOD

2.1 Green vegetables Extraction

Freshly obtained *S. oleracea*, *P. oleracea* and *B. oleracea* vegetables were cleaned with pure water, dried and chopped into small pieces with a blender. 30 g of ground vegetables were extracted with methanol. Extraction procedure was carried out at 40 °C for 48 h. Then, methanol was removed in the evaporator and lyophilized.

2.2 DPPH radical-scavenging assay

DPPH radical scavenging analysis was determined spectrophotometrically at 517 nm with minor modifications to the procedure of Brand-Williams et al. (1995). Briefly, 1 ml of freshly prepared 4 M DPPH solution in methanol and 3 ml of plant extracts prepared at different concentrations (5, 10, 50, 100, 200, 400 and 600 µg/ml) were mixed and vortexed. After incubation for 25 minutes at 21°C in the dark, the diminish in absorbance was determined in a spectrophotometer at a wavelength of 517 nm. Pure methanol (3 ml) was added to the control (blank). Measurements were made 3 times. Absorbance was determined against a blank (methanol) solution. The percentage of inhibition of radicals resulting from the antioxidant properties of the extracts was calculated using the equation [% Inhibition = $(A_{\text{Control}} - A_{\text{Sample}} / A_{\text{Control}}) \times 100$].

2.3 Statistical analysis

Data were analyzed using Statistical Package for Social Sciences (SPSS) version 26.0. Differences between groups showing normal distribution were measured by one-way analysis of variance (ANOVA) and groups that created differences were appointed by Tukey's test. *P* values less than 0.05 were accepted as significant. Antioxidant concentrations corresponding to 50% inhibition were acquired by linear regression from the graph drawn with the calculated % inhibition values against different concentrations of vegetable extracts and the results were explained as EC50 (µg/ml).

3. RESULT AND DISCUSSION

DPPH, a stable free radical, takes a hydrogen or electron radical. In the DPPH method, the lower the absorbance values read at 517 nm, the further the free radical scavenging capacity. The decrease in the amount of DPPH and the decrease in the absorbance values of the antioxidant amount up to a certain concentration are directly proportional (Ndhlala et al., 2010). The reason for the decrease in absorbance is the destruction, i.e. scavenging, of the free radical after the hydrogen exchange between free radical and antioxidant. In our study, the DPPH radical scavenging activities calculated against different concentrations (5-600 µg/ml) of *Spinacia oleracea* L. (Spinach), *Portulaca oleracea* (Purslane pirpirim) and *Brassica oleracea* (Cabbage) leaf extracts are shown in the graph below with their % inhibition values (Figure 1). This study investigated the concentration-dependent antioxidant activities of freshly picked green colored leafy vegetables grown in the same experimental conditions and in the same environments (geographical region). Percentage inhibition and EC50 amount of the extracts were estimated for all tested vegetable extract concentrations. Statistical analysis of the data estimated by analysis of variance (ANOVA) showed that there is a statistically significant coaction between the types of vegetable extracts and the concentration of these extracts at the $p < 0.05$ level ($p < 0.05$). Furthermore, statistical tests were used to calculate the mean value of the concentrations for each test so that the free radical scavenging capacity of the three vegetable extracts could be easily compared. Additionally, the free radical scavenging capacity of vegetable leaf extracts increased in a concentration dependent manner. However, Tukey test was used for multiple comparison analysis of the tested extracts. The results of this test and comparison of the data showed that DPPH free radicals increased with increasing vegetable extract concentration. However, all concentration groups indicated significant separation with each other ($p < 0.05$).

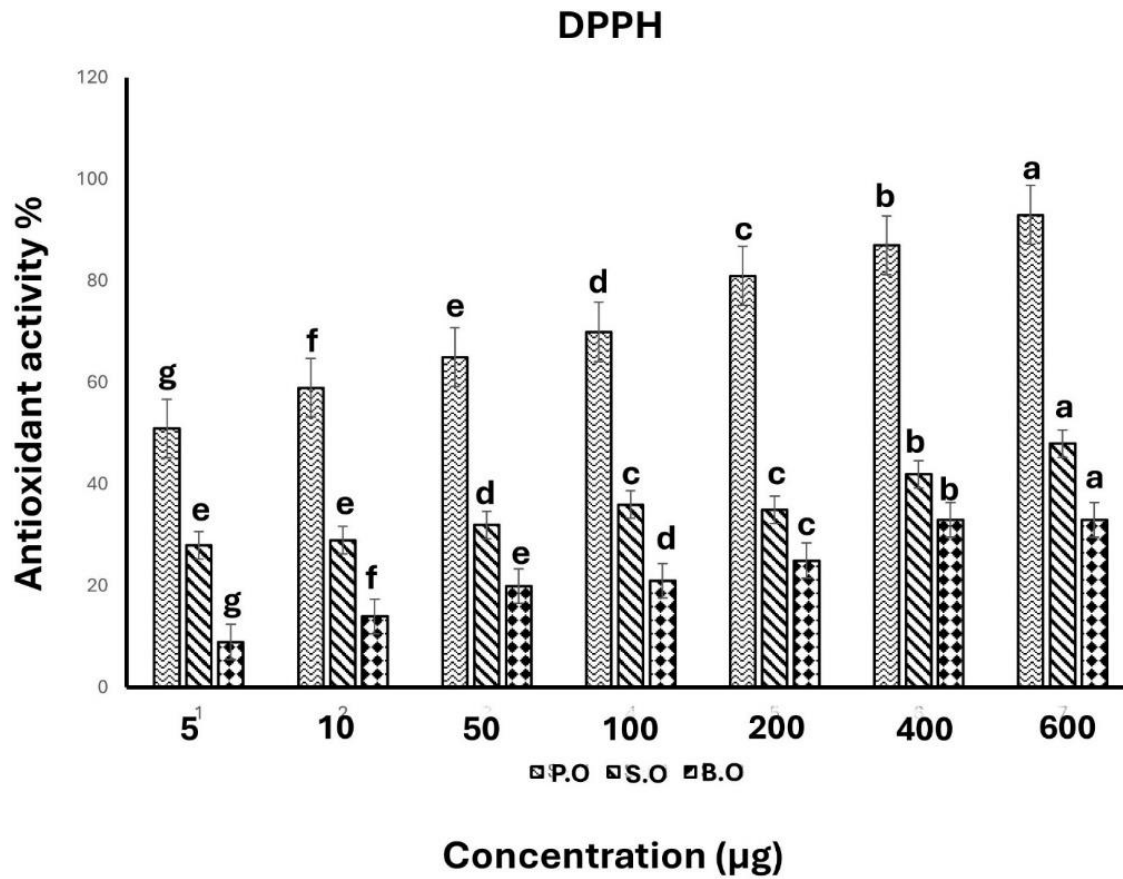

Figure 1. Determination of antioxidant activity of fresh green leafy vegetables by DPPH method. Different lower-case letters show that the concentrations for each vegetable extract are significantly different from each other according to Tukey's HSD test ($p < 0,05$).

The percentage inhibition of DPPH radical originating from green leafy fresh vegetable extracts ranged from 8.9% to 92.6%. Among the green leafy vegetables evaluated, *P. oleracea* showed further DPPH radical scavenging activity regarding other studied vegetable leaf extracts.

Table 1. EC50 values of fresh green leaf vegetable extracts investigated for DPPH radical scavenging activities.

Vegetable extracts with antioxidant content	EC50 (µg/ml)
<i>Portulaca oleracea</i>	2.124
<i>Spinacia oleracea</i>	18.075
<i>Brassica oleracea</i>	38.189
Ascorbic acid	1.955

Gelecek Araştırmalar:

The lower the calculated EC50 values, the further the DPPH radical scavenging capacity. Accordingly, the EC50 values of green leafy fresh vegetable extracts are shown (Table 1). In our study, ascorbic acid was used as the

standard antioxidant. The EC50 value of ascorbic acid was calculated as 1.955 µg/ml. The order of DPPH radical scavenging activity of the analyzed fresh green leafy vegetable extracts was calculated as *P. oleracea* (2.124 µg/ml) > *S. oleracea* (18.075 µg/ml) > *B. oleracea* (38.189 µg/ml). Up to now, there are many studies that have evaluated the antioxidant capacity of vegetables. One of them was conducted in Sri Lanka, where researchers evaluated the antioxidant features of 34 leafy vegetables commonly consumed in Sri Lanka by several different methods (total antioxidant activity, lipid peroxidation, DPPH and reducing power). As a result of their studies, they noted that vegetables contain different antioxidants. They found that the percentage of inhibiting the DPPH radical varied between 3.70% (*Asteracantha longifolia* L) and 52.2% (*Oxalys zeylanica*) (Gunathilake and Ranaweera, 2016). The antioxidative effect of the extract (methanolic) of *Spinacia oleracea* L. leaves was appraised using the DPPH free radical scavenging capacity method and it was recorded that it had no effect (Shaheen et al., 2017). Again, the antioxidant activities of n-hexane, methanol, aqueous extracts and ethanol of *S. oleracea* leaves were evaluated and it was recorded that the highest antioxidant content was in the methanol extract (Hussain and Bashir, 2022). Water and methanol extracts of *S. oleracea* showed scavenging activity of 16.625 µg/g and 17.25 µg/g and gallic acid equivalent of 20.7% and 18.83% at 100 g/ml concentration, respectively (Sekar et al., 2012). In the study in which the antioxidant contents and antioxidant activities of the methanol extract of *Portulaca oleracea* L. (purslane) collected from 13 different regions were evaluated, it was recorded that the antioxidant content of *Ornamental purslane* was higher and the DPPH scavenging capacity activities varied between 2.52-3.29mg/mL (Alam et al., 2014). The antioxidant capacity of extracts of 6 varieties of *P. oleracea* was evaluated. The evaluations showed that ornamental plant varieties have higher antioxidant activities than the common vegetable plant *Portulaca oleracea*. (Lim and Quah, 2007). *P. oleracea* fractions acquired from the crude extract of the plant by reverse phase separation method were researched for their antioxidant capacities and phenolic compound contents. The IC50 amount of the crude extract was 511.8 µg/ml, which was higher than other fractions, indicating that it had the lowest antioxidant activity (Erkan, 2012). Among the different solvent (methanolic, aqueous, ethanolic, hexane and acetone) extracts of *P. oleracea* L. grown in Kashmir Valley, acetone extract showed the highest antioxidant activity (Khursheed and Jain, 2021). Fresh and dried *P. oleracea* leaves were extracted with MeOH/H₂O and EtOH solvents and the fresh hydroalcoholic extract indicated the most radical scavenging potential in the DPPH test (IC50 66.98 µg/mL) (Sicari et al., 2018). The antioxidant activity of ethanol and water extracts obtained from *P. oleracea* was compared and it was found that the ethanol extract had better antioxidant activity than the water extract (Kim et al., 2018). In the study where the potential antioxidant activity of *Brassica oleracea* (Cauliflower) water and ethanol extracts was evaluated, the measured ethanol extract and water extract neutralized the activity of DPPH radical. In short, water and ethanol extracts have effective DPPH radical scavenging activity (Köksal and Gülçin, 2008). Antioxidant activities of 17 colored cabbages (*Brassica oleracea* var. capitata) grown in Korea were evaluated and DPPH radical scavenging activities were found to be significantly further in colored cabbages ($p < 0.0001$) (Ha et al., 2023). One study researched the antioxidant activity and content of fat- and water-soluble antioxidants in savoy, red, Brussels sprouts and white cabbage. Brussels and Red sprouts were richest in antioxidants, while white cabbage was lowest. However, phenolic extracts have the talent to scavenge DPPH radicals and inhibit lipid peroxidation in linoleic acid emulsion (Podse et al., 2006). In a study investigating the talent of the water extract of outer leaves of *Tronchuda cabbage* to act as a DPPH radical scavenger, *T. cabbage* extracts demonstrated antioxidant activity in a concentration dependent manner (Vrchovská et al., 2006).

3. CONCLUSION

The results of the estimation of antioxidant capacity of green leafy fresh vegetables with DPPH test showed that *Spinacia oleracea*, *Portulaca oleracea* and *Brassica oleracea* leaf extracts have antioxidant activity. However, antioxidant capacity raised with rising concentration of the extracts. Again, it was investigated that *P. oleracea* has a very high antioxidant activity. The components in the leaf tissues may also alteration with maturity; for example, while anthocyanins, phenolic content decreases and flavonoids increase. The antioxidant content and antioxidant activities of vegetables vary according to both their geographical location and their ripeness or type. For this reason, antioxidant activity evaluations vary and do not show a certain standard. However, there is an undeniable fact that both in this study and in previous studies, the presence of general antioxidant status.

ACKNOWLEDGEMENTS

A special thanks to my father Murat Özkan for his exertion. May his soul rest in peace.

ETHICAL STANDARDS

Conflict of Interest: The authors declare that they have no conflict of interest.

Ethics Committee Approval: No ethics committee approval is required.

Financial Support: None.

REFERENCES:

- Alam, M. A., Juraimi, A. S., Rafii, M. Y., Abdul Hamid, A., Aslani, F., Hasan, M. M., ... & Uddin, M. K. (2014). Evaluation of antioxidant compounds, antioxidant activities, and mineral composition of 13 collected purslane (*Portulaca oleracea* L.) accessions. *BioMed research international*, 2014(1), 296063.
- Anwar, H., Hussain, G., & Mustafa, I. (2018). Antioxidants from natural sources. *Antioxidants in foods and its applications*, 3.
- Chan, K., Islam, M. W., Kamil, M. A., Radhakrishnan, R., Zakaria, M. N. M., Habibullah, M., & Attas, A. (2000). The analgesic and anti-inflammatory effects of *Portulaca oleracea* L. subsp. *sativa* (Haw.) Celak. *Journal of ethnopharmacology*, 73(3), 445-451.
- Dağlıoğlu, Y., & Öztürk, B. Y. (2016). *Desmodesmus multivariabilis*'in bor partiküllerine maruz kalmada biyolojik birikiminin değerlendirilmesi. *Biological Diversity and Conservation*, 9(3), 204-209.
- Dağlıoğlu, Y., Kabakçı, D., Akdeniz, G., & Çelebi, M. S. (2016). Determining the acute toxic effects of poly(vinylferrocenium) supported platinum nanoparticle (pt/pvf+ nps) on *Apis mellifera*. *Mugla journal of science and technology*, 2(2), 1-8.
- Erkan, N. (2012). Antioxidant activity and phenolic compounds of fractions from *Portulaca oleracea* L. *Food Chemistry*, 133(3), 775-781.
- Dağlıoğlu, Y., & Yılmaz, H. Ö. (2018). Ekotoksikite Deneplerinde Nanopartikül Karakterizasyonunun Önemi ve Yöntemleri. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, 30(1), 1-17.
- Dağlıoğlu, Y., Öztürk, B. Y., & Khatami, M. (2023). Apoptotic, cytotoxic, antioxidant, and antibacterial activities of biosynthesized silver nanoparticles from nettle leaf. *Microscopy Research and Technique*, 86(6), 669-685.
- Finkel, T., & Holbrook, N. J. (2000). Oxidants, oxidative stress and the biology of ageing. *nature*, 408(6809), 239-247.
- Gunathilake, K. P. P., & Ranaweera, K. K. D. S. (2016). Antioxidative properties of 34 green leafy vegetables. *Journal of Functional Foods*, 26, 176-186.
- Ha, J. S., Park, S. E., Hwang, I. G., Bang, K. W., Kim, S. H., Lee, J. G., ... & Kang, H. J. (2023). Evaluation of the antioxidant activities in cabbage (*Brassica oleracea* var. *capitata*) accessions. *Journal of the Korean Society of Food Science and Nutrition*, 52(7), 679-690.

- Halliwell, B., & Gutteridge, J. M. (2015). *Free radicals in biology and medicine*. Oxford university press, USA.
- Halliwell, B., & Lee, C. Y. J. (2010). Using isoprostanes as biomarkers of oxidative stress: some rarely considered issues. *Antioxidants & redox signaling*, 13(2), 145-156.
- Hedges, L. J., & Lister, C. E. (2007). Nutritional attributes of spinach, silver beet and eggplant. *Crop Food Res Confidential Rep*, 1928.
- Hussain, F., & Bashir, S. (2022). Antioxidant, antidiabetic and structural analysis of Spinacia oleracea leaf. *Pakistan Journal of Biochemistry and Biotechnology*, 3(1), 1-11.
- Kaur, D., Kamboj, A., & Shri, R. (2016). Comparative evaluation of anxiolytic effects of various extracts of oats (*Avena sativa*), rice bran (*Oryza sativa*) and spinach (*Spinacia oleracea*) in experimental animals. *International Journal of Pharmaceutical Sciences and Research*, 7(10), 4110.
- Kesari, A. N., Gupta, R. K., & Watal, G. (2005). Hypoglycemic effects of *Murraya koenigii* on normal and alloxan-diabetic rabbits. *Journal of Ethnopharmacology*, 97(2), 247-251.
- Khanna, A. K., Rizvi, F., & Chander, R. (2002). Lipid lowering activity of *Phyllanthus niruri* in hyperlipemic rats. *Journal of ethnopharmacology*, 82(1), 19-22.
- Khursheed, A., & Jain, V. (2021). Phytochemical screening, antioxidant, and antimicrobial activity of different *Portulaca oleracea* L. extracts growing in Kashmir Valley. *Journal of Biochemical Technology*, 12(3-2021), 1-8.
- Kim, D. G., Shin, J. H., & Kang, M. J. (2018). Antioxidant and anti-inflammatory activities of water extracts and ethanol extracts from *Portulaca oleracea* L. *Korean Journal of Food Preservation*, 25(1), 98-106.
- Köksal, E., & Gülçin, İ. (2008). Antioxidant activity of cauliflower (*Brassica oleracea* L.). *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 32(1), 65-78.
- Kubo, I., Fujita, K. I., Kubo, A., Nihei, K. I., & Ogura, T. (2004). Antibacterial activity of coriander volatile compounds against *Salmonella choleraesuis*. *Journal of agricultural and food chemistry*, 52(11), 3329-3332.
- Lewis, W. H., & Elvin-Lewis, M. P. (2003). *Medical botany: plants affecting human health*. John Wiley & Sons.
- Lim, Y. Y., & Quah, E. P. (2007). Antioxidant properties of different cultivars of *Portulaca oleracea*. *Food chemistry*, 103(3), 734-740.
- Malek, F., Boskabady, M. H., Borushaki, M. T., & Tohidi, M. (2004). Bronchodilatory effect of *Portulaca oleracea* in airways of asthmatic patients. *Journal of ethnopharmacology*, 93(1), 57-62.
- Ndhlala, A. R., Moyo, M., & Van Staden, J. (2010). Natural antioxidants: fascinating or mythical biomolecules? *Molecules*, 15(10), 6905-6930.
- Niwa, T., Doi, U., Kato, Y., & Osawa, T. (2001). Antioxidative properties of phenolic antioxidants isolated from corn steep liquor. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 49(1), 177-182.
- Parry, O., Marks, J. A., & Okwuasaba, F. K. (1993). The skeletal muscle relaxant action of *Portulaca oleracea*: role of potassium ions. *Journal of ethnopharmacology*, 40(3), 187-194.
- Podsedek, A., Sosnowska, D., Redzyna, M., & Anders, B. (2006). Antioxidant capacity and content of *Brassica oleracea* dietary antioxidants. *International journal of food science & technology*, 41, 49-58.

- Radhakrishnan, R., Zakaria, M. N. M., Islam, M. W., Chen, H. B., Kamil, M., Chan, K., & Al-Attas, A. (2001). Neuropharmacological actions of *Portulaca oleracea* L v. *sativa* (Hawk). *Journal of Ethnopharmacology*, 76(2), 171-176.
- Šamec, D., Bogović, M., Vincek, D., Martinčić, J., & Salopek-Sondi, B. (2014). Assessing the authenticity of the white cabbage (*Brassica oleracea* var. *capitata* f. *alba*) cv. 'Varaždinski' by molecular and phytochemical markers. *Food research international*, 60, 266-272.
- Sekar, G., Manivannan, B., Velu, I., Gopalakrishnan, D., Sathiavelu, M., & Arunachalam, S. (2012). Total phenolic content and antioxidant activity of *Spinacia oleracea* L. *Asian Pacific J. Trop Biomed*, 2, 1-4.
- Shaheen, S. M., Ohidul, I., & Azad, K. (2017). Phytochemical profiling and evaluation of antioxidant and antidiabetic activity of methanol extract of spinach (*Spinacia oleracea* L.) leaves. *Int J Pharm Sci Scient Res*, 3, 8-24.
- Sicari, V., Loizzo, M. R., Tundis, R., Mincione, A., & Pellicano, T. M. (2018). *Portulaca oleracea* L. (Purslane) extracts display antioxidant and hypoglycaemic effects. *Journal of Applied Botany and Food Quality*, 91(1), 39-46.
- Simopoulos, A. P. (2004). Omega-3 fatty acids and antioxidants in edible wild plants. *Biological research*, 37(2), 263-277.
- Subhasree, B., Baskar, R., Keerthana, R. L., Susan, R. L., & Rajasekaran, P. (2009). Evaluation of antioxidant potential in selected green leafy vegetables. *Food chemistry*, 115(4), 1213-1220.
- Vrchovská, V., Sousa, C., Valentão, P., Ferreres, F., Pereira, J. A., Seabra, R. M., & Andrade, P. B. (2006). Antioxidative properties of tronchuda cabbage (*Brassica oleracea* L. var. *costata* DC) external leaves against DPPH, superoxide radical, hydroxyl radical and hypochlorous acid. *Food chemistry*, 98(3), 416-425.
- Yapıcı, İ., Altay, A., Öztürk Sarıkaya, B., Korkmaz, M., Atila, A., Gülçin, İ., & Köksal, E. (2021). In vitro antioxidant and cytotoxic activities of extracts of endemic *Tanacetum erzincanense* together with phenolic content by LC-ESI-QTOF-MS. *Chemistry & Biodiversity*, 18(3), e2000812.
- Yesil-Celiktas, O., Girgin, GÖZDE., Orhan, H., Wichers, H. J., Bedir, E., & Vardar-Sukan, F. (2007). Screening of free radical scavenging capacity and antioxidant activities of *Rosmarinus officinalis* extracts with focus on location and harvesting times. *European Food Research and Technology*, 224, 443-451.

Research Article

Submission Date

15 / 11 / 2024

Admission Date

26 / 12 / 2024

Theophrastus'un Hayvanlara Felsefi Yaklaşımı

Theophrastus' Philosophical Approach to Animals

Ece Kaya¹

Kaya, E. (2024). Theophrastus'un Hayvanlara Felsefi Yaklaşımı. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 377-387. DOI: <https://doi.org/10.53472/jenas.1567988>

Öz:

Theophrastus, insanların hayvanlara karşı ahlâkî sorumlulukların varlığını vurgulayan ve bu sorumlulukların insanların hayvanlara karşı etik görevleri arasında yer alması gerektiğini savunan bir anlayış benimseyerek döneminin hâkim Aristotelesçi bakış açısından farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Theophrastus, hayvanlara gereksiz yere acı çektirmenin ahlâkî ve etik açıdan yanlış olduğuna inanmış ve insanlar ve hayvanlar arasında doğal bir akrabalık bulunduğunu savunmuştur. Bu akrabalığın kökenini de biyolojik benzerliklerin yanı sıra hayvanların akıl ve zekâyâ dayalı yetileri ile duyarlı varlıklar olmaları üzerine temellendirmiştir. Theophrastus, etik gerekçelerle hayvanların kurban edilmesine karşı çıkmıştır. Böylece bu çalışmanın amacı, Theophrastus'un hayvanlara yönelik felsefi yaklaşımı ve bu yaklaşımın dayandığı etik gerekçeleri ayrıntılı bir şekilde incelemektir. Bu nedenle çalışmada ilk olarak Antik Yunan uygarlığında hayvan kurbanı, vejetaryen beslenme ve hayvan algısı açıklandıktan sonra Theophrastus'un hayvan kurbanı ve et tüketimine karşı öne sürdüğü etik gerekçeler ile hayvanların zeki ve duyarlı varlıklar olduğuna dair argümanları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemi benimsenen çalışmada literatür taraması ve betimsel içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ahlâkî Statü, Hayvan Etiği, Hayvan Hakları, İnsan-hayvan Ayrımı, Theophrastus.*

ABSTRACT:

Theophrastus adopted an approach that emphasized the existence of moral responsibilities that humans have towards animals and argued that these responsibilities should be considered among the ethical duties that humans owe to animals, thereby presenting a perspective that differed from the dominant Aristotelian view of his time. He believed that causing unnecessary suffering to animals was morally and ethically wrong and argued for the existence of a natural kinship between humans and animals. Theophrastus based this kinship not only on biological similarities but also on the intellectual capacity and sensitivity of animals as sentient beings. He opposed animal sacrifice on ethical grounds. The aim of this study is therefore to examine in detail Theophrastus' philosophical approach to animals and the ethical justifications that underpin this approach. Therefore, the study first explains the practices of animal sacrifice, vegetarianism and the perception of animals in ancient Greek civilization and then analyses Theophrastus' ethical arguments against animal sacrifice and meat consumption as well as his claims regarding animals as intelligent and sentient beings. The study adopts a qualitative research methodology, using methods of literature review and descriptive content analysis.

KEYWORDS: *Moral Status, Animal Ethic, Animal Rights, Theophrastus, Human-animal Divide.*

¹ **Corresponding Author:** Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, eeceaksoy@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3287-6958.

GİRİŞ:

İnsanların hayvanları² çeşitli şekillerde kullanması ve onlardan faydalanması sadece modern çağın bir özelliği değildir. Bu tür bir sahiplenme, tarih boyunca insan toplumlarının parçası olmuştur. Antik Yunan uygarlığında da insan ve hayvan arasında bir yandan derin bir ayırım görülürken diğer yandan yakın bir ilişki de bulunmuştur. Bu yakın ilişkiye rağmen tarihsel süreçte insan ve hayvan arasında ayırım, insanların kendilerini hayvanlardan ve doğanın geri kalanından mümkün olduğunca ayırma ve farklı biçimde tanımlama çabalarında kendini göstermiştir. Bu durumun temel nedeni ise insanı doğanın merkezine yerleştiren ve diğer tüm canlıları insanın hizmetine sunulmuş olarak gören antroposantrik bakış açısıdır. Bu bakış açısına rağmen insanları diğer hayvanlardan ayıran unsurlardan çok, ortak özelliklerin varlığını ortaya koyan felsefi tartışmalar ve çalışmalar da bulunmaktadır (Akademik literatürde hayvanların ahlâki statüsüne dair hayvan etiği alt disiplini içerisinde yer alan bu tartışmaların Antik Yunan uygarlığında ilk örnekleri MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda Pythagoras ve Empedokles gibi düşünürlerle başlamaktadır).³ Bu tartışmaları gerçekleştiren düşünürlerden biri de Milattan Önce (MÖ) 371–287 yılları arasında yaşayan Aristoteles'in öğrencisi ve meslektaşı olan Theophrastus'tur. Theophrastus (veya Theophrastos), Atina'da Platon'un kurduğu Akademi'de öğrenim görmüştür (Coonen, 1957: 404). Bu eğitim sırasında Aristoteles ile birlikte çalışmıştır. Bir dönem ayrılan yollarının ardından Aristoteles ile tekrar bir araya gelerek Atina'da yeni bir eğitim kurumu olan Lykeion'u kurmuşlardır (Coonen, 1957: 405). Aristoteles'in ölümünün ardından Theophrastus, okulun başına geçerek otuz yıl boyunca bu görevi sürdürmüştür. Theophrastus'un Antik Çağ'da ünlü olan profesyonel etik anlayışı, Aristotelesçi sistemin dönemin tüm bilgi alanlarında eleştirel biçimde geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Rubner, 1985: 283). 232.808 satırdan oluştuğu bilinen 227 bilimsel eserin yaklaşık yüzde onu günümüze ulaşabilmiştir (Coonen, 1957: 405; Laertius: 1959: 489-503). Bilinen eserlerinden "Bitkiler Tarihi (İng. Enquiry into Plants) ve Bitkilerin Açıklaması" (İng. *Plant Explanations*) adlı kitapları ile botanik biliminin kurucusu olarak kabul edilmiştir. Theophrastus'un ilgi alanı sadece botanik ile sınırlı kalmamış din, siyaset, etik, retorik, eğitim, mantık, matematik, astronomi, fizik tarihi, mineraloji, meteoroloji ve psikoloji gibi birçok alanda da eserler vermiştir (Coonen, 1957).

Bu çalışmada Theophrastus'un hayvanlara felsefi yaklaşımı, Antik Yunan uygarlığı ve Antik Yunan felsefesi çerçevesinde ele alınarak Batı felsefesiyle sınırlandırılmıştır. Bu sınırlamanın temel gerekçesi, Theophrastus'un yaşamış olduğu dönemin ve felsefi üretiminin Batı felsefesinin gelişimi çerçevesinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Theophrastus'un fikirleri, Aristotelesçi sistemin devamı ve genişlemesi niteliğinde olmakla birlikte ondan önemli farklılıklar da göstermektedir. Bu farklılıklar, Theophrastus'un çalışmasının temel nedenlerinden biridir. Çünkü Theophrastus, Aristoteles'in takipçisi olmasına rağmen hayvanlara karşı ahlâki sorumlulukların varlığını vurgulayan ve bu sorumlulukların insana düşen etik görevler arasında yer alması gerektiğini savunan bir yaklaşıma sahiptir. Bu nedenle bu çalışmanın önemi, Antik Çağ'da hayvanların ahlâki statüsüne ilişkin Türkçe literatürdeki yayınların sınırlı olması ve özellikle Theophrastus özelinde bir çalışmaya Türkçe literatürde rastlanmamış olmasından da ileri gelmektedir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Theophrastus'un eserleri incelenirken betimsel içerik analizi yöntemi de uygulanmıştır.

1. Antik Yunan Uygarlığında Hayvan Kurbanı, Vejetaryen Beslenme ve Hayvan Algısı

Antik Yunan uygarlığı, Erken Tunç Çağı'ndan itibaren hem tarım hem de hayvancılıkla uğraşan karma bir kültür olmuştur (Lonsdale, 1979: 147). Bölge, kurak iklimi, engebeli ve kayalık topraklara sahip zorlu coğrafyasıyla halkın temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar tahıl üretebildiği ve dayanıklı sığır türlerinin yetiştirebildiği bir yer olmuştur (Lonsdale, 1979: 147- 150). Zengin toprak sahipleri, at ve büyükbaş hayvan yetiştirebilirken köylüler daha çok küçükbaş hayvan (koyun, keçi, domuz) yetiştirmiştir. Antik Çağ'da hayvanlar, insanların günlük yaşamının önemli bir parçası olmakla birlikte kurban, gıda, hammadde, ulaşım aracı, ev hayvanı, gibi çeşitli farklı işlevler üstlenmiştir. Aynı zamanda bilimsel araştırmalarda incelenmiş, statü sembolü olarak kullanılmış ve egzotik hayvanların yer aldığı gösterilerle eğlence kaynağı olmuştur.

Antik Yunan uygarlığında hayvanlara bakış açısı ağırlıklı olarak antroposantrik bir temele sahiptir. Ancak, insanın hayvanlarla ilişkisi karmaşıktır. Bu durum ne yalnızca insanların üstünlüğü ne de hayvanların tahakkümünden ibarettir. Bu karmaşıklıkta akılda tutarak hayvan algısına bakıldığında ilk olarak yaratılış mitlerinde hayvanların yer almadığı ve insana tanrı tarafından adalet ilkesinin verildiği görülmektedir (Hesiodos, 2016). Öte yandan yarı insan yarı hayvan biçimindeki varlıklar, Yunan mitolojisinde sıkça karşımıza çıkar ve insan ile hayvan arasındaki ilişkinin karmaşıklığını yansıtır. Ayrıca Yunan mitolojisinde tanrıların hayvan biçimlerine bürünmesi veya hayvanlarla etkileşime girmesi gibi anlatılar da mevcuttur. Bu tür hikayeler, Yunan mitolojisinin antroposantrik ve antropomorfik yapısına rağmen insan ve hayvan arasındaki sınırların esnek olduğunu ve iki varlık türü arasında bir süreklilik bulunduğunu göstermektedir. Lonsdale (1979: 156), 5. yüzyıla kadar hayvanları tanımlamak için genel bir kelime veya terimin (*zoon*)

² Bu çalışmada "hayvan" terimi, hayvanlar aleminin etolojik çeşitliliği ve antroposantrizmin farklılıkları tek bir sınıfa indirgeme eğilimi göz önünde bulundurularak yalnızca kısa ve pratik bir ifade sağlamak amacıyla "insan olmayan hayvan" veya "insan-dışı hayvan" anlamında kullanılmıştır.

³ Bu tartışmalara dair kapsamlı bir değerlendirme için bkzn. Kaya (2024).

kullanılmaya başlanmamasının dikkat çekici olduğunu belirtmektedir. Bu durum Steiner'in tespiti ile de uyumludur. Steiner'e (2005: 39) göre, Antik Yunan uygarlığında Presokratik dönemde doğa, kutsal bir bütün olarak algılanmakta ve henüz mitolojik dünya görüşünden tamamen kopulmamıştır. MÖ 5. yüzyılda bu anlayış değişmeye başlamış ahlâkî sorumluluk ve ruh kavramına daha fazla önem verilen biçimde insanın tasavvuru ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm, insan ve hayvan kavrayışlarını ve aralarındaki sınırın belirlenmesini de etkilemiştir. Benzer biçimde Ryder da (2000: 17) antik dönemin hayvanlara yönelik tutumunda öne çıkan felsefi düşünce ekollerini animizm, vitalizm, mekanizm ve antroposantrizm olarak sınıflandırmıştır. Animizm özellikle Pythagoras gibi düşünürler ile ilişkilendirilmiştir. Vitalist ekolde organik ve inorganik varlıklar arasındaki fark kabul edilerek ruh ve beden arasındaki karşılıklı bağımlılığı vurgulanmıştır (Ryder, 2000: 17). Vitalist olarak kategorize edilen Aristoteles, insanların hayvan olduğunu kabul etmekle birlikte onları doğal hiyerarşinin en üstüne yerleştirmiş ve hayvanların varlık nedenini insanın amaçlarına hizmet etmek olarak görmüştür (Aristoteles, 2002: 18-19). Bunun nedeni ise hayvanların akıl ve konuşma gibi bilişsel yetilerden yoksun olmasıdır. Böylece insan ve hayvan arasında arkadaşlık ve adalet ilişkisinin kurulamayacağı kabul edilmiştir (Aristoteles, 2014: 221-221, 416). Mekanizm ise insanlar ve hayvanları ruhsuz, cansız maddeden farksız makineler olarak görmüştür. Antroposantrizm dışındaki ekoller için insan ve hayvan arasındaki süreklilik bir dereceye kadar kabul edilmiş, insan ve hayvan arasında görülen farklılık ise ruh veya akıl gibi yetilerin veya karakterlerin sadece insana özgü olmasından çok, insanda daha belirgin olduğuna dair bir inanç temelinde derece farklılığı olarak kalmıştır (Ryder, 2000: 18). Antroposantrik bakış açısında ise insan ve hayvan arasındaki akıl ve konuşma yetisine dayalı bu uçurum temel bir yer işgal etmiştir. Aristoteles ile başlayan ardından Stoacı düşünce ve Hristiyanlık ile günümüze kadar ulaşan bu bakış açısı, Sorabji'ye (1995: 13) göre, öncelikle etik alanında olmak üzere din ve psikoloji gibi birçok alanda bir kriz yaratmıştır. Çünkü hayvanlar irrasyonel öteki olarak görülmüş ve insanlar ile hayvanlar arasında aşılamayacak, keskin bir sınır çizilmiştir.

Antik Yunan uygarlığında hayvanların mitolojik öyküler, dini ritüeller ve inanç sistemlerinde önemli roller üstlendiği görülmektedir. Bu çerçevede hayvanların kurban edilmesi hem dini pratiklerin hem de toplumsal yapının şekillenmesinde belirleyici bir unsur olmuştur. Antik Yunan toplumunda kanlı kurbanlar genellikle dini festivallerde gerçekleştirilmiştir. Bu festivaller, büyük tanrılara yapılan kurbanlar etrafında gelişen detaylı ritüeller, çeşitli ilahiler ve oyunlar içermiş ve tüm Yunan şehir devletlerinde yaygın olarak uygulanmıştır (Mikalson, 2010: 79). Örneğin Atina'da neredeyse her gün bir festival yapılmış ve kurban sunulmuştur (Burkert, 1972: 136). Dini anlamda hayvan kurbanı uygulaması bu festivallerin merkezi bir unsuru olarak Geç Antik döneme kadar devam etmiştir (Kindt, 2021: 3). Milattan sonra (MS) ilk yüzyıllarda, hayvan kurbanları oldukça yaygın bir şekilde uygulanmış ve önceki dönemlere kıyasla son derece görkemli boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemde, yeni kurban türleri ortaya çıkmış ve bu ritüellere alternatif yorumlar getirilmiştir (Gilhus, 2006: 114). Kanlı kurban ritüelinde genellikle evcil hayvanlar kurban edilmiştir. Bunun dışında hayvanın öldürüldüğü ancak yenmediği arınma amaçlı veya savaş öncesi kurbanlar gibi çok az sayıda kurban verme ritüelleri de gerçekleştirilmiştir (Graf, 2021: 178). Kurbanlarda sıklıkla tercih edilen hayvanlar öküzler (sığırlar), koyunlar, keçiler (küçükbaşlar) ve domuzlar olmuştur. Yaban hayvanları ve balıklar ise bu ritüellerde nadiren kullanılmıştır (Graf, 2021: 173). Hayvanlar yalnızca kurban ritüellerinde değil aynı zamanda kehanet, şifa ve büyü gibi diğer dini uygulamalarda da önemli roller oynamıştır. Kurban uygulamaları, Greko-Romen dünyasında önemli bir dini ritüel olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlığın yükselişi ile birlikte, MS 4. yüzyılda hayvan kurbanı yasaklanmış ve sona ermiştir. Bu süreçte Gilhus (2006: 3-4), hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişkiyi şekillendiren iki dini eğilimin bulunduğunu belirtmektedir. Bunların ilki insan formunun kutsallaştırılmasıyla ikincisi geleneksel kurban kültürünün sona ermesiyle birlikte hayvanların kutsal statüsünün kaybolmasıdır. Böylece hayvanlar ve insanlar arasında giderek artan bir mesafe oluşmuş ve insanlar daha fazla dini önem kazanırken hayvanlara atfedilen değer azalmıştır (Gilhus, 2006: 4). Özellikle hayvanların kurban ritüellerindeki yerini yitirmesi, onların dini ve ahlâkî anlamda da değer kaybetmesine yol açmıştır.

Et tüketimi, dini törenlerde temel bir rol oynamış neredeyse yalnızca kurban ritüelleri sırasında törene katılanlar tarafından tüketilmiş ve dini bağlam dışında nadiren yenilmiştir (Garnsey, 1999: 86). Dini bağlamlar dışında et tüketiminin yılda yalnızca birkaç kez gerçekleştiği belirtilmektedir (Preece, 2008: 95). Antik dönemde genellikle vejetaryen bir beslenme alışkanlığına sahip olunmasının nedeni, nüfusun büyük bir kısmının tarımla uğraşması ve kırsal alanlarda yaşamasıyla birlikte coğrafi şartlar nedeniyle etin hem az bulunur ve hem de pahalı olmasıdır. Bu nedenle et, çoğunlukla toprak sahiplerince veya dini bayramlar, festivaller, siyasi ve resmi aile törenleri gibi özel günlerde tüketilebilen bir besin olmuştur (Lonsdale, 1979: 147- 148). Theophrastus öncesinde de Antik Yunan uygarlığında vejetaryen beslenme düzeninin varlığı bilinmektedir. Vejetaryenliğin ilk kez arkaik Yunanistan'da ortaya çıkışı MÖ 6. yüzyılda Orfizim ile ilişkilendirilmiştir (Mauro, 2017: 14). Orpheuşçu kültürde tanrılara hayvan kurban edilmesi reddedilmiş ve et tüketiminin tamamen yasaklandığı katı bir vejetaryen diyet zorunlu kılınmıştır. Orpheuşçu beslenme düzeninde özellikle fasulye, hayvan eti ve hayvan yumurtalarının yenmesi kesinlikle yasaklanmıştır (Osek, 2015: 29). Theophrastus öncesi düşünürlerden Pythagoras (MÖ doğ. 570 –öl. 495) vejetaryen beslenme biçimini savunduğu bilinen ilk filozoftur (Iamblichus, 1818: 17, 25, 80). Pythagoras'ın ardından Empedokles (MÖ doğ. 495–öl. 435), Ksenokrates (MÖ doğ. 396/5– öl. 314/3) ve Platon da (MÖ doğ. 427– öl. 347) vejetaryen beslenme biçimini savunan düşünürler arasında yer almıştır (Leitzmann, 2014; Dombrowski, 1984b: 141; Platon, 2002: 59; Laertius, 1925: 391).⁴ Bu dönemde sayılan filozoflar tarafından vejetaryen beslenme lehine çeşitli argümanlar

⁴ Bu düşünürlerden başka Polemon (MÖ doğ. 314/313 öl. 270/269), Seneca (MÖ 1 – MS 65), Ovid (MÖ. doğ. 43 – öl. MS 17), Plutarch (MS doğ. 45- öl. 125), Plotinus (MS doğ. 205- öl. 270), Iamblichus (MS. doğ. 250 - öl. 325) ve Porphyrios'un da (MS doğ. 234–öl. 305) vejetaryen beslenme biçimini savunduğu bilinmektedir (Edwards, 2018:1; Leitzmann, 2014: 497S).

öne sürülmüştür. Bu argümanlar oldukça çeşitlidir ve temel olarak şöyle sıralanabilir: 1. Altın Çağ inancı, 2. ruh göçü⁵ (insanların hayvan olarak yeniden doğabileceği inancı), 3. insanların ve hayvanların benzer elementlerden oluşması ve akrabalık ilişkisi, 4. et tüketiminin insan bedeni ve ruhu üzerinde olumsuz etkileri (ölçülülük, bedenin arzularından uzak kalınması, ruhun arındırılması), 5. etin zor bulunur ve pahalı olması gibi ekonomik gerekçeler, 6. hayvanların kısmen duyarlı ve rasyonel varlıklar olması (Sias, 2016: 2-3; Dombrowski, 1984a: 4; Dombrowski 1984b: 141-142).

Antik Yunan uygarlığında vejetaryenlik, hayvanlara karşı farklı yaklaşımların bir arada bulunduğu bir pratiği yansıtmaktadır. Burada hem empati hem de mesafe, benzerliklerin kabulü ile farklılıkların belirginleştirilmesi iç içe geçmiştir (Gilhus, 2006: 69). Bu kararsızlık, hayvanların doğasıyla ilgili, ilgi çekici ve düşünmeye değer bir dinamik yaratmıştır. Ancak, vejetaryenliğe ve hayvan kurbanına karşı yöneltilen felsefi argümanlar çoğunlukla dini veya metafizik gerekçelerden kaynaklanmıştır. Bu gerekçeler arasında en öne çıkanlar, Altın Çağ anlayışı ve ruh göçü inancıdır. Altın Çağ olarak adlandırılan insanlık tarihinin bu mitolojik dönemi, ilk kez Hesiodos'un İşler ve Günler adlı eserinde belirtilmiştir. Bu dönem insanların hem birbirleriyle hem de doğayla uyum içinde, barış ve bolluk içerisinde yaşadığı; tüm hayvanların konuşabildiği göz önüne alındığında, insanlar ile hayvanlar arasında herhangi bir farkın bulunmadığı bir dönem olarak tasvir edilmiştir (Hesiodos, 2016: 53). İnsanların hayvanlarla barış içinde yaşadığı ve vejetaryen bir yaşam sürdürdüğü bu dönemin sona ermesiyle kurban uygulamaları başlamıştır. Çünkü artık insanlar tanrılardan aşılabilir bir mesafe ile ayrılmıştır. Bu mesafe dini ritüeller, adaklar ve kurbanlarla tanrılarla bağlantı ve iletişim kurmaya devam etmeleriyle azaltılmaya çalışılmıştır.

Ruh göçüne inanılması ise zihin ve bedenin ayrılığına, ruhun bedenden farklı ve kimliğin bedene değil ruha ait olduğuna dair bir inancı varsaymıştır. Ruhun yeniden bir bedene girmesi durumunda, kişinin kendi akrabasına veya sevdiği birine zarar verme veya onu yeme korkusu temel bir endişe kaynağı olmuştur. Ruh göçüne dayalı gerekçeler ele alındığında, hayvanları öldürmenin ve yemenin yanlışlığı, hayvanların reenkarnasyon yoluyla insan olarak yeniden doğmuş olmalarına bağlanmıştır. Bu nedenle ruh göçü, hayvanların yalnızca hayvan olmaları bakımından ahlâkî bir değer taşımasını öncelikle sağlamamaktadır (Edwards, 2018: 31). Ruh göçünde bir insanın hayvana dönüşmesi bir yandan varlıklar hiyerarşisinde bir düşüş anlamına gelmekteyken diğer yandan da insan ve hayvan ruhları ile zihinleri arasındaki mesafe azaltılmıştır (Gilhus, 2006: 91). Bu dönemde etik düşüncede büyük ölçüde insanlar arasındaki ilişkilere odaklandığından hayvanlar genellikle göz ardı edilmiştir. Hayvanlara yönelik etik anlayış henüz tam anlamıyla felsefi bir sistem içinde ele alınmamış gelenekler, uygulamalar ve alışkanlıkların belirlediği sorular temelinde şekillenmiştir (Preece, 2008: 95). Bu durumun teorik nedeni, Sokrates öncesinde etik düşüncenin daha çok şehir devleti ve aile gibi sosyal yapılar çerçevesinde şekillenmesi ve sonrasında Sokrates'in etkisiyle teori düzeyinde hakikat ve adalete yönelmiş olmasıdır (Preece, 2008: 96). Bu durum, özellikle 3. yüzyıldan itibaren felsefi bir sorgulamaya ve bilinçli bir etik anlayışa dönüşecek; ancak özellikle Stoacı felsefenin ve ardından Hristiyanlığın etkisi ile hayvanlarla daha adil ilişkiyi savunan seslerin etkinliği çok sınırlı kalacaktır (Sorabji, 1995: 2).

2. Theophrastus'un Hayvan Kurbanı ve Vejetaryen Beslenmeye Dair Argümanları:

Theophrastus tanrılara kurban verme için üç neden öne sürmüştür. Bu nedenlerden ilki, tanrılara saygı göstermek veya onları onurlandırmaktır. İkincisi tanrılara minnettarlık göstermektir. Üçüncü neden ise tanrılardan yardım istemektir (Clark, 2000: 64-65). Theophrastus et yemenin ve hayvan kurban etmenin kökenlerini insanların kıtlık ve savaş yüzünden gıda için birbirlerini öldürmeye başlamasıyla açıklamıştır (Clark, 2000: 57-59, 62). Böyle bir durumun ortaya çıkışını ise insanın kötülüğüne bağlamıştır. Theophrastus da kendinden önceki düşünürler gibi insanların Altın Çağ'dan düşmesine bu durumun neden olduğunu ileri sürmüştür. Kurban verme uygulamasının başlangıcını Mısır'a dayandıran Theophrastus, başlangıçta insanların yeşil bitkileri kurban ettiğini ancak sonrasında arpa, bal, zeytinyağı gibi ürünlerle bu uygulamanın giderek karmaşıklaşan bir süreç haline geldiğini açıklamıştır.⁶ Theophrastus ilk insanların topladıkları ve sonrasında yetiştirdikleri bitkisel gıdalarla beslendiğini, bu gıdaları kurban olarak sunduğunu ancak kıtlık ve savaş nedeniyle insanların yamyamlığa yöneldiğini ve bu çerçevede insan kurban etme pratiğinin ortaya çıktığını söylemiştir (Clark, 2000: 57-59, 62-65). Daha sonra hayvan kurbanları, insan kurbanına bir alternatif olarak başlamış ancak zamanla açgözlülüğün bir göstergesi haline gelmiştir. Theophrastus, hayvan kurbanının gerçek Yunan dini geleneğinden bir sapma olduğunu ve insanların yozlaşmasını temsil ettiğini düşünmekle birlikte hayvan kurbanına doğru evrilen adak sunmanın tarihçesini yalnızca mitolojik bir çerçevede değil tarihsel bağlam ve antropolojik boyutlarıyla da açıklamıştır (Mikalson, 2010: 71-72). Hayvan

⁵ Transmigrasyon veya daha geç kaynaklarda metempsikoz olarak da adlandırılan ruh göçü, genellikle ruh olarak tanımlanan bir parçanın ölümden sonra hayatta kalıp başka bir bedene geçmesi inancıdır ve ölümsüzlük fikriyle bağlantılı olup özellikle Pythagorasçılar ve Orfik dini ile ilişkilendirilmiştir (Rowe, 1999: 1546). Orpheuşçu kültürde ruhun önceden varlığına dair bilgi bulunmakla birlikte ruh göçü doktrinine inanıldığına dair antik kaynaklarda doğrudan kanıtlar bulunmamaktadır (Burkert, 1972: 126).

⁶ Theophrastus, hayvan kurbanına kadar sunulan adak türlerini sekiz aşamada açıklamıştır: Birinci aşama, çimen gibi yeşil otların yakılarak sunulması; ikinci aşama, palamut ve meşe ağacı yapraklarının sunulması; üçüncü aşama, arpa tanelerinin sunulması; dördüncü aşama, arpadan yapılan yemeklerin sunulması; beşinci aşama, keklerin sunulması; altıncı aşama, bitki ve bitkilerden yapılan buketler gibi adakların sunulması; yedinci aşama, bal, zeytin yağı, baldan yapılan şaraplar ile üzüm şarabının sunulması ve son aşama ise hayvanların kurban edilmesidir (Clark, 2000: 57-59, 65; Mikalson, 2010: 71-72).

kurbanına evrilen sürecin bu şekilde açıklanması çevresel, sosyal ve bir yanıyla da kamusal olmak üzere insanların durumundaki değişikliklerin yol açtığı gelişmeler hakkında açık bir fikir içermesi bakımından da önemlidir (Fortenbaugh ve Gutas, 2014: 137).⁷

Theophrastus'a göre hayvan kurban etme birçok nedenden dolayı kötü bir uygulamadır. Bu nedenler arasında hayvanların pahalı olması nedeniyle ekonomik durumu yetersiz olanların bunları satın alamaması, şehirde yaşayanların bu hayvanları yetiştirme imkanlarının bulunmaması ve kurbanlık hayvanların temin edilmesinin zor olması gibi saydığı ekonomik gerekçeler aslında ikincil derecede önemli gerekçelerdir (Fortenbaugh, Huby, Shaples ve Gutas, 1993: 413-415). Theophrastus öncelikle böyle pahalı adakların sunulmasının tanrıyı rüşvetle kandırmaya çalışmak olduğunu ve bu tür bir adaletsiz davranışla insanların istediklerini elde edebilecekleri düşüncesinin bir yanlığı olduğunu savunmuştur. Theophrastus'un (hayvan eti yememe ve) hayvan kurban etmemeye yönelik yaşağının temel nedeni etik gerekçelerdir. Bu gerekçeler, insan ile hayvan arasında bir akrabalık (oikeiotes) ilişkisinin varlığına, hayvanların duyarlı, zeki ve rasyonel varlıklar olmasına ve aynı zamanda hayvan ruhlarının kendi başına bir değer taşıdığına inanmasına dayanmaktadır. Theophrastus'un hayvan kurbanını ve dolayısıyla et yemekten kaçınmayı adalet ve etik meselesi olarak ele aldığı düşünülen ifadeleri, Porphyrios tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

"Dahası, bizler kimseye zarar vermediğimiz kurban etme biçimlerini yapmalıyız, kurban etmek her şeyden çok, herkese zararsız olmalıdır. Eğer birisi bize Tanrı'nın hayvanları tıpkı meyveler gibi bizim kullanımımıza sunduğunu söylerse, cevabımız şu olur, hayvanlar kurban edildiğinde, ruhlarından mahrum bırakıldıkları için onlara zarar verilmiş olur." Bu nedenle kimse onları kurban etmemelidir. Çünkü kurban, kelimenin de imâ ettiği gibi kutsal bir şeydir. Bir başkasının mülkünden ister meyve olsun ister bitki, sahibinin rızası olmadan alarak iyilik yapmaya çalışan hiç kimse kutsal değildir. Çünkü (ruhtan) yoksun bırakılan bireylere haksızlık yapıldığında bu nasıl kutsal olabilir? Meyveler söz konusu olduğunda bile, başkalarını bu şeylerden mahrum eden kişi, bunları kutsal bir şekilde kurban edemiyorsa, daha değerli şeyleri- hayvanları- mahrum bırakmak ve onları kurban etmek tamamen kutsal olmayan bir şeydir. Bu şekilde, korkunç olan daha da büyür. Ancak ruh, topraktan yetişen şeylerden çok daha onurludur; hayvanları kurban ederken onları bundan mahrum etmek uygun değildir.

Ama belki birisi bitkileri bir şeyden mahrum bıraktığımızı söyleyebilir, yoksa durum böyle değil midir? Bu yoksunluk benzer değildir. Çünkü bu onların iradesine karşı değildir. Çünkü buna izin verecek olsaydık, kendileri meyvelerini düşürürlerdi ve meyvelerinin alınması, hayvanların ruhlarını kaybetmelerinde olduğu gibi yok olmalarını beraberinde getirmez. Arılardan meyve (yani bal) almak kendi emeğimizin bir sonucu olarak gerçekleştiğine göre, bizim de bu faydadan pay almamız uygun olacaktır. Çünkü arılar bitkilerden bal toplar ve biz de onlara bakarız. Bu nedenle bölüşümü onlara zarar vermeyecek şekilde yapmak da gerekir. Onlar için yararsız ve bizim için yararlı olan şey, onlardan (aldığımız) ödeme olmalıdır. Bu nedenle, kurbanlarda hayvanlardan kaçınılmalıdır. Çünkü her şey Tanrılara ait olmakla birlikte, meyveler bize ait gibi görünür. Çünkü onları hem eker, diker hem de diğer bakım yöntemleriyle büyütürüz. Öyleyse bizim olandan kurban etmeliyiz, başkalarına ait olandan değil." (Clark, 2000: 59-60).

Theophrastus, tanrılara kurban vermenin kutsal bir eylem olduğunu kabul etmiştir. Ancak, hayvanların öldürülmesini ve onlara zarar verilmesini kutsal bir eylem olarak görmemiştir. Hayvanlara zarar vererek gerçekleştirilen kurban eylemi, kutsallığı ihlal eden bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Theophrastus'a göre tanrılara hayvan kurban eden bir kişinin adil olmayan davranışı veya eylemiyle tanrılara saygı göstermesi ve onlardan yardım isteme hakkına sahip olması beklenemez, çünkü kişi, kurban verdiği hayvanın ruhunu çalarak, o hayvanı yaşamdan yoksun bırakarak kendine ait olmayan bir şeyi almıştır. Onun düşüncesine göre bir hayvanı kurban etmek, ona zarar verdiği ve yaşam hakkını elinden aldığı için adaletsiz bir eylemdir ve bu, Theophrastus'un hayvan kurbanına karşı argümanındaki birincil kaygıdır. Theophrastus'un bu vurgusu, hayvanların da adalet kavramının bir parçası olabileceği fikrini desteklemesi nedeniyle önemlidir. Daha da önemlisi Theophrastus, dönemin hâkim düşüncesine ve Aristoteles'in hayvanları ahlâkî çerçevenin dışında tutan görüşüne karşı bir duruş sergilemiştir. Bu tutum, onun hayvanları ahlâkî değere sahip varlıklar olarak görmesine dayanmaktadır. Böylece Theophrastus, hayvanlara yönelik eylemlerin yanlışlığını yalnızca insanlar üzerindeki etkileriyle sınırlamaktan çıkarıp hayvanların kendi başlarına ahlaki bir değere sahip olduğunu vurgulayan bir anlayışa geçişi temsil etmektedir. Sorabji (1995: 176), Theophrastus'un, tartışmayı acı çekme üzerine değil erkeğin ölümüne değil üzerine kurmasıyla Bentham ve modern hayvan koruma yasalarının ötesine geçtiğini belirtmiştir. Newmyer (2006: 21) ise Tom Regan'ın "mahrum etme olarak zarar" (İng. harm as deprivation) argümanı olarak adlandırdığı düşüncenin aynı olduğunu ve Theophrastus'un da aynı gerekçeler ile aynı argümanı savunduğunu belirtmiştir. Regan'a göre ölüm, en büyük kayba yol açtığı için nihai bir zarardır. Regan'ın (1983: 100), bir hayvanın ölümüne neden olmanın, hayvanı gelecekteki seçimleri deneyimleme fırsatından mahrum bırakması nedeniyle ahlaki olarak yanlış olduğunu savunan argümanı, vejetaryenliği ahlâkî bir zorunluluk olarak öne sürmektedir. Theophrastus da benzer bir gerekçeyle insanların kurban verecekse bitki ve meyvelerden kurban vermesini önermiştir. Theophrastus'a göre, bitkilerin ruhları vejetatif kapasitelerle sınırlıdır. Theophrastus, bir bitkinin meyvelerinin alınmasının bitkilerin kendi isteklerine karşı gerçekleşmediğini, bitkilerin meyvelerinin düşmesine kendilerinin izin verdiğini ve meyvelerinin toplanmasının onlara bir zarar vermediğini söylemiştir (Fortenbaugh, Huby, vd. 1993: 413). Bitkilerden meyve almak gibi eylemler, bitki yaşamını sona erdirmeye yönelik için etik bir sorun olarak görülmemiştir. Ancak, hayvanları besin veya kurban olarak kullanmak

⁷ İnsanın durumundaki değişiklikler ile örneğin üçüncü aşamada arpa tanelerinin adak olarak sunulmaya başlanmasıyla toplayıcılıktan tarıma geçilmesi kastedilmektedir. Bknz. Fortenbaugh, 2003: 174-194; Fortenbaugh ve Gutas 2014: 137-139.

onların iradesine aykırıdır ve bu, etik açıdan kabul edilemezdir. Ayrıca Theophrastus bitkilerden verilen kurbanların daha ekonomik daha kutsal ve daha sürdürülebilir olduğunu belirtmiştir. Aslında sunulabilecek en büyük adağın saf bir zihin ve bozulmamış bir ruh ile tanrıların kendileri ve işleriyle ilgili doğru bir anlayış düşüncesi olduğunu söylemiştir (Mikalson, 2010: 66). Theophrastus'un tanrılara kurban olarak asıl sunulması gerekenin saf düşünce olması fikrinden yola çıktığında tanrıların her şeyden önce verilecek kurbanın niceliğinden ziyade kurban verenin niteliği ile ilgilendiklerinin vurgulanmasının etik bir nedeni bulunmaktadır. Rives'e (2011: 194) göre, Theophrastus'un tanrılara kurbanın alıcısı olarak çok fazla vurgu yapmasının nedeni, hayvanları öldürmenin adil veya etik olup olmadığı sorusuna odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Theophrastus, hayvan kurbanlarının gerçek dini veya ahlâkî bir temelden çok, insanların zevk ve fayda sağlama arzularıyla şekillendiğini savunmuştur. Ona göre insanlar zevk ve haz almak uğruna et yemek amacıyla kurban vermektedir. İnsanlara fayda sağlamayan veya hiçbir zevk vermeyen hayvanların kurban edilmediğini *"Örneğin, kim yılanları, akrepleri, maymunları veya bu türden başka hayvanları kurban etmiştir ki? Ama hayatımıza bir şekilde fayda sağlayan veya kendilerinde bize zevk verecek bir şey barındıran hayvanları, tanrıların himayesi altında gerçekten boğazlar ve yüzerek kurban ederiz."* diyerek insanların hayvanları kurban etme pratiklerini sorgulamakta ve bu davranışın ardındaki ahlâkî ve bir yanıyla da sınıfsal çelişkilere dikkat çekmektedir (Fortenbaugh vd., 1993: 421- 423).

Antik Yunan uygarlığında gerçekleştirilen kurban ritüellerinde, kurban edilen hayvanların kemikleri tanrılara sunulurken Roma uygarlığında ise hayvanların kanı ve iç organları tamamen tanrılara adanır, etleri ise insanların tüketimine bırakılırdı (Gilhus: 2006: 116).⁸ Atina'da, MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda, yetişkin özgür erkekler ayda dokuz ila on kez kurbanlık et verilirken kadınlar, çocuklar, yabancılar ve köleler gibi sosyal olarak daha düşük konumda görülen gruplar, bu kaynağa ya çok sınırlı bir şekilde erişebilmiş ya da tamamen dışlanmıştı (Ekroth, 2014: 342). Benzer durum Roma uygarlığında da görülmektedir. Bazı şölenler dışında kurban etini yiyebilmek ayrıcalığı sosyal hiyerarşinin en üstündekilere ait olmuştur. Theophrastus, tanrıların hayvan kurbanı istemesi durumunda bu kurbanların yapılabileceğini, ancak etlerinin yenmemesi gerektiğini de söylemiştir. Preece (2008: 105), Theophrastus'un bu ifadesini, kurbanın toplumsal düzende merkezi bir yer tuttuğunu bilmesi ve bu düzenin radikal şekilde bozulmasının sonuçlarından endişe duyması nedeniyle hayvan kurbanı konusunda etik ve politik dengeyi göz önünde bulundurarak pragmatik bir duruş sergilemesi biçiminde yorumlamıştır.

Theophrastus'un eserlerinden mutlak bir vejetaryenlik çağrısı yapıp yapmadığı, Porphyrios'un aktardığı metinlerden kesin olarak belirlenemese de Porphyrios'un söylediğine göre Theophrastus, insan ve hayvanın akrabalığının et yemeyi yasakladığına inanmaktadır. Preece (2008: 106), Sorabji (1993, 1995) ve Dombrowski (1984a, 1984b) de Theophrastus'un vejetaryen bir yaşam tarzını savunduğunu ileri sürmektedir. Theophrastus'un, en azından ideal bir geçmişte, insanların hayvanları öldürmekten kaçındığı bir yaşam biçimi tasavvur ettiği görülmektedir. Theophrastus, kan dökülmeyen bu dönemde, hayvan kurbanı yapılmıyor ve yaşamın kutsallığı korunuyordu diyerek şöyle açıklar: *"Dostluk ve akrabalık algısı her şeye hakimken, hiç kimse bir başka canlıyı öldürmezdi, çünkü herkes diğer canlıları akrabası olarak görürdü. Ama ne zamanki Ares ve Kargaşa ve her türlü çatışma ve savaşın kökeni egemen olmaya başladı, işte o zaman ilk kez hiç kimse akrabalarının canını bağışlamadı."* Theophrastus, Altın Çağ'ın insanlarına hayranlık duyarken vejetaryen yaşam tarzını, Altın Çağ ideali veya ruh göçü inancı gibi nedenlerden ziyade daha ikna edici temellere dayandırmıştır. Bu pasaj ve eserlerindeki diğer parçalar Theophrastus'un yaşamın kutsallığı ve vejetaryenlik savunusuna dair argümanlarıyla uyumludur.

3. Theophrastus'un Akrabalık İlişkisi, Duyarlılık ve Akıl Üzerine Argümanları

Theophrastus insan ve hayvan arasında bazı bakımlardan benzerlik, yakınlık, akrabalık veya aynı gruba aidiyeti temsil eden bir ilişki (oikeiotes) olduğunu düşünmektedir.⁹ Bu akrabalık ilişkisini de insan ve hayvanın hem fiziksel hem de ruhsal bazı benzerlikleri üzerine temellendirmiştir. Bu ilişkiye dair sıklıkla alıntılanan ifadesi şöyledir:

⁸ Bu dağılım, Hesiodos'un aktardığına göre Zeus'un Mekone'deki kurban paylaşımında yaptığı seçimine atıf yapılarak meşrulaştırılmıştır (Caldwell, 1987: 59). Hesiodos'un Theogonia ve İşler ve Günler adlı eserlerinde yer alan Prometheus hikâyesinde, kurban paylaşımında Prometheus, kurban edilen hayvanın etlerini gizleyip tanrılara yalnızca hayvanın kemik ve yağlarını sunar. Bu hile ile insanlara et tüketimi, tanrılara ise değersiz parçalar bırakılmış olur. Zeus bu hileyi fark etse de sunulanları kabul eder (Hesiodos, 2016: 23-24, bkz. özellikle 535-560).

⁹ Bu kavramın Stoacıların oikeiōsis doktriniyle ilişkili olup olmadığı tartışmalıdır (Huby, 1998; Brink, 1956; detaylı bir tartışma için bkz. Fortenbaugh ve Gutas, 2011: 550-575). Oikeiōsis; kendine-alma, kendinin-kılma, kendini-sevme, benimseme, evine veya hanesine alma, kendi bünyesine dahil etme ve kendi kullanımına alma gibi anlamlara gelmektedir (Peters, 2004: 256). Stoa düşüncesinde oikeiōsis, gittikçe genişleyen halkalar içerisinde bireyin önce kendisine, ardından ailesine ve sonunda tüm insanlığa yönelik sevgi geliştirmesini ifade ederek, doğaya dayalı bir toplumsal ahlak anlayışının temelini oluşturur (Peters, 2004: 257). Bireyin aklına veya rasyonel olmasına dayanılarak kurulan ahlak anlayışının temelinde, yalnızca rasyonel varlıklar arasında var olan arkadaşlık, benzerlik ve aidiyet gibi ilişkiler mümkün görülür. Hayvanlar rasyonel varlık olarak kabul edilmediğinden türler arasında bir akrabalık bağı kurulması engellenmiş ve insanlar ile hayvanlar arasında bir adalet yükümlülüğünün bulunamayacağı savunulmuştur. Böylece insanın hayvanlara yardım etme, onlar adına hareket etme veya herhangi bir ahlâkî ve etik yükümlülüğünün bulunması ihtimali tamamen reddedilmiştir.

"Böylece biz de tüm insanların birbirleriyle ve aslında tüm hayvanlarla akraba olduğunu kabul ederiz; çünkü bedenlerinin ilkeleri doğal olarak aynıdır. Bunu temel elementlere atıfta bulunarak söylemiyorum, çünkü onlar bitkilerin de kaynağıdır. Daha ziyade deri, et ve hayvanlarda doğal olarak bulunan sıvılar gibi kastediyorum. Ve bundan da öte, (insanlar ve hayvanlar birbiryle ilişkilidir) çünkü sahip oldukları ruhlar doğal olarak farklı değildir. Elbette arzuları ve öfkeli dürtüleri, daha da ötesi hesaplamaları ve hepsinden önemlisi duyuları bakımından (farklı olmadıklarını) kastediyorum. Ancak tıpkı bedenlerde olduğu gibi ruhlarda da bazı hayvanlarda onlar son derece gelişmiş, bazılarında daha az gelişmiş bir durumda olmalarına rağmen, yine de tüm hayvanlar için ilkeler doğal olarak aynıdır. Duyuların ilişkisi bunu açıkça göstermektedir. Eğer söylenenler doğrudursa, yani alışkanlıkların oluşumu böyleyse, (canlıların) tüm türleri zekidir, ancak yetiştirilmeleri ve temel elementlerin karışımı bakımından farklılık gösterirler. Diğer hayvanların türleri her bakımdan bizimle ilişkili ve akraba olur. Çünkü tüm hayvanlara aynı yiyecekler ve nefes aittir¹⁰, Euripides'in dediği gibi, tüm hayvanlar mor akıntılara (kana) sahiptir ve göklerin ile yerin tüm varlıkların ortak ebeveynleri olduğunu gösterir."

Yukarıda alıntılanan metnin tamamı değerlendirildiğinde Theophrastus'un öncelikle insanların birbirleriyle olan ilişkilerindeki akrabalık kavramını giderek genişleyen bir çerçevede değerlendirdiği görülmektedir: Bu ilişki önce kardeşler arasında, ardından bir polis içindeki vatandaşlar arasında, sonrasında aynı halktan olanlar arasında, daha sonra tüm insanlar arasında ve nihayetinde tüm canlılar arasında bir akrabalık bağı kurularak tamamlanmıştır.¹¹ Tüm canlılar arasındaki akrabalık ise, ortak fiziksel ve ruhsal bileşenler veya benzerlikler üzerinden temellendirilmiştir. Beden açısından deri, et ve sıvılar gibi biyolojik benzerlikler vurgulanırken ruh açısından duygu, düşünce, istek ve algılar gibi zihinsel özelliklerdeki ortaklıklar öne çıkarılmıştır. Theophrastus'un bu ortaklığı bilişsel yetiler, duygular ve tepkiler temelinde ele aldığı düşünüldüğünde, hayvanların davranışlarının yalnızca içgüdüsel değil aynı zamanda bilişsel süreçlerle de bağlantılı olabileceği fikrinin argümanının merkezinde yer aldığı düşünülmektedir (Fortenbaugh ve Gutas, 2011: 557-558, 565-568; Zucker, 2017: 178; Ierodiakonou, 2020: 101-103). Hayvandaki bu yetiler insandaki gibi gelişmiş olmasa da aradaki farklılıklar hayvanların ve insanların doğal bir bağ içinde olduğunu ve ortak bir kökene sahip olduklarını değiştirmemektedir. Daha da önemlisi insanlar ve hayvanlar arasındaki bu akrabalık bağı, insanlar için ahlâkî ve etik bir yükümlülük doğurmakta ve hayvanlara yönelik zulmün reddedilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla akrabalığın bu şekilde kavranışı, hayvanlara tam anlamıyla bir rasyonellik tanınmamış olmasına rağmen onlara yönelik ahlâkî ilgi alanını genişletmeyi haklı gösterecek kadar güçlü bir bağ olarak değerlendirilebilir.

Theophrastus'un akrabalığın kökenine dair bu bakışı onu kendisinden önceki düşünürlerden ayırmaktadır. Diğer öncülü olan düşünürler (özellikle Phytagoras ve Empodekles) insan ve hayvanın benzerlik veya akrabalığını, insanlar ve hayvanların benzer elementlerden yapılması, ruhlarının ilahi kökenlerinin olması ve ruh göçü üzerine temellendirmiştir. Buna karşın, Theophrastus bu akrabalığın kökenini, hayvanların zekaya ve akla dayalı bilişsel yetileri ile duyarlı olmalarına dayalı ruhlarından ötürü öncelikle etik, ayrıca deri, et ve kan gibi bedensel benzerlikler üzerinden de biyolojik temelli ortaklığa dayandırmıştır (Sorabji, 1995: 132; Newmyer, 2011: 28). Bu yaklaşımla Theophrastus, ruh göçünü reddederek öncesindeki düşünürlerle eleştirel bir bakış sunmaktadır ve hayvan-insan ilişkisini daha geniş bir perspektifle ele almaktadır (Sorabji, 1998: 212-213; Aristoteles, 2014: 416). Fortenbaugh ve Gutas (2011: 570), Theophrastus'un insan ve hayvan arasında adalet ilişkisinin, Aristoteles gibi "tarafaların ortak bir şeyi paylaştığı durumlarda mümkün olabileceğine" inandığını; ancak Aristoteles gibi hayvanların bilişsel kapasitesine bakmak, sanıya sahip olabileceklerini ve ahlâkî yargılarda bulunabileceklerini öncelikle iddia etmek yerine, paylaşılan bir deneyim olarak duyuma odaklandığını belirtmiştir. Theophrastus'un duyumdan anladığı hem insanların hem de hayvanların zevk ve acıyı hissedebilmeleri yetisi nedeniyle insanlara gereksiz acı çektirmenin yanlış olduğunu kabul edilmesi gibi hayvanların da tanrılara kurban adına sunulmasını gereksiz acı çektirilmesi olduğudur. Theophrastus, hayvanların bazı akıl yürütme yeteneklerine sahip olduğunu söylemekle birlikte eserlerinde hayvan kelimesini "irrasyonel hayvan" (*ta aloga zoa*) biçiminde kullanmıştır. Bu durum Theophrastus için hayvanların tamamen akıl yoksunu olduğu anlamına gelmeyip akıl yürütme derecelerinin sınırlı olduğunu veya insan seviyesinde olmadığını ifade etmektedir (Sorabji, 1998: 214). Theophrastus'a göre hayvanların insanlarla olan akrabalığında en önemli faktör akıl yürütme değil duyu algısıdır (Sorabji, 1998: 214). Hayvanların insanlar gibi duylara sahip olması, onların insanlara daha yakın bir ilişki içinde değerlendirilmesine neden olur.

Theophrastus'un (hem yukarıdaki paragrafı hem de kurban etmeye dair eserlerinde sunduğu diğer gerekçelerden hareketle) hayvanların ve bitkilerin öncelikle insanların kullanımı için var edilmediğine inandığı düşünülmektedir. Aristoteles'in nedensel varlık anlayışı, doğada hiçbir şeyin boşuna olmayıp genel bir amacın bir parçası olarak ortaya çıktığı amaçlılık ilkesi ekseninde açıklanmaktadır. Aristoteles'e göre doğadaki bu ereksellik ilkesi sonucu varlıkların en rasyonel nihai amacı insana hizmet etmeye varmaktadır. Theophrastus ise doğadaki her şeyin bir amacı olduğunu ileri süren teleolojik anlayışın yetersizliğini sorgulayarak

¹⁰ Burada tek nefes olarak adlandırılan düşünce, Latincesi *Anima mundi* olan dünya ruhu anlayışıdır. Bu görüşe göre kosmos (evren), organik bir birlik olarak canlıdır ve tüm canlı varlıklar gibi bir ruha sahiptir. Ancak, Aristoteles'in felsefesi bu kavramdan bir kopuşu ifade etmektedir. Aristoteles, hareketi açıklamak için artık ruh kavramına ihtiyaç duymadığından "dünya ruhu" kavramını önemsememiş veya terk etmiştir (Peters, 2004: 336-337).

¹¹ Theophrastus'a ait olduğu düşünülen bu alıntının bir kısmı eksiktir ve temel olarak Porphyrios'un eserinden hareket edilmiştir. Porphyrios'un bu bölümde Theophrastus'tan doğrudan alıntı yapıp yapmadığı tartışmalı olmakla birlikte "Theophrastus bu kanıtlamayı da kullanır" ifadesi, tüm argümanın Theophrastus'a dayandığını güçlü bir şekilde ima etmektedir.

doğadaki düzensizlikler ve açıklanamayan fenomenler nedeniyle, bu tür açıklamaların sınırlı olabileceğini öne sürmüştür. Theophrastus, Aristoteles'in teleolojik dünya görüşünden ayrılarak Platonik ve Phytagorasçı gelenekle daha uyumlu bir duruş sergilemiştir çünkü doğayı ve "iyi" olanı birbirinden kopuk unsurlar olarak değil içsel bir denge ve karmaşıklık barındıran bir bütünlük içinde ele almıştır (Burkert, 1972: 62). Aristoteles'in aksine Theophrastus doğadaki bu ereksellik amacına karşı çıkarak doğadaki her canlının kendi amacına hizmet ettiğini, bitki ve hayvanların çevresi ile birlikte uyum içerisinde olduğu insana bağlı bir düzen tasavvurundan bağımsız olarak (bitkiler dahil) canlıların nihai amacının kendi yaşamını devam ettirmek olduğunu belirtmiştir (Hughes, 1985; Sallares, 1999: 502; Drozdek, 2007: 201; Mansfeld, 1992: 332). Bu yaklaşım, Theophrastus'un doğayı bir bütün olarak anlamaya ve her canlının kendi amacı doğrultusunda var olduğuna dair daha kapsayıcı ve sorgulayıcı bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Hatta sadece insana bağlı düzen tasavvurundan öte Theophrastus'a göre doğada olan olaylar ilahi bir nedensellikten de ötürü değil doğal nedenler sonucunda ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ:

Antik Çağ'dan modern zamana kadar hayvanlara yönelik felsefi algı ve bakış açıları arasındaki benzerlikler, insan-hayvan ilişkisine yönelik gelişen ahlâkî değerler ve etik çerçeveleri anlamak için önemlidir. Bu fikirlerin incelenmesi, hayvan haklarına ilişkin çağdaş tartışmaların köklerinin izini sürmeye yardımcı olduğu gibi insan hayvan ilişkisinin ve hayvanların ahlâkî statüsüne yönelik tartışmaların anlaşılmasına dair içgörüler sunmaktadır. Modern dönem akademisyenleri veya etikçilerinin hayvan haklarını savunurken kullandıkları argümanların, iki bin yıl önce antik dünyanın felsefi geleneklerinde formüle edilmiş olması, bu konunun tarihsel derinliğini ve sürekliliğini ortaya koymaktadır. Hayvan hakları literatüründe, hayvanlara haklar tanınmasına yönelik temel argüman, öncelikle hayvanların acı, zevk ve diğer bilinç durumlarını deneyimleme yeteneği olan duyarlılık kapasitelerine dayanmaktadır. Bu bakış açısı duyarlı varlıkların içsel veya içkin bir değere sahip olduğunu ve bu nedenle etik değerlendirmeye hak kazandıklarını savunmaktadır.

Hayvanların ahlâkî statüsüne yönelik günümüzdeki tartışmaların kökeni yaklaşık iki bin yıl önce Theophrastus'un düşüncelerinde de görülebilmektedir. Theophrastus hayvanların kurban edilmesini hem onlara zarar verdiği hem de yaşam haklarını ellerinden aldığı için adaletsiz bir eylem olarak değerlendirmiştir. Theophrastus'un hayvanların öldürülmesini adaletsiz bir eylem olarak değerlendirmesi ilk bakışta dini gerekçelere dayalı gibi görünse de aslında ahlaki ve etik bir temele dayandırılmış olmasıyla dikkat çekicidir. Theophrastus'un bu eylemin adaletsizliğini yalnızca acı çekme temelinde ele almaması, hayvanların sadece acı duyabilen varlıklar olmadığını aynı zamanda Tom Regan'ın "yaşam öznesi" kavramına benzer bir bakış açısı benimsediğini ortaya koymaktadır. Bu sayede "yoksunluk" temelli bir zarar anlayışı aracılığıyla hayvanların daha geniş bir etik çerçevede değerlendirilmesi mümkün hale gelmektedir. Bu felsefi yaklaşımı ile Theophrastus, hayvanlara yönelik etik anlayışı salt acı merkezli (faydacı etik veya hayvan refahı etiği) yaklaşımların ötesine taşıyarak günümüzde giderek önem kazanan ve hayvanları yaşamlarının potansiyel değerlerinden yoksun bırakılmaması gereken varlıklar olarak ele alan teorilerle uyumlu bir bakış açısı ortaya koymuştur. Theophrastus'un insanlar ile hayvanlar arasındaki akrabalık ilişkisi bulunduğu dair inancı da onun insanlar ile hayvanlar arasındaki ilişkinin doğasına dair düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu ilişki, insanlar üzerinde etik bir sorumluluk doğurmakta ve hayvanlara yönelik zulmün reddedilmesini zorunlu kılmaktadır. Theophrastus'un bitkilerin hayvanlardan farklı olarak acı hissetmediğini açıkça belirtmesi ve insanlarla hayvanların biyolojik, ruhsal ve zihinsel yapı veya yetilerindeki benzerlikler ile ortak acı çekme kapasitelerine dair düşünceleri birlikte ele alındığında, onun vejetaryen bir yaşam tarzını savunduğu sonucuna varılabilir. Theophrastus'un hayvanlara dair tüm bu düşünceleri adalet kavramını hayvanları da içine alacak şekilde genişletmesi bakımından önemlidir ve hayvanların etik topluluğun parçası olabileceğini gösteren erken bir yaklaşım sunmaktadır. Theophrastus'un görüşleri, günümüz hayvan hakları tartışmalarının tarihsel kökenlerine ışık tutmakta ve bu tartışmalara önemli bir felsefi miras sağlamaktadır.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Bu makalede yazarlar veya üçüncü kişilerle olası çıkar çatışmaları bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Aristoteles (2014). *Nikomakhos'a etik* (Çev. Özcan, Z.). Sentez Yayın ve Dağıtım.

Aristoteles (2002). *Politika* (M. Tuncay, Çev.). Remzi Kitabevi.

Brink, C. O. (1956). Theophrastus and Zeno on Nature in Moral Theory. *Phronesis*, 1(2), 123-145.

Burkert, W. (1972). *Lore And Science in Ancient Pythagoreanism*. Harvard University Press.

- Burkert, W. (1983). *Homo-Necans: The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth*. University of California Press.
- Caldwell, R. S. (1987). *Hesiod's Theogony: Translated, with Introduction, Commentary, and Interpretive Essay*. Focus Information Group.
- Clark, G. (Çev.) (2000). *Porphyry: on Abstinence from Killing Animals*. Cornell University Press.
- Dombrowski, D. A. (1984a). *The Philosophy of Vegetarianism*. University of Massachusetts Press.
- Dombrowski, D. A. (1984b). Vegetarianism and the Argument from Marginal Cases in Porphyry, *Journal of the History of Ideas*, 45(1), 141-143.
- Drozdek, A. (2007). *Greek Philosophers as Theologians: The Divine Arche*. Ashgate.
- Edwards, G. F. (2018). Reincarnation, Rationality and Temperance: Platonists on not Eating Animals. İçinde Adamson, P., & Edwards, G. F. (Eds.), *Animals: A history* (ss. 27-55). Oxford University Press.
- Ekroth, G. (2014). Animal Sacrifice in Antiquity. İçinde Campbell, G. L (Ed.), *The Oxford Handbook of Animals in Classical Thought and Life* (ss. 324-354). Oxford University Press.
- Fortenbaugh, W., Huby, P., Shaples, R. W. & Gutas, D. (1993). *Theophrastus of Eresus Sources for his Life, Writings, Thought and influence: Volume I life, Writings, Various Reports, Logic, Physics*. Brill.
- Fortenbaugh, W. (2003). *Theophrastean Studies*. Franz Steiner Verlag Stuttgart.
- Fortenbaugh, W. & Gutas, D. (2011). *Theophrastus of Eresus Sources for his Life, Writings, Thought and Influence Commentary Volume 6.1: Sources on Ethics*. Brill.
- Fortenbaugh, W. & Gutas, D. (2014). *Theophrastus of Eresus Sources for his Life, Writings, Thought and Influence Commentary Volume 9.2: Sources on Discoveries and Beginnings, Proverbs et al. (Texts 727-741)*. Brill.
- Garnsey, P. (1999). *Food and Society in Classical Antiquity*. Cambridge University Press.
- Gilhus, I. S. (2006). *Animals, Gods and Humans: Changing Attitudes to Animals in Greek, Roman and Early Christian Thought*. Routledge.
- Graf, F. (2021). Caloric Codes: Ancient Greek Animal Sacrifice. İçinde J. Kindt (Ed.), *Animals in Ancient Greek Religion* (ss. 171-196). Routledge.
- Hesiodos (2016). *Theogonia -İşler ve Günler* (A. Erhat ve S. Eyüboğlu, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Huby, P. M. (1998). Theophrastus (c.372-c.287 BC). İçinde Knust, J. W & Várhelyi, Z. (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*.
- Hughes, J. D. (1985). Theophrastus as Ecologist. *Environmental Review*, 9(4), 296-306.
- Iamblichus (1818). *Iamblichus' Life of Pythagoras* (Cilt II). J. M. Watkins.
- Ierodiakonou, K. (2020). Theophrastus on Non-Human Animals that Change Colour. İçinde Ierodiakonou, K. (Ed.), *Colour Psychology in the Graeco-Roman World* (ss. 81-114). Fondation Hardt.
- Kaya, E. (2024). Hayvan Etiği Tartışmaları Bağlamında Türkiye'de Hayvan Hakları Üzerine Bir İnceleme (Yayımlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kindt, J. (2021). On Gods, Humans, and Animals. İçinde Kindt, J. (Ed.). *Animals in Ancient Greek Religion* (ss. 1-14). Routledge.
- Laertius, D. (1925). *Lives of the Eminent Philosophers* (R. D. Hicks, Çev., Cilt II). W. Heinemann.
- Laertius, D. (1959). *Lives of the Eminent Philosophers* (R. D. Hicks, Çev., Cilt I). W. Heinemann.
- Leitzmann, C. (2014). Vegetarian Nutrition: Past, Present, Future. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 100, 496S-502S.

- Lonsdale, S. (1979). Attitudes Towards Animals in Ancient Greece. *Greece and Rome*, 26(2), 146-159.
- Mansfeld, J. (1992). A Theophrastean Excursus on God and Nature and its Aftermath in Hellenistic Thought. *Phronesis*, 37, 314-335.
- Mauro, L. (2017). The Philosophical Origins of Vegetarianism: Greek Philosophers and Animal World. *Relations: Beyond Anthropocentrism*, 5, 13-26.
- Mikalson, J. (2010). *Greek Popular Religion in Greek Philosophy*. Oxford University Press.
- Newmyer, S. T. (2006). *Animals, Rights and Reason in Plutarch and Modern Ethics*. Routledge.
- Osek, E. (2015). The Orphic Diet. *Littera Antiqua*, 10, 25-200.
- Preece, R. (2008). *Sins of the Flesh: A History of Ethical Vegetarian Thought*. UBC Press.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (H. Hünler, Çev.) Paradigma Yayıncılık.
- Platon (2002). *Devlet* (4. Basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Regan, T. (1983). *The Case for Animal Rights*. University of California Press.
- Rives, J. B. (2011). The Theology of Animal Sacrifice in the Ancient Greek World. İçinde Knust, J. W & Várhelyi, Z. (Eds.), *Ancient Mediterranean Sacrifice* (ss.187-202). Oxford University Press.
- Rowe, C., J. (1999). Transmigration. İçinde Hornblower, S., & Spawforth, A. (Eds.). *The Oxford Classical Dictionary* (ss. 1546). Oxford University Press.
- Rubner, H. (1985). Greek Thought and Forest Science. *Environmental Review: ER*, 9(4), 277-295.
- Sallares J. R. (1999). Ecology (Greek and Roman). İçinde Hornblower, S., & Spawforth, A. (Eds.), *The Oxford Classical Dictionary* (ss. 502). Oxford University Press.
- Sias, J. J. (2016). Ancient Animal Ethics: The Earliest Arguments for the Ethical Consideration of Nonhuman Animals. *The Downtown Review*, 2(1), 1-26.
- Sorabji, R. (1995). *Animal Minds and Human Morals: The Origins of The Western Debate*. Cornell University Press.
- sorabji r. (1998). Is Theophrastus a Significant Philosopher?. İçinde Van Ophuijsen, J. M. & Van Raalte, M. (Eds.), *Theophrastus: Reappraising the Sources* (ss. 223-221). Routledge.
- Steiner, G. (2005). *Anthropocentrism and its Discontents: The Moral Status of Animals in the History of Western Philosophy*. University of Pittsburgh Press.
- Zucker, A. (2017). Psychological, Cognitive and Philosophical Aspects of Animal 'Envy' Towards Humans in Theophrastus and Beyond. İçinde Fögen, T., & Thomas, E. (Eds.), *Interactions Between Animals and Humans in Graeco-Roman Antiquity* (ss. 159-182). Walter de Gruyter GmbH & Co KG.

EXTENDED SUMMARY:

The utilization and exploitation of animals by humans in various ways is not exclusive to the modern era; rather, it has been an integral aspect of human societies throughout history. In ancient Greek civilization, on the one hand, there was a deep distinction between humans and animals, while on the other hand, there was a close relationship. Despite this close relationship, the distinction between humans and animals has manifested itself in the historical process in the efforts of humans to separate themselves from animals and the rest of nature as much as possible and to define themselves differently. The fundamental rationale for this phenomenon is the anthropocentric perspective which positions humans at the center of nature and perceives all other living beings as being of service to humans. Despite this perspective, there are also significant philosophical discussions and studies that highlight shared characteristics rather than the differences separating humans from other animals. In academic literature, such discussions on the moral status of animals fall under the subfield of animal ethics. The earliest examples of such discussions in Ancient Greek civilization were seen in the works of thinkers such as Pythagoras and Empedocles in the 6th and 5th centuries BCE. One of the prominent contributors to these discussions is Theophrastus, a student and colleague of Aristotle, who lived between 371 and 287 BCE.

Theophrastus criticized the widespread practice of animal sacrifices in ancient Greek civilization. He argued that the best way for worshippers to engage in ritual gestures of worship was through offerings of pure intention or, alternatively, through the use of plants and crops. Theophrastus believed that animal sacrifice was a problematic practice for a number of reasons. Among these, he mentioned economic factors such as the high cost of animals, which made them unaffordable for people with limited financial means, as well as the inability of city dwellers to raise such animals and the difficulty in procuring sacrificial animals. However, these factors were not the primary reasons for Theophrastus's opposition to animal sacrifice. One of his main arguments was that offering such costly sacrifices was an attempt to bribe the gods, which he saw as a form of injustice and a mistaken belief that people could achieve their desires through such means. The primary rationale behind Theophrastus's opposition to the consumption of animal flesh and the practice of sacrifice was ethical. These ethical considerations stem from the belief in a kinship (oikeiotes) between humans and animals, the recognition of animals as sentient, intelligent and rational beings. Theophrastus regarded the sacrifice of animals as an unjust act because it both inflicted harm upon them and deprived them of their right to life. Notably, he based his arguments on moral and ethical considerations rather than religious or symbolic ones, given that he viewed the killing of animals as an act of injustice. This perspective is significant in that it broadens the concept of justice to encompass animals, thereby offering an early viewpoint suggesting that animals could be considered part of an ethical community.

Theophrastus argued that there is a relationship between humans and animals, which expresses kinship or belonging to the same group in certain aspects. The foundation of this kinship lies in both physical and psychological (based on abilities of soul) resemblances shared by humans and animals. While biological similarities such as skin, flesh and bodily fluids are emphasized on a physical level, commonalities in psychological characteristics such as emotions, thoughts, appetites, perception and rationality come to the forefront in a psychological sense. Theophrastus's consideration of these similarities on the basis of psychological abilities highlights the idea that animal behaviors may be not only instinctive but also related to rationality. This approach offers a broader perspective on the mental capacities of animals. Theophrastus's particular emphasis on the fact that plants, unlike animals, do not feel pain and his views on the physical and psychological capacities of animals taken together indicate that he favored a vegetarian lifestyle.

Theophrastus' ethical view of animals is not limited to a pain-centered approach, such as utilitarian or animal welfare ethics. Instead, it is in line with current theories that emphasize the importance of recognizing the inherent value of animal life. His ethical framework requires humans not only to refrain from harming animals but also to recognize and protect their right to life. Theophrastus' approaches provide an early philosophical basis for the idea that animals can also have a moral status, extending the scope of justice beyond anthropocentric limits.

www.jenas.org

JENAS | Journal of Environmental and Natural Studies | Çevre ve Doğa Araştırmaları Dergisi

Blacksea Nature and Environment Association Publication | Karadeniz Doğa ve Çevre Derneği
Adress: Ahmet Ermin Fidan Culture and Research Center Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU
Phone: +90 425 310 20 30 | Corporate GSM: +90532 486 45 03
Web (Portal): <https://www.jenas.org> | Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jenas> | E-Mail: editor@jenas.org

